

AL LIAMM 36

AL LIAMM

Tir na n-òg

NIVERENN 36

Genver - C'hwevrer 1953

7ved BLOAVEZH

TAOLENN

GWECHALL gant BENEAD	3
AR MARV A ZO DIRAZON HIZIV tr. BENEAD	4
HON DISPAC'H HAG HON ISTAR gant P. ROLLAND-GWALC'H	5
Ali Baba gant Jakez Konan	11
Ar gouezeleg gant Per Denez	48
Notennoù	52

Skeudenn : Jarl Priel er film "Salaun ar Foll"

GWECHALL

gant BENEAD

Gwechall...

Kant deiz 'zo pe kant 'vloaz ?
N'oa ket va boud stegnet da vat
Evit lammat davedout,
Ma oa da vrec'h ouzh va stardañ
Ouzhit gant nerzh ha douster.

Amzer an dilez a zo deut :
Kemerout a ran va lañs 'vel gwechall,
Ha gant ar spi, e trivli pep tro va c'halon...
C'hoari mouchig dall a rez 'ta ganin ?
Hogen n'eus den ouzh va gortoz en noz goulllo.
Ne glevan tra, met mouezh an avel didruez,
Ha krog ar yenijenn c'harv.

Te da-unan am eus karet, Te a garan,
N'eo ket da frond na da brofoù.
Perak gortoz levenez da vezañs
'Vit kanañ dit meuleudioù ?

AR MARV A ZO DIRAZON HIZIV

Ar Marv a zo dirazon hiziv
Evel ar pare d'ar c'hlañvour,
Evel mont en aer yac'h goude un drouk-terzhienn.

Ar Marv a zo dirazon hiziv
'Vel c'hwezh-vat an ezañs,
'Vel diskuizh en goudor, un deiz avel diroll.

Ar Marv a zo dirazon hiziv
'Vel frond c'hwek al lili,
'Vel kemer e repoz war aod ur vro vezvus.

Ar Marv a zo dirazon hiziv
'Vel dibenn ur barrad-arne,
'Vel an distro d'ar ger goude un dro-vrezel.

Ar Marv a zo dirazon hiziv
Evel an oabl o tigoabrañ,
'Vel mont da chaseal da vroioù dianav.

Ar Marv a zo dirazon hiziv
'Vel ar c'hoant 'n deus un den da adwelout e di,
Goude bloavezhioù hir bevet er sklavelezh.

Troet gant BENEAD, diwar ur varzhoneg war babirus eus an Hen-Ejipt faraonek

HON DISPAC'H HAG HON ISTOR

(kendalc'h)

gant P. ROLLAND-GWALC'H (1)

Ret e vije bet din bezañ... meur a hini, evit plediñ gant Breizh a-bezh ! Neuze, dibabet em eus da zanvez-arnod ur vro am eus abegoù e-leizh d' hec'h anavezout un tammig ha d'he c'harout dreist ar re-all : Kêr Vrest hag ar c'hornad a zo stag outi. Pegeit e talvezo evit al lec'hioù all - an Oriant da skouer - kement a vo dibunet amañ ? Hon amezeion hen lavaro. Evelato, daoust d' an arlivioù diniver, d' an doareoù disheñvel a zigemm hon traoniennoù hag hon arvor leonat diouzh ar peurrest eus ar Bed, peadra hor befe da souezhiñ ma ne zeufe ket buhez Breizh, buhez Breizh-Izel da vihanañ, d' en em velezourañ e buhez Bro-Vrest. M' hoc'h eus lennet hag adlennet pennad kentelius-kenañ Aldrig a Naoned « Ar Brezhoneg o vont da goll gant ar werin. Perak ? » merzet ho pezo ez eus e Kernev ur bern gwirionezioù dilaouen hag a zo ken dilaouen-all en hanternoz da Venez-Arre (1).

Anzav a rankan diouzhtu ne ginnigan ket d' al lennerion ur studiadenn peurechuet, enni taolennoù splann ha sifroù resis. Pell emañ diouzh Breizh, ha pa c'hoarvez din distreiñ d' ar vro, re-verr an amzer, siwazh ! evit ma c'hellfen pleustriñ war Levroù an Ti-Kêr ha re ar parrezioù, war dielloù Kabiten ar Porzh-Mor ha re Lez ar C'henwerzh... Bale war droad, teurel ar sond amañ hag ahont, sellout en dro din, marvailhat gant an dud penn-da-benn an hent, setu a ran par ma c'houzon. Kalzig traoù a zesker evel-se. Met ouzhpenn eget bale, marvailhat ha sellout, a zo ret evit sevel da vat un enklask kevredoniezhel diwar-benn Bro-Vrest (2) . Seurt enklaskoù n' omp ket evit tremen hepdo mar fell deomp labourat a-zoare war dachenn ar Brezhoneg koulz ha war an tachennoù all - ne c'hellont bezañ kaset da benn nemet gant ur strolladig stourmerion aketus ha poellek o vont diastal gant o c'hefridi. Ezhomm a zo, e Breizh, eus kelc'hioù oc'h ober a-zevri - hag e Brezhoneg - war-dro an Arboellerezh hag ar Gevredoniezh.

Ar pezh a vo kavet amañ : ur raktres ha netra ken.

(1) Derou ar pennad a gaver en niverenn 32-33.

6

Spi am eus koulskoude e vezimp kaset gant an neudenn voan-se betek hor pal : « didoueziañ pennañ skouerioù-tud ar bobl vrezhon ha studiañ penaos e vez rouestlet pe ziluziet ganto kudenn o yezh hag o fersonelezh » (3).

Ur fazi e vefe, en ur studiadenn evel houmañ, disrannañ Kêr Vrest diouzh ar vro en dro dezhi. Ar Maez a zegas buhez ha pinvidigezh da Vrest, koulz hag ar Mor ; kalz muio zoken, abaoe ar brezel diwezhañ. Diouzh an tu all, ar Maez ne c'hell ket bevañ hep Brest. Ur marc'hallac'h eo Brest evit Leoniz. Dont a reont e kêr da brenañ lien, gloan, houarnaj, . hag ouzhpenn-se plijadurezhioù, menozioù, yezh ha sevenadur. Donoc'h-donañ e teu levezon Brest (hag ar c'hêrioù all) da vezañ. Un amzer a zo bet, e oa barrek ar Maez da herzel ouzh Kêr. E gwirionez, diaes ha gorrek, daleüs, eo bet ginivelezh ar c'hêrioù e Breizh : taget oant gant ar Maez (4). Hiziv avat emañ 'r voull ganto. Den ne c'hell tra a-enep da se.

N' eus nemet un tu da saveteiñ ar Maez : degas sevenadur ar c'hêrioù betek er pellañ pennti (5). Hogen, penaos hen ober hep lazhañ buanoc'h hag abretoc'h ar c'hlañavour tonket da vervel, hep kas da get ar pezh a chom eus hon herezh-ni ? Aze c'hoazh, n'eus nemet un tu : advreizhekaat ar c'hêrioù, pe da c'hortoz gwelloc'h ha da gentañ-holl, krouiñ e kement kêr a zo kreizennoù Brezhoned pennkil-ha-troad, bagadoù tud gouest a skarzho kuit ar c'henaouevion diwar an hent, a lakaio ar re-se da dec'hout gant ar vezh, a dapo krog er stur, a vezo mailhed ha

mistri war o micher, ha war bep tachenn eus ar vuhez, adalek ar c'hoariva poblek betek ar mererezh-bro. Neuze, ur ster nevez, un dalvoudegezh yac'h a vo roet da veli speredel ar c'hêrioù.

Anat eo e vezo kavet ar Vrezhoned oberiant-se dreist-holl e-touez kêriz hag a zo c'hoazh gwriziennet don e douar strujus ar Maez : ar ouenn hag he nerzhioù glan n' int ket peur-vouget enno. Int eo a c'hell lakaat da dalvezout evit amzer-da-zont ar Vro kement a zellez bezañ miret eus hon teñzorioù. Bez' e c'hellont kendaspugn ha kendeuziñ pinvidigezh hor c'hantvedoù tremenet ha goanag ar Bed a-vremañ. Ar vourc'hizion gozh avat - evel strollad kevredel - a zo re-vourc'hizek ha re-gozh, re-zisrannet diouzh ar Vro ha diouzh an dud, evit kompren ur seurt labour ha stagañ gantañ. Pobl ar maezioù ne c'hell ket hen ober kennebeut : heuliañ 'ra, netra ken. Hag heuliañ 'raio keit ha ma n'en devo ket goet sevenadur kêriz. Ac'han di, daoust da holl berzhioù mat hor gounideion-zouar, en abeg dezho a-wezhioù, ha daoust ma 'z eus war ar maez un dornadig tud o vont mibin ha skiantek gant an araokaat, ar ploueziad a vezo berr-anal gantañ o redek war-lerc'h ar re all. Dichek ar wirionez marteze, hogen ar wirionez eo. Ar Ploueziad e-unan hen goar ervat. Ma c'hoarvez dezhañ selaou gant dudi ouzh ar re a lavar ar c'hontrol, ne gred ket enno nag e deun e galon, na war ar pemdez, na dreist-holl d' ar Sul goude lein. Emañ e breder hag e c'hoant gant buhez ar c'hêrioù bras, fellout a ra dezhañ kaout e lod eus ar banvez burzhudus. Met, dre ma chom peurvuiañ hep kompren ar Bed nevez - hag a zo c'hoazh evitañ ur bed diavaez - dre ma n' eus den - pe dost - o tisplegañ dezhañ gant poell hag onestiz penaos e c'heller bezañ kevrañ ar Bed-se hep en em zinac'han (6), dre ma 'z eo e-unan alies re-lorc'hus daoust d' e warizi, re-annezet en e wirionez, en e reizhded, en e vrud, evit teurvezout kemer alidigant e vignoned wellañ, ne oar ket dibab e vagadurezhioù, nag ar re zouarel nag ar re all. A-walc'h ez a da drokañ e voued yac'h ha founnus evit brizh-varc'hadourezh ur furlukin. Rak-se, e-lec'h en em binvidikaat en ur chom feal dezhañ e-unan, e-lec'h sevel, emañ o tilignezañ buan, o 'n em broletêraat, o steuziañ disked en engroez dizanv.

A-hend-all, krishoc'h eo ar stourm etre ar renkadoù-tud war ar maez eget ma 'z eo er c'hêrioù bras (7). Emañ an Urzh kozh o vont da get, krignet, bruzunet gant an arboellerezh nevez. Re a dud, atantoù re-vihan. Aloubet e vo an douar gant an hini en devo tizhet rastellat an arc'hant. Ar re drec'het, niverusoc'h-niverusañ, a gendalc'ho da vont kuit, forbannet gant o breudeur, hep micher da vevañ dereat, lastez ar Bed. Glac'harus eo gwelout petra 'c'hoarvez alies gant kevredadoù micherel, ha speredel zoken, a zlefe bezañ digor da holl dud ar Maez : tamm-ha-tamm e teuont da vezañ un doare « Unvaniezh Difennourion ar Juloded ». Klevet ez eus bet tadoù ha mammoù o nac'hañ lezel o bugale da vont gant an YKAM, war zigarez e veze degemeret ar vevelion hag ar mitizion e kevrennoù ar barrez !

Kement-se a laka splann talvoudegezh dispar ar rummad-tud am eus diskouezet fiziañs enno, uheloc'h : kêriz gwriziennet-don er vro. N' eus koulz lavaret nemeto a gement a c'hellfe bezañ hanterourion etre ar Bed nevez, ar sevenadur goveliet er c'hêrioù, hag ar Maez paket strishoc'h-strishañ er roued ha saouzanet gant herrder garv an darvoud. « A vo Pen bit Pont, » eme Vendigeid-Vran pa 'n em strinkas a-dreuz ar stêr vras da lakaat e lu d' he zreizhañ war e gorf (8).

8

Hounnezh eo Lezenn ar Silvidigezh : an Aotrou Krist en em daol evel ur Pont, deomp da vont etrezek an Tad. Kefridi pep kristen : bezañ pont evit e vreudeur. Pezh a dalvez kement ha lavarout ez eur a-wezhioù, ha dre c'halvedigezh, flastret dindan an treid. Met betek-amañ, e Breizh, ar re a c'houneze un tamm araokadenn, n' o doa ken c'hoant nemet freuzhañ 'r pont a-dreñv o c'hein, hag e poanient da ankounac'haat kement o stage ouzh an amzer dremenet, da gentañ-holl o yezh, arouez un orin reuzeudik ha mezhus.

Daoust ha n' emañ ket ar remziad nevez o vont d' e dro gant an hent milliget ? Hag e ra, siwazh ! Met tu a zo da roudañ 'r froud. Ar remziad-mañ a zo digor a-walc'h e galon evit ma c'hellou klevout ar c'helou mat (9).

Setu perak. E Bro-Vrest, hag e lec'hioù all hep mar, kêriz gwriziennet doun er Maez a zo ul lodenn vras anezho micherourion ampart ha teknikourion, aluzenerion, skoazellourezed... Bevañ 'reont holl, mui-pe-vui, e skleur an Emzav Micherour. A-drugarez dezhañ, ur gizidigezh tanav o devo bet ar re wellañ e-keñver ar c'hudennoù kevredel. Lakaet o devo ivez da dremen en o buhez, hep gouzout dezho marteze, menozioù kadarn a vo nevesaet ar Bed ganto. Ne venegin amañ nemet daou eus ar menozioù-se.

Da gentañ, ur wirionez diskuliet a-hed ar Bibl : emañ Doue o c'hervel Mabden. E grouadur muiañ-karet, da grouiñ gantañ, da gas an Istor betek ar penn diwezhañ : ar Rouantelezh hollbad (10) . Kemeret eo bet ar menoz-se gant ar Varksourion, nemet ez eo bet disakrelaet ganto, peogwir e nac'hont Doue ha pep finvezh dreistel : « Emañ 'n dud oc'h ober o Istor, en ur strivañ da gaout ar pezh a ra diouer dezho » (11). Daoust da gement a zisrann ar Varksourion diouzh ar Gristenion, e c'houzont, an eil re koulz hag ar re all, ne deo ket en aner e poaniont, pa labouront da blegañ an natur d' o beli (12) . Tra m' emañ ar Gapitalouriezh kabac'h, hejet-dihejet gant chal ha dichal an Enkadennoù-Arboellerezh, o korolliñ d' ar Marv e kelc'h euzhus an Distro hep diwezh, hag o skuilhañ gwad Mabden, evel rouaned kozh an amzerioù pagan, da astenn pelloc'h he zamm buhez (13) - fiziañs o deus en Istor, en o Istor, ha kanañ 'reont o levenez.

Ne lavarfen ket e ve sklaer ha peur-zispleget kement-se e emskiant pep hini. Emañ 'r menoz o nijal, ha diwarnañ e vev holl stourmerion an Emsav Micherour. Re all ivez. Aze 'mañ 'n nerzh a lakaio ar Brezhon da dremen dreist da gemmesk an izelder ha dreist d' ar soñjezonoù treut.

6

En em zispakañ hag en em resisaat a reas an eil venoz e speredelezh ar stourmerion gristen dreist-holl. Pa voe deuet ar « Josisted » kentañ en oad-gour, ha pa weljont en doa tizhet meur a hini en em uhelaat e-keñver micher ha sevenadur, a-drugarez d' ar J.O.C. hec'h-unan, e stagjont da brederiañ, en o feiz, e sklerijenn ar C'horf Kevrinel, war ur gudenn a oa gwall-ankenius : penaos mont war-raok, evel Den hag evel Kristen, hep en em zisrannañ diouzh ar Bobl a c'hortoz bezañ dieubet ? Darn a respontas : « Evel ur bloc'h didorr e savo Bed ar Broletaerion hag ar Vicherourion. Arabat da zen tec'hout eus e renk, en ur vale buanoc'h eget ar re all ». Neuze e c'hoarvezas un dra sebezus : gwazed ampart ha leun a ijin, a oa frank an hentoù dirazo, a gavas gwelloc'h stouiñ war ar stern hag an durgnerez, da chom el labouradeg, micherourion e-touez o breudeur. Evelato, ur c'halvedigezh dreist ar reol e oa hounnezh. Ezhomm en deus an Emsav Micherour (ha pep Emsav) eus paotred ha merc'hed kalonek a ouezo en em aberzhiñ, da vezañ 'r goell 'barzh an toaz. Ma vefe an holl, avat, oc'h ober kemend-all, ez afe da hesk an nerzh a zibrado ar Bed dreist da Stourm ar Renkadoù, dreist da gement Stign-Houarn a zo, er C'hornog koulz hag er Reter, a-hed an harzhoù koulz hag er speredoù : labour efedus ar re o deus dibabet bezañ Hanterourion, e ster kristen ar ger-se. Da sevel e talc'ho stourmerion o dije karet chom en engroez, evit bezañ tostoc'h ouzh o c'hamaraded. Un aberzh all ez eo : digomprenet e vezont alies gant o mignoned kozh ; re-all ne c'hellont ket pardoniñ dezho e vefent c'hoazh o tougen en o c'halon enkreuz ha goanag ar beorion. Kuit a c'hllac'har ! Gant ar Garantez e vo an trec'h, a-benn an diwez.

A-vremañ ez eus, e-touez ar Vicherourion hag an Deknikourion, ha pa sellomp ouzh Breizh, e-touez kêriz gwriziennet don er Vro, muioc'h-mui a dud o klevout ur vouezh diabarzh hag a lavar dezho : « Mar gellez mont war-raok, sach da vreudeur ganez ! » Ha setu diazez hon Dispac'h nevez.

Ret e oa kounañ en holl draoù-se, a-raok disklaeriañ dre ar munud c'hoari ar Gêr Vras hag ar Maez e Bro-Vrest. Ha peadra hon eus kavet da reiñ lañs d' hor strivoù. Aze c'hoazh e rankis dibab. A-hed un ahel a ya eus ar C'hreizteiz d' ar Biz, e vo studiet :

ar Gêr Vras : Brest,
ur barrez sko outi : Gweznou,
ur gêr vihan : Lesneven,

ur barrez pell Kêrlouan.

Ha perak ne vefe ket hor c'heneiled oc'h ober kemend-all, da skouer e Douarnenez, e Kemper, en Oriant...

(Da genderc'hel.)

10

NOTENNOU

(1) Al Liamm, niv. 29, p. 45.

(2) « Enklask kevredoniezhel » = « Enquête sociologique » ; « Kevredoniezh », Sociologie ; « Kevredel », Social. Ret ea stagañ gant ur seurt labour : s. o. Roparz Hemon : « Roperzh ar Mason hag ar Politikerezh », Al Liamm, 31, p. 39.

(3) Al Liamm, 32-33, p. 96.

(4) Maurice Le Lannou, Géographie de la Bretagne, I. Les conditions géographiques générales, p. 192 ha. d.h.

(5) sevenadur : s. o. ar saozneg « way of life ».

(6) An dud a labour war an dachenn-se, an aluzenerion, da skouer, a c'hell lavarout pegen dibaot a wezh ez int komprenet ha skoazellet.

(7) s. o. tezennoù an Ao. Gauthier, passim.

(8) Mabinogi Branwen Merch Llyr.

(9) un arouez vat : BAS oc'h ober berzh e-touez kêriz.

(10) s. o. Evode Beaucamp, ofm, « Vision de l'Univers et Histoire du Salut, Essai sur la Théologie des Réalités matérielles dans l'Ancien Testament », 1953. E ti an oberour, 14, str. Radisson, Lyon V.

(11) De la Conception Matérialiste de l'Histoire, gant G. Plec'hanov, Moskva, 1897 ; troidigezh c'hallek, Moskva, 1946, p. 18.

(12) setu perak ez int lakaet en hevelep sac'h gant A. Camus, en e levr : « L'Homme Révolté », 1952.

(13) Istor ha Distro hep diwez : s. o. Mircéa Eliade, « Le Mythe de l'Eternel Retour ».

ALI BABA HAG AN DAOU-UGENT LAER

Lakaet e brezhoneg gant Jakez KONAN

D'AL LENNERION

Evel SINDBAD AR MARTOLOD ez eo tennet ALI BABA HAG AN DAOU-UGENT LAER eus an dastumad arab brudet anvet « KONTADENNOU AR MIL NOZVEZH HAG UNAN ».

Daoust ma n' eo ket ar yezh ez eo bet troet ar marvailh-mañ enni, « brezhoneg eeun », ar gredenn hon eus evelato e vezo lennet aes a-walc'h gant an holl.

Pan eo bet, avat, troet diwar un destenn c'hallek eus an triwec'hvet kantved, e vezo kavet meur a dro-zisplegañ diamzeret amañ hag ahont ennañ : lavarennoù hir, troioù-diskleriañ stambouc'het un dister dra, h.a.

A-ratozh-kaer hon eus o miret e brezhoneg, o soñjal e tereent ouzh ar seurt kontadennoù, aet marteze ivez tamm pe damm e-maez a c'hiz, siwazh !

Padal, fiziañs hon eus e c'hello ALI BABA HAG AN DAOU-LIGENT LAER, evel m' emañ, plijout d' al lennerion hag o lakaat da dremen en e ser un nebeudig eurvezhioù dihuedus.

GERIOU DIAES

KARAVANENN (gg) - Bagad tud en em vodet da veajiñ a-gevret dre ar gouelec'h.

KHAN (g) - E broioù ar Sav-Heol, ul lec'h ma chom tud ar c'haravanennoù da ziskuizhan ennañ.

IMAN (g) - Beleg a renk uhel e relijion Vahomed.

MOSKEEN (gg) - Iliz pe dempl Mahomediz.

SEZAM (strollder) - Doare fav a vez gounezet e broioù ar Savheol hag e tenner eoul diouto.

ALI BABA hag AN DAOU-UGENT LAER

En ur gêr a Vro-Bers e veve daou vreur : Kasim a veze graet eus unan anezho hag Ali Baba eus egile.

Pa varvas o zad ne lezas ganto war e lerc'h nemet madoù dister a-walc'h a voe daouhanteret etrezo en doare ma tlejent bezañ bet ker pinvidik ha ker pinvidik o-daou, ha, padal, e c'hoarvezas a-hend-all.

Dimeziñ a reas Kasim d' ur plac'h e tegouezhas ganti a-berzh he zad, marvet nebeut a amzer goude o eured, ur stal bourvezet-mat, ur solier leun a varc'hadourezhioù talvoudus ha tachennoù-douar diouzh ar gwellañ. Ha setu ma voe lakaet, a-sav-taol, en e aez ha ma voe unan eus pinvidikañ marc'hadourien ar vro.

Ali Baba avat a oa dimezet d' ur plac'h ker paour hag eñ, hag o chom en un toull ti. Da c'honit e vuhez ha peadra da vevañ e vugale n' en devoa ken micher nemet monet d' ar c'hoad nesañ da ziskar gwez ha donet e kêr da werzhañ ar c'heuneud a zegase war gein e dri azen.

Un devezh m' edo Ali Baba er c'hoad, echuet gantañ troc'hañ ha drailhañ danvez-tan a-walc'h da ober samm d' e ezen, e verzas en diabell ur bouldrenn vras o sevel en aer hag o tostaat en tu dehou d' al lec'h m' edo. Sellout pizh a reas, hag eñ o welout neuze ur bagad niverus a dud war varc'h o tonet gant herr.

Goude ma ne veze ket komzet eus laeron er vro e teuas evelato Ali Baba da soñjal e c'helle ar varc'hegerion-se bezañ laeron. Hep klask gouzout petra a

c'hellfe degouezhout gant e ezen, e fellas dezhañ saveteiñ e vuhez da gentañ holl.

Hag eñ da bignal en ur wezenn dev, stank-tre ar skourroù anezhi. En em guzhat a reas en o zouez ken dinec'h ha tra peogwir e c'helle gwelout ar pezh a dremene hep bezañ gwelet e-unan. Ha neuze, ar wezenn-se a greske ouzh troad ur roc'hell distok a bep tu, kalz uheloc'h eget ar brankoù uhelañ ha ker serz ma ne c'halled krapat war he c'hern dre du ebet.

14

Bras ha nerzhus e oa ar varc'hegerion, pep a loen kaer ganto. Armet-mat e oant ivez. Ur wech degouezhet e-tal ar roc'hell e tiskennjont diwar o c'hezeg. Daou-ugent a oa anezho, hervez m' o niveras Ali Baba ; ha, diouzh gwelout o neuz hag o harnezioù, hep mar ebet, e oant laeron. Faziet ne oa ket Ali Baba rak e gwirionez e oa laeron anezho, boas da vonet pell-bras ac'hano d' ober o reuz war an hentoù, kuit da ober gaou ouzh an dud diwar-dro hag en em vodañ a raent el lec'h digenvez-mañ pa vezent skuizh o redek ha p' o deveze graet un dro vat bennak.

Ar pezh a welas Ali Baba a greñvaas e gredenn.

Digabestrañ a reas pep marc'heger e varc'h. E stagañ a reas ha tremen en e gerc'henn ur sac'had heiz en devoa degaset war dalier al loen. Pep hini a grogas neuze en ur c'houfr a oa deuet gantañ ivez. Ha ker pounner e oa an darnvuiañ eus ar c'houfroù, a gavas da Ali Baba, ma soñjas hemañ e oant leun a voneiz aour hag arc'hant.

An hini a oa mestr war al laeron, diouzh gwelout e zoare, sammet ur c'houfr gantañ war e skoaz evel ar re all, a dostaas ouzh ar roc'hell e-kichenik ar wezenn vras e oa kuzhet Ali Baba enni, ha goude digeriñ hent dirazañ dre douez ar strouezh a greske eno, e tistagas ar gerioù sebezus-mañ : « Sezam, digor 'ta », ker fraez m' o c'hlevas Ali Baba ervat.

N' en devoa ket o distaget a-walc'h ma voe gwelet un nor o tigeriñ. Ober a reas d' e holl baotred tremen araozañ ha pa voent aet holl e-barzh ar roc'hell ez eas-eñ war o lerc'h hag an nor a serras anezhi hec'h-unan.

Pell amzer e chomas al laeron e-barzh o zoull-kuzh. Ha ne gredas ket Ali Baba tec'hout, gant aon na zeuje unan anezho pe na zeujent holl er-maez a-greiz ma vije-en o tiskenn diwar e glud. Ma rankas chom en e wezenn ha gortoz sioul hag habask. Koulskoude n' eo ket ar c'hoant a vanke dezhañ da lammat d' an traoñ, da dapout krog en daou varc'h, da bignal war gein unan anezho hag, en ur gas egile war-bouez e rañjenn ha lakaat e dri azen da gerzhout araozañ, da skeiñ war-du kêr. Hogen o chom etre ober ha paouez e reas diouzh ar furañ.

Digeriñ a reas an nor adarre en diwezh hag e teuas an daou-ugent laer er-maez. Mar doa aet ar mestr da ziwezhañ e-barzh ez eo eñ eo a zeuas da gentañ er-maez. Ali Baba o gwelas o tremen hini ha hini dirak o c'habiten ha klevout a reas hemañ o lakaat an nor da serriñ dre zistagañ ar gerioù : «Sezam, serr 'ta ! »

Distreiñ a reas pep laer neuze da gichen e varc'h. E adkabestrañ a reas, adstagañ ar c'houfr war e gein ha pignal warnañ. Pa voent holl darev da loc'hañ ez eas o mestr e penn ar bagad hag i kuit a-gevret dre an hent e oant deuet drezañ.

15

Ne ziskennas ket Ali Baba diouzhtu eus ar wezenn. Lavarout a rae outañ e-unan : « Marteze o deus ankouaet un dra bennak o lakay da zonet en-dro ha paket e vefen mar c'hoarvezfe kement-se ! » E selloù o heulias ken na voent aet diwar wel ha c'hoazh ne ziskennas nemet pell amzer goude-se evit ma vije diriskloc'h dezhañ.

Dalc'het en devoa koun eus ar gerioù en devoa mestr al laeron dre o

galloud lakaet an nor da zigeriñ.

Ma fellas dezhañ gouzout hag-en o divije an hevelep galloud mar bijent distaget gantañ e-unan.

Hag-en war-du ar roc'hell dre douez ar strouezh. Pa voe dirak an nor e lavaras enta : « Sezam digor 'ta ! » ha, war an taol, an nor a zigoras frank.

E sell edo Ali Baba da gavout ul lec'h teñval : souezhet e voe avat o welout dirazañ ur vougev sklerijennet-mat, ec'hon, kleuziet gant dorn-den hag o tegemer gouloù eus lein ar roc'hell dre un toull kleuziet en hevelep doare. Gwelout a reas pourvezioù bras a vevañs, pakadoù marc'hadourezhioù talvoudus a-wrac'helladoù, danvezioù seiz ha brokard, pallennoù uhel-briz ha dreist-holl moneiz aour hag arc'hant a vernioù, e seier pe c'hoazh e yilc'hier-ler bras. Diouzh gwelout kemend-all a draoù e soñjas e roe ar vougev-se bod d' al laeron n' eo ket abaoe un nebeut bloavezhioù hepken, hogen e kave remziadoù laeron repu eno abaoe kantvedoù ha kantvedoù.

Ne dermas ket Ali Baba oc'h esaeñ gouzout war be du treiñ : monet a reas e-barzh ha kerkent ma voe aet tre e klevas an nor o serriñ war e lerc'h. Nec'het avat ne voe ket peogwir e ouie an tu d' he lakaat da zigeriñ. Ne stokas ket ouzh an arc'hant : ouzh ar moneiz aour ne lavaras ket, ha dreist-holl ouzh an hini a oa er seier. Tapout a reas eus ar re-mañ meur a wech kement ha ma c'helle dougen ken n' en devoe trawalc'h da ober karg d' e dri azen.

Kerc'hat a reas e loened a oa aet da beuriñ amañ hag ahont ha p' en devoe o degaset tost d' ar roc'hell e sammas ar sac'hadoù aour warno. Kempenn a reas keuneud war o gorre evit na vijent ket gwelet. Neuze ez eas da geñver an nor hag a-vec'h m' en devoe distaget ar gerioù : « Sezam, serr 'ta ! » e serras houmañ, rak anezhi hec'h-unan he devoa en em serret bep tro ma oa aet e-barzh hag e oa chomet digor bep tro ma oa aet er-maez.

Hag Ali Baba da zornañ hent en-dro war-du kêr. Pan erruas er gêr e kasas e ezen d' ur porzh bihan hag e prennas an nor gant kalz a breder. Teurel a reas war al leur an nebeudig keuneud a c'holoe ar seier ha dougen a reas d' an ti ar sac'hadoù aour. O degas hag o renkañ a reas dirak e wreg a oa en he c'hoazh war ur gourvezvank.

16

Kentañ a reas houmañ e voe tastornat ar seier ha p' he devoe gwelet e oant leun a bezhioù e tiskredas e oant bet laeret gant he fried, ma ne voe ket evit herzel da lavarout dezhañ kerkent ha degaset ar sachad diwezhañ gantañ :

« Ali Baba, den reuzeudik, ha diskiant a-walc'h oc'h bet da... »

Monet a reas Ali Baba diouzhtu war he c'homz :

« Bo ! maouez, emezañ, gouzout a ouzon petra a soñjit. Na spontit ket rak ul laer nen on ket, nemet ha bezañ laer e vefe kemer eus traoù al laeron ! Paouez a reot da soñjal droug diwar va fenn p' am bo displeget deoc'h doare va zro penn-da-benn. »

Diskargañ a reas ar seier war leur an ti ha sebezet e voe e wreg gant ar bern bras a aour a welas dirazi. Neuze e tisplegas dezhi doare e dro penn-da-benn. Oc'h echuiñ avat e c'hourc'hemennas dezhi tevel war an traoù-se holl.

Dispontet ha dinec'het-mik, ar wreg a voe kel laouen hag he fried gant an taol-eurvad burzhudus a oa degouezhet ganto. Ma vennas kontañ, pezh ha pezh, ar bern aour.

« Va gwreg, n' oc'h ket fur, eme Ali Baba. Petra a fell deoc'h ober ? Peur e viot echu d' o c'hontañ ? Emaon o vonet da gleuziañ ur poull er porzh hag e hastimp buan lakaat an aour-se ennañ rak n' hon eus ket amzer da goll. »

« Ret eo dimp, a eilgerias e wreg, gouzout pe dalvoudegezh a zo anezho, da vihanañ. Emaon o vonet da gerc'hat ur muzul bihan da di hon amezeien ; evel-se e

c'hellin muzuliañ anezho e-keit ha ma viot o toullañ. »

« Maouez, eme Ali Baba, ar pezh a fell deoc'h ober n' eo mat da vann. Tremen a rafec'h hep hen ober mar karfec'h va c'hrediñ. Grit evelato evel ma kerot, hogen dalc'hit soñj mat ez eo ret tevel war an traoù-mañ holl. »

Terriñ he c'hoant a fellas avat da wreg Ali Baba. Ha hi da di Kasim, he breur-kaer, a oa chom nepell ac'hano. N' edo ket Kasim er gêr. Ha hi neuze o vonet da gavout e wreg ; goulenn a reas diganti ha n' hallje ket prestañ ur muzul dezhi e-pad ur pennadig :

« Eo avat, a-greiz kalon, eme he c'hoar-gaer. Gortozit ur momed ma kerc'hin unan deoc'h. »

Hag ar c'hoar-gaer da vonet da gerc'hat unan. Kemerout a reas anezhañ, hogen, evel ma 'z anaveze paourentez Ali Baba, e c'hoantaas gouzout peseurt greun a venne e wreg muzuliañ. Petra a reas neuze nemet ledañ en un doare ampart ur gwiskad soav dindan ar muzul ! P' he devoe graet he zaol e teuas en-dro hag e kinnigas anezhañ da wreg Ali Baba.

17

Houmañ he zrugarekaas hag a zistroas d' ar gêr. Lakaat a reas ar muzul war ar bern aour, leunias, hen diskargas, hen adleunias hag hen addiskargas un tamm pelloc'h war ar gourvezvank ken n' he devoe echuet muzuliañ. Laouen-bras e voe gant an niver muzuliadoù a gavas ha redek a reas d' hen reiñ da anaout d' he fried a oa o peurgleuziañ ar poull.

E-pad m' edo Ali Baba o touarañ an aour ez eas e wreg, evit diskouez d' he c'hoar-gaer peger reizh ha difraeüs e oa, da gas dezhi he muzul en-dro, hep teurel evezh avat e oa peget ur pezh aour dindanañ.

« Va c'hoar-gaer, emezi, en ur reiñ anezhañ, gwelout a rit n' em eus ket miret pell ho muzul. Setu-eñ en-dro ha mil trugarez deoc'h. »

A-vec'h da wreg Ali Baba treiñ he c'hein e sellas he c'hoar-gaer dindan ar muzul ha souezhet-kenañ e voe o kavout ur pezh aour peg outañ. Kerkent e voe taget he c'halon gant ar warizi.

« Petra ! emezi. Bez' en deus Ali Baba aour a-vuzuliadoù ! Daoust e pelec'h en deus an hailhon laeret an aour-se ? »

Evel ma 'z eus bet lavaret bremaik, n' edo ket Kasim er gêr. En e stal edo ha ne dlee donet nemet diouzh an noz ac'hano. Hir e kavas e wreg an amzer ouzh e c'hortoz d' erruout, kement a vall ha ma oa ganti da gemenn dezhañ ar c'helou souezhus. Pan e glevas o tonet e redas e wreg d' e ziarbenn :

« Kasim, a lavarar-hi dezhañ, kavout a ra deoc'h ez oc'h pinvidik : faziañ a rit avat rak Ali Baba a zo mil gwech pinvidikoc'h egedoc'h. Hennezh ne gont e arc'hant evel doc'h : hen muzuliata a ra. »

Kasim, evel just, a c'houlennas ma vije displeget an doare dezhañ. Ha hi neuze da ziskleriañ dezhañ dre be daol-finesa e oa deuet a-benn da c'houzout se. Diskouez a reas dezhañ ar pezh-moneiz he devoa kavet peg dindan ar muzul : ur pezh ker kozh anezhañ ma oa dianav da Gasim, anv ar roue a oa merket warnañ.

Pell diouzh bezañ laouen gant an taol-eurvad a c'helle bezañ degouezhet gant e vreur d' e dennañ a-dre krabanoù ar baourentez e savas kas ar marv e kalon Gasim. Ma chomas hogozik a-hed an noz hep kousket.

Antronoz a-raok tarzhan deiz ez eas da di Ali Baba. Ne rae mui « breur » anezhañ, ankounac'haet gantañ an anv-se abaoe ma oa dimezet d' ur plac'h pinvidik.

18

« Ali Baba, emezañ pa zegouezhas e ti hemañ, gwall-sioul e vezit diwar-benn ho marc'hadoù ; da baour ha da ezhommeg e klaskit tremen ha c'hwi o

vuzuliata an aour ! »

« Va breur, a eilgerias Ali Baba, n' ouzon doare eus petra e fell deoc'h komz ? Diskleriit ho menoz din war-eeun. »

« Na rit ket evel pa ne ouifec'h ket, » a gendalc'has Kasim.

Hag o tiskouez dezhañ ar pezh aour kavet gant e wreg dindan ar muzul e c'houlennas outañ :

« Pet pezh-moneiz a zo ganeoc'h c'hoazh, heñvel ouzh hemañ hag a zo bet kavet gant va gwreg peg dindan ar muzul a amprestas ho pried-c'hwi diganti ? »

Diouzh ar c'homzoù-se e c'houvezas Ali Baba e oa anavezet endeo gant Kasim ha gant e wreg - abalamour da ziboellerezh e wreg-eñ - ar pezh e vije bet ken talvoudus evitañ her mirout kuzh. Pa oa graet an droug avat, e oa graet, siwazh. Ne ziskouezas ket d' e vreur e oa souezhet pe nec'het gant e gomzoù. Anzav a reas an traoù outañ ha displegañ a reas dezhañ pe dre zegouezh e oa deuet a-benn da zizoleiñ repu al laeron hag e pelec'h edo hemañ. Kinnig a reas dezhañ zoken, gant ma tavje war an dra, rannañ an teñzor etrezo.

« Kement-se eo a fell din e gwirionez, a respontas Kasim, rok an tamm anezhañ, ha ret eo din gouzout ivez e pelec'h end-eeun emañ an teñzor-se, pe dre hent e c'hellfen monet d' ar vougev ha penaos en em gemerfen da lakaat an nor da zigeriñ mar deufe c'hoant din d' ober un dro betek eno. A-hend-all e tiskulian ac'hanoc'h d' an archerien. Mar nac'hit lavarout din, en tu-hont ma n' ho pezo netra ken da c'honit e kollot ar pezh hoc'h eus kemeret, tra m' am bezo-me va lod dre m' am bezo ho tiskuliet. »

Ali Baba, kentoc'h dre m' en devoa kalon vat eget gant an aon rak gourdrouzoù dichek e vreur fallakr, a roas da c'houzout dezhañ kement a c'hoantae ha zoken ar gerioù e oa ezhomm anezho koulz da vonet e-barzh ar vougev ha da zonet er-maez anezhi.

Ne chomas ket pelloc'h Kasim gant Ali Baba. Kuitaat a reas anezhañ, en e benn ar soñj da vezañ dizale perc'henn d' an teñzor. Antronoz ar beure enta, kerkent ha goulou-deiz ez eas en hent, o kas gantañ dek mul staget koufroù bras war o c'hein. E sell edo d' o c'hargañ gant an traoù prizius a gavje er vougev, ha, diouzh ret, d' ober meur a dro.

Heuliañ a reas an hent diskleriet dezhañ gant Ali Baba. En diwezh e tegouezhas e-kichen ar roc'hell : anavezout a reas an doareoù hag ar wezenn en devoa Ali Baba en em guzhet enni. Klask a reas an nor ha ne voe ket pell ouzh he c'havout. Evit he lakaat da zigeriñ e tistagas neuze ar gerioù : « Sezam, digor 'ta ! » Digeriñ a reas an nor ha, pa voe-eñ aet e-barzh, e serras anezhi hec'h-unan war e lerc'h.

19

Sellout pizh a reas Kasim ouzh diabarzh ar vougev ha sebezet e voe gant ar pinvidigezhioù a oa enni, kalz muioc'h anezho eget m' en devoa meizet diouzh komzoù Ali Baba. Seul vui e selle, seul vuioc'h e vame ouzh tra pe dra. Ken troet ha ker sod ha ma oa gant an arc'hant, en dije tremenet e zevezh a-walc'h o vezevenniñ e zaoulagad gant ar gwel eus kemend-all a aour mar n' en divije ket dalc'het soñj e oa deuet d' e skrapañ ha d' e gargañ war gein e zek mul. Kregiñ a reas en un toullad sac'hadoù aour, kement ha ma c'helle dougen. Hag eñ neuze war-du an nor d' he lakaat da zigeriñ. En e spered avat e oa a bep seurt soñjoù nemet ar pezh en divije dleet soñjal ennañ, ma teuas d' ankouaat ar gerioù dereat evit kaout digor, hag e-lec'h « Sezam », e lavaras « Heiz, digor 'ta ! » Evel just e voe souezhet-bras o welout an nor o chom serret, hag o nac'hañ digeriñ, kaer en devoa adlavarout « Heiz, digor 'ta ! » En diwezh e c'halvas anvoù greun all, hogen ne gounae ket an hini a oa ret ha ne zigore ket an nor !

N' edo ket Kasim e gortoz eus an disouc'h-se. Kompren a reas neuze edo en argoll, hag ar spont da gregiñ ennañ. Hogen seul vui e poanie da gauut soñj eus

ar ger Sezam, seul luzietoc'h e teue e eñvor da vezañ. Evel pa n' en divije klevet biskoazh anv anezhañ e oa ar ger-se evitañ bremañ. Nec'het-marv e voe. Teurel a reas d' an douar ar sac'hadoù aour a zouge hag eñ da vonet ha da zonet, a gammedou bras, eus an eil tu d' ar vougev d' egile, hep ober van, tamm ebet ken, eus ar pinvidigezhioù berniet en-dro dezhañ.

War-dro kreisteiz edo al laeron war hent an distro. Pa dostajont da lec'h o repu ha pa weljont muled Kasim en-dro d' ar roc'hell e voent nec'het. Hag int-i d' an daoulamm ruz war-du ar vougev.

Ankouaet en devoa Kasim stagañ e loened hag edont o peuriñ en o frankiz. Spontet e voent gant kezeg al laeron o tegouezhout en o zouez gant herr, ken ma 'n em skignjont amañ hag ahont dre ar c'hoad ha dizale ne voe gwelet hini ebet ken anezho.

Ne gemeras ket al laeron ar boan da redek war o lerc'h : gwell ganto kavout o ferc'henn. Tra ma oa lod anezho oc'h ober an dro d' ar roc'hell d' e glask e lammas mestr al laeron hag ar re all diwar o c'hezeg. Tennañ a reas ar mestr e gleze eus e c'houhin ha monet war-eeun d' an nor. Distagañ a reas ar gerioù burzhudus, hag digeriñ a reas-hi.

20

Kasim, e diabarzh ar vougev, a glevas trouz ar c'hezeg. Kompren a reas edo erru al laeron hag edo-eñ war var e vuhez. Troet-mat avat e oa da ober un taol bennak da dec'hout eus a-dre o daouarn hag, evit se, edo prest da en em deurel er-maez kerkent ha ma tigorje an nor. A-vec'h dezhañ klevout distagañ ar ger « Sezam » a oa aet eus e eñvor hag he gwelout digor, en em strinkas er-maez ken taer ha ker feuls ma tiskaras mestr al laeron d' an -douar. Siwazh dezhañ n' hellas ket tec'hout pelloc'h : al laeron all, o c'hleze ganto en o dorn, a sailhas warnañ hag a lamas e vuhez digantañ.

Kentañ tra a reas al laeron goude al lazhadenn-se e voe monet e-barzh ar vougev : kavout a rejont eno, e-tal an nor, ar sac'hadoù aour e oa bet krog Kasim enno evit o lakaat er c'houfrouù staget war gein e vuled. O adlakaat a rejont en o flas hep teurel pled e oa aet un nebeut anezho gant Ali Baba kent-se. Neuze en em vodjont da zivizout diwar-benn an darvoudoù. Kompren a-walc'h a raent e pe zoare en devoa gallet Kasim monet er-maez eus ar vougev, hogen penaos en devoa gallet monet e-barzh, an dra-se a oa dreist o meiz ! E gwir, ken uhel e oa an toull e teue ar sklerijenn drezañ ker serz ar roc'hell ha, dre-se, ken diaes krapat war ar gern anezhi, ma ne oa den gouest, war o meno, da zonet dre eno. Ne oant ket ivez evit krediñ e vije deuet dre an nor : ranket en dije gouzout an tu d' he lakaat da zigeriñ ha sur e oant ne oa den nemeto ouzh her gouzout. War an dra-se avat e fazient o vezañ na soñjont ket e oant bet spiet gant Ali Baba.

Penaos bennak e oa c'hoarvezet an dra e oa ret d' o finvidigezhioù bezañ diwallet ervat. Ha gant-se e tivizjont ober pevar zamm eus korf Kasim hag o lakaat e-kichen an nor, e diabarzh ar vougev, daou en un tu ha daou en tu all, da spontañ an neb a vefe her a-walc'h da esaeañ tostaat ouzh o zeñzor, ha pa rankjont-i chom ur pennad hep donet en-dro abalamour d' ar flaer. Ober a rejont enta diouzh ar pezh o devoa divizet, ha pa ne oa tra ebet ken ouzh o lakaat nec'het, e serrjont kloz o zoull-kuzh, hag int-i war varc'h davet an hentoù darempredet gant ar c'haravanennoù evit skrapañ ha laerezh.

Enkrezet-bras e voe gwreg Kasim pa welas e serre an noz ha na oa ket distro he fried. Ha hi da di Ali Baba, ankeniet-holl.

« Breur-kaer, emezi, n' oc'h ket hep gouzout moarvat ez eo aet ho preur Kasim d' ar c'hoad ha perak. Aet eo eus ar gêr er beure-mañ abret. N' eo ket distro c'hoazh ha setu erru pell an noz. Aon am eus na ve degouezhet droug gantañ. »

21

Diskrediñ en devoa graet Ali Baba, goude ar gaoz a oa bet etrezo, e vije

aet e vreur d' ober an dro-se. En abeg da se e oa chomet hep monet e-unan d' ar c'hoad en deiz-se rak ne felle ket dezhañ en em gavout war e hent. Ne reas ket a rebechoù d' e c'hoar-gaer ; n' houle ket he feukañ na feukañ e vreur mar doa bev atav. Lavarout a reas dezhi e oa arabat bezañ ankeniet evit c'hoazh rak Kasim, evit doare, en devoa kavet gwell gortoz ken na vije diwezhat en noz da zistreiñ e kêr.

Krediñ a reas gwreg Kasim an dra-se. Monet a reas en-dro d' he zi ha betek hanternoz e chomas sioul da c'hortoz. Hogen goude-se e kreskas he nec'hamant gant seul vuioc'h a boan-spered ma n' helle ket leuskel he glac'har da zirollañ na disammañ he c'halon dre gri ha gouelvan, peogwir e oa arabat d' an amezeion gouzout petra a oa kiriek dezhi da ouelañ.

Krignet e oa he c'halon bremañ gant ar c'heuz d' ar c'hoant direizh ha kablus he devoa bet da anaout marc'hadoù ha troioù he breur-kaer hag he c'hoar-gaer. E-pad an noz e chomas evel-se da skuilhañ daeroù. Kerkent ha goulou-deiz e redas da di Ali Baba ha diskleriañ a reas dezhañ an digarez he lakae da zonet, kentoc'h dre an daeroù a ruilhe war he divoc'h eget dre he c'homzoù.

Ne c'hortozas ket Ali Baba he c'hoar-gaer da bediñ anezhañ da vonet da welout petra e oa deuet Kasim da vezañ. Loc'hañ a reas raktal gant e dri azen, goude lavarout dezhi paouez a vegañ poan-spered evel ma rae.

Ne welas a-hed an hent roud ebet eus e vreur nag eus e zek mul. Hogen pa dostaas ouzh ar roc'hell e voe souezhet gant ar gwad skuilhet e-kichen an nor. Kavout a reas dezhañ e oa kement-se seblant fall. Hag eñ war-du an nor ha distagañ ar gerioù-hud. Digeriñ a reas-hi ha mantret e voe Ali Baba gant an arvest trist eus korf e vreur troc'het e pevar zamm. Ne chomas ket en arvar diwar ar pezh a dlee da seveniñ evit e vreur marv, pegen nebeut bennak a garantez en devoa bet evitan. Kavout a reas er vougev peadra d' ober daou bakad eus ar pevar zamm-korf ; sammet e voent gantañ war gein un azen gant keuneud war-benn d' o c'huzhat. Neuze e kargas an daou azen all gant sac'hadoù aour hag e lakaas keuneud war o gorre ivez, evel en dro gentañ, hep koll amzer.

22

Kentizh ha m' en devoe echuet e labour ha gourc'hemennet d' an nor serriñ ez adkemeraz an hent etrezek kêr. Hogen a-raok monet er-maez eus ar c'hoad e kavas furoc'h ober un arsav hir a-walc'h abalamour dezhañ da zegouezhout e kêr da serr-noz hepken.

Pan erruas, ne lakaas nemet an daou azen sammet a aour da vonet d' e borzh, ha goude lezel gant e wreg al labour d' o diskargañ, ha danevellañ dezhi e berr-gomzoù ar pezh a oa degouezhet gant Kasim, e kasas an azen all da di e c'hoar-gaer.

Skeiñ a reas ouzh an nor a voe digoret dezhañ gant Morgiana : ur sklavez yaouank, ampart, speredek ha leun a ijin e oa hounnezh. Her gouzout a-walc'h a rae Ali Baba. Setu perak, pa voe aet-tre e-barzh ar porzh ha disammet gantañ e azen eus ar c'heuneud hag eus an daou bakad, e c'halvas Morgiana a-gostez hag e lavaraz dezhi :

« Morgiana, emañ o vonet da ziskleriañ dit-te traou a-bouez. Ha gant-se e c'houlennan ouzhit tevel warno keit ha ma chomi bev. Ken talvoudus e vint, her gwelout a ri, d' az mestrez ha din me. En daou bakad am eus degaset amañ, emañ korf da vestr. Ret eo lakaat sebeliañ ha beziañ anezhañ evel pa vije tremenet gant ur marv naturel. Va ambroug enta davet da vestrez ha selaou gant evezh ouzh ar pezh a lavarin dezhi. »

Ha Morgiana d' an ti, Ali Baba ouzh he heul.

« Ac'hanta, va breur-kaer, a c'houlennas gant mall gwreg Kasim ouzh Ali Baba, pe geloù a zegasit-hu din diwar-benn va fried ? Diouzh ho kwelout, siwazh, ne gred ket din e c'hellot va dizoaniañ ! »

« Va c'hoar-gaer, a respontas Ali Baba, a-raok ma lavarin e rankot grataat

din e selaouot ouzhin, adalek ar ger kentañ betek an hini diwezhañ hep rannañ ur gomz. Evit ho mad hag ho surentez eo, rak, ker pouezus eo deoc'h ha din-me vanan mirout kuzh an darvoudoù a zo c'hoarvezet. »

« Va Doue, a hirvoudas ar c'hoar-gaer hep sevel he mouezh, setu aze komzoù a ro din da gompren ez eo marv va fried paour. Kompren a ran ivez avat peger ret eo tevel evel m' her goulennit. Ober a rin enta diouzh hoc'h ali. Komzit : ho selaou a ran. »

Danevellañ a reas neuze Ali Baba d' e c'hoar-gaer pehini e oa bet e dro ken na zegouezhas gant korf Kasim.

23

« Va c'hoar-gaer, emezañ c'hoazh, setu c'hwi gwallc'hlaç'haret pa ne oac'h e gortoz eus kement-se ! Daoust ma n' eus louzoù ebet d' an droug-se, mar deus un dra bennak evelato a c'hallfe ho frealziñ e kinnigan deoc'h unaniñ ar pezh a vadoù en deus roet an Aotrou Doue din gant ho re dre zimeziñ deoc'h : va gwreg n' he devo ket a warizi ouzhoc'h hag e vevot eürus en ur gevret. Mar plij deoc'h va c'hinnig e vo ret dimp ober en doare ma kreda an dud ez eo marvet va breur da heul ur c'hleñved. Evit pezh a sell ouzh se e kav din e c'hellot fiziout e Morgiana. Diouzh va zu e sikourin anezhi diouzh va gwellañ. »

Ha gwell e c'helle intañvez Kasim ober eget kavout mat kinnigadenn Ali Baba ? Mar doa mat ar bed ganti diwar ar peadra chomet war-lerc'h marv he fried, daoust ha ne oa ket he breur-kaer, danvez he gwaz nevez, pinvidikoc'h egeti ha perc'henn d' un teñzor a c'helle e binvidikaat muioc'h c'hoazh ? Ne nac'has ket ar c'hinnig enta : er c'hontrol, un digarez brav a frealzidigezh e voe dezhi.

Dre sec'hañ an daeroù a oa krog da redek puilh war he divoc'h ha dre dremen hep garmañ skiltr evel ma vez kustum ar merc'hed nevez-varvet o friedoù diganto da ober, e roas da c'houzout da Ali Baba, fraez a-walc'h, he devoa kavet mat e lavar.

War gement-se e kimiadas hemañ diouzh intañvez Kasim ha goude kemenn da Vorgiana ober ervat diouzh e urzhioù e tistroas d' ar gêr gant e azen.

Ne chomas ket Morgiana da lugudiñ. Kerkent ha ma voe aet kuit Ali Baba e redas-hi buan da di un apotiker a oa nepell ac'hano o chom. Skeiñ a reas ouzh dor ar stal. Digoret e voe dezhi raktal. Ha hi neuze da c'houlenn ul louzoù an efedusañ ouzh ar gwall-gleñvedoù. Roet e voe dezhi gant an apotiker, diouzh an arc'hant a oa deuet ganti, hogen fellout a reas da hemañ gouzout piv a oa klañv e ti he mestr.

« Siwazh, va Doue, emezi en ur huanadiñ truezus, va mestr mat Kasim e-unan an hini eo ! Netra n' intenter en e gleñved : na komz na debriñ nen hell ober ! »

Ha hi kuit gant mall goude ar c'homzoù-mañ, ganti en he godell ul louzoù na zeuje, e gwirionez, gwellaenn ebet ken e Kasim diwarnañ.

Antronoz ez eas Morgiana adarre da di an hevelep apotiker ha goulenn a reas, an dour en he daoulagad, un dram na vezed boas da reiñ anezhañ d' ar glañvourion nemet pa vezent e par ar marv, rak pa ne zegase ket ar pare dezho pe, da vihanañ, pa n' aesae ket dezho diwarnañ, ne veze spi ebet ken da gaout d' o gwelout yac'h biken.

« Pebezh gwalleur, emezi, doare glac'haret-bras dezhi, en ur zegemer an dram-se a-dre daouarn an apotiker, aon am eus na ray ket hemañ muioc'h a vad dezhañ eget al louzoù hoc'h eus roet din dec'h ! Pebezh mestr mat a gollan ! »

24

A-hend-all, o vezañ ma voe gwelet, e-pad an deiz, Ali Baba hag e wreg, o vonet meur a wech da di Kasim, ne voed ket souezhet, diouzh an noz, o klevout garmoù klemmvanus gwreg Kasim ha re Vorgiana o reiñ da anaout e oa marvet ar paour-kaezh den.

War leurenn vras kêr edo o chom ur c'here kozh a veze bemdez da gentañ o tigeriñ e stal, pell a-raok ar re all. Antronoz ar beure enta, pa oa an deiz o tarzhañ c'hoazh, ez eas Morgiana d' e gavout.

Pa voe en em gavet en e stal ha hi d'e zematañ en ur lakaat ur pezh aour en e zorn.

Baba Moustafa - an anv-se a veze graet eus ar c'here kozh gant an holl - ur paotr seder ha fentus anezhañ, a sellas pizh ouzh ar pezh-moneiz abalamour na oa ket deiz a-walc'h c'hoazh, hag o welout e oa en aour e lavaras :

« Kregiñ mat a ra, an devezh ! Petra a fell deoc'h, plac'h yaouank ? En ho kourc'hemenn emañ, »

« Baba Moustafa, eme Vorgiana, kemerit ganeoc'h ar pezh hoc'h eus ezhomm evit gwriat ha deuit buan ganin. Ret e vo deoc'h avat va lezel da vouchañ ho taoulagad ouzhoc'h pa vezimp degouezhet ur pennad ac'hanen. »

O klevet se e teuas Baba Moustafa da zisfiziout :

« Oho ! emezañ, c'hoant hoc'h eus 'ta d' am lakaat d' ober un dra bennak a-enep va c'houstiañs pe a-enep va enor ? » Morgiana a lakaas ur pezh aour all en e zorn :

« Doue ra viro, a respontas-hi, na c'houlennfen diganeoc'h un dra n' hallfec'h ober e pep onestiz ! Deuit, me ho ped, ha n' ho pezet ket a aon. »

Asantiñ a reas Baba Moustafa, a-benn an diwezh, monet d' he heul. Ha Morgiana, goude mouchañ e zaoulagad outañ gant ur frilien el lec'h he devoa merket, e vlenias da di he mestr marv, ha ne dennas ar frilien diwar e zremm nemet pa voent degouezhet er gambr e-lec'h m' he devoa renket ar c'horf, pep tamm en e blas.

Neuze e lavaras :

« Baba Moustafa, ho tegaset am eus betek amañ evit ma wriot an tammou eus ar c'horf a welit aze, an eil ouzh egile. Na gollit ket hoc'h amzer : grit ho labour ha pa viot echu, ur pezh aour all ho pezo diganin. »

25

Pa voe peurwriet ar c'horf gant Baba Moustafa, ez advouchas Morgiana e zaoulagad outañ er gambr. Ha goude reiñ dezhañ an trede pezh aour, evel m' he devoa grataet, ha kemenn dezhañ tevel mik war gement en devoa gwelet ha graet, e vlenias anezhañ en-dro betek al lec'h m' he devoa mouchet e zaoulagad outañ p' edont o tonet. Eno e tennas adarre al lien diwar e zremm hag e lezas anezhañ da vonet d' ar gêr, hogen chom a reas da sellout outañ ken n' e welas mui, bete-gouzout na savje c'hoant dezhañ distreiñ war e giz evit he spiañ hi hec'h-unan.

Morgiana he devoa tommet dour da walc'hiñ korf Kasim. Evel-se, pa voe deuet en-dro, e c'hallas, a-gevret gant Ali Baba, e walc'hiñ, e valzamiñ hag e sebeliañ evel ma oa ar c'hiz.

Un arched a oa bet lakaat ober gant Ali Baba. Pa zeuas ar c'halvez d' hen degas, evit na vije en argred da netra, e voe lavaret dezhañ lezel anezhañ e toull an nor. Ha Morgiana, gouda paeañ d' ar c'halvez ar pezh a oa dleet dezhañ, da sikour Ali Baba da lakaat korf e vreur en arched.

Pa voe graet al labour doanuis-se ha tachtet-mat ar plenk war c'horre ez eas-hi d' ar voskeenn da gemenn e oa prest an holl draoù a-benn an douaridigezh. Tud ar voskeen, en o c'harg gwalc'hiñ ha balzamiñ ar re varv, a ginnigas donet da seveniñ o c'hefridi, hogen lavarout a reas dezho e oa graet an holl draoù.

A-vec'h da Vorgiana bezañ deuet d' ar gêr en-dro ma tegouezhas an iman ha beleion all eus ar voskeenn. Pevar eus an amezeion a oa en em vodet e-ti Kasim, a grogas a-gevret en arched d' hen sammañ war o skoaz. Hag int-i war-du ar vered, an iman hag ar veleion all o kerzhout araozo en ur zibunañ pedennoù. War

o lerc'h e teue Morgiana, daerou stank o redek war he divoc'h evel ma teree ouzh sklavez an den marv, digabell, en ur leuskel garmadennoù truezus, en ur skeiñ ouzh he brennid a daolioù kreñv hag en ur ziframmañ he blev. En he goude e weled Ali Baba, ambrouget gant an amezeion a yae a bep eil da gemer lec'h ar re a zouge an arched, ken na voed erru er vered.

Evit gwreg Kasim, chom a reas en he zi, o hirvoudiñ hag o tistagañ leñvadennou klemmvanus gant ar merc'hed diwar-dro a oa deredet di, hervez ma oa ar c'hustum, e-pad an obidou. Ha pell tro-dro e leugnjont ar rann-gêr-se a dristidigezh gant o leñvadeg.

Evel-se e chomas dianav d' an holl marv reuzeudik Kasim. Ha kerkoulz e voe miret kuzh an doare anezhañ gant an intañvez, gant Ali Baba, gant gwreg hemañ ha gant Morgiana, ma n' en devoe den an disterañ tamm diskred.

Un nebeut deizioù goude an douaridigezh e tegasas Ali Baba e dammoù arrebeuri hag an arc'hant en devoa kemeret eus teñzor al laeron (an arc'hant avat ne zegasas nemet en noz) da di intañvez e vreur evit ober e annez eno. Pezh a roas d' anaout d' an holl e zimeziñ nevez gant e c'hoar-gaer. Hag o vezañ m' eo boas ar seurt dimezioù en hor relijion, ne voe souezhet den.

26

Bez' en devoa Ali Baba ur mab, echuet gantañ deskiñ e vicher, ur pennad a oa, e-ti ur marc'hadour bras eus kêr : hemañ en devoa meulet atav labour hag emzoug ar paotr yaouank. Dezhañ e roas Ali Baba stal Gasim, ha grataat a reas dezhañ, gant ma talc'hje da ren ur vuhez fur ha mat, na vije ket pell ouzh e lakaat da zimeziñ d' ur plac'h pinvidik ha dioutañ e pep keñver.

Lezomp Ali Baba enta krog da dañva an eurvad ha gwelomp petra e oa deuet an daou-ugent laer da vezañ ?

Distreiñ a rejont d' o repu, er c'hoad, d' ar c'houlz m' o devoa divizet. Sebezet-bras e voent avat pa ne gavjont ket korf Kasim e-barzh ar vougev, ha sebezetoc'h c'hoazh pa daoljont evezh e oa koazhet niver o sac'hadoù aour.

« Mil mallozh, eme ar c'habiten, dizoloet omp bet ! Setu ni en argoll mar ne geromp diwall. Ha mar ne glaskomp ket buan an tu d' en em ziwall e kollimp tamm-ha-tamm ar madoù dastumet amañ gant hon tadoù ha ganimp-ni hon-unan gant kement a breder hag a boan. Evit doare, al laer hor boa lazhet, en devoa gallet anaout an tu da lakaat an nor da zigeriñ : ne oa ket e-unan ouzh her gouzout avat ! Unan all a anavez ar gerioù-hud ! Anat eo kement-se, p' en deus gallet kas ar c'horf kuit ac'hanen ha laerezh aour eus hon teñzor. Ha peogwir n' eus ket a zigarez da gredin e oa ouzhpenn daou zen oc'h anaout ar gerioù-kuzh, p' hon eus kaset unan d' an anaon, e rankomp kas egile ivez d' ar bed all. Petra a soñjit, paotred ? Ha n' oc'h ket ali ganin ? »

Mat e voe kavet komzoù ar c'habiten gant e gompagnuned ha divizout a rejont e oa ret dezho paouez gant pep labour all evit seveniñ ar gefridi nevez-se. Chom a rajent, emezo, hep diskregiñ diouti ken na vijent deuet a-benn anezhi !

Ma lavaras ar c'habiten :

« Soñjal a raen e c'hellen kaout fiziañs en ho nerzh-kalon hag en ho kadarnded ! Setu enta ar pezh a zo d' ober : ret e vo da unan ac'hanoc'h bezañ dispont, ampart hag ijinus a-walc'h war un dro, da vonet e kêr hep armou ha gwisket e-giz ur beajour estren. Lakaat a ranko e holl intrudu da zizoleiñ hag-en ne gomzer ket diwar-benn marv iskis an hini hon eus lazhet ha graet tammoù anezhañ, evel ma oa dleet dezhañ, ha da c'houzout piv e oa hag e pe di edo o chom. A-bouez bras eo e oufemp an traoù-se, mar ne fell ket dimp kaout keuz diwezhatoc'h o tonet da vezañ anavezet en ur vro ma rankomp chom dianavez enni. Evit broudañ an hini a gemero warnañ ober ar gefridi-se ha da ziwall na zeufe da lavarout gevier dimp ha, dre-se, d' hor lakaat war an hent fall hag hor c'has da goll, e c'houlennan ouzhoc'h ivez hag-eñ ne gavfec'h ket mat e vefe lakaet an den-se d' ar marv mar deufe da faziañ ? »

A-raok d' ar re all gallout reiñ o ali e savas unan eus al laeron en e sav :

« Mat eo ganin monet, emezañ, ha stad vras a zo ennon o lakaat va buhez en arvar dre gemerout warnon ober ar gefridi-se ! Mar ne zeu ket va zaol da vat, dalc'hit soñj da vihanañ e vezin marvet evit mad an holl ! »

An holl a reas o gourc'hemennoù d' al laer dispont-rak-ar-marv-se. Mestr al laeron e veulas hag e sikouras d' en em zroukwiskañ en doare ma n' hallje den tremen anezhañ d' ar pezh e oa e gwirionez koulskoude.

En noz e kimiadas diouzh ar bagad hag en en hent. Muzuliañ a reas kerkoulz e amzer ma 'n em gavas e kêr dres d' ar mare ma kroge an deiz da skleuriñ. Monet a reas betek al leur-gêr e-lec'h na welas nemet ur stal digor ha hini Vaba Moustafa an hini e oa.

Edo hemañ en e goazez war e skaoñ, e vinaoued gantañ en e zorn, war gregiñ gant e labour. Hag al laer davetañ ha d' e zematañ : souezhet e voe o welout peger kozh e oa.

« Beure-mat e krogit gant ho labour, paotr kozh, emezañ. N' on ket evit krediñ e welfec'h sklaer d' an eur-mañ ha c'hwi ken oajet hag ez oc'h ! Ha pa vefe sklaeroc'h an deiz, ne gav ket din ho pefe daoulagad mat a-walc'h da wriat ken ! »

« N' ouzon ket piv oc'h. Sur on avat n' am anavezit ket, a respontas ar c'here kozh. Panevet-se e oufec'h ez eus c'hoazh daoulagad lemm em fenn, peger kozh bennak ez on da welout. Va c'hrediñ a reot marteze p' am bezo lavaret deoc'h em eus, nevez 'zo, gwriet korf un den marv en ul lec'h na oa ket sklaeroc'h ennañ eget nen deo bremañ. »

Laouen-bras e voe al laer o vezañ ma oa degouezhet gantañ kavout diouzhtu, hep dezhañ rankout e glask, an den a ouie, kredus e oa, an traoù a c'hoantae da glevout.

« Un den marv ! a eilgerias-eñ sebezet-mik. Perak 'ta e oac'h-hu aet da wriat korf un den marv ? Moarvat e fell deoc'h lavarout hoc'h eus gwriet al liñsel ez eo bet sebeliet enni? »

« Nann, nann, eme Vaba Moustafa. Gouzout a ran petra a fell din da lavarout. 'M eus aon, avat, hoc'h eus c'hoant d' am lakaat da gomz; met ne glevot ket hiroc'h diganin. »

28

N' en devoa ket al laer, e gwirionez, ezhomm da glevout muioc'h evit bezañ sur e ouie an den kozh-se ar pezh a venne gouzout. Tennañ a reas ur pezh aour eus e yalc'h hag, en ur lakaat anezhañ e dorn Baba Moustafa, e lavaras dezhañ :

« N' on ket e chal da anaout ar pezh a fell deoc'h miret kuzh, goude ma c'hallan touiñ deoc'h n' afen ket da ziskuliañ an traoù a ziskleirfec'h din. Un dra hepken a c'houlennan diganeoc'h : taolennit din pe deuit da ziskouez diñ an ti elec'h ma 'z oc'h bet o wriat korf an den-marv-se. »

« Ha pa garfen reiñ deoc'h ho koulenn, eme Vaba Moustafa, ar pezh aour gantañ en e zorn, prest da reiñ anezhañ en-dro, touiñ a ran deoc'h na vefen ket gouest d' hen ober. Va c'hrediñ a c'hellit war va lavar, ha setu perak : kaset e oan bet betek ul lec'h ma voe mouchet va daoulagad ouzhin hag ac'hano e voen bleniet war-du an ti. Eno, goude din-me ober ar pezh a ranken ober, e voen degaset en-dro en hevelep doare d' an hevelep lec'h. Dre-se e c'hellit gwelout n' on ket evit ho sikour. »

« Dleout a rit, da vihanañ, a respontas al laer, bezañ miret an eñvor, tost da vat, eus an hent e oac'h lakaet d' ober pa oa mouchet ho taoulagad. Deuit 'ta ganin, me ho ped. Pa vezimp erruet e lec'h ma voe mouchet ho taoulagad ouzhoc'h e vouchin anezho ouzhoc'h ivez ha kerzhout a raimp dre an hent ho poa

heuliet diouzh ma teuio koun anezhañ deoc'h. Ha peogwir

Diouzh al labour

Ar c'hounidegezh,

e-giz ma leverer, delit ar pezh aour-mañ c'hoazh en tu-hont. Deuit, grit din ar blijadur a c'houlennan diganeoc'h. »

Hag en ur lavarout ar c'homzoù-se e lakaas ur pezh aour all en e zorn. Trefuet e voe Baba Moustafa gant an daou bezh aour-se. Sellout a reas outo war balv e zorn e-pad ur pennadig amzer, hep rannañ grik, e spered en arvar diwar-benn ar pezh a zlee da ober. En diwezh e tennas e yalc'h diouzh e grubuilh: boutañ a reas ar pezhioù enni.

« N' on ket evit touiñ, aotrou, emezañ, em bo soñj penn-da-benn eus an hent e oan bet lakaet d' ober. Pa fell deoc'h monet avat, deomp 'ta ! Pezh a c'hellin a rin da gaout soñj. »

Sevel a reas diwar e skaoñ. Ha laouen al laer !

29

Kuit da serriñ dor e stal pa ne oa netra a dalvoudegezh enni da vezañ skrapet, e kasas-eñ al laer betek al lec'h ma oa bet mouchet e zaoulagad outañ gant Morgiana. Pa voent en em gavet eno e lavaras :

« Amañ eo e voen mouchet, ha troet e oan evel m' am gwelit bremañ. »

Al laer, neuze, ul lien prest gantañ en e c'hodell, a vouchas e zaoulagad outañ hag en em lakaas da vale en e gichen, gwech ouzh e heñchañ, gwech o vezañ heñchet gantañ, ken na chomas a-sav a-greiz-holl.

« Kavout a ra din, eme Vaba Moustafa, n' em boa ket kerzhet pelloc'h. »

Erruet e oant dres a-geñver da di Kasim e-lec'h ma chome Ali Baba bremañ.

Kent divouchañ daoulagad Baba Moustafa e reas al laer, buan-ha-buan, ur merk war zor an ti gant un tamm kleiz a oa gantañ. Goude-se, p' en devoe dilamet al lien diwar daoulagad ar c'here e c'houlennas ouzh hemañ hag-en e ouie da biv ez aparchante an ti-se. Respont a reas Baba Moustafa ne oa ket bet alies er rann-se eus kêr ha ne c'helle lavarout mann dezhañ.

O welout nen helle ket gouzout hiroc'h e trugarekaas al laer ar paotr kozh. Kimiadiñ a reas dioutañ hag e lezel da zistreiñ e-unan d' e stal. Hag neuze ha hasta afo etrezek ar c'hoad e-lec'h ma vefe graet dezhañ un degemer laouen, moarvat.

Nebeut a amzer goude ma oa aet al laer ha Baba Moustafa an eil diouzh egile e teuas Morgiana e-maez an ti da ober ur gefridi bennak. Pa zeuas en-dro avat e paras he sell, a-greiz-holl, war ar merk nevez-c'hraet gant ar c'hleiz war an nor. Ha hi da dostaat da welout gwell :

« Kement ha petra e talvez ar merk-mañ, a lavaras outi hec'h-unan. Daoust hag unan bennak a vagfe droug ouzh va mestr, pe daoust hag ur farsadenn e vefe ? Bezet a vezo, mat eo kemerout e ziarbennoù ouzh ar pezh a c'hell c'hoarvezout ! »

Petra a reas-hi neuze nemet tapout un tamm kleiz ha, peogwir e oa div pe deir dor all, uheloc'h hag izeloc'h er straed-se, hañval-mik an eil ouzh eben, ober warno holl, en hevelep korn, an hevelep merk gant an hini a oa bet graet war zor ti he mestr. Ha hi d' ar gêr hep rannañ ger da zen diwar-benn ar pezh edo o paouez ober.

Etre keit-se e kendalc'he al laer gant e hent. A-benn an diwezh e tegouezhas er c'hoad. Pa voe en em gavet gant e genseurted e tezrevellas dezho doare e veaj. Gant stambouc'h ha lorc'h e lavaras dezho pebezh degouezh mat e oa bet evitañ kejañ gant en den end-eeun a c'helle displegañ dezhañ an traoù edo-eñ o klask anavezout. Diouzh e glevout, ne vije bet den all ebet nemetañ gouest da ober ur seurt taol !

Gant evezh bras ha gant plijadur e selaouas an holl outañ. Ober a reas mestr al laeron e c'hourc'hemennou dezhañ evit e dro vat, ha neuze, o treiñ war-du e baotred, e lavaras dezho :

« Keneiled, emezañ, n' hon eus ket a amzer da goll. Eomp en hent diouzhtu. Kemeret pep hini e armoù gantañ dindan e zilhad. Pa vezimp erruet e kêr, hini ha hini, an eil warlerc'h egile, evit mirout na lakafemp disfiziañs da sevel, e vo ret deoc'h en em gavout holl war al leur-gêr vras, darn diouzh un tu, darn diouzh an tu all. Chom a reot eno tra ma 'z in-me, gant hor mignon amañ a zo o paouez degas kerkoulz keloù dimp, da welout ti hon enebour, dimp da glask e pe zoare e rankimp en em gemer evit kas hon taol da benn ! »

Prezegenn o mestr, e c'heller bezañ sur, e voe stlaket o daouarn outi gant al laeron, hag e voe ! Nebeut amzer goude e oant darev da vonet kuit. Daou ha daou pe tri ha tri en em lakajont en hent, o kerzhout ur pennad mat an eil re diouzh ar re all. Evel-se ez errujont e kêr hep bezañ lakaet tamm disfiziañs da sevel outo.

Ar c'habiten hag an hini a oa bet o welout Baba Moustafa diouzh ar beure, a zegouezhas da ziwezhañ. Hemañ a gasas e vestr d' ar straed e-lec'h m' edo an ti en devoa graet eur merk warnañ. Pa voe erru dirak un nor bet merket gant Morgiana e tiskouezas anezhi dezhañ en ur lavarout e oa hounnezh an hini e oa. Derc'hel a rejont gant o hent avat hep chom a-sav an disterañ evit na vije ket kavet iskis o doare. Neuze e taolas pled ar c'habiten e oa bet merket an nor war-lerc'h en hevelep stumm hag en hevelep lec'h gant an hini gantañ. Souezhet e voe : ma lakaas e vlenier da deurel evezh ouzh an dra-se. Goulenn a reas outañ pehini anezho e oa an hini vat. Mezhek ha dilavar e chomas ar blenier, dreist-holl pa welas e oa bet merket evel-se pemp pe c'hwec'h dor all. En diwezh e touas war e le d' e gabiten n' en devoa merket nemet unan hepken.

« N' ouzon doare, emezañ, piv a c'hell bezañ graet an taol divalav-se ha ret eo din anzav n' on ket gouest bremañ da anaout an hini am boa-me merket diouzh ar re all ! »

Ar c'habiten, pa welas en devoa c'hwitet war e daol, a yeas en-dro betek al leur-gêr. Kemenn a reas d' e dud, dre hanterouriezh an hini kentañ anezho en em gavas gantañ, n' o devoa ken d' ober nemet distreiñ d' ar c'hoad. Hag eñ kuit, ar re all war e lerc'h en hevelep urzh hag e oant deuet.

31

Pa voe bodet ar bagad laeron er c'hoad e tisklerias o mestr dezho pe evit abeg en devoa graet dezho donet en-dro. Barnet e voe kerkent ar paour-kaezh blenier d' ar marv gant an holl a-unvouezh. Hemañ e-unan en em gondaonas oc'h anzav e oa kablus pa n' en devoa ket kemeret gwelloc'h e ziarbennoù. Astenn a reas dizaon e c'houzoug d' an hini oa o tostaat outañ da drouc'hañ e benn.

Ret e oa avat d' al laeron diwall o bagad en un doare pe zoare rak ar riskl hel lakae en argoll. Setu perak e lavaras ul laer all monet da gemer lec'h an hini a oa bet kastizet : gwelloc'h eget e ziarager e raje, emezañ, hag en anv Doue e c'houlennas bezañ lezet da vonet. Roet e voe e c'houlenn dezhañ. Hag eñ kuit.

Prenañ a reas-eñ Baba Moustafa evel m' en devoa graet an hini kentañ ; ar c'here, mouchet e zaoulagad outañ, e lakaas d' anaout ti Ali Baba. Her merkañ a reas neuze gant kleiz ruz, en ur c'horn dispisoc'h d' ar selloù, o soñjal e oa se un doare suroc'h d' hen anaout diouzh ar re a oa merket e gwenn.

Hogen, nebeut a amzer goude-se e teuas Morgiana e-maez an ti evel en derc'hent. War he distro ne voe ket he daoulagad lemm hep gwelout ar merk ruz. Diwanañ areas adarre an hevelep menoz en he spered hag e reas ur merk gant kleiz ruz war an tiez all, en hevelep korn.

Ur wech distro e-touez e genseurted er c'hoad e fougas al laer diwar-benn

an diarbennou mat en devoa kemeret evit anaout, hep mank, ti Ali Baba diouzh an tiez all. Krediñ a reas ar c'habiten, kerkoulz hag ar re all holl, e tlee an traoù donet da vat en dro-mañ. Hag i war-du kêr evel er wech kentañ, prest da gas o mestaol da benn. Kerkent hag erruet e kêr e skoas ar c'habiten hag al laer war-du ar straed m' edo Ali Baba o chom : siwazh dezho, kel luziet hag en dro gentañ e voe an traoù evito p' en em gavjont dirak an tiez merket e ruz gant Morgiana. Droug a savas er c'habiten ha mar boa bet mezhek an hini a oa bet war ar gefridi araozañ e voe ker mezhek all al laer neuze.

Evel-se e rankas ar bagad skraperton monet kuit adarre en deiz-se hep bezañ gallet ober o zaol gwelloc'h eget en derc'hent. Al laer, tamallet e fazi dezhañ, e voe graet e stal outañ evel e ziaraoger, hervez m' en devoa goulennet e-unan e vije graet.

Bihanaet e oa ar bagad, kollet daou zen kalonek gantañ : nec'het e voe ar c'habiten o soñjal e vihanafe c'hoazh marteze mar befe fiziet ar gefridi e paotred, na oant ket evit he seveniñ. Tud dispar e oant e gwirionez d' e skoazellañ diouzh ar gwellañ en ur c'hrogad start bennak. Da gas ur seurt labour da benn avat n' o devoa ket a itrik a-walc'h en o fennoù. Ma kemeras warnañ hen ober.

32

Monet a reas e kêr. Gant sikour Baba Moustafa a zougas dorn dezhañ evel m' en devoa graet d' an daou gannad kentañ, ez eas da welout ti Ali Baba. Ne chomas ket da goll e amzer ouzh her merkañ gant kleiz evit hen anaout goude-se. Gwell e voe gantañ sellout outañ ar pishañ ma c'hellas, eusal laez d' an traoñ hag eus an traoñ d' al laez, en ur dremen-distremen meur a wech dre-bioù dezhañ evit ma vije suroc'h da chom hep faziañ.

Klevet ha gwelet gantañ ar pezh a c'hoantae ha laouen-bras gant e dro e tistroas d' ar c'head.

« Mignoned, emezañ d' e dud, ne harzho netra ouzhimp diwar vremañ da dalvezout d' hon enebour ar gwall a zo bet graet dimp. Anavezout a ran ker sur ha tra ti an den kablus hag a-hed an hent, p' edon o tonet en-dro, em eus ijinet ar stumm dirisklañ d' hen ober, ma ne c'hell mui den gouzout e pelec'h emañ hor repu hag hon teñzorioù. Hennezh eo, evel ouzoc'h, pal hor c'hefridi ha ret eo dimp e dizhout, koustet a gousto : anez ez omp kollet. Setu enta ar pezh am eus steuet. P' am bo peurzispleget va soñj deoc'h, mar anavez unan bennak un tu ampartoc'h eget va hini da zisouc'hañ, deuet d' hel lavarout din ! »

Neuze e tisklerias dezho e pe stumm e felle dezhañ en em gemer ha p' o devoe roet holl o asant e kargas anezho da vonet d' ar c'hêriadennou ha d' ar bourc'hioù diwar-dro, da brenañ naontek mul hag eizh ha tregont a listri bras, eus ar seurt e vez lakaet eoul enno, unan anezho end-eeun leun a eoul, ar re all goullo.

Dindan daou pe dri devezh o devoa graet al laeron an holl breñañioù-se. E ler e oa al listri a brenjont, ha strizhik a-walc'h o genou. Ar c'habiten a reas o frankaat un tammig. Gourc'hemenn a reas d' e baotred monet enno, unan e pep hini, gantañ an armoù ret dezhañ. Hag o lezel damzigor an tu a oa bet diswriet abalamour dezho da gaout o alan, e c'holoas al listri en doare ma hañvalent bezañ karget a eoul. Ouzhpenn, evit ma vije kredet aesoc'h kement-se e frotas an diavaezh anezho gant ur bannac'h eoul a dennas eus an hini a oa leun.

Ur wech penneget an traoù er stumm-se e voe sammet war gein ar muled ar seizh lestr ha tregont, - pep a laer en o diabarzh, - hag al lestr a oa leun a eoul e gwirionez. Neuze, mestr al laeron, gwisket e-giz ur marc'hadour, en em lakaas e penn al loened d' o bleniañ hag e skoas war-du kêr. Degouezhout a reas eno un eur bennak goude ma oa aet an heol da guzh. Hag eñ war-eeun da di Ali Baba, en e benn ar soñj da vonet da c'houlenn digant hemañ lojeiz e-pad an noz evitañ hag evit e vuled.

33

N' en devoe ket ezhomm da skeiñ ouzh an nor da c'houleñ digor, rak kavout a reas Ali Baba war an treuzoù oc'h aveliñ e benn goude e goan. Ober a reas d' e vuled chom a-sav.

« Aotrou, emezañ da Ali Baba, degas a ran an eoul-mañ eus a bell vro evit e werzhañ warc'hoazh er marc'had. Hogen d' an eur-mañ 'n noz n' ouzon tamm da belec'h monet da lojañ. Daoust ha va degemer en ho ti a c'hallfec'h ober, mar ne zirenk ket se ac'hanoc'h ? Anaoudek-bras e vezin en ho keñver ! »

Ha d' Ali Baba bezañ gwelet er c'hoad an hini a gomze outañ ha bezañ klevet e vouezh zoken, ne voe ket evit e anavezout dindan gwiskamant ur marc'hadour eoul.

« A wir galon, a respontas, ez oc'h degemeret amañ ! Deuit war-laez, m' ho ped ! »

En ur lavarout ar c'homzoù-se e tigoras frank dor ar porzh, d' ar marc'hadour da c'hellout donet-tre gant e vuled. Ouzhpenn-se e c'halvas ur sklav a oa en e servij hag e c'hourc'hemennas dezhañ, kerkent ha disammet ar muled, o lakaat er goudor er marchosi ha reiñ foenn ha heiz dezho. Monet a reas neuze d' ar gegin hag eno reiñ urzh da Vorgiana da hastañ buan aozañ koan evit an ostiziad nevez-degouezhet ha kempenn e wele dezhañ er gambr wellañ.

Muioc'h c'hoazh e fellas da Ali Baba ober : evit prientiñ d' ar marc'hadour un degemer eus ar c'halonekañ, pa welas en devoa hemañ disammet e loened hag e oant bet kaset d' ar marchosi evel m' en devoa gourc'hemennet, ha pa welas edo o ferc'henn o klask ul lec'h da gousket en noz er-maez ez eas d' e gaout, ouzh e bediñ da zonet gantañ d' ar sal ma tegemere an dud a zeue d' e waledenniñ. A briz ebet, emezañ, n' e lezje da gousket er porzh. Kaer en devoe mestr al laeron klask mil digarez, o lavarout n' houle ket direnkañ e ostiz na reiñ muioc'h a labour d' e vevelion ha me 'oar petra c'hoazh, e rankas plegañ a-benn an diwezh. Hag eñ d' an ti war-lerc'h Ali Baba.

Hemañ, en tu-hont ma chomas da zerc'hel kompagnunezh d' an hini a oa o klask lemel e vuhez digantañ, ken na voe deuet Morgiana da zegas e goan dezhañ, a gendalc'has da zivizout gantañ. Ne gimiadas dioutañ nemet p' en devoe peurbret ar pred mat a oa bet aozet evitañ.

« Grit bremañ diouzh ho c'hoant, eme Ali Baba neuze. N' ho po nemet goulenn mar mankfe un dra bennak deoc'h. Urzh am eus roet d' am servijerion da chom en ho kourc'hemenn. »

34

Sevel a reas mestr al laeron diouzh taol neuze hag Ali Baba e ambrougas betek an nor. Tra ma 'z ae hemañ d' ar gegin da gomz ouzh Morgiana, e kerzhas-eñ d' ar porzh war zigarez gwelout penaos edo ar bed gant e vuled.

Er gegin e c'hourc'hemennas groñs Ali Baba da Vorgiana kemer preder ouzh an estrañjour ha diwall na rafe tra diouer dezhañ.

« Morgiana, emezañ ouzhpenn, dalc'h soñj ez an warc'hoazh a-raok gouloù-deiz d' ar c'hibellec'h. Gant se, laka va dilhad-kibellañ prest kent ma 'z i da gousket hag o ro da Abdalla (hennezh e oa anv ar sklav). Gra din ivez ur bannac'h soubenn vat a-benn ma teuin en-dro. »

Hag eñ neuze d' e wele.

E-pad an amzer-se e oa aet mestr al laeron da gichen ar marchosi da reiñ d' e dud e urzhioù diwar-benn ar pezh a dleent da ober. O vonet eus al lestr kentañ betek an hini diwezhañ e lavaras da bep hini :

« Pa daolin mein bihan eus prenestr ar gambr e-lec'h m' on kaset da gousket, krogit er gontell a zo ganeoc'h ha faoutit al lestr penn-da-benn da lammat er-maez ! Prestik goude e vezin en ho touez. »

Ar c'hontilli e komze anezho, a oa begek, lemm ha graet diouzh al labour-se.

Graet se gantañ e teuas en-dro d' an ti. Kemer a reas Morgiana ur c'houlaouenn da gas anezhañ d' ar gambr he devoa kempennet evitañ. E leuskel a reas-hi eno goude goulenn outañ hag ezhomm en devoa eus un dra bennak all. Evit na vije ket kavet iskis e lazhas e c'houlou ur pennadig goude-se hag ez eas d' e wele dilhad hag all, dare da sevel kerkent ha m' en divije graet un tamm hun.

N' ankouaas ket Morgiana urzhioù he mestr. Prientiñ a reas-hi e zilhad-kibellañ hag o reiñ a reas da Abdalla na oa ket aet c'hoazh da gousket. Neuze e lakaas ar pod-houarn war an tan. Hogen a-greiz m' edo o lemel an druzoni diwar ar soubenn, setu ar gouloù o vervel er gleuzeur. Ne da bannac'h eoul ebet ken en ti na tamm kantol ivez. Ha hi nec'het. Ret-mat e oa dezhi gwelout sklaer evit gallout derc'hel gant he labour : donet a reas Abdalla war he sikour.

« Gwall-nec'het out avat, emezañ dezhi. Perak 'ta n' afes ket da gemer un dakenn bennak en unan eus al listri bras a zo aze er porzh ? Kae buan ! »

Ober a reas diouzh ali Abdalla. Tra m' edo hemañ o sevel d' e gambr e-kichen hini Ah Baba a dlee-eñ da ambroug d' ar c'hibellec'h antronoz, e krogas ar sklavez yaouank er picher-eoul, ha buan d' ar porzh davit danvez-goulou.

35

Pa voe erruet tost d' al lestr nesañ ha hi o klevout al laer a oa kuzhet ennañ, o c'houlenn a vouezh-izel :

« Ha poent eo ? »

Evitañ da vezañ mouskomzet, koulz lavarout, e voe sebezet ha fromet ar plac'h. Unan all en he lec'h, gant ar spont o kavout un den en ul lestr edo e sell da gavout eoul ennañ, he divije graet un trouz gouest da lakaat reuz bras da sevel. Dreist d' he c'henseurtez e oa ar Vorgiana-se avat ! Kompren a reas diouzhtu peger pouezus e oa an dra dizoloet aze ganti, e peger bras argoll ,edo Ali Baba, e dud ha hi hec'h-unan, ha peger ret e oa en em dennañ dillo ac'hano hep diskar ar c'harr war he c'hein. Kel lemm evel ma oa he spered, ne voe ket pell oc'h ijinañ an tu d' hen ober.

Ken difrom ha ker sioul ha tra e respontas-hi a vouezh izel d' ar goulenn :

« N' eo ket c'hoazh, met dizale e vo ! »

Tostaat a reas ouzh al lestr war-lerc'h, hag e rejod an hevelep goulenn outi ha hi bep tro d' ober an hevelep respont, ken na zegouezhas gant al lestr a oa leun a eoul.

Ac'hano e ouias Morgiana penaos, o krediñ reiñ lojeiz en e di d' ur marc'hadour eoul, en devoa roet Ali Baba, hep gouzout dezhañ, bod da eizh laer ha tregont ha penaos e oa ar fals-varc'hadour-se ar rener anezho. Primañ ma c'hallas e kargas he ficher a eoul el lestr diwezhañ, hag e tistroas d' ar gegin. Lakaat a reas eoul en he c'hleuzeur hag hec'h enaouiñ. Neuze, didrousañ ma c'hallas, ez eas d' ar porzh adarre, ganti ur gaoter vras e gargas a eoul. Degas a reas he c'haoteriad en-dro ganti : war an tan he lakaas ha koad dindan mar gouie ! Seul gentoc'h e vervje an eoul, a lavare outi hec'h-unan, seul vuanoc'h e kasje da benn he mennad.

A-benn an diwezh e vervas an eoul. Kregiñ a reas e divskouarn ar gaoter ha monet da skuilhañ e pep lestr trawalc'h a eoul berv da rostañ al laeron, eus ar c'hentañ d' an diwezhañ, ha lemel o buhez diganto holl : pezh a zegouezhas, ne voe ket pell !

Graet an taol kalonek-se ganti, evel m' he devoa lakaet en he spered hen ober, e tistroas d' ar gegin gant he c'haoter c'houllo. An nor a brennas war he lerc'h. An tantad bras elumet ganti war an oaled a lazhas ivez, o virout un nebeut glaouennoù-bev da beurboazhat ar soubenn. Goude-se e vouchas he gouloù

hag e chomas hec'h-unan-penn sioul en deñvalijenn rak fellout a rae dezhi chom da welout dre ur prenestr eus ar gegin o skeiñ war ar porzh, petra e zegouezhje ouzh skleur al loar o sevel en oabl.

36

N' edo ket Morgiana ur c'hardeur 'oa o c'hedal pa zihunas mestr al laeron. Lammat a reas e-maez e wele ha monet er prenestr da sellout hag unan bennak a oa c'hoazh war ar bale : sioul-bras an traoù dre an ti ha gouloù ebet mui ! Hag eñ da skein mein bihan da zedennañ evezh e dud ha d'o gervel. Meur a vaen a gouezhas war al listri, anat e oa diouzh an trouz. Kaer en devoe selaou, ne glevas ha ne welas tra o reiñ d' anaout dezhañ edo e dud o fiñval. Nec'het e voe. Un eil gwech, un trede gwech e taolas mein. Kouezhañ a rejont war al listri evel en dro gentañ : laer ebet ne reas an disterañ fiñvadenn koulskoude. Ne oa ket evit kompren er pezh a c'hoarveze. Diskenn a reas d' ar porzh, sioulañ ma c'hallas, enkrezet-tre an tamm anezhañ. Hag eñ o tostaat ouzh al lestr kentañ, met p' edo o vonet da c'houlenn ouzh al laer a oa ennañ hag-eñ edo o kousket, setu ma savas betek e fri c'hwez an dev hag an eoul tomm. Kompren a reas kerkent ar pezh a oa c'hoarvezet : lazhet e baotred hag aet da fall an taol en devoa ijinet a-enep Ali Baba evit lemel e vuhez digantañ, evit lakaat ar skarzh war e di hag evit adkemer an aour skrapet eus teñzor ar vougev !

Monet a reas eus an eil lestr d' egile hag e kavas e holl genseurted marvet en hevelep stumm. Pa sellas el lestr en devoa degaset leun a eoul e ouias penaos e oad bet en em gemeret evit o lazhañ.

Neuze, ankeniet-bras o vezañ c'hwitet adarre war e daol, e tec'has dre an nor a skoe war liorzh Ali Baba, hag a lammat dreist ar mogerioù, a liorzh da liorzh, e steuzias en noz.

Morgiana a c'hortozas ur pennadig ken na glevas trouz ebet mui hag o vezañ na wele ket ar fals-varc'hadour o tonet en-dro e komprenas dre belec'h e oa tec'het. Stad enni ha laouen peogwir he devoa gallet ker brav all pellaat pep riskl diwar-dro an tiad ez eas d' he c'hambren en diwezh hag e vanas kousket.

Antronoz, kent gouloù-deiz, e savas Ali Baba, hag eñ d' ar c'hibellec'h, e sklav ouzh e heul, hep gouzout tra eus an darvoudoù estlammus a oa c'hoarvezet en e di e-pad ma kouske.

Pa zeuas en-dro eus kibellañ e oa savet an heol a-benn ma tegouezhas er gêr. Souezhet e voe o welout c'hoazh al lestradoù eoul en hevelep lec'h. Ouzh Morgiana a oa deuet da zigeriñ an nor dezhañ e c'houlennas perak ne oa ket aet ar marc'hadour gant e vuled da blasenn ar marc'had da glask gwerzh d' e eoul. Lezet he devoa ar plac'h yaouank an traoù evel m' edont evit m' o gwelje he mestr hag evit ma c'hallje-hi dezrevell aesoc'h a se dezhañ ar pezh he devoa graet da ziwall o buhezioù.

37

« Aotrou madelezhuz, a respontas-hi da Ali Baba, Doue d' ho miro, c'hwi hag ho tiegezhiad a-bezh ! Intent a reot gwelloc'h ar pezh am eus da zisplegañ deoc'h p' am bo diskouezet deoc'h piv e oa an hini hoc'h eus degemeret ken hegarat dec'h da noz. »

Prennañ a reas an nor, hag Ali Baba war he lerc'h, e kerzhas etrezek al lestr nesañ.

« Taolit ur sell, me ho ped, el lestr-mañ, emezi d' he mestr, ha gwelit hag eoul a zo ennañ. »

Hag Ali Baba d' hen ober, hogen pa welas e oa un den el lestr e reas ul lamm war-dreñv, spontet-holl, en ur skrijal.

« N' ho pezet ket a aon, a lavaras Morgiana dezhañ neuze. An den a welit aze ne ray ket a zroug deoc'h na da zen all ebet mui : marv eo ! »

« Morgiana ! a estlammus Ali Baba, kement ha petra e talvez ar pezh emhout o paouez diskouez din ? Hel lavar din diouzhtu, mar plij ! »

« Ez an d' hen ober, emezi ; bezit siouloc'h avat, ma ne root ket a dro d' »

hon amezeion da gaout anaoudegezh eus un dra ker pouezus evidomp her mirout kuzh. Da gentañ, me ho ped c'hoazh, Aotrou, kit da deurel ur sell en holl listri all. »

Sellout a reas-eñ el listri all, a bep eil, adalek an hini kentañ betek an hini diwezhañ a oa eoul ennañ. Teurel a reas pled avat penaos, en hemañ, ne oa nemet hanter a eoul.

Pa voe echu e chomas ur pennad difiñv, koulz lavarout. Gwech e pare e sell war al listri ha gwech war Vorgiana, hep rannañ grik, ker bras e oa e souezh hag e strafuilh. En diwezh, evel pa vije deuet ar gomz dezhañ en-dro, e c'houlennas :

« Hag ar marc'hadour, petra eo deuet da vezañ ? »

« Ar marc'hadour ? a eilgerias-hi. N' eo ket marc'hadour muioc'h eget nen on-me marc'hadourez ! Lavarout a rin deoc'h, sur, piv eo ha petra eo deuet da vezañ. Deomp d' an ti, avat : eno e klevot aesoc'h an doare penn-da-benn, ha poent eo deoc'h, evit mad ho yec'hed, debriñ un tamm bennak goude bezañ bet o kibellañ. »

Tra m' edo Ali Baba o vonet d' e gambr e kerc'has-hi eus ar gegin ar soubenn he devoa aozet evitañ hag he c'hasas dezhañ. Kent kregiñ gant e leinveure avat, e lavaras he mestr dezhi :

Ne badan mui gant ar mall da glevout ! Hast. afo 'ta kontañ din an darvoudoù iskis a zo c'hoarvezet amañ en noz tremen, hep ankouaat tra ! »

38

Ha Morgiana, evit sentiñ outañ, da gontañ :

« Aotrou, emezi, dec'h d' an noz, goude ma oac'h aet da gousket, edon chomet da brientiñ ho tilhad-kibellañ evel m' ho poa gourc'hemennet din hen ober, hag o reiñ a ris da Abdalla. Ha me, goude-se, da lakaat ar pod-houarn war an tan da aozañ soubenn, met a-greiz m' edon o lemel an druzoni diwarni, setu ar gouloù o vervel er gleuzeur, takenn eoul ebet ken enni. Er picher ne oa mui kennebeut. Ha me o klask ur gantol, met ne gavis hini. Abdalla, neuze, a zegasas da soñj din e oa er porzh listri karget a eoul, diouzh ma krede dezhañ bepred ! Me ivez her c'hrede, ha c'hwi ivez hep mar ! Setu me enta o tapout krog er picher ha d' ar red d' al lestr nesañ. Pa voen erru e-kichen al lestr-se avat, ha me o klevout ur vouezh o sevel eus e ziarbarzh hag o c'houlenn ouzhin : « Ha poent eo ? » Ne spontis ket evelkent : kompren a ris kerkent fallagriezh ar fals-varc'hadour. Ha me da respont hep termal : « N'eo ket c'hoazh, met dizale e vo ! » Monet a ris d' ul lestr all hag ur vouezh all a reas an hevelep goulenn ouzhin ha me da respont en hevelep doare. Gant al listri all e voe heñvel. En hini diwezhañ e kavis eoul ; ma kargis buan va ficher ennañ !

P' am boe meizet e oa en ho porzh seizh laer ha tregont ha na c'hortozent, d' ober o mestaol, nemet ur galv a-berzh o mestr - an hini ma krede deoc'h e oa ur marc'hadour anezhañ ha m' ho poa graet kerkoulz degemer dezhañ ma lakajoc'h ho tiad holl en e servij - ne gollis ket va amzer : donet a ris en-dro gant va ficherad eoul hag adenaouiñ ar gleuzeur. Kemer a ris ar gaoter vrasañ a oa er gegin ha monet d' he c'hargañ a eoul. He lakaat a ris war an tan ha pa voe tommberv an eoul ez is da deurel anezhañ el listri, kement ha ma oa ezhomm da herzel ouzh al laeron da gas da benn an taol fallakr e oant deuet d' ober !

Ur wech graet an dra-se ganin e tistrois d' ar gegin. Lazhañ a ris ar gouloù ha me o chom en deñvalijenn, sioul, da welout petra a rafe ar marc'hadour-eoul gaou-se. Nebeut a amzer e c'hortozis rak ne oan ket eno ur c'hardeur 'oa pa glevis henezh o teurel, eus preneustr e gambr, evit gervel e dud moarvat, mein bihan a gouezhe war al listri. Bete teir gwech e taolas mein evel-se. Pa ne wele na ne gleve fiñv ebet e tiskennas d' ar porzh. Dre breneustr ar gegin e welis anezhañ o kerzhout a lestr da lestr evel un den pennfollet, ken na voe erru gant an hini diwezhañ. Neuze e kollis ar gwel anezhañ en deñvalijenn. Ur pennad e chomis c'hoazh da c'hedal, met ne zeuas ket en-dro. Ha me da soñjal neuze e oa tec'het an hailhon-se dre al liorz, kerse bras gantañ o vezañ c'hwitet war e daol, sur-mat ! Ha pa gave din e oa pellaet pep riskl diwar

an tiad ez is da gousket.

39

A-raok echuiñ e lavaras Morgiana c'hoazh :

« Setu, Aotrou, ar pezh ho poa c'hoant da glevout ganin. Koulskoude ez eo ret din diskleriañ deoc'h ivez penaos e kredan ez eo an darvoudoù-se an disouc'h eus un dra em boa taolet evezh outañ daou pe dri devezh 'zo. D' ar c'houlz-se ne gave ket din e talvez e ar boan her reiñ d' anaout deoc'h. Ur wech enta, p' edon o tistreiñ eus kreiz-kêr, beure-mat anezhi, ha me o teurel pled e oa bet graet war an nor ur merk gant kleiz gwenn. Antronoz e oa bet merket gant kleiz ruz. Bep tro, goude na ouien ket pe evit abeg e c'helle an dra-se bezañ bet graet, em boa graet va-unan an hevelep merk hag en hevelep lec'h war ziv pe deir dor, uheloc'h hag izeloc'h er straed, e tiez hon amezeion. Anat eo, mar lakaer an traoù-se keñver-ha-keñver gant ar pezh a zo c'hoarvezet en noz-mañ, ez eo bet iriennet holl gant al laeron. Ar re-mañ ne oa nemet eizh ha tregont anezho amañ e-lec'h daou-ugent, n' ouzon ket perak ! Bezet a vezo, n' eus mui nemet tri anezho o redek. Anat eo ivez e oant e sell d' ho muntrañ hag ez eo ret deoc'h chom war evezh, keit ha ma vezor sur ez eus unan bev anezho. Evidon-me avat, ober a rin diouzh va gwellañ d' ho tiwall evel m' eo dleet din ! »

P'he devoe echuet Morgiana da gomz e lavaras Ali Baba dezhi, e-leizh a anaoudegezh-vat outi en e galon :

« Ne varvin ket a-raok m' am bo roet dit-te ar gopr dellezek eus ar pezh ac'h eus graet evidon : Va buhez a zlean dit-te ! Evit diskouez dit diouzhtu ur brouenn eus va anaoudegezh-vat e roan dit ar frankiz. Hiviziken n' out mui amañ da sklavez, met bevañ a ri em zi evel un ezel eus va ziegezh da c'hortoz ken na c'hellin peurbaeñ va dle ez keñver. Edelvoud e kredan e oa bet stignet an tagelloù-se en-dro din gant an daou-ugent laer. Dre da hanterouriezh avat en deus an Aotrou Doue va diwallet ha fiziañs am eus e kendalc'ho d' am gwareziñ diouzh o fallagriezh ! Ar c'hentañ 'r gwellañ e rankomp douarañ korfoù an hailhoned-se. Hastomp buan hen ober gant evezh, ma ne c'hallow den biken gouzout penaos ez int aet diwar an douar-mañ. Galv Abdalla ma teuy da zougen dorn din ! »

40

Hir e oa liorzhañ Ali Baba, gwez uhel er penn-traoñ anezhi. Hep goulerc'hiñ ez eas gant e sklav da gleuziañ dindan ar gwez-se ur poull ledan, diouzh ment ar c'horfoù a oa da vezañ douaret ennañ. Aes e oa an douar da doullañ ha ne voent ket oc'h ober un toull don. Tennañ a rejont al laeron varv e-maez al listri ha lakaat a-gostez an armoù a oa ganto. O dougen a rejont neuze da draoñ al liorzhañ hag o renkañ er poull. Gant an douar o devoa tennet o golojont hag ar pezh a vane a voe taolet hag ingalet tro-dro, en doare ma voe an dachenn ker plaen ha kent da welout.

Gant preder e voe kuzhet al listri-eoul hag an armoù. Evit ar muled, pa ne oa ket ezomm anezho e voent kaset a-goubladoù d' ar marc'had gant Abdalla ha gwerzhet.

Endra gemere Ali Baba an holl ziarbennoù-se evit mirout na zeufe den da c'houzout pe dre stumm e oa deuet da vezañ pinvidik e berr amzer, edo distroet mestr al laeron d'ar c'hoad, enkrezet-kenañ e spered.

Trefuet ha mezhek war un dro gant ar gwall-reuz a oa kouezhet warnañ ken dic'hortoz all, e oa erruet er vougev a-raok dezhañ gallout ober e soñj diwar-benn ar pezh a rankfe da seveniñ evit donet a-benn eus Ali Baba.

Ur mantr hag ur glac'har e voe dezhañ en em gavout e-unan el lec'h-se a veze ken trouzus pa veze e genseurded eno :

« Tud vat, a grias-eñ, keneiled va zroioù-noz, kompagnuned va marc'hekadennou, e pelec'h emaoch-hu ? Petra a rin-me bremañ hepzoc'h ? Hag ho tibabet hag ho podet em boa en-dro din d' ho kwelout o vervel holl a-gevret ? Pebezh planedenn griz ha peger mezhus evit ho nerzh hag ho kalonegezh ! Nebeutoc'h a geuz am befe deoc'h mar bijec'h marvet ho kleze en ho torn evel

paotred kadarn! Pe da goulz em bo-me ur bagad all d' am skoazellañ par d' hoc'h hini ? Ha pa vefe warnon e gaout, ha gouest e vezin da zerc'hel da vonet mar chom kement-mañ a aour, a arc'hant hag a vadoù war var da vezañ laeret gant an hini a zo deuet da vezañ pinvidik dre skrapat darn anezho ? Nann, ne rin netra, ken n' am bo lamet e vuhez digantañ ! Ar pezh n' am eus ket gallet ober gant harp va c'henseurted, a rin va-unan-penn enta. Ha p' am bo diwallet an teñzor-mañ diouzh pep riskl e labourin a-zevri evit na chomo ket hep mestr war va lerc'h hag evit ma pado ha ma kresko c'hoazh en amzer-da-zonet. »

Graet gantañ ar menoz-se, ne voe ket nec'het o klask penaos e gas da benn. Neuze, leun a spi ha dibrederoc'h e spered e vanas kousket, ha sioul a-walc'h e tremenas an noz-se.

41

Antronoz, kerkent ha gouloù-deiz e savas eus e wele. Dilhad kempenn a wiskas hag eñ etrezek kêr. Kavout a reas lojeiz en ur c'h-khan hag o vezañ ma krede dezhañ e oa aet dre ar vro a-bezh ar brud eus ar pezh a oa c'hoarvezet e-ti Ali Baba e c'houlennas ouzh ar porzhier, evit toullañ kaoz, petra nevez a oa e kêr. Eus an dra-mañ hag eus an dra-hont e komzas egile, hogen diwar-benn ar pezh a felle d' al laer klevout ne zeuas ger gantañ. Ac'hano e ouias penaos, mar felle da Ali Baba mirout kuzh ar pezh a oa tremenet, e oa gant aon na vefe gouvezet e pe stumm e oa deuet da anaout teñzor ar vougev. Muioc'h a se a c'hoant a grogas el laer da en em zizober dioutañ en un doare ker kuzh all.

Mestr al laeron a brenas ur marc'h ha, gant lakaat evezh bras na vije gwelet da belec'h ez ae, en em servijas eus e loen da vonet d' ar c'hoad ha da zegas d' e lojeiz, etre meur a dro, a bep seurt danvezioù pinvidik, lien a briz uhel ha mezher a dalvoudegezh vras. P' en devoe pourchaset trawalc'h a draoù war e veno e klaskas ur stal evit o gwerzhañ. Kavout a reas unan hag he feurmiñ raktal digant he ferc'henn. He c'hargañ a reas a varc'hadourezh hag ez eas da genwerzhour.

Ar stal a oa a-geñver d' e hini e oa stal gozh Kasim hag edo, abaoe ur pennad, mab Ali Baba o terc'hel anezhi.

Mestr al laeron, pa oa erruet e kêr, en devoa kemeret Hadj Houssein da anv. E-giz m' emañ ar boaz gant ar varc'hadourion nevez-aet war o c'hont, hag eñ o vonet da weladenniñ ar varc'hadourion all ha d' ober e c'hourc'hemenoù dezho.

O vezañ ma oa mab Ali Baba ur paotr yaouank a zoare ha speredek hag o vezañ m' en deveze tro da gomz outañ pe da zivizout gantañ aliesoc'h eget gant ar re all e teujont dizale da vout mignoned vras. E wellañ a reas al laer ivez da startaat o mignoniezh, p' en devoe anavezet, tri pe bevar devezh goude ma oa erruet en e stal, Ali Baba o tonet da welout ar paotr yaouank, evel ma kustume hen ober gwech hag amzer. Ha p' en devoe klevet gant hemañ e oa Ali Baba e dad, muioc'h c'hoazh e reas an dro dezhañ, ouzh e veuliñ hag oc'h ober donezonoù bihan dezhañ. Meur a wech zoken e pedas anezhañ ouzh e daol.

Ne felle ket, evel just, da vab Ali Baba bezañ dleour da Hadj Houssein eus e vadelezhioù. Mennout a rae ober brav dezhañ ivez. Bihan e oa e lojeiz avat ha n' en devoa ket a frankiz a-walc'h da zegemer e vignon nevez ouzh e daol evel m' en divije c'hoantaet. Ma komzas ouzh e dad, o lavarout dezhañ ne oa ket dereat eus e berzh chom pelloc'h hep trugarekaat Hadj Houssein evel m' oa dleet.

42

Gant plijadur e kemeras Ali Baba warnañ lakaat aozañ un tamm fest en e di :

« Va mab, emezañ; warc'hoazh emañ ar gwener ha peogwir emañ ar c'hiz gant ar varc'hadourion vras evel Hadj Houssein hag evel doc'h da serriñ o stalioù en deiz-se, grit ur valeadenn da enderv a-gevret gantañ, ha pa viot o tonet en-dro, grit diouzh e lakaat da dremen dre-bioù d' am zi. Neuze e lavarot dezhañ emañ-me o chom eno hag e karfec'h e teufe ganeoc'h d' am gweladenniñ. Gwell eo ober evel-se eget e bediñ war-eeun. Gourc'hemenn a rin da Vorgiana aozañ koan hag he derc'hel prest a-benn ma 'z erruot. »

D' ar gwener da enderv enta en em gavas mab Ali Baba ha Hadj Houssein el

lec'h m' o devoa divizet hag ez ejont da vale. War hent an distro e reas mab Ali Baba diouzh lakaat e vignon da dremen dre ar straed m' edo e dad o chom. Pa voent degouezhet dirak dor an ti e paouezas. Hag eñ da skeiñ da c'houlenn digor :

« Hemañ, emezañ, eo ti va zad. Komzet em eus dezhañ eus hor mignoniezh hag eus ar vadelezh ho pezh em c'heñver, ha fellet eo bet dezhañ kaout an enor da ober anaoudegezh ganeoc'h. Ho pediñ a ran enta da ober din ar blijadur da zonet d' e welout. »

Daoust m' edo erruet Hadj Houssein er pal a venne tizhout, da lavarout eo monet e-barzh ti Ali Baba evit gallout e lazhañ e klaskas digarezioù hag e reas van da gimiadiñ diouzh ar mab. Hogen, tra m' edo o komz, e tigoras Abdalla an nor. Ha mab Ali Baba da gregiñ ez-hegarat en e zorn ha da sachañ anezhañ d' e heul e-barzh an ti.

Ma hañvale d' an holl edo o tonet-tre hogozik en desped dezhañ e-unan.

A galon laouen e voe degemeret Hadj Houssein gant perc'henn an ti ha deuet-mat e voe dezhañ diouzhtu, dres evel m' en devoa c'hoantaet. E drugarekaat a reas Ali Baba da vezañ bet ker mat e-keñver e vab.

« Va mab, emezañ, n' eo c'hoazh nemet ur paotr yaouank dizesk a-walc'h war draoù ar bed ha war an doare da en em ren evit ar gwellañ er vuhez. Gouzout a ran e klaskit e genteliañ hag e roit a bep seurt kuzulioù mat dezhañ. Brasoc'h a se emañ va anaoudegezh ha hini va mab en ho keñver. »

Hadj Houssein, diouzh e du, a veulas da Ali Baba poell ha spered ar paotr yaouank par, gouez dezhañ, da skiant-prenañ kalz a dud koshoc'h egetañ.

Goude divizout evel-se e-pad ur momed diwar-benn tra pe dra e fellas da vestr al laeron kimiadiñ.

« Na reot ket, Aotrou, a lavaras Ali Baba dezhañ neuze. Ho pediñ a ran da chom amañ gant ho koan. A wir galon e c'houlennan ouzhoc'h ober ar blijadur-se din-me. »

« Aotrou Ali Baba, a respontas Hadj Houssein, n' houlfen ket bezañ diseven en ho keñver nag ober fae, e stumm ebet, war ur pediñ ker kalonek, met mar ne choman ket ez eo abalamour m' em eus un digarez a gavfec'h mat mar hen anavezfec'h ! »

43

« Pehini eo 'ta an digarez-se ? Aotrou, eme Ali Baba. Ha krediñ a rafen her goulenn ouzhoc'h ? »

« Ez an d' hen anzav ouzhoc'h, a eilgerias kabiten al laeron. Abalamour ne zebran morse an disterañ tamm kig bet lakaet hollen gantañ, an hini ez eo ! Kompren a rit pebezh kouviad dizoare e vefe ac'hanon ouzh ho taol ! »

« Mar n' hoc'h eus nemet an digarez-se, a aspedas Ali Baba, arabat deoc'h bezañ nec'het o chom amañ gant ho koan, nemet ha fellout a rafe deoc'h e gwirionez ober a-hend-all. Rak n' eus ket a hollen er bara a zebtrer em zi ha grataat a ran deoc'h ne vo ket a hollen kennebeut er meuzioù all dre gig a vo degaset dirazoc'h henozh : emañ o vonet da reiñ urzh evit ma vezo graet diouzh se. Chomit neuze ganimp, me ho ped!»

Hag Ali Baba da vonet d' ar gegin ha da c'hourc'hemenn da Vorgiana diwall na lakafe hollen gant ar c'hig he devoa da servijañ. Lavarout a reas dezhi ivez aozañ daou pe dri meuz all hep hollen, en tu-hont d' ar re he devoa aozet a-benn neuze.

Drouklaouen e voe ar plac'h yaouank o klevout se, rak prest e oa da servijañ koan.

« Piv eo 'ta, a c'houlennas-hi ouzh Ali Baba; an den figus-se ha n' eo ket

gouest da zebriñ holen ? Ne vo ket mat ho pred mar rankan gortoz diwezhatoc'h evit e servijañ ! »

« Arabat ez afe droug ennout, Morgiana, a respontaas-eñ. Un den evel m' eo dleet eo. Gra ar pezh a lavaran dit. »

Sentiñ a reas ar plac'h yaouank ; en desped dezhi avat. Fellout a reas dezhi gouzout piv e oa an den-se ha na zebre ket a holen. Setu perak, pa voe prest an traoù ha lakaet an doubier war an daol gant Abdalla, e sikouras hemañ da gas ar pladoù. Ha hi ha sellout pizh ouzh Hadj Houssein ha d' e anaout, diwar ar sell kentañ, evit mestr al laeron daoust d' an dilhad a oa en-dro d' e gorf. Teurel a reas pled ivez e tlee bezañ ur gontell-lazh gantañ dindan e wiskamant.

« Bremañ n' on ket souezhet ken, a lavaras outi hec'h-unan, n' houlfe ket an hailhon-mañ debriñ holen a-gevret gant va aotrou : e washañ enebour eo hag e sell emañ d' e lazhañ ! Me avat a harzho outañ d' hen ober ! »

Lezel a reas gant Abdalla al labour da gas e-unan ar meuzioù all d' ar sal. Ha hi, tra ma koanied, da implijañ hec'h amzer da ijinañ ha da zanzen un taol eus ar c'halonekañ.

44

Prest e oa a-benn ma teuas Abdallas da lavarout dezhi en devoa distaliet an daol. Neuze ez ejont o-daou d' ar sal adarre. Tostaat a reas Morgiana un daol vihan ouzh Ali Baba ha lakaat tri zas warni, tra ma tegase ar sklav ur picherad gwint mat a oa deuet gantañ eus ar gegin. Graet an traoù-se ganto ez ejont er-maez evel pa vijent o vonet da goaniañ d' o zro, evit lezel tu gant o mestr, evel m' edo ar c'hustum, da zivizout ha da farsal gant e gouviad ha d' e lakaat da evañ.

Hadj Houssein, pe gentoc'h kabiten al laeron, a gredas dezhañ e oa degouezhet ar c'houlz da lemel e vuhez digant Ali Baba :

« Ez an, a lavare ennañ e-unan, da lakaat an tad hag ar mab da en em vezviñ ; ar paotr yaouank, pa vezo mezv awalc'h, ha posubl e lezfen e vuhez gantañ, n' hallo ket mirout ouzhin da sankañ va c'hontell e kalon e dad. Dre al liorz e tec'hin evel m' em eus graet c'hoazh, e-keit ha ma vezo bepred ar geginerez hag ar sklav gant o c'hoan er gegin. »

Morgiana, avat, divinet ganti pehini e oa menoz al laer, n' houle ket lezel amzer gantañ da gas e vestaol da benn. E-lec'h monet da zebriñ, e wiskas buan-ha-buan ur sae gorollerez. War he fenn e lakaas ur c'habell a-liv hag a-zoare gant ar sae-se hag en-dro d' he dargreiz e stardas ur gouriz en arc'hant alaouret stag outañ ur gontell-lazh, en arc'hant alaouret ivez an troad anezhi, en ur gouhin graet en hevelep metal. Ouzhpenn-se e kuzhas he dremm gant ur maskl kaer.

Pa voe dic'hizet er stumm-se e lavaras d' ar sklav :

« Abdalla, kemer da daboulin-goroll, ma 'z aimp da ziduiñ hor mestr, e vab hag o mignon, evel m' eo bet degouezhet dimp hen ober c'hoazh a-wechoù. »

Kemer a reas Abdalla e daboulin ha kerzhout, en ur daboulinat, a-raok Morgiana. Hag int-i d' ar sal. Diwar doull an nor e stouas ar gorollerez he fenn evel da c'houlenn aotre da ziskouez ar pezh a ouie ober.

« Deus, Morgiana, deus, eme Ali Baba, ma welo hor mignon Hadj Houssein petra out gouest da ober ha ma lavaro dimp petra a soñj diwar da benn. Aotrou, emezañ o treiñ war-du Hadj Houssein, n' it ket da grediñ e ran gwall-zispignou evit reiñ deoc'h an abadennig-koroll-mañ : va sklav ha va c'heginerez eo a ro anezhi dimp. Fiziañs am eus evelato e kavot plijadur o sellout outo. »

N' edo ket ar penn-laer e gortoz eus an diduell-se goude koan. Aon a zeuas dezhañ na gollje ar pleg brav en devoa kavet, war e veno, da ober e daol. Hogen, goude ma vije bet gwell gantañ tremen hep arvestiñ ouzh un abadenn-goroll er c'houlz-se end-eeun, e reas van da vezañ laouen gant ar pezh a laouenae e ostiz e-unan.

Pa welas Abdalla e oa paouezet an daou zen da gomz e krogas da stekiñ a daolioù skañv ouzh e daboulin en ur ganañ un ton-koroll. Ha Morgiana a oa par da n' eus forzh pe gorollerez a vicher, da ziskouez hec'h ampartiz.

Goude displegañ meur a zoare-koroll dirak an tri faotr, ha hi da dennañ he c'hontell eus he gouhin. He c'hontell ganti en he dorn e stagas neuze gant ur seurt bal e oa ennañ pazioù skañv, lammoùigoù sebezus, gwedennoù-korf eus ar oueskañ ha troioù marzhus. Gwech e astenne ar gontell evel da skeiñ gant unan bennak, gwech all e rae an neuz da skeiñ ganti hec'h-unan e-kreiz he brennid, ma voe bamet Hadj Houssein.

Dialan a-benn an diwezh ha hi o tiframmañ an daboulin eus a-dre daouarn Abdalla gant he dorn kleiz hag o vonet, he c'hontell bepred ganti en he dorn dehou, da ziskouez tu kleuz an daboulin da Ali Baba evel m' emañ ar c'hiz gant an dud a vicher evit kestral e-touez an arvesterion.

Ur pezh aour a daolas Ali Baba e-barzh. Treiñ a reas ar plac'h neuze ouzh e vab ha hemañ da ober diouzh skouer e dad.

Hadj Houssein, pa welas edo-hi o tonet d' e gaout ivez, a dennas e yalc'h diouzh e grubuilh evit rein e brof. Neuze, dres p' edo o lakaat e zorn enni da dapout ur pezh-moneiz bennak, e sankas Morgiana, ken dispouron ha biskoazh, he c'hontell e-kreiz kalon al laer, ha ken taer he devoa skoet ma varvas raktal.

Spontet ha saouzanet e voe Ali Baba, e vab hag Abdalla. Ma laosklont ur griadenn skrijus.

« Plac'h reuzeudik, a youc'has Ali Baba, petra ac'h eus graet ? Daoust ha fellout a ra dit va lakaat me ha va holl diegezh en argoll ? »

« N' eo ket d' ho lakaat en argoll ez eo em eus graet kement-se, a respontas Morgiana. Evit ho tiwall, ne lavaran ket! »

Ha hi neuze da zigeriñ sae Hadj Houssein ha da ziskouez d' he mestr ar gontell-lazh a oa gantañ.

« Gwelit, emezi, gwashat enebour ho poa d' ober outañ ! Ha sellit ervat ouzh e zremm : anavezout a reot ar fals-varc'hadour ha kabiten an daou-ugent laer ! Ha n' ho poa ket taolet evezh ne felle ket dezhañ debriñ holen a-gevret ganeoc'h ? Ha muioc'h hoc'h eus ezhomm da glevout evit krediñ en e fallagriezh ? A-raok din-me e welout em boa diskredet warnañ p' ho poa diskleriet din, er gegin, petore den e oa an hini a oa o vonet da zebriñ ouzh ho taol. E welet em eus goude-se, ha ret eo deoc'h anzav em boa lec'h da ziskrediñ ! »

Kement a anaoudegezh-vat en devoa Ali Baba ouzh Margiana da vezañ saveteet e vuhez dezhañ un eil gwech, ma pokas dezhi.

« Morgiana, emezañ, ar frankiz am eus roet dit ha grataet em boa dit e peurbaejen dit va dle ez keñver dizale. Deuet eo ar c'houlz din d' hen ober : va merc'h-kaer a ran ac'hanout-te. »

Hag o treiñ war-du e vab e lavaras dezhañ :

« Va mab, gouzout a ran ez oc'h ur mab mat ha sentus, ha ne gavot ket iskis e rofen Morgiana deoc'h da bried hep bezañ goulennet hoc'h ali diganeoc'h. Ken dleour ha me ez oc'h dezhi : n' en devoa Hadj Houssein, her gwelout a rit bremañ, klasket bezañ ho mignon nemet evit gallout donet, dre drubarderezh, betek ennon d' am muntrañ. Mar en divije kaset e daol da benn, anat eo deoc'h en divije esaeet ho lazhañ ivez. Ha gant-se, o timeziñ da Vorgiana, bezit sur ez eo da zifennouez hon tiegezh eo e timezit. Sur on e vezo-hi hoc'h harperez kalonek bete fin ho puhez ! »

Ar mab, pell diouzh bezañ drouklaouen gant kement-se, a zisklerias e oa

mat gantañ eurediñ d' ar plac'h gaouank, n' eo ket hepken evit sentiñ ouzh e dad, hogen dre ma oa douget e galon dezhi e gwirionez.

Douaret e voe korf mestr al laeron e-kichen korfoù e seizh kenseurt ha tregont e traoñ liorzh Ali Baba. Ker kuzh e voe graet kement-se avat, ma ne voe anavezet an dra nemet kalz a vloavezhioù diwezhatoc'h pa n' en devoa mui den ur gounid bennak da dennañ eus anaoudegezh an istor brudet-mañ.

Un nebeut deizioù goude-se e voe lidet eured mab Ali Baba gant lufre ha sked, hag e-kerzh ar pred e weljod korolloù, arvestoù ha diduelloù kaer a bep seurt, evel ma veze ar c'hiz. Stad a voe en Ali Baba o welout e vignoned hag an amezeion en devoa pedet, anavezet ganto perzhioù-mat Morgiana, o tonet d' e veuliñ ha d' ober dezhañ o gourc'hemenoù a vouezh uhel abalamour d' e vadelezh ha d' e galon vat, daoust na ouient tra diwar-benn ar gwir abeg d' an dimeziñ-se.

Chomet e oa Ali Baba hep monet d' ar vougev abaoe an deiz m' en devoa degaset en-dro ac'hano korf e vreur Kasim war gein unan eus an tri azen a oa aet gantañ, ha sac'hadoù aour war gein an daoù all.

47

Aon en devoa bet rak kavout al laeron eno ha bezañ paket ganto.

Goude an eured e chomas hep monet c'hoazh, rak mar boa sur e oa marvet eizh ha tregont anezho, e krede dezhañ e oa bev atav an daou ziwezhañ. A-benn ur bloavezh avat, pa welas ne glasked ket a drabas outañ ken, e c'hoantaas ober un dro betek ar vougev. Kemer a reas e ziarbennoù gwellañ ma c'hallas, betegouzout e vefe klasket e lazhañ, hag eñ kuit war gein e varc'h. Pa voe erru e-kichen ar roc'hell, kaer en devoe sellout, ne verzas ket an disterañ roud eus tud pe eus kezeg. Ma kavas e oa seblant vat gant an traoù. Diskenn a reas diwar gein e aneval ; e stagañ a reas hag eñ neuze war-du an nor. Pa voe dirazi e tistagas ar gerioù-hud ha n' en devoa ket ankouaet : « Sezam, digor 'ta ! » Hag an nor da zigeriñ frank. Ali Baba a gerzhas e-barzh ar vougev ha, diouzh ar stad ma kavas an traoù eno, e komprenas na zeue den mui d' he daremprediñ abaoe ar c'houlz m' en devoa Hadj Houssein, ar fals varc'hadour, he c'huitaet evit monet da feurmiñ ur stal e kêr. Anat e voe dezhañ edo e-unan-penn bremañ war an douar oc'h anaout an tu da lakaat ar vougev da zigeriñ hag e oa perc'henn d' an teñzor evit mat ! Ur c'houfr a oa deuet gantañ: hel leuniañ a reas a aour kement ha ma c'hallas hag e tistroas davet kêr.

Diwezhatoc'h e kasas-eñ e vab d' ar vougev hag e teskas dezhañ an doare da vonet enni hag evel-se, diwar neuze, dre implijañ poellek o madoù, e vevjont er splannder hag enoret gant pennoù bras ar vro, int-i, ha war o lerc'h o bugale ha bugale o bugale.

DIWEZH

AR GOUEZELEG

NOTENNOU DIWAR-BENN AR GOUEZELEG HAG AR YEZHOU ALL E BRO-SKOS
gant Per DENEZ
(Kendalc'h)

3. - AN ANGLEG.

En unnekvet kantved eo e kollas ar gouezeleg e chañs vras da adc'hounit Alba en he fezh pa voe trec'het armeoù Macbethadh (Makbezh) « airdri Albainn » gant Malkolm III. Ar Malkolm-se, gwir eo, a oa gouezeleger ivez ; hogen e zimeziñ gant Margaret, merc'h ar roue norzhumbriat Eadward Aetheling, a lakaas an angleg da gaout al lañs el lez koulz hag e-touez rummadoù uhel al Lowlands rak, daoust d' e lesanv Ceanmor, n' eo ket Malkolm a voe ar penn-kreñv en e di !

Margaret (m. 1093)

E tri doare e labouras Margaret a-enep d' ar gouezeleg. Degas a reas noblansou anglek da ren e lez Dunfermline. Diskar a reas an Iliz Keltiek ha plantañ ur manac'h saoz, Robert e anv, war sez Sant Andreas. En diwezh, goude aloubidigezh Norzhumbria gant Normaned Gwilherm, e kasas Gouzeled he gwaz hag Angled he zad da stourm skoaz-ouzh-skoaz a-enep ar Bastard : « sklaved ha mitizhien a yezh anglek, » a skriv Simeon eus Durc'ham e-tro 1100, a voe degaset a-vern er vro, « ken n' eus ket hiziv ul lochennig na gavfed enni diouto ». Hag a-se, taget gant an uhelidi, gant ar venec'h ha zoken e-touez ar renkadoù izelañ, ne oa ket ar gouezeleg evit padout pell er c'hornioù-bro an aesañ da dizhout.

David I (1124-1153)

Gant he mab, David kentañ, e voe peurechuet labour Margaret. Roet e voe al leandioù kelt, evel re Melrose, Dundrennan, Newbattle, Holyrood, Sgàin (Scone), Cambuskenneth, Kelso, Dryburgh, h.a., da Aogustiniz pe Kisterkiz saoz. Douaroù a voe profet d' ar venec'h estren, dezho da sevel kreizennoù nevez, hag en amzer-se e voe krouet nospet Abbotsford, Abbotsgrange, Abbotshall, Bishopbriggs, Bishopton, Prestonpans, Prestwick, h.a. Distrujet e voe ar *mortuathan* kozh, rannet e klanioù dic'halloud, ha roet o madoù da feodalidi norman-saoz evel re De Quincey, De Melville, De Mowbray, De Mortimer, De Coemyn, De Landelle, Oliphant, De Bruce, h.a. E-tro dibenn renadur David I ez eo torret da vat beli ar Gouzeled e pep lec'h nemet er menezioù, ha da heul diskar politikel ar gouezelegerien emañ ar yezh vroadel o vont war gil.

49

Levezon ar c'hêrioù

Ar c'hêrioù, a-hend-all, a zo o levezon war gresk en amzer-se. Kement a estrenien a zo deut enno d' ober o annez, e-sigur ober kenwerzh, ma krog Malkolm IV (1153-1165) e embannoù evel-hen « Da holl dud vat ar rouantelezh, Gallaoued pe Normaned, Saozon pe Angled, Flandreziz ha Skosiz ». (Teurel evezh ouzh urzh ar gerioù, Gallaoued da gentañ, Skosiz da ziwedhañ.) Kenyezh an dud-se ne voe ket ar gouezeleg, anat eo, met an angleg, hag evel-se e voe plantet ar yezh estren er rannvro etre Cluaidh (Clyde) ha Forth, hag ivez e kalz lec'hioù war an aod reter.

Gouezelegva

E-tro dibenn ar pevarzekvet kantved ez eo echu eil maread an enbroadegoù bras (an enbroadeg kentañ a zo bet hini ar Gelted, an eil hini an Angled hag an Norsed), ken e c'hellomp klask ober un daolennig eus stad ar yezhoù neuze (gw. kartenn 3). Gounezet eo bet en-dro, ha da vat, an holl inizi, nemet re an hanternoz, gant ar gouezeleg. E Gallaibh emañ an angleg o kemer lec'h an norseg.

E kreisteiz ar vro ez eo toc'hor ar gouezeleg en tachennoù anvet bremañ Peebles, Lothians ha Fiofha (Fife) e-lec'h ma ranke Malkolm Ceanmor, tri c'hantved a-raok, treiñ e gouezeleg d' an dud d' o c'hompren, prezegennoù anglek e wreg. E Roxburgh hag el lodenn vrasañ eus Berwick ne gomzer ken nemet anglek. E kreisteiz da Glaschu e vez graet gant an div yezh keit-ha-keit, met unyezhek, ha gouezelek, e chom Carraig (Carrick) ha Gallgàidheal (Galloway). Er c'hêrioù war an aod, etre ar stêr Tatha (Tay) hag An Bruach (Fraserburgh) e vez komprenet ha komzet an anglek gant an dud, met kreñv e chom c'hoazh levezon ouezelek an trowardroioù.

4. - AR SKOSEG PE LALLANS.

50

En un doare souezhus a-walc'h, hag atav dre berzh ar politikerezh, e teuas an anglek, «Inglis o' the Northern lede », da vezañ evit Skosiz, gant an amzer, un eil yezh vroadel, anvet Scottis gant Dunbar ha Lallans gant Robert Burns. Arabat e vefe, a-hend-all, treuzkemer ar skoseg-se evit ur rannyezh saoznek hep muiken. An Hensaozon a gomze div rannyezh vras, ar saksoneg hag an anglek. Ar saozneg a-vremañ a zo ur saksoneg levezonet gant an daneg hag intret gant an normaneg ; ar skoseg a zo un anglek adstummet gant ar gouezeleg, an norseg, ar flandrezeg, ar galleg (d' ur mare kalz nevesoc'h eget ar saozneg avat) , ha dreist-holl unvanet gant mouezhoniezh ar gouezeleg.

Al lennegezh skosek

Er XIVvet kantved e krog al lennegezh skosek da vevañ, gant Thomas the Rimour o Erceldoune (dibenn an trizekvet kantved), Huchown of the Awle Ryale (kreiz ar pevarzekvet kantved) hag un niver barzhed pobl dianav deomp o anvioù. E gwir, n' eo ket dre ar stumm e c'heller anavezout ar skridoù skosek eus an amzer-se diouzh ar skridoù norzhumbriek : dre ar spered enep-saoz a verv enno, ne lavaran ket. Aze c'hoazh e welomp broadelouriezh ha yezh o vont skoaz-ouzh-skoaz, pe kentoc'h ar yezh o vont da heul ar vroadelouriezh. P'emañ ar vrogarantez skosat en he c'haerañ, emañ ar skoseg en e vleuñv ivez, gant John Barbour (1320 ? - 1395), Harry the Minstrel (war-dro 1450-1492), Andrew of Wyntoun (wardro 1395-1424) . Met pa bleg rouantelezh Bro-Skos muioc'h-mui dirak hec'h enebourez ez a al lennegezh vroadel war ziskar : eus Londrez, e-lec'h ma tremen un niver bloavezhioù evel prizoniad, e tegas James I, ouzhpenn ul levr, ur wreg, Jane Beaufort, hag a saoznekaio lez skosek Dun-Edin (Edinburgh) evel ma oa bet anglekaet lez gouezelek Dunfermline gant Margaret ; Kingis Quair, al levr savet gant ar roue en e doull-bac'h, a zo skrivet n' eo ket e skoseg met en ur saozneg doare Chaucer rikamanet gant un nebeut gerioù skosek o liv. Da get ez eo aet gouenn ar *makaris* kozh ha da heul ar roue James ne skriv William Dunbar (1460 ? - 1520 ?), leun a zispriz evit ar Ouezeled, Sir David Lindsay (1490-1555) ha Gavin Douglas (1475-1522) nemet ur skoseg dinaturel-kenañ, mesk-divesk ennañ tammou « latin bastard, galleg ha saozneg ». Goude an Adreizhadur (1560) hag Unanidigezh ar C'hurunennoù (1603) e tisleberas ar brizh-skoseg-se muioc'h-mui : ar skrivagnerien skosat diwezhañ, Robert Lindsay (a baouezas skrivañ e 1565) , Bishop Leslie (1527-1596) ha James VI a ra gant ur saozneg hogos glan.

51

An emsav nevez

E-pad pell amzer ne vevas mui ar yezh, koulz hag ar spered broadel, nemet er ballads, pe gwerzioù-pobl. Mastaret e voe an testennoù anezho, siwazh, gant moulerien re-voazet ouzh doare-skrivañ ar Bibl, hag er stumm ma 'z int deut betek ennomp ne c'hellont ket bezañ degemeret evel gwir draoù pobl. Gant Ferguson (1750-1774) ha Burns (1759-1796), zoken, n' eo ket skoseg ar bobl an hini eo a voe implijet (7) met ur saozneg kinklet gant gerioù skosek. En abeg da se eo moarvat na voe diazezet gant Burns, hag eñ barzh bras, skol lennegel ebet - rak n' eo ket lennegezh a c'heller ober eus ar gwerzaouachoù santimañtel, karget gant melkoni ar c'huzh-heol keltiek, a zo bet, hag a vez atav, leuniet ganto kelaouennoù Breizhveuriz vat an haggis hag ar bagpipe. En ugentved kantved hepken, pa zasorc'h ar spered politikel broadel, e teu en-dro ar skoseg - ul Lallans a sked ennañ troioù-lavar ar bobl koulz ha nouspet ger prizius dastumet er skridoù kozh - da vezañ ur benveg a sevenadurezh : roet eo bet al lañs d' an

emsav nevez gant Hugh MacDiarmid (C.M. Grieve) ha d' e heul ez eus bet labouret kalz gant skrivagnerien a ijin evel Douglas Young, Sydney Goodsir Smith, Willie Soutar -Doue d' e bardono -, Robert Garioch, h.a. N' eo ket tost emgann ar skoseg da vezañ gounezet. A-hend-all evit lod evel MacDiarmid ne deo ar skoseg nemet ur c'hammed war-du ar gouezeleg. Diouzh youl ar skosegerien e vo an dazoned : pe ez advevo war vuzelloù Skosiz ar gerioù a deñzorier er Scottish National Dictionary, pe ne vezint ken nemet un danvez-studi bourrus d' un nebeut skolveuridi troet war ar c'hozhachoù. Hevelep dibab hag a zo d' ober e Breizh.

(7) Da shouer, ar varzhoneg vrudet « Scots wha hae wi Wallace bled », anavezet evel kan broadel, n'eus, war ar c'hant ger bennak a zo enni, nemet 9 ha na vefent ket gwir saozneg, ha c'hoazh eizh anezho a c'hell bezañ komprenet hep poan gant an neb a oar saozneg.

NOTENNOU

GANEDIGEZH. - Gwenael Huon a zo laouen o kemenn deoc'h en deus bet ur breur bihan a zo bet anvet Tudual-Ewan. Brest d' an 20 a viz Genver.

DISPARTI. - Gant keuz hon eus klevet keloù disparti hor mignon F. ar Bleiz, apotiker e Pleneuf evit Dakar.

O KLASK LABOUR. - Ur paotr yaouank eus an emsav a glask labour e Breizh evel treser pe livour war feilhañs. Skrivañ d' ar rener.

HOR C'HEF EVIT AR BLOAZ 1952

FREJOU

	lurioù
Moulañ	407.677
Mizoù-post	9.724
En holl	417.401

ENKEFIADURIOU

	lurioù
Koumanantoù	308.840
Niverennoù gwerzhet	14.311
Profoù	147.996
Levrioù gwerzhet	1.872
Deziadur 1952	6.555
En holl	479.574

STAD AR C'HEF

	lurioù
Koll ar bloavezhioù all	105.186
- Gounid 1952	62.173
	43.013

Boas e vez koumananterien AL LIAMM d'hor c'hlevout o klemm hag o c'houlenn. Moarvat e plijo dezho gwelout war daolenn hor c'hef evit 1952 hon eus bet ur gounid a 62.173 lur. Dre chañs n' en deus ket kresket kalz priz ar moulañ er bloaz-mañ, ha keroc'h hor boa lakaet skodenn ar c'houmanant. Koulskoude, un toull a 43.013 lur a zo da stankañ c'hoazh. Strivañ a rimp d' hen ober ar buanañ ar gwellañ ha klask kaout un nebeut arc'hant da embann levrioù brezhonek.

53

Un daolennig izeloc'h a ziskouezo doare hor c'hef er bloavezhioù tremenet ; anat e vo d' an holl e teu AL LIAMM da vezañ sonnec'h war hec'h elloù.

KOLL lurioù GOUNID lurioù

1947	9.666
1948	73.297
1949	32.436
1950	51.748
1951	41.535
1952	62.173
En holl	156.934
	113.921

PROFOU

Sed roll ar profoù hon eus degemeret e-korf an daou viz diwezhañ :

KERZU 1952.

- M. Colleau, 100 lur ; L. Lok, 200 ; Dll Cazin d'Honincthun, 200 ; Herri Tardy, 20.000 ; Per Laurent, 4.000 ; L. ar Floc'h, 2.000 ; J. L. B., 2.000 ; A. Gwilhou, 1.000 ; F. Even, 1.000 ; P. Tanguy, 200 ; J. Cormerais, 500
War un dro, 31.200 lur.

E-doug ar bloaz hon eus bet 147.996 lur a brofoù. Hor gwellañ trugarez d' hor

c'heneiled kalonek.

GENVER 1953.

- K. Riou, 500 lur ; Andrev Gwilcher, 1.500 ; F. ar Bleiz, 100 ; K. ar Brazideg, 200 ; J. Duchauchix, 250 ; Dr Le Quinio, 2.000 ; F. Kervella, 2.500 ; J. Renault, 500 ; It. V. de Bellaing, 1.000 ; Y. an Heveder, 367 ; B. Assicot, 240 ; G. Godu, 500.

War un dro, 9.617 lur.

Notennet hon eus an arc'hant profet deomp e-korf ar 5 bloaz diwezhañ : 1948 (48.415 lur) ; 1949 (77.440) ; 1950 (159.201) ; 1951 (114.980) ; 1952 (147.996). Anaoudek-bras omp e-keñver ar vrezhonegerien galonek (hag i paour an aliesañ) o deus komprenet n' helle ket padout hor c'helaouenn hep profoù hag o deus hor skoazellet abaoe an derou.

KOUMANANTERIEN. -

Setu penaos e oa renket hor c'houmananterien e miz Kerzu 1952 :

Aodoù an Hanternoz, 45 ; Penn ar Bed, 79 ; Il ha Gwinum, 29 ; Loer Izelañ, 27 ; Mor Bihan, 23 ; Pariz ha tro-war-droioù, 76 ; departamantoù all, 41 ; trevadenoù Bro-C'hall, 5 ; Iwerzhon, 9 ; Skos, 2 ; Kembre, 6 ; Bro-Saoz, 4 ; Bro-Helvetia, 1 ; Stadoù Unanet, 3 ; Kanada, 3 ; Arc'hentina, 1.

War un dro, 354.

Setu sifrennoù c'hoazh : meurzh 1948, 175 koumananter ; kerzu 1948 (249) ; kerzu 1949 (299) ; kerzu 1950 (343) kerzu 1951 (358) ; kerzu 1952 (354).

Amañ eo chomet gwan AL LIAMM, siwazh, hag abaoe daou vloaz n' omp ket aet war-raok. Gounit a reomp koumananterien nevez, hogen reoù gozh a zistag diouzhimp. Ur gudenn ankenius eo hag en em c'houlenn a c'heller ma ne zigresk ket niver ar vrezhonegerien desket. Morgousket e chom an « Emsav Sevenadurel », ha krouidigezh ur strollad politikel a rofe lañs dezhañ moarvat. Keit ha n'o devo ket hor c'henvroiz a garantez-vro e vo diaes ober traoù a-zoare.

54

203 koumananter a chom e Breizh, 133 en estrenvro. Kemend-all a gonter e Pariz hag e Penn ar Bed - kemend-all e Pariz hag e tri departamant ar Mor Bihan, an Il ha Gwinum hag al Loer izelañ a gevret. Na bihan niver ar « wir vretoned » e Breizh.

Krediñ a ra deomp e c'hellfemp tizhout ar 100 koumananter koulz e Penn ar Bed hag e Pariz. Hor pal kentad 'vo. Ha mezh deomp ma ne gontomp ket 400 koumananter a-benn Nedeleg kentañ !

HOL LENNERIEN A SKRIV

« ...plijus e kavan dibab ar pennadoù. A-bep seurt e kaver e-barzh. Ken talvoudus ha Gwalarn e kavan ar gelaouenn er c'henver-se muioc'h memes a-wechoù, pa 'z eo liesdoare an danvez anezhi. Ar studiadenn savet gant Benead diwar-benn « ar merc'hed e lennegezh Vreizh » n' eo ket bet peurechuet, nag hini R. Gwalc'h diwar-benn « Hon dispac'h hag hon istor ». Domaj eo rak plijus e oant. »

A. L.

« Souezhet on bet nevez 'zo ha goulenn a ran ouzhoc'h hag eñ e ouzoc'h un dra bennak war divout « Ar Follez Yaouank ». Setu perak : lennet am boa war un niverenn eus Gwalarn e 1941 pe 1942 un istor berr skrivet gant Meavenn : « Ar Follez Yaouank », un drama a garantez hag a varv, a dremene en Iwerzhon e-pad, an Dispac'h. Lakaat a raen anezhañ e-touez ar gwellañ istorioù berr embannet e brezhoneg par d' ar re wellañ e-touez kontadennoù Jakez Riou - gwelloc'h zoken - ha setu m' eo deut er-maez nevez 'zo ur film gant Marc Allegret anvet ivez « Ar Follez Yaouank », an hevelep danvez, an hevelep anvioù, en ur ger an hevelep kontadenn ha koulskoude lavarout a reer ez eo bet savet hervez kontadenn Catherine Beauchamp.

« Daoust ha n' hellfe ket Al Liamm lavarout d' e lennerien ar wirionez diwar-benn se. »

Notenn. - Setu an diskleriadurioù a c'hellomp reiñ : « ar Follez Yaouank » gant Meavenn a zo bet moulet e 1941, Gwalarn niv. 140-143. Moulet eo bet ivez e galleg, en « Oeuvres libres », dindan an anv-pluenn Catherine Beauchamp. Diwar ar gontadenn-mañ eo bet savet film Marc Allegret gant D. Delorme evel c'hoarierez pennañ. Ar film a zo bet barnet garv-tre gant ar vurutellerien daoust ma vije roll gwellañ D. Delorme.

« Mantret on bet o lenn e niverenn 30 Al Liamm e rentañ-kont Roparz Hemon eus levr Brian O Cuiv diwar-benn ar rannyezhoù Iwerzhonek : « .. n' eus ket hiziv, a c'heller krediñ, muioc'h eget. 35.000 den oc'h implij an Iwerzhoneg evel yezh pemdeziek. »

Ha gwir eo goude tregont vloaz dieubidigezh ? Da betra e talv an dieubidigezh-se neuze ? Daoust hag Al Liamm , pe gentoc'h al lennerien o chom en Iwerzhon a c'hell avarout deomp stad wirion Iwerzhon bremañ ? Pennad Rolland Gwalc'h « Iwerzhon o stourm evit he yezh » a roe kentoc'h un daolenn galonekaus.
P. P.
55

UR VRO DIEUB. -

Setu troidigezh ur pennadig tennet eus ar « Figaro » (12 a viz Gwengolo) : « Strassbourg. - Abaoe dec'h, an tiez-sinema a ziskoueze filmoù alamanek a zo bet roet dezho an urzh a zifenn diskouez filmoù alamanek (d. l. e. o komz alamaneg) a zo bet kemeret dilun da noz gant Prefed an departamant ». Lavaret eo bet din gant ur studier gall o chom e Strassbourg e oa leun ar salioù a ziskoueze filmoù alamanek, setu an abeg marteze...
P. P.

Ur menoz mat eo embann kanaouennoù tennet eus dastumad Pennwern evel ma rit ; meur a hini a zo par da re Barzhaz Breizh.

« Gwrac'h Ahes » am eus kavet kaer-dreist ; n' ouzon ket ma fazian, met lakaat a rafen anezhi e-touez penn-oberoù hol lennegezh.

Mat a rit ivez o tisplegañ deomp al labour graet gant Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek ; er c'heñver-se e c'hellfec'h marteze pouezhañ muioc'h, evit al lennerien harluet, war a labour graet war bep tachenn evit ar brezhoneg.
P. P.

« Pennad Jarl Priel en deus lakaat glac'har ennon. Mar deo ar romant en e bezh par d' ar pennad a lennomp er gelaouenn, nag ur vezh d'hor pobl baour na vefe ket kavet un tu da voulañ ha da werzhañ a-viliadoù un oberenn ken kaer ha ken leun a bersonelezh ! Da grediñ (pe da anzav) e vefe eus ar Vretoned patrom-skouer ur bobl dizemberc'hennet, e ster marksiat ar ger... Gwelloc'h e vo sur d' hor c'hrak-dimezelled desavet gant leanezed ar galleg mont da glask o boued e Confidences pe Nous Deux... Mantrus eo.

« Gwiglann, bro Chelgenn, a zo dedennus-meurbet. Gwechall, war Walarn, e veze moulet pennadoù seurt-se a-zivout parrezioù Breizh. Kollet e oa bet ar boaz. Ar pennad-mañ, a gav din, a zo unan eus ar re wellañ bet savet war an dachenn-studi-se... ma n' eo ket an hini gwellañ.

« An anvioù-badez brezhonek, gant M. Glanndour, a zistaolo kuit, 'm eus fiziañs, morc'hedoù Katoliked aonik. An anvioù roet gant M. G. a zo heson-meurbet ha plijus d' ar selled. Koulskoude ne c'hellan ket en em virout a soñjal ne vezer ket ken figus er broioù-all e-keñver an anvioù-badez... ha kement-se daoust d' ar Gwir Kanonek. Gresianed a anavezan, anezho kristenien vat, hag a zoug anvioù evel Demosthenes, Dimitrios, Odysseus, Italianed hag a zo bet badezet Cesare, h.a. Ne gredan ket - marteze e fazian - e vefe bet ur sant bennak anvet Napoleone. Ha koulskoude e kaver c'hoazh meur a Gorsikad o tougen an anv-se ken brudet. En abeg da Napoleone Buonaparte, impalaer ar C'hallaoued, kurunennet gant ar Pab ? Marteze : hogen, betek gouzout, ne oa ket Napoleone ur Sant... Komzomp fraez, evit beleien zo - ne lavaran ket an holl veleien - pep tra zo un digarez da harpañ ar galleg da vont war-raok. Pennad Maodez Glanndour, ma teu dezho lenn anezhañ, o lakaio da asantiñ ne vefe ket kemeret da heñvel tra Gallekadur ha Katoliekiezh, pe neuze d' en em ziskouez evel m' emaint : gallekaerien ha netra ken. Neuze e ouio ar fideled petra o devo d' ober, rak ur Pab a zo e penn an iliz, ha me gred en deus distaget meur a brezegenn war gudenn ar yezhoù en abostolerezh. » G. R.

56

KENDALC'H KELTIEK. -

E Glaschu e vo dalc'het ar C'hendalc'h hevlene, eus an 12 betek an 18 a viz Eost. Ur C'hendalc'h bras e vezo, da welout diouzh ar roll hon eus degemeret, ha krediñ a reer e teuo dezhañ tud vrudet evel De Valera, W. S.

Morrison, ha Compton MacKenzie.

D' an 12 a vezo degeneret ar Gendalc'hidi gant ar Skourr Skosat hag ivez gant renerien ar Skol-Veur - rak e Skol-Veur kaer Glaschu eo e vezo dalc'het an holl vodadegoù. D' an 13 e krogo al labour da vat, gant prezegennoù diwar-benn ar broioù predanek da vintin, ha prezegennoù diwar-benn ar re ouezelek d' endervezh ; da noz e vezo ur ceilidh, da lavarout eo koroll ha kan, en Highlanders' Institute. D' ar 14 prezegennoù adarre da gregiñ an devezh, diwar-benn an enklaskoù yezh e Bro-Skos ; d' endervezh ur weladenn d' ar mirdioù brudet ha pinvidik a zo e kêr, ha da noz ur sonadeg, ha koroll goude-se, e St. Andrew's Hall. Ar 15 a vo devezh labour kuzulioù ar C'hendalc'h ; da echuiñ an devezh e vo ur weladenn d' ar Mitchell Library ha d' an Highlanders' Institute. D' ar 16, ar sul, e vo lidoù evit an holl : da vintin un oferenn gatolik e gouezeleg ha da noz ul lid protestant en teir yezh (saozneg, skoseg ha gouezeleg) ; da echuiñ an devezh e vo kanet himnoù gouezelek, holl a-gevret ; goude lein e vezo aet ar Gendalc'hidi da welout an Ao. Moffat-Pender en e di. D' al lun prezegennoù talvoudus adarre diwar-benn ar werinoniezh, ar bagpipe hag an dastum kanaouennoù ha kontadennoù e Bro-Skos ; d' endervezh, degemer gant lid en Ti-Kêr. An devezh diwezhañ a vezo tremenet en Edinburgh, e-lec'h ma vo ur sonadeg vras en Usher Hall.

Mat e rafe ar Vretoned mont niverus d' ar C'hendalc'h-se, hag a vezo eus ar re gaerañ. Priz ar boued hag al lojeiz a vo 15 chilling an devezh. An neb en deus c'hoant mont a c'hell skrivañ da unan eus izili Kuzul Skourr Breizh ar C'hendalc'h (Kadoriad-Sekretour Roparz Benton) pe d' an deñzorier, an Itron Galbrun,, 78, rue de Fontenay, Vincennes.

A-ZIVOUT AR PENNAD « RANNYEZH BRO-GERNEV ».

War an hedad gerioù lakaet gant Aldrig a Naoned ha Y. Cormerais war bajennoù 58 ha 59 niv. 35 AL LIAMM, ur re bennak a zo gwenedek-rik ha n' hellont ket bezañ lakaet da drefoedach. O c'havout a reer er gwenedeg izel, e Langidig pe en Henbont. Da skouer :

oeit (oeit) - anhoñ (anehon) - ane (anehé) - chaochennou - az' (azé) - bac'h (bah) - benviji (benùier) - bet 'e bet (bet e bet) - bet 'zo bet - beuc'h (beuh) - pikol'nn (pikol) - kleud (kleud) - koeñ (koén) - doc'h (d'oh) - dhoñ (dehon) - deit (deit) - doc'h (doh) - gleour - en eur vanko (mankein) - kornal (kornal) - gatoñ (getou) - genoc'h - hioñ - halen (halén) - marseñ (marsen) - moënn (moén) - 'met (meit) - gober (gobér) - peuc'h - seilh (seilh) - si 'r - plom (plom) - stert (sterd) - ma ta - troi (troein).

Lakaet eo bet etre krochedoù reizhskrivadur geriadur E. Ernod.

DIWAR-BENN « An anvioù-badez brezhonek » gant Maodez Glanndour, Niv. 35, p. 47. - Ur wech em eus badezet ur plac'hig a oa bet roet dezhi da eil anv-badez an anv KERGRIST.

57

Moarvat e vefe tu da gaout er skridoù kozh meur a anv latinek pe c'hresianek troet e brezhoneg. Setu amañ unan tennet eus ar Geriadur anvet « de l'Armery » (1744) ha geriadur an Tad Gregor (1732) : « santès bleuzven » ; hag eus marilhoù parrez Kemper-Gwezenneg, : « le Couron filia... et florentiae, vulgo bleuzuen perrot » (17 mezheven 1613) gw. « Glossaire Moyen-Breton », p. 70. Tu a vefe da implijout c'hoazh ar stummoù bet implijet gwechall, met ne gav ket din e vefe tuet an dud ken da sevel troidigezhioù nevez a seblantfe orbidus alies. Kerkoulz eo ganin ar stummoù Agnes, Teofilos, ha muioc'h c'hoazh Per, Yann, Paol, Benead. Herve Konan.

KENSTRIVADEG « AR BOBL », NEDELEG 1913. -

Daoust hag unan bennak en deus soñj c'hoazh eus an dra-mañ ha daoust ha bev e vije c'hoazh unan bennak eus goneerien ar genstrivadeg-mañ ?

Kazetenn « Ar Bobl », sizhuniek, eus Karaez a renkas da goulz Nedeleg 1913 (daou-ugent vloaz a zo) an diskrap-mañ : grit un displegadenn e brezhoneg war an danvez a blijo deoc'h : hanterkant lur a zo da c'honit (ur fortun d' ar mare).

Ac'hanta, ken bev-birvidik e oa neuze ar brezhoneg e-mesk ar pobl-vunut ma tegouezhas gant ar gelaouenn tregont a zeverioù.

Setu amañ ar pevar a c'hounezaz :

J. J. Kabillig, studier war al labour-douar diwar-benn : Ar gwellañ doare d' ober jistr.

Antoneta Gwegenn, o chom e Milizag, Bro-Leon : Prederiadennoù a-zivout gwiskamant ar merc'hed.

Yann-Frañsez Krenn, eus Lopereg : Burzhudoù ar binviachoù nevez da labourat douar.

Fañch Al Lann, mestr-skol ar C'houarnamant o chom er Fouilhez : Pehini a vezo kêrbenn Breizh Dishual warc'hoazh ?

Mont a rae mat an traoù gant ar brezhoneg, bremañ 'zo 40 vloaz. Met abaoe ez eus bet daou vrezel hag ur mac'homadur mezhus.

KELEIER EUS KEMBRE. -

24 skol hollgembraek (Peder warn-ugent) a zo bremañ e Kembre, 9 en hanternoz ar vro, e-lec'h m' emañ bev-mat ar c'hembraeg - ha 15 er c'hreisteiz, e-lec'h ma komzer saozneg dreist-holl. Ar skolioù-se a zo bet savet holl war c'houlenn - hag adc'houlenn - ar gerent. En em vodet o deus ar re-mañ en ur gevredigezh c'halloudus a zo he fal rein dorn da sevel skolioù hollgembraek e kêrioù all, hag ivez, bremañ, skolioù a eil derez hag ur skol-gelennerien.

Ne gav ket da Gembreiz ez eo se trawalc'h hag aes eo kompren perak : ur frazennig a zo el lezennoù a lavar na c'hell ur bugel bezañ degemeret en ur skol nemet ma 'z eo « linguistically qualified » (dellezek e-keñver yezh). Evel-se, anat eo, ne c'hell ar c'hembraeg nemet koll tachenn a vloaz da vloaz, peogwir e vezo atav un nebeut tiegezhioù kembraegerien o tilezel ar yezh, tra ma vo dic'hallus a-grenn deskiñ ar yezh er skol da vugale ar saoznegerien. Da skouer, pa 'z eo bet savet ur skoll hollgembraek e kêr Y Barri (ur gêr saoznekaet a-grenn) e voe 154 a gerent o c'houlenn kas o bugale dezhi, met 17 hepken a voe degemeret : ar re all ne ouient ger kembraek ebet. Evit diluziañ ar gudenn-se, kuit a gemmañ al lezenn, eo o deus Aneurin Talfan Davies hag e vignoned savet ur Skol-Babiged e kêr Y Barri : degemeret e vez enni ar vugale a gomz saozneg hepken, koulz hag ar re all, ha d' an oad a bemp bloaz ez int gouest holl da vont d' ar Skol Gentañ Holl-gembraek. Ar skol vihan-se a zo ur skol prevez, graet gant tud a youl vat a ro un hanter-devezh pe zaou bep sizhun d' o bugale, ha na vezont ket paeet evit-se. Unan eus an traoù gwellañ a zo bet graet abaoe pell ez eo, ha diouzhtu ez eo bet santet an efed : e levr di kêr ez eo bet ret digeriñ ur Rann Gembraek evit bugale ar skol gentañ, hag er chapelioù e vez ret bremañ ober servijoù kembraek. Ha dalc'homp soñj ez eo kêr Y Barri ken saoznekaet ha ma 'z eo gallekaet Roazhon, da skouer !

58

SKOL ETREKELTIEK « URDD GOBAITH CYMRU ». -

Evel pep bloaz e vezo graet hevlene c'hoazh ur skol etrekeltiek gant emsav bras ar yaouankiz kembreat « Urdd Gobaith Cymru », renet gant Syr Ifan ab Owen Edwards. Ar skol-se a vezo graet en ostaleri vras an Urdd, Pantyfedwen, ur mell ti kaer savet war vord ar mor e kêr Borth, nepell eus Aberystwyth, en unan eus lec'hioù kaerañ Kembre. Renet e vo ar c'hamp, evel kustum, gant sekretourez etrevroadel an Urdd, Miss Gwennant Davies, hag e c'hortozer ouzhpenn 80 Kelt yaouank da zont eus an holl vroioù keltiek. Bez e vo prezegennoù, studiadennoù, diskouezadegoù, abadennoù koroll, kan, seniñ 'r biniou pe an delenn : ha bez e vo ivez baleadegoù ha kalz a blijadur.

Ar c'hamp a bado eus ar c'hentañ betek an 9 a viz Ebrel. Ar priz da baeañ a vo 4 lur sterling ha 5 chilling, pe 15 chilling dre zevezh. Koulskoude evit skoazellañ ar Vretoned yaouank da zont e vezo degemeret PEMP EVIT NETRA. Pe kentoc'h, mizoù ar pemp-se a vo peet gant gounid un abadenn vras hollgeltiek a vo graet en unan eus c'hoarivaoù Aberystwyth. Se a zo ur c'hinnig madelezhus-meurbet a-berzh an Urdd, ha spi hon eus e tiskouezo ar Vretoned yaouank o anaoudegezh-vat dre vont du-hont da ziskouez Breizh en he c'haerañ. (Evel just, ma 'z afe muioc'h eget pemp Breizhad, e kav deomp e vefe dereat d' ar Vretoned strollañ an holl vizoù ha paeañ pep hini e lodennig. N' hon eus ket ezhomm lavarout e ranko pep hini paeañ ar veaj, hag ivez an dispignoù bihan a ranko ober du-hont.

An It. V. de Bellaing a ra war-dro ar veaj-se, hag ar re a garfe mont pe kaout diskleriadurioù hiroc'h a c'hell skrivañ dezhi. He chomlec'h a zo : Ar Vali, Guingamp (C.-du-N.) .

UN AFER LUZIET DA ZIROUESTLAÑ. -

E miz Here 1951 e voe kondaonet d' ar marv, gant Lez-Varn an Arme, e Pariz, Andrev Geffroy, eus a Lokireg. Tamallet e oa da vezañ diskuilhet d' ar Gestapo an daou saoz Redding hag Abbott, eus an Intelligence Service. Dastumet e oa bet ar re-mañ gant an Alamaned ha lakaet ganto en ur c'hamp soudarded prizoniet e-lec'h ma chomjont betek fin ar brezel. Souezhus a-walc'h e kaver kement-se pa soñjer emañ ar c'hiz da fuzuliañ spierien ar broioù enebour pa vezont tapet.

Daoust ma ne reas an Alamaned droug ebet da Redding na da Abbott, ha daoust ma ne c'helljod ket prouiñ fraes e oa kablus Geffroy eus ar pezh a damalled dezhañ, e voe barnet, n' eo ket da ugent vloaz galeoù evel ma c'houlenne Komiser ar Gouarnamant, hogen da goll e vuhez.

Met n' eo ket bet sevenet ar varnedigezh ha bev eo c'hoazh Andrev Geffroy. Er prizon eo dalc'het bepred avat hag eno emañ o klask gouzout petra a vezo graet anezhañ pelloc'h, rak, war a ganter, ez eus kavet testenioù nevez hag a c'hellfe reiñ tro da lakaat terriñ e brosez.

59

Ma chom mut dre amañ ar c'hazetennoù diwar-benn an afer luziet-se, er broioù-all e komz kalz ar c'helaouennoù anezhi. Ha setu amañ ar pezh a gavomp en ur pennad embannet d' ar 24 a viz Kerzu 1952 war ar gazetenn gembraek « Baner ac Amser Cymru » :

« Gouezet hon eus er sizhun-mañ ez eus bet cheñchet prizon da Andrev Geffroy hag eo bet kaset da hini ar Yec'hed (La Santé, e Pariz). Hemañ eo ar gwashañ eus prizonioù Bro-C'hall ha strizh-spontus eo ar reolenn ennañ. Noz-deiz e chom chadennet treid ha daouarn Geffroy (tost da 14 miz 'zo). E prizon Fresnes e veze bepred hualet e dreid, hogen diliammet e veze e zaouarn diouzh an noz. Er Santé e rank chom atav gant ar chadennoù ouzh e dreid hag e zaouarn, zoken p' en em gav unan-bennak da zont da ober ur gwel dezhañ. Ken berr eo e ereoù ma 'z eo ret dezhañ derc'hel stok an eil dorn war-c'horre egile.

« Mantrus-bras eo, » eme c'hoazh ar skrivagner, « e vefe, en hon amzer-ni hag en ur vro seven eus Kuzh-Heol an Europ, dalc'het ur prizonier barnet d' ar marv en ur stad ken truezus. Ne raer ket gwashoc'h er Rusi ha poent bras eo kemerout un tammig truez ouzh Geffroy. Ha petra da soñjal eus ar re a zo ken ganas ouzh un den hag a zo anv da reizhañ ar setañs douget en e enep, rak kavet ez eus bremañ testenioù d' e zidamall ha da brouiñ ez eo dinoaz eus ar pezh a roe abeg d' her c'hondaoniñ d' ar marv ? Ha n' eo ket a-walc'h d' ar gwardoù a zo o tiwall Geffroy hen derc'hel chadennet ken start. N' en deus ket ar gwir da virout ur c'hreion nag un tamm paper gantañ en e doull-bac'h ha tennet e vez e lizheroù digantañ kerkent ha lennet. Berraet e vez ar gweladennoù a ra e vignoned dezhañ ; e-lec'h an div eur bep sizhun aotreet e Fresnes, ne vez mui nemet un hanter- eur er Santé. »

Evit her c'hastizañ da vezañ graet, e Fresnes, « grève » an naon, pe nac'het bouetañ, ar pezh a oa kasaus ha dipitus-tre evit Pennadurezhioù ar Prizonioù, ez eo bet kaset Geffroy, moarvat, d' ar Santé, goude ma voe prometet dezhañ e vije graet e brosez a-nevez. Hogen, war a lavarar, n' he deus an Arme lez-varn ebet uhel awalc'h evit kaout ar gwir da derrin ar varnedigezh douget e Pariz. Penaos neuze dirouestlañ ar gudenn ?

Salv e vezo diluziet an afer-se hep dale, hervez ar wirionez, ha roet e frankiz da Geffroy !

EMGLEV AN TIEGEZHIOU. -

« Emglev an Tiegezhioù » a glask skoazellañ ar re a ra gant ar brezhoneg evit sevel o bugale. Emañ e soñj ober traoù bras. Met betek-hen n' en deus graet nemet traoù bihan. Dre ziouer a arc'hant. Hag ivez dre m' az eo dister-tre an dud a gred a-walc'h er brezhoneg evit ober gantañ pa gomzont ouzh o bugale. Unan eus al labourioù bihan sevenet ganeomp a zo bet moulañ tammoù paper brezhonek da vezañ peget war levrioù skeudennaouet skrivet en ur yezh all. Pemp levr hon eus priantet evel-se. Ne vint ket lakaet e gwerzh. D' hor mignoned - d' ar re a c'houlenn - e vezo kaset an tammoù paper-se evit ar priz o deus koustet. N' hon eus ket ezhomm lavarout adarre ez eus aze un ober a genskoazell, ez eo difennet lakaat e gwerzh levrioù adaozet evel-se pe o diskouez en ul lec'h digor d' an holl.

Gouzout a reomp n'eo ket se un doare gwall aes da ziluziañ kudenn al levrioù bugale. Met gwelloc'h eo eget netra. Hag, evit gwir, al levrioù hon eus dibabet a zo eus ar re gaerañ a c'hellfed da gavout hag ar paperennoù da begañ warno a zo moulet aketus-meurbet. Erfin spi hon eus moulañ, er bloavezh-mañ, ul levr skeudennaouet evit hor bugale, graet war-eeun e brezhoneg.

Kas ar goulennoù da Alan Al Louarn Quincy-sous-Sénart (S.-et-O.) 16, rue du Chemin-Vert, Bro-C'hall.

60

RANNYEZH DOUARNENEZ.

- Ar stagadennig d'ar studiadenñ embannet war AL LIAMM a zo deut er-maez. Ar priz a zo 50 lur. Liesskrivet eo.

GWALARN. -

Klask a reer atav da brenañ, evit klokaat dastumadenn ur c'heneil kembreat, kelenner war ar brezhoneg, an niverennoù-mañ eus Gwalarn : 1 da 6, 63, 64, 70, 82, 83 ha 98.

Evit klokaat un dastumadenn all e Kembre e klasker c'hoazh an niverennoù 59, 63, 64, 70, 75, 77, 83, 85, 86, 90, 92, 93, 98, 115/116, 118, 121.

D' HOR C'HENEILED TRAMOR. -

Degas a reomp da soñj d' hor c'heneiled tramor e c'hellont kas koumanantoù d'Al Liamm ha prenañ hon embannadurioù dre hanterourezh ,hor sekretourez e Kembre : Miss Lili Thomas, Ty'r Ysgol, Castellnewydd-Emlyn, Carms.

UN NIVERENN DIWAR-BENN BREIZH, « MISSI ». -

Ar gelaouenn vizek MISSI, kelaouenn ar visionerezh renet gant tadoù eus Kompagnunezh Jezuz, he deus gouestlet he niverenn miz Genver da Vreizh, bro ar visionerien. En niverenn-se e kaver diskleriadurioù pouezus diwar-benn labour ar Vretoned war dachenn ar misionañ, hemañ da skouer : er 150 bloavezh diwezhañ he deus Breizh kaset 2.633 gwaz ha 1.141 plac'h da visionañ en Amerika, 1.120 gwaz ha 841 plac'h da visionañ en Afrika, 661 gwaz ha 559 plac'h da visionañ en Azia ha 222 gwaz ha 212 plac'h da visionañ en Okeania. Bremañ ez eus 1.500 misioner ha 42 eskob breizhat. Ur pennad speredek-tre a zo diwar-benn « Tadoù ar Vro » o tisplegañ istor relijiel Breizh. Savet eo bet ar pennad-se gant hor c'heneiled Gwion ha Pol Rolland-Gwalc'h, hag o deus ivez prientet an niverenn. Ar re a garfe kaout ur skouerenn a c'hell skrivañ da LYON, 6, rue d'Auvergne. Priz an niverenn a seblant bezañ 60 lur.

TRYSTAN & YSOLT. -

Troidigezh kernevek Tristan hag Izold, gant CARADAR, a zo deut er-maez eus ar wask en deizioù-mañ. Bez e c'heller he frenañ digant an Itr. A. S. D. Smith, Moneens, Budleigh Salterton, Devon. Ar priz a zo 6/6 300 lur pe goulenn digant R. Huon, 53, rue de la République, Brest.

ISTOR AR BREZHONEG DRE GARTENNADUR AR GERIOU HAG AR SONIOU. -

Lennet am eus gant plijadur oberenn an Ao. Falc'hun « L'histoire de la langue bretonne d'après la géographie linguistique » embannet warlene e div gevrenn : lan an danevell ; 21 kartennoù douaroniezhel ha yezhoniel war un dro. Mantret on bet o welout un oberenn a-bouez evel-se moulet ken vil war bapers-plu ! Bez e c'hellfe Skol Veur Roazhon moulañ seurt studiadennoù evel ma vez graet e Breizh Veur pe en Amerika (da sk. levrig w. Smith a-zivout anvioù lec'hioù Breizh).

Ur gavadenn a zo bet graet (da vihanañ) dre imbourc'h an Ao. Falc'hun : rannet eo bet ar brezhoneg a-viskoazh e div is-yezh, hini an Hanternoz hag hini ar Gevred, ar c'hentañ a oa an nesañ ouzh yezh keltiek enez-Vreizh (p. 111). Harpet eo tezenn an Ao. Falc'hun war an istor hag a zispleg dimp e oa rummadoù romanegerion e-touez ar Vrezhoned (dreistholl e Bro-Wened) e-pad meur a gantved goude an embroerezh.

61

Dre-se e komprenet an disheñvelerioù etre ar gwenedeg hag ar rannyezhoù all e-keñver ar pouez-mouezh hag ar geriadur (s. o. kartenn 5 : hent ar gerioù gallek-kozh, hag en hec'h enep kartenn 53 : araokadenn brezhoneg an hanternoz etrezek ar C'hreisteiz).

Anaoudek omp ouzh an oberour o vezañ m' en deus diskouezet en un doare splann mestroni Karaez war dachenn skignañ ar brezhoneg dre an hentoù bras a-hed ar Grenn-Amzer (kart. 3, 6, 8, . 13, 16, 33, 36, 39).

Penaos e teuas Karaeziz da gemmesk brezhoneg an hanternoz hag hini ar c'hreisteiz er foarioù brudet ha perak e c'hwitas en diwezh an taol unvaniñ-se a zo diskouezet gant fedoù resis.

Keñveriañ mestroniezh Pariz e Bro-C'hall ouzh hini Karaez a zo pouezus ivez evit hon deskadurezh (p. 247). Hini Pariz a bad atav evit hor gwalleur siwazh ! Perak ? Dre ma 'z eo bet Pariz, da gentañ ur ger vras, d' an eil ur gêrbenn bolitikel hag erfin ur greizenn arboellerezhel ha speredel (p. 248). Ret eo (ha setu hor soñj-ni) sevel ur gêrbenn e-lec'h e komzor brezhoneg hepken mar fell deomp saveteiñ yezh hon tadoù.

Hag ar broadelour ma 'z on a lavaro c'hoazh da glokaat : bez e vefe furoc'h ober hon mad eus lec'hiadur dispar kêr-Vrest ha bodañ enni skolioù-meur brezhonek ha burevioù ar stad - peogwir e tedenn ar porzh un engroez a vrezhonegerion - kentoc'h eget reiñ ar galloud da gêrioù evel an Naoned pe Roazhon hag a zo bet atav kreizennoù ar galleg e Breizh (Falc'hun a zizolo eo bet mouget ar yezh e Breizh-Uhel adalek Kroaz-Hent Roazhon (p. p. 18, 80, 246).

Sevel ur gêrbenn (evel m'o deus ijinnet hiniennoù) e-kreiz an Argoad a vije stourm ouzh an Natur, rak an Argoad a zo levezonet gant an Arvor. Merzhit a-hend-all ez eo lec'hiet Londrez, Lisboa, Antwerpen evel Brest : holl porzhioù-meur.

Pa voe perc'hennet Londinon kozh gant ar Saozon ec'h en em skignas o yezh germanek e pep korn enez Vreizh (p. 6).

Setu un dornadig aourvein em eus dibabet e mengleuz an Ao. Falc'hun. Ha den n' en do keuz eus ar boan a lakao da lenn an oberenn fetis-se. Melar Josig.

LA TERRE BRETONNE, DOUAR BREIZH. -

Ar gelaouenn gatolik-man he deus kroget gant ar bloaz dindan ur stumm nevez. Pennadoù e brezhoneg a gaver enni diwar-benn kudennoù ha darvoudoù an amzer-vremañ. Pal an Ao. Gautier, rener ar gelaouenn, a zo skoazellañ Breizhiz ezhommek o vevañ e Pariz hag evito eo bet krouet DOUAR BREIZH, a labour kalz war an dachenn gevredadel. - LA TERRE BRETONNE, 2 niv. ar miz, koumanant-bloaz 400 lur, 40, rue des Volontaires, Paris (15e). - C.C.P. Paris 8301-05.

THE CASE OF ANDREV GEFFROY. -

Degemeret hon eus un nebeut skouerennoù eus al levrig-se moulet gant Kuzul Kembreat Andrev Geffroy. Ennañ e tispleger ur bern traoù a zo bet dalc'het kuzh betek-hen, hag a vezo klasket moarvat derc'hel kuzh atav. Un nebeut skouerennoù hon eus da werzhañ evit 20 lur ar pezh.

SKOAZELLIT AR C'HELAOUENNOU BREZHONEK. -

Setu amañ chomlec'hioù ar c'helaouennoù a zo moulet e brezhoneg

62

AL LIAMM, P. Le Bihan, 13, route de Vaugirard, MEUDON (Seine-et-Oise) .

OGAM, stagadenn vrezhonek, hag a embann skridoù talvoudus war istor ar Gelted hag ar pobloù kozh all : P. Le Roux, 2, rue Léonard-de-Vinci, Rennes (Ille-et-Vilaine).

BLEUN BRUG, kelaouenn ar Vretoned katolik : Abbé Bleunven, curé de Saint-Renan (Finistère).

EN HAD, e gwenedeg : S. Quidna, 5, rue du Drézen, AURAY (Morbihan).

MIGNONED BRO-SKOS, lennit :

The SCOTS INDEPENDENT, miziek, e saozneg, kazetenn ar Strollad Broadel.

Koumanant-bloaz 4/6. Chomlec'h : Scots Independent, 59 Elmbank street, Glasgow C.2 ;

THE NATIONAL WEEKLY, sizhuniek, bep sizhun, broadelour di-strollad. Koumanant 3 miz 3/9 ; c'hwec'h miz 7/7 ; bloaz 15/2. Skrivañ da : National Weekly Publications, 793 Argyle Street, Glasgow C.3 ;

GAIRM, hogos penn-da-benn e gouezeleg, gant pennadoù aes da zeskiñ ar yezh.

Koumanant bloaz : dek shilling. Skrivañ da : Gairm, 112 Bath Street, Glasgow

C.2.

AN AIMSIR CHEILTEACH. - Chomlec'h nevez an Amzer a zo : Thomas Nicholson, 212 Wingrove Road, Newcastle-on-Tyne, England.

Start ez erbedomp d' ar vroadelourien ar gelaouenn-se, hag a zere kaout o skoazell.

OGAM (2, rue Léonard-de-Vinci, Roazhon. C.C.P. P. Leroux, 293-68 Rennes) a embann bremañ ur stagadenn vrezhonek talvoudus-meurbet, 24 pajenn liesskrivet-stank hag enno pennadoù a-bouez (hiviziken e c'heller koumanantiñ d' al lodenn vrezhonek hepken : 100 skoued ar bloavezh). An niverenn 22-23 a ro deomp ar pep retañ da c'houzout diwar-benn an Henc'hermaned, o sevenadur ha dreist-holl o yezh hag hec'h emdroerezh. En niverenn 24-25, ouzhpenn ur pennad hir ha gouiziek war ar yezhoù indezeuropek, e kavomp studiadennoù liesdoare : Anv ar Gelted ; Livourien Flandrez ; kendalc'h an troidigezhioù (Barddas ; Brezel Galia ; Nibelungen). Niverennoù 21, 22, 23 al lodenn c'hallek (koumanant 700 lur, a-gevret gant ar brezhoneg) a zo priziusoc'h eget biskoazh d' ar re hag a zo dedennet gant studi hengoun ar Gelted : Pennoù an Tûatha Dé Danann ; Ar Roue gant ar Gelted (kendalc'h) ; Lutetia hag ar Parisii ; Kêr Lyon hag ar « Concilium Galliarum » ; ouzhpenn troidigezh ur skrid iverzonek, Engehentadur Cûchulainn, ha kendalc'h ar Geriadur hengeltiek.

MIGNONED KERNEV-VEUR HAG AR C'HERNEVEG, lennit : AN LEF, kazetenn viziek e kerneveg penn-da-benn. Priz ar c'houmanant : c'hwec'h shilling. Renner : Richard Gendall, The Vicarage, S. Stephen, Launceston, Cornwall. Nevez-deut er-maez, ur gazetenn vroadel e saozneg : NEW CORNWALL, koumanant-bloaz : pemp shilling. Skrivañ da New Cornwall, Prasygow, Higher Ninnis, Redruth, Cornwall. - Start ez erbedomp d' hor c'heneiled an div gazetenn-se.

MIGNONED KEMBRE, lennit : Y DDRAIG GOCH, kazetenn viziek ar Strollad Broadel, e kembraeg penn-da-benn, koumanant-bloaz 4/6 ; WELSH NATION, kazetenn viziek ar Strollad Broadel, e saozneg, 4/6. Skrivañ da : Swyddfa'r Blaid, 8 Queen Street, Cardiff. THE WELSH REPUBLICAN, kazetenn Emsav ar Republikaned, embannet bep eil miz e saozneg. Koumanant-bloaz : 2/6. Skrivañ da : Welsh Republican, 104 Gilfach Street, Bargoed, Wales.

63

COSTUMES ET CHANTS POPULAIRES DE HAUTE-BRETAGNE, gant Jean Choleau. Priz-rakprenañ, 1.400 lur da gas da : UNVANIEZ ARVOR, 21, rue Saint-Louis, Vitré (Breizh-Uhel).

L'ORFEVRIERIE RELIGIEUSE BRETONNE, gant Pierre-Marie Auzas, rakskrid, gant Gabriel Le Bras. Rakprenañ a c'heller al levr betek ar 1 a viz Meurzh - 2.250 lur - 82, rue Bonaparte, Paris. (Editions Picard.)

A-HED HAG A-DREUZ...

« **PRINS KARNAVAL** » troidigezh frizek Meurlarjez, pezh-c'hoari Roparz Hemon a zo bet c'hoariet e Bro-Friz hag he deus graet kalz trouz eno. Degemeret eo bet mat-tre gant ar c'hazetennoù lennegel, pe frizek evel De Tsjerne, pe hollandek evel De Groene Amsterdammer, met taget eo bet gant ar c'hazetennoù « rannvroel », na garont ket ar c'hoariva aroueziel, hag o deus lavaret e oa Roparz Hemon ar J.-P. Sartre brezhonek, hag Anne Wadman an hini frizek (ar pezh a zo a-hend-all meuleudi, d' hor meno). « Vad a raio kement-se d' hol lennegezh », a skriv deomp Anne Wadman.

Aesoc'h eget na gave deomp eo bet kaout skouerennoù eus Priñs Karnaval e Breizh. Al levrig a zo moulet kaer-tre, kalz kaeroc'h eget n' omp kustum da voulañ e Breizh. Mat eo kaout ul levrig evel-se da ziskouez d' ar re - Gallaoued pe dreist-holl Bretoned - a ra goap war hor yezh ha war he gwander. Gouest e vezimp da lakaat dont amañ, ur pakadig all hag e pedomp ar re c'hoazh o deus c'hoant prenañ ur skouerenn da gas deomp o 150 lur a-raok ar lañ a viz Meurzh.

War ar gelaouenn c'hall « Carrefour » (miz Here) e lenner kement-mañ : « En e bennad diwezhañ diwar-benn Siegfried e kase da soñj Morvan Lebesque penaos en doa R. Doumic klemmet er Revue des « Deux Mondes », da vare krouidigezh pezh Giraudoux, abalamour ma oa bet roet en diadrefñv ar c'hoariva Wacht-am-Rhein, ar c'han broadel alaman e kreiz kêr Bariz !

Ul lenner, an Ao. J. Priel, bet sekretour Jouvét ha Dullin a ziple g dimp an traoù. E gwirionez Jouvét n' en doa ket lakaet c'hoari Wacht-am-Rhein dre ma n' en doa ket ar bladenn. Ar c'han a oa bet lakaet en e lec'h ne oa na mui na maes nemet Bro gozh va zadoù.

Antronoz pennad fuloret Doumic e lare Priel da Jouvét e tlefe lakaat an traoù splann.

- Penses-tu ? eme Jouvét. Comme je suis breton moi-même, et de Basse-Bretagne encore ! on croirait que je me livre à une manifestation séparatiste.

En ul lizher-kelc'h kaset gant ar Falz e kaver ur rakskrid flemmus ha leun a evezhiadennoù garv diwar-benn digasted ar Vretoned. « Arc'hant a gaver atav da sevel gouelioù, monumañtoù, da ginnig ur groaz aour d' un Dugez Anna bloavezhiek » e-keit-se n' eus ket a arc'hant evit paeañ levrioù d' ar vugale pe evit derc'hel ur gelaouenn a-sav.

64

« Daoust avat hag ez eus peadra da vezañ chalet gant se ? A-benn dek vloaz pe bemzek, ugent d' an hirañ, e va tro da sevel ur Monumant dispar, ur Maen-koun en eñvor d' ar brezhoneg aet da get. Pebezh gouel kaer a vo aozet neuze, gant binieier, kanaouennoù, ministred hag ur banvez meur ! Da c'hortoz e vez graet bec'h evit reiñ brud da binvidigezhioù ha da Spered-Breizh : stlaket e vez graet daouarn a bep tu ouzh hon Dugez hag ouzh hor Rouanezed gwisket-kran ! Ha mont a ra hor strolladoù folklorik betek er broioù estren da ziskouez o dilhad perlezennet hag o c'horolloù hep o far ! »

Setu un doare pennad na oamp ket boas da lenn e-barzh ar Falz hag a ziskouez n' omp ket hon-unan o kaout ar soñjoù-se hag o tiskleriañ un dañjer gwirion (gw. M Liamm, niv. 21).

Al lizher a gemenn eta na vo ket dalc'het gant oberenn al levrioù. Lavarout a ra ivez na vo ket tu da reiñ levrioù-skol d' ar vugale kennebeut peogwir n' eus ket anezho. Ar pezh a zo gwir o vezañ m' az eo bet difennet gant ar Skol-Veur implij ar geriadurioù ha yezhadurioù savet gant Roparz Hemon kerkoulz hag embannadurioù Al Liamm peogwir ne oant ket skrivet en doare-skrivañ ofisiel.

Ar Falz ivez a ehan da vezañ embannet. Daoust d' an dizemglev a zo bet etrezomp diwar-benn an doare da labourat ha diwar-benn tud a enoromp, e hetomp ne vo nemet evit ur pennad hag e c'hell hepdale adkregiñ gant he labour.

En he niverenn 5 e kemenn ar gelaouenn ar Glazig ez eo an hini diwezhañ dre ma ne oa ket a-walc'h a goumanantoù evit he derc'hel en he sav. N' eus nemet tud desket o doa koumanantet dezhi, a lavar ar pennad digeriñ, ar pezh a ziskouez n' eus nemet ur gelaouenn lennegel a c'hell evit c'hoazh padout e Breizh.

Ar gevredigezh L'ENTRAIDE BRETONNE he deus dastumet arc'hant ha prenet un dachenn vras e Yverres. Warni e vo savet tiez nevez. Da c'hortoz eo bet roet lojeiz eno da 15 tiegezh breizhat a genlabouro d' an oberenn. Un dra gaer ha kalonek eo. Genel a raio ur vourc'h vihan breizhat war douar Bro-C'hall.

Ur follenn liesskrivet « Da c'hortoz an Eost » o reiñ keloù eus Kamp ar vrezhonegerion a zo deut er-maez. Sekretourez : V. de Bellaing - Ar Vali Gwengamp.

An dresadenn graet gant An Timeur war hon deiziadur (1953) a ziskouez un ael, tennet eus kador-prezeg chapel Tertignon (Lokronan-Porhoet). Ar sifrennoù a zo heñvel ouzh re bigi 'zo e Douarnenez.

Moulet a zo bet un nebeut skouerennoù distag eus Ali Baba, war baper kaer ha war baper boutin gant teir skeudenn diwar zorn an Timeur.

War levr diwezhañ Skridoù Nevez, **Re Bennavel**, e kaver roll oberennoù Roparz Hemon, en o zouez daou romant a garfemp gwelout embannet hepdale.

Skeudenn Jarl Priel e derou an niverenn-mañ a zo tennet eus ar film Salaun an Foll savet gant Herri ha Per Kaouissin.

D' ar sul 10 a viz Genver en deus roet Radio Kimerc'h un abadenn blijus-tre hag aozet mat diwar-benn ar ganerien gozh. Abadennoù ar seurt-se a garfe ar Vretoned klevout aliesoc'h.

An aotrou beleg Konk a zo aet da anaon e miz Kerzu. Anavezet bras e oa dindan e anv-pluenn, Paotr Treoure.

EVIT HO PUGALE

EVIT HO MIGNONED...

premit

ALI BABA

HAG

AN DAOU-UGENTLAER 1

brezhoneg : Jakez KONAN

Skouerenn distag gant teir skeudenn

diwar zorn An Timeur

war baper boutin : 100 lur

war baper kaer : 150 lur

DEIZIADUR 1953

Skeudenn gant An Timeur

20 lur ar pezh

Goulenn digant :

P. BODENAN, 42, rue La Tour-d'Auvergne,

ERGUE-ARMEL, Quimper. - C.C.P. 212-23 Rennes

30 % distaol pa brener 10 skouerenn

Ti-Moulerezh AR SKREV Bali Ruiz AR BAOL

Diskleriet hervez lezenn : 1° trimiziad 1953 • Niverenn er voulerez : 9463

Ar merour : P. AR BIHAN

AL LIAMM 37

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 37

Meurzh – Ebrel 1953

TAOLENN

Dastumad Pennwern : Kloarek ar Bihan	3
Ar bank-oaled, gant Roparz Hemon	7
Prederiadennoù : Langleiz, gant Youenn Olier	39
Gerioù nevez-keltiek e galleg, gant Arzel Even	48
O klask hol lennegezh kozh, gant Roparz Hemon	56
Ar Gouzeleg, gant Per Denez	63
Breizh o vevañ, gant Benead	69
Notennoù	72

DASTUMAD PENNWERN

KLOAREK AR BIHAN

Pewar dous kloarek e meus bet
Hag ho fevar int beleget,
Kloarek ar Bihan an diwean,
A laka ma c'halon da rannan.

Kloarek ar Bihan a levere
Ti ar Madek koz pa n'arrie :
« Debonjour ha joa bars an ti man,
« Ma dousek Janet pelec'h a man ?

- E man duze an traon an ti
A nean pe a tibunin.
Ma na man war he c'har a nean
Man war he zurgn a tibunan.

« Pe marteze man er gamp wen.
« E vlansonin he bleo melen ».

- Debonjour ha joa, ma dous Janet,
« Deut hon da lar dac'h vin belek.

« Da daouzek deiis an Drindet
« Pe da wel San Mikel viniget ».

- Ho mar ge da velek eo a het,
« Ma benos ho po da vonet.

« Ma vije da dimin hajac'h,
« Ma mallos mije roet dac'h ».

- Jannedek koant, ne nen fachel ket
« Pe gant Doue hon bet gelwet.

« Deut dem gwelet pa vin en urjou
« Ha me breno dac'h abijou.

« Habijou kaer herve ar c'his
« Ewit passeal ho iaouankis ».

4

- Oh ! mar prenet tu din abijou,
« Me a brenou d'ac'h surpelizou.

« Rag, ma mignon, na meus ket a c'hoant
« Da chom en gle ar gloer iaouank ».

Kloarek ar Bihan a levere
Ti er Madek koz pa n'arrie :

« Me zo deut d'ho pidin aman,
« Da dont dissul d' em ofern gentan,

« Da dont dissul d'em ofern bred
« Ho merc'h Janet na bedan ket
« Balamour d'hon amzer tremenet ».

- Bet drouk gant a nep a gomzo,
« D'ho c'hofern gentan me a ielo
« Har mar be prof me a brofo.

« Ha pewar pistol a profin,
« Hag eur wal a poa roet din
« Pa poa promettet ma eureujin.

« Rak laret a rafe ma brois
« Penos e vent eur verc'h diavis
« Ho kat keun d'eun den a Iliz.

« Ret e o c'hat pa m'an ar c'his

« Ewit badei ar re iaouank
« Ha kass d'ar re goz ar sakramant »,

- Janet ar Madek, dime leret
« Pelec'h oc'h bet o tiskin prezek ? »

- War an oaled, an ti ma zad
« Me a meus disket brezonnek mad ».

Janet ar Madek a c'houlenne
Eus eur plac'hek pen rankontre :

« Ma plac'hek koant, dime leret
« Nag achu c'he an ofern bred ? »
5

- Ne na nag achu na komanset,
« Ha n'al ket ar belek he laret.

« Gant ar geun tont da dispartian
« Deus ar vrawan plac'h zo er vro man ».

Janet ar Madek pa ne arriet
En kreiz an iliz zo daoulinet,

Wit pa droje ha pa distroje
Ma woelje ar belek newe.

Nag ar Person a levere.
Da velek ar Bihan an de se :

« Hastet tu laret ho c'hoferen,
« Mont a ra kreiz de da dremen ».

- Nallan ket ober ma sakrifiss
« Gant eur plac'hek zo en iliz.

« Gant eur plac'hek zo euz ma sellet,
Ma speret oll a zo troublet.

« Kesset Janet e mez an iliz
« Ma rin da Doue ma sakrifis ».

Nag ar Person a levere
Da Janet ar Madek an heur se :

« Nin hon daou da genta wa pedet
« Janet, ewit dont d'ar Banket,
« Demp nin hon daou arog bepret ».

Janet oar Madek a levere
Ti at Bihan koz pa n'arrie :

« Me zo deut da giginaerez
Lac'h ma karjet bean mestrez ».

- N'oc'h ket deut da giginaerez
Lac'h ma karfac'h bean mestrez.

« Pen huelan an dol a c'hefet
« Hag en kichen ma mab belek,
« Janet, vel eur vaouez a eured ».

6

Na wa ket arri hanter ar pred
Dar koulz a wa he c'halon ranned.

He bisaj a daero goloet,
Demeus an dol e he bet savet.

Janet ar Madek a levere
Eus en nen velan an heur se :

« Pa vezo achu ar Banket,
« Otro Person, deut d'em goelet.

« Diesset ganac'h ma sakramancho
« Warben arc'hoaz a vin maro ».

Belek ar Vihan a levere
An tal an aoter an de se :

« Ma c'houvefen a ven kiriek
« Birwiken ken ofern na larfen
« Na gant ine ma mam na bedfen.

« Bepred ma zad a lere din
« Mar moa promesse eureujin.

« Ha ma mam a lere din bepred :
- Bean Belek, ma mab, a vo red.

« Ma mamek kez, para c'heus groet ?
« Lac'het e c'heus ma oll joaustet.

« C'hwi vo bet kos d'em oll glac'har
« Da vont abred diwar an douar ».

N' eur c'hornek bihan deus ar verret,
Eur Fourdelizen zo bet diwanet
War be ar plac'hek ag ar Belek.

A kaer zo dont de dibennan
A teu adarre da fleurissan.

Dastumad Pennwern, levrenn 95, f. 292-299.

Sellout ouzh Gwerzioù an Uhel, Levrenn 2, p. 392, Mari ar Moal : an danvez a zo heñvel ouzh hini ar werz-mañ, met an destenn a zo disheñvel-mat nemet un nebeut gwerzennoù.

NOTENN. - Ur studiadennig war Bennwern a gaver e niverenn 21 « Al Liamm ».

AR BANK-OALED

Pezh-c'hoari en un arvest
gant Roparz HEMON

TUD AR C'HOARI

SUZA, ur vaouez kozh.
JANED, ur glañvdiourez yaouank.
MARI, ur vaouez yaouank.
JAKEZ, un den yaouank, pried Mari.
GWILH, un den kozh, tad Mari,
ELEN.

8

Ur gambr en un ti a c'hiz kozh war ar maez. En traoñ, ur siminal bras o c'holeiñ ar voger tost penn-da-benn. E-barzh ar siminal, dindan an dumenn, ez eus ur bank maen a bep tu, a-boan bras a-walc'h evit daou zen. Un nor a-zehou, o tigeriñ war ur gambr all. Un nor a-gleiz, o tigeriñ war an hent. Etre an nor-se hag ar siminal, ur prenestrig. N' eus ket a arrebeuri er gambr. Bez' ez eus karrezennoù gwenn war ar mogerioù, o tiskouez lec'h skeudennoù a zo bet tennet kuit. Ne chom netra, nemet un delwennig eus ar Werc'hez war bord an dumenn.

Fin an endervezh eo, e miz Ebrel.

Pa sav ar ouel, Suza, ur vaouez kozh, a zo oc'h echuiñ ur pakad dilhad lakaet war ur c'holoenn gozh liv teñval. Daoulinet eo e-kreiz ar gambr war al leur. An nor a-gleiz a zo digor.

Ur plac'h yaouank, gwisket e-giz ur glañvdiourez, en em ziskouez e toull an nor. An Dimezell Janed eo.

JANET

Prest oc'h a-benn ar fin ?

SUZA

Prest on. N' eus mui nemet ar pakad-mañ. Pa ran ur skoulm diouzh un tu, e tiskoulm diouzh an tu all. Sellit. N' eus netra da ober.

JANED

Lezit ac'hanon.

Ar glañvdiourez a zaoulin en he c'hichen. Klask a reont lakaat ar skoulm diwezhañ da zerc'hel start.

SUZA

Iskis eo memes tra e ve kement a draoù en un ti pa zilojer, pa n' eus koulz lavaret netra pa vezer en ti.

JANED

Petra eo tout an tammoù pilhoù a gasit ganeoc'h aze ? N' ho po ket ezhomm anezho en Ospital. Kentañ a vo graet eo teurel anezho en tan, ha reiñ deoc'h dilhad nevez.

SUZA

Ha ret e vo din dougen dilhad an Ospital ?

JANED

Ret e vo deoc'h bezañ gwisket evel ar re all. Ar Renerez ne blij ket dezhi gwelout an dud o vont gant o dilhad o-unan. N' eo ket kempenn, hag ouzhpenn se

ez eo enep ar Reolenn.

9

SUZA

Me am eus ur vrozha kempenn c'hoazh, hag un davanjer vrav, hag ur c'hoef kaer feret-mat a lakaan d' ar Sul da vont d' an iliz. Ne vin ket lezet da lakaat ar re-se d' ar Sul ?

JANET

Ar re gozh a zo holl heñvel ! C'hwi a gasfe ho ti war ho kein, mogerioù, toenn hag all, ma vefec'h lezet !

SUZA

Sur e rafen ! Trist eo, plac'h yaouank, trist eo mont kuit diouzh un ti goude kement a vloavezhioù tremenet ennañ.

JANET

Na lavarit ket plac'h yaouank. Lavarit dimezell, dimezell Janed.

SUZA

Mat, Janed...

JANET

Dimezell Janed.

SUZA

Mat, dimezell Janed, me gav drol lavarout dimezell da unan yaouank evel doc'h.

JANED

Ma ne echuit ket da gaozeal ne vo ket echu ho pakad a-benn ma teuio ar c'harr da gerc'hat ac'hanomp. Me a zo o vont d' ober va-unan. Va Doue ! petra lavaro ar Renerez pa welo an holl draoù-mañ ? Me eo a vo tamallet adarre.

SUZA

Daoust hag ar Renerez ne fello ket dezhi kemer va arrebeuri ?

JANED

Ezhomm hon eus arrebeuri, zoken kozh tammoù koad torret evel ho re.

SUZA

Me ne roan ket va arrebeuri, ma ne vezan ket lezet da gas an traoù all ganin.

10

JANED

C'hwi a yelo da gaozeal gant ar Renerez. Se n' eo ket va afer-me. Jezuz ! (O teurel un nebeut pilhoù a gostez.) Petra hoc'h eus c'hoant ober gant ar c'hozh torchoueroù-mañ, pe ar c'hozh truilhoù-mañ, pe me oar petra int ? C'hwi wel. Bremañ e c'hellan ober ar skoulm.

SUZA (o tastum ar pilhoù).

Lezel a rin anezho neuze. Servijout a raint d' an dud a zo tont d' an ti moarvat. Mes ret eo din o flegañ hag o lakaat war an estajerenn, pe ar re-se a gredo e oan ur vaouez digempenn.

JANED

Pezh a gredint ne ra forzh. N' anavezont ket ac'hanoc'h ha c'hwi n'anavezit ket anezho.

SUZA

Nann, n' anavezont ket ac'hanon ha me n' o anavezan ket. Memes tra, ne fell ket din lezel brud fall war va lerc'h.

Janed a sav, a sell a-dro-war-dro, hag a wel delwennig ar Werc'hez.

JANED

An dra-se a lezit war ho lerc'h ?

SUZA

Petra, an dra-se ?

JANED

Ar skeudenn war ar siminal.

SUZA

Ar Werc'hez ! ar Werc'hez Vari a zo bet degaset ganin eus Lourd tregont vloaz 'zo ! Me a varvfe kentoc'h eget lezel anezhi amañ. O va fenn, va fenn, disoñjal va Gwerc'hez ! Dimezell Janed, digorit ar pakad mar plij. Lakaet e vo e-kreiz. E-giz-se ne vo ket e riskl da derriñ. (Mont a ra d' ar siminal ha kemer an delwenn.)

JANED

Dizober ar pakad ! Ne rin ket. Re a boan am eus bet ouzh e ober.

SUZA

Petra rin-me neuze ? Me gav din eo bras a-walc'h godell va zavañjer. Setu amañ pezh a rin : lakaat tro-war-dro unan eus an torchoueroù hoc'h eus taolet. (Ober a ra evel ma lavar.) Mat ! Ne viot ket re fall em godell, me a gred, Gwerc'hez Vari. E-pad tregont vloaz oc'h chomet war ar siminal-se hep fiñval tamm ebet. Bremañ e vo cheñchamant deoc'h evel din-me.

11

JANED (a zo aet betek an nor).

Ar c'harr-se ne deu ket buan. Roud ebet anezhañ c'hoazh. Ha ni a rank bezañ erru a-raok koan.

SUZA

Pa deuo ar c'harr amañ, daoust hag em bo amzer da lavarout kenavo ?

JANED

Lavarout kenavo da biv ?

SUZA

Lavarout kenavo d' an ti.

JANED

Koulz deoc'h ober diouzhtu m' hoc'h eus c'hoant. Paotr ar c'harr n' eo ket lavaret en devo pasianted evel don. (Chom a ra e toull an nor, kroaziet he divrec'h, o sellout ouzh an hent.)

SUZA

Kenavo, ti. Te a zo bet un ti mat. Kenavo, mogerioù. C'hwi a zo bet mogerioù mat, ha tev ; va miret hoc'h eus diouzh ar riv. Kenavo, solier ; va miret ec'h eus diouzh ar glav, evidout da vezañ toull un tammig. Kenavo, leur ; da skubet em eus alies, zoken pa oan skuizh ha ma ranken lezel ar boultrenn war an traoù all ; dalc'het em eus ac'hanout brav. Kenavo, prenestr ; biken mui ne vin azezet en da gichen, o wriat, hag an heol o lugerniñ a-dreuz dit. Kenavo, siminal ; biken mui ne vin azezet e korn an oaled o vrochennat pe o lavarout va chapeled e teñvalijenn an abardaez a-raok mont da gousket. (Paouez a ra ur pennad.) Kenavo, bank maen. (Sellout start a ra ouzh ar bank maen en tu kleiz. Neuze e sell start ouzh ar bank maen en tu dehou, hag e c'halv a-greiz-holl.) Elen !

JANED

N' eo ket Elen va anv. Lavaret em eus deoc'h e oa Janed. Ha lavaret em eus deoc'h...

SUZA (o lakaat he biz war he genou).

Tavit ! (Goustadik.) Elen !

12

JANED

Piv emañ o c'hervel ? Unan bennak a zo en ti ?

SUZA

Elen marteze.

JANED

Piv eo Elen ?

SUZA

Morse ne deu d' ar c'houlz-mañ. Gortoz a ra atav ken na ve kouezhet an noz. Elen ! ne gavot mui ac'hanon amañ. Ha klevout a rit, Elen ?

JANED

Me a garfe gouzout pelec'h, eo chomet ar c'harr-se.

SUZA

Dimezell Janed, me a zo o vont da lavarout deoc'h un dra na 'm eus lavaret biskoazh da zen ebet. Me a gred ne ra forzh bremañ mar lavaran deoc'h. C'hwi a gavo marteze ez on un tammig troet va spered.

JANED

Kavet em eus an dra-se dija. Mat, bez' ez eus re all eveldeoc'h. N' eo ket ar re-se a vank en Ospital, me lavar. Ar gozhni eo.

SUZA

Ar gozhni eo. Mes n' eo ket trist bezañ kozh. Daoust ma kred deoc'h bremañ, plac'h yaouank, n' eo ket trist bezañ kozh. Pezh a zo trist eo bezañ e-unan, hag e-unan e vezer pa vezer kozh. Ha me a vije bet va-unan, va-unan-penn, hep Elen. Hi oa va mignonez, dimezell Janed.

JANED

Klevet em eus er vourc'h ne deue den ebet d' ho kwelout.

SUZA

Eo, Elen a deue. Dont a rae amañ diouzh an noz, bemnoz pe dost, d' ober un tamm kaozeadenn, c'hwi oar. Azezañ a rae war ar bank maen aze, ha me a oa azezet war ar bank maen en tu all. Kaozeal a raemp, neuze. Deiz eo c'hoazh, hag e-pad an deiz ne deu ket. Koulskoude, evit ur wech hepken, marteze. (Mont a ra d' an nor en tu dehou ha digeriñ anezhi.) Elen !

JANED

Dre an nor-se e teu ? Bez' ez eus un nor e traoñ an ti ?

13

SUZA

N' eus ket a zor e traoñ an ti. An nor-mañ a zigor war ar gambr vihan hag ar skalieroù a gas d' ar solier.

JANED

Emañ o chom er solier ?

SUZA

Atav e teu dre aze. Ne ouzon ket pelec'h emañ he zi. Iskis eo pa soñjan n' em bije morse goulennet pelec'h emañ he zi. Mes iskis eo Elen ivez. Kaozeal ha kaozeal a ra, a-boan m' hoc'h eus amzer d' ober ur goulenn.

JANED

Diaes e vije dezhi bezañ ken iskis ha ma 'z oc'h-c'hwi. Mes klevout a ran ar c'harr o tont.

SUZA

Kenavo, Elen... Elen... kenavo... (Dastum a ra ar pakad ha mont betek an nor a-gleiz.)

JANED

Gortozit, n' eo ket hor c'harr-ni eo. Me a wel anezhañ. Ur c'hamion eo.

SUZA (oc'h azezañ war he fakad, o tennañ he boest-vutun eus ur c'hodell hag o lakaat ur friad).

Ne vo ket lamet va zabatierenn diganin en Ospital da vihanañ. Daoust hag e vez roet butun d' ar merc'hed kozh evel don ? Pe daoust hag e vo ret din prenañ ?

JANED

Ur paotr a zo o kas ar c'hamion, hag ur vaouez a zo en e gichen. Bez' ez eus arrebeuri e-barzh ar c'hamion. Emaint o tont dre amañ. Dont dre amañ, gant un hent ken bihan, ha na da lec'h ebet !

SUZA

Ar re-se a dle bezañ ar re o deus feurmet an ti-mañ.

Klevout a reer trouz ur c'hamion o tostaat hag o chom a-sav dirak an ti. Neuze e klevet mouezh Vari.

MARI

Amañ eo sur mat. Digor eo an nor.

14

JANED

C'hwi eo ar re a zo o tont d' an ti-mañ ? (Kilañ a ra da lezel Mari da dremen. Mari a zo ur vaouez war-dro ugent vloaz, e blev, gwisket e mod kêr. Doare he deus da vezañ imoret ha skuizh. Da gentañ ne respont ket goulenn ar glañvdiourez.) Me eo ar glañvdiourez eus Ospital ar Re Gozh. Deuet on da gerc'hat hounnezh.

MARI

N' eo ket aet kuit eta ? Ret e vije bet dezhi bezañ aet kuit d' an eur-mañ.

JANED

Emaomp o c'hortoz ur c'harr. N' hoc'h eus ket gwelet ur c'harr dre eno ?

MARI

N' hon eus gwelet karr ebet. (Ur paotr eus he oad pe war-dro, gwisket en ur sae lien glas evel ur micherour, a deu a-wel e toull an nor.) Jakez, ar vaouez kozh a zo amañ c'hoazh. An ti-mañ eo, ul lastez ti, sell ! Jakez a sav e zorn d' e gasketenn da saludiñ.

SUZA

Salud deoc'h, paotr. Neuze, c'hwi eo ar re a zo o vont da gemer an ti. Ar perc'henn en doa lavaret din e oa feurmet, hag e rankjen mont kuit hiziv. Mes n' en doa ket lavaret din piv a oa o tont. (Mari a zo aet da zigeriñ an nor a-zehou ha tremenet eo er gambr en tu all. Ar glañvdiourez a zo aet war an hent.) Un ti mat eo, paotr, ha me zo bet ennañ meur a vloaz. N' hoc'h eus ket a vugale ?

JAKEZ

Nann, n' hon eus ket a vugale.

SUZA

Aer vat a vo amañ evit ho pugale, pa ho po, ha parkeier da redek, ha kleuzioù da c'hoari toull-kuzh. Me n' on ket bet dimezet biskoazh, mes karet em bije gwelout bugale o c'hoari tro-war-dro d' an ti. Morse ne weler bugale dre amañ. C'hwi a zo o tont eus kêr moarvat ?

JAKEZ

Ya, ni a zo o tont eus kêr. (Sellout a ra ouzh ar gambr, un tammig lent.)

SUZA

C'hwi a gavo cheñchamant da gentañ, ha c'hwi o tont eus kêr. Ha petra e teuit-hu d' ober amañ ?

15

JAKEZ

Kavet em eus labour er vourc'h.

SUZA (o welout n' emañ mui ar glañvdiourez er gambr).
Pelec'h emañ plac'h an Ospital ?

JAKEZ

Emañ war an hent, o sellout ha n' emañ ket ar c'harr o tont.

SUZA

An dud yaouank n' o deus tamm pasianted. Peseurt labour hoc'h eus kavet er vourc'h ?

JAKEZ

Er garaj eo em eus kavet labour.

SUZA

Garaj Marzhin ?

JAKEZ

Bez' ez eus un all ?

SUZA

N' eus ket. N' eus nemet garaj Marzhin. Ha diouzh an abardaez e c'hellit labourat er jardin. N' hoc'h eus ket gwelet ar jardin c'hoazh. Bez' e c'hellit kaout legumaj, c'hwi oar. Me am boa legumaj gwechall. Mes bremañ on aet re gozh da labourat.

JAKEZ

Va zad-kaer a labouro er jardin.

SUZA

Ho tad-kaer a vo o chom amañ ganeoc'h ? Un ti bihan eo evit tri.
Koulskoude, ni a zo bet tri amañ gwechall.

Mari a zo pignet d' an nec'h gant ar skalieroù. Klevet e vez o vale er solier a-us d' ar gambr.

SUZA

Jezuz ! hounnezh a zo o vale er solier, ha ne oar ket pelec'h lakaat he zreid. Lod eus ar plenk a zo brein, ha ret eo diwall. Galvit anezhi a-raok ma kouezho war hor penn. Me am bije dleet lavarout dezhi.

16

JAKEZ (o c'hervel);

Mari ! Mari ! Diskenn diouzhtu !

Klevout a reer Mari o tiskenn. En em ziskouez a ra a-zehou.

MARI

Ar c'hamion all a zo deuet ?

JAKEZ

Nann. Mes dañjerus eo bale er solier. Lod eus ar plenk a zo brein.

MARI

Lod eus ar plenk ? Tout int brein. N' on ket dall emichañs... Ret e vo dit kaozeal gant ar perc'henn, Jakez. Ur vezh eo lezel tud da zont en un ti evel-se. Hounnezh he dije ranket mont kuit meur a sizhun 'zo. Pa welfes al loustoni a zo er solier, hag al loustoni a zo er gambr en tu all ! Hag er gambr-mañ ivez eta ! Ha n' eus ket un nor hag a serr. Pa soñjan, pelec'h emañ alc'houez an nor vras ?

SUZA

Ezhomm hoc'h eus un alc'houez evit an nor vras ? Abaoe hanter-kant vloaz, abaoe kant vloaz marteze, an nor-se n' eo ket bet prennet. Se a zo abalamour n' eus nemet tud onest er barrez, ha na rafent droug ebet da zen nag en deiz nag en noz. Hag ivez abalamour n' eus ket a grogen war an nor da lakaat un alc'houez. Ur sparl a oa gwechall. Mes dianket eo bet. Se a oa pell-pell 'zo, pa oa laeron er vro.

MARI

Va zad a zo eus ar vro-mañ, hag a lavar e oa kalz laeron en e amzer.

SUZA

Marteze, pa 'z eo aet ho tad kuit, al laer diwezhañ a zo aet kuit ivez.

MARI

C'hwi a zo oc'h ober goap ac'hanon, hag eus va zad ?

JAKEZ

Klev, Mari...

Ar glañvdiourez a deu tre.

17

JANED

Ar c'harr-se ne deuo biken. Koulz eo dimp diskenn betek ar vourc'h da c'houlenn. (Da Suza.) Deuit, me a zougo ho pakad.

SUZA

Trist eo evit ur vaouez a zo bet o chom en un ti e-pad ouzhpenn daou-ugent vloaz, hep kaout ur ger a-dreuz gant nikun, mont kuit o tabutal gant ur vaouez all. Piv eo he zad ? Sur a-walc'h em eus anavezet anezhañ, mar deo eus ar vro-mañ.

MARI

Se ne sell ket ouzhoc'h.

SUZA (o vont da heul ar glañvdiourez, he deus kemeret ar pakad).

Kenavo, kenavo. Elen a gavo iskis. C'hwi a gavo iskis, Elen. Kenavo.

Suza hag ar glañvdiourez a ya kuit.

MARI

Petra lavar ?

JAKEZ

Ne ouzon ket. Aet un tammig diskiant, a gredan.

MARI

An eil kamion a deuo dizale gant tad. Unan all a zo aet un tammig diskiant ivez, am eus aon. (Huanadiñ a ra.) Me garfe e vefe ospitalioù evit an holl dud a zo kozh.

JAKEZ

Arabat komz evel-se, Mari.

MARI

Marteze. Mes n' on ket evit mirout. Ha skuizh-marv on. Ha neuze dont d' al lochenn-mañ. Ha me atav c'hoant din kaout un ti nevez-flamm gant ur siminal bihan hag ur bern prenestroù bras er mogerioù.

JAKEZ

Dont a raio gant an amzer. Moarvat e ve koulz dimp stagañ ganti. Diskargomp ar c'hamion a zo dirak an nor a-raok ma teuio egile.

18

Mont a reont er-maez o-daou ha dont en-dro gant un daol-gegin.

JAKEZ

Pelec'h e vo lakaet an daol ?

MARI

N' eus forzh pelec'h evit ar mare. Aze, e-kichen ar prenestr.

Mont a reont er-maez adarre. Jakez a zistro gant peder c'hador, Mari gant ur baner bounner, a laka war an daol. Azezañ a ra neuze war unan eus ar c'hadorioù, e-pad ma 'z a he fried er-maez ur wech c'hoazh da gerc'hat boestoù ha valizennoù.

JAKEZ

N' eus mui nemet ar voest vras gant ar goloennoù hag an dilhad-wele. Re bounner eo din da sammañ war va c'hein va-unan.

MARI

Mat, mat, mont a ran. (Sevel a ra ; mont a reont er-maez ha distreiñ gant ur voest vras staget gant kerdin. Mari a azez adarre.) Va Doue !

JAKEZ

Ar c'hamion bras a vo un afer all. N' em boa ket soñjet mat, lezel Herri da gas anezhañ. Mar c'hoarvez un dra bennak ne vo den gantañ nemet da dad. Ha da dad, te oar, a zo koulz ha netra.

MARI

Ne dalv ket ar boan en em chalañ.

JAKEZ

An nor-mañ a zo re strizh evit ar gwele bras da dremen. Ha re izel eo evit an armel. Petra vo graet ?

MARI

O, ne ouzon ket, ne ouzon ket.

JAKEZ

Dont a raimp a-benn, tu pe du.

MARI

Ha tad a lavare e oa un ti kaer. Lavarout a rae en doa soñj mat anezhañ, gant un nor ledan, ur jardin dirak an nor, daou brenestr bras a bep tu d' an nor, ha prenestroù bihan en estaj kentañ, hag un doenn mein-glas, ha... ya, lavaret en deus e oa ur puñs er jardin. (He dremm o sklaeraat en un taol.) Jakez, daoust ha ne ve ket an ti-mañ ?

JAKEZ

Lavaret em eus dit, Mari, kerkent ha ma 'z eo deuet lizher ar perc'henn, ne c'helle ket bezañ an ti a lavare da dad, gant priz ar feurm izel evel m' emañ. Te ac'h eus respontet e ouie da dad gwelloc'h egedon, hag eñ un den eus ar barrez. Neuze em eus lavaret e oan faziet marteze. Mes soñjal a ran atav ez eo gant da dad eo bet graet ar fazi.

MARI

Me zo sur, Jakez, n' eo ket an ti-mañ eo. Hag abalamour da se eo n' eo ket deuet an eil kamion c'hoazh. Marteze o deus diskarget anezhañ ha lakaet an traoù en ti all, hag emaint oc'h en em c'houlenn pelec'h omp chomet.

JAKEZ (a zo aet betek an nor da sellout ouzh an hent).

Deus da welout an ti all, Mari.

MARI (o sevel hag o vont d'an nor).

Petra ?

JAKEZ

Deus da welout an ti all. Aze emañ ar jardin dirak an nor. Aze emañ ar

puñs.

MARI

Ne welan netra.

JAKEZ

Bez' e oa un ti aze, sell. Traoñ ur voger a zo c'hoazh en e sav. Lavaret e ve eo bet devet, gwechall.

MARI

Spontus eo, Jakez.

JAKEZ

Gwir a lavare da dad, en un doare. Pa n' em bije ket gwelet an ti em bije kredet en doa huñvreet. Te oar ne ra nemet huñvreal, ha gwelout traoù dre e spered na vezont gwelet gant den all ebet. Mat, ret e vo dimp tremen gant ar pezh hon eus evit ar mare. Diaes a-walc'h eo kavout un ti da feurmiñ en amzer-mañ. N' eus forzh, Mari, deuomp e-barzh hon ti. An noz a gouezho dizale. Daoust ha...

20

MARI

Jakez, bez' ez eus un den o vale er jardin.

JAKEZ

Pelec'h ?

MARI

Ahont, a-dreñv ar c'hleuz. Emañ oc'h ober tro ar puñs.

JAKEZ

Da dad eo.

MARI

Va zad ! Petra emañ oc'h ober aze ? (O c'hervel.) Tad !

JAKEZ

Hola !

MARI

Amañ emaomp, tad.

JAKEZ

Klevet en deus ac'hanomp. Emañ o tont.

MARI

Emañ e-unan-penn.

JAKEZ

Pelec'h en deus lezet ar c'hamion 'ta ?

MARI

N' hon eus ket klevet trouz ar c'hamion.

Gorjoz a reont dilavar. Bez' e klever unan bennak o tostaat a-hed an hent. Un den blev gwenn en em ziskouez, krommet un tammig e ziskoaz, oc'h en em harpañ war ur vazh, ha koulskoude ne seblant ket bezañ ken kozh-se.

GWILH

An ti-mañ eo neuze.

JAKEZ

Pelec'h hoc'h eus lezet ar c'hamion ?

GWILH

An ti-mañ a zo ti Tomaz kozh. Ne oa nemet ti Tomaz, ha me a gave din e oa

an ti bras. Me zo sot, sot, sot.

21

JAKEZ

Pelec'h emañ ar c'hamion ?

GWILH

O, ar c'hamion ? Un dra bennak a zo torret ha chomet omp a-sav er c'hroazhent, e-lec'h ma oa ar groaz vaen gwechall. Mes bremañ ar groaz vaen a zo bet lamet ha lakaet ur groaz houarn-teuz en he flas. Mat ! Soñjal n' eo nemet ti Tomaz kozh !

MARI (an daeroù en he daoulagad).

Ne fell ket din chom amañ ! Ne fell ket din chom amañ !

JAKEZ

Bremañ, Mari, n' out ket rezonapl.

MARI

Ne vin ket rezonapl. A-walc'h, a-benn ar fin !

GWILH

Va faot eo. Va faot eo sur.

JAKEZ

Klevit ho-taou. Me eo a zo mestr amañ, ha n' em eus ket ezhomm da welout ac'hanoc'h o koll ho penn e-giz-se. Ar fazi a zo graet, hag a-raok ma vo disc'hraet ne dalv da netra klemmichal. Un ti hon eus, hag en ti-mañ e chomimp ken na vo kavet unan gwelloc'h. (Da Wilh.) C'hwi a c'hortozo amañ. Me a zo o vont da gemer ar c'hamion a zo dirak an nor da welout petra zo c'hoarvezet gant ar c'hamion all. Te, Mari, a deuo ganin. Poent eo. Emañ an noz o tont, ha n' eus ket a c'houloù war va c'hamion.

Teñval eo deuet ar gambr, daoust ma'z eo c'hoazh sklaer er-maez. Gwilh, azezet war ur gador, a sell ouzh al leur o c'hoari gant e vazh, evel unan na oar ket petra ober. Mari a seblant nec'het. Neuze e klask un dra bennak er baner he deus lakaet war an daol. Tennañ a ra ur c'hantolor, ur voujienn hag ur voestad alumetez.

MARI (d'he zad).

Me zo o vont da elumiñ ur voujienn. Arabat dit touch anezhi, ha na glask ket butuniñ. Krenañ a ra da zaouarn, ha kap e vefes da lakaat an tan. N' eo ket abalamour d' an ti, mes abalamour d' hon traoù, n' em eus ket ezhomm e vefent devet. (Elumiñ a ra ar voujienn, sankañ anezhi er c'hantolor, lakaat ar c'hantolor war bord tumenn ar siminal, ha reiñ ar voestad alumetez d' he fried.) Dal, laka an alumetez en da c'hodell, Jakez. Ha bremañ, deomp.

22

Jakez ha Mari a ya kuit, o serriñ an nor war o lerc'h. Klevout a reer ar c'hamion o loc'hañ hag o pellaat gant an hent. An den kozh, chomet e-unan, a hej e benn. Neuze e tenn ur c'horn-butun eus e c'hodell hag ur pakad butun. Choukañ a ra e gorn. Neuze e tenn un direnn a c'hiz kozh eus ur c'hodell all, hag e tan e gorn. Ur mousc'hoarzh a deu war e benn.

GWILH

Mont a ra gwelloc'h. Va direnn gozh n' eo ket marv c'hoazh. Hi ne oar ket. Kontit war ur martolod kozh evit en em ziluziañ. Ar paotr-se en deus komzet evel un den evit ur wech. E-giz-se e ranker kaozeal gant hounnezh. E-giz-se e ranker kaozeal gant he mamm, Doue d' he fardono, daoust ma oa he mamm dek gwech, kant gwech gwashoc'h egeti, pa soñjan. Tennañ a ra d' he mamm, mes n' eo ket fall penn-da-benn. Tennañ a ra din un tammig ivez. Plac'h vat eo goude holl. Hag eñ zo paotr mat. Re galon vat a baotr zoken. Ne oar ket derc'hel anezhi. (O sellout a-dro-war-dro.) Feiz, an ti-mañ n' eo ket ken divalav. N' eo ket kaer-kaer a dra sur. N' eo ket ken kaer hag an ti bras a zo bet distrujet gant an tangwall. Ti

bihan Tomaz kozh ! Tomaz kozh ! Me gred e tle bezañ marv hag interes, hag, e wreg ivez. Ouzhpenn tri-ugent vloaz o doa pa oan-me paotr bihan. Tud vat e oant. Dont a raen alies amañ gwechall. Tomaz hag e wreg a gare kaout tud leizh an ti. Gwelet em eus an ti-mañ leun a dud e-pad ar goañv, en abardaez, tud war ar c'hadorioù, war ar bankoù, war ar c'houfroù, e pep korn, hag un tantad brav war an oaled, hag al lamp vras o lugerniñ e-kreiz ar gambr, hag ur gantol pe ziv war ar siminal. Ha soñjal ez on amañ hiziv va-unan... Iskis eo. Iskis eo ar vuhez. Kas un den a-gleiz hag a-zehou hag e partout dre ar bed, ha neuze degas anezhañ en-dro e-lec'h ma oa a-raok. (Trouz a glever er gambr en tu dehou.) Petra eo an trouz-se ? (Paouez a ra da selaou.) Logod emichañs. An ti a oa leun a logod. Soñj am eus e veze gwreg Tomaz atav o klemm abalamour d' al logod, hag o terriñ penn he fried evit ma vije lakaet mein-glas e-lec'h soul war an doenn. Me a wel ez eus bet lakaet follennoù houarn bremañ. (Adarre e klever trouz.) Trouz adarre ? N' eo ket posupl e vije logod. Razedh marteze ? Unan a oa sailhet a-dreuz d' ar gambr, soñj am eus, ha ni o redek war e lerc'h, hag ar merc'hed yaouank o lammat gant ar spont. Plijadur hor boa bet en deiz-se. (An trouz a deu kreñvoc'h.) Hola ! evit razhed n' eo ket. Ha ma vije ur spes ? Bez' e oa ur spes en ti-mañ, soñj am eus. Ha ni paotred yaouank a rae goap eus gwreg Tomaz, hag a c'halve ar spes. Mes ne deue ket. Ni a c'halve anezhañ...

23

An nor a-zehou a zigor evel drezi hec'h-unan. Ur wrac'h kozh-kozh en em ziskouez, gwisket brav, gant ur c'hoef dantelezh hag un davanjer vrodet, e-giz ma vez douget er pardonioù. Ur gwiskamant a c'hiz kozh eo, evel ar re a weler skeudennet e levrioù ar veajourien e Breizh-Izel er c'hantved tremenet. Evit d' ar gambr bezañ teñval, ez eus gouloù o lugerniñ tro-dro dezhi, n' eus forzh da belec'h ez a, o tiskouez splann he dremm hag he gwiskamant.

ELEN (goustad) .

...ha dirak daoulagad ar re yaouank ne deue ket. Rak ar re yaouank a zo berrwelet. Mes pa deuer kozh, ha pa sav ur vrumenn war an traoù a zo e-kichen, neuze e weler an traoù a zo pell. Gwreg Tomaz kozh a wele ac'hanon, ha Tomaz kozh a wele ac'hanon ivez. Lezel a raent ar yaouankiz da c'hoarzhin, rak fur e oant, hag ar re fur ne glaskont ket stourm ouzh c'hoarzh ar re yaouank muioc'h eget na glaskfent stourm ouzh lanv ar mor. Komz, Gwilh.

GWILH

Komz ? Ouzhoc'h ?

ELEN

Va anaout a rez, Gwilh.

GWILH

Hoc'h anaout a ran ?

ELEN

A dra sur ez anavezec ac'hanon, Gwilh. Perak ec'h eus aon ? Aon rak ur spes ? Ar re ziskiant hepken o devez aon rak ur spes ? Pe daoust hag e kredez-te ez on ur sorserez ? Marteze ez on. (C'hoarzhin a ra sioulik.) Gortoz. Azezañ a rin war ar bank e-kichen an oaled. Neuze e c'hellimp koazeal. Ezhomm am eus da gaozeal ganit diwar-benn meur a dra, Gwilh. (Azezañ a ra war ar bank-ouled en tu dehou.)

GWILH

N' em eus ho kwelet biskoazh.

24

ELEN

Se eo am eus lavaret. Mes va anaout a rez koulskoude. Ugent vloaz az poa, Gwilh, pa 'z out deuet en ti-mañ evit ar wech diwezhañ. Bremañ ec'h eus tri-ugent vloaz.

GWILH

An dra-se a oa a-raok ma oan martolod.

ELEN

Sur out ? Seitek vloaz az poa, Gwilh, pa 'z out aet da vartolod. Hag e oas gwisket e martolod pa 'z out bet amañ evit ar wech diwezhañ. N' ec'h eus ket a soñj ken ?

GWILH

Pa deuen amañ e oan paotr bihan.

ELEN

Fall eo da eñvor neuze. Pe marteze e klaskez touellañ ac'hanon. Pe marteze e klaskez en em douellañ da-unan. Bet out bet en ti-mañ e martolod.

GWILH

A c'hell bezañ.

ELEN

N' ec'h eus soñj ebet ?

GWILH

Keit amzer a zo tremenet abaoe.

ELEN

Bez' e oa goude ar bloaz nevez. Deuet oas d' ar gêr e permission, rak n' ez poa ket bet a bermision da Nedeleg. Hag en ti-mañ e oa bet pedet kalz tud, ur Sadorn da noz, ha kalz a dud yaouank evel kustum.

GWILH

N' em eus tamm soñj ebet.

ELEN

Diwall, Gwilh, pezh a lavarez, pe e vo trouz etrezomp dizale.

GWILH

N' em eus ket c'hoant selaou ac'hanoc'h. It kuit.

25

ELEN

Nann, Gwilh, ne din ket kuit. N' out ket evit ober din mont kuit. Aon ac'h eus, ha koulskoude n' ec'h eus ket a c'hoant ez afen kuit, n' eo ket 'ta ? (Gwilh ne respont ket.) Mat, klev ! ar Sul-se da noz...

GWILH

Ar Sadorn-se da noz.

ELEN

Soñj ac'h eus eta ?

GWILH

Petra ra se deoc'h ?

ELEN

Se a ra kalz din, Gwilh. Chom sioul war da gador. Lezet ec'h eus an tan da vervel en da gorn. Tan anezhañ 'ta. (Gwilh a sent.) A zo mat ! Bez' e oa kalz a dud yaouank er gambr, ha te a oa fougennout diskouez an daou c'haloñs ruz war da vañch, rak anvet oas bet da gartiemestr. Te a oa fougennout diskouez da c'haloñsoù d' an dud, ha dreist-holl... Daoust ha n' en doa ket Tomaz kozh un nizez ?

GWILH ,

C'hwi a oar koulz ha me. Perak goulenn ?

ELEN

Tomaz kozh en doa un nizez, ur plac'h triwec'h vloaz. Hag e oa du he daoulagad, ha du he blev. Hag an holl amzer e oa he daoulagad o parañ warnout.

GWILH

Komzit atav !

ELEN

Hag an holl amzer e oa da zaoulagad o parañ warni. Ha seul wech ma selle da zaoulagad en he daoulagad... a, Gwilh, te a oa bet o soñjal enni e-pad meur a sizhun, meur a viz. Evit gwir e oas bepred o soñjal enni.

GWILH

Petra eo deuet da vezañ ?

ELEN

Petra eo deuet da vezañ ? An dud o doa ket kalz a blijadur an nozvezh-se. Ha bep tro ma lavares un dra bennak, eviti eo e oa lavaret an dra-se, zoken pa oa lavaret da unan all. Hag hi a selaoue ac'hanout. Ha bep tro ma lavares un dra bennak da farsal, e oa da lakaat anezhi da vousec'hoarzhin. Mousc'hoarzhin a rae, n' eo ket 'ta ?

26

GWILH

Pelec'h emañ bremañ ?

ELEN

Marteze eo dimezet. Marteze he deus bugale, ha bugale vihan. Ha ne soñj ket muioc'h ennout eget ma soñjez-te enni.

GWILH

Soñjal a ran enni, a-wechoù.

ELEN

Ya, pa vezez trist, pa vez sammet da spered gant eñvor da vuhez ac'h eus kollet, ha te dimezet gant ur vaouez na gares ket, nemet he doa un tammig peadra. Nizez Tomaz Kozh a oa paour. Abalamour da se ec'h eus lezet anezhi a-gostez.

GWILH

Ne oa ket va faot. Pa vijen chomet er barrez e vije bet va fried.

ELEN

Te a zo aet pell diouzh ar barrez. Dilezet ec'h eus an hini a gares, hag a gare ac'hanout.

GWILH

Ret eo d' an den gounit e vara. Me a oa martolod. Petra em bije-me graet ?

ELEN

Hi a vije aet war da lerc'h betek penn pellañ ar bed.

GWILH

Skrivet em boa dezhi.

ELEN

Ya, ur gartenn-bost eus ur porzh-mor e bro Chin, un abardaez, da-unan en un davarn, teñval da benn, a-greiz-holl ec'h eus soñjet er vro. Ul lizher hir he deus kaset dit evel respont.

GWILH

Miret em eus al lizher-se em boest pell amzer.

ELEN

Met te n' ec'h eus ket respontet. Ha neuze, pa 'z eo deuet da vatimant endro, ec'h eus graet anaoudegezh gant ur vaouez all.

27

GWILH

Un den yaouank ne oar ket atav pezh a ra.

ELEN

Te a ouie pezh a raes. Te a gare an arc'hant, Gwilh. Te ac'h eus atav karet an arc'hant.

GWILH

N' on ket pinvidik bremañ.

ELEN

N' out ket pinvidik bremañ. N' ec'h eus ket bet a chañs. Ar vaouez-se he deus foeltret an arc'hant, ha n' out ket bet eürus. Se zo graet mat dit.

GWILH

Marv eo. Hag hounhont ? Marv eo ivez ? Marv eo... nizez Tomaz kozh ? Ha c'hwi o c'houzout pep tra, perak ne respontit ket ?

Al loar a zo savet bremañ, ha prenestrig an ti a zo splann war deñvalijenn ar voger. Skeud penn ur vaouez a weler war garzennoù ar prenestrig. Emañ ar vaouez war an hent, o klask sellout e diabarzh ar gambr. Gwilh, a zo o sachañ goustadik war e gorn, troet e gein ouzh ar prenestr, ne wel ket. Neuze, dor an ti a zo bountet didrouz, ha Suza en em ziskouez. Chom a ra ur pennadig, nec'het o c'houzout petra ober. Neuze e teu tre.

SUZA

Elen, Elen ! An dud a zo aet kuit ? Petra emac'h oc'h ober aze ? (Elen a ra ur jestr, ha Suza a wel Gwilh.) O ! iskuzit ac'hanon. Ne ouien ket e oa unan bennak amañ. Deuet on hep skeiñ war an nor. Va zi-me e oa, c'hwi oar. (Strafuilhet eo, hag e sell ouzh Elen, evel da c'houlenn kuzul. Elen ne fiñv ket.)

GWILH

Suza.

SUZA

Gwilh.

28

GWILH

Va anavezout a rit ?

SUZA

Va anavezout a rit ?

GWILH

E oamp o komz diwar ho penn,

SUZA

O komz 'diwar va fenn ? Gant Elen ? Lavaret he deus deoc'h on bet o chom en ti-mañ abaoe marv va eontr ha va moereb ?

GWILH

N' he deus ket. N' he deus ket lavaret din zoken pe e oac'h bev pe varv.

SUZA

O, Elen, gant ar vezh ! Deuet oac'h da welout ac'hanon, Gwilh ?

ELEN

Penaos e vije deuet da welout ac'hanoc'h, Suza ? Klevet hoc'h eus anezhañ o lavarout ne ouie ket hag e oac'h bev pe varv.

SUZA

Ya, mes gellet en dije dont da c'houlenn. Petra emac'h-hu oc'h ober amañ, Gwilh ? Bez' e oa ur gwaz yaouank hag e wreg en ti-mañ pa 'z on aet kuit ur pennadig 'zo.

GWILH

Va merc'h, Suza, ha va mab-kaer.

SUZA

Kompren a ran. Klevet em boa e oac'h dimezet. Evel-se c'hwi eo an den eus ar barrez a zo deuet da chom amañ. Me zo laouen da welout oc'h mignon dija gant Elen.

GWILH

Ya, mignoned omp. Tabutal hon eus graet.

29

SUZA

N' on ket souezhet. Ret eo kemer Elen evel m' emañ. N' eus ket hegaratoc'h egeti war an douar, pa deuer da anaout anezhi. Klevit, Elen, ar plac'h-se, plac'h an Ospital, ha me a zo bet o c'hortoz ar c'harr er vourc'h, hag ar c'harr n' eo ket deuet. Hag hi oa tregaset hag a zo aet d' an ti-post da gaozeal gant an telefon, ha serret oa an ti-post, ha neuze eo aet d' an ostaleri, ha lavaret he deus din gortoz anezhi dirak an iliz, ha me am eus soñjet em bije amzer da vont da welout an ti-mañ ur wech c'hoazh. Lezet em eus va fakad e porched an iliz, ha kemeret an hent-treuz, c'hwi oar, Gwilh, an hentig a-dreñv an iliz, dirak ar feunteun.

GWILH

Dre an hent-se on deuet ivez.

SUZA

Ha pa 'z on degouezhet amañ, e oan gant ar verranal, ha neuze on chomet a-sav, ha sellet em eus dre ar prenestr. Ha gwelet em eus Elen, hag e kave din e oa-hi hec'h-unan. Neuze on deuet e-barzh.

GWILH

Hag hoc'h eus kavet ac'hanon.

SUZA

Hag em eus kavet ac'hanoc'h. Penaos ez a ar bed ganeoc'h, Gwilh, abaoe an amzer ?

ELEN

Mar hoc'h eus c'hoant kaozeal, e ve koulz deoc'h azezañ, Suza.

GWILH

Azezit 'ta, Suza.

SUZA

Va c'hador a zo aet kuit. Me gav diaes kemer kador estrenien en un ti a zo bet keid-all va zi-me.

GWILH

N' on ket un estren, Suza.

ELEN

Azezit war ar bank-oaled. Ar bank-se a oa en ti a-raok ma 'z oc'h bet ganet.

SUZA

Bez' e oa sur. (Azezañ a ra war ar bank-oaled en tu kleiz, dirak Elen.) Da lavarout gwir, alies on bet azezet war ar bank-mañ, adalek... adalek an deizioù gwechall.

30

GWILH

Dalc'het hoc'h eus soñj, Suza ?

SUZA

Soñj petra ?

GWILH

An deizioù gwechall.

ELEN

Ar bank-se, m' en dije ur genou da gaozeal, n' eo ket an istorioù a vankje dezhañ da gontañ. Ha tud 'zo, ma karjent kaozeal, o dije meur a istor da gontañ ivez. Mes tud 'zo a zo lent, hag a chom da sellout an eil ouzh egile, ha na lavaront ket ar pezh a zo kuzhet en o c'halonoù. Suza, ledan eo ar bank-se, ket 'ta ? Re ledan evit unan. Marteze pas ledan a-walc'h evit daou. Ha koulskoude, a-wechoù ez eus bet daou zen azezet warnañ kichen-ha-kichen, ur paotr yaouank hag ur plac'h yaouank emichañs. Lavaret e veze, ur mare oa e-pad ar bloaz, mare ar gourdeizioù, pa oa ur paotr yaouank azezet warnañ gant ur plac'h yaouank, e oant sur da zimeziñ, abred pe ziwexhat, ne vijent ket lakaet er vered hep bezañ bet dimezet. Nag a draoù a veze lavaret gwechall ! Ha darn a oa gwir, ha darn ne oant ket. Soñj am eus, ur Sadornvezh da noz en ti-mañ, ouzhpenn daou-ugent vloaz 'zo, e oa kalz a dud, hag e oa bet tennet d' ar Rouanez, hag e oa ur martolod yaouank en doa kavet ar favenn en e damm gwastell, hag e oa bet Roue, hag en doa bet dibabet da Rouanez ur plac'h a oa o chom en ti gant hec'h eontr hag he moereb, hag a-raok evañ d' o yec'hed, ar martolod hag ar plac'h a oa bet lakaet da azezañ war ar bank-ouled, ar bank m' emac'h azezet warnañ, Suza. N' out ket skuizh, Gwilh, war ar gador-se ? Ne vefe ket gwelloc'h dit mont d'azezañ e lec'h all ? ...e-kichen Suza ?

SUZA

C'hwi a lavar traoù, Elen. (O kilañ un tammig war ar bank.) Arabat deoc'h selaou anezhi, Gwilh.

GWILH (o sevel hag o vont da azezañ war ar bank e-kichen Suza.

Ne selaouan ket anezhi. Mes, ma 'z eus plas en ho kichen... Ar gador-se a zo kalet.

SUZA

N' eo ket evel gwechall, Gwilh. C'hwi a zo un den dimezet. Me zo c'hoazh plac'h yaouank.

31

GWILH

Laouen on da glevout n' oc'h ket dimezet.

SUZA

Petra ra se deoc'h ? Nann, n' on ket dimezet. Pa 'z eo marvet va moereb ez on chomet da zerc'hel ti va eontr. Ha neuze va eontr a zo marvet, ha me zo chomet da zerc'hel ti va-unan.

Etretant, Elen a zo savet hag a zo aet kuit, goustadik, o tremen er gambr en tu dehou. Na Gwilh na Suza ne seblantont teurel pled.

GWILH

Ne gav ket deoc'h eo yen ?

SUZA

Yen eo. An nevez-amzer a zo diwezhat er bloaz-mañ, hag ar yenijenn a deu gant an noz. Rev a vo warc'hoazh vintin.

GWILH

Se a vo fall d' ar parkeier.

SUZA

Fall e vo d' ar gwez-avaloù.

GWILH

Kalz a avaloù a zo bet warlene ?

SUZA

Kalzik. Eus petra emamp o komz, Gwilh ?

GWILH

Eus ar gwez-avaloù.

SUZA

O ya. Bez' ez eus muioc'h a wez-avaloù eget na oa en hoc'h amzer.

GWILH

Gwez-avaloù a oa e jardin an ti bras en tu all d' an hent. An ti bras a zo bet devet.

SUZA

An ti bras ? Evel just eo bet devet. Pemzek vloaz 'zo. N' ho poa ket klevet ? Spontus e oa. Un nozvezh e miz C'hwevrer. An holl arrebeuri a zo bet kollet, ha div vuoc'h mouget e-barzh ar c'hraou.

32

GWILH

Ha me a gave din e oa an ti bras a oa da feurmiñ.

SUZA

Amezeien e vijemp bet neuze. Nann avat, ne vijemp ket bet amezeien. Me zo ranket din mont kuit ac'han. Deuet on re gozh. Ha re baour on ivez.

GWILH

Hag e oac'h o vont kuit hiziv ?

SUZA

Me a zo o vont da Ospital ar Re Gozh. Mes ne vin ket e-touez ar re baourañ koulskoude. Me a ro dezho va arrebeuri, hag un tammig arc'hant a chom ganin, nebeut-nebeut. Ha, bremañ c'hwi eo a zo o tont aman ! Pinvidik e tleit bezañ, ma oac'h e soñj feurmiñ en ti bras. C'hwi a vo eürus neuze.

GWILH

Me am eus va fañsion, ha va mab-kaer en deus kavet labour, hag a vo paeet mat, a gredan. Mes evit eürus ne vin ket.

SUZA

Bugale all hoc'h eus ?

GWILH

N' em eus ket. Perak e c'houlennit ?

SUZA

Da c'houzout hepken. Hag ivez, me gred... ho merc'h, n' em eus gwelet anezhi nemet ur wech... mes me gav din n' eo ket unan da lakaat eürus ar re a zo ganti.

GWILH

Na soñjit ket droug eus va merc'h... mat..., n' eo ket he faot... tennañ a ra d' he mamm. Ha kollet eo bet un tammig ganimp pa oa bihan. Ouzhpenn, un den kozh a zo a re e ti tud yaouank.

SUZA

O, un den kozh gant ur bañsion !

GWILH

N' o deus ket ezhomme eus va arc'hant. Koulz e vije dezhi ma vijen e lec'h all. Hag he fried a zo heñvel. Kompren a ran anezho.

33

SUZA

Bez' ez eus paotred en Ospital, hag ar re a c'hell paeañ a vez roet dezho

ur gambr, ha boued mat ivez.

GWILH

Petra fell deoc'h lavarout ?

SUZA

Ha ma 'z afec'h-c'hwi da Ospital ar Re Gozh ?

GWILH

Me, da Ospital ar Re Gozh ?

SUZA

N' eo ket tre un ospital, Gwilh. Me gred ez eus un anv all, kalz bravoc'h eget Ospital ar Re Gozh, an Istitution evit ar Re Oajet, a gav din. Ma vec'h-c'hwi eno, ha me eno ivez, e c'hellfemp en em welout bemdez, ha kaozeal evel ma reomp bremañ.

GWILH

N' eus ket un ti all da feurmiñ er barrez ?

SUZA

Feiz, pebezh goulenn da ober a-greiz-holl ! Bez' ez eus tiez da feurmiñ er barrez mar anavezet ar perc'henn. Ne vez ket lakaet skritelloù war an tiez da feurmiñ d'ar mare-mañ.

GWILH

Va merc'h ha va mab-kaer ne chomfent ket pell amañ, pa c'hellfent kavout un ti all. Mes me a chomfe amañ... ganeoc'h, Suza.

SUZA

Ganin-me !

GWILH

Suza, ne vec'h ket kontant dimeziñ ?

SUZA

Dimeziñ gant piv ?

GWILH

Dimeziñ ganin.

SUZA

Mont a rit buan, Gwilh. Ret eo din kaout amzer da soñjal.

34

GWILH

N' hoc'h eus ket bet amzer a-walc'h da soñjal e-pad daou-ugent vloaz ?

SUZA

Daou-ugent vloaz. Ya, e-pad daou-ugent vloaz em eus soñjet. Soñjet em eus... O, Gwilh, e-pad daou-ugent vloaz, n' em eus graet nemet soñjal... ennoc'h. (Difronkañ a ra sioul, o tremen he mouchouer dindan he fri ha war he daoulagad.)

Bez' e klever unan bennak o tont gant an hent. An nor a-gleiz a zo bountet taer, ha Mari a deu tre, o tougen pakadoù. Lakaat a ra ar pakadoù war al leur ha sellout a-dro-war-dro. Ne wel ket he zad, kuzhet evel m' emañ e skeud an dumenn.

MARI

Tad !... Tad !... (Treuziñ a ra ar gambr, digeriñ an nor a-zehou, ha gervel.) Tad ! (Treñ a ra. Seblantout a ra gwelout un dra bennak war an oaled. Kemer a ra ar c'hantolor a zo war ar siminal. Neuze e wel an daou gozh azezet difiñv ha didrouz war ar bank.) Mat !

Suza a sav, ha Gwilh a sav ivez. Kerzhout a reont o-daou brec'h-ouzh-brec'h

etrezek kreiz ar gambr.

MARI

Tad, petra ?... petra an diaoul ?

SUZA

N' eus ket a ziaoul amañ. Deuet on en-dro.

MARI

Tad, komz 'ta !

GWILH

O ya. (Pasaat a ra.) Deuet eo en-dro.

Mari a hej he skoaz, a laka ar c'hantolor war an daol hag a ya betek toull an nor a-gleiz.

MARI (o c'hervel).

Jakez, hast afo !

JAKEZ (eus an hent)

Petra zo ?

35

MARI

Deus da welout un dra bennak.

Jakez a deu tre. Dougen a ra pakadoù ivez.

SUZA

Lavarit dezho 'ta, Gwilh, petra emañ oc'h ober amañ.

GWILH

Houmañ eo Suza, nizez Tomaz kozh, a oa gwechall en ti-mañ. Ni a zo mignoned kozh, n' eo ket 'ta, Suza ?

SUZA

Ya, ni a zo mignoned kozh.

GWILH

E oa o vont da Ospital ar Re Gozh.

MARI

N'emañ ket o vont neuze ? Pelec'h emañ plac'h an Ospital ?

GWILH

Plac'h an Ospital ? Emañ o kaozeal gant an telefon.

SUZA

Emañ en ostaleri.

GWILH

Lezet eo bet he fakad ganti e porched an iliz.

SUZA

Ganin-me eo bet lezet ar pakad e porched an iliz, pas gant plac'h an Ospital.

MARI

N'eus netra da gompren. (Da Suza.) Amañ emañ oc'h, se a gomprenan, ha gwellañ hoc'h eus d' ober eo skarzhañ kuit, ha buan. Evel pa na vijen ket skuizh a-walc'h ! Ret eo bet dimp lakat an daou gamion e porzh un ti-feurm. Ne vo ket a zroug ma ne ra ket glav. Ha neuze dont betek amañ gant ar pakadoù ! Deus, Jakez, an asiedoù, ar fourchetezioù hag ar c'hontilli a zo er valizenn-se. Tremen poent

eo debriñ. Klevout a rez, Jakez ? Digor ar valizenn e-lec'h chom da c'henaouiñ dirak an daou-se. Hag elum ur voujienn all.

Jakez a elum ur voujienn.

GWILH

Mari, un dra bennak am eus da lavarout dit.

36

MARI

N' em eus ket amzer da selaou..

GWILH

Mari, me zo o vont da zimeziñ gant houmañ.

MARI (a zo bet o tigeriñ ar valizenn hec'h-unan, a dro en un taol).
Petra !

GWILH

Ne daio ket da Ospital ar Re Gozh.

MARI

Da Ospital ar Re Sot e vije ret kas ac'hanoc'h ho-taou !

JAKEZ

Lez da dad da gomz, Mari.

SUZA (da Jakez).

C'hwi, paotr, a zo seven da vihanañ. Evel ma lavaren da Wilh ez eus tiez all da feurmiñ er barrez, kalz bravoc'h eget hemañ.

GWILH

Jakez ha Mari a c'hellfe kavout un ti brav tostoc'h ouzh ar vourc'h, hag a yafe kuit eus an ti-mañ a zo mat a-walc'h evit daou gozh evel Suza ha me.

MARI

Kas ac'hanomp kuit bremañ ! An ti-mañ a zo bet feurmet ganimp-ni.

GWILH

Ganin-me eo bet feurmet.

JAKEZ

Lizher ar perc'henn a oa skrivet d' az tad, Mari.

MARI

Hon traoù-ni a zo e-barzh, forzh penaos.

JAKEZ

Ret eo selaou anezho, Mari. Bras a-walc'h int da c'houzout petra reont. N' eo ket c'hwi a c'hell mirout mar o deus c'hoant dimeziñ.

MARI

Ret eo selaou anezho ! Ret eo selaou anezho ! Ne welez ket eo diskiant va zad, hag hounnezh a zo ken diskiant all ?

Ur c'harr a glever o tont hag o chom a-sav dirak an ti. Ar glañvdiourez en em ziskouez e toull an nor, a oa chomet damzigor.

JANED (da vlenier ar c'harr).

Amañ emañ ! (Da Suza.) Kavet em eus ac'hanoc'h a-benn ar fin ! N' em boa ket lavaret deoc'h gortoz dirak an iliz ? Me lavaro da Renerez an Ospital ar pezh hoc'h eus graet.

GWILH

N' emañ ken o vont d' an Ospital.

SUZA

Marteze, Gwilh, e ve koulz din mont fenozh. N' on ket evit chom da gousket en ti-mañ.

MARI

Me gav din ivez !

GWILH

Mes... dont a reot en-dro ?

SUZA

Evel just e teuin en-dro, paotrig va c'halon.

Pokat a ra da Wilh war e zivjod. Mari a zo bet keid-all oc'h ober sin d' ar glañvdiourez, o wignal hag o skeiñ war he zal gant he biz da ziskouez ez eo kollet he spered gant ar vaouez kozh.

JANED (a vouezh izel da Vari).

Lezit ac'hanon da ober. Me oar. Mont goustadik dezhi.

SUZA (meurdezus-tre).

Koll ho poan a reot, plac'h yaouank, pe gentoc'h, dimezell Janed, mar fell deoc'h bezañ anvet evel-se. Pignit e-barzh ar c'harr ha lavarit d' ar Renerez ne dan ket d' an Ospital. N' emañ ket va arrebeuri eno c'hoazh, Doue ra vo meulet, pe ne ouzon ket penaos em bije bet anezho adarre. Me a yelo betek ar vourc'h war va zroad. Va mignonez Mari-Ann a roio ur gwele din. Dastum a rin va fakad en ur dremen. Deuit da welout ac'hanon warc'hoazh, Gwilh, e ti Mari-Ann.

38

GWILH

Me a ziskenno ganeoc'h betek ar vourc'h.

MARI (d' ar glañvdiourez).

Lakait anezhi e-barzh ar c'harr. Galvit paotr ar c'harr. Hennezh ha va fried a vounto anezhi. Ane ! A-walc'h a amzer gollet !

JANED

N' em eus ket ar gwir. Ret eo din komz ouzh ar Renerez da gentañ... Ya, mont a ran... Testoù a zo amañ da lavarout ne felle ket dezhi dont ganin.

Mont a ra kuit. Klevel e vez o kaozeal gant blenier av c'harr. Ar c'harr a bella neuze.

SUZA (o vont etrezek an nor).

Al loar a zo bras hag an oabl a zo leun a stered. Ne vo ket diaes din bale betek ar vourc'h. Chomit aze, Gwilh. Skuizh oc'h, ha n' oc'h ken ugent vloaz, na zisoñjit ket. Nozvezh vat, Gwilh. Nozvezh vat, c'hwi ivez ho-taou, ha Doue r' ho pinnigo holl.

Mont a ra kuit, met klevet e vez buan o tistreiñ.

MARI

Emañ o tont en-dro.

SUZA (o tont e toull an nor).

Gwilh ! (Tennañ a ra un dra bennak eus godell he zavañjer. Delwennig ar Werc'hez eo. Dispakañ a ra an delwennig ha mont d' he lakaat war ar siminal e-lec'h ma oa a-raok.) Aze eo bet e-pad tregont vloaz hag ouzhpenn. Aze e chomo. Diwallit anezhi, Gwilh, betek an deiz ma tistroin. Hag hi ho tiwallo, hag a zivallo an ti-mañ evel m' he deus graet betek-hen. Hag arabat da zen lakaat e zorn warni, pe e kouezho an droukchañs war e zorn, ha me n' em eus ket a c'hoant e vefe den maleürus, ha me ken eürus va c'halon. Koagnit bremañ, ha mar gellit,

kouskit flour. Nozvezh vat. Hep kenavo.

PREDERIADENNOU E SIGUR UN NEBEUT SKRIVAGNERION VREZHONEK

gant Youenn OLIER

Pennad VIII LANGLEIZ

I

Ur Gwenedour dibabet gantañ skrivañ er yezh unvan eo Langleiz. Meur a abeg a zo d' an dibab-se moarvat. An hini pennañ, a gav din, eo n' en deus ket klasket Langleiz skrivañ evit ar bobl evel m' o deus graet darn vuiañ skrivagnerion Wened. Hogen abalamour da zanvez e oberoù eo e kavas gwell dilenn skrivañ en ur stumm yezh na c'helle ket bezañ intentet gant tud e gorn-bro. Emañ e skridoù tre a ziavaez soñjoù pemdeziek ar bobl ken e-barzh « Kanoù en Noz » ken e-barzh « Enez ar Rod ». An implij eus gerioù poblek ne cheñch netra er gont : hen meizet em eus e-kerzh Bleun Brug Lokronan e 1949 pa oa bet displeget gant ar skrivagner e un ar varzhoneg « ar Brini » (1) . Hol lennegezh abaoe 1920 n' hall ket mui tizhout ar bobl dre 'n arbenn ma n' eo ket mui savet gant tud eus ar bobl. Ar yezh hec'h un ne c'hell ket ober kalz a dra en afer-se.

II

Ma n' eo ket ar bobl evit tañva un oberenn evel *Kanoù en Noz* gwazh a se eo : n' hell ket abalamour d' ar re a zo ouzh he « c'helenn ». Kement-se ne vir ket ouzh an oberenn-se da vezañ dibar ha dispar e meur a-geñver, pinvidik ha liesdoare an awenadur anezhi. Hemañ a-hend-all a zo distag mat diouzh hini darn vuiañ hor barzhed eus Skol Walarn. Ne gaver ennañ tres ebet a vrogarouriezh. Testennoù dezhañ e un en deus ar skrivagner-mañ hag a zo marteze personeloc'h en un doare eget re all (2).

40

Setu a-hend-all ar pep pennañ eus an awenadur : kerse diwar ur vuhez ha na ro ket pezh a c'hrata (Perak ?); n' heller ket tizhout pezh a glasker (Dremm va huñvre marv) ; ne veder ket pezh a hader (ar Brini ; ar Santual Freuzet) ; an uhelvenoz a zo dreistdiraez (An Den hag e Huñvre). An arzour pe an den a spered n' hell ket kas da benn e vennad (An Den hag e Zelwenn) ; n' eo ket komprenet (Liorzh ar Gened). Padal ne soñj ket ar barzh nemet ennañ e un el levr-mañ : bez' e c'hellomp karout an dud daoust da bep tra. (An Den hag an Dud) ; truez a zleomp kaout ouzh ar re a zo gwasket gant «Lezenn ar Ret » (Tri Den dirak an Douar) ; glac'har a rankomp kaout dirak ar boan hag ar marv ; konnar ouzh drougiezh ha krizder an den (Ar Goulmig Vuntret ; Dispac'h al Loened).

Erfin e teu ar goanag da barañ er barzhonegoù diwezhañ.

Aes eo gwelout eta ez eus un urzh en dastumad-mañ. Pep barzhoneg a zo evel pennad un enklask, notadur ur brenadenn-skiant poanius hag a zlefe kas d' an dic'hoanag. Ar vuhez ne ro ket an eurvad ; an dud a zo fall : daoust hag ar Bed e un ne vefe ket fall ? D' ar goulenn-se e respont ar pezhioù diwezhañ hag a zo klozadur an enklask : ar boan a zo alc'hwez ar Gened d' an arzour adal ar bed-mañ, ha daoust ma hañval an den bezañ e don ur c'hev war an douar-mañ (Ar C'han war ar Menez) eo sur e kavo en diwezh an diskuizh er bed all. Disoc'hañ a ra an oberenn a-bezh gant ar ger *Chom* hag a ro he ster dezhi. Gwall-gudenn an Droug, sed tem an oberenn ha seurt tem eo a ro dezhi he fouez hag he dellid.

Arz Langleiz en dastumad-mañ a zo espar. Ar pezh a zo iskis ennañ, da gentañ, eo ur stumm displegañ personel tre e-lec'h e teu ar - Me -en-dro alies, mesket e-barzh danevelloù aroueziel ha gweledigezhioù. Rak peurliesañ e ra Langleiz gant un danevell, un drama aroueziel kentoc'h, diazezet war an diviz

hag a dro d' ur weledigezh marzhleun. An hini wellañ er c'heñver-se, dre al lusk, ledander ar weledigezh, taerder fero an displegadur, talvoudegezh ar sonioù, an dibenn trumm saouzanus eo, hep mar, *Dispac'h al Loened* hag a zo skeudennaouet en un doare kaer kenañ.

41

Ur varzhoniezh iskriv, divoazet, misterius, « skoef » un tamm, a darzh a-hend-all eus darn vuiañ ar pezhioù-mañ peogwir e ro ar skrivagner ur vuhez espar da grouadennoù e faltazi. Ar Goulmig, an Huñvre, an Delwenn, an Tir, h.a., a zeu da vevañ dindan pluenn ar skrivagner. Ur c'herzh herrek, dramaek, gwashaet e zramaegezh gant skeudennoù euzh a-wechoù a seurt gant

Dindan va zreid, euzhus, lonker,
'Tigore e veg an islonk

a zo ivez gant barzhonegoù Langleiz. E gwirionez ez eus gant *Kanoù en Noz* ur blaz ispisial, divoutin a-grenn ha na c'heller ket ankounac'haat.

En tu-hont da se e oar ar barzh implijout ur yezh flour ur c'hellusk pe ur genvogalenniezh skeudennus tre evel e-barzh « An Den hag e Huñvre »

Pegen klouar out, o va huñvre ger
Pegen flour ha skañv etre va divrec'h

e-lec'h eo « aerek » ar c'hellusk e gwirionez, pe c'hoazh er gwerzennoù-mañ tennet eus gweledigezh iskis ar *Feunteun zu*

Nep bleunienn ne vleuñ he bardell
Geot ne gresk nag evn ne gan
war-dro feunteunig an didrouz.

Hag a-wechoù ivez e-lec'h ar c'hellusk flour, kempouezet e ventad e kaver ur c'hellusk taer ha berr, feuls, hini ar *Brini*, da skouer. Aze c'hoazh e tiskouez ar barzh un ijin diarvar.

Padal ne c'heller ket lavarout ez eo disi ar pezhioù barzhoniezh-se, war va meno, da vihanañ. Da gentañ e meur a lec'h e teuer da verzout un ol-labour displijus a-walc'h. Re laosk eo ar stumm a-wechoù(3) un doare dizampartiz a zo en displegerezh (Liorzh ar Gened da skouer); linnennoù ar savadur en darn vuiañ eus ar pezhioù a zo diresis; skeudennoù zo a zo re voutin, hag ur wech zoken e kouezh ar barzh en ur furm mibilius a-walc'h hag a zougfe al lenner da vousc'hoarzhin e-barzh *An Ebeul*

Paour kaezh avaloù,
Paour kaezh avalenn,
ha paour kaezh ebeul !

Daoust da gement-se evelato e chom « *Kanoù en Noz* » un oberenn gaer. Un oberenn bouezus eo bet ivez rak hi an hini eo he eus digoret an hent d' an dastumadoù barzhoniezh a zeuas war he lerc'h. Marteze e c'heller kavout tres *Kanoù en Noz* e-barzh barzhonegoù skrivagnerion all (4).

42

III

Hevelep testenn hag hini *gKanoù en Noz* dre vras he deus ar varzhoneg embannet e-barzh « Barzhaz Gwalarn » : *Bleunioù nevez*. Ar pezh-se a-hend-all a zo en un doare ur raskrid d' ar pezh-c'hoari barzhoniell a vo embannet un nebeut bloavezhioù goude « Koroll ar Vuhez hag ar Marv », dreistholl el lavarenn-mañ hag a zispleg mat tem ar pezh-c'hoari da zont :

Falc'h kriz an Ankou

O c'hoari bepred an dud hag an traoù

hag amañ c'hoazh evel er « c'hanoù » e kavor an hevelep diskoulm d' ar wall-gudenn lakaet dirazomp : an Dassorc'h a reizho pep tra.

Pa soñjer ervat a-hend-all n' eo ar c'hKoroll dre ar stumm end-eeun netra nemet ur varzhoneg eus *Kanoù en Noz* un tamm hiraet : un diviz etre arouezennoù gant ur rask'hoari hag a zo a-hend-all kaerañ lodenn an oberenn.

Evelato ez eus ur c'hemm bras a-walc'h. Klasket en deus Langleiz e

gwirionez sevel ur pezh-c'hoari, reiñ un doare temz-spered d' ar personajoù-arouezennoù a laka da vont dirazomp. Anzav a rin koulskoude e kavan boutin a-walc'h danvez ar breutaennoù ha plaen a-walc'h ar stumm anezho a-wechoù. Diouzh un tu all e c'heller pismigat an doare m' eo diskouezet deomp an Ankou, hag a baouez a drumm a vezañ an Ankou evit dont da vezañ ur sarmoner e-kreiz ar c'hoari, hep ma oufed perak.

A-du gant an oberenn-mañ avat e c'heller lavarout ez eus liv an aked war ar gwerzennoù-mañ ; muioc'h a surentez hag a hesoniezh enno peurliesañ eget e-barzh Kanoù en Noz, da skouer en div-mañ hag a zo skoet mat

Pa varvo an heol d' az taoulagad pri
Ur sklerijenn all splannoc'h a weli.

Elec'h all e kejit gant gwerzennoù leun a sonerezh, ar re-mañ dreist-holl : distro ar sonioù -i- hag -ou- hag ar genvogalenniezh a ro dezho douster dourel ul luskellerez

Te e oa ar Frealzour dibar
A zeue da serriñ bemnoz
Gant da viz va malvennoù skuizh
Evit skuilh glizh da huñvreoù
War gloazhioù va c'halon asik.

Bez' ez eus ivez ar gwerzennoù anavezet mat er rakc'hoari a zo e-touez ar re hesonañ hag ar re zegounusañ a gement a zo bet savet e brezhoneg, gant o c'hesoniezh en -eu-, -i- hag -o- hag ar c'hemmesk a ec'honder hag a goantiz a zo en daolenn dreset enno (gwerz auerezh ar yezh krenn a za amañ) :

A-dreuz d' ar c'hleuz an heol o tihun
a sun ar glizh e kalir ar roz
kloz tuchañtik ha bremañ digor :
Glebor an noz a ruilh war ar pri.

Hag ar re-mañ c'hoazh gant o c'hellusk dañsus
kellidoù nevez
'drid gant hiraezh e sol an irvi.

Digarezet al lenner ar menegoù-mañ un tammig hir marteze. Klasket em eus hepken diskouez drezo ez eo « Koroll ar Vuhez hag ar Marv » ur skrid kaer hag arzel daoust da nammoù zo.

A-raok echuiñ ar pennad-mañ e fell din lavarout va ali diwar-benn un tamall hag a zo bet graet da awenadur ar pezh-c'hoari barzhoniell-mañ : « sukr roz » e vije, sañset. Perak ? Peogwir e tiskouez deomp ar c'hKoroll n' hall ket an den kaout spi ebet er bed-mañ anez krediñ en Dassorc'h ? Neuze eo « sukr roz » ivez ar gredenn gristen penn-da-benn o vezañ ma prezeg an Dassorc'h. N' eo ket, ez anat. Marteze avat e taged un dra all : gwir eo ez eo an Ankou jentil ha savet mat ur bam. Pe c'hoazh e taged ar soñj na dalv ar beurbadelezh nemet da ziogeliñ deomp un eurvad douarel (evel e-barzh Gurvan, Tangi Malmanche) . Ar vuhez n' eo ket diskouezet deomp kennebeut evel m' eo un hent strivus, gwall boanius, dic'hoanagus ; ar marv evel un tremen a dra sur, dañjerus avat evelato. Setu penaos e c'heller tamall d' an oberenn-mañ bezañ heñvel ouzh sukr-roz, petra bennak maz eus anv a donkadur Mab-den enni :

Euzhusat kevrin ! Piv lavaro din
Perak on ganet peogwir e varvin ? (5)

IV
44

Daoust pegen dister e seblant bezañ ur pezhig-c'hoari evel «An div Zremm » n'eo ket didalvoud. Div elfenn a zo mat da verkañ ennañ : preder pennañ ar skrivagner, hini an Droug, evel e-barzh ar C'hanoù a bar amañ ivez pa lavar Malo da skouer er Vvet diviz « Va Doue, petra am eus graet deoc'h evit bezañ kastizet ken kriz-se ». A-hend-all, hen anzavomp, « sukr roz » eo marteze an awenadur en dro-mañ (da nebeutañ sed, pezh a c'hellfe rebech tud speredet droug) : an eurvad dre ar garantez eo testenn ar pezh-c'hoari. Gellout a rafed lavarout zoken n' eo ket gwirheñvel tre an treserezh-ene ; lakaomp hepken eo dibaot temzoù spered a

seurt gant re Rozenn ha Malo. Hag eveljust ne c'hoarvez ket gwall alies, evurusamant, e ve mac'hagnet spontus un danvez pried, ha klañv da vervel eben. An holl ziwirheñvelderioù-se a ro d'An div Zremm un liv romantek.

Gant kement-se holl e van dudius an oberenn. Natur eo an diviz, ar yezh a zo eeun ha poblek un disterañ gant troioù lavar hag ur c'hemmesk a stummoù KLT ha Gwenedek ha na viront ket ouzh ar pezh-c'hoari da vezañ intentet e pep lec'h, a gav din. An darvoudoù a zo kaset mat war-raok en un doare gwirheñvel, ur wech ma tegemerer an destenn ha temzoù spered an dud. Liv ar wirionez a zo war an dud en em ziskouez deomp, ha pep ene-den a zo treset resis goude holl. Ouzhpenn-se e tiskouez ar skrivagner kalz a gizidigezh. En holl hon eus ur pezh-c'hoari a blij d' an eneoù tener a dra wir, hogen a zo bourrus ha na vank ket a berzhioù mat.

V

N' eo ket ken bourrus, pell ac'hann, « Enez ar Rod ». Klaskomp avat dizoleiñ an dalvoudegezh anezhi a-raok gwall gomz diwar he fenn.

« Enez ar Rod » e gwirionez a zo ereet start ouzh peurrest oberenn Langleiz. Tem ar *Goulmig vuntret* ne gavit ken amañ, pe c'hoazh hini *Dispac'h al Loened* : krizder ha fallentez an Den hag a dag an eneoù ha n' eo ket mui ar c'horfoù, a dag an dud ha n' eo ket mui al loened. Ne c'hell an Den denel rik, ober nemet an Droug, drezañ e un, ha pa fell dezhañ sevel e ved dezhañ e sav ur bed diboell a-grenn, setu soñj don al levr, a gav din. Danvez ur flemmskrid a oa ennañ, ha keuziañ a c'heller n' eo ket anatoc'h ar flemmerez a-enep d' an holl Stadoù a garfe ragaozañ deomp un Denelezh poellekaet hervez ar Skiant, gouez dezho.

En ur c'heñver all e c'heller nesaat Enez ar Rod ouzh Kanoù en Noz. N' eus er « romant- » mañ nemet gweledigezhioù pe, ma karit, ur rummad taolennoù. Lavaret e vefe ne ra Langleiz nemet lakaat dre skrid ar pezh en defe gellet livañ (6). Ar personajoù o unan e zo arouezennoù ken Liliana, ken he Blenier pe ar Foll gouez ; puñs an Eneoù, un arouezenn ivez. Sed pezh a stag c'hoazh Enez ar Rod ouzh Kanoù en Noz.

45

Kement-se a ziskleir ivez gwall si al levr: ar skrivagner en deus droukvesket konterezh ha liverezh. Peogwir e felle dezhañ sevel taolennoù n' eus, koulz lavaret, darvoud ebet er romant-mañ hag a zlefe bezañ un dezrevelladenn da gentañ penn, evel pep romant. Nemet donedigezh al Liliana-se avat, ha n' he deus na par na kar a-hend-all, hag he zec'hadenn gant an hini foll, n' eus degouezhenn ebet el levr. N' eus kendalc'h gwir ebet etre ar pennadoù. Ouzh petra en em stago spered al lenner eta ? N' eo ket, sur mat, ouz temzoù spered an dud e tommo : re zistank eo ar re-se, da gentan : daou, Liliana hag he Blenier, tri, d' ar muiañ, ma konter an hini foll. Ouzhpenn-se, e-giz m' em eus lavaret, n' int nemet arouezennoù : Liliana, hini ar bed naturel krouet gant Doue, he Blenier, hini ar bed denel krouet gant an Den, pe kentoc'h, disneuziet gantañ. N' o deus avat n' o deus hiniennelezh na denelezh ebet ha ne c'hellomp e doare ebet tommañ outo. N' eo fromus Liliana, na c'hoarzhus he Blenier zoken.

Ouzhpenn-se eo re bell ar bed taolennet deomp evit ma c'hellfemp bezañ dudiet gantañ. Evel m' emañ n' eo ket gwirheñvel. Tu a oa koulskoude da lakaat ul liamm bennak etre ar bed-se hag hon hini a-vremañ. Peogwir n' eus ket a liamm seurt-se en deus c'hwitet ar skrivagner war e bal : hol lakaat da euzhiñ ha da heugañ ouzh ar bed faltaziet gantañ ; enoeiñ ne reomp ken dirak an daolenn. Goude holl ne ra Langleiz nemet diskleriañ deomp ez ay an dud da vuzhug un deiz, pe e vo stad an denelezh heñvel ouzh hini ar gwenan. Lakaomp, ha neuze ? Truez hoc'h eus c'hwi ouzh ar buzhuget pe ar gwenan ? Koulz e vije lavarout ez ay an denelezh da get a-grenn en amzer da zont. Evel m' omp boazet ouzh menoz diwez ar bed ne vimp ket gwall strafuilhet gant an dra-se.

Ar pezh a zleed diskouez deomp e oa tud edod o klask « buzhugekaat », o stourm avat, o virout a-walc'h a zenelezh evit gouzañv, aze emañ an dalc'h. En Enez ar Rod e kavomp ur bed statek a-grenn, difiñv, e-lec'h n' eus mui den ebet

da garout, ha na c'hellomp ket krediñ ennañ.

Setu eta tri namm pennañ al levr-se. Ne felle ket din prouiñ e oa didalvez al levr ouzh o diskuliañ : henezh a vir e bouez el lennegezh vrezhonek : ar c'hentañ romant « rak-faltaziañ » hon eus en hor yezh ez eo Enez ar Rod, ha skeudennaouet brav ez eo. Ur menoz don a zo en diazez anezhañ, hen lavaret em eus, ha re wir, siwazh, rak an den a glask hiziv c'hoari roll Doue gant ar galloud en deus tizhet kaout war ar vuhez hag an danvez. Erfin ez eus da veuliñ ur striv graet a-zevri da binvidikaat ar yezh voutin gant amprestadennoù gwenedek (7) .

46

VI

Bez e fellfe din bremañ lavarout un nebeut geriennoù diwar-benn romantelezh Langleiz. Maodez Glanndour en deus implijet ar ger e-barzh e studiadenn diwar-benn *Kanoù en Noz*, ha keñveriet en deus neuze Langleiz ouzh Kalloc'h.

Maodez Glanndour a zoaree gant ar ger-se moarvat an tech da hir-glemm e sigur an « huñvre » na gaser ket da wir, ar c'herse da chom hep kaout digant ar vuhez ar pezh a c'hortozed, e-keñver an oberenn da seveniñ (hini an arzour, ar stourmer, h.a.). Nemet, neuze, n' eo ket Langleiz hepken a zo romantel hogen darn vuiañ skrivagnerion Skol Walarn : gellout a rafed zoken sevel ur studiadenn diwar-benn tem an « Huñvre » en hol lennegezh etre 1925-1950 (M. G. n' emañ ket e-touez ar re-se evel just).

An elfenn romantel all am eus meneget endeo : bez' ez eus anezhi ur spered « gwellaour » hag a c'hortoz an eurvad digant ar vuhez hag ar gredenn eo an eurvad-se un dra a bouez : Rozenn ha Malo ne soñjont nemet er gwennved a c'hellont kaout daoust d' o gwalleur ; ne soñjont ket er vuhez hec'h un, er vugale o devo. Moarvat eo boutin tre kement-se. Er c'hKoroll e hañval ar vuhez bezañ dreist-holl pourvezerez a blijadur, hen gwelet hon eus (8).

VIII

Koulskoude ne gavan ket e c'heller keñveriañ penn-da-benn Kalloc'h ha Langleiz evit pezh a zo eus ar romantelezh, evit daou abeg. Da gentañ eo doan Kalloc'h kalz donoc'h, materieloc'h : gwriziennet e korf an den koulz lavaret (e-barzh barzhonegoù pennañ Kalloc'h) eo doan Kalloc'h ha dre m' eo peurwirion eo a-boan romantel. Doan ar barzh-mañ avat a zo melkoni, ur santimant ha n' eo ket dizudi a-grenn.

47

Bremañ ez eus un dra all hag a ziforc'h krenn an daou skrivagner : diazezet war ar reiz, maget gant ar prederierezh, kalz hollekoc'h ivez eo an dristidigezh a zo displeget e-barzh *Kanoù en Noz*. Peuz-dibersonel ez eo a-wechoù. Hogen ne gavit e neb lec'h e-barzh « War an daoulin » merk ebet a hiraezh da

Ur bed lec'h ve mat pep tra
Ur bed lec'h ne weñvfe ar bleun.

An arvar-se diwar-benn madelezh ar grouadelezh a zo dianav krenn da Galloc'h ha na soñj nemet er pezh a zegouezh dezhañ hep klask burutellañ pezh en deus graet Doue en abeg d' ar pezh a zo c'hoarvezet gantañ. Rak gouli an Droug er bed eo a vag damani Langleiz. Morse kennebeut n' en em c'houlennas Kalloc'h ha dellezout a rae an Denelezh bezañ karet pe get, gant chal, evel ma reas Langleiz e-barzh « An Den hag an Dud ».

VII

Evit echuiñ e kredan eta eo oberenn Langleiz unan a bouez hag a dalvoudegezh daoust ma n'he c'havan ket arzel a-walc'h a-wechoù (iskis eo, ne verzan ket labour un arzour e savadur ar frazennoù ha na seblantont ket bezañ frouezh un hir a striv). He mammenn he deus avat en ur preder don ha peurwirion. N' en deus ket aon ar skrivagner kennebeut rak stekiñ ouzh gwall gudennoù zo. Ar pezh a garfen kaout digantañ bremañ eo kontadennoù eeun - pe, piv 'oar ?

romantoù - ma ve taolennet enno buhez kouerion Surzhur, e gorn-bro ken kaer, hag a anavezan ; mirout a rafe evelse da nebeutañ, evit ar rummadoù da zont, un tamm eus blaz ar brezhoneg poblek-se e Reter Gwened en XXvet kantved, hag a zo, siwazh, war var da vervel hiziv. E genou tud ar bobl ne c'hell ket bezañ « artifisiel » ar gweneedeg. Ha neveziñ a rafe e awen er mod se.

Sierck, Goañv 1951.

- (1) An dud hag i pesketourion a gompren « ar brili » hag a-hend-all nebeut a dra e gwir ster ar varzhoneg. Ne gav ket din eo aesoc'h da lenn « Enez ar Rod » da vrezhonegerion a-vihanik a Wened abalamour d'ar gerioù gwenedek chouket ennañ.
- (2) Evelato e kej Langleiz a-wechoù gant barzhed all, gant Roparz Hemon peurgetket : Gwechall 'kreden / Gant kened va ober a zont / Bamañ an dud / em eus bamet met va unan.
- (3) Ar pezhioù gwellañ a zo ar re m' en deus klasket Langleiz reiñ ur stumm start dezho : **An Den hag e Huñvre**. N' eo ket pouez-mouezh Gwened a ranker lakaat eveljust.
- (4) Kv. ar gwerzennoù-mañ ha Barzhoneg evit Kreiz ar Bloaz
Paourat ar vro
Mor, lann ha koad ha lann c'hoazh.
- (5) Levezon Tangi Malmanch a ziverzer e-barzh ar c'hKoroll
N' eo ket mui ar Bed, n' eo ket c'hoazh an Neñv.
- (6) Un daolenn eus 1944, Euzhvoud ar Brezel a laka da soñjal e Blenier Liliana.
- (7) Re hir eo ar romant er stumm m' en deus. Marteze a-hend-all e vefe tu da reiñ ur ster resis da bennadoù zo, hogen n' eo ket anat peurliesañ. Souezhet e vefen ivez en defe ar romant damveneget Breizh.
- (8) Un oberenn evel Tristan hag Izold addezrevellet gant Langleiz a ziskouez ivez ma karer, un tech d' ar romantelezh. Oberennoù gwirlivek a c'hellfe hepken neveziñ awen Langleiz.

GERIOU NEVEZ-KELTIEK E GALLEG

gant Arzel EVEN

Stankoc'h eget ma kreder peurliesañ eo ar gerioù gallek deveret eus ar galianeg, dre hent al latin-pobl komzet gant ar C'halianed romanekaet - ha stankoc'h c'hoazh e tiskouezont bezañ paz eer da furchal pizh e-barzh ar rannyezhoù, dreist-holl er broioù meneziek. An darnvuiañ anezho (un 200 bennak) a gavor e levr Dottin diwar-benn ar galianeg (1) .

Dibaot-tre, er c'hontrol, ar gerioù amprestet gant ar galleg digant ar yezhoù nevez-keltiek. Ar brezhoneg, anat eo, en deus roet ar pep muiañ anezho ; setu ur roll klok, pe dost, eus ar gerioù-se :

BALAI « skubelenn, balaenn » : diwar balan, stumm distreset boutin eus banal. Ar Vrezhoneg, hervez geriadur Dauzat, a oa brudet er Grennamzer evit ober ha gwerzhañ skubelennoù banal ; hag ar ger implijet da envel anezho en XIIvet kantved a oa balain, pezh a laka anat an orin brezhonek (diwar ar stumm krennvrezhonek balazn) : *Je vus baterai de grandimes balains* « me ho kanno gant mell balaennoù » (Livre des Rois, XIIvet kvd) . Ar brezhoneg bremañ balaenn a zo amprestet digant ar galleg, hogen ur ger brezhoneg eo en diwezh.

BARAGOUIN « trefodach, yezh digomprenadus » : barragouyn e-tro diwezh ar XIVvet kantved, e skridoù savet e rannyezh gallek ar C'hornog, gant ar ster « an neb a gomz ur yezh digomprenadus ». Ken sur ha tra ez ae da gentañ holl da envel ar Vrezhoneg, dianav o yezh da dud ar broioù-krec'h, diwar gerioù hag a zeue alies ganto bara gwenn, pe bara ha gwin. An doare-se da envel iestrenyezhourien diwar ar gerioù (leoù-douet gwall-alies) a implijont dalc'hmat, a zo un dra boas er yezh poblek, dreist-holl e galleg : gwechall e veze anvet Gwaskoniz *cadédis*, diwar ul le-douet hag a dalv « penn Doue ! » (cap dé Diou, gwanaet a-ratozh) , hag ar Saozon *goddons*, diwar *God damn (me) !* « Doue da'm daono » (keñveriañ ivez e galleg-pobl bremañ *sidi* pe *mon z' ami* evel lesanvioù Aljeriz).

49

BERNIQUE, BERNICLE « brennigenn » : deut dre rannyezh ar C'hornog, diwar brezhoneg (gwenedeg, moarvat) bernik(enn). Pehini eo ar stumm reishañ e brezhoneg, brennig pe bernik, a zo ur gudenn luziet, a vo studiet izeloc'h (s.v. BERNACHE, diwar ar gouezeleg).

BIJOU « bravig » : daoust d' ar pezh a zo bet lavaret a-enep, e hañval ar ger-se bezañ deut diwar hor ger bizoù, bizaou (skrivet bysou e krennvrezhoneg) : ar skouer gentañ anezhañ a gaver en Histoire de Bretagne gant Lobin (1460), pezh a ya a-du gant goulakadur un orin brezhonek.

BOETTE « boued (an higenn) » : diwar boued ; ne vez ket implijet kalz e-maez Breizh.

CAUTRIADE, COTRIADE « soubenn ar pesked e-giz Breizh » : diwar kaoteriad (gwregel eo e galleg, abalamour d' an dibenn-ger -ade, kavet alies e yezh ar geginouriezh : salade, marmelade, h.a.) .

CRES « lien Breizh d' ober rochedoù » (Littré) : krenn-vrezhoneg cres, crez « roched » (heniwerzhonek criss < * krissos, evit * krid-so-, gwrizienn KRID evel e brezhoneg kreiz < *kridion ; ar ger iwerzhonek a dalv « gouriz », d.l.e. « pezh a zo e-kreiz ar c'horf »). Ar ger a vez implijet c'hoazh e Breizh, da skouer e Douarnenez hag e Kistinig (Bro-Wened). (s. Vallée, s.v. TOILE : pièce de toile de 5 aunes krez-lien) .

DOLMEN « taol-vaen » : ar ger brezhonek, hogen distreset ; moarvat diwar ur stumm rannyezhel evel an dôlmên, gant an diftongennoù koazet hag hep ober ar c'hemmadur. Amprestet e derou an XIXvet kantved gant ar ouizieien, o vezañ m' eo

Breizh ar vro binvidikañ er bed-holl evit ar mein-meur. Deut eo dolmen, evel kalz gerioù gouiziek, da vezañ etrevroadel, ha tremenet eo e kalz yezhoù - zoken e kembraeg.

DRAILLER « skrabañ ar c'hrec'hin » (ger micherel ar c'hivizierezh) a hañval bezañ ur stumm rannyezhel (2) eus *driller, diwar drille « tamm pilhoù » (aet da get bremañ). Ar ger diwezhañ-se a hañval bezañ deut eus ar brezhoneg *druilh (cf. druilla « battre, briser », Pel.) , kembraeg dryll, diwar hengeltieg *druslo-, kv. gresianeg thrauô « e vrevan » diwar *thrausô. Ne gaver ket *druilh e brezhoneg (3), hogen truilhoù, truilhenn, levezonet moarvat gant gerioù evel truant, truez, truek. Ar ger drailhañ a seblant dont eus galleg Breizh-Uhel.

50

ENGOULEVENT « faouter-avel, un doare evn gant ur pigos berr ha ledan-meurbet (Caprimulgus ar ouizieien) ». Diwar welout, ar ger gallek a dalvezfe « lonk-avel », pezh a zerefe a-walc'h ouzh al labous-se gant e veg ledan bepred digor evit tapout an amprevaned e-kreiz nijal ; hogen *engoulevant*, ur ger eus rannyezhoù ar C'hornog, degemeret e galleg lennegel e 1818 hepken (Geriadur de Wailly) , a hañval bezañ e gwirionez un « deveradurezh poblek » evit ur ger amprestet digant ar brezhoneg *golvan* (n' eus heñvelder ebet etre hennezh hag ar faouter-avel, hogen ster kentañ *golvan* a oa moarvat diresis-kenañ : kv. henvrezhoneg *gilbin* gl. *acumine*, *golbinog* gl. *rostratam* ; heniwerzhoneg *gulban* gl. *os turturis*) .

GOELAND « gouelan » : diwar ar ger brezhonek, a vije reishoc'h skrivet gwelan ; kembraeg gwylan, heniwerzhoneg foilenn < hengeltieg *uail-anno-, gwrizienn dianav. Amprestet abred-mat gant ar galleg (diwezh ar XVvet kantved) ; en XVIIIvet kantved eo bet graet dioutañ *goélette*, anv ul lestr skañv, ac'hann ar brezhoneg *goueletenn*.

GOEMON « goumon » : ar ger brezhonek, hogen amprestadenn kozh-tre, graet d' un amzer ma veze c'hoazh skrivet ha distaget *goemon* ; e gwirionez, hen kavout a reer e galleg ken abred hag ar XIVvet kantved (*goamon*, Du C.) . Kembraeg gwymon, iwerzhoneg feamuin ; moarvat gwrizienn WE, WEI, a gaver e *gweañ*.

MENHIR « maen-hir, peulvan » : ar ger brezhonek. Amprestet d' an hevelep mare ha dolmen, diwar an hevelep abeg, ha deut ivez da vezañ etrevroadel.

Gerioù all a zo bet lakaet warno un orin brezhonek, hogen pa seller a-dostoc'h e kaver ez eo e gaou. Menegomp-i amañ:

ANDAIN a zo bet tostaet ouzh ar ger andenn, kenster, dezhañ. Hemañ avat, ma ne zeu ket eus ar galleg, a vefe evit *nandenn (an nandenn > an andenn, evel ê hag êr evit neñv hag naer e brezhoneg-pobl), diwar ur ger heñvel ouzh ar c'hembraeg *nant* « traonienn strizh, froud », kerneveg *nans*, galianeg *nanto* « ualle » (Gl. Endl.), kv. galleg rannyezhel (Savoie) *nant* hag anv-lec'h *Nantua*. Evit ar galleg *andain*, e vije heñvel ouzh ar spagnoleg *andana* « rezad », italianeg *andare* « mont », diwar latin *ad-nare* « neuñ etrezek » (arabat bezañ souezhet : *arriver* « degouezhout » a dalve da gentañ « *douarañ* », diwar *rive* « aod »).

51

CHOMER « bezañ dilabour » a zo bet studiet dija en ur pennad diwar-benn ar gerioù brezhonek pe sañset bezañ a gaver e rannyezh romanek Breizh-Uhel (Al Liamm. Niv. 27).

COHUE « tousmac'h » a zeufe eus koc'hu, hag e gwirionez ez eus gantañ an hevelep ster e galleg krenn, betek ar XVIvet kantved : *Il n'y a pas tant de chiquaneries aux cohues* (Et. Pasq.) « n' eus ket kement a chipoterezh er marc'hallec'hioù ». Marc'had Roazhon (an hini anvet bremañ « les Halles » pe « la Poissonnerie ») a oa « la Cohue » betek derou ar c'hantved-mañ, ha marc'had kozh Gwened a vez anvet c'hoazh « la Vieille-Cohue ». Kalz gwirheñveloc'h, da 'm meno, e teufe ar brezhoneg eus ar galleg, hag hemañ eus *co-huer « ken-huchal, huchal a-gevret » - Doue 'oar pegement e vez huchet er marc'hallec'hioù, e Breizh evel e lec'h

all. A-hend-all ne welfed orin ebet d' ar ger brezhoneg (V. Henry a dosta anezhañ ouzh ur ger kembraek *cychwyf*, diwar *chwyfio* « fiñval » ; hogen stumm reizh hemañ a zo *chwifio*, hag evel-se n' heller ket degemerout e vartezeadenn) . Degemeret e tle bezañ bet d' un amzer ma veze c'hoazh distaget an *h* er ger gallek.

COUDELAS « kontell vras » ne zeu ket eus kontell-lazh, hogen graet eo bet gant Ronsard (1572) diwar *coutel* ha war skouer an italianeg *coltellaccio* : *Ores rouant sa grande masse - Et ores sa coutelace* « gwech o hejañ e vataras, ha gwech e gontell vras ». Er c'hontrol, kontell-lazh a dle bezañ bet ijinet a-ratozh-kaer evit diskleriañ ar ger gallek, rak e brezhoneg mat e tlefed lavarout kontell-lazhañ.

Ne gomzin ket, a-hend-all, eus un nebeut gerioù implijet e galleg, hogen evit envel traoù ispisial da Vreizh, ha miret ganto alies o stumm vrezhonek, evel biniou, korrigan, pe displeberet mui pe vui evel poulpican, poulpiquet (diwar polpegan - hogen petra eo ar ger-se, a ziskouez bezañ ur stummvihanaat kozh ?) . Dolmen ha menhir n' hellont ket bezañ renket er rummad-se, peogwir ez int deut da vezañ gerioù skiantek, ha ne vern penaos e kaver mein-meur e broioù estreget Breizh. Ne gomzin ket kennebeut eus ar gerioù na vezont kavet nemet e rannyezh Breizh-Uhel, hag i niverusoc'h, evel just (hep bezañ ken stank ha ma kreder a-wechoù).

52

Rouez a-walc'h eo, enta, ar gerioù gallek deut diwar ar brezhoneg, da vihanañ ar re a c'heller bezañ sur diwar o fenn (lod anezho, evel m'hon eus gwelet, a zo tremenet e brezhoneg adarre diwezhatoc'h). Distankoc'h c'hoazh eo ar gerioù amprestet digant ar c'hembraeg hag ar gouezeleg, ha deut int hogozik holl dre hent ar saozneg :

CATOGAN : « un doare da gempenn blev ar merc'hed », (hag ar baotred en XVIIIvet kantved) ; da gentañ *cadogan* (1780). Diwar anv ar jeneral saoz Cadogan, hag eñ moarvat a orin kembreat ; *Cadwgan* a zo un anv-tiegezh kozh-tre.

CROMLECH « krommlec'h » n' eo ket ur ger brezhonek evel ma kreder alies, rak *lec'h « maen » (kembreag llech, iwerzhoneg lia) n' eus ket anezhañ e brezhoneg. Amprestet abretoc'h eget dolmen ha menhir (1789) ha deut da vezañ etrevroadel evelto.

GRINGALET « krakden » abaoe ar XVIIvet kantved,, hogen abretoc'h « marc'h fall, sprec'henn » ; en XII-XIIIvet kantved, *Guingalet* a oa un anv evit ur marc'h, ha da gentañ anv marc'h Gauvain e Romantoù an Daol Grenn. Er Mabinogion ha skridoù krenngembraek all, marc'h Gwalc'hmei a zo, anvet Keinkaled (kembraeg bremañ Cain Caled « kaer (ha) kalet », cain o klotañ gant brezhoneg *ken a gaver e kened ha gant iwerzhoneg *caoin*, gwechall *caïn*). Dudius eo enta ar ger-se, dre ma n' eo ket deut dre ar saozneg, hogen tremenet e galleg gwechall-gozh, pa veze « danvez Breizh » oc'h en em ledañ e lennegezh Bro-C'hall. Anv ar marc'h hael, evel just, a zo bet implijet dre fent evit envel kozh kezeg, ha tremenet goude-se eus ar marc'h d' an den.

PINGOUIN, hervez ar geriadurioù gallek, a zeu eus ar saozneg *pinguin*, ha gwir eo moarvat. Ar ger saoznek, avat, a oa skrivet gwechall (XVIIvet kantved) *penguyn*, ha skrivagnerien an amzer-se a lavar e oa bet kemeret diwar ar c'hembraeg *pen gwyn* (an evn-se n' eo ket gwenn e benn, gwir eo hogen diresis-meurbet eo alies anvioù al laboused-mor (ha. loened dre vras), ha posubl eo en dije tremenet eus unan d' egile). Kenkoulz avat e vije bet roet an anv « penn gwenn » n' eo ket gant Kembreiz, hogen gant Breizhiz hag a oa boas da vont da besketa e morioù an Hanternoz (kv, Cap Breton en Douar-Nevez). Ha n' eo ket dibosubl zoken e vije deut ar ger gallek (tost ken kozh hag an hini saoznek) rag-eeun diwar ar brezhoneg, ha n' eo ket diwar ar c'hembraeg via ar saozneg. Gant kement-se, ne gav ket din e vije da implij e brezhoneg ar ger pounner ha gaoù « houad berraskellek » kinniget gant Geriadur Vallée (gaoù, a lavaran, rak n' en deus al loen-se netra da welout gant an houad, zoken a-bell-bras), pa vije ken aes lavarout pengwenn - ur ger brezhonekoc'h hag a etrevroadeloc'h » war un dro !

Ar gerioù gouezelek e galleg a zo deut ivez, nemet unan marteze, dre hent ar saozneg, ha, daoust n' heller ket lavarout diwar o stumm hag iwerzhonek ez int pe skosek, an darn vuiañ eus ar gerioù gouezelek e saozneg a hañval bezañ deut eus Bro-Skos.

BERNACHE « garreli, un doare labous-mor kar-nes d' ar waz » : kavet da gentañ e rannyezh Normandi, dindan ar stummoù *bernesque* (1557), *bernaque* (1611, e geriadur gallek-saozneg Cotgrave) . Degemeret goude e galleg boutin, ha « dirannyezhekaet » (k normanek o klotañ alies gant ch gallek : vaque = vache, h.a.). Bremañ, e gouezeleg, *bairneach* a zo anv ar *garleg* (Lepas anatifera), ul loenig iskis, un « troad-gwiboudennek » (Crustacé Cirrhopode) hag a vez kavet stag ouzh tammoù koad o neuñ war ar mor. Hogen peseurt darempred a c'hell bezañ etre an aneval-se hag ur waz ? Hemañ : gwechall e veze kredet dre-holl, evit abeg pe abeg, e c'helle al loened-se treiñ da wazi ha laboused-mor all. An anv latin , *anatifera* (ac'hann galleg anatifere) e) a dalv « douger houldi » ; ur gerentiezhañ anat a zo etre *garleg* ha *garreli*, ha *garleg* a vez implijet a-wechoù evit ar *waz-mor* hevelep tra, a gredan, evit *bairneach*, da vihanañ e Bro-Skos.

Ur gerentiezhañ bennak a dle bezañ ivez etre *bairneach* hag hor ger *bernik*, *brennig* - ha neuze e vije *bernik* ar stumm reizh, daoust m' eo kalz aliesoc'h e weler *bre-* o vont da *bèr-* eget ar c'hontrol (koulskoude kv. *hervez* ha *revé*). Ar ger skosek a zeufe eus barenn « karreg », hervez Stokes. Hogen bez' ez eus ivez en hensaozneg ur ger *bernekke*, na hañval tamm ebet bezañ a orin keltiek. Hag an traoù ne zeuont ket sklaeroc'h gant martezeadenn Max Müller, a ijin ul latin izel **bernacula* evit **pernacula*, stumm-bihanañ eus *perna*, anv un doare krogen. Dic'hoanag eo ar gudenn evidon, betek gwelout.

CARRAGHAEN, CARRAGAHEEN « tellesk, un doare bezhin dastumet evit tennañ diouto iodion, kali hag agar-agar (*Chondrus crispus*) : e saozneg e vez skrivet peurliesañ *carrageen*, *carrigeen*. Dastumerezh an tellesk a zo ur vicher ken pouezus, da nebeutañ, en Iwerzhon hag e Breizh, ha *Carrageen* (iwerzhoneg *carraigín* « karregig ») a zo ul lec'h ma tastumer kalz dioutañ, e-kichen Port Lairge (« Waterford »). Ar ger-se n' eo deut e galleg nemet nevez-tre, hogen n' on ket evit lavarout ar bloavezh resis (etre 1920 ha 1930, a gredan). Anvioù iwerzhonek an tellesk a zo *máthair an duilís* « mamm an tellesk », *ceann donn* « penn gell ».

CLAN « klan » : saozneg id. (amprestet 1759), diwar gouezeleg *clann*, gwechall *cland* « bugale ». Ar ger-se a glot mat gant kembraeg *plant* (<*qlanto-) , hogen ne gaver dezhañ kenheñvel ebet e-maez ar yezhoù keltiek (ne vez ket anavezet e brezhoneg, nemet er ger plantenn « koantenn », implijet e Kernev ha Gwened-Izel) (4).

SLOGAN « frazenn verr ha skeiñ-ar-spered, da vrudañ ur varc'hadourezh pe da sankañ menozioù e penn an dud (ar ster-se nevesoc'h) ». Ur ger nevez-amprestet (war-dro 1930, ha gant G. Duhamel hervez doare), pe gentoch adamprestet, diwar ar saozneg. E gouezeleg Bro-Skos, *sluaghairm* a dalv « garm-brezel, *luc'harm », ha slogan a zo bet implijet gant ar Saozon evit envel garmoù-brezel klanioù an Uheldirioù, hag amprestet gant ar galleg ken abred ha kreiz ar c'hantved diwezhañ (meneg anezhañ e Geriadur gallek-alamanek Mozin, 3e mouladur, 1842), gant ar memes talvoudegezh. Er c'hantved-mañ, avat, eo bet adkemeret digant ar saozneg, gant an dalvoudegezh nevez ha modern-rik en doa kemeret.

Amañ ivez e c'hellfed menegiñ gerioù ne dint nemet anvioù traoù ispisial da Vro-Skos pe Iwerzhon, evel *claymore* (« kleze meur » Skosiz) (5), nag eus gerioù anavezet e galleg mui pe vui hogen hep bezañ gallekaet, evel *whisky* (iwerzhoneg *uisce* (beatha) « dour (a vuhez) », kv. galleg « eau-de-vie ») pe *tory* (iwerzhoneg *toraidhe* « unan hag a zo klask warnañ, outlaw » ; implijet gant ar Vreudaouerien, en amzer Dispac'h Bro-Saoz, a-enep Iwerzhoniz a-du gant ar Roue).

Kavet hon eus enta un dousenad bennak a c'herioù nevezkeltiek tremenet e galleg. Gwall-nebeut eo, a dra sur. Padal, n' eo ket didalvoud merzout un dra,

diwar-benn ar gerioù brezhonek : an darn vuiañ anezho a zo bet amprestet etre an XIIvet hag ar XVvet kantved, d' ur mare ma oa Breizh ur vro dieub hag anavezet dre ar bed, daoust ma oa ar galleg yezh he gouarnamant hag he mererezh (6) .

BERRADURIOU. - Du C. : Du Cange, Glossarium mediae et infirme latinitatis (1883) ; Gl. Endl. : Geriaoueg Endlicher (roll gerioù galianek eus ar IXvet kvd) ; Et. Pasq. : Etienne Pasquier (XVIvet kvd) ; C.I.L. Corpus inscriptionum latinarum, embannet gant Akademi Berlin.

55

LEVRENNADUREZH. - Albert Dauzat, Dictionnaire étymologique de la langue française, 3e éd. Paris 1946 ; Georges Dottin, La langue gauloise, Paris 1920 ; Emile Ernault, Dictionnaire étymologique du breton moyen, Paris 1888 ; Glossaire moyen-breton, Paris 1896 ; Gamillscheg, Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache, Heidelberg, 1928 sqq. ; Victor Henry, Lexique étymologique du breton moderne, Rennes. 1900 ; Alfred Holder, Altceltischer Sprachschatz, Leipzig 1891-1911 ; Joseph Loth, Vocabulaire vieux-breton, Paris 1884 ; McBain, An Etymological Dictionary Of the Gaelic Language, Inverness 1911 ; Whitley Stokes, Urkeltischer Sprachschatz, Göttingen 1894 ; Wartburg (Von), Französisches etymologisches Wörterbuch, Leipzig 1928 sqq. ; Weekley, An Etymological Dictionary of Modern English, London 1921.

(1) S. levrlennadurezh.

(2) Evit ar stumm, kv. faille evit fille e rannyezh Bro-Naoned.

(3) Koulskoude ez eus un anv-tiegezh Le Druillennec (Bro-Dreger), e-keñver an anv-gwan truilhennek. Ar ger druilh el lavarenn diouzh an druilh a dle bezañ disheñvel ha kar gant druz.

(4) Plandica (C. I. L. II, 2860) a oa e gre ar Geltibered anv ul lec'h a Vro-Spagn anvet bremañ **Lara de los Infantes**.

(5) Marteze n' eo ket didalvoud lavarout n' eo ket **kilt** ur ger keltiek (féiledah eo an anv gouezelek), hogen ur ger skandinavek o talvezout kement ha « barlenn » (kv. saozneg child « bugel »).

(6) Un dra all a c'heller merzout : war-bouez goéland, goémon ha boette (rannyezhel), ar brezhoneg n' en deus ket roet d'ar galleg gerioù o tennañ da draoù ar mor (ar provañseg ha rannyezh Normandi a zo bet pourchaserien ar galleg er feur-se) ; er c'hontrol, hogos an holl c'herioù a verdeadurezh e brezhoneg a zo a orin gallek.

O KLASK HOL LENNEGEZH KOZH

gant Roparz HEMON

Eil Pennad :
DAOU SKRID EUS « BURZHUD BRAS JEZUZ »

Er bloaz 1865 e voe embannet gant Kervarker skrid Mister ar Basion, pe « Burzhud Bras Jezuz », moulet evit ar wech kentañ e 1530, hag advoulet e 1622. Anavezet mat eo ar skrid-se, a zo unan eus pennoberoù lennegezh ar brezhonegkrenn.

En e raklavar, Kervarker a ra meneg eus ur skrid, pe skridoù nevesoc'h. Evel ma voe « adteuzet » en triwec'hvet kantved, emezañ, ne zellez ket bezañ lakaet dirak al lennerien (p. II) . Ne dalveze ket ar boan, emezañ c'hoazh, moulañ ar skrid nevez, ken divlaz e-kichen ar skrid kozh (p. X).

Ar skrid nevez-se a zo bet « lezet a-gostez » gant Anatol Ar Braz en e levr diwar-benn ar C'hoariva Keltiek (p. 288). Da zezvarn diouzh ar pezh a lavar diwar-benn ar skrid kozh (p. 244-250), ne gollomp ket kalz a dra. Anat eo n' en doa studiet, ha gwirheñvel eo n' en doa lennet nag an eil skrid nag egile. En e levrlennadur e kaver roll 6 testenn eus ar skrid nevez (p. 522) .

E Dulenn ez eus dornskridoù eus ar skrid nevez. Ar gevrenn diwezhañ, anvet « *La Resurrection de Jesus Christ en forme de tragedy en air bretton* », a zoug war an diwezhañ pajenn ar gerioù-mañ, damziverket « ...liure / ci a esté escript par / Yves pastol demeurant / au village... / en la treffue de (Tre)g(l)amus / parroisse d(e) pêd(ernec) en / , léuesché de (T)reguier / ce jour vingtiesme Juin / mil sept cent vingt huit / Y. Pastol.

Aes eo kompren menoz Kervarker diwar-benn ar skrid « adteuzet », mar deo ur skrid heñvel ouzh hemañ en doa gwelet. Ar skrid moulet e 1530 a zo un oberenn lennek, savet gant un den desket, ur gwerzaour ampart. Pennadou anezhañ a zo kaer, er frazennoù berr ha nerzhus. Doare un oberenn glasel a zo gant ar c'hentañ « Burzhud Bras Jezuz ». Ar skrid nevez a zo hir-hir. Lennet buan, ne seblant bezañ nemet ur seurt distrempadur graet gant bruzun ar skrid kozh. Lakaet eo bet war baper gant un den nebeut desket. D' un denjentil evel Kervarker e oa e-giz ur maner kozh deuet da vezañ tifeurm, gant un douribell hag ur gouryev kizellet marteze o tougen c'hoazh merk an noblañs e-kreiz ar grignoloù-foenn hag ar c'hrevier.

57

Ar skrid nevez koulskoude n' eo ket hep talvoudegezh. Talvoudegezh e-keñver istor ar yezh, istor al lennegezh hag istor buhez ar vro. Hep dizoujañs ouzh Kervarker e lavarfen e vije bet koulz dezhañ moulañ ar skrid-se da heul ar skrid kozh e-lec'h e gentskrid hag e droidigezh c'hallek.

O c'hortoz ma vo graet, - me a fell din lavarout ma vo adembannet ar skrid kozh hag embannet ar skrid nevez, - e vo dudius da lennerien « Al Liamm » marteze gallout lakaat daou bennadig eus an div destenn an eil e kemm gant egile.

Dibab a ran ar pennad a-raok emziskouez Jezuz en Emmaus. Emañ an ostiz, e vevel hag e vatezh Rebeka o kempenn an ostaleri.

I. - SKRID 1530

Adskrivañ a ran pezh a gaver moulet en embannadur Kervarker, p. 200-202. Un nebeut gerioù ha gwerzennoù a zo distreset, anat eo. Hogen, zoken gant harp mouladur 1622, ez eo diaes, a gredan, o reizhañ

AN OSTYS

Hola ! ho ! entetet ouz if
Auset boet dif hep dale muy ;
Leun en bet a tremenydy.

REBECCA

Petra vezo a aushymp ny ?

AN OSTYS

A pep tra, ha yer, ha goazy ;
Rac tremenidy chetu y ; hoaz
On bezo ouz tremen henoaz
Entromp ; gret crenn souben en laez.

SERVICHER AN OSTYS

Laez ?
Quet ne caffech un banhe laez ;
Rac oll gant an matez ez a.

AN OSTYS

Na pe da tra ?

58

AN SERVICHER

Da ober bec da Rebecca.

REBECCA

Gou a leverez plat, nag a !
Ac ef so graet plen a quen tra,
Lez teza da arabadou
Nemet, hep muy, gant guenn uuyou ?

AN OSTYS

Evelse eza holl madou
Un tiec, da ober begou !
An uuyou, han podadou laez ;
Mecher mat eu caffout matez !

REBECCA

Eat ouch hoz hent ; en pourentez
Net elot, dram fez, on quezguyn ;
Ha hoaz ez fell, do derchell din,
Lacat un nebeut a bleut fin.

AN OSTYS

Hastit tizmat, list hoz tatin !
An boet en queguyn dotrinet !

AN SERVICHER

Nep aoun, an dra se noz bezet ;
Boet a queffet darevet clos.

II. - SKRID 1728

Adskrivañ a ran ar pezh a lennan war dornskrid Dulenn, p. 40-41. Ar skritur a zo sklaer, nemet ar ger a seblant din bezañ negoulo, linenn 24. Ar poentadur hag an darn vuiañ eus al lizherennoù bras a zo lakaet ganin. Disrannañ a ran ivez gerioù staget an eil ouzh egile hep abeg gwirion, ha lakaat ur varrennig-stagañ amañ-ahont:

L-HOTTE parle

Orso, sca, ma sut quer, hastet, groet diampech.
Lequet eurs er guiguin, preparet guin seruig

Da rein da pep vnan a digasso archant
D-an ostellery-man. Oset boet exsellant.

59

5 Tremenedy a so, nombr bras, hidu an de.
Hastet lacat ar ber ous an tan euite,
Hac ar pot da trotal. Preparat quiguin vat.
Ha groet prim ho seruig, na uet quet diuesat
A cas hac a digas, ha beset dilligeant
10 Goude an diseruig, pe quent touchet archant,
Ha teulet eues mat dimeus a bep scoden,
Peguement a quesset, ne ue affronterien
Hac a falfe dese, dre ho affronteres,
Ha dre ho falsante laeres an ostises.
15 Rac se, me fy enoch, ma sut, groet cont vanabl,
Pe me ma ostellery a jallo prest a-blat.

REBECCA parle :

Nebon, ne doutet quet, hep mar arbet,
Nin a veso fidel bepret en ho h-andret.
Petra a osi-me, na pesort boet a vo

20 Preparat da dibrin entre ar bannacho ?

L-HOTTE parle :

Oset dimeus ar goay hac ar jer ha pep tra,
Rac cals a logerrien hon beso breman-ja,
Hac a tremenedy. Carguet eo ar citte.
Ne goulo bar hep mar ar guer-man anese.

LE SERUITEUR DU CABAREST

25 Na mar be quistion, ne caffer bannach les,
Na dien na liuris. Et eo gant ar vates !

L-HOTTE parle :

Ha mar deo et ganty, allas, na pe da dra ?

LE SERUITEUR

Eset eo dach gousout : da ober bec Rebecca !

REBECCA parle :

Te a lauar eur gaou. Ne lar quet an dra-se !
30 Soursy veus da affer, ha les ma hinin-me.
Dre da arabadou, plapous lous quiguiner,
E falfe dit caret e fen eur plach licher !

L-HOTTE parle :

Euel se, euel se ch-ayo ma hol mado,
Eun tiers a bep tra guenach d-ober begou !
35 Ne vano v(oar) ar bet na tam amanen na les,
Herue a ententan, mat eo caffet mates !

60

REBECCA

Et alese, osach, ha ma lest da ober,
Pan deo me eo a ra. Ho comso so gueffier.
Drouc songeal eo a ret o cridin d-an teaut fal.
40 Mar commansan gantan, m-en disquo da-m flatal.
Nebon, eur couls benac are me en guello,
Diaseet eur pint gantan ous e chenko.
Mes neuse quer buan, gant eur pennat trunchen,
Me distago ar pint dious coste e pen !

L-HOTTE

45 Hastet, hastet buan ! Lest an tabuto-se !

Gentil pe gentiloc'h och ol, me a voar se.
Rac se, groet ho teuer, preparet da effan,
Hac yue da dibrin en ostellery-man.

LE SERUITEUR

N-o peset nep soursy, nebon, hep mar arbet,
50 Nin a preparo dach quement hac a gueret
Euit boet deliquat ha mat, bac ho choaso,
Voar pen ma veso pret, ho cas voar an tollio.
Ne vo quet en deffot a ober seruig vat
Ma n-on be ostigen hac hon peo erfat.
55 Rac bepret e voellan nep a ue dilligeant
Da ober seruig vat a reseuo archant.

Ar rannig-arvest-mañ n' eo na gwelloc'h na gwashoc'h eget kantmilieroù a dammoù fentus all ijinet adalek pezhioù-c'hoari an Henamzer betek abadennoù radio an deiz a hiziv. Un dro-vicher c'hoariva eo, lakaet da uhelaat kened sioul ar rann-arvest a zeu da heul, pa vo Jezuz gant Luk ha Kleofaz ouzh taol. Ur rannig-arvest fentus all a glozo, pa zeuio Rebeka da c'houlenn hec'h arc'hant, nec'het o welout ez eo aet dija unan eus he zri ostiz en e roud.

N' emañ ket aze avat eo an dalc'h. Pezh a zo da verkañ eo penaos eo bet astennet an destenn er mister nevez. E-lec'h 8 troad ez eus bremañ 12 troad er gwerzennoù, hag ar c'hoarierien o deus kalz muioc'h da lavarout. Koulskoude e heuilh ar skrid nevez feal a-walc'h ar skrid kozh, oc'h implijout alies an hevelep gerioù hag an hevelep bommoù-lavar.

Pep tra a ro da grediñ ez eo bet graet ar skrid nevez diwar ar skrid kozh.
Hogen pegoulz ?

61

Ar skrid kozh a zo savet hervez reolennoù gwerzaouriezh ar brezhoneg-krenn, gant klotennoù-diabarzh. Kervarker a grede e oa bet savet war-dro ar bloaz 1365 (Kentskrid, p. CXV). J. Loth a grede ne dleer ket soñjal e oa bet savet kalz a-raok bloaz ar c'hentañ mouladur deuet betek ennomp, 1530 (Chrestomathie, p. 262). Nag an eil nag egile ne ro abegoù start da harpañ e gredenn. Kaer en deus Loth lavarout, ar meneg a neuez imprimet, a gaver war an talbenn, a dalvez sklaer a-walc'h kement hag « advoulet ». Ma talv emañ a neuez kement ha « nevez 'zo », e oa ret d' ar mouler bezañ diot, rak ul levr a vez atav « moulet nevez 'zo » p' emañ o tont diouzh ar wask. An oberenn a voe savet a-raok 1530, setu ar pezh a ouzomp, na mui na maez.

Ar skrid nevez, evel ma voe lakaet war baper gant Erwan Pastol er bloaz 1728, a seblantfe bezañ savet hervez reolennoù ar werzaouriezh nevez, hep klotennoù-diabarzh.

Hogen ret eo sellout pizh :

linenn 1 : hastet, groet diampech (direizh) .
2 :... er guiguin, preparet guin seruig (reizh) .
4 : oset boet exsellant (direizh) .
5 : tremenedy a so, nombr bras, hidu (hizio) an de (reizh) .
7 : ar pot da drotal (reizh) .
8 : na uet quet diuesat (direizh) .
9 : a cas hac a digas (direizh) .
12 : na ue affronterien (reizh) .
13 : hac a falfe dese, dre ho affronteres (reizh).
14 : dre ho falsante (falsentez) laeres (damreizh) .
15 : rac se, me fy enoch (reizh) .
17 : hep mar arbet (reizh) .
23 : hac a tremenedy ; carguet eo ar citte (reizh).
24 : bar hep mar (direizh) .
24 : ar guer-man anese (reizh).
28 : da ober bec Rebecca (reizh) .

31 : plapous lous (direizh) .
35 : na tam amanen na les (direizh) .
36 : mat eo caffet mates (damreizh) .
38 : ho comso so gueffier (reizh) .
40 : mar commansan gantan (reizh) .
41 : are me en guello (reizh) .
44 : dious coste e pen (reizh) .
45 : gentil pe gentiloc'h (reizh) .
47 : rac se, groet ho teuer (damreizh) .
48 : hac yue da dibrin en ostellery-man (reizh) .
49 : hep mar arbet (reizh) .
51 : boet deliquat ha mat (reizh) .

62

28 klotenn-diabarzh e 56 gwerzenn, 18 anezho lec'hiet-reizh, ne zeont ket holl dre zarvoud. Taolomp evezh ouzhpenn n' eus nemet 2 anezho a gaver er skrid kozh : bec, Rebecca ; mat, matez. Ha pezh a zo gwir evit ar 56 gwerzenn-mañ a zo gwir ivez evit milieroù a werzennoù all.

Mar adsellomp ouzh ar pezh am eus lavaret em pennad kentañ (Al Liamm, niv. 32-33, p. 106) e komprenimp e tle labour Erwan Pastol bezañ un distresadenn diouzh ur mammskrid savet penn-da-benn gant klotennoù-diabarzh. Ar mammskrid-se a c'hellomp, hervez a ouzomp betek-hen a-zivout istor hor gwerzaouriezh, lakaat a-raok fin ar seitekvet kantved. Skrid Pastol, pe unan eus ar skridoù etre ar mammskrid ha skrid Pastol, a zo bet lakaet war baper diwar eñvor, da varn diouzh distresadennoù 'zo, evel *tiers* e-lec'h *tiec*, linenn 34. *Tiec*, gant ster ar brezhoneg-krenn, « merour ostaleri », ster ar Catholicon, ne oa mui komprenet moarvat, ha kemmet eo bet iskis al linenn gant ur c'hoarier bennak.

Berr-ha-berr, setu amañ darn eus istor « Burzhud Bras Jezuz » :

1) a-raok 1530, ar skrid deuet betek ennomp, un tammig distreset, e mouladur ar bloaz-se : gwerzennoù berr ha klotennoù-diabarzh ;

2) a-raok 1700, sur a-walc'h etre 1622 ha 1700, ur skrid gant gwerzennoù 12 silabenn ha klotennoù-diabarzh

3) en triwec'hvet kantved, skridoù distreset o tont war-eeun eus ar skrid-mañ.

Kement-mañ n' eo ket diarvar, ha distrujet e vo marteze pa vo studiet dornskridoù all. Rak ur wech c'hoazh, ne ouzomp, er bloaz 1953, hogozik netra diwar-benn hol lennegezh.

Diwezhatoc'h e komzin eus arroudennoù ar skrid nevez ha na gaver netra heñvel outo er skrid kozh.

AR GOUEZELEG

NOTENNOU DIWAR-BENN AR GOUEZELEG HAG AR YEZHOU ALL E BRO-SKOS

gant Per DENEZ
(Kendalc'h)

EIL LODENN
AR GOUEZELEG O VONT DA GET

1. - AR GOUEZELEGVA ETRE AR PEVARZEKVET HAG AN TRIWEC'HVET KANTVED.

Etre ar mare ma voe diazezet ar feodalerezh er vro hag ar mare ma voe kroget da skarzhañ Skosiz diouzh Bro-Skos, da lavarout eo etre dibenn renadur David I ha dibenn an triwec'hvet kantved, e chomas stabil a-walc'h poblañs Alba hag a-se o devoe gounidoù ar skoseg war ar gouezeleg doare un intradeg kentoc'h eget hini un argadadeg. En triwec'hvet kantved, a-hend-all, e krog da vat ar saozneg d' en em ledañ d' e dro, o tiskar ar skoseg en hevelep doare ha dre an hevelep hentoù m' en devoa ar skoseg diskaret ar gouezeleg.

N' eus ket bet kemeret kalz poan da deurel sklerijenn war istor ar yezhoù en Alba : a-vec'h m' emeur krog da zastum, en dihelloù ha skridoù kozh, ar pezh a c'hell teurel sklerijenn war stad ar gouezeleg, pear skoseg; er c'houlz-mañ-koulz, hag ar rannyezhoiezh a zo en he derou hepken. Evel an holl Gelted all e tiskouez Skosiz bezañ troet da blediñ dreist-holl gant ar pezh na sell ket outo - ha da vervel evit ar pezh na sell ket outo ivez. Koulskoude, diwar an enklaskoù hag ar furchadennoù a zo bet graet betek-hen, e c'heller damlivañ buhez yezhel ar rannvroioù skosek betek derou hon amzer-ni.

Kreisteiz ar vro

E kontelezh Gallgaidheal e voe padet pell d' ober gant ar gouezeleg : gwerzennoù zo, e barzhonegoù-tabutal Kennedy ha Dunbar (savet e-tro 1504-1508) a ziskouez e veze, d' ar mare-se, komzet ar yezh, pe intentet da nebeutañ, gant an holl, an uhelidi zoken, er c'horn-bro-se. Hanter-kant vloaz diwezhatoc'h e oa c'hoazh ar gouezeleg ar yezh komzet ar muiañ, hervez a lavar ur spier saoz hag a voe o chom er vro etre 1563 ha 1566. E dibenn an triwec'hvet kantved n' eus ken a ouezelegerien nemet e-touez ar re gozh e menezieg ar Glenkins pe er c'hornioù distro kreisteiz da v-Baile na tràigh (Ballantrae).

64

E-touez krec'hiennoù Kinross hag e kontelezh Sruighlea (Stirling) en deus padet ar gouezeleg, harpet ha ma oa war an uheldirioù ken tost, da vevañ-bevaik betek kreiz an triwec'hvet kantved. Ma kreder ar pezh a zo lavaret gant ar Statistical Accounts e veze klevet c'hoazh gouezeleg e kornioù dizarempred eus kontelezh Fiobha ken diwezhat ha 1680, hag e kontelezh Peairt (Perth) zoken e vevas ar yezh kalz pelloc'h : e 1725 e komzed gouezeleg e Port-of-Menteith, e 1788 e oa savet e kêr Peairt ur chapel a-ratozh evit ar ouezelegerien ; e 1845 e veze klevet c'hoazh gouezeleg e Calastraid (Callander) ha betek hon deizioù-ni he deus ar yezh bevet e kornog hag e kreiz ar gontelezh : ken diwezhat ha 1920 e c'helle F. C. Diack dastum un nebeut bommoù e gouezeleg ar vro en Obairphuill (Aberfoyle) ha, nepell ac'han, e kontelezh Dunbar, war glannoù Loch Laomuinn (Loch Lomond).

Reter ha norzh

E kontelezhioù Forfar, Cinn Chardain (Kincardine), Obairdeathain (Aberdeen) , Banbh (Banff) , Moireibh (Moray) hag Inbhir Narunn (Nairn) ez eo aet ar gouezeleg da get, tammig-ha-tammig, dindan levezon ar c'hêrioù, kroget d' o skosekaat en XIIIvet kantved ha d' o saoznekaat en XVIIvet kantved, ha dindan levezon ar skolioù ivez. Betek 1854 e voe prezeget e gouezeleg en iliz kêr

Inbhir Narunn ha n' eo nemet war c'houlenn un nebeut Skosiz c'hoant dezho kas an traoù war-raok, e voe paouezet d' hen ober. E 1910 e veze komzet c'hoazh ar gouezeleg gant un nebeut tud e Bràigh Mharr (Braemar) hag e 1918 e tastume F. C. Diack er gêrig-se, hag ivez e Tom an t-sabhail (Tomintoul), Obairneithich (Abernethy), Srath Dhearn (Stratdearn) hag a-hed ar stêr Dè (Dee) un nebeut kanaouennoù, gwerzioù ha divizoù gouezelek. E lodenn gornokañ Gallaibh e veze anavezet mat a-walc'h ar yezh n' eus ket ken pell-se peogwir e veze graet sarmonioù gouezelek e Dun Bheitheadh (Dunbeath) hag en un nebeut lec'hioù amezek e dibenn ar c'hantved diwezhañ.

65

Gouezelegva

E-tro dibenn an naontekvet kantved e klot, war-bouez nebeut, tachenn ar gouezeleg gant ar pezh a zo anvet an Uheldirioù : komizet e vez gouezeleg er c'hornog eus ul linenn faltaziel a yafe eus Loch Laomuinn betek Aber Moireibh (Moray Firth) , o tremen dre Obairphuill, Calastraid, Craoibh (Grieff) , Dun Chaillinn (Dunkeld) , Blàr-goibhre (Blairgowrie), Craichidh (Crathie) , Tom an t-sabhail, Inbhir Narunn, hag a lammfe pelloc'h en norzh, en tu all d' ar Firth, da lezel bro-C'hallaibh hag an inizi er-maez (gw. Kartenn 4).

2. - AN UHELDIRIOU O TIBOBLAÑ.

Pa lavarer emañ ar gouezeleg o vont da get en Uheldirioù n' eo ket ar wirionez rik a lavarer : ar Ouezeled an hini eo a zo o vont da get. Lazhadeget int bet a dropelladoù, harluet a vagadoù, kaset a vagoniadoù da vervel gant an naon hag an dorzhellegezh e tiez lous Glaschu. En ur ober ur c'hantved ez eo deut an Highlands da vezañ ur gwir ouelec'h, n' eus mui ennañ nemet un nebeut tud o krakvevañ evit servij ar chaseour pe an tourist saoz. An inizi Hebridez hepken n' int ket poblet re zistank : ar peurrest eus an douaroù uhel a c'heller ober levioù ha levioù enno hep erruout gant kristen ebet. Tiez dismantret ne weler ken en aior an traoniennoù.

Pinvidigezh Bro-Skos

Lavaret e vezo na oa seurt dibobladege nemet un emdroadur naturel evit ur vro re baour gant ur boblans re vras. N' eus gwirionez ebet e kement-se. Gounezet e vez e Bro-Skos muioc'h a voued eget n' eus ezhomm evit magañ Skosiz (8) hag uhel evel ma 'z eo chomet, daoust m' en deus digresket kalz, kementad ar ganedigezhioù (9), n' eo ket pemp milion a dud a zlefe bezañ bremañ o vevañ er vro, met div wech muioc'h (10).

A-hend-all hon eus testenioù a-bouez diwar-benn an doare ma veve Uheldiriz en o bro kent na vefed kroget d' o skarzhañ diouti. El levr *Reminiscences of a Highland Parish*, meneget gant Alexander MacKenzie, 1914, e c'heller lenn kement-mañ : « Soñj a zeu din bremañ eus ar familhoù a veve en un draonienn vras, ouzhpenn ugent miltir hed dezhi, e-lec'h n' eus mui bremañ oaled ebet o tivogediñ. Boas e vezent da resev, pep hini d'he zro, kement estrañjour a zeue da c'houlenn bod, ha neuze e veze dav d' an ostiz pediñ an amezeien ivez da zebriñ. Ar blijadur am eus bet da vezañ degemeret e-giz-se un deiz ma oan e-ser pastor ar barrez... Ur pred eus ar gwellañ hag eus ar fonnusañ a voe roet deomp : kouignoù-kerc'h kras, nevez-tennet eus ar forn, dienn druz ha tev, saourusoc'h eget an nektar - forzh petra eo an nektar ; keuz glas seurt a vez graet en Uheldirioù... ; yer lart poazhet en ur podad avaloù-douar, diskroc'henet ha soubet en amann fresk. Ha kement-se holl servijet en un doare seven-kenañ, war un daol goloet gant ul lien gwenn kaer... Ha ken brav e ouie an dud a oa eno en em ren ma vije bet plijet ganto ar brasañ gentleman a c'hell bezañ... Speredek-tre e oa o divizoù... Siwazh ! Ne chom bremañ roudenn ebet eus o ziez zoken ! » Buhez eeun marteze, met boued yac'h ha fonnus, kalz muioc'h eget n' heller kaout hiziv an deiz gant tikedoù ar gouarnamant !

66

Ha setu amañ ali Alaistair MacGillemhicheill (Alexander Carmichael) , dastumer brudet ar *Carmina Gadelica* : « Meur a wech hag e meur a lec'h », a skriv en e stagadenn d' ar *Crofters' Commission Report* (1884) ; « em eus graet

enklaskoù pervezh-tre, e-touez an dud kozh, war an doare ma veve o zadoù, war niver ar chatal a oa en o mereurioù. Muioc'h a zouar, ha gwelloc'h douar, o devoa an dud en amzer wechal ; muioc'h a gezeg, a zeñved hag a saout ; eostoù fonnusoc'h ha bravoc'h magusoc'h boued ivez, gwelloc'h dilhad da lakaat war o c'hein ha war o gwele. Muioc'h a ijin o devoa da sevel traoù, muioc'h a nerzh en o spered koulz hag en o c'horf. Ha sevenoc'h e oant. Ha ma vefe ret kaout ur brouenn c'hoazh eus yec'hed an Uheldirioù e rafen meneg eus ar sifroù-mañ : poblañs an t-Eilean Sgitheanach (Skye) a oa savet eus 11.252 den e 1755 da 14.470 e 1791 ha 15.788 e 1801. Bremañ n' eus ket mui o vevañ en enezenn nemet 8.332 den : gwir eo e voe skarzhet diouti 6.940 tiegezh etre 1840 ha 1883.

Ar brezelioù

Kalzik tud a voe kollet gant Bro-Skos er brezelioù a-enep d' ar Saozon hogen muioc'h c'hoazh er brezelioù a-du ganto. Goude emsavadeg veur 1745 (11) e ouezas Cumberland ober ken brav e labour - karget e oa bet gant ar roue da « zegas ar peoc'h er vro » - ma voe lesanvet « ar C'higer ». « Kement Gouezel en doa kemeret perzh er brezel », a skriv Sir Charles Petrie en e levr diwar-benn ar brezelioù-se, « e voe dilastezet Bro-Skos dioutañ evel pa vije bet un amprevan ». Goude emgann Cùil lodair (Culloden), 16 a viz Ebrel 1746, ma voe trec'het Skosiz gant ar Saozon, « e voe lakaet ar re c'hloazet dirak ur voger ha fuzuilhet... Ur wech da nebeutañ e voe berniet tud gouliet en ul lab ha peget an tan e-barzh... Ne voe ket bravoc'h o stad gant ar re n' o doa ket en em gannet: kêriadennoù a-bezh a voe devet, distrujet e voe an eostoù, laeret ar chatal... E Cill Chuimein (Fort Augustus) , e-lec'h ma kampas ar Saozon e-pad ur pennad, ez ijinas Cumberland ur c'hoari nevez evit e soudarded : tapet e voe un niver merc'hed yaouank, diwisket anezho ha lakaet er stad-se d' ober redadegoù war varc'h evit brasañ plijadur ar soudarded saoz. Aes eo soñjal petra c'hoarvezas da heul gant ar merc'hed paour... »

67

Abred avat e komprenas ar renerien saoz pegen furoc'h e vije implijout kalonegezh Skosiz evit o gounid dezho o-unan « daoust ha gwelloc'h doare a zo », a skrive ar Major-Jeneral Wolf, da dennañ gounid eus un enebour kuzh eget dre lakaat anezhañ da vervel evit mad an holl ? » Hag e 1739 e roe Pitt an urzh da sevel, evit ober « poliserezh » en Uheldirioù, ar rujumantoù hag a voe anvet diwezhatoc'h Freiceadan Dubh e gouezeleg ha Black Watch e saozneg. Ne droas ket an taol da vat diouzhtu, peogwir ez emsavas ar Gward e 1743 hag e voe ranket fuzuilhañ un nebeut soudarded ha kas ar re all en harlu d' ar Jamaika. Met pennek e vez ar Saozon hag e 1755, dek vloaz hepken goude Cùil lodair, e ranke Bro-Skos pourchas, war ur poblañs a 1.265.380 den, daou rujumant war varc'h ha 24 batalion war droad. E 1778 e oa savet 9 rujumant nevez hag e 1804 e oa daougementet niver ar batalionoù. Kalz kolloù o devoe ar re-se, dre ma vezent lakaet atav d' en em gannañ el lec'h kentañ, met muioc'h-mui e kemere Skosiz, argaset eus o menezioù, ar pleg da emouestlañ en arme saoz. Etre 1797 ha 1837 da skouer e pourvezas an t-Eilean Sgitheanach d' an arme saoz 2 Vajor-Jeneral, 48 Letanant-Koronal, 600 Major, Kabiten pe Isofiser, hag ouzhpenn 10.000 soudard. Er Brezel Bed Kentañ e kollas Bro-Skos 110.000 den, ha 34.500 e-pad an Eil Brezel Bed. Met gwashoc'h c'hoazh e voe ar c'holl dre zivroadeg e-touez ar soudarded yaouank : enezenn Lèodhas, da skouer, enni 29.603 o vevañ, a gasas 6.712 paotr d'an arme evit brezel 1914 : 1.151 a voe lazhet hag e-pad an tri bloavezh kentañ goude ar brezel e tivroas 3.000 d' ar Chanada. Goude an Eil Brezel Bed e chomas da vevañ e Bro-Saoz 15.000 eus ar merc'hed yaouank skosat hag a oa bet kaset eno dre heg da labourat en uzinoù brezel.

(8) Da skouer, e-pad ar brezel diwezhañ, ez eus bet gounezet 90 lur gwinizh, 50 lur heiz, 490 lur kerc'h ha 670 lur avaloù-douar dre vloaz ha dre zen. Ha tonnenadoù kig ha pesked a zo bet kaset bep miz - hag a vez kaset atav bep miz - da Vro-Saoz.

(9) Setu amañ ar ganedigezhioù dre bep mil plac'h etre 15 ha 44 bloaz : 1860-62, 144,6 ; 1870-72, 149,4 ; 1880-82, 145,8 ; 1890-92, 132,5 ; 1900-02, 121,9 ; 1910-12, 107,3 1920-22, 150,1 ; 1930-32, 80,1 ; 1940-42, 73,0.

(10) Eus an 19.000.000 akradoù-douar a zo er vro e c'hellfe, diouzh ali Sir Halford J. MacKinder e 1905, bezañ torret ha gounezet 3.430.000, troet 5.000.000 e peurvanoù, lakaet 7.000.000 dindan gwez pe lezet da dirienniñ hag eus an 2.000.000 akradoù taouarc'h e c'hellfe bezañ tennet gounid bras (evel ma vez graet hiziv en Iwerzhon hag e Rusia).

Labourerien-douar ampart ez eo Skosiz : e 1938 e veze gounezet, dre bep akrad-douar dindan ed, 22,6 kiñtal gwinizh e Bro-Skos, pa oa gounezet 21,8 en Alamagn, 20,3 e Bro-Saoz, ha 14,8 e Bro-C'hall. E gwirionez, n' eus ket kalz Skosiz hag o defe an tu da lakaat o fleg d' al labour-douar da dalvezout rak 80 den dre bep kant a zo o chom er c'hêrioù. Ar mereurioù nebeutoc'h eget 50 akrad ec'honder dezho a zo rouez : 29.331 e 1939, pa oa 213.854 en Eire. Niver ar mereurioù, bras ha bihan, a zo izel-tre : 74.291 e 1939, e-skoaz 292.392 en Eire hag ouzhpenn 200.000 e bro-Danmark, hag a zo koulskoude div wech bihanoc'h eget Alba. Perc'hennet eo an douaroù gant un nebeut mondianed (gwelout pelloc'h) hag a gav gwelloc'h kaout kirvi ha kilheien da gantreal warno eget kouerien d' o labourat.

(11) Brudet eo an emsavadeg-se dreist-holl en abeg d' ar priñs Charlie, hag a oa er penn anezhi. Charlie avat a oa chalet kalz muioc'h gant e aferioù dezhañ e-unan eget gant dieubidigezh Bro-Skos. Tennañ a reas implij eus ar vrogarouriezh skosat muiañ ma c'hellas, hogen pa voe goulennet gantañ embann frankiz ar vro e nac'has hen ober, hag e kasas an armeoù skosat d' en em goll en tu all d' an harzoù, ken na voent kannet nepell eus London. C'hwitet gantañ tapout ar gurunenn saoz e tec'has kuit « bonnie Charlie » - dilestrañ a reas e Breizh e-kichen Rosko - o lezel ar bobl da c'houzañv.

Vivie. - An dud a vez atav o lakaat ar gwall gant degouezhioù ar vuhez evit ar pezh ez int. Ne gredan ket e degouezhioù ar vuhez. An dud a ya war-raok er bed-mañ eo an dud a sav o fenn, hag a glask an degouezhioù o deus ezhom anezho, pe ra an degouezhioù-se ma n' o c'havont ket.

G. B. SHAW,

Mrs Warren's Profession.

BREIZH O VEVAÑ

E « Rapports France-Etats Unis », Kerzu 52, lennit ur pennad skeudennet-brav, skrivet gant Yann Rouet diwar-benn pinvidigezhioù Breizh. Traoù 'zo a vefe da reizhañ ur wech an amzer evel just. Padal, ur pennad talvoudus-kenañ, o reiñ un diverradur gwirion a-walc'h eus arboellerezh hor bro. Sur mat e teskot ennañ tra pe dra. Daoust hag e ouiec'h eo Naoned kêrbenn ar blev-lapined « angora » ? St Brieg unan eus kreizennoù ar brousterezh evit ar bed holl ? Eo en Henbont e vez graet boestoù ar c'hoaraj hollvrudet « Leon Du » ? Eo e Roazhon e vez diboubet a bep seurt lienaj kozh ha betek ar « gandouraoù » afrikat, evit ober paper ? N' anavezomp ket hor bro !

Er « Figaro », 4-1-1952, Roger Langeron a zanevell dimp buhez un den souezhus, Elleviou, ganet e Breizh eus ur medisin, aet da c'hoarier pezhioù-c'hoari e Pariz, e dibenn ar 17vet kantved. Kaner brudet, o tastum a vil vern enorioù ha gwenneion, e paouezo a-greiz-holl da c'hoari evit ober politikerezh. « Elleviou a oa dezhañ kened, kizidigezh vras, ur vouezh c'hwek, ledan ha gwevn, en devoa krouet pe dost, dre forzh labourat ha kaout kilpennegezh e Vreizh c'henidik. »

Er « Figaro » ivez, 24 ha 25 Kerzu 1952, eo skeudennet dirazomp dremm nerzhus un den a youl hag a ijin : Kaourantin Taleg, evezhier sivil e Bro v-Magreb er bloavezhioù-mañ. Daoust da skoilhoù diniverus, daoust da youl fall an dud ha da sotoni ar mererezh-stad, en deus savet kalonek un oberenn divent : degas dour da strujusaat ec'honderioù kras an Tadla. Plantet eo bet gwez a vil vern, kotoñs, butun, ed-Indez, ha me 'oar ! Ur gwir vurzhud ! Met perak e tispign Breizhiz kement a youl hag a spered evit mad ar broioù estren ha ken nebeut all evit o bro dezho ? Pegoulz e viro tud evel K. Taleg o striv evit Breizh da gentañ ?

UL LEVRIG A BOUEZ

Ul levrig moan, nebeutoc'h eget gant pajenn ennañ... Pegen ponner eo avat, pa seller ouzh al labour, ar strivoù, ar feiz, a zo skeudennet ennañ !

Rollad 1952 ar Gevredigezh Vreizhat evit gwarez ar vugale hag ar grennarded an hini eo (1) . Ar gevredigezh-se n' eo ket, aon am eus, anavezet a-walc'h, eviti da vezañ krouet adal 1944, ha da vezañ bet, war veur a dachenn, pennpatrom ha skouer ar servijoù heñvel eus Bro C'hall. Ur wech c'hoazh, ne oar ket ar Vretoned, fougeal gant o ferzhioù mat.

Setu koulskoude hor pemp departamant o kaout pep hini e Servij ispisial, degemeret gant Ministrerezh ar Justis hag ar Yec'hed, da skoazellañ al Lezioù-Barn evit pezh a sell ouzh ar re yaouank. Felladennerion (2), bugale gwalldemzet (3) , gwansperedet, gwallgaset pe dilezet gant o c'herent, klañv pe mac'hagnet... Bez' ez eus anezho e Breizh, a viliadoù siwazh ! Ar brezel ha dreist-holl dizurzh spontus ha skouerioù brein maread an Dieubidigezh, o devoa lakaet kalz a vugale da dreiñ da fall. Bremañ e seblant al lano kilañ un tammig. Hogen, kreskiñ a ra niver an tiegezhioù drastet gant an alkoolegezh, ar riboderezh, disrannet gant an torr-dimeziñ hag an divroerezh.

Petra ober gant ar reuzeudion vihan ? Renerezh ar Boblañs (an Asistañs Publik 'vel ma lavar an dud), a zegemer hiniennoù dreist-holl pa n'eus spi ebet da wellaat ar gerent. Reoù all a vez fiziet er Servij-Gwarez (Mor Bihan : 50 ; Il ha Gwilen : 200 ; Loar Izellañ : 200 ; Aodoù an Hanternoz 300) . Fiziet e vezont gantañ e magerezed, e tiegezhioù pe c'hoazh e skolioù a bep seurt.

Met e pep departamant ez eus ivez tiez ha skolioù ispisial staget pe stagetoc'h ouzh ar Gevredigezh vreizhat; c'hwezek int, o stummañ 700 plac'h ha 500 paotr. Amañ ez eus ur greizenn evezhiañ (4) evel « la Prévalaye » tost da Roazhon, renet gant ur breizhad eus an dibab, an Ao. Jakez Guyomarc'h, kreizenn hag he deus resevet 191 paotr e-pad ar bloavezh 1951, studiet pep hini e-pad mizvezhioù, klasket evitañ an diskoulm gwellañ. Aze hon eus un ti-degemer (5) krouet dreist-holl evit ar felladennerion hag ar gantreerion, eo ret reiñ diouzhtu bod dezho : Kerforn, tost d' an Oriant, ar Prado en Naoned. Ahont tiez adstummañ Kergoat, tost da Zinan, an hini anavezetañ, en abeg d' e laz-kanañ ha d' al levrioù skrivet diwar e benn gant an Ao. Joubrel ; Keraoul, tost d' ar Roc'h-Morvan, gant 85 paotr.

71

Pevar di a zegemer ar merc'hed, e Roazhon, Naoned, St Brieg ha Kemper. Araokadennoù souezhus o deus graet ar c'houentoù-se peurvuiañ, er pezh a sell ouzh aezamantoù an ti hag an deskadurezh roet ganto. It da welet e Montbareil, St Brieg, pallennoù roz ar gweleoù koaret hag ar salioù-kibellañ aes ha lufrus !

It da c'houlenn digant an Ao. Mallefant, rener ti-adstummañ Koad ar Bleiz, e-kichen Kamp Koetkidam, penaos en deus gallet gwellaat ar paotr-mañ-paotr, kernevad pe tregeriad. Lavarout a ra moarvat evel m' em eus klevet anezhañ o respont dirak ul Lez-Varn « Aet on dezhañ e brezhoneg ».

Evel ma lavar an Ao. Mezeg Bianquis, en e genstkrid da levr Herri Joubrel diwar-benn « Felladennerzh ar Re Yaouank e Breizh » « An neb a zeu a-benn da anavezout, n' eo ket hepken Breizh, met ar Vretoned, a chom souezhet gant an evezh ispisial a zaolont ouzh ar vugale. Er rannvroioù all eus Bro C'hall, eo marteze ken galloudus all al liammoù a stag kenetrezo ar gerent a dost, met amañ, lec'h m' en em astenn dija ar c'helc'h-tiegezh ledanoc'h eget el lec'hioù all - kerentiezh 'giz Breizh - ez a ar garantez hag an doujañs ouzh ar vugale kalz pelloc'h ivez : en em ziskouez a ra e-keñver an holl vugale, zoken ar re reuzeudikañ ».

Strivadeg Breizh evit ar vugale reuzeudik (peurvuiañ ur felladenner n' eo ken nemet ur bugel gwalleürus) a zo ur skouer evit broioù all ; n' eus nemet ar Vretoned a chom re alies diseblant pe dic'houzvez dirazi.

BENEAD.

- (1) Annuaire de la Fédération Bretonne pour la Sauvegarde de l'Enfance et de l'Adolescence, 12, straed Brizeug, Roazhon, 1952.
- (2) Délinquants.
- (3) Enfants difficiles, caractériels.
- (4) Centre d'observation.
- (5) Centre d'accueil.

Marchbanks. - N' am eus ket mui c'hoant d' an evurusted : ar vuhez a zo uheloc'h eget se.

G. B. SHAW,
« Candida ».

NOTENNOU

KAÑV. -

Gant glac'har hon eus klevet e oa aet da anaon mamm an Itron Denez. En anv lennerien Al Liamm e kasomp da Ber ha da Vorwena Denez hor gourc'hemennoù a gengañv.

D' an 20 a viz Meurzh ez eo marv e Klichi an Ao. Tangi Malmanche. Oadet e oa a 77 vloaz. Kinnig a reomp d' an Itron Malmanche ha d' an tiegezh hor gourc'hemennoù a gengañv. En hon niverenn da zont e vezo degaset da soñj petra eo bet buhez hag oberoù hon dramaour bras.

HOR C'HENEILED. -

Gant plijadur hon eus klevet e oa bet dimezet hor c'heneil Anne Wadman gant H. T. Goinga, e Snits, Fryslân, d' an 2 a viz Ebrel. Hor gourc'hemennoù gwellañ a evurusted.

ANDREV GEFFROY. -

Lenn a reomp war Y. FANER, ar gazetenn gembraek a ro kement a geleier diwar-benn ar brogarour toullbac'het, ez eo kouezhet klañv Andreu Geffroy gant an dorzhellegezh : emichañs e fell d' ar C'hallaoued en em zisammañ dioutañ en doare-se ! Brud e istor en deus tizhet koulskoude pelloc'h eget ar broioù keltiek. Ar Chicago Tribune a zo bet dedennet gantañ, koulz hag an Abendpost eus Frankfurt. Ur strollad saoznek anvet Common Wealth en deus skrivet diwar e benn d' an Ao. Auriol. Hag eus ar broioù keltiek ez eus bet kaset miliadoù lizheroù d' ar C'hallaoued, da glemm diwar-benn an doare ma veze graet ouzh an den kalonek-se. Salv ma teuo Geffroy er-maez eus an toull a-raok na vo re ziwezhat.

KINNIG. -

« Skol Saint-Erwan, PLOUEZEC (C.-du-N.), dezhi 3 c'hlas, a glask ur skolaer, dizimez pe dimezet, evit ar bloaz a zeu. Kas erbedadurioù da heul ar goulenn. Skrivañ d'ar Rener. »

PROFOU. -

Sed roll ar profoù hon eus degemeret e-korf an daou viz diwezhañ :

C'HWEVRER.

- Amzer da Zont, 134 lur ; J. ar Palud, 200 ; J. er Meliner, 500 ; Maodez Glanndour, 645 ; J. Coail, 200 ; A. Noury, 10.000 ; L. ar Minor, 200.

- War un dro, 11.879 lur.

MEURZH. - It. Sant Per, 3.000 lur ; E. Bourdet, 375 ; It. Sant Per, 400 ; C. Le Mercier d'Erm, 500 ; Yann ar Beg, 5.000 ; P. Bernard, 233 ; F. Ters, 500 ; H. Maze, 500.

- War un dro, 10.508 lur.

Abaoe derou ar bloaz, hon eus bet 32.004 lur. Bennozh Doue d' hor c'heneiled kalonek.

KOUMANANTERIEN. -

E dibenn miz Meurzh e kontemp 357 koumananter. Ma vije chomet stag ouzh AL LIAMM an holl re a zo bet koumanantet, ar sifrenn a vije bremañ 539. War ar 182 den diverket evel-se war hor roll, 15 a zo marv (Doue d' o fardono !) . Kaset ea bet ul lizher d' ur 150 bennak a dud, bet koumanantet gwechall, da c'houlenn ur skodenn diganto. Salv ma selaouint hor galv.

LENNERIEN A SKRIV

« Mat-tre e kavan ar pennadoù embannet gant Al Liamm. « Gwignann bro Chelgenn » gant Kerlann, am eus kavet dreist, dre ma 'z on me ivez eus ar c'horn bro-se ; ar pezh a zo displeget ennañ en un doare ken dispar a zo ken gwir, ken bev ha ken tost d' ar bobl ! Ret e vefe embann ar pennad-se, a-dammoù, en ur gelaouenn bennak, moulet evit ar vro-se ha lennet gant tud ar bobl, pemdeziek evel an « Télégramme » pe sizhuniek evel « Le Courrier du Léon et du Treguier ». Ch. C.

« Plijus, talvoudus eo bepred A. L. Ar riskl a vefe moarvat chom en ur rannvroelezh romantel aheurtet ha sod alies. Troidigezhioù ha niverennoù evel an hini gouestlet da Vro-Friz a lez hor speredoù digor war ar bed. Dudius tre, an notennoù a zo ouzhpenn, ul liamm bev etre al lennerien, Breizh hag ar broioù keltiek all. »

J. P.

Digant A. H. er Chanada :

« Pezh a ra diouer e-barzh Al Liamm, hag a rae diouer e Gwalarn eo ar pennadoù istorel. Brav eo difenn ar yezh, met arabat ankounac'haat an istor. Ma fell dimp studiañ pe deurel ur sell war hon istor, ez eo ret dimp kemer levrioù gallek.

« Klasket 'm eus amañ ober bruderezh evit ar brezhoneg. Va Doue ! Maget gant ar Skol « obligatoire » int holl, hag arabat komz dezho eus Breizh. Ar pezh a zo da eveshaat eo ar gasoni a-enep ar ger « emrener ». Amañ e rann-vro Gebeg, hon eus ur gouarnour emrener, ne fell ket dezhañ dilezel gwirioù e rann-vro. Klevet am eus Breizhiz oc'h ober bruderezh a-enep dezhañ. « Emrenezh ebet » a laront da dud ar vro. Setu kelennadurezh Vro-C'hall, ar ger emrener a zo dañjerus, zoken en estren-Vro. »

AR BREZHONEG E KLOERDI BRAS ST BRIEG. -

Setu amañ ul lizher kaset gant ur c'hloer yaouank : « Mont a ra adarre war-raok al labour, muioc'h c'hoazh, e kav din, eget warlene. Bep sul bez e vez ur vodadeg el levraoueg, hag eno e vez studiet lennegezh, istor ha douaroniezh hor bro Vreizh. N' eus ket pell, graet e voe bet ur brezegenn diwar-benn oberennoù Jarl Priel. Bremañ, staget hon eus gant Jakez Riou « Nomenoé-oé » hag « Introibo ». Bep merc'her, goude koan, e vez graet ur vodadeg all el levraoueg evit al laz-kanañ. Desket hon eus dija « Me zo ganet », « Gwin ar Challoued », « Bannieloù Lambaol » ha « Kristenien, klevit » kanet er film « Dieu a besoin des hommes ». D' ar meurzh, e tle pep hini d' e dro ober ur sarmon e brezhoneg ; setu amañ an danvez dibabet ganin « Ar Varn diwezhañ » (aviel XXIV^{vet} sul ar Pentekost). Aotrou Rener ar C'hloerdi a zo a-du gant ar brezhoneg ; fellout a ra dezhañ ober d' an holl vrezhonegerien a zo amañ deskiñ prezeg en o yezh : « Grit dalc'hmat, emezañ, gant ar brezhoneg er gador-sarmon er parrezioù e vez komzet enno ar yezh-se ». Maodez Glanndour a zo hor mignon bras ; dont a ra alies d' hor bete ; kent ne vo pell, dont a raio, emezañ, d' ober dirazomp, ur brezegenn diwar-benn ar sonerezh hag ar c'han en hor Bro... »

74

LES COSTUMES DES POPULATIONS BRETONNES gant R. Y. KRESTON. -

Setu ul levr pouezus ha skiantel diwar-benn an dilhad breizhek. Skeudennoù fonnus gant an oberour a gaver e-barzh. Studiet eo bet orin ar gwiskamant, al levezonoù, an tresadennoù, emdroadur ar c'hiz, an arz poblek hag abegoù diskar ar gwiskamant breizhek. Evel ma lavar P. R. Giot en e gentskrid e c'hell tud 'zo bezañ disouezhet pa ziskulier dezho orin hon dilhad broadel ha penaos ez a da get, met e gwirionez daoust ha bez ez eo ken pouezus-se ? Gwelloc'h eo komz brezhoneg ha kaout ur spered breizhek eget dougen tog voulos ha bragoù bras gant galleg e-leiz ho kenou.

E gwerzh e : Musées Préhistoriques, rue du Tabor, Rennes.

NATION DE BRETAGNE. -

Deut eo er-maez niverenn gentañ follenn-geleier Kelc'h Keltiek Anje, enni pennadoù e brezhoneg. Notomp ez eo bet aozet gant renerien ar c'helc'h e derou ar bloaz prezegennoù diwar-benn yezh ha lennegezh Vreizh ; kentelioù brezhoneg a vez graet ivez ben sadorn gant an Ao. Toulemon.

LA TERRE BRETONNE, DOUAR BREIZH. -

Kenderc'hel a ra ar gelaouenn-man gant he labour mat, o voulañ pennadoù brezhonek hag oc'h embann ur « bajenn ar vugale ». Plijout a ra deomp ivez al lodenn war ar sportoù. - La Terre Bretonne, 44, rue des Volontaires, Paris (15^t). C.C.P. Paris 8301-85. Koumanant-bloaz, 400 lur.

MEDALENNOU. -

Medalennù e douar-poazh graet gant un arzour bras eus Bro-Katalounya a zo e gwerzh. Peder skeudenn brav-kenañ : 1) Anna, Dukez Breizh 1494, ermin ; 2) 845, Nominoe, erminig ha triskell ; 3) Sant Erwan, kleze e-kreiz ur bouezerez ; 4) Kadoudal, kaouenn.

Prizioù : 350 lur unan

650 div

900 teir

1.200 peder hag 50 lur mizoù-kas.

TOPONYMIE DE LA COTE BRETONNE ENTRE LE FOUR ET L'ILE VIERGE. -

An Ao. Guilcher a gendalc'h gant e enklask bras diwar-benn an anvioù-lec'h war aodoù Breizh. Embann a ra ar wech-mañ, atav gant an hevelep aked, kantadoù anvioù-lec'h eus aodoù Bro-Leon. Al levrig a zo moulet gant Service Hydrographique de la Marine, 13, rue de l'Université, Paris (7'). N' eus priz ebet merket.

THE FRISIANS. -

Degemeret hon eus The Frisians, ul levrig embannet gant Kuzul Sevenadurel Bro-Friz. E saozneg ez eo skrivet al levrig, ha reiñ a ra en ur stumm plijus un alberz eus istor hag eus buhez pemdeziek Bro-Friz. Kevredigezh ar mirdioù ha burev an touristerezh o deus skoazellet sevel al levrig, Friziz a youl vat o deus paeet ar mouladur anezhañ. Ur skouer d' ar Vretoned.

DORNSKRIDOU BREZHONEK E TI AR PAPEROU KOZH. -

Taldir aet er-maez ar vro a gemenn en deus kaset un nebeut amzer 'zo, ur vrac'hell dastumadennoù ha dornskridoù brezhonek ha gallek da d-Zielloù Penn-ar-Bed. Marteze e c'hellfe ar c'heloù-mañ bezañ talvoudus da unan bennak eus hol lennerien, a c'hoantafe furchal e paperachoù Kemper, rue du Palais.

Setu amañ roll ar skridoù moulet pe divoul :

75

KELAOUENNOU. - Tri bezh levr bras, kloriet gant kartoñs, enno kement kelaouenn he deus moulet tra pe dra diwar an Emsav etre 1895 ha 1904, en o zouez dastumadenn 10 vloaz kentañ Kroaz ar Vretoned.

Un dastumadenn eus ar gelaouenn viziek Ar Vro, eus 1904 da 1914.

Un dastumadenn eus ar kazetenn Ar Bobl, eus 1904 da 1914.

Dastumadennoù eus Feiz ha Breiz, Kannad ar Galon Sakr, An Hader, Revue de Bretagne, Peuples et Frontières, Breiz Dishual, La Bretagne Intégrale, Dihunamb, Le Pays d'Arvor, War Sao, h.a.

OBERENNOU DORNSKRIVET

Sarmoniu gant an Abad Tanguy (1828).

Emgann Alre, barzhoneg e tri gaier, gant an Abad Klec'h (1850).

Itron Varia Lourd, troet diwar ar galleg, gant an Abad Yann Moal (1890), e pevar gaier tev.

Istor Parrez Pleyben, gant an Abad Jezegou (1900), ur c'haier.

Enez Vaz, barzhoneg gant Gab Milin.

Meuleudi Breiz, barzhoneg gant Gab Milin.

Hirvoudou eur Skrivanier, barzhoneg fentus, gant Milin, tri gaier, troioù 1880.

Ar Martolod ha Ker Is, barzhoneg, gant Yann Per ar Skour, wardro 1855.

An holl lizeronù bet d'ar Skour (a oa « Tad ar Varzhed » a-raok 1870), e zigant : Yann-Vari Ar Yann, barzh Koat an Noz ; Gab Milin, barzh Enez Vaz ; Fañch An Uhel ; Prosper Proux, barzh Kernev ; De La Villemarqué ha dek all nebeutoc'h anavezet. Pevar levr renket ha lakaet ur golo war bephini anezho. (Lizheroù skrivet etre 1850-1870.)

Bue Huon a Vourdel, ur mellad kaier tev, gant Libouban.

Envorennoù eur c'hoz kouer, eus 1870 da 1900, gant Juluan Godest, en ur pezh kaier tev kloriet e lien du, mesk divesk gant rimoustadennoù vel ma teuent e penn an oberour, a oa hanter dizesk.

Cours de breton professé à Brest, gant ar C'haronel Bourgeois (1903).

Le Réveil celtique en France, gant an Ao. F. Crouzillac (1904) .

Lettres Botaniques, kloriet en ur c'haier, bet skrivet gant ur C'hembread, an Dr

James Lloyd, d'an Dr Charlez Picquenard, ar barzh Melen a Gemper, er bloavezhioù 1900-1902.

Oberou Yaouankiz, gwerzennoù savet er Golaj eus 1892 da 1898, gant ar barzh Jaffrennou « Taldir », lod anezho reizhet gant an Ao. Vallee.

Fables et Souvenirs, gant an hevelep, 1895.

An Hirvoudou, dornskrid al levr embannet e 1899 gant Taldir. Notes prises au Cours de Celtique de M. Joseph Loth (Rennes, 1900), gant F. Jaffrennou, studier.

Cours de Philosophie psychologie et logique, gant Jaffrennou, diwar gentelioù e vestr an Ao. Caudesaigues (1897-1898), daou gaier.

Envorennoù ma goulou-de e Karnoet, gant Taldir : ur c'haier gwriet.

Melezour ar Varzed, pe istor deraouidigezh ar « Gorsedd » e Breizh, gant Taldir, ur c'haier.

Chez les Sphynx, souvenirs de guerre d'un Interprète anglais, gant an Isofisour Jaffrennou (1917-1918).

Le règne du Duc Jean VI, histoire du Consortium breton, gant Taldir, 1929.

Art, Littérature, Critique, Polémique, ur mellad levr graet gant troc'hadennoù diwar ar c'hazetennoù, pennadoù skrivet gant Erwan Berthou, « Kaledvoulc'h » (1863-1933).

76

Dictionnaire de Rimes (Geriadur klotennoù), ur pezh kaier tev savet gant Berthou « Kaledvoulc'h ». Ar penn kentañ a zo bet embannet war An Oaled, ha bet sac'het pa fatikas ar gelaouenn-se en 1940.

Abrégé de l'histoire de ma vie, gant Berthou, « Kaledvoulc'h », ur c'haier. Collection d'articles (français et bretons), gant an hevelep.

Kanaouennou Breiz Vihan, sonioù dastumet e Kernev-Uhel, hag an tonioù ouzh o heul, gant Polig Laterre, barzh Bodlann, marv ez yaouank, e c'hwec'h kaier, hag un daolenn. Stag outo, poltred ar c'hlasker.

Gwerziou ha Soniou, savet gant ar barzh Bodlann, etre 1908 ha 1914, ur c'haier.

Lugan Vello, romant brezhonek savet gant Yann Fransou Crenn a Lopereg, 1907.

Istor Julig ha Polig, romant brezhonek savet gant Kergwiader a Votrev, 1908.

Barzonegou, oberoù ar barzh paour Loeiz Gourlet, « Bodspenn ». Pemp kaier, skrivet gantañ etre 1908 ha 1939. (Marvet eo en ospital.)

Hunvréeu er Hoaskedenn, yezh plaen ha, yezh rimellet, e rannyezh Bro-Wened, gant Yann Fransou Jacob, « Efflam Koed-Skaù » a Lok-Maria-Ker (1884-1938), en ur c'haier bras.,

Oberou a bep seurt, brezonek ha gallek, gant Iwan Tillenon a Vro Bagan, marvet e Pariz e 1943. Pevar gaier hag ur vriad all laset.

OEuvres humoristiques, bouts rimés, gant ar barzh fentus Herri Ansquer.

CORRESPONDANCES. - Lettres reçues par « Taldir » de personnalités ayant appartenu à l'EMSAV celtique entre 1897 et 1914 (Bretagne, Galles, Irlande, Ecosse, Cornwall), en 18 classeurs automatiques.

AN OALÉD (LE FOYER BRETON). - Un dastumadenn klok azalek niverenn gentañ ar C'hevren Breizek, genver 1927, betek niverenn diwezhañ An Oaled, Nedeleg 1939 : 70 levrenn oc'h ober ouzhpenn 7.003 pajenn, enno meur a gant skeudenn, poltred, tresadenn gant arzourien vunut pe vrudet.

A-HED HAG A-DREUZ...

War niverenn 57 Bleun-Brug e kaver roll Kenstrivadegoù ar Bleun-Brug e Kastellin. Koumanant 500 lur, V. Seite, Bleun-Brug, 65, rue Yves-Collet, Brest. C.C.P. 544-22 Nantes.

E bodadeg diwezhañ ar C.E.L.I.B. ar sekretour L. Toulemont en deus goulennet ma vije krouet ur gevredigezh evit sikour Kelennadurezh ar yezh he Bruderezh hag Embannerezh levrioù pobl.

Er gevredigezh e vo dileuridi eus ar Soner, eus Skol-Veur Roazhon eus ar Falz hag eus Bleun-Brug.

E Bro-C'hall e vez evet bep bloaz 27 litrad alkohol dre bep den, 11 litrad

23 en Itali, 9 litrad e Bro-Veljik, 4,5 e Bro-Saoz, 4 en Alamagn, 2 e Sveden, 1,9 e Norvej ha 0,87 e Finland.

77

E Bro-C'hall ez eus ur c'hafedi dre bep 80 den, en Alamagn unan dre bep 270, e Bro-Saoz unan dre bep 430, e Sveden unan dre bep 3.000 hag e Finland unan dre bep 4.500.

E Bro-C'hall ez eus bet savet 249.820 ti nevez abaoe 1944 ; en Alamagn ar C'hornog e vez savet ouzhpenn 300.000 bep bloaz.

Lennet hon eus gant plijadur : Les données de la Toponymie du Devon en fonction de l'émigration bretonne en Armorique, testenn ar brezegenn graet gant Paul Kentel, er 76vet Kendalc'h ar C'hevredigezhioù Gouiziek, e Roazhon, e 1951..

Ar gazetenn bemdeziek « Y Faner » a zo kroget da embann, en he niverenn eus ar lañ a viz Ebrel, un droidigezh kembraek, gant J. E. Caerwyn-Williams, eus romantig Jakez Riou, « An ti satanazet ». Krediñ a reomp e vo enbannet ar skrid. diwezhatoc'h e stumm ul levr. Hor gourc'hemennoù d' an troour ha d' ar gazetenn.

Per Loisel, drouiz Meur Eiler Skol-Veur ar Varzhed a zo bet enoret nevez 'zo e Bro-Gembre. Anvet eo bet gant Poellgor Gorsedd Ynys Prydain Drouiz a enor (Honoris causâ) en askont d' al labour kaset gantañ da benn en ur dreiñ e brezhoneg levr Caradar Ar C'hembraeg hep poan. Hor gourc'hemennoù.

Ar film savet gant ar vreudeur Kaousin diwar-benn ar Folgoad a zo bet diskouezet evit ar wech gentañ e Brest d' an 21 a viz Ebrel.

Kalz a blijadur hon eus bet o welout e oa deut a-benn an aozerien d'ober un dra ken kaer. Koulskoude ne lavarimp ket ez eo ur film kaset da vat e pep keñver daoust ma krog evel ur bennoberenn. Gouzout a reer ez eo bet lakaet tud Bro-Leon da c'hoari, gant Jarl Priel e roll Salaun, n' eus nemet meuleudi da reiñ dezho holl, n' heller ket ober gwelloc'h. Skeudennoù kaer a zo penn-da-benn ivez.

Ar film e-unan eo a vank a unanded. Al lodenn gentañ, betek marv Salaun a zo un dudi hag a c'hell bezañ keñveriet gant filmoù tud a vicher. En eil lodenn n' hon eus mui an hevelep interest hag e kaver tammoù staget fall gant ar peurrest, an dibenn, e liv, a zo un « documentaire » boutin ha folklorel war ar pardon ha ne gas netra ouzhpenn d' ar film. Diaes e oa moarvat ober un dra unvan, nemet e vije bet displeget hepken buhez Salaun a oa siouazh dizarvoud. N' eus forzh penaos al lodenn-se he dije gallet bezañ hiroc'h. Ar fin a gavomp re grenn ha dic'hortoz, n' ouzer ket ez eo echu. Sonerezh, Jef ar Penven, a glot mat gant an danvez hag a zo plijus.

Ar film-mañ, daoust d' an techoù a gredomp gwelout ennañ a dalvez ar boan rak traoù kaer tre a zo e-barzh. Diskouez a ra ivez petra a c'hellomp ober gant tud ar vro hag e yezh ar vro.

Trugarez eta d' an aozerien ha gortoz a raimp bremañ diganto oberennoù all a raio enor da Vreizh.

Kamp ar Vrezhonegerien a vo dalc'het e Plozevet (Kernev-Izel) eus an 3 a viz Eost d'ar 16. Lojet e vo an dud e skol ar Seurezed hag e skol lik ar baotred. Priz an devezh a vo 450 lur. Skrivañ d'an Itron de Bellaing, Le Vally, Guingamp.

78

PIPI AN DIWEZHAT

gant Prosper PROUX

Da laouenaat Audrey Jafrez.

Ur rimadellour hag ur c'hanaouenner kentoc'h eget ur gwir varzh e voe Prosper Proux, d' am meno. N' eus nemet lenn e « Ganaouennoù ur C'hernevad » evit her meizout aes.

Bravañ kanaouenner hon eus bet, avat, eo hennezh hag un druez eo m' eo manet diembann e oberenn abaoe tezenn vrudet Jaffrennou e 1913.

Spered ar bobl en doa Proux ha dreist ar bobl e oa koulskoude. Dellezek eo da dremen er c'hantvedoù da heul.

Spi am eus da blijout d' hol lennerion - ha d' ar re enkrezet, da gentañ - en ur advoulañ evito e doare-skrivañ peurunvan unan eus fentusañ kanaouennoù ar C'hernevad.

T. J.

War don : Bravañ pemoc'hig 'zo er Vro

I

Pipi a zo ur gwaz nerzhus
Ur paotr gadal hag ebatus
Met pladennek 'vel un azen
Rak pa vez e-tal va c'hichen
Ne oar nemet huanadiñ
Pengen diwezhat ea Pipi !

II

Ne ve ket dezhañ goulenn
Mar c'houezfe warnon e kouezfen
Met ur gomz demeus va genou
Pe d'an hirañ ur c'houbl pokoù
'Zo en tu-hont d'e gontentiñ,
Pengen diwezhat eo Pipi !

III

Un devezh ma oamp e tommañ
E laras din, en ur ruziañ :
Gwelout a reer las o leroù,
Izelait un tamm ho prozhioù
Pe me 'skampo er-maez an ti,
Pengen diwezhat eo Pipi !

IV

Disul em c'havas kousket mat
A-hed va c'horf e-korn ur prad
- Na petra reas Pipi gouer
Nemet dic'haloupat d'ar stêr
Da gerc'hat dour d'am dihuniñ,
Pengen diwezhat eo Pipi !

V

Un noz ne oa nemet hon daou
(Me 'vo devet ma laran gaou)
E chañsas d' ar goulou mikañ
Met deus a-se 'lec'h profitañ
E teredas d' hen alumiñ,
Pengen diwezhat eo Pipi !

79

VI

Ur wechall dezhañ e laren
Penaos lies ec'h ankoueen
Prennañ dorjoù an antre :
Taolit pled, 'mezañ, deus-se
Rak dont hallfe al laer en ti,
Pengen diwezhat eo Pipi !

VII

Un deiz ma oa dezhañ tommet
Ec'h harlinkas din va morzed
Ha me raktal d' e briatañ.
- Aïaou ! 'mezañ, 'c'h it d' am mougañ
M' ho ped en gras d' am fardoniñ !
Pengen diwezhat eo Pipi !

VIII

Em gourvez, dindan ur we[z]enn-faou
'Oan o sellet ouzh an delioù ;
Kerkent va genaoueg ive
'Zo 'n em astennet 'vel ul leue
Em c'hichen 'vit o c'hontempliñ,

Pengen diwezhat eo Pipi !

IX

Paotred yaouank pa c'hoantafet
Gounid kalonoù ar merc'hed
Pa sell ar plac'h ouzh an delioù
C'houi 'dle sellout ouzh ar gwrizioù
Ha neuze ne laro ket-hi
Pengen diwezhat eo Pipi !

PA ZEUIT DA VREST

prenit ho levrioù E TI LE BRIZ
Librairie de la Cité
e traoñ rue J.-Jaurès
Levrioù brezhonek - Levrioù saoznek
Levrioù gallek - Levrioù arz

AL LIAMM 38

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 38

Mae – Mezheven 1953

TAOLENN

Arouezelezh Gurvan, gant Maodez Glanndour	3
Tangi Malmanche, gant Roparz Hemon	9
Tangi Malmanche, Stourmer, gant Per Denez	13
Kannad ur Bed all, gant Arzel Even	17
LODENN AR GELAOUENN :	
Morwazi, gant Maodez Glanndour	21
Elerc'h va ene, gant Maodez Glanndour	22
Dastumad Pennwern :	
Iouan Ar Bornik	23
Kloarech Guegan	27
Riwal	31
Kontadenn-Bobl, gant Per Denez	33
Kilañ ha mont war-raok, gant Roparz Hemon	37
Ar Gouezeleg, gant Per Denez	39
An Dastumaden « Sav », gant Herve Konan	46
Notennoù	60

Kliched "ar Soner"
Tangi MALMANCHE

Arouezelezh Gurvan

gant Maodez GLANNDOUR

Goude lenn ar Baganiz e oa. Kavet em boa kaer-kenañ ha souezhus ar pezh-c'hoari embannet gant Gwalarn, ha c'hoant em boa ober pelloc'h anaoudegezh gant Malmanche ; hep kontañ e rae Roparz Hemon kalz embann en-dro d' an dramaour. Reiñ a rae dezhañ meuleudi bep gwech ma kave tro ; ha d' ar c'houlz-se ne oa ket Roparz Hemon ken tuet-se da da foraniñ ar mel...

N'ouzon ket penaos e teuis a-benn da brenañ ur skouerenn eus Gurvan. A-viskoazh eo bet diaes da gavout. Ma 'm eus soñj mat, e skrivis da Valmanche e-unan ul lizher hegarat a-walc'h evit resev en-dro al levr c'hoantaet.

Souezhus evit gwir, souezhus penn-da-benn ! Evel tud un huñvre o tremen war al leurenn, tud gwirion ha diwirion. Tud ken bev, ha koulskoude ar Marc'heg-se gant e ouel war e zremm, gant e gleizenn o tiwadañ diwar stourm, Aziliz o chom hep anaout en-dro he fried, traoù gaouheñvel, c'hoari faltazi...

Met pebezh faltazi !

Hag ar yezh-se ken eeun, distroñs, hep gerioù bras, o kenganañ dibaouez. Eus an eil penn d' egile, kavadennoù lavar, o chom evelato ken tost d' ar yezh poblek ma tiguzh amañ, a-hont, ur c'hrennlavar.

Evel just, pa zistroer a-benn ur pennad war ur pezh lennegezh e klasker hen anavezout gwelloc'h. Lennet em eus abaoe en devoa Malmanche skrivet Gurvan pa soñje dezhañ, gwall-glañv ma oa, e ranke mervel hep dale. Kement-se a vije mat diouzh ton ar pezh-c'hoari, prederiadenn war ster ar vuhez, war an dazont anken he frealz dirak ar maro.

Ar Marc'heg estrañjour ne vije ken eta nemet e skeudenn-eñ, tremenet estrañjour en e vro, ha dianavezet gant an hini en deus stourmet eviti, Aziliz, Breizh hec'h-unan. Kanenn a varv, kanenn digalonekaet na c'hortoz ken kaout Breizh war an tu-mañ eus ar bed, met er Beurbadelezh hepken.

4

Ho pet soñj eus strivadurioù Malmanche evit dihuniñ e genvroiz : pa gas war-raok Spered ar Vro, evit krouiñ e Breizh ul luskad lennegel, e rank paouez goude c'hwec'h miz ha peder niverenn. Moarvat ez eus ivez dallentez ar veleion o tisteurel anezhañ diwar abegoù diot. Bepred on bet souezhet gant sotoni digomprenus an Ermid a gondaon Gurvan da vont goueliet e zremm. Abegoù diot an Ermid ne vijent nemet skeudenn an arabadoù laket war dihun Breizh gant an dud a iliz : arabat distagañ Breizh diouzh Bro-C'hall, merc'h henañ an Iliz, arabat ober brezel ha skuilh ar gwad, arabat... N'ouzon netra pe dost diwar-benn darempredoù Malmanche gant ar veleion, na d' ar c'houlz-se na diwezhatoc'h. Met da grediñ ez eus n' int ket bet re aes d' ur mare ma oa beli ar relijion hollc'halloudus c'hoazh e Bro-Leon, ha sklerijenn speredel an dud ken dister ha bremañ.

Ne gredan ket koulskoude e vefe an hent-se ar roud mat a gasfe ac'hanomp betek ster don Gurvan. Pep skrivagner, evel just, en em zispleg muioc'h pe nebeutoc'h en e labourioù ; en em harpañ a ra war e vuhez personel evit sevel un dra bennak. Met re vras skrivagner e oa Malmanche evit chom war un dachenn bersonel hepken, re a faltazi en devoa evit chom hep treuzlec'hiañ pep tra, adstummañ pep tra. Buhez ar skrivagner a zo marteze amañ ur penn-deroù, un hadenn, n' eo ket muioc'h. Anat eo amañ en deus mennet an oberour lec'hiañ e zrama en un tremened diresis ha pell, evit e lakaat evel en diavaez eus an amzer hag eus an ec'honder, war un dachenn uhel, dizanvezel. Sklaer eo d' an nebeutañ

e felle dezhañ lezel ar skeudenn dispis a-walc'h evit ma c'hellfe bezañ liestallvoudek, ha dre-se, leunoc'h, sebezusoc'h.

N' ouzon ket penaos, un deiz, eo deuet an dra-se da vezañ peuranat din : Gurvan a oa drama Breizh ha netra ken, an oberenn a zeufe en dazont da vezañ anavezet evel ar pep taolennusañ, ar pep skeudennusañ eus istor hag ene ar vro, evel maz eo Don Kic'hote levr-arouez Bro Spagn.

Bremañ eta e oa sklaer : Aziliz a oa ar vro hec'h-unan ! Hi perc'hennez an domani a glask ar roue gall lakaat e graban warnañ,

Ar roue Loudivik
En doa graet diviz
Goulenn ur c'hinnig
Digant ar Vreiziz ;

Aziliz a weler da Wener ar Groaz, o soñjal gant anken en Gurvan maro en emgann ur Gwener ar Groaz all, pell 'zo, a oa ene Breizh o virout koun eus ar stourmoù a-wechall gant lorc'h ha gant keuz d' an tremened,

5

Er porzh, ar yeot 'zo savet
Druz ha tev war an treuzoù ;
War ar bez, an ano skrivet
'Zo aet dindan ar c'hammedoù :
Em c'halon avat e c'hloaz deiz ha noz
Ar gouli digor, ar gouli digloz.

Aziliz en arvar bepred da vezañ gwallet gant Gifrez, ar gall ganas, skeudenn ar c'hargad digoustiañs eus amzer Combes, da vezañ treitouret gant Warok, ar breton prest d' en em werzhañ d' an hini a bae ar muiañ.

Sklaer e oa petra dalveze Gurvan e-unan a-dal da Aziliz : ene kadarn ar Vretoned, an harozed a-wechall, ar stourmerion a-vremañ. Ene kadarn ar Vretoned o vont a-dreuz an istor, gouliet gant an doan,

Anken am ren
Ankoù am doug.

Ar Spered broadelour o seblantout maro ha bepred bev, Gurvan o tistreiñ pa ne c'hortozer ken :

Aziliz : Na pe gomzoù ! Out-te maro ?
Glanhael : O peseurt mouezh ! Out-te beo ?
Gurvan : Bev on pa n'on ket maro,
Maro on pa n'on ken beo :
Va intento neb a garo,
Va stad avat a zo garo !
Perik : Aze, sellit ar gouli koz
A dreuz e dal. Hennezh 'zo kaoz
Dezhañ da zistagañ 'wechoù
Diotachoù.

Ene kadarn ar Vretoned en deus hanter gollet soñj eus ar pezh a zo bet gwechall, evel Gurvan gant ar ouel war e zremm :

Aziliz, Aziliz,
Ano heñvel a glevis
Aziliz, Aziliz,
Ene heñvel a welis.
O, pe luc'hedenn
Em fenn, o strakal,
Na pe sklerijenn
Kreiz an noz teñval !
Doue trugarezus !
Tostik din emañ ar goulou
Ha me a chom en amc'houlou.
O, ar ouel, ar ouel euzhus !

6

Aziliz : Ma karez, va lez d' ober,
Hag emberr
Da zaoulagad a welo sklaer !

Ar marc'heg spontet :
A-dreñv ! Kerzh a-dreñv ! Diwall !
An hini 'n deus laket ar ouel
E-unan a c'hall e lemel !

Met piv a vir war dremm Gurvan ar ouel-se a guzh outañ Aziliz hag a harz ivez ouzh Aziliz d' e anavezout en-dro ? Rak an drama eo se ; Aziliz ha Gurvan n' en em anavezont ket, evito d' en em garout diwar doug o natur, eñ, Gurvan, ken prest bepred da zifenn an hini 'zo e bried gwirion :

E pep lec'h, e pep pred
Da enor a zifennin ;
Bete mervel, mar be ret
Evidout en em gannin.

Hag hi Aziliz, bepred dedennet etrezek ar Marc'heg, en desped dezhi:
Peseurt galloud kreñvoc'h egedon-me
Davetañ am c'has adarre ?

Peseurt skoilh a zo eta pa n' hellont ket en em stabilaat en o dimezi, en em anaout, en em garout ? An Ermid.

Dindan skeudenn hemañ eo an nerzhioù-hud a vir ouzh Breizh a zihuniñ, ha da gentañ an arabadoù, an difennoù laket ouzh ene brezelgar ar Vretoned gant an dud a Iliz. Ho pet soñj eus an aotrou Duparc en amzer Combes, o herzel ouzh e Leoniz entanet da sevel a-enep gouarnamant Pariz. Kement-se a oa bet en e vare, ur gerseenn vras evit kalz a dud, katoliked c'hredus moarvat, met ivez, Brogarourion a wele en darvoudoù an degouezhioù gwellañ da grouiñ ur Sin-fein breizhek. Pe soñjit en deskadurezh roet en hor skolioù kristen, ar simbol, ar fae laket war traoù ar vro, ar ouel war daoulagad ar Vretoned.

Met daoust da bep tra, pa sav ar gall a-enep Aziliz, e sav ivez Gurvan en-dro gant Levenez, kleze nevez, o lugerniñ en e zorn :

Lemm eo an dir,
Ruz eo ar gwad,
Haha, Levenez, kleze hir !

Dihun ar vro a zo burzhud ar galon. Ha pa adsav Gurvan en-dro diwar an daol ma seblante maro warni, burzhud ar galon...

7

Ha Perik ? Eñ ar paotr didro ha diwidre, a ya war-eeun d' an traoù, hag a lavar anezho evel m' emaint. Eñ hag a wel en abeg da se muioc'h ha pelloc'h eget ar re all : evurus ar re a zo glan a galon... Eñ eo ar bobl. Eñ eo skeudenn an dud eeun ha dibalamour a heul an harozed hep klask kompren, dre maz int an harozed. Unan eus pajennoù bravañ ar pezh-c'hoari eo an hini ma tiskler Perik enni perak eo aet war-raok, war-lerc'h ar Marc'hek. N' en deus ket zoken klasket gouzout pe anv en devoa.

Ha perak c'hoazh hen goufen me ?
Ur mintin kaer, pa dremenas
Er c'hoad m' edon o klask kistin
Ken brav, ken bras war e varc'h bras
Ma kuzhe 'n heol adreñv e gein
N' em eus ket goulennet piw oa.
Diouzhtu avat 'm eus soñjet din :
Me yelo da heul hemañ...

Plijout a ra da Valmanche en e bezhioù-c'hoari lakaat an inosanted da welout ar wirionez, da dizhout war-eeun pezh a chom kuzh da dud skiantek an douar. Aziliz, hi, a gred ez eo maro Gurvan he fried. Goude an emgann, pa zistro semplet war ar c'hravaz, e kav dezhi adarre n' eus ken d' ober nemet e sebeliañ, hag echu. Perik avat a oar ne varv ket e vestr.

Maro va mestr ? Ac'hanta !
Meur a hini war an douar kalet
Lazhet am eus gwelet,
Va mestr james...
Lezit anezhañ da gousket
En e beoc'h hag en e yec'hed :
D' ar mintin ar c'hog a gano,
Neuze va mestr a zihuno.

Dihuniñ a ra, met evit chom bepred goueliet e zremm. Daoust hag e teuio da benn vat an dimezi dic'hallus etre Gurvan hag Aziliz ? Pa seblant ar gudenn en em zirouestlañ hag an daou gariad en em unaniñ adarre, e torr pep tra souden ha trumm, Aziliz en em lazh, Gurvan a varv. Ne vezint unanet nemet er maro glan.

Klozadur souezhus. Kontroliezhoù an douar 'zo teuzet, ar ouel 'zo kouezhet, en em anavezout a reont, ha gwir o devoa d' en em garout daoust d' an Ermid, daoust d' an holl arabadoù. Ar reizhder a oa ganto pa 'n em glaskent, pa stourment an eil evit egile : setu ma vezont unanet hag uhelsavet el levenez.

Petra 'fell da Valmanche lavarout ? Ne vo morse Breizh evit mont er-maez eus an nerzhioù speredel a vir outi da dizhout ar frankiz, morse war an douar ? Hag e varvo ar yezh, ene ar vro, pep tra, a-raok ma vo bet anavezet ar stourmerion a venne difenn ha saveteiñ anezhi ? Marteze eo se.

8

Ha koulskoude : ar maro-se a seblant ivez bezañ ken tost d' un dieubidigezh ha d' an dasorc'h. Goude Gwener an anken hag an emgann, goude Sadorn ar c'houk heñvel ouzh ar maro, daoust ha n' eo ket maro Gurvan hag Aziliz an antre er splannder, an adsavidigezh er sklerijenn ?

Antronoz vintin an heol a savo,
Pezh a oa kuzhet a vo dizolo...

N' eus forzh peseurt ster a c'hellomp kaout da fin an drama, digalonekaet pe nann, en em lezomp da vont gant ar c'hoari. Sur mat, n' eus ket da welout e Gurvan ur gourskeudenn rik e lec'h ma talvezfe pep tra un dra bennak resis. Ret e oa d' an dramaour echuiñ n' eo ket gant soñjoù, ar re mañ n' int ket traoù bev, met gant tud ar c'hoari, Aziliz ha Gurvan, ha daoust d' o maro, lakaat an traoù da zont da vat. Klaskit un tammig petra c'hellfe bezañ bet graet a-hend-all evit chom e linenn ar pezh.

Sur mat ne vo ket va displegadurioù anat-holl d' am holl lennerion. Skrivet em eus amañ va soñjoù evel m' emaint, hag evurus on ma c'hellont servijout d' ar re all da lenn Gurvan tostoc'h ha spisoc'h.

Hag a-benn ar fin, va displegadurioù ne zisplegont netra. Rak ur gwir oberenn arz a zo tra re binvidik, re liesstumm, re liesster, evit bezañ diskleriet gant skemadoù.

En tu-hont d' ar penlinennoù, d' ar raktresoù ez eus an ijin ha diventelezh ar vuhez.

En ur vro, ur spered all a deu atav da vezañ ur spered fall.

Tangi MALMANCHE, « Spered ar Vro », niv. 1.

Ar gwellañ giz da skrivañ mat ar brezhoneg eo skrivañ kalz hag alies.

Tangi MALMANCHE, « Spered ar Vro », niv. 2.

Tangi Malmanche

gant Roparz HEMON

War-dro ar bloaz 1922 e lennis war ur gelaouenn un embann evit ur pezh-c'hoari. An embann a oa meulus-tre. Ar pezh-c'hoari, a lavared, a oa un oberenn veur. Da rakprenañ e oa, ha ne vije moulet nemet hanter-kant skouerenn.

Rakprenañ a ris. Un nebeut mizioù goude e voe kaset din Gurvan.

Ne voe ket ret din lenn pell da gompren e oa un oberenn veur e gwirionez, hag e klaskis gouzout hiroc'h diwar-benn Tangi Malmanche, ar skrivagner. Edon o chom e Pariz d' an ampoent.

« Un oristal eo, » a voe lavaret din. « Labourat a ra war-dro kirri-tan e Courbevoie. Ne dalv ket ar boan deoc'h klask e welout. Ne fell dezhañ gwelout nikun. »

Prestet e voe din, gant an Ao. Régnier, ma 'm eus soñj mat, un eilskrid eus ur pezh-c'hoari all, *Marvailh an Ene Naonek*, bet embannet un ugent vloaz araok. Kavout a ris ivez un niverenn eus ur gelaouenn anvet *Spered ar Vro*, bet renet gant Malmanche, enni barzhonegoù savet gantañ. Krediñ a ris diwar neuze e oa hennezh brasañ skrivagner brezhonek derou hor c'hantved.

War-dro 1930, ha me o chom e Brest, e welen alies an Ao. Madeg, ar beleg a oa neuze ur stourmer bras en Emsav Breizh. Un deiz e lavaras din en doa graet anaoudegezh gant Malmanche, deuet da Vrest, evel ma rae ur wech an amzer, da welout e vamm. Malmanche, eme an Ao. Madeg, a rofe din a-walc'h dornskridoù pezhioù-c'hoari da voulañ war Walarn. Divizet e voe en em gavjemp hon-tri un abardaez da gaozeal.

Emañ atav dirak va daoulagad ar gambr-se, en un ti bras er « Cité d'Antin », leun a levrioù hag a gazetenoù, ha gwele houarn ar beleg en ur c'horn. Malmanche a oa eno pa erruis, un den blev gwenn, fri-erer, doare bourc'hiz, ha na felle dezhañ komz nemet galleg. Ne seblante ket bezañ an ourz a lavared. Er c'hontrol e oa hegarat, douget da vouc'hoarzhin ha da c'hoapaat. Kas a rafe din un dornskrid, emezañ, kerkent hag adskrivet.

10

An dornskrid a zeuas dre ar post. Bez' e oa *Ar Baganiz*. Gantañ e oa ul lizher souezhus. Malmanche a c'houlenne diganin reizhañ an doare-skrivañ, hag ouzhpenn, lemel an holl c'herioù a gavjen re c'hallek ha lakaat gerioù brezhonek-rik en o lec'h. Evel kalz a dud, ha ne ouzon ket perak, e krede em boa ur gasoni divent ouzh ar gerioù amprestet diouzh ar galleg.

Respont a ris ne dajen ket da gemmañ gerioù e bezh-c'hoari. An doare-skrivañ, evel just, a vije lakaet da glotañ ouzh hini Gwalarn, ha darn eus an heñchadurioù-c'hoari adstummet.

O lenn an dornskrid e verzis ne dalveze ket *Ar Baganiz* kement ha Gurvan pe ar *Marvailh*. Pennadoù a seblante bezañ skrivet diaked, diwar herr. Ar menoz-se, avat, a zalc'his evidon.

Nebeut amzer goude e voe displeget *Ar Baganiz* e Ploueskad, hag e welis Malmanche adarre. Bez' e oa gantañ un den a c'houlneze arc'hant o toullañ bez Breizh e galleg. Re a zismegañs am boa ouzh an den-se evit tostaat kalz. Ar pezh-c'hoari a oa aozet ha displeget fall.

Neuze e skrivas, - a vije bet koulz din marteze chom hep skrivañ, - en doa Malmanche gortozet re bell da embann e oberoù, hag e oant deuet da vezañ a c'hiz kozh. Malmanche, feuket, ne fellas mui dezhañ lenn Gwalarn.

Divouzhañ a reas e-pad ar brezel. E oamp e Radio Roazhon-Breizh o klask skignañ kement pezh-c'hoari mat a oa e brezhoneg, ha darn eus pezhioù Malmanche a voe dibabet. Soñj am eus pegen laouen e voen o lenn evit ar wech kentañ *Gwreg an Toer*, unan eus eürusañ devezhioù va buhez. Malmanche a zeuas betek Roazhon. Koshaet e oa kalz, ha trenket un tamm mat gant ar baourentez. En amzer-se e oa diaes bevañ. Bretoned eus Pariz, dre vadelezh ha dre zoujañs outañ evel skrivagner, a skoazelle anezhañ. Malmanche ne oa ket kement-se anaoudek.

« Roet em eus dezho, » emezañ, « va dornskridoù da embann. Petra ne rafed ket evit ur sac'had glaou ? »

Pezh a oa, a gavis, kalet ha kriz e-keñver an dud-se. Marteze goude holl ne felle dezhañ nemet farsal.

Lennet em eus, war-dro 1946 hepken, e holl oberoù - da vihanañ ar re en deus roet. Damblijet e voen gant *Salaun*, displijet-kenañ gant *An Antekrist*, plijet kalz gant *An Infañvez Arzhur*. N' em boe ken a geloù eus Malmanche betek klevout ar c'heloù e oa marv.

11

Div levezon a zo bet war Malmanche, hini ar c'hoariva a oa diouzh ar c'hiz pa zeuas d' e oad-gour, hini Ibsen ha Maeterlinck, - hag hini c'hoariva-pobl Breizh-Izel. Den ebet n' en deus gwelloc'h spurmantet talvoudegezh ha ster c'hoariva hor pobl. Spurmantet, a lavarane, rak ne gav ket din en doa studiet don anezhañ. Gurvan, Salaun, Ar Baganiz, An Antekrist a zo ar framm hag ar yezh anezho tennet diouzh framm ha yezh ar misterioù. Ha daoust da se, pezhioù-c'hoari pobl n' int ket. Krediñ a ran e klaske Malmanche sevel pezhioù a vije kavet brav gant an dud diwar ar maez. N' int bet kavet brav nemet gant tud desket, bourc'hizien. Se a zeuas anat din e Ploueskad : nag ar c'hoarierien na tud ar vro ne gomprenent mat *Ar Baganiz*, a zo koulskoude an aesañ eus e oberoù d' an arvesterien da gompren.

E gwir, reishoc'h e ve lavarout en deus Malmanche, diwar an div levezon-se, savet ur c'hoariva dezhañ e-unan, melezeur e ene, melezeur e ved-diabarzh, tamm ebet ar pezh a vez goulennet gant an dud a fell dezho kaout un abadenn-blijadur evit o arc'hant.

Un dra all. N' eus ket a gentel e pezhioù Malmanche. Amañ int disheñvel-bras diouzh ar misterioù kozh, a oa kelennus, prezegennus, ur skol, - iskis a-walc'h, - a relijion, a istor, a vuhezgezh vat. D' ar misterioù ne veze ket roet atav asant ar veleien gwechall. Penaos e vije bet aotreet pezhioù Malmanche gant ar veleien bremañ, a ren an darn vuiañ eus hor strolladoù-c'hoarierien ? Ûr c'hoariva dezhañ e-unan eta. Gant ur menoz-stur, bepred heñvel : ar c'hask war-lerc'h ur c'hlanded kuzh a-dreuz saotradurioù ar vuhez. Eus e oberoù, ar re savet e gwerzennoù, a zo poblet gant tasmantoù o vont da heul un huñvre. Dre se marteze int stummet fall, ha bravoc'h da lenn, gant ar varzhoniezh a zo enno, eget da c'hoari war ul leurenn. Barzhonegoù int, a gredan, kentoc'h eget pezhioù-c'hoari. E-lec'h tud disheñvel o komz, ez eo Malmanche o komz dre c'henou tud disheñvel.

Pa n' en dije savet nemet ar peder oberenn vras-se, e c'helljed lavarout e oa ur barzh, ket ur c'hoarivaour. Rak kentañ kefridi ur c'hoarivaour eo mont er-maez anezhañ e-unan, ha lezel an dud, zoken an dud krouet gant e faltazi, da vevañ o buhez.

Ha merzout a rae Malmanche ar gudenn-se : pe e tle an aozer ren war e bersonajoù, pe e tle ar personajoù ren war an aozer ? Ya anat, he merzout a rae. Anez n' en dije ket savet daou skrid eus Marvailh an Ene Naonek. Ar skrid kentañ : ur pezh tasmant leun a varzhoniezh. An eil skrid : ur pezh tud, ennañ kalz muioc'h eus ar pemdez.

12

Eil skrid Marvailh an Ene Naonek, *Gwreg an Toer* hag *An Intañvez Arzhur* a zo c'hoariva gwirion. An den Malmanche a zo atav enno. Hogen an den Malmanche o

sellout ouzh ar bed, hag o lezel ar bed da vont ennañ. Peseurt bed ? Ur bed bihan : an hent etre Plabenneg ha Brest, uhelenn Bro-Leon, parkeier ha kleuzioù digened, hep mor, hep menez, hep koadeier ; tiez savet eeun, dic'hras, tomm dindan an heol ha yen dindan ar glav ; un ti-evañ bihan, un daol zink, staliadoù boutailhoù, na lous na kempenn ; hag an hent bepred, hir-hir d' ar c'hariolennoù, tour iliz Plabenneg, tour iliz Gouenou, tour iliz Lambezelleg, ha pelloc'h Brest gant savadurioù maen ar Verdeadurezh hag o frenester e renkadennoù kriz ; hag an treñ bihan o tufañ en ur gammigellañ dre ar c'haol, ar gwinizh, an ed-du, ar melchon. Eno ez eus paotred o toullañ douar, o charreat teil, o pikañ mein, o tevezhiata a vintin da noz ; ha merc'hed oc'h uzañ o c'horf oc'h ober labour an ti hag al liorz, hag a-wechoù o chom azezet o sellout ouzh an hent, hag ur martolod pe ur merserig pe ur reder-foarioù o tremen.

Ar vro-se, hag an dud-se a vev en tri fezh-c'hoari, a zo, evel pezhioù-c'hoari, pennoberoù Malmanche. Dreist-holl Gwreg an Toer, ur pezh ha na gav ket din a ve dreist dezhañ en holl c'hoariva brezhonek, ken pinvidik koulskoude.

Tangi Malmanche a zo bet brudet diwar an deiz ma voe embannet Gurvan. A-raok ne oa ket bet taolet nemeur a evezh outañ. Ha fentus eo lenn ar barnadennoù graet etre 1900 ha 1923 diwar e benn, pa 'z aer da furchal e kazetennoù ar mare : *Marvailh an Ene Naonek* hag *An Intañvez Arzhur* lakaet e renk ar pezhioù-c'hoari patronajoù, - nag uheloc'h, nag izeloc'h. Gant embannidigezh *Gurvan* e teuas en un taol da vezañ « hor c'hoarivaour meur », doujet gant ar skrivagnerien yaouank o deus savet Gwalarn, koulz hagant ar brini du a goag e galleg war Vreizh. Ar brud-se a blije da Valmanche, daoust m' en dije karet, - se a skrivas din ur wech, - e kemerje an dud ar boan da lenn e skridoù a-raok strinkañ ezañs dindan e fri. Gant ar moged-se ne veze ket karget e yalc'h. Paour-razh e oa. Evel pep skrivagner brezhonek mat en deus hadet perlez, ket dirak ar perc'hell, nemet war an hent bras, hep klask ober ur bern da dennañ gounid. Dimp-ni, ha d' ar rummadoù yaouank dreist-holl, da ziwall na vint dastumet nemet gant ar perc'hell hepken.

Tangi Malmanche, Stourmer

gant Per DENEZ

Tangi Malmanche a zo anavezet evel saver pezhioù-c'hoari. Dre e bezhioù en deus degaset brud da Vreizh hag evit-se o devez ar Vretoned doujañs vras evitañ. Un diforc'h a zo avat etre gounid brud d' ar vro en ur c'hounit brud vat d' an unan ivez, ha gounit brud d' ar vro en ur aberzañ ar vuhez dezhi. An dra gentañ a c'houlenn ijin - ha ne c'hell ket un den bezañ meulet evit e ijin, hepken evit an doare m' en deus implijet anezhañ - an eil tra a c'houlenn youl ha kalonegezh - ha da bep den eo dibab bezañ kadarn pe laosk. E gwirionez, un tammig disfi, hag un tammig dispriz ivez, ez eus da gaout, e Breizh evel e lec'h all, met e Breizh dreist-holl, eus an arzour a chom nemetken : o seniñ sioulik telenn e albac'henn p' emañ ar vro o c'hervel en he glac'har.

Tangi Malmanche n' eo ket anavezet evel rener « Spered ar Vro ». N' eo ket re souezhus : « Spered ar Vro » ne badas nemet pevar miz, eus miz Eost betek miz Du 1903, ha ne embannas nemet 114 pajennad skridoù. Ha neuze ne oar ket ar Vretoned kalz tra diwar-benn o istor. Met mantrus eo : rak ar gelaouenn-se a zo al liamm etre Malmanche hag an emsav - ar brouenn e oa Malmanche unan eus hor re. En abeg da « Spered ar Vro » e tellez eñvor Malmanche kaout diganeomp muioc'h eget estlamm : un tammig mat a garantez.

Lavaret eo bet en doa Malmanche embannet gwerzioù e « Spered ar Vro ». Gwir eo. Peder barzhoneg gantañ a zo er gelaouenn, met ar re-se, ha pa vefent adembannet, ne zegasfent netra muioc'h d' e vrud. Heñvel tra a c'heller lavarout diwar-benn e zanevell « Va mignon Gourgouchon ». Ar pep pouezusañ diwar e zorn, hag ar pep pouezusañ ivez en dastumadenn a-bezh, eo ar pennad-digeriñ anvet « Bezomp Ni hon-unan » hag a doullas un ervenn nevez dre zisplegañ menozioù Malmanche war veur a gudenn ha pal ar gelaouenn. Ar pennad-se a garfemp studiañ amañ un tammig.

14

M'en dije dalc'het Malmanche da gemer perzh e buhez pemdeziek an emsav e vije bet ur c'hazetenner eus an dibab. Un dro bluenn lemm-tre en deus evit diskar ar arguzennoù toull a vez lakaet re alies en a-raok gant difennourien ar brezhoneg. Lavarout a reont da skouer mirout ar brezhoneg evit ober d' ar C'hallaoued derc'hel soñj eus ar Gelted : « koulz e ve din-me, feiz », a skriv Malmanche, « e vije troc'het o zeod dioc'htu d' ar milion bennak a dud hag a gomz brezhoneg, ha din-me da gentañ, kentoc'h eget gouzout din n' her c'homzer nemet evit ober plijadur da un nebeut tud gouiziek ». Lavarout a reont c'hoazh mirout anezhañ peogwir ez eo ur yezh kozh, yezh kozh hor gourdadoù : « koulz lavaret, a gav din : Setu amañ bragez va zad-kozh ; arabat din-me dougen ur vragez all, abalamour ma 'z eo houmañ hini va zad-kozh ». Ar menoz-se a seblant bezañ lakaet anezhañ da gounnariñ kalz rak en ur pennad all e ra goap adarre eus an dud a gar « ar spered kozh, ar gizioù kozh, ar yezh kozh,.. n' eo ket abalamour d' an dalvoudegezh o deus, met abalamour d' ar ger kozh a zo war-lerc'h... » Nann. « Tud a-walc'h o deus komzet... eus an amzer dremenet. » Ret eo ober gant ar brezhoneg « abalamour d' ar Vretoned en amzer-vremañ ha dreist-holl d' o bugale en amzer-da-zont ».

An dra gentañ, evit Malmanche, n' eo ket ar yezh - bez' ez eo ar spered : Spered ar Vro, a vo Breizh, hepti, beuzet er « sottoni » hag el « loustoni », « ken disheñvel diouti hec'h-unan ha ma 'z eo ar marmouz diouzh an den » ; Spered ar Vro, a raio dezhi en em ziskouez « dispar e pep tro » : « hag o vezañ ma 'z eo dispar, ez eo kaer, kreñv ha bras kement a ra ».

Ar spered, avat, en em zispleg er skridoù. Ar spered, hag a vag ar skridoù, a zo maget ivez gant ar skridoù. « Ur vro hag he deus c'hoant da virout

he spered-hi a rank eta kaout he lizheradur-hi, » Ha ne c'hell ket bezañ ul lennegezh ar vro hep yezh ar vro. Rak « ur vro hag a goll he yezh a goll he spered er memes taol ». Bez' e tleer eta difenn ar yezh evit reiñ kresk d' al lennegezh hag a savetaio ar spered.

Piv avat a zifenno ar yezh ? N' eo ket ar bobl : « me fell din da lavaret ar re vunut, ar re diouiziek ». « Ar bobl ne ra forzh ebet eus he giz-prezeg. Her miret a ra, m' oar vat, dre voaz : n' her difenno ket avat dre gefridi, pa ouezo ur c'hiz all. Rak ar bobl n' oar ket petra eo ar superflu. Kement tra ha n' he deus ket ezhomm anezhi a zo didalvez. Pa n' he devezo mui ezhomm eus ar brezhoneg e tilezo anezhañ ». Gant ar Vretoned desket, gant ar re a ro an ton, e vezo savetaet ar yezh. « En o galloud emañ Spered ar Vro. » Int, zoken, a zo bremañ o teskiñ ar yezh p' emañ ar bobl ouzh he dizeskiñ. « Rak-se e c'heller lavaret : Neb a fell dezhañ labourat evit ar bobl a rank bremañ labourat evit an dud desket. »

Petra eo avat, en diwezh-holl, Spered ar Vro ? Ar pezh a ra d' ar vro bezañ hi hec'h-unan, ha disheñvel diouzh ar vro amezek. Ar pezh n' eo ket spered ar vro all. Ar pezh a rae da Bonkalleg en em sevel, « Breizh o vezañ bet soñj he doa bet un istor » ha c'hoant o tont dezhi, tost, « kaout un istor adarre ». Ma ne implij ket Malmanche ar ger broadel, gant e ster leun a-vremañ, n' eo ket peogwir na soñj ket en dra, met peogwir n' eo ket bet kavet c'hoazh ar ger.

15

Bremañ e c'houlennan gant al lenner soñjal ez eo bet skrivet kement-se e 1903 ha meizañ mat ez eus aze tri eus menozioù-stur Gwalarn : stourm evit ar brezhoneg en abeg d' e dalvoudegezh denel, krouiñ evitañ, ha drezañ, ur gwir lennegezh hag, en diwezh, stummañ ur strollad tud desket a-raok mont d'ar bobl. Ha moarvat e lavaro al lenner eveldon ez eo mantrus-bras n'en dije ket lakaet Malmanche e venozioù da dalvezout hag e vije chomet berr gant ar pedervet niverenn.

Rak berr e chomas. Kinniget en doa « Spered ar Vro » evel ur « gelaouenn a lizheradur brezhonek », o reiñ d' ar ger lizheradur (lennegezh a lavarfemp hiziv) e wir ster a skridoù dezho un dalvoudegezh lennegel ha n'eo ket, evel ma reer peurliesañ, a skridoù savet e brezhoneg. Met, da lavarout ar wirionez, n' eus ket kalz a lennegezh e-barzh an dastumadenn, daoust ma talvezfe un danevell evel hini Frañsez Kamm « Ur re dud kozh » ar boan bezañ advoulet. Marteze e oa re abred : ar Strollad Broadel kentañ a voe krouet e 1911, pa zeuas Gwalarn c'hwec'h vloaz hepken goude an eil Strollad. Pe neuze e oa re ziwelzhat : dougen a rae Malmanche pouez trubarderezh vras an naontekvet kantved breizhat - ar c'hantved-se na zlee bezañ skarzhet, sotonioù hag all, nemet gant ar Brezel Bed Kentañ - ha gant ar pouez-se e voe torret e lañs.

Paouez a reas « Spered ar Vro » a vezañ embannet hep kemenn ebet d' al lennerien. En enep-tre : en teirvet niverenn e roe ar rener da intente vije kalz « rummennoù » all, unan anezho penn-da-benn e gwenedeg. Perak neuze e chomas a-sav ? Trubuilhoù arc'hant ? « Ret e vez kaout arc'hant d' ober teil evit sevel ur gelaouenn a Lizheradur brezhonek, » a skriv Malmanche en ur farsal en teirvet niverenn. Trubuilhoù gant al lennerien ? Un taol pav a zo, en eil niverenn, « d' ar skrivagnerien (ur c'halzik anezho) na garont ket bezañ barnet gant o c'henvreudeur », ha gouzout a rae Malmanche - sinañ a rae e bennadoù barnerezh Gwalldeod - lavarout ar wirionez en un doare flemmus-tre a-wechoù. Trubuilhoù personeloc'h ? Ne ouzer ket. Ha marteze ne vo gouezet biken. Pe marteze hepken skuizhnez ha kounnar ? Un nebeut frazennoù a zo, e rakskrid - gallek - Salaun a seblant kaout un dra bennak da welout gant istor « Spered ar Vro » : « Huñvreet em eus ur wech e oan Arzhur. Ganin war va fenn va zokarn skedus em eus en em ziskouezet war an Dachenn-Emgann pa oa ar sonerezh en e vravañ. Hogen, na pegen iskis, den ne seblantas teurel evezh ouzhin. Merzout a ris a-greiz-holl unan eus va mignoned, a ouien e oa anezhañ un Arzhurad eus ar re greñvañ, ha d' ar red ez is d' e gaout. Goude bezañ taolet avat ur sell diseblant war va zokarn ez eas kuit en ur vourkomz : Arsa, gouel a zo hiziv gant paotred-an-tangwall ? »

16

Keuz hon eus, avat, d' an oberenn vras en dije gallet « Spered ar Vro » bezañ, pa verve ken brav ennañ ar gredenn vroadel. Keuz hon eus d' ar bloavezhioù prizius a zo bet kollet gant e c'hwitadenn. Aze e chom, evelkent, ar peder niverenn anezhañ da ziskouez he deus tridet kalon Malmanche evel ma trid hiziv hor re. Brud a vo graet, forzh pegement, d' an arzour a savas pezhioù ken kaer. Me avat a gav gwelloc'h soñjal er stourmer a gemeras an trubuilh da sevel ur gelaouenn hollvrezhonek, da ober skol vrezhonek, da voulañ gant e zaouarn ul levr brezhonek - oc'h ober evit e vro labourioù dilorc'h evel an hini izelañ ac'hanomp. Ma kouezhas « kent diraez ar pal » hon eus kerse ha truez : met truez evel ouzh unan en deus stourmet a-raok bezañ trec'het gant ar vuhez. Ha sur omp en deus kavet - evel ma skrive eñ e-unan diwar-benn un den all - « e karantez e vro hag el labourat... evit he gloar, ar vammenn a bep levnez hag a bep frealzidigezh ».

Kudenn an dilhad he deus kemeret e Breizh ur pouez eus ar re vrasañ, ken bras zoken m'emañ warnes diskar an holl gudennoù all. Er-maez eus ar bragoù broadel ne vo ket a silvidigezh. Dazoned Breizh a zo en he bragoù. Broadelezh Vreizh, ha na c'hell ket bezañ gounezet gant kantvedoù a emaberz, pe zoken gant ar gwad skuilhet eviti, a c'hellit kaout dreist ar gont e ti ar c'hemener tostañ en ur c'houlenn gantañ ur rummad dilhad. Evit an temz-spered, an ijin, ar plegoù mat, kement hag a ra nerzh ha kened ur ouenn, bez hoc'h eus anezho e-barzh ar priz : rak n'int nemet doublenn ar bragoù.

Tangi MALMANCHE,
diwar rakskrid gallek Salaun.

KANNAD UR BED ALL

gant Arzel EVEN

Marv eo Tangi Malmanche. Ha setu-eñ, « tel qu'en lui-même enfin l'éternité le change », o kemer e lec'h en istor al lennegezh, n' eo ket hepken brasañ dramaour Breizh, hogen e-touez ramzed ar c'hoariva, ken uhel hag Euripides, Shakespeare, Goethe hag Ibsen.

Re bell ez an ? Pelloc'h ez in c'hoazh : un elfenn a zo e Tangi Malmanche ha na gaver ket er re-se, nemet an hini kentañ, un elfenn ha na zere outi anv ebet estr eget « usdenel ». Lakaat an eil rann eus Gurvan er « Beurbadelezh » ne vije ket a-walc'h evit bezañ usdenel ; pep skrivagner a c'hell lec'hiañ e oberenn e-giz ma kar, en amzer hag en ec'honder. Tro-vicher ar sklerijennadur o tiskouez red an amzer, daoust hag ijinus-dreist, ne vije ket a-walc'h kennebeut. An usdenelezh a zo en danvez e-unan.

Lakaomp er-maez Gwreg an Tôer hag ivez an danevelloù gallek (nemet La Tour de Plomb), hag a zo eus an hevelep andon hag e c'hoariva ; ar peurrest a zo anezhañ danvez « dreist-natur ». Danvez relijiel mar karer, hogen ar relijion-se n' eo ket hini ar «madigoù sukr roz », na zoken ar Gristeniezh voutin. Da varn hervez lezennoù strizh hag ezrinel, heretik eo ar Breur Yann - n' eo ket evel Luther, hogen evel ar Gathared ; n' eo ket en ur glask diskar ar veli speredel, hogen en ur lavarout re uhel traoù kuzh ha na gompren ket mat. « Me 'zo mestr war repoz va ene, » eme Sezni Falc'han - hogen reiñ e silvidigezh peurbadus evit enor e diegezh, pe en em gannañ da Wener ar Groaz evit difenn ar vaouez dreistkaret, a zo a-enep ar vuhezegezh krizten ordinal. Salaun, gwir eo, a zo muioc'h « reizhkredennel », hogen nebeut en deus da welout gant inosant kaezh ar vojenn.

Arabat koulskoude chom war ar menoz-se. Pa seller mat, pennvennad ar c'hoari a zo an hevelep hini e tri drama ken disheñvel hag An Antekrist, Gurvan ha Salaun, nemet eus an eil pezh d' egile e saver eus an Ifern d' an Douar hag eus an Douar d' an Neñv. Ur forban, gwir skeudenn an Diaoul, saveteet dre garantez ur plac'hig c'hlan, gwir skeudenn ar Werc'hez. Ur marc'heg hael o terriñ e le ha lezenn peoc'h Doue evit difenn enor ha madoù ar vaouez a gar, ha saveteet a-gevret ganti. Ur paotr yaouank, foll e-keñver ar bed ha fur dirak Doue, o tilezel pep tra, zoken ar garantez reizh ha dizrouk, evit servijout an « Itron » na anavez ket. Hag ur marv kriz, gant an eürusted peurbad war e lerc'h, a zo o gopr dezho o zri. Sezni, pennden ar pevare drama bras, a zo o breur ivez, daoust ma hañval : evit e verc'h eo ez ay d' ar chafod, gant bec'h ur fals-le war e goustiañs, ha koulskoude, santout a reer e vo pardonet, eñ ivez.

An den kollet gant ar vaouez
gant ar vaouez a zo salvet.

18

Ur fazi e vije, evelato, gwelout er c'homzoù-se un heklev eus « das ewige Weibliches treibt uns ins Himmel ». Amañ n' hon eus ket ur gour « denel, re zenel » tennet diouzh skilfoù Satan gant pedennoù eeun ur plac'hig ; ar silvidigezh, amañ, a zeu diouzh ar garantez hec'h-unan, ur garantez n'heller ket envel « denel » rak un hent davet Doue ez eo. Kement-se n' eo ket kristen, a lavaror marteze. Ma, petra e oa neuze « Itron » ar marc'heg a wechall ? Pa oa-hi evitañ andon pep kur ha pep uhelvenoz, ne oa ket hepken ur vaouez a gig, hogen skeudenn ar Werc'hez Neñvel. Bremañ, Gurvan a zo end-eeun ur « marc'heg » - ha Fontanella teu da vervel a-youl-vat evit e dorfedoù, n' eo ket dre nerzh pedennoù Mari, nemet end-eeun dre e garantez ouzh ar plac'h he deus en em ziskouezet dezhañ evel skeudenn ar Werc'hez - evel m' hen anzav e-unan. Salaun, eñ, n'eo ket en hevelep rummad, hogen war ur bazenn uheloc'h : buhez arvestus ar penitiour e-keñver buhez oberiant an den a vrezel. Hec'h « Itron » a zo hepken

hini an Neñv, hag evit hen diskouez anat en deus Tangi Malmanche lakaet e-kichen Salaun div vaouez all : Berc'hid, an Douar, ar garantez denel, ha Wanza, an Ifern, orged ar c'hig.

Gant kement-se, ha daoust d' an diavaez, ez eo ar gwir gant oberour Salaun pa lavar e rakskrid mouladur gallek e bezh-c'hoari (ar rakskrid-se a zo a-bouez bras, ha ret eo distreiñ dezhañ bepred evit kompren Malmanche hag e oberenn) : « Il serait d'ailleurs très pénible pour moi, et même absolument contraire à mes sentiments les plus intimes, que l'on put reprocher à ma Vie de Salaun d'offenser en quoi que ce soit les principes de la Religion (...) Or, tout bien examiné et pesé, je constate que ma Vie de Salaun, qui n'est certainement pas une pièce pieuse, est plus religieuse, dans toutes les acceptions du mot, que sa Légende elle-même. »

A-dreuz hon amzervezh du, dreist ar bigoderezh koulz hag an digredenn, emañ Tangi Malmanche o tegas deomp, evit hor sebez, mouezh hengoun marc'hegel ar Grennamzer. A-ouez dezhañ e-unan ? Ne gredan ket. Ar menozioù displeget e rakskrid Salaun diwar-benn ar brezhoneg hag ar c'hoariva brezhonek a ziskouez anat ne oa ket « krennamzerel » evit ur gwenneg an den anvet Tangi Malmanche. Hogen, evel ma c'hoarvez alies, an den hag ar barzh a oa daou. Hag eñ n' eo ket an dra-se a zispleg, en un doare dispis, ar « Prologer » e Gurvan :

19

Me oar, kerkoulz ha pep unan,
ober dornerezed ha gweturioù-dre-dan.
Me 'labour a-hed an dervezh ;
me 'labour kriz ha kreñv da c'hounit va buhez ;
mes pa zigor an noz, pa bouez va izili
gourt ha skuizh war-zu an douar,
pa serr va daoulagad dirak al loustoni,
dirak ar Bed hag e c'hilac'har,
va spered neuze 'gar nijal
d' an nec'h, en tu all d' ar stered,
da sellet, a-bell, ouzh va bro garet,
du-hont... hag evit kaozeal eus an amzerioù tremenet
gant hon tud kozh, ar re wechall-wechall...

Tangi Malmanche, anat eo diwar e oberoù, en doa lennet kalz hag a ouie meur a dra diwar-benn an istor, an hendraouriezh, an doueoniezh hag ar « skiantoù kuzh ». Ne gredan ket, avat, en doa ur ouiziegezh hengounel wirion. Hogen ar Barzh, en e « huñvre dihun », a verz alies - dispis ha diglok peurgetket - tammoù eus ar gwirionezioù donañ. Souezhet e vezer da gentañ o welout « Ael ar Marv » e gwenn hag Ael ar Vuhez » e du ; ar c'hontrol a c'hortozfed. Nann avat ; er « Beurbadelezh » emaoamp neuze, ha pep tra a zo eilpennet : « ar pezh a zo du en tu-mañ a zo gwenn en tu all » (pe « ar re gentañ a vo ar re diwezhañ ») hag ar marv er bed-mañ a zo ganedigezh er bed all.

Hag ar Barzh awenet a zo ganet d' ar Bed all-se, m' en doa degaset deomp ar vouezh anezhañ, hep gouzout mat dezhañ e-unan marteze.

Spered ar Vretoned en deus e wiskamant : ar brezhoneg. Perak eta amprestañ hini an amezeg ? An neb a gemer dilhad un all a gemer ivez e c'hwen.

Tangi Malmanche, « Spered ar Vro », niv. 1.

20

Lodnn ar gelaouenn

21

MORWAZI

Da belec'h ez oc'h tec'het diouzhin,
Gerioù skoemp va huñvre ?
N' oc'h ken nemet sarac'h eskuit
Un evnig o tremen,
Emsoñj an erc'h o kouezhañ hep nep trouz.

O c'hwi pellaet, gerioù gouez !
Evel evned an aod o lezel din hepken
Heklev o garmoù trist.
O, gallout hoc'h heuliañ, lavaroù tremeniat,
Nijadeg em ene,
Evel garrelied didermen o beaj.

Maodez GLANNDOUR.
Gouhere 1948.

22

ELERC'H VA ENE

Pa dremen an elerc'h en oabloù va ene,
Gant petra, gant petra e c'hellfen o fakañ,
Pa dremen an elerc'h en oabloù va ene.

Un aner eo stegnañ da wareg didruez,
Gant petra, gant petra e c'hellfes o fakañ,
Un aner eo stegnañ da wareg didruez.

An elerc'h drouklazhet n' int ken, n' int ken evned,
Gant petra, gant petra e c'hellfes o fakañ,
An elerc'h drouklazhet n' int ken, n' int ken evned.

Ha pa zeuy an avel da dremen 'n ur ganañ,
Gant petra, gant petra e c'helli he fakañ,
Ha pa zeuy an avel da dremen 'n ur ganañ.

En roued da werzennoù ne c'helli he derc'hel,
Gant petra, gant petra e c'helli he fakañ,
En roued da werzennoù ne c'helli he derc'hel.

Rak mar gellfes ober, ne ve ken an avel,
Gant petra, gant petra e c'helli he fakañ,
Rak mar gellfes ober ne ve ken an avel.

Gouhere 1948

DASTUMAD PENNWERN

IOUAN AR BORNIC

louan ar Bornic an deus grêt
Ar pés na rafê den a bet,
Neus savet eur lest a dri estel
En jardin e dad, voar eur vratel.

Pa oë achu e lest gantan,
A taoulinas a dost dezan,
Da bidi Itron ar Pors-Gouen
Ma houchê eur veach e blaneten.

Gant poën e beden achuet,
Ma voa e lest amc'hosteet,
Ma oa e lest voar e c'hoste,
Da ziscoueï da Iouan a veachê.

Iouan ar Bornic a lavarê
Da Iouan ar Petit a neuze :
« Iouan ar Petit, ma mignon quer,
« Groa moyen ma chomin ar guer ;

« Ac a spou eun habit neve,
« Ar c'haëran a vou er c'hontre ;
« Var berret Penvenan pa arriou,
« Na vou hini bet en tremenou. »

Eroan ar Petit a lavarê
D'Eroan ar Bornic a neusé :
« Ma iontrik quer, mar am c'heret,
« Iouanic ar guer a lesseet. »

Eroan ar Bornic a lavare
D'Eroan ar Petit a neusé :
« Drouc ha mat gant nep a gomso,
« Evit Iouanic a iêlo. »

Iouan ar Bornic a lavare
Da Vari Penhuel a neuzé :
« Adieu ta ! Mari Penhuel,
« Me a ia breman da guer Rochel ».

24

- Na da Rochel na néet quet,
« Clesq eun al evit monet. »
- O drouc ha mat gant nep a gomso,
« Da Rochel, allas ! me iêlo.

« Choaset so martolodet mad,
« Prometet on dê gant ma zad.
« A pa hoêzfen en ha douc ha goad,
« Ret a vou din monet, a c'hon a vad.

« Adieu ta ! Mari Penhuel,
« Me a ia breman dar Rochel,
« Choas a rin gouin quer douç a mel,
« Vit on euret, Mari Penhuel ».

Iouan ar Bornic a lavare
De vam dinatur a neuze :
« Darêt, ma mam, ma c'halhoëou,
« Ar re ar croec'h, ar re a traou.

« Digoret ma c'houf sou ar Gorguer,
« Ebarz a zo eur mouchouër,
« Eur mouchouër lien holland,
« Ac en e greis, eun diamant.

« Roet an d' Vari Penhuel,
« Ha leveret dei bean fidel.
« Evit me, queit a mo bue,
« A mo 'vit hi cals a garante ».

E vam ingrat a responte
Da Iouan ar Bornic a neuze :
« Mari Penhuel nen dêvo quet,
« Pe ne guir na n'oc'h quet demêt ».

- Mar na nomp quet hoas dimezet,
« Prometin ober on deus grêt ;
« Mar deuan birviquen dar vro,
« On daou a vefomp priejo.
« Ma deuan birviquen dar guet,
« Vou grêt on euret ar Gorquer. »

Eroan ar Bornic a lavare
D' Varc'harit Gouingvarc'h a neuze :

« Leal ! Marc'harit Gouignevac'h,
« Gan nac'h a chom madou ar oalc'h
« Gouinis ru zo en o soiller,
« A guin clèret so en o ceiller.

25

« Ar gouinis ru, ar guin clèret
« Da evan Marc'harit do sec'het. »
Iouan ar Bornic a lavare
En he lest neve pa bigne :

« Nac a dut so ar garido
« Es on gouelet o couitat on bro
« Mari Penhuel a zo ië
« Aman voar goste Crec'h-ar-Roue.

« Ac an dour en e diou lagat :
« Penos e c'hall e c'halon pat ! »
Iouan an Bornic a lavare
Bars en e lest neve dare :

« M' a oel ma mam en he jardin
« O cuntuil col ha louzou fin,
« Mari Penhuel quer quent a hi ;
« Ma pliché da Zoue 'ven gant hi ».

Ervan ar Bornic a lavare
De vap Iouannic a neuze :
« Terrubl eo, Iouannic, gouëlet
« Peguen dallet out gant ar merc'het. »

- Petra dal dit laret ze,
« Ret eo dit mont quer couls goude ».
Ac Rochelis a lavare
Da Eroan ar Bornic a neuze :

« Loget Iouan ar Gorquer vete,
« Ac a c'honesset ho pué :
« Ar sevenew a gânas neuzer
« A na ganont nemet dan drouc-amzer ».

- Canet ar Seven pa garo.
« Vete ar mès ni a chomo.
« Me a renq approuvi hon oeuvre
« Vete ar mès ni a chomo ».

Ma charge Eroan ar Bornic
Bean sentet eus Eroan ar Petit,
Ha bea trohet ar ouern vras,
O disê goneët o vue hoas.

Chetu beuet ar verdëidi
Ac ar lestat ol nemet tri
Map Bertram Oëram a Vugueles,
Map ar Petit, map an Ollieres.

26
Cri a vise nep na ouelchê,
Bars en Peroënan pa harichê,
O oëlet ar seiz intanvez
O hantren an ilis assemblès.

Enan var ugent pa voar dro,
A zo chomet a vinoro,
Marc'harit Guingnwarc'h, ar c'hroec vihan
Hônnes a zo canvaouet, hep doan.

Beuet he vried, ac he lest
He map Iouan, ac he map Jelvest
Gouëlet intanves, a hatgouëlet
Hoh amzer vad a sou tremenet

Mes ma carje ar Ouignevarc'hen
Dougen he c'hanvou pen da ben
A vize dimêt da Sallio
Pe d'eur marc'hadour a Roscoff.

Ma arrife ar Bornic ar guer.
A ve zouët voar e amzer :
Car eur messaer denvet ha moc'h
A gousc gant e bried an nos.

Goëlet a rafe eur messaer
Bars en e oële, ar Gosquer,
Ha map ar Pru a lavare
Da Varc'harit Oignvarchen de a oë :

« Pa oa bev Eroan ar Bornic,
« Marc'harit, houi a oa manevic
« Houi a oa maguet quer mignon
« Na zebehach quet a souben ognon.

« Na zebehac'h quet a souben ognon,
Na quer neubet a guic cochon.
Brema, Marc'harit, houi a debchê
Col disholen 'r brignon gantê ! »

Dastumad Pennwern, lev. 95, f. 271-274.

KLOARECH GUEGAN

Mar plich ganeoc'h e silleofet
 Eur werz zo newe compozet ;
 Da velekguegan e c'he groet.

Ed e Gweganik da wengamp
 Da kana muzik excellent.
 Ben ma retorno ahane
 En vo sur a kello newe ;
 Ahane ben ma retorno
 En vo sur a wel gello.

Morgero goz a lavare
 De vab kloarek ag an de se :
 « Setu offereniet gant gwegan
 « A c'hui er skol kent ewitan.
 « Deus eur skoet a foete gwegan,
 « Me fouete pemp c'houec'h ma unan
 « Klask a lakad da vean beleg,
 « Met, ma mab, na veet ked ».
 Ag en ag a respont de dad
 Eur guir a ne voa ked plasset mad :
 « Na man neus madou ar gwegan,
 « Neus in goneet gand e poan.
 « C'hwi c'heus droug akisitet o re,
 « Na po c'hwi biken chanç gate.
 « A re a zo droug akisitet
 « Se zo koz de n'prosperont ked ».

Seiz a dud mogero a zo ed
 Da offern newe ar beleg
 Ag o seiz e proffchont er plad ;
 Na rechont ked a galon vad.

Pa voe gwegan gant an hent o vonet,
 Eun dimezel vrao neus renkontret,
 Humblamant e neus i saludet.
 « Beleg iaouank, din e leret
 « Pelec'h e heed a ma oc'h bed ? »
 - Me a deu deus ar bourg a Pontvelle
 Da larat ma offern newe.
 - Ma deud deus ar bourg a Ponvelle,
 « C'hwi lavaro din ar wirione,
 « C'hwi laro din ag en a zo
 « Den chentil kloarek mogero ».

28

- Dimezel iaouank, ma nem c'hredet,
 « En mogero na fiet ked.
 « Na fiet ked en mogero,
 « Recevet n'deus daou urcho
 « A prest da receo an trivet
 « Gant daouzec deis nedeleg ».

An dimezel iaouank a lavare
 Da kloarek mogero ag en de se :
 « Da pera na deud tu war ma zro
 « Na da ober goap ahanon ?
 « Recevet o c'heus daou urjo
 A prest da receo an trivet

Gant daouzek deis nedelek.
Gant o kinder wegan a meus klevet.

Pa voe gwegan gant an hent o donet,
Eur gwel renkontr neus renkontret.
E dad a kloarek mogero,
Daou kloarek all deus a wëlo.
Ag int o vond deus e pedi
Da vond gante dan hostaliri,
Na da vond gante da goanian,
Arc'hant o devoa da pean,
Na da tava ar gwin newe
A voa sellieret an noz se.

Kement a rejont deus en pedi
Ag en mont gantan dan hostaliri.
Na pa devoa o c'hoan debet,
Ar konklusion a voa groet
Da lac'ha ar paour kez belek.

Pa c'hoant prest da partian
Komansaz ar c'hog da ganen.
An hostizez a laras dean :
« Guegan, chomet ahan dan de ;
« Eun tra benag zo a newe.
- Ahan dan de ne chomin ked,
« Ma mam ganen a ve jennet.
« Me wel va mam en dall e zan
« Karget e c'halon deus a voan
« Welet arri er ger marc'h ar belek
« Ag en, siwoas ! ne arri ked ».

29

Pa voe gwegan gant an hent o donet,
E kinder outan zo dizroet :
« Na teus ked a chonj, va mignon,
« E voas te bed ambition
« Dirag eun demezel vrao meurbet ;
« Peneverdout me moa i bed ».
- Ma tes hassusis hag e ris,
« Ober ewidout a chonjis
« O klask ober ma wiches belek,
« Ma vichemp on daou kamaradet.
- Ma c'hinder paour a na veomp ket.
« Lar da in manus pa guiri
« Rag e c'hout enn eur ma virvi ».
- Otrao Doue ! possubl e ve
« E ve ma c'hinderv em lac'hfe ?
« A ni on daou er memeus ker
« O dibi on bara dibreder,
« A nimp on daou er meumeus ti
« O tibri bara disouren (disoursi ?),
« A nim bugale dan diou c'hoar ?
« Ran a rai o c'halon gant klac'har ! »

Seitek toll kontel a neus bed
Ken ma eo dan douar koeet ;
Was ewid den e he eman
Pa neus resistet petek keit man.

Eur breurik bihan a neffoa
A woa oajet deus a seiz vla
A klevas eur voez o kriel,
Deus e vreur belek e oa hanvel,

Voa kasset da wengamb tout esprez
Da intêrrogi an hostizez.

« Hostizez paour, din leret,
« C'heus ket goelet ma breur beleg ? »
- En eiz eur da noz e voa aman,
« Kompagnonez vad e voa gantan.
« Gantan voa kompagnonez vad :
« Kloarech mogero ag e dad,
« E dad a kloarek mogero,
« Daou kloarek all deus a woëlo. »

Janet ar gwen a lavare
Woar vene bre ag an de se :
« Otro sant herve, emezi,
« C'hwi zo var an huel o ti
« Ag a wel an doue er rinviro
« Ken skler ag an heol er feunteunio,
« Reit tu din kello deus va mab
« A me rei dec'h eun disro mad ».

30
Pa voa gant an hent o vonet,
Eun den ancien en deus renkontret
Ag a roas dei da intent
E voa ar c'horff maro en hent.

Jannik ar gwen a lavare
En tall e mab pa arrie :
« Pelec'h e man ar vuntrerien
« N'eus laket va mab evel en ?
« Pem kant skoet an heol e din koustet
« Ma mab deus da ober beleg
« A, pa koustffe din pem kant all,
« Me renko revenc'h an dud fall ».

Madeleine.

Dastumad Pennwern, lev. 91, p. 16-18.

31

RIWAL

Et e Kornik koz d' an euret,
Et e a ne ket distroet.
Tapet eo, tapet eo
En toul ar blei hag hen meo.

Lavarat a re an oac'h koz,
Pa voa arri tost d'anter nos :

- Pa e gwir ne deu ket Riwal,
Plac'het, c'hui zanso eur wech all.

- Kornik koz me man ket a bell,
Arri e er c'hoad ar c'hastel.

Breman zont, pa voamp o tonet,
He vombard a meump bet klewet.

Pa voa Kornik o vont er c'hoat
An douar torras dan he droad.

A koe a eure en toul-trap
E lec'h ma voa eur blei tap.

Eur blei loued a garo,
Treur evel gazez an anko.

He daoulagat ru tan gwal
A lugerne en nos teval.

Hag hen o tapota he vombard.
Hag hen o c'hoeza henni stard.

Hag al loen, souezet meurbet,
A chome chouchet d'hen klewet.

Nemert pa paweze, kerkent
Ar blei a skrigne he zent.

A Kornik koz, o goelet se,
A haste da son adare.

A pa paweze c'hoas, raktal
Ar blei re d'he zent strakal.

32
Allas ! siwas ! ar sonner kez
Ne voa ket henon en he ez.

Tud an euret a lavare,
O vont d'ar ger deus ar beure :

- Chomet e c'hoas ar mevier koz
O c'hober e dro pad an nos.

E man duze en eun toufle,
Berc'hoezet gant ar jufere.

Eur pennat c'hoas voa klewet sonn,
War bianaat e c'he an ton.

Ar blei didrous, pa c'hwhitas,
Lampas warn'han, ag en tagas.

Biken, biken, nan birviken
Riwal vars na gourdrour den.

E man en toul gant ar blei,
Na ne voelo ket an dei.
Tapet eo, tapet eo
En toul ar blei, hag hen meo.

Dastumad Pennwern, lev. 94, p. 204-207 (*).

(*) Er 95vet kaierad soniou ha gwerziou dastumet gant Pennwern (p. 12), e kaver ivez an daou boz-all-man :

Birviken, birviken
Kornik kos na sono da den.
Paket eo, paket eo
En toul ar blei hag hen meo.

Ben varc'hoas ma vo de an eï
Vo Kornik kos e koff ar blei.
Tapet eo ...

Kontadenn-Bobl

gant Per DENEZ

« Ma kontan deoc'h kement-se dre ar munud, aotrou barner, n' eo ket peogwir em eus aon eus ho kastiz. Ne vern din petra vezo graet. Ne vern din bezañ kondaonet d' ar marv. En enep. C'hoant em eus mervel. Ha kalz aesoc'h eo bezañ kaset gant ar re all betek ar chafod eget mont c'hwi- hoc'h-un e penn ar chaoser pe skoulmañ c'hwi-hoc'h-un ul las en-dro d' ho koug. Nann. Ho kastiz ne vern din tamm ebet. Pezh a garfen hepken eo ober deoc'h kompren. Evit netra. Just evit ober deoc'h kompren.

Kaer am eus en em lazhañ avat, ne gomprenit ket. Moarvat ne c'hellit ket kompren. N' oc'h ket eus hor bro, setu ! N' oc'h ket eus hor gouenn. Zoken pa vevit en hon touez abaoe keit all, n' oc'h ket eus hon tud. C'hwi n' hoc'h eus morse klevet karrig an ankou o vont e-biou d' ho ti, kia ? Pe, kentoc'h ha gwashoc'h, c'hwi n' hoc'h eus morse klevet ho mamm o tisplegañ e oa tremenet karrig an ankou un noz dirak toull he dor, hag e oa bet kollet he gwaz er mor an deiz war-lerc'h. Me 'm eus klevet, aotrou barner, ouzhpenn ur wech. Ha pa veze displeget an istor e welen, ouzh flammadeg an tan, stumm treut an ankou oc'h en em zispakañ er milouer er penn all eus ar gambr, hag e stagen da youc'hal. Ar re all a youc'he ivez pa ouient petra em boa gwelet, hag an amezeien a yae kuit buan eus an ti en ur ober sin ar groaz.

Mousc'hoarzhin a rit, aotrou barner. Koulskoude e lavaran deoc'h ur wech c'hoazh : ma 'z on me kablus evit an dra-se, neuze eo kablus va mamm ivez, ha va zud-kozh, ha tud-kozh va zud-kozh. Va gouenn a-bezh. Va mamm he doa-hi klevet ur c'havell o vont en-dro er c'hgrignol. Ha taolit evezh mat na oa kavell ebet eno da luskellat. Padal e kleve anezhañ ha me gleve evelti. Pa savemp gant an dirioù da welout e tave an trouz diouzhtu. Evel-se e-pad teir nozvezh lerc'h-war-lerc'h. An teirvet nozvezh e oa deut Matilig ar Burev Tabok da gousket ganeomp, kement e oamp spontet. Ha pa oamp-ni o selaou trouz ar c'havell o vont en-dro, ingal-ingal e lusk, setu ma teuas un dra bennak, pe unan bennak, da skeiñ ouzh ar prenestr. Teir gwech diouzh renk. Evel ma skoan amañ gant va biz war an daol, aotrou barner. Daoust ha piv pe betra, n' hon eus morse gouezet. Pa voemp disouezhet e oa tavet trouz ar c'havell er c'hgrignol, ha va breur bihan a oa marv en e wele. Evel-se oa.

34

Ni hon eus gouezet atav pa oa unan bennak eus hon ti o vont da vervel. C'hwi ivez, a lavaroc'h. Met ar medisin an hini eo a lavare deoc'h « Ho tonton kozh ne bado ket pell », hag ar familh a vire un devezh dieub evit an obidoù. Ar marv a zeue deoc'h en un doare sioul, rakwelet, a-wechoù gortozet. Evel un dibenn d' ar vuhez. Ganeomp-ni n' eo bet morse ar marv un dibenn d' ar vuhez : met un troc'h er vuhez. Mamm va zad a oa bet tapet klañv o walc'hiñ el lenn ha n' he doa ket bet amzer zoken da zegas he lien d' ar gêr. Ha zri bugel brasañ o doa ranket sammañ anezhi diwar an hent. Ma, an dud a ouie c'hoazh. Ne ouient ket piv a oa o vont da vervel. Met gouzout a raent e oa unan bennak eus ar familh o vont da dremen en tu all. Eizhtez a-raok e oa bet ul liñser e-kreiz al leurenn dirak an ti. Chanig an Intañvez ha Maouez ar Stilhogenned o doa gwelet anezhi pa oant o tont en-dro eus ar fritur. Loar-gann a oa : tu ebet da faziañ. Ha zoken e oa ur bernig mein e pep korn anezhi d' he derc'hel displeg-mat.

Ober a rit goap, aotrou barner. Neuze, lavarit din perak em eus graet an dra-se ? Gouzout a rit mat n' em boa ket kasoni. Gouzout a rit mat n' em eus ket kasoni. Karout a raen anezhañ kalz, ar paotrig kaezh. Bemdez e teue d' ar gêr da c'hoari gant va mab. Pe neuze ez ae va mab d' e di da c'hoari gantañ. Evel daou vreur e oant. Evel daou vreur. Met setu, ne oant ket daou vreur. Hag ur vamm a chom atav ur vamm. Ha mouezh ar gwad, aotrou barner, a vez atav kreñvoc'h.

An tonkadur, petra reoc'h, a zo an tonkadur, a rank an holl plegañ d' e

grizder. Ha kement-se a oa tonket adal an deiz kentañ. Adalek deiz ar vadeziant, da lavarout mat. Ne gomprenan penaos e c'hell an dud ober seurt sotonioù. Met diouzhtu p' am eus klevet an doare em eus gouezet e oa droug da c'hoarvezout. Hag a-benn ar fin ez eo c'hoarvezet. Klañvidik e oa bet, ar paotrig kaezh, abaoe an derou, e-skoaz va bugel-me hag a oa ur mell babig tev ha kreñv ; met pa c'hoarveze d' am mab kouezhañ klañv - c'hwi oar, aotrou barner, ar vugale vihan a vez atav un dra bennak o c'hoari ganto - neuze e seblante egile kemer nerzh ha liv. Evel pa vije bet ur yec'hed hepken da rannañ kenetrezo. Dres : evel pa vije bet ur yec'hed hepken evito o-daou, d' unan d' he dioueriñ pa oa gant egile.

35

Nann, ne gomprenan ket penaos e c'hell an dud ober seurt sotonioù. Rak e vamm an hini eo a zo kaoz eus pep tra. Lakaet he doa en he fenn bezañ maeronez em zi. Me a oa laouen evel-just o kaout anezhi da gomer, peogwir e oa-hi an hini diwezhañ deut er familh. Met neuze, ranket he dije lavarout din. Ne vijen ket bet feuket. Klasket em bije un all. Kavet em bije un all. Forzh petra a vije bet gwelloc'h eget sammañ war hon daou vugel un tonkadur ken spontus. O, kannet em bije anezhi p' am eus klevet ar c'helou. Rak n'he doa digarez ebet. Hi a ouie mat. Hi a ouie mat e varv unan eus an daou vugel pa vez dougerez ar vaeronez.

Bremañ e vefe gwelloc'h din tevel. Rak ar pezh a lavarin a gomprenoc'h nebeutoc'h c'hoazh. Met peogwir on krog da gontañ n' eus nemet kenderc'hel. E-pad daou zevezh e oa bet va mab gant ar ronkell. Ne ouie ket ar vedisined petra en doa. Unan a lavare e oa an droug en e benn, un all en e skevent. Sotonioù. Me, ar vamm, a ouie avat petra oa. Ha koulskoude e chomen kalonek. Mougañ 'rae va bugelig : glas e teue e zremm da vezañ hag e zaoulagad a droe ar gwenn anezho en un doare spontus. Ha koulskoude e chomen kalonek. Gouzout a ouien petra oa d' ober evit saveteiñ anezhañ. Met kalonek e chomen. Gwelloc'h e oa din kaout poan eget ober poan d' ar re all. Gwelloc'h eo din lezel va bugel da vervel, a lavaren ouzhin va-unan, gwelloc'h eo din lezel va bugel da vervel, gwelloc'h e lezel da vervel, a lavaren dibaouez, da gas ar soñjoù aloubus, diwar va spered. C'hwi 'wel e oan kalonek, aotrou barner. Ha n' eo ket va fazi ma teuas he mab dezhi, d' ar vaeronez, betek va zi dres pa oa va bihanig o vont da dremen. N' eo ket me a oa bet o klask anezhañ. Gouzout a ouien e vije aet va c'halonegezh diganin m' am bije e welet. Hag aet eo va c'halonegezh diganin p' am eus e welet o tont, ruz e zivjod gwechall disliv, o sankañ e zent en un aval trenk, eñ hag a oa atav hep c'hoant debriñ tra ebet. Ha c'hwi, aotrou barner, a vije chomet kalonek, ma vije bet ho mab gant ar ronkell abaoe daou zevezh ? Ha c'hwi a c'hell lavarout e vijec'h chomet kalonek ? Me a ouie petra 'm bije graet m' am bije gwelet anezhañ. Ha pezh a ouien em eus graet. E lazhet 'm eus, aotrou barner.

Ya, gouzout a ran petra lavaroc'h. « « Ha padal, ho mab a zo marv. » Gwir, va mab a zo marv. Met se zo un dra all. Pa oamp o tont en-dro eus e vadeziant hor boa kejet gant interamant Luis Marot o vont d' an iliz : neuze e ouien e oa tonket va mab da vervel yaouank-flamm. Klasket em eus hepken e virout un nebeut bloavezhioù c'hoazh. C'hwitet em eus. Atav am eus c'hwitet gant pezh a raen. Boas e veze va mamm da lavarout n' em bije morse chañs : ur groaz du he doa gwelet an amiegez war va c'havell pa oa o vont da lakaat ac'hanon e-barzh, ha me nevez-c'hanet. Ne fazie ket va mamm baour. Morse ne fazier war ar seurt traoù. Rak, e gwirionez, aotrou barner, den ne c'hell lavarout, den ebet avat, e ouzon petra eo kaout chañs. »

Kilañ ha mont war-raok

gant Roparz HEMON

Kiladenn

Ur sell ouzh Breizh a zo a-walc'h da ziskouez ar giladenn a zo bet graet abaoe 1944.

Berr-ha-berr, adkouezhet eo er stad ma edo war-dro 1900. Ar renerien wellañ eus an amzer etre 1919 ha 1944 a zo bet lazhet pe o deus ranket kuitaat ar vro. Ar gouelioù n' int mui nemet maskaradennoù. Ar C'helc'hioù hag ar Bodadoù, an touller-bez a zo roue enno.

Ur skouer hepken : e roll-labour kevredigezhioù nevez e welomp : 1) an dañs, 2) ar sonerezh, 3) ar gwiskamant, 4) an istor, 5) ar yezh...

Ya, ar yezh a vez lakaet e renk an traoù da studiañ... ma 'z eus amzer.

Da lavarout eo, al labour a vez graet e galleg, hep an disterañ mez. Hag ar brezhoneg ne vez graet anv anezhañ nemet evel un danvez-studi e-giz ar re all, mat evit an nebeut tud iskis na ouzont na kanañ na dañsal, na seniñ ar biniou, na gwiskañ ur jiletenn vrodet hag un tog voulouz, pe un davanjer seiz hag ur c'hoef dantelezh d' en em ziskouez dirak an douristed.

Ur ger kaer a zo bet kavet : Foklor. Komzomp galleg ha skrivomp galleg kement ha ma karomp. Gant ar Foklor e vimp saveteet !

Rein lamm d' ar galleg

An holl koulskoude a lavar ez int « a-du gant ar brezhoneg ». Ha gwir, mar deo a-walc'h evit bezañ « a-du gant ar brezhoneg » reiñ dezhañ un tammig lec'h, dek linenn amañ ahont war ur gazetenn, pe skrivañ pennadoù e galleg diwar e benn, ez int « a-du ».

Evit neb en deus soñj mat, bezañ a-du gant ar brezhoneg a zo un dra disheñvel. Bez' ez eo ober eus ar brezhoneg ar yezh n' eus nemeti e Breizh, ha, sklaer eo, reiñ lamm d' ar galleg.

An holl yezhoù keltiek hag an holl vroioù keltiek a zo tost da vont da goll, hag an abeg pennañ eo : n' o deus ket an darn vuiañ eus ar Gelted komprenet e rankont ober gant o yezh keltiek ha diskar ar yezh estren, diskar ar saozneg e Breizh-Veur hag en Iwerzhon ; war an Douar-Bras, diskar ar galleg.

38

(Ar galleg a rank bezañ diskaret ha distrujet e Breizh.) Kentañ a zo d' ober eo e ziskar en Emsav. Etrezek ar pal-se hon eus labouret start etre 1919 ha 1944.

Hag e 1950, petra welomp ? Emsaverien o c'hallegañ etrezo adarre, koulz ha gwashoc'h eget emsaverien an naontekvet kantved.

Petra ober ?

Lezel ar fokloristed da foklorachañ e galleg kement ha karont, ha bodañ en un Emsav nevez tud ar Brezhoneg.

Menzioù-stur an Emsav Nevez

1. Chom hep ober gant ar galleg.
2. Bodañ kement emsaver ha kement kevredigezh a ra gant ar brezhoneg hepken.
3. Mont eeun d' ar vrezhonegerien, ur milion anezho.

Ober disheñvel a zo koll amzer, ha koll Breizh.

Ur yezh a zo ur plac'h dieub. M'emañ e servîj an holl, n' eo matezh gant den ebet. Ha ma c'hoarvez dezhi, un deiz bennak, anavezout ur mestr, e vo peogwir he devo-hi asantet bezañ e vestrez.

Tangi MALMANCHE. diwar rakskrid Salaun.

Gouzout servijout a zo perzh-mat ar Vretoned. Servijout a zo pal-buhez ar Breizhad. Servijout a ra e Zoue, pe un ostaleri. Servijout a ra ur mestr, pe un huñvre. Servijout a ra unan bennak, pe un dra bennak. Met servijout a ra.

Tangi MALMANCHE. diwar rakskrid Salaun.

AR GOUEZELEG

NOTENNOU DIWAR-BENN AR GOUEZELEG HAG AR YEZHOU ALL E BRO-SKOS

gant Per DENEZ

(Kendalc'h)

Distruj ar c'hlanioù

An dra fallañ a c'hoarvezas gant an Uheldirioù avat n' eo ket lazhadegoù an triwec'hvet kantved : met distruj o stumm-kevredigezh broadel.

Unanidigezh ar Parlamantoù, e 1707, he doa lezet an Uheldirioù dieub evel a-raok. An hentoù soudarded, toullet goude emsavadeg 1715, o doa degaset ar Saozon, hag ar saozneg, en un nebeudig lec'hioù, evel Inbhirnis (Inverness), met er peurrest eus an Uheldirioù e chome ar sevenadur gouezelek en e gaer, ma n' eo ket en e gaerañ. Goude 1745 avat, pa 'z eo distrujet ar c'hlanioù (12) ez a buan ar yezh war ziskar.

Pa gomzer hiziv an deiz eus kastiz ar c'hlanioù goude emgann Cùil lodair e teu diouzhtu d' ar spered soñj eus lezenn 1746 a-enep ar gwiskamant skosat (« An neb a zougo plaid, philea beag, kilt, bragoù tartan, pe forzh peseurt pezh-dilhad a vez graet gantañ en Uheldirioù hepken... a vezo toullbac'het e-pad c'hwec'h miz, ha mar deo tapet un eil gwech e c'hello bezañ kaset da blantadurioù E Veurdezh en tu all d' ar mor evit chom eno e-pad seizh bloavezh. ») ha ne gompren ket Breizhveuriz penaos ez eus bet gallet lakaat berzh e seurt doare war ar brozhioù a vez ken brav da welout gant ar rujumantoù skosat pa valeont dirak palez ar roue, pe ar rouanez. En triwec'hvet kantved avat ne c'helle bezañ gwashoc'h arouez eus ar youl da zistrujañ ar gevredigezh skosat, hag ar youl-se, e gwirionez, a voe efedus-meurbet : ar renerien hag a oa en em savet a voe lazhet, pe toullbac'het, pe rediet da gemer an tec'h, hag en o lec'h e voe degaset mistri saoz, pe Skosiz a-du gant ar Saozon. Ne oa ket mui ar re-se, anat eo, sujet d' ar c'hlanioù : « sheepskin landlords » e oant (13), mistri war an douar ha war an dud : setu perak e c'helljont kas da benn-vat, gant skoazell ha bennozh ar gouarnamant, unan eus gwashañ dibobladegoù an naontekvet kantved : ar clearances pe skarzhadegoù.

40

Ar skarzhadegoù : abegoù ha doareoù

Un deiz bennak e vo studiet gant an eneveiziour peseurt tech spered a roas da dud zo, sevenet-tre e meur e geñver all, an nerzh da ziuennañ Skosiz en un doare ken euzhus : da bennabeg e vezo roet, moarvat, ar c'hoant direizh d' an arc'hant, harpet gant ur gasoni hengounel evit gouenn ar re drec'het. N' eo ket diaes a-hend-all displegañ an abegoù arc'hant : e penn diwezhañ an triwec'hvet kantved e oa goulenn bras war ar gloan en Europa, meizañ a reas al landloded e c'hounezfent muioc'h diwar tropelladoù meot o peuriñ ar parkeier eget diwar tropelladoù kouerien o turiañ anezho ha ken dibalamour ha tra e kasjont an dud kuit evit ober plas d' al loened.

E gwirionez n' eo ket un afer re vat a reas al landloded e-keñver arc'hant zoken, a-benn ar fin. Pa stagas Amerika hag Aostralia da deurel gloan a-vras war ar marc'had ha pa voe kroget gant ar gwiañ-kotoñs e tigreskas ar prizioù hag ez eas an traoù da fall evit ar berc'henned vras : e 1881 da skouer e tegase ar Sutherland Estates, enno 1.226.821 akrad-douar, 20.955 den ha dekmiliadoù deñved, 69.268 lur sterling d' o ferc'henn bep bloaz, e-keit ha ma oa degaset gant enezenn Lèodhas, enni 437.221 akrad douar-gounit ha 25.937 kouer da c'hounit anezhañ, 26.937 lur feurm.

Kollet gounid ar gloan e oa kollet madelezh an douar ivez. Hanter-kant

bloavezh peuriñ dievezh gant ar meot a oa bet trawalc'h da zigoadañ ar menezioù ha da zic'heotañ ar c'hrec'hiennoù. Kaset e voe kuit neuze an darn vrasañ eus ar vugulien, e-lec'h deñved e voe lakaet kirvi da gantren dre ar vro, ha diwallet e voe ar brugeier d' ar c'hilheien gouez. Ker-tre e voe, hag e vez atav, feurmet da sportourien Bro-Saoz ar gwir da chaseal an demmed er c'hoadoù hag « e-lec'h un teñzor evit ar bobl », e-giz ma lavare Campbell-Bannerman, e teuas an Uheldirioù da vezañ « un dachenn blijadur evit ar vondianed ».

41

Dug Atholl an hini eo a zigoras rummad ar skarzhadurioù pa « naetaas » Lockhelm e 1784. Displegañ a ra Donald MacLeod en e levr Gloomy Memories penaos e troe ar seurt abadennoù : « Kaset e veze an dud er-maez eus o ziez goude reiñ dezho un hanter-urvezh da bakañ o zraoù ha da sammañ o arrebeuri, ha neuze e veze peget an tan e-barzh ar gêriadenn. Hep tamm truez ebet e heulias ar soudarded ar reolenn-se... o skarzhañ kuit tud kozh koulz ha bugale a oa c'hoazh en o c'havell, pe merc'hed dougerez, daoust d' an enebiezh a veze a-wechoù... En noz-se e oa un arvest meurdezus ha spontus da vezañ gwelet : holl diez ar vro o teurel flammoù hir war-du an oabl. Pignat a ris war ur grec'hien... hag ac'hane e kontis daou c'hant hag hanter-kant ti war dan... C'hwec'h devezh e padas an tangwall, hag a-benn an diwezh ne chomas mui tra er c'horn-bro nemet ludu pe dismantrou o tivogediñ ». Pezh a zispleg Donald MacLeod a c'hoarvezas e Cill Donnan (Kildonan) e 1814. Hevelep tra a oa bet graet a-raok e lec'hioù all hag a voe graet c'hoazh goude. E 1854, e Gouinard, « ez en em gannas ar merc'hed ken na voe torret o divrec'h ouzh ar re daerañ anezho » a skriv James Cameron en Old and New Highlands and Hebrides. « Ha kement-se zoken ne voe ket a-walc'h da derriñ o fulor d' al lamponed gwadsec'hedik : derc'hel a rejont da vazhata ar maouezed dizifenn ken na voent holl astennet en o gwad, torret o izili pe o c'hostezennoù ha bronduet-holl o c'horf. » Pa veze bet distrujet an tiez e veze taolet ar gouerien e kornioù paourañ ar vro, er geunioù da skouer, pe karget war listri an harlu. « Gourc'hemennet e voe d' an dud paour, » a skriv Donald MacLeod, « en em vodañ holl e Loch Baghasdail (Loch Boisdale) , (e-lec'h ma oa ar bagoù er fes) , da glevout traoù gant un nebeut uhelidi. Ar re na zeufent ket, a voe diskleriet, a vefe kastizet hag a vefe lakaet dezho un dell a zaou lur sterling da baeañ. Pa oa bodet an holl, avat, setu ma voe tapet lod ha taolet el listri... Ma ho pije gwelet ar redadeg neuze, hag hemolc'hadeg ar boliserien, ho pije kredet, panevet liv kroc'hen an dud, e vijec'h bet kaset dre vurzhdud e bro ar Gambia pe war Aod ar Sklaved en Afrika. »

Un niver mat eus an dud forbannet, ha na veze ganto na boued da zebriñ na binvioù da labourat, a varve kerkent hag erru. Ar re a chome er vro ne oa ket kalz bravoc'h o zonkadur ivez. Setu ar pezh a skrive diwar o fenn an Ao. James Lord, merour-meur domanioù Sutherland : « ken bras e oa o dienez ma veze ret d' ar re n' o doa penn-chatal ebet, goude lakaat e gouestl gant ar besketaerien kement traig o doa, diskenn a-gantadoù war an aod da gokesa. Ar re a veve er c'hornioù pellañ a oa ranket dezho en em vagañ gant soubenn linad ha bleud kerc'h. Ar re o devoa chatal a rae un dra doñjerus-bras : tennañ gwad eus o loened da veskañ gant ar bleud da zebriñ... » Ne lavar ket an Ao. James Lord en doa lakaet gwarded armet en-dro d' al lennoù da virout ouzh an dud marnaoniet da dapout dluzhed. Ne lavar ket ivez en doa difennet ouzh an dud yaouank a oa o chom en e zomanoù a zimeziñ, dindan boan a vezañ kastizet hag harluet. E mare an Ao. James Lord e tiskennas ar boblañs e kontelezh Cataibh (1.297.914 akrad-douar dindani) d' un ugent mil bennak a dud (Taolenn 5). E 1905 avat e c'helle dug Sutherland kinnig e feurm, en ul levrig-bruderezh eus ar re gaerañ, 966.897 akrad douar-chase, hag en tu-hont da se e oa miret un nebeut tachadoù c'hoazh evit plijadurioù prevez an tiegezh Leweson-Gower.

42

Ar skarzhadegoù : un nebeut sifroù

Kroget e voe da vat gant ar clearances en derou eus an naontekvet kantved (14). Setu amañ, da skouer, penaos e voe « naetaet » (e-giz ma veze lavaret neuze) korn-bro Srath Ghlais (Strathglass) : e 1801 e voe kaset 799 den da Biktou, er C'hanada, e 1802 600 muioc'h hag e 1803 peder bagad all, 120 den e pep hini anezho ; e-doug an tri bloavezh-se e oa bet skarzhet eus ar vro, en ur gontañ a-gevret ar re aet d'ar C'hanada hag ar re aet d' ar c'hêrioù bras, 5.390

den ; e 1830 e oa argaset an holl re a chome c'hoazh.

Evel chatal e voe sammet kuit Skosiz. Evit bro-Biktou hepken e oa karget unnek bag e 1802, hag unnek c'hoazh (fretet a-ratozh evit e beizanted gant ul Lord Selkirk bennak) e 1803. An hevelep Lord Selkirk a gase 250 den kuit eus Uibhist mu thuath (Uist ar Suz) e 1802, 800 eus an enezenn Sgitheanach (Skye) e 1803, ha kantadoù all e 1804, 1805 ha 1806. En aber Moireibh (Moray Firth) e oa karget peder bag e 1803. Etre 1814 ha 1820 e oa skarzhet ouzhpenn 3.000 tiegezh, etrezo-holl ur 15.000 den bennak, eus o « mereurioù bihan brav e traoniennoù Sutherland » (Hugh Miller). E 1826 ez eo skarzhet an holl dud a zo o chom en enezenn Ruma (Rum) evit ober plas d' ur saver-deñved - unan hepken. E 1828 ez eo « tanavaet » poblañs Arainn (Arran) war urzh an dug Hamilton. En hevelep bloaz e laka Sir James Miles Riddell ober un nebeut skarzhadurioù en Aird nam Murchan (Ardnamurchan) . Eilean nam muc (Muck) a zo skarzhet da vat, war un dro gant I Chaluim Chille (Iona), e 1849. Etre 1831 ha 1841 e kouezh poblañs Gleann Urchaidh (Glenorchy) eus 1806 da 831 hag hini Marbhainn (Morven) eus 2.137 da 1781 : e 1871 ne chome ket mil den zoken e Marbhainn. Etre 1834 ha 1854 e kaser 300 tiegezh kuit eus domani markiz Breadalbane. E 1846 ha 1847 ez eo gwall-daget kontelezh Earraghaidheal (Argyll) : kouezhañ a ra ar boblañs eus 97.371 e 1841 da 88.567 e 1851. E 1843 e « naetaer » Glencalvie, ha Srath Chonuinn (Strathconan) e 1848. Etre 1840 ha 1883 e forbanner 6.940 tiegezh eus an t-Eilean Sgitheanach. Poblañs Gleanna garadh (Glengarry) a gouezh eus 6.000 e 1745 d' un nebeut kantadoù e 1883. E 1845 e koll Tir-iodh (Tiree) 500 den. Eus Sollas, en enezenn Uibhist (Uist), e skarzher 700 den e 1849 ; er bloaz war-lerc'h e kaser kuit ar 603 den a chome c'hoazh. E 1849 e kaser 500 den kuit eus Gleann Eilg (Glenelg) . En enezennig Luinn (Luing) e veve 25 tiegezh : kaset int kuit e 1852 evit ober plas d' ur saver-deñved. En hevelep bloaz ez harluer an darn vrasañ eus an dud a chome c'hoazh e Cnoideart (Knoydart). Raineach (Rannoc'h), e kontelezh Peairt (Perth), a gouezh e boblañs eus 1.800 e 1851 da 900 e 1881. Etre 1821 ha 1881 e tiskenn poblañs Muile (Mull) eus 10.612 da 5.624, poblañs Colla (Coll) eus 1.235 e 1849 da 643 e 1881, hini Ulbha (Ulva) eus 360 da 51. E 1851 e kaser 2.000 den kuit eus Barraidh (Barra)... Hag evel-se betek 1881, pa'z eo graet ar skarzhadur diwezhañ a-seurt-se e Loch Carrunn (Lochcarron).

43

An divroañ

Ne echuas ket divroadeg Skosiz ha dibobladege Bro-Skos gant ar skarzhadegoù : kemeret e oa ar pleg, rivinet ar vro hag a-viliadoù ez eas Skosiz da glask o chañs en tu all d' ar mor, da emouestlañ en arme saoz, pe da grakvevañ er c'hêrioù bras ijinerezhel, e-lec'h ma oa ezhomme micherourien marc'hadmat. Zoken pa save, etre 1801 ha 1948, poblañs Glaschu eus 77.058 da 1.100.000 hag hini Dun Eideann-Lite (Edinburgh-Leith) eus 81.404 da 439.000 e talc'hed da zivroañ a-vil-vern : war-dro daou vilion a dud yaouank a guitae o bro etre 1861 ha 1946 (15) e-keit ha ma tiskenne poblañs an Uheldirioù (16) eus 370.738 e 1881 da 346.868 e 1945, gant ur c'heimentad brasoc'h-brasañ a dud kozh.

Stad truezus an Uheldirioù

Emañ an Uheldirioù hiziv an deiz en ur stad truezus-meurbet, ha n' eus ket da grediñ e pado pell gouenn ar Ouezeled da vevañ eno ma n' eus kemm ebet, ha hepdale, en doare ma vez renet ar vro. Ma vez bremañ un tammig nebeutoc'h dibalamour an doareoù, e rank atav Skosiz dilezel o bro ha n' eus frankiz ebet dezho da c'hounit o douar. E miz Here 1915 (ur skouer a-douez meur a hini all) e oa roet d' an Dug a Sutherland an aotre da gas kuit ar verourien eus 114 akrad-douar e parrez Brora evit ledanaat e dachenn da c'hoari golf. Etre miz Ebrel 1912 ha miz Kerzu 1926 e oa graet 22.124 goulenn evit kaout atantoù en Highlands : 4.761 den hepken a voe roet dezho un dra bennak. Meur a wech o deus klasket ar gouerien kemer dre nerzh an douaroù lezet e fraost, hogen atav int bet kastizet kriz, hag ar pezh a zo c'hoarvezet e 1949 e Cnoideart (Knoydart) a ziskouez n' eus ket kalz tra kemmet. Daoust da labour ar vroadelerien daoust da daolioù-esañ kalonek evel hini Clann Albainn, emañ an Uheldirioù war o zremenvan (gw. taolennoù 6 ha 6*).
(Da genderc'hel.)

12) Arabat kredii'z e oa ar c'hlanioù ar stumm-orin eus ar gevredigezh keltiek : ne oa anezho nemet un aspadenn eus ar **mortuathan** hag a voe diskaret ha disrannet gant ar feodalerezh. Diazezet e oa ar c'hlan hag ar **mortuath** war an tiegezh : clann a dalvez kement ha bugale, **mortuath** kement ha tiegezh bras. Evel ma veze graet ur **mortuath** eus meur a glan, e veze graet ur c'hlan eus meur a v-**baile**, hag ur **baile** eus meur a diegezh. **Baile** a zo troet e saozneg gant township, e brezhoneg e c'hellfe bezañ troet gant pennkêr. Renet e oa ar **baile** gant kuzul ar pennoù-tiegezh, anvet a-wechoù **anbaichdheadh**. Pep tiegezh a oa perc'henn war e di, e arrebeuri, e vinvioù, e loened, e chatal, e zeñved : an douar avat a oa kumun etre holl dud ar **baile**. Pep tri bloaz da nebeutañ e tibabe an **nabaichdheadh** peseurt parkeier a vefe gounezet, pere a vefe lezet dindan geot, ha dre deurel prenn e vezent ingalet etre an tiegezhioù da labourat. Ar bugul a oa e gopr an holl (e lodenn-zouar a veze torret evitañ gant ar re all) hag ar peuriñ a oa kumun : pep tiegezh en doa ar gwir da gas warnañ un niver resis a loened anvet **suimachadh**. En inizi e oa ivez ur bezhinaer e servij an holl. War un derez uheloc'h e oa heñvel frammadur ar c'hlan ouzh frammadur ar **baile** : ar rener a veze dibabet dre vouezhiañ. E div enezennig kollet er Mor Atlantel, Heilsgeir (Heisger) ar Venec'h hag Heilsgeir ar Merc'hed ez eo bet studiet ar stumm-kevredigezh-se in vivo gant Alaistair MacGillemhicheil. Embannet en deus e notennoù e dibenn ar Crofters' Commission Report, 1884.

(13) Setu amañ un nebeut sifroù : e 1878, war an 18.946.694 akrad-douar a zo e Bro-Skos e oa perc'hennet 7.957.500 gant 68 den hepken ; kenetrezo e oa 580 den mistri war 14.806.208 akrad, ha 17.548.828 akrad, dalavarout eo Bro-Skos en he fezh war-bouez ur milion akradoù, a oa perc'hennet gant 1.758 den. E-keit-se, war an 3.360.018 den a veve er vro e oa 3.227.889 ha n'o doa ket an disterañ tammig douar war o anv.

(14) Goude lenn an holl sifroù a zo embannet da heul en em c'houlennno al lenner moarvat penaos e c'hellas biskoazh Skosiz gouzañv kemend-all a draoù hep en em sevel. N' eus ket a emsavadeg-pobl avat hep urzhiadur na renerien, hag an holl renerien a oa e servij ar Saozon. Gwashoc'h a zo, ar bastored ivez a oa aet, war-bouez un nebeut, a-du gant ar re binvidik. Hag an hiniennoù a gemeras tu ar werin, evel Norman MacLeod, a gavas gwelloc'h kas o c'henvroiz d' ar broioù estren eget stourm a-enep al landlorded. Hevelep fazi hag a reas ar C'hembread Michael D. Jones, eus ar Bala, ur pennadig amzer diwezhatoc'h.

(15) Setu amañ ar sifroù resis. Etre 1861 ha 1871 ez eus bet 117.002 den o tivroañ ; etre 1871 ha 1881, 93.328 ; 1881-1891, 217.418 ; 1891-1901, 53.356 ; 1901-1911, 254.042 ; 1911-1921, 238.587 ; 1921-1931, 391.903 ; 1936-1946, 410.000. Hervez a lavare Douglas Young e miz Meurzh 1948, en ur brezegenn da gevrenn al Labour Party e Skol-Veur Aberdeen, e oa bet ouzhpenn 100.000 Skosad yaouank o tivroañ e-pad an tri bloavezh a-raok. E 1946 e kuitae 49.000 Skosad yaouank o bro, 41.000 anezho evit mont da Vro-Saoz, 8.000 evit mont d' ar broioù tramor. Gwashoc'h eo c'hoazh stad an traoù eget na ro ar sifroù da gompren : daoust ma 'z eo bet kresket poblañs Bro-Skos eus 370.000 den etre 1901 ha 1931 e oa, e 1931, 219.000 den nebeutoc'h e-touez ar re dindan 25 bloaz, ha 589.000 muioc'h e-touez ar re ouzhpenn 25 bloaz dezho.

(16) Ar sifr roet amañ da heul ne ziskouez ket e gwirionez poblañs an Uheldirioù met hini kontelezhioù Cataibh, Ros agus Cromba, Inbhirnis, Earraghaidheal, Bod ha Peairt (Sutherland, Ross and Cromarty; Inverness, Argyll, Bute and Perth).

Ur skrivagner bras ne ra ket ul lennegezh. Hogen kalz a skrivagnerien vihan, dre forzh labourat, a ra ur yezh.

Tangi MALMANCHE, diwar rakskrid gallek Salaun.

Bretoned, na gomzit ket kement eus yezh kozh ho tadoù, met komzit muioc'h trefoedach nevez ho pugale !

Tangi MALMANCHE, diwar rakskrid gallek Salaun.

AN DASTUMADEN « SAV »

gant Herve KONAN

E div lodenn, e c'heller troc'hañ buhez « SAV », 1936-1940, 1940-1944, n'eo ket hepken e-keñver an darvoudoù met ivez e-keñver tevder an dastumadenn hag an danvez, Niv. 16, diskar-amzer 1939, 38 pajenn, Niv. 17, nevez-amzer, hañv 1940, 80 pajenn. Mar deo an eil maread an hini talvoudusañ e-keñver ar mouladur, ar c'hentañ a zo bet ivez talvoudus e-keñver buhez an Emsav en ur vodañ ar vrezhonegerien emskiantek a veve e Pariz hag en tro-war-dro.

En eil lodenn e voe moulet kontadennoù Y. Ar Go, an holl bennadoù gouestlet d'ar Yezhoniezh, lizhiri ar Gador-Tabutal, pezhioù-c'hoari T. Malmanche ha J. Priel, eñvorennoù R. Jestin, Meven Mordiern ha Taldir. Er c'hontrol, el lodenn gentañ e kavomp an oberennoù hirañ a varzhoniezh gant « Koroll ar Maro hag ar Vuhez » X. de Langlais ha « Strobad Barzonegou » Kerverziou.

Lakaet hon eus dindan an talbenn : « Barzhoniezh » kement tra a oa bet skrivet e gwerzennoù daoust ma n' int alies nemet rimadelloù. Gallet hor befe marteze o renkañ dindan an talbenn : « Gwerzaouriezh », met ne vefe ket bet aes bep tro ober an disparti. Kement-se, koulskoude ne vefe ket bet barn o zalvoudegezh evit an eternite rak bez ez eus rimadelloù plijus ha barzhonegoù divalav.

Al lodenn vras eus ar c'hontadennoù ivez a glask hepken diduellañ. Un druez eo o defe tud evel Soaik Jonkour lezet o fluenn da verglañ ; mar kavont « Al Liamm » re uhel diouzh o doare, perak ne gasont ket o labour da « v-Bleuñ-Brug » a rafe degemer mat dezho moarvat ?

Menegomp c'hoazh al labour boulc'het war dachenn ar «Werinoniezh ».

ROLL AR PENNADOU EMBANNET GANT AN DASTAMADENN "SAV"

Renket hervez renkadur Ensavadur Breizh

(Gwalarn, 130/42, Du 1940)

Goañv 1936 - Nevez-amzer 1944

Savet gant Herve KONAN

0. - YEZHONIEZH

00 : Yezhoniezh dre vras :

Youenn KERDRAON

Eun ali war ar Brezoneg lennegel 5/25

F. FALC'HUN

Peurunvani ar Brezoneg 31/87

Th. JEUSSET

Anoiou lec'hiou Breiz-Uhel 27/59, 28/75, 29/85, 30/84, 31/79

Alan RAUDE

Kudenn ar 'Z ; endout ; ar c'hemmadur T/Z . . 25/75

01 : Geriadurezh :

Y. An DIBERDER

Ar ger MU 28/63

Yeun Ar GO

Gerioù brezonek beo 18/68, 19/55, 20/18, 22/27, 23/63

GWILCHER

Gerioù ha troiou-lavar implijet e Plouvian (Leon) 31/54

R.An H.

Ar c'harr-tan a vremañ 23/83

F. VALLEE

Ar ger Gloued e Brezoneg hag e Kembraeg 19/55

X...

Geriou nebeut anavezet 30/71

02 : Yezhadurezh :

Alan RAUDE

Perak ez eo fall lakaat A dirak ZO 31/55

F. VALLEE

Linennadur da gevreadurez ar Brezoneg 28/5

Eveziadennoù diwar-benn ar yez lennek 31/36

04 : Soniadouriezh :

F. FALC'HUN

Kemmaduriou kensonennoù ar Brezoneg 26/8, 27/70, 28/58, 29/35, 30/56,
31/40

An dorz d' ar ger 30/66

IAKTIMAGUS

Ar son CH hag ar ger CHADENN 17/66

Alan RAUDE

Ar gerioù o teraoui gant « GWL » ha « GWR » 24/65

F. VALLEE

Ar ger Kadenn 18/70

Eveziadennoù diwar-benn ar yez lennek 30/69

05 : Gwerzaouriezh :

Maodez GLANNDOUR

Gant hentou meur ar Gwerzaoua 18/31

07 : Kelennadur ar yezhoù :

D. K. KONGAR

An dra reta 17/62

X...

Ar Brezoneg er Skol (Prezegenn er Gorsez) . 4/28

Cachin hag ar yez 8/19

Ober a sav eun arnodenn 10/14

Skol Ober 6/20

08 : Istor ar Yezhoù :

RIVOALLAN

Iwerzon ha Breiz (diverra eur brezegenn) 2/24

I. - LENNEGEZH

10 : Lennegezh dre vras :

R. AODIG

Eur ger a drugarez (d.w.b. Kervarker) 1/10

11 : Henlennegezh :

Y. An DIBERDER ha Y. Ar GO

Enezenn Iz Goueledet er mor 19/7

Lai Osian e douar ar yaouankiz 23/8

Danevellou a Vro-Skos 21/6

Y. Ar GEVELLEG

Ar Marc'heg Graelent 30/31

Elias LONNROT

Pedervet kanenn ar « c'h-Kalevala » (tr. gant Kerlann) 17/21

X...

Sarmon evit Gouel an Holl-Sent 22/49

12 : Barzhoniezh :

ALAN

Noz Avelek 9/15

Hekleo 17/5

BARON Dll

	Dasorc'het	1/9	
BARZ	KERAVEL		
	Kimiad Ar Vagerez	20/24	
BARZ	SANT GWENOLE		
	Garig Hir ha Kofig Moan	20/21	
BLEIZ	KOAD MARVAILH		
	Va menoz	26/93	
Charlez	Ar BRAS		
	Morgan	21/49	
KALLOC'H			
	Kan an Divroet	5/5	
KERLANN			
	Dañs ar Biz Krog	14/6	
KERVERZIOU			
	Barzoneg	14/4	
	Eur Strobad Barzonegou	16/15	
KLAOZENNEG			
	Kuzuliou an Ejen d' ar Vuoc'h	17/56	
DIANAV			
	Mammig ar Gwenan	11/12	
Job	DIERE		
	Son-Varzoneg	17/33	
ERWANIG			
	An Ergerzerez	7/23	
	Kemenn	8/2	
	Lec'h oun-me ganet	12/37	
EGILE			
	Maro ar Pemoc'h	31/30	
	Kaoc'hkezeka	31/32	
Fañch	GWEGEN		
	Evit Ar Frankiz	17/10	
Y. V.	GWIZOUARN		
	Mojenn	20/21	
ISEULT	TRAMOR		
	D' eur Mignon	31/78	
Ar	YEODET		
	Gwenn, Merc'hig Breiz	30/24	
LAGAD	EEUN		
	Al Laer en Iliz	31/64	
Xavier	de LANGLAIS		
	Koroll ar Maro hag ar Vuhez	9/2	
LAOUDREGER			
	Setu Perak	1/6	
	Ar Goustiañs	1/21	
	Trouz ar Pokou	5/3	
Al	LOUZAOUER		
	Bela	7/21	
	Asinus Asinorum	8/24	
Y. M.	MAB KOIG		
	Ar Glao	8/5	
MABLERN			
	Lizer eur Plac'h Yaouank	4/13	
	Yaouankiz	2/17	
	Miziu Du	30/73	
MAODEZ	GLANNDOUR		
	Stella Maris	17/7	
	Noz-Veiz	17/8	
P. M.	MEVEL		
	D'unan Dianket war an Hent-bras	22/46	
	Distro	22/46	
R. Ar	MOUGN		
	Kraksonennou	21/47	
PAOTR	Ar RUN		
	Sadorn da Noz	7/20	

Prosper PROUX
 An Den Sammet Pounner 1/21
 Kilhog ar Barrez 1/28
 War Varo an Targas Grigri 17/57

ROB SOUTHEY
 Bishop Hatto (tr. gant Maen-Tan) 2/15

TALDIR
 Barzaz 24/39

Eun TREGERIAD
 Ar Barz 20/29

F. VALLEE
 Ronsard 30/30

13 : Kontadennoù :

ANDERSEN
 Ar Rederien (tr. Alan) 10/32

AB-CHOUCHENN
 Lizer 12/28
 Abend-Vichy 18/75

DREZEN
 Skrapadeg Avalou Treougi 9/35
 Ar Bilhed Mil Lur 26/5
 Kalon an Oan 27/23

ERWANIG
 Penaos e voe tapet ar soudard e vourrou kaer 6/3
 Jili An Tort 4/15
 Eur Gaoz Vraz 5/18
 An Teir Steredenn Aour 14/18
 C'hoant am eus 15/28
 Breur Lirzin (diw. Grimm) 17/37
 Ar Paotr Chañsus 11/4
 Eun Taol Pesketaerez 13/3

Y. Ar GO
 Sorserez Beleg 11/17
 An hinien devoa lazet pemp mil ha kant 11/28
 Gras Doue 18/11
 Burzud Sant Tu-Pe-Du 27/80

P. GOULARZ
 Tri Bloaz 15/13

Anasthaz GRUN
 Netra, nemet (tr. gant E. Ar Rodelleg) 5/23

Gway Ar YODIG
 Ar Machigod hag ar Vif 30/81

YAW
 Pevar Flank 29/43

Soaig JONKOUR
 Renan Al Louarn 10/27
 Renan ar Maout ha Yann Vourdel 11/36
 Eun Droiad Chase gant Renan ar Maout hag an Ao. Chesnel 13/11
 Ar Marc'hadour C'houiled-dero 20/14
 Renan ar Maout ha Kolaig Ar Meur o vont d'ar Foar 23/67
 Kentel an Ao. Person da Soaig ar Marichal 21/37
 Al Louarn laer 15/8

LAGAD EEUN
 Ar Marc'h-houarn dre Dan 29/47

LAOUDREGER
 Mon hag he Azen 2/9,3/15
 Tec'hadenn ar Sant 7/14
 Ar Chapel Wenn 30/27

LOSTAGLAO
 Serrit ar Gloued war ho lerc'h 28/36
 Eur Varnedigez C'haro 31/6

MABLERN
 Piou a lazaz Reun 3/21

Ar Banniel Bras 20/5
 Ar Soudard Dianav 22/5
 Deiz Kenta 'r Bloaz 26/48
 MAODEZ GLANNDOUR
 Mab Koupaia 18/8
 Y. M. MAB KOIG
 Ha Petra e oa ? 10/17
 MAK TWAIN
 Eun Taol Avel (tr. gant Laoudreger) 8/15
 H. TREZIEN
 Eun Huñvre hepken 21/27
 Yann VRIANT
 Ar C'hofad Kignez 17/53
 XXX
 Ar C'hanoliou-teuz 31/59
 X...
 Ar Paour hag e Donkadur (kontadenn eus Bro-C'hres troet gant Milin ar Mee) 10/36
 Ar Vorverc'h (kontadenn eus Iwerzhon troet gant Mablern) 12/39
 Ar Pevar Den Dall (Mojenn Sinaat) 17/55
 Perak eo ken ker ar c'hig-moc'h (diwar ar Saozneg gant Mablern) 18/4

15 : Skridvarnerezh hag arnodskridoù

BOD-SPERN
 Stourm ar Garantez (pezh-c'hoari Norvegiat) 2/29
 Y. THOMAS-RAVALLEG
 Bro an Dardouped 31/33

Pennadoù ar Gador-Dabutal

R. Le BEC
 Respont da bennad Egile (niv. 22) 23/48
 Y. An DIBERDER
 Respont da Vallee (niv. 24) 25/54
 Respont da Kolas Suignard (niv. 26) 27/44
 EGILE
 Diwarbenn rimadellou-bugale 22/30
 Y. Ar GO
 Eveziadennoù (d.w.b. Makbez) 23/48
 Respont da Vallee (niv. 24) 25/54
 Respont d'an Dr Maury (niv. 24) 25/54
 Respont da Lan hag Herve 27/44
 L. CHALIER
 Itron-Varia Garmez 23/48
 Respont da Egile (niv. 22) 23/48
 Jos YOUINOU
 An doare-skriva 26/60
 Dr MAURY
 Brezoneg beo ha Brezoneg lennegel 24/58
 MEVEN MORDIERN
 Notennoù yezadur 24/58
 R. P. L. DE LA MONNERIE
 Eveziadennoù 23/48, 24/58, 25/54, 26/54
 LOK
 d.w.b. Goulc'hen Morvan 25/54
 A. j. RAUDE
 Respont da Kolas Suignard (niv. 26) 27/44
 P. Ar REST
 Doare-skriva 25/54
 K. SUIGNARD
 D'an aozerien trefodachou 26/54
 Respont da Y.An Diberder (niv. 25) 26/54
 F. VALLEE
 Respont da Y. Ar Go (niv. 23 - « Makbez») 24/58
 Respont da Y. Ar Go (niv. 25) 26/54

X...
Niverenn 21, SAV 22/30

16 : Eñvorennoù :

Remont JESTIN
Eñvorennoù a Durkia 20/71, 22/39, 24/85
E. O'MALLEY
Eñvoriou brezel war-dro Cork (tr. Gant Paol Kentel) 20/77
MEVEN MORDIERN
Notennoù diwar-benn eur POU eus ar Broiou-Krec'h 27/4
Eñvorennoù Bugeliez 31/4
MABLERN
Paradoz hor skrivagnerien (d.w.b. L. Ar Floc'h ha Jakez Riou) 18/81
PAOTR JULUEN
Eñvorennoù eur paotr-e-bluenn 24/74
TALDIR
Eñvorennoù yaouankiz 26/24, 27/29, 28/40, 29/51, 30/78

17 : C'hoariva :

ERWANIG
Yer Giz Nevez 31/25
Lady GREGORY
Ar Vrud a Red (tr. diwar ar Saozneg gant Maen-Tan) 18/46
JOBALÉON ha LAOUDREGER
Ar Sorser 14/18
Tangi MALMANCHE
Gwreg an Toer 24/7
Salaün Ar Foll (lodenn) 27/52
Jarl PRIEL
An Dakenn Dour 25/6
Ar Baleer-Bro 26/63
Ar Vatez Vihan 29/4

18 : Lennegezh ar Vugale :

ANDERSEN
Ar Rederien (tr. gant Alan) 10/32
BREUDEUR GRIMM
Breur Lirzin (tr. gant Erwanig) 17/37
X...
Teir c'hontadenn alamanek (tr. gant More) 16/5
Diou gontadenn evit ar vugale (adaozet gant More) 17/34

II. - ARZ

19 : Istor al Lennegezh :

LOK
An Istor Bras hag an Istor Bihan o skoazellat Istor al Lennegezh 23/57
Notenn eul levrier Breizad (1 634) 24/35, 25/22
Alan RAUDE
Koun eur Mignon a zaou vloaz 'zo : Kolas Suignard 30/3
SAV
Yann-Vari Perrot 31/4
Y. V.
Diwar-benn eun nebeut gwerziou ha mojennou koz (Sav : 20) 21/35
X...
Prosper Proux 1/27

20 : Arz dre vras :

ERWANIG
Chapel nevez Lanuon 13/2
Yann GUINARD
Arz e Breiz 1/25

24 : Tisaverezh :

ERWANIG
Savadurez-tiez brezon an amzer-vremañ 9/43

27 : Sonerezh :

BOULBIN hag Ar BARZ
An Dour 31/55
CHOPIN ha MESTREIZOK
Faltaziennou war bevar eus Noz-kanou Chopin 26/50
MESTREIZOK
Kanou Keltiek 28/64, 29/79, 31/74
VALLEE
Keltia 'Vo da Viken 31/57

III. - ISTAR

30 : Istor dre vras :

KERLANN
Bro-Suomi, hec'h istor hag he Lennegez 9/17
Y. M. MAB KOIG
Bro-Norvegia 3/2, 4/3, 5/7, 6/6, 7/4, 8/6

31 : Ragistor :

FLAUBERT
Dre an Aodou hag ar Parkeier 1/17, 2/19
MEVEN MORDIERN
Notennou diwar-benn eur POU eus ar Broiou Krec'h 27/4
Bozadou Deskadurez eus Sac'had St-Briz 30/5, 31/8

IV. - ARBOELLEREZH

41 : Kenwerzh :

KERWERC'HEZ
Ar Brezoneg er C'henwerzh 23/26
KOULOARN
O Klask Boued 18/70
Y. M. MAB KOIG
Ar C'henwerzh hag ar Brezoneg 12/3, 14/41, 17/71
MABLERN
Beza Trec'h 18/73

42 : Labour-Douar :

H. M.
Implij al Livaduriou Nitret mat da anaout 16/31

47 : Merdeadurezh :

Admiral LAURENT
Kenvoaziou Merdeadurez Bro-C'hall 10/9

V. - GWERINONIEZH

50 : Gwerinoniezh dre vras :

X...
Gwerz Ker Iz

51 : Kanaouennoù ha Sonerezh-Pobl :

Yeun Ar GO
Intañvez Goezec 26/22
Ar Grasou 29/73
Ar Vleunvenn Lili 30/79
An Diaoul Kounnaret 31/23
PENGWERN
An Douar hag an Den Koz Dall 24/69
Yann VRIANT
Paotr e Vragou Paper 23/47

Bolomig 23/46
Son an Nevez-Amzer 25/64
X...
Son an Nezadeg 15/4
Gwerz ar Roue Gralon ha Ker-Iz 19/46

52 : Marvailhoù :

Y. DREZEN
An Intañvez hag ar Vi (fentigell) 25/73
LAOUDREGER
Boudadeo 30/74
An UHEL
Dimezi Sant Pêr 25/67
H. Ar SPERNEIER
An Aotrou hag ar Mousig 6/15

53 : Krennlavarioù :

Yann VRIANT
Regennou Droch 20/10
Krennlavariou 27/28, 28/57, 29/73, 30/72,31/35
X...
Divinadellou koz 21/34, 22/35, 23/81, 24/83,25/81,26/92,27/58

54 : Kredenoù-pobl :

ERWANIG
Kredennou ha Brizkredennou e Breiz-Izel 21/54,22/58,24/43,25/33

55 : Boazioù-pobl:

H. Ar MENN
An dimezi e Kerne 1/23
Perig An NOZ
An anoiou a ra Bretoned 'zo eus o gwiragez 22/36

VI. - SKIANTOU

63 : Strilhouriezh :

H. M.
Ar Potas 13/17
An Hudrogen 15/19

66 : Naturouriezh :

Y. Ar GO
Ar Sourdéd 17/58

VII. - PREDEROURIEZH

74 : Politikerezh :

KERLANN
An Oustacha ha Dieubidigez Kroatia 19/59
Y. Ar GO
Eur Brezegenn vrezonek gant Napoleon III 21/42, 22/38
Leon FLANDREZ (Lion des Flandres)
Diskleriadur 23/75
Yann VRIANT
Ar Rouelerien hag ar Brezoneg 22/9
H. Ar SPERNEIER
Spontailhou 13/7

77 : Kristeniezh :

ERWANIG
Lavarou ar Fur Kadok 10/6
Maodez GLANNDOUR
Pardon Sant Erwan 10/3
Alan J. RAUDE

VII. - YEC'HEDOURIEZH

85. : Keginouriezh :

TAL-HOUARN
Amann gwenn e giz Naoned 2/28
X...
Kregin Sant Jalm 5/30

IX. - STOURM KEVREDIGEZHEL

91 : Abostolerezh :

MABLERN
Respont d'eur c'halvadenn 2/27
P. J.
Prederiadennou 7/24
TRELORN
A-hed an deiziou 6/23
Perak ? 1/3
Penaos 2/3
Ni, ar re yaouank 3/24
X...
Gorsedd ha Bleun-Brug, 1938 12/47

95 : Oberoù yaouankiz :

Jermen BRETON
Eun hent d'ar yaouankiz Vrezon 1/14
Kemenn 15/3
J. Ar C'HOADOU
E Kamp ar Releg 4/26
Herberc'hti Yaouankiz Vreiz 7/2
Ar Yaouankiz en Herberc'hti Yaouankiz Vreiz 8/21
Y. A. B.
Ar Skol-Hañv 16/33
MABLERN
An Amzer 11/43

97 : Emzifenn :

Jermen BRETON
An Divroadeg Vrezon er Perigord 2/22
KUZUL KER-VREIZ
Furchadeg e Ker-Vreiz, 1939 16/35
TRELORN
Trouz e Pariz 5/27

Plouezeg, 30 a viz Kerzu 1952.

Notenn : Chom a ra bepred niverennoù eus « Sav » da werzhañ e ti Al Liamm.

NOTENNOU

KAÑV

Loeiz Herrieu a zo aet da anaon en Alre d' an 22 a viz Mae, d' an oad a 74 vloaz. Kinnig a reomp da Loeiza er Meliner ha d' he bugale hor gourc'hennou a gengañv.

HOR MIGNONED. -

Mari Anaig, Erwan hag Herve Olier a zo laouen o reiñ da c'houzout ez eus bet ganet dezho ur c'hoar vihan Rozenn, e Sierck, d' an 19 a viz Mae.

Erwan Mocaër hag an Dimezell Troyaux a zo bet eureujet e Chapel Santez Anna ar Palud, d'ar 4 a viz Mezheven.

Glaodina Laurent, merc'h an doktor Charlez Laurent, a gemenn deoc'h hec'h eured gant L. Guilleux, e Toulon.

Hor gwellañ gourc'hemennoù d' an holl.

PROFOU.

- Sed roll ar profoù hon eus degemeret e-korf an daou viz diwezhañ :
EBREL.

- Y. Chapel, 50 lur ; F. Ters, 1.000 ; Dll O. Chevillotte, 1.000 ; M. Loïselle, 500 ; ,Kab. Y. Souffes, 1.000 ; P. Rolland Gwalc'h, 1.000 ; Er malour koh L. er M. 1,000 ; A. Hemlin, 300.

- War un dro, 5.850 lur.

MAE.

- F. Elies, 1.000 lur ; It. Galbrun, 500.

- War un dro, 1.500 lur.

Abae derou ar bloaz hon eus degemeret 39.354 lur. Nebeut a skoazell hon eus bet en daou viz diwezhañ. Ret eo kaout soñj e vev Al Liamm hepken dre ar profoù a vez kaset war eeun d'ar gelaouenn. Trugarez d'ar brofourien.

KOUMANANTERIEN. -

Goude ar 150 lizher hor boa kaset daou viz 'zo da dud bet koumanantet gwechall d'Al Liamm, hon eus bet 7 adkoumanant. Nebeut a dra eveljust, hogen ur c'hammed evelato war-du ar 500 KOUMANANTER.

BRUDEREZH. -

Kaset eo bet niverenn 37 Al Liamm d' ar c'helaouennoù-mañ : L'Echo de Lannion, La Résistance de l'Ouest, Le Petit Bleu des Côtes-du-Nord, Le Progrès de Cornouaille, Le Télégramme, E niverenn 362 an « Echo de Lannion » (30-5-53) ez eo bet embannet ur rentañ-kont diwar-benn hon niverenn diwezhañ. Bep taol, e vez moulet en « Echo de Lannion » ur pennad e brezhoneg KLTG.

TEZENN. -

D'an 30 a viz Mezheven en deus hor c'heneil Paul Kentel displeget e dezennoù dirak Skol-Veur Pariz. Danvez e dezenn vras a oa « An niver-daou e brezhoneg » hag hini an dezenn vihan « Bezhinataerien Gerlouan ». Goude pemp eurvezh diviz gant e varnerien ez eo bet kavet Paul Kentel dellezek eus an doktorelezh gant ar meneg enorus. Hor gourc'hemennoù gwellañ a ginnigomp dezhañ.

DA VIGNONED LOEIZ HERRIEU. -

An itron Herrieu hag he bugale a drugareka an holl re o deus skrivet dezho da geñver marv Loeiz Herrieu hag a c'houlenn diganto bezañ digarezet dre ma n' hellont ket respont d' an holl lizhiri.

GRASOU YEUN AR GO. -

E 1945 e oa bet embannet, gant Kabusined Rosko, ul levr anvet « Ar Grasoù, pe ar pedennou evit ar re varo, dastumet ha renket gant Yeun ar Go ». Tri mil skouerenn a oa bet tennet eus al levr-se ha nebeut amzer goude e oa gwerzhet ar pep brasañ anezho. Bremañ ne gaver skouerenn ebet mui da bremañ. Koulskoude e oa goulenn atav da levr Yeun ar Go. E-lec'h ma ne vez ket lavaret ar Grasoù mui ez

eo deut an nozioù-beilh da vezañ disliv a-walc'h, pa ne ouzer ket ober tra nemet dibunañ chapeledoù dibaouez : un doare personeloc'h ha deneloc'h o doa an nozioù-beilh kozh breizhat. Setu ar pezh a-hend-all o deus santet beleien zo a zo bremañ o treiñ ar grasoù kozh... e galleg !!! Met daoust hag e c'hello ar galleg mirout ar from eeun a sked ken brav en destenn vrezhonek ? Ne gredomp ket, ha bezet a vezo, ar galleg e Breizh a zo an enebour a zistruj hon ene hag a rankomp stourm outañ. Setu perak e vezo deut mat al levrig embannet en deizioù-mañ gant Yeun ar Go : « Pedennou evit eun noz-veilh gant eun den maro ». Re ger e vije bet adembann an destenn gentañ war he hed ha kavet en deus gwelloc'h an dastumer dibab un nebeut e-touez e bedennoù hag o renkañ e doare ma raint ur bloc'h, prest da vezañ lennet. Spi hon eus e vezo degemeret mat e levr, ha dreist-holl e vezo graet implij anezhañ : bez e tlefed kemer ar boaz da lenn anezhañ a vouezh uhel en nozveilhoù. Al levrig a zo e gwerzh e ti an Ao. Le Dault, straed René-Madec, Kemper. KRP. 111-78 an Naoned. Ar priz a zo 100 lur. Priz an dek skouerenn prenet a-gevret a zo 650.

VIKING. -

Ur gelaouenn e galleg moulet evel kaieroù yaouankiz ar Vro Norman. Kavout a reer e-barzh pennadoù a dalvoudegezh diwar-benn pobladoù an Hanternoz. En niverenn 12 ez eus ur pennad gant R. Y. Kreston diwar-benn an Inizi Feroë. Koumanant : 800 lur. A.-G. Patin, 28 rue Vaneau, Paris (7e). C.C.P. Paris 7848-12.

TOPONYMIE DE LA COTE BRETONNE. -

Goude enklask an Ao. Guilcher setu unan all gant an Dr Dujardin o studiañ an aod etre Konk-Leon hag an Arc'hantell.

GEIRIADUR PRIFYSGOL CYMRU. -

C'hwec'hvet lodenn geriadur bras Skol-Veur Kembre a zo o paouez dont er-maez (eus ar ger « Brethyndy » d' ar ger « caeth »). Ar skouerenn a goust 6 shilling. Skrivañ da : The Secretary of Wales, board of Celtic Studies, University Registry, Cathays Park, Cardiff.

Y BYWGRAFFIADUR CYMREIG HYD 1940. -

Ur geriadur kembraek ennañ un diverra eus buhez tud vrudet Kembre pe o deus bet darempred gant Bro Gembre. Priz 42 chilling. 20 Bedford Square, London. Al levr a zo bet embannet gant kevredigezh ar « Cymmrodorion ».

62

AR STROLLAD MANER. -

Savet eo bet ar strollad-se e Pariz e miz Here 1951. E vennad eo bodañ ha skoazellañ ar Vretoned a zo e Pariz ha tro-war-dro, war dachenn ar relijion hag hini an darempredoù mat. Dizoleiñ a ra e pep karter ar Vretoned reuzeudik. Mont a ra d' o gwelout en ospitalioù. Bep miz e vez graet bodadegoù, sarmonioù e galleg ha brezhoneg. Ar strollad a denn ivez bep miz ur gelaouennig a servij da liamm etre c'hwec'h kant familh bennak. Sekretouriez ar Strollad Maner : 11, avenue Laumière, Paris (19e).

KEMBRE. -

E Bangor, en eil sizhun a viz Mae, ez eus bet kondaonet ur c'hembread yaouank, Peter R. Lewis, da 18 miz toull-bac'h, dre ma oa bet kavet poultr ha didarzhelioù en e gerzh. P. R. Lewis a zo ezel eus an Emsav Republikan. Ar barnar en deus kastizet anezhañ a zo ur Saoz, en doa nac'het an deiz a-raok lezel al leourien da ober o le e kembraeg. An holl vroadelourien a zo unanet da glemm a-enep ur varnedigezh ken garv.

MARC'HAD MAT. -

Gant priz ur bombezer ponner e c'hellfed sevel tregont skol, pe daou ijin da reiñ tredan da 60.000 den pep hini, pe daou ospital kaer, pe 80 kilometrad hent e simant houarnet.

E BRO SVEDEN. -

E 1952 ez eus bet embannet 3.714 levr e Bro-Sveden. E-touez ar re-se e oa 644 levr a faltazi, 264 anezho skrivet war-eeun e svedeg. Bez e oa 10 pezh-c'hoari,

104 levr-barzhonegoù, 522 levr evit ar vugale pe ar grennarded. E-touez al levrioù a skiant e oa 347 diwar-benn lezennoù ha kevredigezh, 289 diwar-benn arboellerezh, 201 diwar-benn relijion ha kredenn, 185 diwar-benn douaroniezh, 171 diwar-benn yezhoniezh, 154 diwar-benn arz, 136 diwar-benn skiantoù natur, 135 diwar-benn teknelezh ha 111 diwar-benn buhezoniezh. Unan eus ar romantoù skrivet war-eeun e svedeg, **Invandrarna** gant Vilhelm Moberg, a zo bet gwerzhet ouzhpenn 100.000 skouerenn anezhañ.

DIWAR-BENN PENNAD ARZEL EVEN « GERIOU NEVEZKELTIEK E GALLEG »

Keuz am eus bet o welout ar pennad talvoudus-se nammet gant ur bern mankoù, un dra hag a c'hoarvez alies, siwazh, er pennadoù gouiziegezh.

BALAI : Ar stumm brezhonek n' eo ket balaenn, met balaen (distaget alies balein). Ar ger o vezañ gwregel e vezer techet, anat eo, da gavout ennañ un dibenn -enn. Evit an hevelep abeg moarvat e kaver skrivet alies **skubellenn** evit **skubelenn**.

BERNIQUE : N' am eus klevet gwech ebet distagañ brennig, met atav brinig pe brenig. Ma vije anavezet « brennig » en un tu bennak e vijen techet a-walc'h da grediñ e teu diwar « bronn »!

KAOTERIAD : Perak menegiñ ez eo gwregel ar ger e galleg pa 'z eo gwregel ivez e brezhoneg ?

KREZ : Ar ger-se a zo anavezet mat, a drugarez Doue, e brezhoneg bremañ, hag un tamm dre-holl. Un dalvoudegezh ledanoc'h en deus eget « roched » pe « hiviz » hag ar c'hreziou a zo an holl zilhad dindan dre vras.

DRUILH : N' eo ket hepken el lavarenn « diouzh an druilh » e kaver ar ger, met an ognon, ar charlovez... a vez lakaet a **zruilhoù** pe a **zruilhadoù** e pign.

GOELAND : Nann, ar skritur reizh e brezhoneg a zo **gouelan** ha neket gwelan. Evit an hevelep abeg ma tlejed skrivañ gouetur ha neket gwetur.

63

COUTELAS : Moarvat ne zeu ket diwar kontell-lazh, met ne welan ket perak e vije falloc'h ar gêr-mañ eget « kontell-lazhañ », er c'hontrol.

PINGOUIN : Stumm brezhonek ar ger a zo evel just « penn-gwenn » ha neket « pengwenn ».

Gwir eo em eus kavet bravoc'h war « Bleun-Brug » Ebrel-Mae, pajenn 9 : « Ar re glañv, zoken ar re ne zalc'hont ket ar gwele, a c'hell kemeret un dra bennak... ». Gwir eo e tle bezañ ur gwall labour tremen e amzer o terc'hel ar gwele, dreist-holl evit tud klañv ha fur e vo d' o c'hofesour reiñ aotre dezho da evañ un dra bennak ! F. K.

SALUD D'IT, ANKOU !

Ar ret, ar ret hepken,
Ankou tad an Anken,
Netra kent, netra ken.
La Villemarqué
Barzaz Breiz
Kinniget d' am c'heneil ledanweled Eostig Sarzhaw.

War an hent, kluchet en ur c'horn,
An Ankou, an Traezher (1) 'n e zorn,
A ziskont an dremenidi
Hag a choaj hini pe hini.
Ha dao ! Gant un taol falc'h a dreuzh
Emañ Fanch pe Fant ouzh ar c'hleuzh.
Hep plêal outo, tud an hent

A gerzh araok vel diagent.

Ur wech bennak, an Ankou Dall
A gemer unan lec'h unan all ;
Pe 'vit ur fars, rak farser eo,
Ne ra nemet aon d' ar re-veo.
War bouez ur vlevenn, hen-ha-hen
A vank ar falc'h war e groc'henn.
Lod all gantañ vez espernet
Vel pa vizont a zir sternet...

Hed an Istor eo bet ur marzh
Gwelout alies meur a Varzh
Oc'h ober faë war an Ankou
Hag o c'hounid eus e vankoù,
Barzhed kozh o deus bet ar chañs
Da vont pell 'n ur ober chevañs,
Hag hep kerse d' en em ziwall
Da redek betek ar penn all.

Salud dit, Ankou louedet,
Ac'h eus dek gwech ma gwardet
E-kreiz Brezel ha Reveulzi,
War vor, war zouar, hag em zi.
Roet 'c'h eus din meur a dermen
E trok eus pluenn pe bluenn ;
En ur c'hoarzhin etre da zent
Ne rez netra nemet dre fent.
64
War nep a daol plê, te a sko.
Eus an difouter, te zistro.
Ar re speredet a blij dit.
Ar re ziod a leuskes kuit.
Ar goantiri ac'h eus falc'het.
Al loustoni ac'h eus dalc'het.
Ne heuilhez mann nemet da vod :
Dall ha Mut out ; Bouzhar... ha Sod !

TALDIR. (Ebrel 1953)
(Savet goude ur gwall stokad hag a dlee bout marvel.)
(1) Sablier.

STUDIADENN PER DENEZ DIWAR-BENN AR GOUEZELEG. -

Ul levrig liesskrivet a zo bet embannet evit mont gant ar studiadenn-se. El levrig e vezo kavet kartennoù, taolennoù, roll al levrioù studiet ha roll an anvioù-lec'h. An dud o deus c'hoant studiañ ar skrid gant aked ne c'hellont ket tremen hep al levrig-se. Goulenn anezhañ gant P. ar Bihan. Ar priz a zo 150 lur.

ANDREV GEFFROY. -

Un nebeut kazetennoù gallek o deus komzet nevez zo eus Andrev Geffroy. Da gentañ « Radar » en he niverenn eus ar 14 a Vezheven, en ur pennad hir ha hegarat war deir kolonenn, gant ur skeudenn ; goude-se d' ar 25 a Vezheven « Le Figaro » (pennad sinet gant Rémy Roure) ha « Les Nouvelles de Bretagne et du Maine » ; ha d' ar 26 « Les Nouvelles » adarre ha « L'Aurore ». Salv ma vo anavezet en diwezh ar verzherinti a zo gouzañvet gant Jef ha dieubet ar brogarour kalonek. D' an 30 e komz « Ouest-France », zoken, eus « affaire Geffroy » evel eus ur « cas particulièrement dramatique ».

OBERENNOU MALMANCHE. -

Da glokaat an notennoù embannet gant an Ao. L. Lok war Bleun-Brug diwezhañ, setu amañ roll ar barzhonegoù roet gant T. M. da embann d' ar gelaouenn.
« L'Hermine », renet gant Tiercelin :
Sant Iann Balanant, Here 1898.
Gwers Nedelec, Kerzu 1898.

Marvail an Ene Naounek, Here, Du, Kerzu 1900.
Lenn ar Rest, Gouhere 1901.
Kanaouenn ar C'hornandoned, C'hwevrer 1903.
Unan eus ar barzhonegoù a zo sinet Tanneguy M. hag un all Tangi M.

SKRIDOU TANGI MALMANCHE. -

E soñj e oamp embann en niverenn-mañ un nebeut pezhioù-c'hoari gant Tangi Malmanche. Daleet eo bet an niverenn en gortoz kaout an aotre a oa bet goulennet. An Itron Malmanche he deus respontet e oa an Ao. Toulemont a rae war-dro ar skridoù brezhonek. Respont an Ao. Toulemont a zo bet : ne vo mui embannet netra. Da lavarout eo e nac'he reiñ deomp an aotre da embann skridoù Malmanche. Ur pennadig amzer zo dija, pa oa Tangi Malmanche o prientiñ skridoù all evit Al Liamm da heul embannidigezh AN ANTEKRIST, e oa aet un nebeut difennourien kalonek ar brezhoneg d' e welout da zistreiñ anezhañ diouzh e venoz kenlabourat ganeomp.

Setu ur skouer, e-touez meur a hini all, eus ar brezel didrouz, didruez ha ganas a vez graet a-enep d'al LIAMM.

Daoust da se avat e vevo ar brezhoneg !

SKEUDENN MALMANCHE. -

Skeudenn Tangi Malmanche a zo bet prestet deomp gant ar gelaouenn « Ar Soner ».

AL LIAMM 39

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 39

Gouere – Eost 1953

TAOLENN

Ur brogarour, gant Ronan Huon	3
Loeiz Herrieu abostol Bro-Wened, gant Langleiz	5
Oberenn Loeiz Herrieu, gant Eostig Sarzhaw	9
D' an deiz lakaet, gant Loeiz Herrieu (brezhoneg unvan R. Huon)	14
Peah el lanneg, gant Loeiz Herrieu	22
Peoc'h al lanneg, gant Loeiz Herrieu	23
LODENN AR GELAOUENN :	
Traonienn, gant Abanna	28
Da vestr an tan, gant Abanna	29
Ar bleizi, gant A. Loup (br. Abanna)	30
Katell, merc'h Houlihan, gant Yeats (br. j. Ar Mee)	31
Ar Mabinogion, gant K. Riou	46
Kaoz Roue Frañs (Kontadenn-bobl)	60
Ar Gouezeleg, gant P. Denez	68
Notennoù	73

UR BROGAROUR

gant Ronan HUON

War arched Loeiz Herrieu e oa bet lakaet daou levr : « De hortoz Kreisnoz » hag e istor al lennegezh e galleg, met d' am soñj e vanke oberenn bouezusañ e vuhez-den, da lavarout eo dastumadenn « Dihunamb ».

« Dihunamb » a zo bet e gador-brezeg e-pad daou-ugent vloaz, kador-brezeg ur soudard eus Breizh, ur brogarour hag ur c'hristen. E gelaouenn a oa graet evit ar bobl, hag en e bennadoù en deus stourmet o klask distreiñ war hent ar wirionez ur bobl diheñchet ha touellet. Kristen, en deus stourmet a-enep da c'hevier deut da vezañ lavarennoù, evel « Bro C'hall merc'h henañ an Iliz ».

En ur mare m' edo ar rannvroelezh oc'h ober he reuz, gronnet e-unan a vrogarourien o c'hallekaat en deus koulskoude diforc'het ar spered diouzh ar gwiskamant ha lakaet a-wel d' an holl an dañjer e meur a bennad : « Evit lardañ hor beg e larer deomp e venner reiñ da Vreizh ur « Regionalisme » divlaz, gwiskamant, korolloù, c'hoarioù, sonennoù. Holl an traoù-se evidomp-ni ne dint nemet bokedoù a laker war an daol diouzh pred. N' en deo ket gante e vez gwalc'het un den en deus naon ». E-lec'h all « Seul wech ma rit un dra bennak enep d' ar brezhoneg pe ma roit an tu d' ar galleg da gemer e lec'h ez oc'h TREITOUR ».

Savet en devoa e 1936 Breuriez ar brezhoneg bev, an tri « b », ma oa enni tud a rae gant ar brezhoneg evel yezh pemdeziek « Bout Bretoned bev : abostoled dre gomz ha dre skouer ». Ur wech ar bloaz e veze graet ur vodadeg, e brezhoneg hepken « evit diskouez dre ar skouer e c'heller bout desket ha komz brezhoneg gant enor ». Ne vije ket diaes e Breizh 1953 kontañ ar strolladoù Breizhek a ra kemend-all.

Sankañ a rae e penn ar bobl gwirionezioù all a c'hellfe ober o mad anezho ar re a glask saveteiñ ar brezhoneg : « An TIEGEZH eo diazez sonnañ ar brezhoneg, ur yezh ha ne gomzer ket en tiegezhioù a zo war hent ar vered, daoust d' he lennegezh, daoust d'ar prezegennoù kaer a reer a-du ganti ».

Evit Loeiz Herrieu ne oa ket ar brezhoneg ur seurt c'hoari hepken, met e vuhez e oa. Ma n' eo ket bet atav ar gwir gantañ war gudennoù 'zo, en deus lakaet e vuhez en arvar evit ar brezhoneg hag e vro.

4

Pardonet en deus d' an dud o deus graet ar brasañ droug dezhañ met n' en deus ket gallet pardoniñ da Vro C'hall, hag en e destamant en deus taolet e vallozh war ar Vro-se : « evit an droug he deus graet d' am fobl ».

Loeiz Herrieu

LOEIZ HERRIEU ABOSTOL BRO WENED

gant LANGLEIZ

Pegen plijus e oa evit ur gwir Vreizhad tremen dre ar Gernevez a-raok ar brezel-mañ ! « Er Gerneùé », - paradozig kuzhet e-kichen an Henbont, e-lec'h ma veve Loeiz Herrieu ha Loeiza er Meliner, e bried karet gant o femp bugel, brezhoneg hepken etrezo.

Un ti sioul, en ul lec'h sioul, ken sioul zoken ma vije bet lavaret ne c'hellfe c'hoarvezout ennañ netra fall, ur repu hag ur minic'hi, pell diouzh pep safar ha pep droug... Ha koulskoude !

Alies em eus heuliet an hent a ya eus an Henbont d' ar Gernevez pa oa kael a dostaat brezhoneg Gwened ouzh hini KLT... Ar wech ziwedhañ e oa gant Roperzh ar Mason (Doue d' e bardono !) ; war droad e oamp ; dispar e oa an amzer d' ar mintinvezh-se, soñj mat em eus, glas an oabl ha flour an avel, ha n' hon doa ket gelllet, nag an eil nag egile, chom hep bezañ fromet, ur wech ouzhpenn, gant douster an nevez-amzer e maeziou Bro-Wened.

Evel e gwerzhennoù Loeiz Herrieu, ar « Barzh Labourer » e-unan, e richane al laboused er strouezh a greske a-bep-tu d' an hent ha, gwech-ha-gwech, e veze klevet hopadennig skiltr ul louarn o jibouesat el laneg nepell.

Ar Gernevez !...

Pemzek vloaz a zo tremenet abaoe... Ar brezel hag an darvoudoù lous a stlej ar brezel war e lerc'h o deus graet o reuz hag o freuzh en hor bro... Losket eo bet ar Gernevez, argaset eo bet an hini a veve ennañ ken sioul, dispartiet eo bet diouzh e dud, ret eo bet dezhañ bevañ e-kuzh e-pad bloavezhioù a-raok mervel en Alre e-tal toull-dor e di, koulz lavarout, hep gellout mont pelloc'h, eget an treuzoù peogwir n' en deus ket adgwelet, zoken, an Henbont kent mervel.

Ar brezel... ha droukrañs Mab-den !

*

**

Studiet e vo a-hend-all oberennoù Loeiz Herrieu ha displeget hiroc'h al lod a gemeras er stourm evit hor yezh.

Ar pezh a garfen diskleriañ hepken, el linennoù-mañ, skrivet e-giz un testeni prim, eo al levezon en deus bet e Bro-Wened evel abostol.

6

Re yaouank e oan a-raok ar brezel pevarzek evit gellout derc'hel soñj eus e labour er mare-se, pa yae a vourc'h da vourc'h, a di da di zoken, gant Mellag, an Nestour hag un nebeut mignoned all a glaske, war un dro gantañ « dihuniñ » o c'henvroiz.

Nag alies em eus klevet komz, koulskoude, eus ar vad en deus graet ! Ha neket war droioù an Henbont hepken met e Bro-Wened penn-da-benn ha betek e Surzhur... va farrez !

Piv a lavaro biken an niver a abadennoù brezhonek en deus aozet, an niver a brezennoù en deus graet (rak un tad prezegenour e oa, ampart ha soutilh, hag a ouie lakaat an dud diwar ar maez a-du gantañ), an niver a bezhioù c'hoari en deus displeget war un dro gant e vugale, an niver a sonennoù en deus savet pe zastummet hag embannet (hag a vefe bet kollet keneve-se), an niver a skolidi yaouank en deus kenteliet gant harp un nebeut beleion ha mistri-skol chomet feal

da yezh o zud ha gonezet d' ar Bleun-Brug.

Piv a c'hell lavarout dreist-holl an niver a dud yaouank en deus dedennet d' e soñjoù dre e skouer nemetken ? Adal Yann Per Kalloc'h, barzh dispar ar Bed-all, betek Roperzh er Mason a ganas gant kement a from meuleudi ar bed-mañ d' e Groueour.

Ha c'hoazh... n' em eus ket meneget amañ e oberenn evel skrivagner, evel embanner ha rener-kelaouenn, da lavarout eo al lodenn eus e labour a zo anavezet ar gwellañ e maez Bro-Wened, ha gant gwir abeg rak n' eus ket kalz a gelaouennoù e Breizh o deus padet ken pell-amzer hag e hini (etre 1905 ha 1944, daou-ugent vloaz !..) hag o deus graet kement a verzh.

Dihunamb ar gelaouenn ne oa nemeti, siwazh ! er mare-se e Bro-Wened, Dihunamb, preder hag enor e vuhez !

Ur mell labour, ul labour divent, pa soñjer eo bet graet gant un den nemetken, o vevañ pell diouzh ar re all, war ar maeziou, hep harp ebet, pe dostik, keneve ar frealz a gave e karantez e wreg, Loeiza er Meliner (Vedig en Evel), anavezet mat hi ivez gant lennerien Dihunamb evel oberourez kontadennoù plijus ha fromus war un dro.

*

**

Re yaouank e oan a-raok ar brezel pevarzek evit gellout derc'hel soñj eus e labour, a lavaren bremaik, ha neoazh n' eo ket gwir penn-da-benn : da Loeiz Herrieu e tlean, marteze, ivez bezañ deut ken yaouank d'an emsav broadel.

7

War-dro 1913 e oa. Kentelioù brezhonek en doa savet e-kichen Sarc'hav, e Sant Armel e ti an dimezell Bobineg (ur plac'h yaouank kozh a zo marv abaoe pell-amzer). Ha pep sizhun, pe pep eil sizhun, e teue eus an Henbont da deurel ur sellad war ar skolid-se.

Ne oan, neuze, nemet ur paotrig seizh vloaz, met ur paotrig digor e zaoulagad hag a glasse bepred gouzout abeg pep tra...

D' an abardaez-se, e oa bet lavaret din chom fur rak ma labourer ar re vras, hag, e gwirionez e labourer kalet, tolpet en-dro d' un daol, da zeskiñ brezhoneg... Lod anezho yaouank a-walc'h ha lod all koshoc'h, « tud vras », n' eus forzh penaos, e-keñver ur bugel. En o zouezh e oa va eontr Elie de Langlais, breur va zad ha maer Sarc'hav, Markizez ar Gouvello, hag an dimezell Armela Coheleac'h.

A-greiz-holl, e tigoras an nor hag e yeas tre un den yaouank barvek, mistr ha kran, gwisket evel kouerion pinvidik ar vro, dalc'het em eus soñj eus e zremm o vinc'hoarzhin, eus e zaoulagad dreist-holl, sklerijennet gant un elfennig tan goapaus ha tener war un dro, daoulagad ma anade enno ur galon chomet yaouank flamm, ur galon bugel, koulz lavarout, kuzhet e korf nerzhus ur gour.

Ha, kerkent, e savas an holl, evel dirak o friñs hag o mestr Loeiz Herrieu an hini e oa.

Ha neuze e voe displeget din e chuchumuchu gant an dimezell gozh (e galleg evel just) e oa ur barzh, ur skrivagner, da lavarout eo un den eus ar renk ubelañ gwir rener speredel e vro. Un den meur.

« Dalc'h soñj paotrig, ec'h eus gwelet ur barzh, unan gwirion, ha marteze, te ivez, pa vi bras... »

Diougan ar sorserez, evel er c'hontadennoù kozh, pe galvedigezh kentañ ur blanedenn ?

N' eus forzh penaos, ne zleen ket ankounac'haat an diougan-se, ne zleen

ket, dreist-holl, ankounac'haat ur weladenn ken sebezus evit va daoulagad bugel. Dek vloaz goude, e gouelioù ur Bleun Brug bennak, va Bleun Brug kentañ, en em gaven adarre, met ar wech-se a-zevri-kaer, tal-ouzh-tal gant an hini en doa degaset kement a from hag a drefu em ene bugel : Loeiz Herrieu an abostol en doa lakaet da vleuniañ hep gouzout dezhañ zoken, e kalon ur bugel, ouzhpenn ar garantez-vro !

Hag adal neuze, daoust ma oa kalz koshoc'h egedon hervez lezenn an oad, e voemp mignoned vras, mignoned wirion, beteg fin e vuhez a zlee bezañ tristaet, evel m' am eus lavaret dija, gant meur a drubuilh.

8

Levezon ur skouer dreist, levezon ur vuhez a abostolerezh, kinniget ennda-benn d' ur sonj uhel hepken.

*

**

Ar re a oa, daou vloaz 'zo, e kamp etrekeltiek ar vrezhonegerion, e Plouhineg, a soñjo gant from en abardaez a levezon o deus bevet war an aod, e serr Loeiz Herrieu ha Loeiza er Meliner (hag ivez Roperzh ar Mason hag e wreg).

Nag ur frealz e oa bet evit kalon hor mignon kozh en em gavout e-pad un nebeut eurvezhioù re verr, e-touezh kement a dud yaouank, paotred ha merc'hed, entanet gant ur garantez ken birvidik evit ar madoù speredel en doa difennet gant holl nerzh e ene ; hor yezh da gentañ holl !

Daoust d' ar gorventenn he doa graet kement a zistrujoù en hor bro, bleunioù nevez a c'helle kreskiñ adarre e liorz Breizh !...

Ya, ur frealz gwirion e oa bet evitañ, hep mar ebet, ur seurt gweladenn... E frealz diwezhañ pe dostig rak, a-benn daou vloaz e tlee bezañ diskaret gant ur c'hleñved-krign didruez.

E soñjoù a zalc'has avat betek e huanadenn ziwezhañ hag a-walc'h a nerzh a gavas en e feiz kristen evit kinnig da Zoue e holl boanioù evit silvidigezh e vro... « Breizh da virviken... Gloar da Zoue ! » a voe ar gerioù a zistagas e ziweuzh kent tevel evit mat.

Ne glevimp mui biken war an tamm douar-man mouezh an abostol a voe e-pad hanter-kant vloaz difennour ene Bro-Wened en arvar. Bez' e c'hell diskuizh e peoc'h, koulskoude, meur a zasson en deus lakaet da dregerniñ e kalon e genvroiz.

« Dihuniñ » a raint a-zevri, deiz pe zeiz.

Deit int (Gouarnamantoù Bro-C'hall) a-benn de lakat er Vretoned de ankouehat e mant ur bobl, un istor dehi, ul lennegezh, ur sevenadur, ur spered diheval distag doh re er Frañs ha lies enep dehe.
DIHUNAMB.

OBERENN LOEIZ HERRIEU

gant Eostig SARZHAW

Me garehè merùel un dé a viz Mé,
Pe vo é bleu er gùé. L. H.

Evel m' en doa c'hoantaet ar Barzh Labourer, aet eo davet an Tad un devezh a viz Mae pa oa e bleuñ ar gwez. D' ar gwener 22 a viz Mae 1953 e kolle Breizh ha Bro-Wened en un doare tostoc'h, ur c'heneil, ur stourmer, hag ur barzh gwirion.

Bet eo bet adsaver brud brezhoneg Gwened, kelenour hag aliour ur rummad barzhed ha skrivagnerion a Vro-Wened, hag ivez unan eus brezhonegerion ampartañ hon amzer, ha sur a-walc'h ar gwellañ eus hon rann-vro. Pa glevan tud yaouank hon Emsav a-vremañ o tispennañ labour Teodor Botrel, ne c'hellan ket mirout a vousec'hoarzhin, rak Botrel an hini eo en deus roet da Loeiz Herrieu ar soñj d' ober pezh en deus graet.

En em anavezout a rae an daou varzh, ar galleger hag ar brezhoneger. Keneiled e oant zoken, peogwir e welan war roll harperion kentañ Dihunamb, anv Botrel.

- « Dont a reas ar soñj din, a gonte Loeiz din ur wech, e c'hellfen ober e brezhoneg ar pezh a rae Botrel e galleg. Ha setu penaos e teraouis da vont da redek bro, o c'hortoz bep sul an dud da zont er maez eus an oferenn 'bred, evit ober prezegennoù dezho e yezh hor bro, o kanañ war ar plasennoù, o werzhañ kanennoù ha skouerennoù Dihunamb. »

Anavezet am eus Loeiz Herrieu ugent vloaz bennak 'zo. Daoust dezhañ da vout bet arsavet a vont da ganañ giz-se, e veze bepred dalc'het soñj a gement-se gant an dud a goste an Henbont ha tro-war-dro. - « Loeiz Herrieu, emezo, ar marc'hadour sonnenneu... »

Setu eta penaos en deus kroget gant e abostolerezh. Ne dae ket atav an traoù aes tre. Tud sod a rae goap ; re arall a oa diseblant, hag an amzer didruez a-wechoù. Kontañ rae Loeiz din :

- « Ur beurevezh, eme eñ, ma oan o kanañ dindan ar galv, o kouezhañ puilh, Andrev Mellag a oa o terc'hel an disglavier a-us d' am fenn. »

10

Un den pennek hag urzhiet mat e oa Loeiz Herrieu. Pa welas e vefe tud prest da vont d' e heul, e savas ar gelaouenn viziek Dihunamb, e 1906, gant skoazell arc'hant e vignon Mellag, a oa perc'henn e kêr an Oriant. Ne oa ket c'hoazh Dihunamb, dastumadenn Bretoned Bro-Wened ar gelaouenn difistur o deus anavezet ar rummadoù bet dihunet gant strakadenn Roazhon e 1932. Met ma ne oa ket diazezet mat doare skrivañ ar gwenedeg, nag ivez ijin ar skrivagnerion, edo dija an hevelep stad spered gant Loeiz, an hevelep karantez vro, hag an hevelep c'hoant da wellaat stad hol Lennegezh. An Drouiz Labourer a oa un den graet en ur pezh, un den didro, ha ne gemme morse. Gant ar seurt tud se emañ ar wirionez, peogwir ez int sur eus gwirionded o soñjoù. Ne c'hellont ket en em zislavaret, c'hoarvezet pezh a c'hoarvezo. Nebeut ha nebeut, keit ma tremene ar bloavezhioù, e welad brezhoneg Loeiz Herrieu o c'hllanaat, o tont da vezañ bravoc'h-brav. Ne glaske ket gerioù diaes, ne oa ket luziet e zisplegadurioù : hep mont da glask pemp troad d' ar maout, e kave ar ger ret evit treiñ e soñj. Gouzout a rae lakaat ar genou da gomz. Rak aze emañ an dalc'h ; ur pennad a zle bout graet evit bout komprenet gant al lodenn vuiañ eus an dud. Ne labourer ket evit un dibab tud hepken. C'hoant Loeiz a oa sevel pennadoù da uhelaat live speredel e genvroiz.

Adlennit pennadoù savet gantañ e-pad bloavezhioù diwezhañ Dihunamb : « PEOC'H HA FRANKIZ » da skouer ; enno emañ displeget menozioù Loeiz Herrieu diwar-benn diazez ar Stad. Sed aze un dra diaes da zisplegañ en un doare sklaer e n' eus forzh pe yezh ; ha neuac'h emañ splann evel dour mammen.

Herrieu en doa labouret da uhelaat e spered, da gaeraat e Awen, da c'hlanat e yezh. E vrezhoneg ne oa ket mui hini an dud vunut, ha koulskoude e oa aes da ne vern piv e gompren. Aze edo e skiant : kaout ur spered lemm, diazezet start, evit soñjal ha gouzout treiñ e soñj e gerioù hag a gomze drezo o-unan.

Ur menoz all a oa en e benn : ober labour vreizhek dre ar brezhoneg. Dalc'het am eus koun eus un deiz ma 'z is war un dro gant e diegezh d'ur gouel ha n'anvin ket. Ne vanke nemet ar Barzh Labourer.

- « Perak n' eo ket deut an Aotrou Herrieu ? » a c'houlennis. (Me lavare « Eutru » dezhañ en amzer se.) - « N' en deo ket ar gouel-se breizhek a-walc'h evitañ, » a oa respontet din.

11

Re yaouank e oan neuze da gompren ar perak a gement-se. Diwezhatoc'h am eus meizet e c'heller sevel gouelioù liv Breizh warno a-ziavaez, ha netra a-hend-all. N' eo ket an doare ma vez fichet an traoù evit plijadur an daoulagad hag an diskouarn a ra talvoudegezh ur Gouel pe ur Gevredigezh. Gwelout a reer gouelioù ha tolpoù meur dre ziavaez, met pa furcher un nebeut dindan ar bragerisoù, ne gaver nemet traoù didalvez ha divuhez. Gellout a reer heñvelañ ar pompadoù-se ouzh merc'hed koant ha fichet brav, met goullo kaer o empenn.

Traoù e-giz se ne c'hellent ket plijout da Loeiz. Gwell e oa gantañ kaout gouelioù disteroc'h met don o spered broadel. Santout enno spered ar vro o ren pep tra hag oc'h ereañ an dud asamblez, setu pezh a blije dezhañ. E holl labour a zo graet hervez ar stad spered-se.

Goude bout taolet ur sell war zoareoù soñjal hag ober an den, gwelomp al labour bet sevenet gantañ. Gellout a reomp sellout outañ evel un Ambrouger tud, evel Embannour labourioù ar re arall, ha dreist-holl evel ur Barzh, hag ur Skrivagner yez-plaen. Kefridi ar speredoù meur a zo bout penn el labour o deus dibabet pe gentoc'h el labour a zo bet fiziet enno gant Doue. Holl skrivagnerion Bro-Wened a-c'houde 50 vloaz a zo bet kalz pe nebeut diskibion Loeiz Herrieu : da skouer an daou-mañ : Yann-Per Calloc'h (Bleimor) ha Roperzh Ar Mason. Lakaet en deus ivez e aked da voulañ oberoù an Abad Heneu, re ar Chaloni Mary, re Job En Drouz-Vor (an abad Larboulette) . Ar re o deus prenet holl ar pezh a zo bet moulet gant Dihunamb a c'hell lavarout o deus ar pep bravañ eus al Lennegezh wenedek. Morse ne vezimp re anaoudek da Loeiz Herrieu evit bout embannet evit un eil gwech oberenn veur Bleimor: Ar En Deulin...

Ya, e labour a zo unan ramzel. Soñjit ez eus 394 niverenn e dastumad klok Dihunamb. Aze ez eus ur pikol mengleuz evit an deskerion koulz hag evit ar furcherion.

Nag a sonennoù kaer en deus dastumet, savet, pe embannet diwar labour e geneiled ! Panevetañ, e vefe chomet an holl deñzorioù-se diembann. Piv ac'hanomp n' en deus ket kanet ur wech bennak unan eus ar Sonioù adembannet gantan en ul levr er bloavezh 1930 ?

Anv al levr a oa Guerzenneu ha Sonnenneu Bro Guened. Dastumet gantañ war er-maez, a-gevret gant Moris Duhamel, hag embannet e tri levr bras gant Rouart, Lerolle ha C°, eus Pariz, er bloavezh 1911 evit ar wech kentañ ha diviet pell-zo, siwazh.

12

E c'her stur a oa hini ar C'horsez : deskiñ, kelenn, unaniñ.

Kresket en deus e zeskadurezh e-unan dre lenn ha studiañ ur bern levrioù brezhonek ha gallek, hag evel ma oa digor e spered e tenne e vad eus pep unan

hag e taskore deomp goude pezh en doa kavet, gwisket gant spered hor yezh hag ijin hor gouenn.

Div wech en deus embannet e levr *Le Breton Usuel*. Meur a hini en deus desket e yezh gant harp al levr-se. Ul levr gallek en deus embannet ivez : *La Littérature Bretonne*. Aze en deus diskouezet e ampartiz war ur yezh ha ne oa ket e hini. Me gred e vefe plijet meur a C'halleger bout gouest da implij ar yezh-se evel ma rae eñ. Goulennet en doa diganin bout e gannad e tal e vouler, ha tra souezhus evit ul levr diwar benn yezh hor bro, un nebeut mizioù goude ne chome hini ebet, hag e voe ret dimp goulenn moulañ re rall, mes rouez e oa ar paper er mare-se, siwazh.

N' ouzon ket war betra ne oa ket duac'h L. Herrieu. Istor e vro a ouie war veg e viz, hag al levr bet embannet e gwenedeg e 1910 anvet Istoer Breih pe hanes er Vretoned, gant « Tri Barzh », a zo bet al lod vrasañ anezhañ savet gantañ. Ne vo biskoazh kavet ul levr Istor plijusoc'h da lenn. N' anavezan hini ebet e brezhoneg a vefe par dezhañ.

Ur Mestr-Konter e oa ivez an Drouiz Labourer.

E levr *De hortoz Kreisnoz*, bet embannet e 1942, hag ar gerioù stur en deus lakaet e penn al levr a zo dezho o-unan ur programm.

- « D' er ré oll en dés genein heuliet er steren, hag e gréd ema Kreisnoz treuzeù en dé. »

Na pell emañ ar pezh labour-se eus meur gavadenn baour ez omp bet gwalc'het anezho. Pephini eus ar C'hontadennoù-se a zo evel ur Romantig, hag ar c'homzoù a ziver flour hag heson.

Daou levr en deus lezet war e lerc'h di-embann, *Kammdro En Ankeù*, bet embannet lod anezhañ war Dihunamb, ha chomet diechu abalamour d' an darvoudoù ; ha *Dasson ur galon*.

Kammdro en Ankeù a zo notennoù brezel plijus ha bev. Eno e c'hellomp lenn buhez ar Soudarded er fozelloù, kontet gant ur Breizhad gwirion, o varn en un doare kriz, met hep kas, ar pezh a wel. An dud o deus bet an eurvad da lenn an notennoù-se a gompren pegen sod ha diwirion e c'hell bout an tamalloù lakaet da redek gant eneberion ar brezhoneg, hag ar c'henaouien all, a-zivout L. Herrieu. Un den hag en deus graet e zever a soudard eveltañ, n' en deus kentel ebet da zegemer digant politikerion vrein, liperion treid, a glask bepred lakaat da gredin emañ ar re arall ken izel hag ez int. D' am menoz, *Dasson ur galon* eo e bennober.

13

Soñj am eus am boe tremenet un abardaez e burev Loeiz er Ger-Nevez, Sant-Karadeg-Hen-bont, o selaou anezhañ o lenn din e varzhonegoù. Bloavezhioù zo abaoe, met gouarnet em eus em c'halon soñj plijus ar gerioù o klotañ hag o kanañ, en un doare n'em boa klevet morse a-raok. Lavaret em boa en amzer-se e oa trec'h ar barzhonegoù-se da re Vleimor. Ne 'm eus ket o lennet a c'houde, ha n' ouzon ket petra a soñjfen bremañ, met n' eus forzh penaos e c'hellan gwarantiñ en arak e rayo al levr-se enor da Vreizh ha da Vro-Wened.

Ya, Loeiz Herrieu a zo bet ur Mestr e pep feson. Ur Skolaer a hed e vuhez. Ur c'helennour avizet ha lennek, ur Skrivagnour ag an dibab ; ur Brogarour kalet ha poellek. Morse n' en deus klasket an enorioù. Atav en deus servijet e vro didrouz, met aheurtet en e soñj. Bet eo un Diouganour ivez. Dimp-ni e ziskibion da vale war e roudoù evit ma vleuñio ar brug en deus plantet en douar, ha ma tiwano fonnus an eost bet hadet gantañ en irvi Breizh-Izel.

Mar lezet hou prehoned de veruel, kent pel goudé e tiskenno er mem bé, hou hanù hag houh inour a bobl.

DIHUNAMB.

D'AN DEIZ LAKAET

gant Loeiz HERRIEU

Ar pennad-mañ a zo bet adskrivet hervez doare K.L.T.G. en ur virout ar yezh evel ma oa, pe dost. Un notenn bennak hon eus lakaet da ziskleriañ gerioù ha troioù-lavar dianav d'ar vrezhonegerien all... An anvioù-tud hag an anvioù lec'hioù hon eus lezet ganto o gwiskamant gwenedek.

R. H.

Tri c'honsort fidel, ma 'z eus bet war an douar, e oa Iouann en Troadeg, Gueltaz er Go ha me.

Ginidik a gornad Goelo, e bro Dreger, Iouann a oa martolod war an Torpilleur 78, en Orient.

Ni oa ni, Gueltaz ha me, war ar Clorinde. Soñj ac'h eus eus ar Clorinde ? al lestr koad-hont, eus an amzer gwechall, staget e beg ar porzh-mor, en « Amiral », ken brav gant e vevennoù lambourzh gwenn, e zelwenn-fri taer, hag a rae 'vel stlejal al lestr war he lerc'h d' an emgann ; e werni uhel hag e ouelioù a vezemp ni lakaet da gargañ ha da roltañ, div wech ar sizhun, ouzh taolioù-c'hwitell ar mestr-merour, war e sav war ana-raok.

Bep sul, d' an hañv, pa zegouezhe deomp bout « da zouar », ez aemp, hon tri war hor roñsed-houarn, da redek pardonioù ar vro : er Bleu, en Dreinded, Sant Armel, Sant Guenhael, h.h.

Ker sot e oamp unan gant an arall, en em bakañ a raemp kement, ma ne raed nemet « an trebez » ac'hanomp. Hag, e gwirionez, ken diaes e vefe bet hon disparti 'vel didroadañ un trebez.

E Keriadeu e c'homemp ni d' ar c'houlz-se, Gueltaz ha me ; en hevelep steud tiez, er Rouheu.

Un eontr am boa, ur breur d' am mamm, hag a zalc'he tachenn e Penhored Kaodann, 'lec'h ma vezemp alies oc'h ober « brezel gwenn ». Un digarez deomp da vonet da vale meur a wech, war an tu-se, pa vezemp dizevar (1) . Seul gwech, en ur dremen, ez aemp da dañvat ar chistr e tavnarn an Ti-Guen el Lann-Vras. Mar degouezhe tud en ti, lies e veze goulennet ganeomp laret ur sonenn bennak. Iouann en Troadeg dreist-holl a veze klask war e lerc'h. Kaner mat e oa ; degas a rae ker brav sonennoù flemmus ha leun eus spered e gornad bro, ma oa bet anavet fonnus gant yaouankiz Penhored, paotred ha merc'hed.

15

En o mesk e oa ma c'heniterv. Mari, ur verc'h d' an eontr-se din a gomzen deoc'h a-benn anezhañ. Ur fulenn e oa ma c'heniterv Mari, gae 'vel un avalenn e bleuñ.

Ag (2) an deiz kentañ m' he doa gwelet Iouann e ti he zad, ez eas he soñj gantañ. Hag, evit laret gwir, ne zisplije ket ivez ar plac'h d' am c'honsort. Piket e oant o daou, evel ma larer, d' ar gelienenn-hont !...

Kileed mat e oamp ; met rezi (3) e oa ganeomp donet da vout kendirvi.

Evit laret mat, dimezet e vefent bet pell zo, paneve d' an eontr ha d' ar voereb a daole bepred termen : « Pa vo karter-mestr, a larent int din, neuze ni a welo ».

Ha just a-walc'h, un deiz bennak kent an Nedeleg, e teuas d'an Troadeg gouzout e oa dalc'het war ar roll evit bout karter-mestr. D' ar 26 a viz Kerzu e

tlee bout bannet an anvioù.

Aes eo gout pegen eürus e oa an daou zen yaouank o soñjal ez aent da zisoc'h gant o c'hoant. Laret en doa ya an tad hag ar vamm diouzh an daou du ; kontant e oa ar re yaouank : ne oa mui nemet dibab un deiz evit ar weladenn.

War-lerc'h hon devezh, d' ar 26 a viz Kerzu, e voe lakaet an deiz da vonet da di va eontr. Pedet e oamp hon tri da goaniañ. Hiraezh o devez bepred ar re yaouank da draoù seurt-se : yaouankiz ha hiraezh, bout hor boe anezhe, diouzh sourr (4).

An hiraezh-se he doa graet deomp moarvat en em glevout evit en em gavout en Orient, evit an oferenn a greiznoz, daou zeiz kent.

Goude an oferenn ez afemp d' ober « réveillon » da di ur voereb gozh da Vari hag a zalc'he ur stal laezh e ru ar Puñs. Un andouilhenn ha krampouezh dre laezh goude, a oa da zebriñ ; chistr a Benhored da evañ. Mari a zeufe ivez, gant he zad hag he mamm.

Un tammig bourapted deomp c'hoazh en armerzh (5).

An deiz kent an Nedeleg, e oamp ni prest da ziskenn d' an douar, pa zeu deomp gwelout hor mignon Iouann o tonet, gant bag an « Défense Mobile », da gavout radell an Amiral, a oa staget neuze ouzh penn ar « Clorinde ». Ne oa nemetañ e-barzh, gant ar roeñvour.

Arrestet e oamp da sellet outañ, dreist ar farkaj. E glevout a ran c'hoazh o huchal d' e roeñvour : « Trawalc'h a herr ! Lez da vont ! » Gwelet a ran ar roeñvoù o tonet, war o goar, d' en em zastum (6) ouzh kostezioù ar vag, 'vel divaskell un evn-mor.

16

Un taol barrenn a-zehou ha setu ar vag ouzh kostez ar radell.

- « Fall soubenn ! » eme eñ, ouzh hor gwelet.

- « Petra 'zo ? » emezon-me.

- « Moarvat n' hellin ket monet ganeoc'h henozh. Ar c'harter-mestr a oa e servij, a zo marv e wreg, hag emañ ret din kemer e lec'h. »

- « N' helle ket anezhi lakaat un deiz arall da vervel, » eme Gueltaz, en ur riotal (7).

- « Tapet on atav, » eme Iouann.

Ha goude ur poz : « Nemet hag achap a rafen, war-dro 11 eur 1/2. Gant ur berton (8) ne vefen ket pell o tapout an an « Estacade ». Gwelet e vo. Met ma n' erruan ket ganeoc'h da greiznoz nemet ur c'hard, n' am gortozit ket.

- « Gwell e vefe deoc'h dioueriñ, » emezon dezhañ. « Ha c'hwi dindan bout anvet karter-mestr. Ha pa vefe gouezet ? »

- « Gwazh a se ! Ne vez ket an Nedeleg bemdeiz... »

Hag eñ ha distreiñ d' ar bourzh, fall-chifet. Deomp-ni naket, ne blije ket an doare. Met petra ober ? 'Velse emañ buhez ar martolod ; ne vez ket tu d' ar galon bout gwalc'het, gwell lies, er vicher-se.

Gueltaz er Go ha me, ni yeas enta hon hent, trema Keriadeu. Noz e oa pe hogozik. Teñvalaet en doa an amzer ha huanadiñ a rae an avel gwalarn-izel er begoù-ru a gouezh e ru an Ospital a heuliemp.

E oa al labourizion-porzh o vonet ivez ag o devezh, herr warnezhe, o fanerioù pe o zoupinoù o vranskellat ouzh o dorn, tachoù o botoù o krabisat pennoù diblaen ar pavaj hag o sevel diwarne fulad-tan, dre bep div wech.

Un hanter- eur war-lerc'h e oamp er gêr. En noz-se hor boa lakaet an hor soñj ober filaj an Nedeleg en ul lod. Prenet e voe un dorzh bara « bonimal », mel, amanenn fresk. Graet e voe ur gohad tan e siminal Gueltaz, hag eno, tolpet

en-dro d' an etev, hor boa debret bara, laret fidoriennou, rietet, vel ma oa an akustumañs.

Kanet he doa mamm deomp un Noelenn gozh. Soñj em eus c'hoazh ag ur poz :
Er vugulion, a p' arriùezant
E Betlem, eit ou homplimant
E lar : Bonjour, Salver er bed
Deit omb de rantein deoh respet.

17

E oamp 'velse brav-a-walc'h ouzh an oaled, o c'hortoz unnek eur da son, pa zeuas deomp klevout un dra bennak o skeiñ ouzh gwer ar prenestr, ha kentizh ur skrij hirisus hag en doa kroget ennomp, 'vel chourikerezh ul livn war un heskenn.

- « Ar chevech... (9) » eme ma zad.
Cheñch a reas liv ar merc'hed.

- « D' am c'hilask-me emañ deut, » eme mamm Gueltaz, hag a veze lies o termal.

- « Marteze e vo me a yelo gantañ en ho raok, » eme Gueltaz en ur c'hoarzhin.

- « Doue ra viro ! paour-kaezh, a laras e vamm ; d' ar gozh traoù 'veldon-me da vonet kentañ 'velkent... »

Met fonnus e oamp deuet da gomz a draoù arall, hag emberr ne oa mui soñj ebet eus evn ar marv.

Pa voe sonet unnek eur, ez eas hon tud da gousket ha ni a ziskennas, war hor goar, Gueltaz ha me, trema an Oriant, a welemp ar sklerijenn anezhi flastret dindan teñvalded divent ha mac'hus un nozvezh arnev.

Rak teñval e oa an amzer ; du 'vel revr ur billig. Na loar, na steredenn.

Dre (10) ma tostaemp da Ger-en-trèh neoazh, e kavemp begoù-gouloù dre bep div wech ; met bec'h o doa o reiñ un tammig splannder deomp, gant an avel o punañ en-dro dezhe.

Kavout a raemp pareadoù tud yaouank, dre ar vrec'h, o vont, 'veldomp, d' an oferenn a greiznoz. Kan a oa gant lod anezhe. Sevel a rae mouezhioù moan ar merc'hed dreist kan tev ar baotred, hag e teue pozioù sonennoù-pobl anavet mat, betegomp :

Pleure pas, ma petite Jeannette,
Pleure pas, le printemps reviendra...

Meur a wech ar reklom a skube ar c'han, en un taol, dreist an toennoù, trema ar Skorv du-hont, ha ne glevemp mui nemet mouezh an avel o hirvoudiñ e korn an tiez, hag ar mein glas o tont da derriñ war an douar, ouzh hon treid. Gwechadoù e teue adarre ar c'han, en un taol, tremazomp, hag e klevemp komzoù arall, ker splann 'vel pa vefemp bet skouarn ouzh beg gant ar ganerien :

Derrière chez mon père,
Draou ! Draou

...Hou ! Hou, ou ! a responte an avel gant kounnar. Hervez ma oa bet diferet, da hanter-noz nemet ur c'hard e oamp war dachenn Bisson.

Emberr hor boa gwelet Iouann o tonet tremazomp, e zaou zorn en e fichedoù-kaban, tan e sigaretenn o splannañ, a daolioù, ar gwennc'hoarzh a blijadur a rede war e ziweuz. Achapet en doa ar poñsin !

18

Monet a rejomp da gemer bep a gafe en davarn dostañ, evit sikour ganeomp chom dihun.

Pa voe kreiznoz o son, e oamp en iliz. Boudal a rae an orglezoù (11), met

ne oant ket evit golo mouezh an avel gwalarn-izel a farde en iliz, 'vel ur foll, seul gwech ma veze digoret an nor, ken ne yae gouloù ar piledoù gantañ, ha ma achape en e raok, da zeun ar marchosi (12), ar steredenn paper arc'hantet skourret dirak ar c'hanedigezh.

Gout a rit peger kaer e veze an oferenn a greiznoz en Oriant. Ne dalv ket din komz deoc'h anezhi.

Goude an oferenn enta, hor boa en em gavet, gant Mari hag he zud, e ru ar puñs. Graet e voe enor d' ar pred, me respont deoc'h. Joaius e oa an dud ; kan a oa bet ganeomp : ur « réveillon » ag ar mod kozh, setu.

Eürusat e oa Iouann ha Mari oc'h en em gavout c'hoazh ur wech ! C'hoarzhet o doa o gwalc'h gant netraigoù 'vel ma vourr oc'h ober an dud yaouank. Skrapet en doa Iouann diganti he mouched-goug e seiz, bevennoù glas, hag e skoulmet en dro d' e c'houg eñ, evit ober « malis » dezhi, 'vel ma lare...

Komzet e oa bet c'hoazh ag ar weladenn.

- « War-dro pet eur ec'h erruot ? » a c'houlenne Mari.

- « Da 6 eur d' an diwezhañ, e vin ganeoc'h, » eme Iouann en ur sevel diouzh taol.

- « Arsa, » emezañ deomp, « n' hellan ket me chom pelloc'h amañ, gant aon ne zegouezhfe un dra bennak war ar « 78 ». Ez an a-raok. »

- « Donet a rit d' ober un ambroug din ? »

- « Deomp, » emezon-me. « Goar a-walc'h hor bo hiziv da gousket e-pad an deiz. »

Ha ni gantañ, goude bout laret kenavo d' an holl ha trugarez d' ar voereb largantezus hag he doa paeet ar pred. Ma c'heizh tud ! na fall amzer a oa deut ! Pikol takennoù-glav a zeue, gant nerzh da bladañ war hor bougennoù, ken na grazent. Unan ag an nozvezhioù spontus-se a welomp ker stank war hon aodoù e-pad ar goañv.

Kreñvaet he doa c'hoazh an avel. Poan hor boa bet o vonet betek an « Estacade ». War-lerc'h bout digornet, e-tal ar Piskedi, e oamp bet punet d' an avel, ha dao oa bet deomp monet dre ar vrec'h, hon tri.

Ne oa ket a gomz (13), gant an avel hag ar fru a sailhe dreist ar chaoser, hag a garge hor begoù, seul gwech ma klaskemp o digor. Sevel a rae hor gouzougennoù glas distrampet hag e teuent da flankadiñ hor bougennoù, ken e raent droug.

19

Gwelout a raemp gouloù-tan an Estacade o lakaat da splannañ dirazomp, steudoù takennoù glav a yae da blantañ e teñvalded an noz, 'vel brochennoù luc'hus en ur bellenn gloan du.

Du-hont war ar vorlenn, taniou ar bagou a gorolle divalav. Dre forzh derc'hel neoazh e oamp deut da benn. E oa « berton » Iouann eno, staget diouzh kostez ar radell, o sailh eñ ivez, gant an houlennoù, 'vel ul logodenn dalc'het dre al lost.

Un dornad da bep unan, peb a « genavo warc'hoazh », mouget en hor gouzougoù, ha setu Iouann en e glorenn-vez. Hag a-raok ! Bec'h en doa o terc'hel penn d' an avel ha d' an houlennoù. Kemeret e oa gante a-dreuz ha kavout a rae d' ober evit derc'hel ar vag en he hent.

E heuliañ a reomp un herrad, ouzh splannder krenus ar gouloù ; lies er gwelomp o krapat war gein an houlennoù hag o tisken kentizh en o antoù.

- « Nen deo ket forzh-fiapl, » eme Gueltaz, « bout gant ur berton, war ur mor diharak... (14) »

Ne oa ket peurechu e gomzoù, m' en doa, hañvalet ganeomp gwelout ar vag-lien o tifloskañ, war lein un houlen, 'vel pa vefe bet torret ar c'herden a oa

o terc'hel an daou hanter anezhi. Burlutet o doa hon daoulagad, moarvat, gant an avel hag ar glav ; rak prestik goude e kave ganeomp gwelout ar vag adarre.

Ha neoazh, santet am boa ma c'halon ouzh ma fikañ ha ma goug ouzh en em stardañ ; rak daoust ne oan ket kredus bras e traoù seurt-se, soñj ar « chevech » a dreuzas ma spered, en un taol, 'vel ur vrogonenn.

« Pa vefe aet er mor, neoazh, a soñjen ? Graet en doa ur pred mat, yen e oa an amzer. An den ne oar ket ? Trawalc'h evit bezañ skoet ha monet d' ar strad. »

Iouann, gwir eo, a oa un neuier ag an dibab. Tost e oa d'an « Défense Mobile » hag an avel a-du gantañ. Souezhus e vefe n' en defe ket gellet monet betek eno, mar doa gwir kouezhet er mor.

Ne hellemp ni, ne vern penaos, reiñ sikour ebet dezhañ : re bell e oamp, re rust ar mor, ha bag ebet en amen (16) . Neoazh e chomemp en hol lec'h, da sellet, 'vel pa vefe bet tu deomp d' er gwelout c'hoazh, pe da sikour gantañ gant hor c'harantez ankeniet.

A-benn un herrad neoazh, o santout an dour oc'h erruout gant hor c'hroc'hen, e tistrojomp d' ar gêr. Ne oa ket bet kalz a gomzoù ganeomp hon daou, o vonet gant hon hent. Gouzout a rae an eil ac'hanomp e oa gwasket kalon egile gant an hevelep anken a garge e hini ; ha doujañ a rae peb unan lavarout ar pezh a soñje gant aon da glevout an arall o tuiñ gantañ.

*

**

20

An deiz warlec'h vintin, 26 a viz Kerzu, en ur sevel, e-pad ma lase he c'horf-brozh, Mari a lare d' he mamm :

« Nag un huñvre amoet am eus me graet !

- Ya ! Petra 'c'h eus 'ta huñvreet, ma merc'h ?

- E oa degouezhet Iouann amañ en un taol. Ne rae alemant ebet ; ne gomze ket ; ne selle ket ouzhin. Hañval e vije bet e oa deut da vout mut ha dall. Na poan am eus-me bet dre ma c'housed... »

D' enderv, war-dro 4 eur, e oa Mari hag he zad o rastellat bezhin, deut gant ar gwall-amzer, da gostez chaoser Beg-er-Maen. Bout e oa a droc'had anezhe, hag en o zouezh, bep seurt diholaj, 'vel ma teu bepred goude taoladoù gwall-amzer : tammoù koad, kozh dilhad, bondoù spoue a gantoù... Luc'hañ a rae an dour gant ar bezhin gwer-arzu, moaret gant an dour mor.

« Ar wech-mañ e teu ur rastellad vat ganin, » eme ma eontr, o tennañ tremazañ ur roltad-bezhin.

Gant poan en doa e stlejet d' ar vevenn. Met estroc'h eget bezhin a oa deut gantañ : ur sac'h ?

E halañ a ra tostoc'h, hag e labour da zilibourañ (19) ar bezhin roltet en-dro dezhañ.

Un den !... Ur martolod : setu e c'houzougenn c'hlas.

E-pad ma labour he zad, Mari harpet war droad he rastell, a gouezh he selloù war an dremm dizolc'het gant an dour-mor, kranked o krignat poullou an daoulagad.

En un taol, e tenn war-dreñv, gwenn-kann, divarc'het he daoulagad. Achap a ra troad he rastell a-dre he daouarn : « Santez Anna benniget ! » eme-hi, en ur lezel ur griadenn.. « Ma mouched goug... ma huñvre... Iouann... »
Hag hi da yarañ (21) war ar jibl.

*

**

Deut e oa Iouann d' an deiz lakaet. Degouezhet e oa hepken un tammig kours (22), 'vel ma 'z 'eo jaojabl da zeiz ar weladenn.

(1) dilabour. - (2) adalek. - (3) kelou, seblant. - (4) e-leizh. (5) en gortoz. - (6) d'en em-cherreh (en destenn). - (7) farsal. (8) Bag lien, lies e daou damm, hag a veze war al listri bihan, evit douarin. - (9) evn-ar-marv, efreiz. - (10) a-geteh, en destenn. - (11)ograoù. - (12) da foñs ar c'hraou (de zan, en destenn). - (13) Ne oa ket tu da gomz. - (14) dirollet, divalav, vil. - (15) d'en dan (d'an deun), en destenn. - (16) tost, a-hed-dorn. - (17) fiñv ebet. - (18) kozh traoù, reputailhoù. - (19) war-du ennañ. - (20) diluziañ. - (21) semplañ. - (22) abred (= koulz).

Lakaet e brezhoneg unvan gant Ronan Huon.

**Ol, ne vern peh stad é hon hani, hon es ur maen de gas aveit adseuel hor broadeleh, diskaret a hantèr get taoleu bléeh hon eneberion. En hani ne venno ket degas e vaen, henneh e vo treitour, E Breih neùé ne vo nameit disprizañs aveiton de hortoz ma tigollo é lizidanted.
DIHUNAMB.**

Peah el lanneg

gant Loeiz HERRIEU

Berùein hra el lanneg édan tuemdér en héol ;
 Trouz erbet !
 Nitra ne fich, nitra ! Barh er holon, er jol,
 Sourduemmet,
 Ne dih ket mui darbar : gouiùet é er milad,
 Ha glaseded er bodeu e zo oeit ar zuat.

Burletereh en dé e zal mem deulagad :
 Blinkal 'hran ;
 El lanneg morennet, a zén n' en des anat.
 Me unan
 Eh on aman, pelleit doh safar er bed fol,
 Doh é blijadurieu hag é hoanteu dirol.

Ar ledanded el lann lon erbet ; kén nameit
 Ur grillan,
 Balbert, étal é doul, gozik étré me zreid,
 Ar er man ;
 Burhud mar da de ben a grénein é eskel,
 Ur uéh hepkén, goann-goann, él 'ul lon é verùel.

A glei hag a zeheu, é kleuan, én dro dein,
 Kant pok du,
 E tarhal get er hrouéz, ou gran é tihiliein
 A bep tu.
 Edan ur barrig brug, e gurun ru é ben,
 Ur bistrag e zistag, landrennek, dui noten.

Nann, peah erbet n'hou talv, peah divent me lanneg
 Hañni 'bet !
 Gronnet get linsel tul ur splanndér huañnek,
 N'en des ket
 Par deoh aveit lakat me halon de zason,
 Me spered de redek, me iné de zihron.

Tud fol ! Get hou safar, hag hou hoanteu dirol,
 Petra 'hret ?...
 E peah douéel el lann, Méléour et bed ol,
 Get sioulded,
 E had buhé
 Ha brauité
 Eit goudé...
 Ken trouz Geton nameit kan darn ur grillan skuéh
 Strakel un éinig gel ha tarh er pokeu séh.

(Niverenn 291, « Dihunamb ») .
 Eost 1935.

Peoc'h al lanneg

Berviñ 'ra al lanneg edan toemmer an heol ;
 Trouz erbet !
 Netra ne fich, netra ! Barzh ar c'holo, ar jol
 Souldoemmet
 Ne dizh ket mui darbar ; gweñvet eo ar milad

Ha glasted ar bodoù a zo aet war zuat.

Burluterezh an deiz a zall ma daoulagad :
Blinkal 'ran ;
El laneg vorennet a zen n' en deus anad.
Ma-unan
Emaon amañ, pellaet ouzh safar ar bed foll,
Ouzh e blijadurioù hag e c'hoantoù diroll.

War ledander al lann, lon erbet ; ket nemet
Ur grilhan,
Balbet, e-tal e doull, gozik etre ma zreid
War ar man ;
Burzhud mar deu da benn a greniñ e eskell,
Ur wezh hepken, gwan-gwan, 'vel ul lon o vervel.

A-gleiz hag a-zehou e klevan, en-dro din
Kant pok du
O tarzhal gant ar wrez, o greun o tishilhiñ
A bep tu.
Edan ur barrig brug, a gurun ruz e benn,
Ur bistrak a zistag, landrennek, div notenn.

Nann, peoc'h erbet n'ho talv, peoc'h divent ma laneg,
Hani 'bet !
Gronnet gant liñsel tul ur splannder huanek
N' en deus ket
Par deoc'h evit lakaat ma c'halon da zasson,
Ma spered da redek, ma ene da zic'hronn.

Tud foll ! Gant ho safar hag ho c'hoantoù diroll
Petra ret ?
E peoc'h doueel al lann. Melestrour ar bed holl
Gant sioulded
A had buhez
Ha braventez
E'it goude...
Ken trouz gantañ nemet kan darn ur grilhan skuizh,
Strakig un evnig gell ha tarzha ar pokoù sec'h.

Loeiz HERRIEU.

« Dason ur galon »
(Tir na n-og, niv. 2, 1946)

toemmer = tommder.
jol = sev.
souldoemmet = re-dommet.
burluterezh = trelladur.
anad = roud.
lon = loen.
landrennek = lugudus, difonn.
huan = poultrenn danav.
ret = rit.
Darn = pounner, boud.

27

LODENN AR GELAOUENN

28

Traonienn

gant ABANNA

Glavennoù ar goabrenn
A gouezh war va zraonienn
A ruilh d' hec'h endonenn
D' ur froud o veurganañ :

Menzioù ar vuhez
O-unan o tinaou
Em ene kleuz, d' ur froud
A lamm ez mor, Jezuz !

29-7-1953.

Da vestr an tan

gant ABANNA

ME :
Noz-deiz ac'h eus hadet
Glaou-bev em spered
Daoust da se, Mestr an Tan,
Din eo noz, din eo yen :
Da avel a c'houlun
War va faour ene-den.

EN :
En neñv anat an eur
Ma kano ar c'hwezh meur
Warnout den-intrudu
An tir dindan ludu :
Mir a-bouez da c'henoù
Bev da c'hlaouennoù.

9-11 a viz Mae 1953.

Ar bleizi

gant A. LOUP

Ar bleizi n' o deus ket dibabet
Kaout naon
Kantreal e gouelec'hioù erc'h
Mont a c'hellfent e-touez an dud
Digor a rofed dezho
- Mar ne vefent ket bleizi -

Ober a reont pezh a zo deuet ar bleizi d' ober
Hep goulenn truez
Met d' an noz pa vez al loar oc'h ober van stouiñ
E leñvont
Asantiñ kaout naon ne vir ket a vezañ naonek.

diwar un destenn diembann,
lakaet e brezhoneg gant Abanna.

Armande LOUP, troet gant Abanna diwar galleg ar Varzhez hec'h-unan.

KATELL, MERC'H HOULIHAN

gant William Butler YEATS
troet gant Jord Ar MEE

Tud ar c'hoari :

PER, an tad,
MIKAEL, e vab henañ,
PADRIG, e vab yaouañ, 12 vloaz,
BERC'HED, ar vamm,
DELIA GAHEL, danvez pried Mikael,
AN HINI GOZH.

Displeger :

E 1798 e oa prest Iwerzhoniz d' en em sevel adarre enep d' ar Saozon. Ar C'hallaoued a zilestras soudarded e Killala da skoazellañ an dispac'herion. Emaomp amañ e diabarzh un ti feurm, nepell diouzh kêr Gillala e kornog Iwerzhon. Berc'hed, ar vamm, a zo en he sav o tizober ur pakad a zo war an daol. Per, he gwaz, a zo en e goazez tost d' an oaled. Padrig, ar mab yaouañ, a zo azezet ivez.

32
PER

Peseurt trouz eo a glever ?

PADRIG

Ne glevan sort. (Selaou a ra.) A, geo, klevout a ran bremañ : evel youc'hadennou. (Mont a ra d' ar prenestr da welout.) En em c'houlenn a ran perak emaint o youc'hal evelse. Ne welan netra.

PER

N' eus ket a c'hoarioù hiziv. En traoñ, e kêr eo sur a-walc'h, emaint o youc'hal.

BERC'HED

Kavet o deus ar baotred un dra bennak da gaout plijadur, sur a-walc'h. Deus amañ 'ta, Per... sell ouzh dilhad eured Mikael.

PER (ruzañ a ra e gador tost ouzh an daol).

Fei ! setu dilhad kran, avat !

BERC'HED

N' az poa ket re a seurt-se pa 'z omp bet euredet, n' az poa ket zoken dilhad da cheñch evit ar Sul.

PER

A zo gwir, avat. Biskoazh n' hon dije soñjet e c'hallje hor mab dougen dilhad ker brav evit e eured, ha kaout un ti kempennet ker mat da zegas e wreg ennañ.

PADRIG (ataw ouzh ar prenestr).

Setu ur plac'h kozh o tiskan gant an hent. N' ouzon ket ha n' eo ket amañ emañ o tont ?

BERC'HED

Un amezegez bennak o tont da glevout keloù eus eured Mikael. Ne welez ket

piv eo ?

PADRIG

Un estrañjourez eo a gredan. Nann, n' eo ket amañ e teu. Skoet he deus gant an hent o tiskenn e-lec'h m' emañ Marzhin. hag e vibien o touzañ deñved. (Treñ a ra davet Berc'hed.) Lavar 'ta, mamm, soñj ac'h eus ar pezh a gonte Winny ar Groaz-Hent an nozvezh-all, diwar-benn ar vaouez iskis a gantren dre ar vro pep gwech ma vo brezel pe ur reuz bennak ?

33

BERC'HED

Ro peoc'h 'ta gant sorc'hennoù Winny. Kerzh 'ta da zigeriñ an nor d'az preur. Klevout a ran anezhañ o sevel gant an hent.

PER

Spi am eus e tegas gantañ an argourou. Aon am eus na dorfe kerent Delia o ger, kement a boan am eus bet oc'h ober ar marc'had !

Padrig a zigor an nor, Mikael a zeu tre.

BERC'HED

E pelec'h out chomet, Mikael ? Abaoe pell a zo emamp o c'hortoz ac'hanout.

MIKAEL

Tremenet on dre di ar beleg da c'houlenn outañ bezañ prest d' hon eurediñ warc'hoazh.

BERC'HED

N' en deus lavaret netra dit ?

MIKAEL

Lavaret en deus e oamp mat an eil diouzh egile, Delia Gahel ha me, ha penaos biskoazh n' en doa bet kement a blijadur oc'h eurediñ daou zen yaouank.

PER

An arc'hant a zo ganit, Mikael ?

MIKAEL

Setu.

Lakaat a ra ar sac'h war an daol ha mont a ra davet an oaled. Berc'hed e-pad ur pennad, a oa bet o sellout pizh ouzh an dilhad, o sachañ war ar gwriaduriou, oc'h ensellout an doubleür. Lakaat a ra an dilhad war ar ganastell.

PER (o risañ ar sac'h).

Ya, graet am eus ar marc'had evit ar gwellañ, Mikael. Ar C'hahel kozh a felle dezhañ derc'hel darn eus an argouroù e-pad ur pennad. « Laoskit an hanter ganin betek ma vo ganet ar c'hentañ mab, » emezañ. « Sort ebet, emezon-me, mab pe get, an daou vil lur a vo etre daouarn Mikael a-raok ma tegaso ho merc'h en e di. » Komzet he deus e wreg outañ ha, neuze, pleget en deus en diwez.

34

BERC'HED

Laouen oc'h eus aer da vezañ, Per, o tornata ar bern arc'hant-se.

PER

Ya, sur. Laouen e vijen bet kaout daou vil lur, pe daou c'hant lur zoken, digant va gwreg, pa 'z on dimezet.

BERC'HED

Fei ! m' am eus degaset nebeut, kavet am eus ken nebeut all pa 'z on deut. Petra az poa te, ouzhpenn ur gorad yer hag un ein bennak ez aes da werzhañ da varc'had Ballina. (Feuket eo.) Ma n' am eus ket degaset a binvidigezh, graet am

eus em eskern, p' am eus ganet ar mab, ar Mikael-mañ, war ar plouz, pa oan o tennañ patatez, ha n' am eus ket goulennet dilhad brav biskoazh, na sort all ebet, nemet labour.

PER

Se a zo gwir, avat. (Ober a ra allazig d' he brec'h.)

BERC'HED

Ade ! laosk ac'hanon bremañ, poent eo din lakaat urzh en ti evit ar vaouez a zeuio hepdale.

PER

Gwellañ plac'h Iwerzhon a-bezh ez out ; an arc'hant avat a zo plijus ivez. (Kenderc'hel a ra da balvata an arc'hant.) Biskoazh n' am boa soñjet e welfen morse kement a arc'hant etre peder moger va zi. Traoù bras a c'hellimp ober bremañ. Gallout a raïmp prenañ an dek devezh arat a zo dieub diwar varv Jamsie Dempsey, hag ober ur prad ganto. Prenañ a raïmp loened e foar Vallina. Daoust ha Delia he deus goulennet ul lodenn eus an arc'hant eviti, Mikael ?

MIKAEL

N' he deus ket, eveljust. Ne seblante ket ober kalz a van eus an arc'hant, gouzout a rez, na sellout outañ zoken.

BERC'HED

N' eo ket souezh. Perak e sellfe ouzh an arc'hant pa c'hall sellout ouzhout, ur paotr faro ha kreñv. Lorc'h a dle bezañenni, dimeziñ gant un den a zalc'h a lakaio hec'h arc'hant da dalvezout ha n' eo ket fouetañ pe evañ anezhañ evel ma rafe kement a re-all en da blas.

PER

Me a gred, Mikael ivez ne soñje ket kalz en argouroù... e daoulagad flour ar plac'h, ne lavaran ket.

35

MIKAEL (o tostaat).

Ma ! Pephini a gar kaout ur plac'h koant da bourmen ganti. An argourou ne badont nemet ur pennad, ar plac'h-hi a chomo evit atav.

Youc'hadennoù er pellder.

PADRIG

Setu int-i o youc'hal e kêr adarre. Marteze emaint o tilestrañ kezeg eus Enniscrone : straket e vez an daouarn pa zeu ar c'hezeg d' an dour en un doare mat.

MIKAEL

N' eus ket a gezeg en afer-se. Perak e tegasfent kezeg ? n' eus foar ebet en devezhioù-mañ. Kae 'ta, d' ar gêr, Padrig, kae da welout petra a zo c'hoarvezet.

PADRIG (digeriñ a ra an nor da vont er-maez, chom a ra ur pennadig war an treuzoù).

Klev 'ta, Mikael ! Soñjal a raio Delia, a gav dit, degas ar c'hi bihan he deus prometet din pa teufe d' ar gêr ?

MIKAEL

Ober a raio, sur.

PADRIG

Mont a ran, neuze.

Padrig a ya kuit hag a laosk an nor digor.

PER

Tro Padrig e vo bremañ da glask argourou. Diaesoc'h e vo dezhañ, hep ti

war e anv.

BERC'HED

Soñjal a ran a-wechoù... mont a ra mat an traoù ganimp bremañ. Ar Gabeled a zo brudet mat hag eontr Delia a zo beleg... Gallout a rafemp lakaat Padrig da vont da veleg... Kreñv eo war al levrioù...

PER

Amzer a zo, amzer a zo. Menozioù a zo leun da benn atav, Berc'hed kaezh !

MIKAEL

Peadra hon devo da reiñ deskamant dezhañ, ne vo ket ret dezhañ mont da redek bro evel ur paour-kaezh kloareg o vevañ diwar an aluzon.

36

Youc'hadennoù.

MIKAEL

N' o deus ket echu youc'hal c'hoazh ? (Mont a ra d' an nor hag e chom aze, e zorn a-us d' e zaoulagad.)

BERC'HED

Gwelout a rez un dra bennak ?

MIKAEL

Ur gozhiadez a welan. O sevel gant ar wenojenn emañ.

BERC'HED

Piv e c'hall bezañ ? Ar plac'h iskis gwelet gant Padrig bremaik moarvat.

MIKAEL

Evelato, ne gav ket din e vefe un amezegez ; ur mouchoer a zo war he bizaj.

BERC'HED

Ur baourez bennak marteze, klevet ganti e oamp oc'h aozañ friko amañ, dont a ra da c'houlenn he lod.

PER

Koulz e vefe din dastum an arc'hant. Ne dalv ket ar boan leuskel anezhañ da vezañ gwelet gant an holl. (Mont a ra d' ur c'houfr bras en ur c'hogn. Lakaat a ra ar sac'h e-barzh ha prenañ a ra warnañ.)

MIKAEL

Setu hi. (Ur gozhiadez a dremen goustad dirak ar prenestr sellout a ra ouzh Mikael en ur dremen.) Ne blij ket din e teufe estrañjourion d' ar gêr d' an noz a-raok va eured.

BERC'HED

Digor an nor 'ta, Mikael. Arabat leskel ar baour-gaezh-se da c'hortoz.

An Hini Gozh a zeu tre.

AN HINI GOZH

Doue r' ho miro holl amañ.

PER

Doue r' ho miro en E vadelezh.

37

AN HINI GOZH

Un ti gwasket mat hoc'h eus amañ.

PER

Donedigezh vat deoc'h en hon ti.

BERC'HED

Azezit amañ, tost d' an tan. Donedigezh vat deoc'h.

AN HINI GOZH (o tommañ he daouarn).

Kriz eo an avel er-maez.

Mikael, diouzh an nor a sell pizh outi. Per a zeu tost d'an daol.

PER

Ur gerzhadenn hir hoc'h eus graet hiziv ?

AN HINI GOZH

Hir, ya, hir-kenañ. Nebeut a dud o deus beajet kement ha me. Kalz a dud ne reont ket degemer mat din. Unan en doa mibien greñv, soñjal a raen e oant mignoned din. O touzañ o deñved e oant, n'o deus ket selaouet ouzhon.

PER

Un druez eo, e gwirionez, evit n' eus forzh piv, tremen hep ti ebet.

AN HINI GOZH

Gwir a lavarit, ha setu pell amzer emañ war an hentoù, abaoe ar wech kentañ am eus kroget da gantreal.

BERC'HED

Souezhus eo ne vefec'h ket uzet holl, goude kement a veajoù.

AN HINI GOZH

A-wechoù va zreid a zo skuizh-divi ha va daouarn a chom difiñv ; em c'halon avat, n' eus ket a ziskuizh, morse. An dud, pa welont ac'hanon difiñv a gred dezho ez eo deut ar gozhni warnon hag ez on deut distriv. Pa zeu ur barrad freuzh warnon, avat, e rankan mont da gomz ouzh va mignoned.

BERC'HED

Petra a laka ac'hanoc'h da gantren evel-se ?

AN HINI GOZH

Re a estrenion er gêr.

38

BERC'HED

Gwir eo, an neuz a zo warnoc'h bezañ bet ho kwalc'h a walleurloù.

AN HINI GOZH

Gwalleurioù am eus bet, gwir eo.

BERC'HED

Penaos eo c'hoarvezet ganeoc'h ?

AN HINI GOZH

Va douaroù a zo bet laeret diganin.

PER

Kalz a zouaroù a zo bet laeret diganeoc'h ?

AN HINI GOZH

Va fevar farkad glas brav.

PER (da Verc'hed, goustad).

Intañvez Kasey a dle bezañ, ne gav ket dit ? An hini a zo bet argaset eus he madoù e Kilglass, ur pennadig a zo.

BERC'HED

N' eo ket. Gwelet am eus an intañvez Kasey e marc'had Ballina ur wech. Ur

plac'h tev eo ha yaouank c'hoazh.

PER (d' an Hini Gozh) .

Ha klevet hoc'h eus ar youc'hadennoù en ur zont amañ ?

AN HINI GOZH

Me a gred din am eus klevet an trouzioù e oan kustum da glevout pa zeue va mignoned da welout ac'hanon. (Kanañ a ra, eviti hec'h-unan.)

Gouelañ 'rin ganeoc'h, o maouez.
Marv eo Donough 'r melegan
Ur skoulm kanap da dro-c'houzoug,
War e benn ul lienenn gann.

MIKAEL (o tont diouzh an nor).

Petra a ganit-hu amañ, Itron ?

AN HINI GOZH

Ur ganaouenn diwar-benn un den am eus anavezet. Donough ar Melegan, a zo bet krouget e Galway.

Kanañ a ra, kreñvoc'h ar wech-mañ.

39

Gouelañ 'rin ganeoc'h, o maouez,
Va blev dispak ha fuilhet.
O ! ar groug hon dije freuzhet
En Enniscrone ma vije bet.

MIKAEL

Perak eo bet lazhet ?

AN HINI GOZH

Marv eo dre garantez evidon. Kalz a baotred a zo marv dre garantez evidon.

PER (goustad da Verc'hed) .

Brellet eo bet gant ar glac'har.

MIKAEL

Pell a zo ez eo bet graet ar ganaouenn-se ? Pell a zo ez eo marv ?

AN HINI GOZH

N' eus ket pell, n' eus ket pell. Re-all a zo avat, a zo marv dre garantez evidon, pell a zo.

MIKAEL

Amezeion deoc'h, moarvat ?

AN HINI GOZH

Tosta amañ, deus... e-tal va c'hichen hag e lavarinn dit. (Dont a ra Mikael da azezañ e-tal he c'hichen, tost d' an tan.) Bez' ez eus bet unan eus an O'Donnelled, en hanternoz, a oa anvet ar Ruz ; unan eus an O'Sullivaned ivez, er c'hreisteiz. Bez' ez eus bet Brian, a voe lazhet e Klontarf, tost d' ar mor. Bez' ez eus bet kalz er c'huzh-heol, darn anezho a zo marv abaoe kantvedoù. Re all c'hoazh a varvo warc'hoazh.

MIKAEL

Er c'hornog eo e varvo paotred warc'hoazh ?

AN HINI GOZH

Deus tostoc'h, tostoc'h ouzhin.

BERC'HED

Daoust hag he deus he skiant vat, a gav dit ? Daoust ha ne vefe ket ur

plac'h eus ar bed all ?

PER

Ne oar ket mat petra a lavar ken, gant an dienez ha pep tra he deus gouzañvet.

40

BERC'HED

Paour-kaezh plac'h ! Ret eo ober brav dezhi.

PER

Ro dezhi ur werennad laezh hag un tamm gwastell-kerc'h.

BERC'HED

Marteze e c'hellfemp reiñ dezhi un dra bennak ouzhpenn c'hoazh, evit an hent ? Un nebeut gwenneion, pe ur pezhig arc'hant, ni hag hon eus kement a arc'hant en ti bremañ.

PER

Eveljust ne nac'hfen ket un nebeut gwenneion outi ma hon defe re, hogen ma krogomp da zispign an nebeut hon eus, ne bado ket pell an daou vil lur, hag un druez e vefe.

BERC'HED

N' ac'h eus ket mezh, Per ! Ro dezhi ur pezhig arc'hant diouzhtu, ha da vennozh war ar marc'had. Ma ne rafes ket, mont a rafe ar voull diganimp, me a zo sur.

Mont a ra Per d' ar c'houfr hag e tistro gant ur pezh arc'hant.

BERC'HED (d' an Hini Gozh).

Ur werennad laezh ho po ?

AN HINI GOZH

N' eo ket boued nag evaj am eus ezhomm.

PER (o kinnig e bezh arc'hant).

Setu un draig evidoc'h.

AN HINI GOZH

N' eo ket se am eus defaot. N'eo ket arc'hant am eus ezhomm.

PER

Petra eo neuze a fell deoc'h kaout ?

AN HINI GOZH

Ma fell d' unan bennak va skoazellañ, ret eo dezhañ en em reiñ eñ e-unan, ret eo dezhañ en em reiñ holl din.

Mont a ra Per betek an daol, sellout a ra iskis ouzh ar pezhig en e zorn. Komz a ra goustad da Verc'hed.

41

MIKAEL

N' hoc'h eus hini ebet d' ober war ho tro, d' ho oad, Itron ?

AN HINI GOZH

Hini ebet. An holl baotred o deus kinniget o c'harantez din, n' am eus aozet ar gwele evit hini ebet.

MIKAEL

Mont a rit ouzhoc'h hoc'h-unan war an hentoù ?

AN HINI GOZH

Va menozioù am eus, ha va spi am eus.

MMIKAEL

Peseurt spi a chom ganeoc'h c'hoazh ?

AN HINI GOZH

Ar spi da adc'hounit va farkoù glas brav. Ar spi da gas an estrenion er-maez eus va zi.

MIKAEL

Penaos a reot ?

AN HINI GOZH

Mignoned vat am eus, va skoazellañ a raint. Oc'h en em vodañ emaint evit dont d' am skoazell. N' am eus ket aon. Ma dint trec'het hiziv, warc'hoazh e savint kreñvoc'h eget biskoazh. (Sevel a ra.) Ret eo din mont war arbenn d' am mignoned. Aze e teuont d' am skoazellañ, ret eo din bezañ aze ivez d' ober dezho un degemer. Ret eo din bodañ an amezeion evit o degemer.

MIKAEL

Mont a rin ganeoc'h.

BERC'HED

N' eo ket he mignoned dezhi e rankez degemer, Mikael, ar plac'h nevez a zeuio amañ bremañ-souden eo a rankez degemer. Kalz a draoù ac'h eus da ober : traoù da zebriñ ha traoù da evañ a rankez degas d' ar gêr. Ar plac'h a zeuio hepdale ne zeu ket goull he daouarn, ne fell ket dit degemer anezhi en un ti goull. (D' an Hini Gozh.) N' ouzoc'h ket, marteze, emañ va mab o vont da eurediñ warc'hoazh.

AN HINI GOZH

Ne c'hortozañ ket skoazell digant ur paotr a euredo warc'hoazh.

42

PER (da Verc'hed) .

Mes piv eo, a gav dit ?

BERC'HED

N' hoc'h eus ket lavaret dimp hoc'h anv c'hoazh, Itron ?

AN HINI GOZH

Tud a zo a ra an Hini Gozh diouzhin, re all a ra diouzhin Katell, merc'h Houlihan.

PER

Me a gav din am eus anavezet unan bennak o tougen an anv-se, gwechall. Piv e oa, n' am eus ket soñj ? Unan bennak am eus anavezet pa oan yaouank, sur a-walc'h. Nann ! soñj am eus bremañ, en ur ganaouenn e oa.

AN HINI GOZH (en he sav, tost d' an nor).

Kavout a reont souezhus e vije bet graet kanaouennoù evidon. Kalz a ganaouennoù a zo bet graet evidon. Klevet am eus unan en avel, en deiz-mañ.

Kanañ a ra.

Diouer ebet a glemmgan
Pa vo toullet ar beziou warc'hoazh.
Diouer ebet a garr-kañv
Evit ar re a varvo warc'hoazh.
Kar ebet na mignoned
D' an arc'houest a vo lidet warc'hoazh.
Ne vo ket a bedennoù
Evit ar re a varvo warc'hoazh.

N' o devo ket ezhomm a bedennoù, nann, n' o devo ket ezhomm a bedennoù.

MIKAEL

N' ouzon ket dare petra eo ar ganaouenn-se. mes lavaret din 'ta, un dra bennak e c'hellan ober evidoc'h.

PER

Deus amañ, Mikael.

MIKAEL

Tavit, va zad, selaouit outi.

43

AN HINI GOZH

Ul labour taer a c'hortoz ar re a fell dezho va skoazellañ. Kalz anezho, livet mat bremañ a vo morlivet. Kalz anezho a zo dieub bremañ da redek er menezioù hag er geunioù a vo kaset d' ar broioù pell da vale hentoù kalet. Kalz a spioù a vo mouget. Kalz o deus dastumet arc'hant ne chomint ket da zispign anezhañ. Kalz a vugaligoù a vo ganet hep un tad da gristenañ anezho. Ar re livet mat a vo morlivet abalamour din. Hag an holl draoù-se a vo paeet mat ganto.

Mont a ra kuit ; he c'hlevout a raer o kanañ en ur vont.

En eñvorioù e vint da viken,
Bev-mat e vint, bev-mat da viken,
O mouezh a vo klevet da viken,
Selaouet gant doujañs da viken.

BERC'HED (da Ber).

Sell outañ, Per : neuz un den kiliet a zo gantañ. (A vouezk uhel.) Sell, Mikael, ouzh da zilhad eured. Dilhad kaer int. Ret eo dit esaeañ anezho bremañ, un druez e vefe ma ne vefent ket naet ditwarc'hoazh. Ar baotred a c'hoarzhfe goap ouzhout. Del 'ta, Mikael, kemer anezho ha kae e-barzh ar gambr da esaeañ anezho.

Lakaat a ra an dilhad war e zivrec'h.

MIKAEL

Pe seurt eured a gomzit anezhi, va mamm ? Pe seurt dilhad a dlean dougen warc'hoazh ?

BERC'HED

An dilhad a laki warc'hoazh eo, evit da eured gant Delia Gahel.

MIKAEL

Disoñjet am boa.

Sellout a ra ouzh an dilhad ha treiñ a ra davet dor ar gambr, mes chom a ra a-sav en ur glevout youc'hadennoù a-ziavaez.

PER

E-tal kichen amañ eo e youc'her, bremañ. Petra a c'hall bezañ c'hoarvezet ? A ! sed amañ Padrig o tont, Delia a zo gantañ.

Padrig ha Delia a zeu tre, gant un toullad amezeion.

44

PADRIG

Listri a zo leun ar pleg-mor. Emañ ar C'hallaoued o tilestrañ e Killala !

Per a denn e gorn eus e c'henou, tennañ a ra e dog hag a chom a-sav ; an dilhad a gouez diwar divrec'h Mikael.

DELIA

Mikael ! (Ne selaou ket.) Mikael ! (Treiñ a ra warzu enni.) Perak sellez ouzhin evel un estrañjour?

Diskregiñ a ra diouzh e vrec'h. Berc'hed a zeu tost dezhi.

PADRIG

Emañ ar baotred o tiskenn davet kêr da vont gant ar C'hallaoued.

BERC'HED (da Ber),

Lavar dezhañ chom, Per !

PER

Ne dalv ket ar boan : ne glev ger ebet eus ar pezh a lavaromp.

BERC'HED

Klask kas anezhañ e-kichen an tan, goustad.

DELIA

Mikael ! Mikael ! Ne zilezi ket ac'hanon ! N' i ket da heul ar C'hallaoued pa emamp da vezañ euredet !

Lakaat a ra he divrec'h en-dro dezhañ ; treiñ a ra daveti evel ma vije war boent plegañ. Klevout a raer a-ziavaez an Hini Gozh o kanañ :

O mouezh a vo klevet da viken...
Selaouet gant doujañs da viken...

Mikael en em zistag trumm diouzh Delia, chom a ra e-pad ur rann-vunudenn e toull an nor hag e red er-maez da heul mouezh an Hini Gozh. Berc'hed a zalc'h Delia a chom war he bruched o tifronkañ.

PER (da Badrig, en ur lakaat e zorn war e vrec'h) .

Gwelet ac'h eus ur plac'h kozh o tiskenn gant ar wenojenn ?

PADRIG

N' am eus ket. Ur plac'h yaouank eo am eus gwelet, kerzhout a rae evel ur rouanez.

AR MABINOZION

displeget e brezhoneg evit ar vugale gant K. RIOU

POELL HAG ARAOUN

Ur mintinvezh, e yaouankiz an deiz, ez eas Poell, priñs Deved, e Bro-Gembre, da chaseal gant e chas, er c'hoad bras tost d' e gastell. Dindanañ e oa ur marc'h kreñv hag herrek.

Er c'hoad e oa ur frankizenn, da lavarout eo ul lec'h hep gwez. Pa zegouezhas Poell eno, e welas o tont di, en ur redek, ur c'harv, chas-hemolc'h war e lerc'h. Ar re-mañ a sachas evezh Poell ; gwenn-lintrus e oant holl, ha dezho divskouarn ruz-flamm.

E-kreiz ar frankizenn e voe paket ar c'harv gant ar chas, diskaret ganto ha lazhet. Poell a dostaas, ha pellaat ar chas dianav; ha lakaat e re dezhañ da zebriñ ar c'harv.

D'an ampoent, e welas Poell, o tont davetañ eus ar c'hoad, ur marc'heg dianav, gwisket gant gloan louet, ha dindanañ ur mell marc'h glas-louet.

« A, briñs, gouzout a ran piv out-te ; n' az saludin ket avat, » eme an den dianav. « Rak gaou ac'h eus graet ouzhin. »

« - Petra 'ta ? » a respontas Poell.

« - Biken n' em eus gwelet den oc'h ober un dra ken diseven : pellaat ur bagad-chas diouzh ar c'harv emañ o paouez lazhañ, ha reiñ ar jiboez da chas all. Brud fall o talvezout ouzhpenn kant karv e c'hellan sevel warnout.

- Ma m' eus-me graet gaou ouzhit, ez on-me ivez prest d' az tigoll... Met piv out-te ?

- Araoun, roue Annouen.

- Salud dit, roue Annouen. Petra 'm eus-me da ober evit bezañ mignon dit ?

- Setu : Hafgan, roue war ul lodenn eus va bro, a ra brezel din. Ma teuez a-benn da vezañ trec'h warnañ, - hag aes e vo dit, - neuze e vezi va mignon.

48

- A zo mat. Penaos e teuin a-benn eus va c'hefridi ?

- Setu : te a vo me en Annouen e-pad bloaz. Den n' az anavezo. Gant an holl e vo soñjet ez out me.

- Hag Hafgan, petra am bo d' ober gantañ ?

- A-benn bloaz hiziv, en em gavi gantañ er roudour. Sko gantañ un taol, unan hepken, hag Hafgan a varvo. Goulenn a ray un taol all diganit. Na selaou ket anezhañ.

- Mat. Ha va Bro-Deved ?

- Bez dinec'h. Ober a rin war he zro e-pad ma vi en Annouen. Ha den na ouezo ez out-te aet kuit diouzh Bro-Deved.

- Mont a ran eta da Vro-Annouen. »

Poell a yeas da Annouen. Degemeret-mat e oa gant an holl, dre ma soñjent e oa distro Araouri diouzh e hemolc'h, ha tra ken.

Bloaz goude, deiz evit deiz, ez eas Poell betek ar roudour d' en em gavout gant Hafgan. E holl varc'hegeien a oa gantañ.

Diouzhtu pa zegouezhas ar Roueed e-kichen ar ster, e savas ur marc'heg ha lavarout « Tudjentil Annouen. selaouit mat : n' eus emgann amañ nemet etre an daou roue. Lezit anezho eta da zirouestlañ o afer, i o-daou hepken ».

Kerkent e tostaas an daou roue an eil ouzh egile, er roudour. Faoutet e voe skoed Hafgan, ha torret e houarn-wisk gant taol goaf Poell. Enebour Araoun a gouezhas a-c'hwen e gein en dour, dreist talier e varc'h.

« - En an' Doue, » eme Hafgan, tizhet d' ar marv, « peogwir ac'h eus kroget gant va lazhañ, peurechu da wall-daol. »

« - Klask unan all evit se, » a respontas Poell. Hag an holl dudjentil a oa aze da youc'hal : « Bevet Araoun, roue war Annouen a-bezh ! »

An deiz war-lerc'h ez eas Poell d' ar frankizenn. Araoun a oa eno ouzh e c'hortoz. Laouen-bras e oant en em gavout.

« Bennozh Doue dit, » eme Araoun ; « gouzout a ran ez out ur mignon feal. Pa vi distro d'az pro, e weli petra am eus graet evidout. » Ha pep hini a adkemeraz e stumm gwirion.

Hag Araoun d'Annouen. Ha Poell da Zaved. D' an eil ha d' egile e voe graet degemer vat. Ha meuleudi dezho e kane an holl evit o gouarnamant dispar e-pad ar bloaz tremenet.

49

Adalek neuze e oa Poell hag Araoun mignoned vras : profa 'reont an eil d'egile kezeg, kon-hemolc'h, falc'huned, ha pep tra prisius gouest da laouenaat ur mignon.

POELL HA RIANNON

Ur menezig a oa tost da gastell Poell. Goursez Arberzh a raed anezhañ. Bez' oa un dorgenn disheñvel diouzh an torgennoù all. Ma pigne warni ur priñs, e oa sur hemañ da welout un dra dibar bennak.

Un deiz e pignas Poell war beg ar menezig, gant e vignoned, e varc'hegerien hag e vevelien (e wazed).

Hag i holl, degouezhet e beg Goursez Arberzh, a welas ur plac'h yaouank kaer-dreist azezet war gein ur marc'h gwenn, o vont gant an hent e-kichen an dorgenn.

« Hag un bennak ac'hanoc'h, » eme Boell, « a anavez ar plac'h marc'h gwenn ? » Nikun anezho n' en doa biskoazh gwelet ar plac'h-se. « Kae war he lerc'h, » a lavaraz Poell da unan eus e wazed, « ha goulenn diganti piv eo-hi. »

Hag ar mevel ha mont. Ar marc'h gwenn a yae plaen ha goustadik gant e hent. Met kaer en doa an den redek ha redek ne c'helle tostaat tamm muioc'h ouzh al loen. Edo ar c'hwezenn o tiverañ puilh diwar zremm ar gwaz. Hag ar marc'h gwenn o vont atav war e bouezik. Ha ne c'helle ket ar mevel tostaat tamm outañ. Skuizh-marv e tistroas ar gwaz davet e aotrou.

« Gant piv ac'hanoc'h emañ ar marc'h herrañ ? » a c'houlennas priñs Deved... « Ganit-te ? Mat ! Kae da gaout ar plac'h he marc'h gwenn, ha gra d' az loen daoulammat par ma c'hell. »

Pegen buan bennak avat e lakaas ar marc'heg e loen da zaoulammat, ne c'hellas tostaat ouzh ar marc'h gwenn. Ha skuizh-divi e tistroas da gaout Poell.

« Roit din va marc'h, » eme Boell. « Me va-unan a yelo 'ta da c'houlenn hec'h anv digant ar plac'h yaouank-se. »

Met kaer en doa reiñ kentrou d' e loen ne c'helle Poell tizhout ar marc'h gwenn. Seul vui e ise e jav, seul vui e pellae dioutañ ar marc'h gwenn. Ha koulskoude ne oa ket neuz war hemañ da vont tamm buan.

Ma youc'has Poell erfin : « Itron, chomit a-sav ! » Hag hi a-sav.

50

« - Perak, » eme Boell, « n'oc'h ket chomet a-sav a-raok ?

- N' her gellan, nemet goulennet e vefe diganin gant ur priñs. Ha n' oute ket priñs Deved ?

- Eo. Ha c'hwi, piv oc'h, mar plij ?

- Riannon ea va anv. Va zad a zo priñs war ul lodenn all eus ar vro.

- Ouzh ho toare em eus gwelet ez oc'h ur briñsez.

Ha Poell, o welout pegen kenedus e oa Riannon, a soñjas diouzhtu e plijfe dezhañ dimeziñ ganti. Ha goulenn diganti :

« - Ha laouen e vefec'h da vezañ priñsez Deved ?

- Ya, laouen. Met d' ur priñs all ez on-me prometet gant va zad. Ne blij ket din koulskoude.

- Piv eo hennezh ?

- Gwaoul, mab Klud.

- Ha ne c'hellan-me ober netra evit ho sikour ? »

« Eo, » emezi. « A-benn bloaz hiziv, e vo, e lez va zad, ur banvez bras, da geñver va eured gant Gwaoul, mab Klud. Deus eno, ganit truilhoù ur c'hlasker-bara war da zilhad priñs. Ha kemer ar sac'hig-mañ a roan dit. Ur sac'h-hud eo.

- Petra 'rin-me gantañ ?

- Gouzout a rez emañ ar gwir gant ar glaskerien-vara da vont-tre e ti ar priñs pa vez pred bras el lez ?

- Ya, gouzout a ran. Ha da bep paour e vez roet boued e-leizh e sac'h.

- Mat ! Deus er sal gant da sac'hig. Goulenn diganin kargañ anezhañ a voued. Ha me 'groggo d' hen ober. Leun avat ne vo morse, kaer em bo sankañ boued ennañ.

- Ha neuze ?

- « Bez' e c'houlennin diganin : « Perak n' eus ket tu da leunian da sac'h ? » Respont a ri din : « Ne vo leun nemet dont a rafe ur priñs da lakaat e dreid er sac'h ».

- Ha Gwaoul, mab Klud a zeuy da lakaat e dreid er sac'h ?

- War an taol e vrasay ar sac'h, ha Gwaoul e-barzh ! Neuze skoulm start da sac'h...

- Mat-tre. Kement-se holl a rin.

Bloaz war-lerc'h e oa pred war an ton bras e lez tad Riannon. Hag azezet e oa Riannon etre he zad ha Gwaoul, mab Klud. P' edod e-kreiz ar pred, setu ur mevel o tont, ha d' e heul ur c'hlasker-bara, ur sac'hig gantañ en e zorn.

52

« Mar plij, » eme an den truilhek, « ur begad boued e sac'hig ar paour-kaezh ! » Ha Riannon o sevel da lakaat boued er sac'h... Met kaer he doa, ne zeue ket a-benn da leuniañ anezhañ.

« - Perak n' eus ket tu da gargañ dit da sac'h ? » emezi.

- Ne vo leuniet, » a respontas ar paour, « nemet ur priñs a zeufe da waskañ ar boued ennañ gant e dreid.

- Piv a lakay e dreid er sac'h ? » eme Riannon en ur c'hoarzhin hag o sellout ouzh Gwaoul.

- « Hag e rin-me, » eme Waoul.

Ha Gwaoul da lakaat e dreid er sac'h. Ha diouzhtu, setu ar sac'h o vrasaat, o vrasaat. Ha Gwaoul e-barzh en e bezh. Ar paour, trumm, da skoulmañ e sac'h, startañ ma c'hellas.

Neuze e tennas e druילוù ha lavarout :

« Poell, priñs Deved ez on-me. Diganeoc'h, Aotrou, e c'houlennan da bried ho merc'h Riannon: » E keit-se e krie Gwaoul en e sac'h ; « Va lezit da vont er-maez ! »

« - Selaou da gentañ. Poell, priñs Deved ez on-me. Riannon a fell dezhi dimeziñ ganin-me ha nann ganit-te. He zad a zo laouen bras..,

« Mat ! Mat ! » eme Waoul. « Me ivez, met diskoulmit buan ar sac'h-diaoul-mañ. »

Neuze e voe lezet da vont er-maez eus ar sac'h. Ha tizh warnañ e tistroas d' e vro. Riannon a zimezas gant Poell. Hag eisteiz e padas ar friko.

MANAWEZAN, MAB LIR

Prederi, mab Poell ha Riannon, a zimezas gant Kigva. Ha Riannon, goude marv Poell, a eilzimezas gant Manawezan, mab Lir. O fevar e vevent eürus e Bro-Deved.

Ur wech e rejont ur pred war an ton bras gant o mignoned. Goude debriñ, ez eas an holl da ober un dro war C'hoursez Arberzh.

Sklaer ha sioul an noz. A-daol-trumm avat, setu koumoul du o c'holeiñ ar vro a-bezh. Ken tev e oa ar vrumenn ma ne c'helle ket an dud en em welout.

Nebeut-ha-nebeut e sklaeraas adarre an oabl. Met liv ebet ken eus mignoned Prederi, Manawezan, Kigva ha Riannon. Distreiñ a reas ar re-mañ d' o lez. Sioul-sioul e oa : den ebet eenañ, na matezh, na mevel, nag er gegin, nag er c'hav, nag er marchosi.

54

Mont a rejont e pep ti eus Bro-Deved. Holl ziez Bro-Deved a oa sioul-sioul, goullou, hep tan. Ne oa mui o vevañ er vro nemet Prederi, Manawezan, Kigva ha Riannon.

« - Sur, » eme Brederi, « ez eo strobinellet hor bro. »

« - Chomomp amañ, » eme Mañawezan, « betek ma vo distrobinellet. » Hag i hag ober evelse.

Bemdez ez ae Prederi ha Manawezan da chaseal. Un deiz, p' edont war-nes tizhout un hoc'h-gouez, e weljont ur c'hastell nevez e-lec'h ne oa bet biskoazh ti ebet.

Al loen en em repuas er c'hastell-se. Ha Prederi gant e chas war-lerc'h al loen gouez, daoust da ali kontrol Manawezan. Betek kreiz ar maner ez eas Prederi.

Petra 'welas eno ? Ur mell chaodouron aour a-istribilh en aer war-bouez peder chadenn aour, hir-hir, ken ne weled fin ebet dezho.

Prederi a soñjas : « Kas a rin ganin d' ar gêr ar chaodouron aour-mañ. Hag eñ ha kregiñ enni. War an taol avat e pegas e zaouarn ouzh ar chaodouron, e pegas e dreid ouzh al leur, e pegas e vuzelloù an eil ouzh eben. Ma ne c'hellas mui rannañ grik ».

Aet skuizh o c'hortoz, e tistroas Manawezan d' e gastell, hep Prederi. Riannon, pa glevas an abadenn, a redas d' ar maner evit klask he mab Prederi. E welout a reas en e sav, hep gallout na fiñval, na komz. Buan e klaskas-hi distagañ daouarn Prederi.

Met touch a reas-hi ouzh ar chaodouron. Ha setu-hi, raktal, hep gallout na fiñval nag he zreid, nag he daouarn, nag he zeod.

D' an noz e oa trouz bras, evel kurun. Hag e steuzias ar c'hastell nevez gant Prederi ha Riannon ennañ. Ken ne chome mui e Deved nemet Manawezan ha Kigva, trist-bras da vezañ kollet Prederi ha Riannon...

Manawezan en doa hadet gwinizh e tri fark tost d' e vaneg. Un nozvezh hañv ez eas da welout stad an ed. Azv e oa ar gwinizh ; poent e oa troc'hañ anezhañ.

D' ar mintin war-lerc'h e teuas eta d' e bark kentañ gant e falz. Alas ! Torret e oa an holl bennoù gwinizh ; ne chome mui er park nemet plouz.

Ur gwall hud a zo war Vro-Deved, » eme Manawezan « met daou bark all am eus c'hoazh. »

55

D' an deiz goude, pa 'z eas d' an eil park e kavas e winizh evel er park kentañ : plouz hep greunenn ebet.

« Me a fell din gwelout piv a zo evelse o trastañ va eost, » a lavaras Manawezan. Hag en em guzhas d' an noz en trede park evit gouzout ervat petra 'c'hoarveze.

Pa zeuas hanternoz, setu logod, ur vandennad bras-spontus, o tont er park. Biskoazh n' en doa Manawezan gwelet ken bras bandennad logod.

Pignat a rae al logod betek ar pennoù gwinizh. Ha ne oa penn-ed ebet hep ul logodenn o tebriñ ar greun anezhañ.

Buanañ ma c'hellas e lammas Manawezan war al loenedigoù. Met buanoc'h c'hoazh e tec'has al logod. Ne c'hellas an den pakañ nemet unan vihan. Lakaat a reas anezhi en e vaneg. Ha d' ar gêr.

« - Petra 'zo ganit ez maneg ? eme Gigva.
- Ul laerez !
- laerez en ur maneg ?

Ha Manawezan da gontañ an istor penn-da-benn da Gigva.
« - Petra 'ri dezhi ?
- Krougañ anezhi a-benn ar mintin. »

D' ar mintin e plantas Manawezan daou damm koad en douar hag e lakaas un tamm koad a-dreuz dezho. E oa kroget da ober ur gordennig evit krougañ al logodenn, pa welas o tont davetañ un den estren.

« - Demat dit-te, » eme an estrañjour. « Perak e sellez kement-se ouzhin-me ?

- Dre ma n' em eus gwelet den ebet e Bro-Deved abaoe pell 'zo.
- Petra emout o vont da ober d' al logodenn-mañ ?
- Ul laerez eo-hi, hag emeon o vont d' he c'hrougañ.
- Perak krougañ ul loen ken bihan ? Lez anezhi da vont kuit hag ul lur arc'hant dit.

- Nann, krouget 'vo.
- Teir lur arc'hant dit...
- Nann ha nann ; krouget 'vo al laerez.
- Seizh lur...
- Nann. Ha perak ec'h eus-te kement a c'hoant da gaout al logodenn-mañ ?

- Sorser on, » eme an estrañjour, « ha me eo hag en deus sorset Deved, cheñchet tud da vro e logod. I eo hag o deus debret da winizh-te. Ha dec'h d' an noz e fellas d' am gwreg bezañ logodenn ivez evit gallout mont da zebriñ gwinizh. Hi eo ac'h eus-te paket. Ro din va gwreg en-dro hag e vo echu an hud war Zeved, hag e weli adarre Riannon ha Prederi.

56

- A zo mat. Met holl dud Deved e fell din gwelout adarre, ha bev. »

Hag ar sorser ha treiñ e vazh-hud. Un trouz setu Prederi ha Riannon war an hent. Neuze e c'halvas ar sorser : « Logod, amañ ! » Ha setu holl dud Deved dirak Manawezan.

« Ro din bremañ al logodenn a zo ganit, » a lavaras ar sorser. Manawezan a lezas al logodenn da vont er-maez eus ar maneg. Ha setu al loen o tont da vezañ ur plac'h yaouank kaer.

Eürus e vevas goude Manawezan ha Riannon, Prederi ha Kigva. Ha morse ne voe mui sorset Bro-Deved.

BRANWEN

Bennigetvran a oa en amzer-se roue war Gembre. Ken bras e oa ma ne c'helle mont e ti ebet. Ret e oa bet sevel evitañ un deltenn uhel-uhel.

Ur c'hoar en doa, Branwen, hag ur breur, Evnisien. I ne oant ket ramzed. Branwen a oa ur plac'h yaouank kaer-dreist, karet gant an holl ; Evnisien, avat, a oa un den kriz.

Un devezh edo Bennigetvran, Branwen, Evnisien, o mevelien ha marc'hegerien azezet war reier Harlec'h, hag e weljont listri o tont daveto. P' erruas ar bigi en aod, e kasas Bennigetvran unan eus e vevelien evit gouzout piv a oa o tont evelse.

« O, Aotrou Roue, » eme ar mevel pa zistroas, « aze 'mañ Mazholouc'h, roue Iwerzhon, deut da c'houlenn da c'hoar Branwen evit pried. ».

Neuze e tilestras Mazholouc'h. Degemer kaer a oa graet dezhañ gant roue Kembre hag a roas urzh da aozañ ur pred dispar. Ha Branwen a zimezas gant Mazholouc'h, roue Iwerzhon.

D' an deiz war-lerc'h e kemeras Mazholouc'h ha Branwen hent Iwerzhon. Bennigetvran a roas evel prof da bried e c'hoar lod eus e gezeg gwellañ. Evnisien a yeas droug ennañ en abeg d' ar prof-se. Ha petra 'reas ar pezh fall-se ? Gant e gontell e troc'has divskouarn ha muzelloù ar c'hezeg.

57

Trist-tre e oa an daou roue o welout kement-se. « Den drouk eo va breur Evnisien, » eme Bennigetvran... E-lec'h ar c'hezeg-se e kinnigan dit, Mazholouc'h, ur prof all : ur chaodouron bras-bras, plas enni da meur a zen. Ur chaodouron hud eo. E-pad ar brezel, taol enni da soudarded lazhet hag i a zeuy bev en-dro.

« Bennozh Doue dit, » eme roue Iwerzhon. Ha Mazholouc'h, Branwen, o mevelien ha marc'hegerien a zistroas da Iwerzhon. Eno e voe graet degemer laouen dezho gant an holl. Ha Branwen a c'hanas ur mab, Gwern.

A-benn ur pennad amzer e ouezas pobl Iwerzhon istor kezeg Kembre. Adalek neuze ne fellas mui da Iwerzhoniz kaout Branwen da rouanez, peogwir e oa-hi c'hoar da Evnisien. Hag e lakajont anezhi en un toull-bac'h e-lec'h ne c'helle mui gwelet nag he fried nag he babig. Ha bemdez e teue kiger al lez da reiñ dezhi ur javedad.

E-pad tri bloaz e padas evelse. A-benn neuze e teuas Branwen da zoñvaat un dred ha deskiñ dezhañ penaos mont da Gembre da gaout Bennigetvran.

Skrivañ a reas-hi ul lizher evit displegañ d' he breur he stad truezus. Stagañ a reas al lizher dindan askell al labous hag hemañ a nijas betek Kembre.

Diskenn a reas war skoaz Bennigetvran. Trist-meurbet e voe roue Kembre goude lenn lizher e c'hoar. Hag eñ ha gervel e soudarded, hag aozañ pep tra evit mont da ober brezel ouzh Iwerzhoniz drouk. Evnisien, daoust da ali kontrol ar roue, a fellas dezhañ mont ivez gant ar re all.

An holl a bignas el listri, nemet Bennigetvran. Hemañ a dreuzas ar mor gant dour betek e zaoulin hepken.

« Petra eo ar gwez-se war an dour ? » eme tud Iwerzhon. « Petra eo ar menez-se o treuziñ ar mor ? »

« Kembreiz ha va breur o tont d' ho kastizañ, » a respontas Branwen.

« Petra ober ? » eme Mazholouc'h. « Torromp ar pont war ar foz a zo en-dro d' al lez. Hag e vezimp e surentez. »

« Penaos tagañ Iwerzhoniz ? » eme Kembreiz. « Emaint el lez diwallet gant ur foz-dour don-don. Ne c'hellimp ket mont betek enno. »

« Eo, eo, » a respontas Bennigetvran. « Hervez ar c'hrennlavar : Ra vo ar penn pont ! Me eo hag a vo ho pont. »

58

Ha roue Kembre oc'h ober pont war ar foz, e dreid war ur ribl, e zaouarn war an hini all. Hag an holl soudarded a dreuzas ar foz war gorf o roue.

Pa welas Mazholouc'h kement-se, e c'halvas e guzulierien evit klevout diganto petra ober.

« Ro he frankiz da Vranwen, » eme unan.

« Ha savomp un ti da Vennigetvran, » a lavaras unan all. « Roue Kembre a vo laouen sur ma c'hell erfin kaout un ti bras a-walc'h evitañ. »

« Mat-tre ho kuzulioù, » eme roue Iwerzhon.

Hag eñ ha kas kelou eus kement-se d' e vreur-kaer.

Pa glevas kement-se e teurvas gant roue Kembre echuiñ ar brezel.

Savet e voe an ti bras gant Iwerzhoniz. E-kichen pep piler anezhañ, e lakajont ur sac'h. Evnisien a welas ar seier. Ha goulenn digant Iwerzhoniz : « Petra eo se ? »

- « Bleud, » a voe respontet dezhañ. Ha Evnisien o tastournat ar seier. Ur soudard a gavas e pep hini anezho. Hag eñ ha tagañ an holl soudarded-se. 9

Pa voe echu an ti e roas Mazholouc'h hag Iwerzhoniz ur pred bras en enor da Vennigetvran ha da Gembreiz. Branwen a oa ouzh taol gant he mab, etre an daou roue. Ha laouen an holl.

P' edo echuiñ debriñ, e c'halvas Bennigetvran e niz bihan ha c'hoari gantañ un nebeudig.

Goude ez eas ar babig betek Evnisien. Prim e pakas Evnisien ar bugel, ha teurel anezhañ en tan.

Neuze e savas trouz ha reuz bras en ti uhel. Krogad spontus a voe etre Iwerzhoniz ha Kembreiz.

E-kreiz an emgann e teuas soñj da Vazholouc'h eus ar chaodouron-hud. Teurel a reas enni e soudarded lazhet. Ha d' ar mintin war-lerc'h edont bev adarre, mut avat. Evelse iez ae an trec'h gant paotred Iwerzhon.

O welout kement-se en em lakaas Evnisien e-touez Iwerzhoniz lazhet. Taolet e voe er chaodouron d' e dro. Neuze e vrasaas korf breur drouk Branwen. Ma torras al lestr-hud. Met tarzhañ a reas ivez bruched Evnisien. Ha mervel.

Bennigetvran a voe gloazet gant ur bir kontammet. Gourc'hemenn a reas d' e soudarded troc'hañ dezhañ e benn ha kuitaat Iwerzhon gant Branwen.

Kembreiz bev (seizh anezho hepken !) a zistroas d' o bro, trist-meurbet, o tougen penn o roue. Degouezhet e Kembre e varvas Branwen, rannet he c'halon gant ar glac'har.

(26-7-53)

KAOZ ROUE FRANS

Perak Kaoz Roue Frañs da anv d' ar gontadenn-man ? « Pep hini, en deus respontet ar c'honter, a ro an anv a gar d' e loen. »

A-raok bezañ ur c'hoziad distroet sioul d' e vro, eo bet Loeiz Kenven ur foeter-hent... war hentoù ar mor. Hag evit kompren ar frazenn diwezhañ, eo ret gouzout eo bet displeget ar gontadenn-mañ gantañ, evit ar wech kentañ, e-kreiz ar Mor-Indez. War ur vatimant dre lien e oa, o tont en-dro eus Bro-Sina. Ur miz bennak e oa bet o treuziñ ar mor-se, ne c'hwezhe takenn avel ebet, kouls lavarout. E-pad eurvezhioù en em vode ar vartoloded, war ar pont, da varvailhat ha da dremen an amzer. Ar Vretoned, a-gevret evel just, rak evel a ouzoc'h, int bet a-viskoazh, tud pep hini en e gorn ; hag endro d' ar wern, en o c'hoazez, pep hini d' e dro a gonte un dra bennak.

Ar C'hallaoued a veze souezhet evel just, o welout anezho o kemer kement a blijadur, pa ne gomprenent ger ebet, ha peogwir ivez, evel a ouzoc'h, eo bet ar vretoned, tud trist a-viskoazh. Hag ar re-se, bepred seven, a heje o fenn en ur lavarout: « Vous hachez encore de la paille ». Ar Vretoned a gendalc'he ken seder all, hag a-wechoù en ur ober goap ouzh ar C'hallaoued, bepred war sin kontañ marvailhoù...

N' on ket sur ne vefee ket bet ijinet tra pe dra er gontadenn gant Loeiz Kenven e-unan. N' eus forzh ! A seurt gant an traoù poblek ez eo, hag eus ar c'hentañ doare : faltazi, fent. Kalz a blijadur am eus bet ganti. Moarvat ho po ivez.

Bennozh Doue da Wilherm Dubourg en deus adskrivet ar gontadenn diwar vuzelloù e dad kozh. Pa soñjan ez eus gant tud at bobl e Breizh, kement a draoù blijus ha talvoudus, na c'hortozont nemet bezañ dastumet.

M. G.

*

**

Roue Frañs en devoa daou vab. Unan anezho a oa ur paotr dilu. Ar Priñs Aogust a veze graet dioutañ, hag egile a oa Aleksandr, nemet na veze kammed komzet outañ. Luduenn a veze graet anezhañ. Hennezh a veze en un tamm klud eno, gant e bod-houarniad ludu, ordinal en e gluch. Den n' en doa hen gwelet biskoazh en e sav, hag ur grogenn sant-Jakez a dalveze dezhañ da gargañ ha da ziskargañ e bod-houarn. Un dro bennak e lavaras ar Priñs Aogust en doa c'hoant da veajiñ. Aozet e voe ur vatimant dezhañ da vont da vale bro. Sed e lavaras al Luduenn en doa c'hoant da vont ivez ; met ar Priñs Aogust n' en doa ket c'hoant da gas hennezh gantañ. Ar Roue a lavaras dezhañ :

« - Met kas hennezh ganit bepred, ma na vo ket gwelet aze e-keit ha ma vi o vale bro. »

61

A-benn ar fin ec'h asantas Aogust kas e vreur gantañ. Hag int o vont eus an eil bro d' eben gant o batimant. Met un devezh e savas un tempest spontus hag e soñje dezho e oant o vont da vezañ kollet batimant ha tout... Luduenn a oa bet lakaet e bod-houarn dezhañ e-kichen ar wern vras, hag eno e talc'he da gargañ ha da ziskargañ anezhañ hep bezañ muioc'h nec'het a-se. A-benn ar fin, ar Priñs Aogust pa oa o vale war ar pont a roas un taol-troad d' e vreur a-dreuz e gorf. Met kerkent e savas al Luduenn evel un tenn ac'hano. Den n' en doa hen gwelet en e sav a-benn neuze c'hoazh. Bez' en doa daouzek troatad uhelder ; hag eñ da gemer al leviata. N'en doa ket ezhomme eus korn ebet ; dont a rae ur vouezh kreñv-spontus eus e gorf. Ker fall e oa ar mor ken e voe renket pakañ al lien ha lezel ar vatimant da gapeal a-raok an avel.

Eizh deiz e oant bet o vont evel-se. Met ar batimantoù a c'hiz-kozh ne veze bevañs ganto nemet evit un toullad devezhioù. Sed e oant prest da vervel gant an naon war vourzh ar vatimant. Ar gedour a veze en ur varrikenn e beg ar wern da sellout hag-eñ e welje douar en un tu bennak. Kouezhet e oa an dud war led o c'horf war ar pont pa hopas ar gedour : « douar ». Tostaat a rejont d' an douar, stad enno. Ha setu al Luduenn o tarc'hav ar wern vras dindan e gazel da vont d' an douar da glask bevañs. Pa oa erru en douar, kaer en doa galoupat ne wele mann nemet logod ha razhed. A-benn ar fin dre forzh galoupat kêr, e kavas ur paotr kozh gant blev gwenn erru keit hag eñ. Goulenn a reas Aleksandr digantan hag-eñ ne oa ket tu da gaout boued.

« - Eo, eme egile, kement ha ma karot. Aze ez eus boued e-leizh ar sanailhoù.

- Met, eme al Luduenn, petra eo al logod hag ar razhed a zo o c'haloupat aze ?

- Me, eme ar paotr kozh, eo Roue ar vro-mañ. Al logod hag ar razhed eo va zud a zo dindan gazel-gae gant ur Ramz a zo o chom war ar menez bras-se aze.

62

- Kasit boued da re ar vatimant, eme Aleksandr d' e dud. Ma ne vezan ket erru amañ a-benn un deiz hag ur bloaz e c'hellot kuitaat ar vro-mañ. »

Hag Aleksandr da soñjal :

« - Ez an da grapat war ar menez-se !

- Diaes-spontus ez eo an taol-se, eme ar Roue.

- N' eus forzh, eme Aleksandr ! »

Hag eñ war-raok gant e wern. Plantañ a rae e wern evit krapat warni, met a-wechoù a renke diskenn pa en em gave re sonn ar menez a-us d' e benn, ha neuze e klaske un tu all evit krapout. Kaout a rae boued a-hed ar menez, rak eno e oa ur bern gwez-derv gant c'hwiled-derv warno. Ar re-se ur wech grilhet a zo gwelloc'h evit kistin poazh (met n' em eus debret biskoazh). Plaised a gave ivez er poullou, rak d' ar c'houlz-se an holl loened a nije, hag erru e oa uhel ar menez...

N' hellomp ket heuilh anezhañ war ar menez, met c'hwec'h miz e oa bet o vont ouzh krec'h.

Pa oa erru eno, en em gavas souezhet o welout kaerañ kastell a oa eno, disort diouzh hini e dad. Hag eñ o welout ur Briñsez er prenestr, juntret he daouarn ganti, o sellout outañ. Biskoazh n' he doa gwelet den ebet c'hoazh.

« - C'hwi, emezi, a vo lazhet a-benn ma erruo ar Ramz aze.

- Gwelet e vo, eme Aleksandr. » Hag eñ da dostaat.

« - Evit bremañ n' emañ ket er gêr ; aet eo da vale bro. Eizh deiz e vo oc'h ober e dro... Met deuit er c'hastell, emezi, ha ne vanko seurt na da zebriñ na da evañ deoc'h e-pad an eizh deiz-se. N' eus forzh petra a c'hoantaot, e teuio an traoù-se war an daol o-unan. Kement seurt gwin a fello deoc'h kaout ha kement tra all ho po c'hoant da gaout en em gavo war an daol ha goude m' ho po echu ez aint kuit anezho o-unan. »

Evel-se en em gavas an traoù e gwirionez. Hag Aleksandr, bevet-mat evel ma oa, a wellae deiz ha deiz ; en em blijout a rae ar paotr o ren ar vuhez-se, met tremen a rae an eizh deiz :

« - Taolit pled, eme ar Briñsez dezhañ, a-benn un eur ec'h erruo ar Ramz amañ. Pa vo gwelet da gentañ e vo heñvel ouzh ur goumoulenn du, ha dre ma tostaio e kemero stumm ul leon. Klask a raio tagañ ac'hanoc'h, ha c'hwi kaer ho po skeiñ gantañ, ne viot ket evit hen lazhañ, n' eus forzh pelec'h e skoio warnañ, nemet skeiñ a rafec'h war ur poent ken tev hag ur spilhenn a zo war e avu. »

Pa welas ar goumoulenn-se o tostaat, e tiskennas Aleksandr er porzh gant e wern : « Me, emezañ, a gaozeo gant hennezh ! » Al leon avat, prest d' hen debriñ

a laoskas ur pezh beogadenn en ur erruout er porzh. Ar Priñs a roas dezhañ un taol-gwern ken e voe peget ouzh ar c'hastell eno. Met kerkent e teuas al leon dezhañ adarre. Bep tro ma tistroe al leon dezhañ, e tanfoeltre anezhañ tremen hanterkant metr dioutañ...

63

Ouzhpenn un eur e oa ma oa o lardañ al leon evel-se. A-greiz-holl e teuas da soñj dezhañ eus ar pezh he doa lavaret ar Briñsez dezhañ. Hag eñ da lezel al leon da dostaat, ha pa oa erru en e gichen, digor-frank e c'henou gantañ d' hel lonkañ, e plantas e wern dezhañ en e c'henou, ken ez eas ar wern er-maez dre... al lec'h ma lavaran dit. Hag eñ neuze da gomañs ribotat anezhañ gant e wern. Dre forzh ribotat ar wern dre gorf al leon e teuas a-benn da dapout ar poent a oa war e avu. Hag al leon o kouezhañ marv eno en ur deurel e wad.

Ar Briñsez a oa o pediñ Doue er prenestr da c'hortoz ken na vije echu an emgann. Pa welas e oa marv al leon, e lavaras da Aleksandr :

« - Deviñ anezhañ tout a-bezh an hini a zo da ober bremañ, ha stlabeziñ al ludu anezhañ war ar menez, rak m' en em gav e izili stok-ha-stok ec'h advevo adarre. »

Graet e voe un tantad bras ha devet e oe holl izili al leon, a taolet al ludu anezho en avel war ar menez. Pa voe echu al labour-se ar briñsez a lavaras da Aleksandr :

« - Marv eo al leon, met a-benn eizh deiz amañ ec'h erruo ur Ramz all c'hoazh, hag hennezh en devo furm ur waz.

- Ba ! eme ar Priñs Aleksandr, n' eus forzh ! E-pad eizh deiz am bo friko adarre ha goude e vo gwelet penaos e vo kont gant ar Waz-se.

- Ar Waz-se, eme ar Briñsez, n' heller ket dont a-benn d' he lazhañ, nemet tapet a vije ar pik a zo e-kichen he lagad. Met ma stok ur bluenn anezhi ouzhoc'h, ez oc'h marv. »

A-benn eizh deiz goude ec'h en em gavas ar Waz. Ar Priñs pa welas ar Waz oc'h erruout (houmañ a skoe plu diouti avat !) a gasa e wern en-dro ker buan ma 'z ae ar plu gant an avel. Reiñ a rae takadoù dezhi, skeiñ a rae anezhi dioutañ, met ar Waz ne rae vann ebet. Addont a rae dezhañ bep tro. A-benn ar fin e teuas da soñj dezhañ he doa lavaret ar Briñsez dezhañ skeiñ e-kichen al lagad. Hag eñ o reiñ un takad dezhi e-kichen he lagad, hag ar Waz da zrec'h ken na wele mui anezhi ken. Met neuze e kouezhas plu en-dro dezhañ, kazi evel ober erc'h. Met ker buan e kase e wern en-dro ken n' helle ket ar plu tostaat dezhañ. A-benn ar fin e voe gwelet un dra bennak o kouezhañ eus krec'h : ar Waz an hini a oa, ha marv-mik e oa...

64

Ar Briñsez a oa eno o sellout, a zeredas da gaout ar Priñs pa oa marv ar Waz :

« - Deviñ anezhi a zo d' ober brenañ, emezi, ha stlabeziñ al ludu anezhi betegout na deuje bev adarre, rak ma teu an tamm diouti d' en em stokañ e teuo da vezañ bev adarre... »

Aleksandr a hastas buan ober evel ma lavare ar Briñsez. Deviñ a reas korf ar Waz ha stlabeziñ al ludu dre ar menez... Met kerkent ha ma oa bet graet kement-se e kouezhas ar menez a-blad. Hag ar c'hleier o seniñ e kêr ; hag an dud oc'h adkemerout o stumm-tud evel ma oant a-raok bezañ tapet dindan gazel-gae gant ar Ramz.

Ar Roue (stad vras ennañ, o vezañ ma oa disammet e bobl) a c'halvas Aleksandr hag a lavaras dezhañ e oa kontant da reiñ e verc'h dezhañ da bried.

Met Aleksandr a respontas :

« - Ret eo din mont d' am bro da gentañ, ha goude e vo gwelet. » Met pa 'z eas da glask ar vatimant, houmañ a oa aet kuit. Nec'het ha trubuilhet e oa ar Priñs o klask penaos e c'hellfe mont d' ar gêr. Met ar Roue a lavaras dezhañ :

« - N' hoc'h eus ket ezhom da vezañ nec'het. Amañ ez eus kezeg hag a lamm dreist ar mor. »

Aleksandr a savas war gein unan eus ar c'hezeg. Pa oa aet war gein e loen-kezeg, e reas hemañ ul lamm a-us d' ar mor hag en em gavas diouzhtu er Yeoded. Eno e c'houlennas hag-en ne oa kêr ebet e-kichen :

- Eo ! a voe respontet dezhañ. Aze 'z eus ur gêr vrav : Kêr-Lanuon. »

Hag eñ war gein e varc'h ha setu eñ e kêr diouzhtu. War ar c'hae e tiskennas e Lanuon ; hag eñ war-du pont Santez-Anna. Eno e oa merket war un ti : « Fañch Tremintin, Kereer » :

« - Va jeu ! eme ar Priñs. »

Hag eñ e ti da c'houlenn hag-en ne oa ket labour da reiñ dezhañ :

« - Me, emezañ, a oar ober kement labour a zo, ha kement stumm botoù a zo... »

Raktal e voe degemeret gant Fañch Tremintin a oa o klask unan bennak d'hen sikour en e labour.

« - Bremañ, eme Aleksandr, roit din ur gambr ha ler, ha ra na zeuio den er gambr ken a lavarinn. »

Hag eñ er gambr da drailhañ ler ha d' ober rubanoù gantañ eno.

Pa voe deuet an noz e savas war gein e varc'h, daou pe dri sac'h ler gantan, ha da Bariz. Pa voe erru e Pariz ez eas d' ar stalioù bras. Gant e varc'h e c'helle mont lec'h ma kare ; hag eñ neuze da gargañ e sac'h gant bravañ botoù a gave.

An deiz war-lerc'h ar beure e oa erru en-dro e Lanuon. Hag eñ da ziskargañ e sac'hadoù boteier dirak Fañch Tremintin ha n' en doa biskoazh gwelet botoù ker kaer-all. Lakaet e voe ar botoù war an estajerennoù e prenestr ar stal, hag e teuas holl verc'hed-kêr da bremañ botoù da di Fañch. Mont a reas ar vrud eus Fañch e kêr ha dre ar vro a-bezh ken ma lavare an dud : « Biskoazh n' eus bet kereer eveltañ amañ ! » Fañch a oa stad ennañ gant e vevel nevez, hag eñ da lavarout d' e wreg :

« - Sell, emezañ, pemp gwenneg da vont da di Birioù da bremañ ur borsion hini-kreñv, eus ar gwellañ, evel just, rak hor mevel nevez a verit kaout un dra bennak. »

Pa veze diviet ar botoioù e stal Fañch Tremintin ne veze ket pell Aleksandr o vont da Bariz da gerc'hat sac'hadoù all. Met ma plije ar botoù-se e Bro-Lanuon, ar Barizianed ne gavent ket o c'hont pa 'z ae o botoù gant al laer. Met kaer o doa evezhiañ, ne oant ket evit pakañ al laer, rak hemañ a yae evel un dardenn, ken ne veze ket gwelet...

Ar Briñsez hag a oa bet dilivret gant Aleksandr a gave hir an amzer o c'hortoz anezhañ da zont en-dro. Ha pa n' hen gwele ket o tistreiñ d' he c'haout, ez eas war gein unan eus he c'hezeg, hag e lamm dreist d' ar mor da zont betek Pariz. A-benn neuze e oa erru ar Priñs Aogust en-dro eus e veaj gant e vatimant. Ha pa welas ar Briñsez koant-se e teuas diouzhtu en e soñj goulenn anezhi da bried. Ar Briñsez avat a c'hortoze a-raok reiñ he ger, hag esperañs he doa e kavje adarre an hini en doa he diframmet eus a-dre krabanoù ar Ramz. Ur wech bennak e klevas komz eus un den bras-bras hag a dremene a-wechoù dre Bariz da laerez hag eñ war gein ul loen-kezeg ; met ker buan ez ae ma ne veze ket amzer d'hen gwelout koulz lavarout. Pa glevas komz eus se, e soñjas raktal e oa hennezh ar Priñs a oa bet savet betek lein ar menez lec'h ma oa prizonierez, d' he saveteiñ. Hag e lakaas en he soñj klask ar marc'heg-se a gomze kement an dud dioutañ.

A-benn dont da anaout ar marc'heg souezhus-se e soñjas gant ar Briñsez e vije un dra eus ar c'hentañ ober ur redadeg-kezeg, rak hogozik sur e teuje ar marc'heg-se da ziskouez e ampartiz ha nerzh e loen-kezeg. Hag e tivizas redek ar « Walenn ». Da gentañ avat, e felle dezhi kaout ul lec'h dereat evit ar redadeg-se. Hag hi en hent da glask ur vro gaer lec'h ma c'hellje pediñ ar rederion da zont. En em gavout a reas e Lanuon hag o welout pegenn kaer bro e oa e chomas

sebedennet ha diouzhtu e tivizas e vije redet ar Walenn eno.

66

Lakaet e voe embann e pep lec'h ar redadeier da zont. « Redet e vo ar « Walenn » hag an neb a c'hounezo a zimezo d' ar Briñsez. »

Ur bern tud a zeuas eus pevar c'horn ar vro da redek ar Walenn. Fañch Tremintin e-unan hag en doa en e varchosi ur marc'h, ur fagodenn-lann dirazañ seiz vloaz a oa, a yaje ivez, emezañ. Kamm e oa e varc'h, met n' eus forzh ! Gant ar c'hoant d' ar Briñsez ez eas Fañch war-raok gant e varc'h. Ur wialenn voan e oa gantañ da esae pakañ ar Walenn en ur dremen. War e lerc'h e teue Aleksandr. Pa zeuas tro Fañch e kasas e varc'h kamm war-raok, met Aleksandr hag a zeue war e lerc'h hen tremenas evel ul luc'hedenn hag a lakaas ar Walenn war wialenn Fañch.

Met kaer en doa Aleksandr mont buan, ar Briñsez hag a oa eno er renk kentañ o sellout he doa hen gwelet hag anavezet ar marc'h a oa bet roet dezhañ gant he zad.

« - A-raok dimeziñ din, e vo ret, emezi, tapout ar Walenn teir gwech. »

An eil gwech e reas Aleksandr evel er wech kentañ : lakaat a reas ar Walenn war wialenn ar c'hereer. Ar Briñsez a gomañse bezañ nec'het, rak ma tegouezhje d'ar c'hereer tapout ar Walenn c'hoazh, n' hellje ket mont enep d' he ger, ha ret e vije dezhi dimeziñ gantañ.

Fañch avat a oa troet-naet e benn p' hen doa gounezet div wech dija e soñje gantañ e oa barrek : Dija e soñje gantañ e oa deuet da vezañ priñs pe roue hag e lavare d' e wreg :

« - Krouget e vi-te, ha mont a rin-me da gousket gant ar Briñsez. »

An deirvet gwech avat, Aleksandr a dremenas a-raok an holl rederion a oa eno hag e chomas ar Walenn gantañ war veg e gleze. Neuze e teuas da saludiñ an dud uhel a oa eno : ar Briñsez, ar Roue, ha tud al lez.

Ar Briñsez he doa hen anavezet raktal hag a zilammas da boket dezhañ :

« - Hemañ eo va fried. Henezh eo en doa va diframmet eus a-dreñv krabanou ar Ramz en doa va frizoniet en e gastell, hag en doa dilivret va bro. »

Souezhet e oa an holl o klevout ar seurt komzoù-se. Met Aleksandr a lavaras dirak an holl :

« - Me, emezañ, eo al Luduenn, mab ar Roue, paotr e bod-houarniad-ludu. »

67

Souezhusoc'h a-se e voe an dud-se rak biskoazh n' o doa gwelet al Luduenn en e sav. Ar Roue avat, a oa lorc'h ennañ o welout pegen kaer den e oa Luduenn hag hel lakaat a reas en tu dehou dezhañ. Ar Priñs Aogust avat a oa teusk e c'henou, rak ne oa ket deuet a-benn da gaout ar Briñsez ; kaer en doa bet kemerout poan ha dibab an hini gwellañ eus kezeg e dad ar Roue, ne oa ket bet evit tapout ar Walenn. Ne voe ket mui graet kalz fed dioutañ : ne oa mann ebet ken dirak daoulagad ar Roue a damalle dezhañ bezañ lezet e vreur du-hont hep soursial dioutañ goude m' en doa saveteet o buhez dezhañ ha d' ar vartoloded all e-kreiz an tempest...

Lakaet e voe deiz an Eured hep dale etre ar Priñs Aleksandr hag ar Briñsez. Graet e oa bet friko, ya ! me gomz deoc'h eus friko... Eno e oa bet yod fichet ha yod da fichañ, ha yod war glud ar yer o yenañ. Daou pe dri a oa eno, gant ul loa vras, o c'houlenn :

« - Babouzeneg, te 'z po c'hoazh ? »

Ha me am boa bet un tamm hag ur bannac'h ivez hag un taol kloge da zont da gontañ se deoc'h...

Hag ar pezh am eus kontet deoc'h a zo gwir, rak n' on ket deuet war va zroad amañ da gontañ se deoc'h...

Kontet gant Loeiz KENVEN.
Pont-Mestel, Ar C'hozh-Varc'had, 1952,
ha bet adskrivet gant e vab bihan Gwilherm Dubourg.

AR GOUEZELEG

NOTENNOU DIWAR-BENN AR GOUEZELEG HAG AR YEZHOU ALL E BRO-SKOS

gant Per DENEZ
(Kendalc'h)

2. - AN UHELDIRIOU O SAOZNEKAAT.

E-keit ha ma oa skarzhet er-maez eus an Uheldirioù ul lodenn vat eus ar boblañs, al lodenn all a oa labouret a-zevri d' he saoznekaat.

Un tammig istor

Nebeut amzer goude « Unanidigezh ar c'hurunennoù » (1603) e voe embannet al lezennoù kentañ a-enep ar gouezeleg : Reizhadur Iona (1609) a zifennas ouzh ar renerien kaout barzhed pe skolioù barzhel, hag a c'hourc'hemennas dezho kas o bugale, kerkent ha tizhet ganto o nav bloaz, da studiañ er skolioù saoz, dindan boan a vezañ nac'het o « anavezout evel hêred » (17). Ken kreñv e oa Roueed an Inizi avat, ma c'hellent tremen hep teurel evezh ouzh al lezennoù, ha chom a reas an traoù evel ma oant en a-raok.

E 1616 e roe ar Privy Council (Kuzul ar Roue) an urzh da sevel ur skol e pep parrez « evit lakaat anavezout e pep lec'h ar yezh saoznek boutin, hag evit lazhañ ha kas da get ar yezh ouezeleg, a zo ar pennabeg eus ar ouezoni hag eus an disevenadur (a weler o ren) en Inizi hag en Uheldirioù ». Adarre e voe kavet diaes lakaat al lezenn da dalvezout, moarvat, rak e 1650 ez erbede Sened Earraghaidheal « ober implij eus paotred paour a ouezo lenn ha komz ar saozneg evit reiñ deskadurezh d' ar re yaouank ha d'an holl re all o defe c'hoant kaout... en gortoz ma vezo tu da sevel skolioù... peogwir », a zisplege ar senedourien, « ez eo ken rekis-all da vad an Aviel e vefe gouezet mat ar saozneg ». Gouezet e oa bet gant ar gouarnamant skoazell an dud a iliz hag adal neuze ez eas brav al labour war-raok : e 1698 e oa dalc'het digor gant an lliz 25 skol-diloc'h, 13 skol-red ha 5 skol-yezhadur, a-drugarez d' ar profoù roet gant ar gouarnamant « evit lazhañ ar yezh iwerzhonek hag (evit seveniñ) oberioù santel all ». Gant an S.P.C.K. (18) avat ez eo degaset an urzh hag ar pennegezh a vanke c'hoazh. E 1711 e oa krouet gant an S.P.C.K. he skol gentañ en Uheldirioù ; e 1712 he doa 5 skol ; 12 e 1713 ; 25 e 1715 ; 34 e 1719 ; 78 (gant 2.757 diskibl) e 1728 ; 111 e 1733 ; 128 e 1742 ; 152 e 1753 ; 159 e 1772 ; 323 e 1795. Pa savas ar gouarnamant, e 1872, al lezennoù nevez diwar-benn an deskadurezh, he doa an S.P.C.K. 307 skol, gant 25.000 diskibl, hep kontañ 103 skol-wrierezh, e-lec'h ma veze kenteliet ar saozneg evel unan eus an traoù a zo ret da bep maouez gouzout evit ren mat he zi (19). Anat eo n' eo ket koll arc'hant en doa graet ar Roue Jorj I p' en doa divizet e vefe roet bep bloaz ur prof a 1.000 lur sterling d' an S.P.C.K. e Bro-Skos.

« Netra, » a zisklerie an S.P.C.K., « ne c'hell bezañ gwelloc'h, evit lakaat urzh er vro-se hag ober dezhi talvezout da vad an holl, eget deskiñ d' an dud o dlead e-keñver Doue, e-keñver o Roue hag o Bro, ha kas da get o yezh iwerzhonek. Ha kement-se a zo bet atav preder brasañ ar gevredigezh, rak e saozneg e vez graet ar c'hentelioù d' ar skolidi, ha nikun ne vez degemeret da gelenner e Skolioù Karitez ar Gevredigezh nemet en defe degaset prouennoù a-walc'h eus e zoujañs Doue, eus e ouiziegezh hag eus e lealded ».

Ar gudenn e-keñver eneoniezh

Un destenn a-bouez, evit studiañ menozioù an amzer-se e-keñver yezh ha broadelezh, eo ar raskrid savet gant Alexander MacDonald d' ar Geriadurig a savas e 1741 evit an S.P.C.K. Setu amañ un arroudennig dioutañ : « Pa sellomp pizh ouzh ar stad m' emañ tud ar vro enni, ouzh o diouiziegezh, ouzh an techet ma 'z int da heuliañ boazioù, kustumoù ha treuzkredennoù o hendadoù, ouzh niver ar

spierien a vez kaset e kuzh gant ar Pab e kornioù zo eus ar vro-mañ « e komprenner » pegen diaes ez eo klask o lakaat war an hent mat.

» ...Kavout a reer ez eo rekis ober skol e saozneg d' ar re yaouank evit seveniñ mennadoù madelezhuz ar Gevredigezh hag evit lakaat an holl re na c'hellont kompren nemet ar gouezeleg da vezañ talvoudusoc'h, an abretañ ar gwellañ, evel mevelien en o c'horn-bro hag ivez, p' az eont da labourat el Lowlands, pa gemeront implij er Verdeadurezh, en Arme, pe e forzh peseurt servij all eus ar Commonwealth. »

Evel just, arabat eo kemer ar pezh a zo lakaet er rakskrid-se evel menozioù Alexander MacDonald e-unan - an Alastair MacMaighstir Alastair a skrivas *Ais-eiridh na Sean Chanoin Albanaich* (Dasorc'hidigezh Yezh Kozh Alba), a gollas e vicher en abeg d' ar barzhonegoù dizereat a oa e-barzh, hag a c'hounezas evel-se doujañs ar rummadoù yaouankoc'h. Ne deo ar barzh, aze, nemet un abostolig paour eus « ar saozneg dre ar gouezeleg » e spi da c'hallout ober war-dro ar gouezeleg dreist-holl ha da skoazellañ e yezh e-giz-se : rak, goude displegañ d' e renerien emañ a-du ganto evit pezh a sell kudenn vras an deskadurezh en Uheldirioù -deskiñ saozneg d' an holl - e klask lakaat anezho da grediñ n'eus tu ebet da zeskiñ mat ar saozneg nemet dre ar gouezeleg. Er c'heñver-se, hag e meur a geñver all, e c'hellfe ar rakskrid talvezout kalz d' an hini a garfe studiañ ar c'hleñvedoù-poell a bep seurt a zo bet degaset er broioù kelt gant ar mac'homerezh estren.

70

D' ar Saozon e oa ret lazhañ ar gouezeleg evit mirout na c'hellfe Bro-Skos adkavout, deiz pe zeiz, en he yezh, liamm didorr hec'h hengoun broadel. D' ar mare ma veze anavezet ar relijion evel diazez ar stad e oa heskinet ar gouezeleg dre ma oa yezh ar « papistiezh ». Ha pa voe degemeret gant ar venozourien bolitikel saoz ar ger-stur « ur stad, ur bobl, ur yezh » e teuas ar gouezeleg da vezañ, en e natur e-un, un dra eneplezenn : en un doare sklaer-tre ez eo bet displeget ar gredenn-stad gant ar Registrar General evit Bro-Skos pa skrivas e 1871 « e tlefed paouez a gelenn ar gouezeleg en holl skolioù ar stad : rak peogwir ez omp ur bobl hepken e tleomp kaout ur yezh hepken ».

Taer e stourmas Skosiz, er penn kentañ holl, a-enep ar saozneg. Tammig ha tammig, avat, dre ma veze lazhet pe argaset lod eus ar renerien, dre ma plege ar re all d' ul lezenn estren a zegase dezho sac'hadoù brav a *geordies*, ez eas ar bobl skuizh gant an emgann, e tisoñjas piv e oa, hag e tegemeras ar saoznekadur evel an hent nemetañ da dizhout ar sevenadurezh hag ar binvidigezh. Dont a reas ar ger gouezeleg da vezañ kenster gant loustoni ha paourentez, gouzañvet e voe ar *ignum* (ar simbol skosat) evel unan eus an displijadurioù rekis, a-seurt gant ar bazh-yud, ar ruzell pe an dokenn, en deus pep bugel da anavout a-barzh dont da zen. Ar re wellañ e-touez ar gerent, anat eo gouzout, a nac'he komz ar yezh ouzh o bugale hag a fuste anezho a galon vat pa glevent anezho o tistripal gouezeleg. En ur ger berr ez eo c'hoarvezet e Bro-Skos memes tra hag e Breizh : an holl, pe da nebeutañ an darn vrasañ eus an dud, o deus, pe o deus bet, c'hoant kaout an disamm eus ar gouezeleg.

Ar Gaidhealtachd

Kasaet gant ar bobl; dilezet gant an dud desket hag ar renerien ; dianavezet gant ar c'hazetennoù, ar c'helaouennoù, ar skingomz, ar mererezh-stad ; heskinet gant ar c'hazarnioù, gant ar skolioù, gant ar bruderezh politikel ha relijiel saoz ; c'hoarzhed goap warnañ gant an douristed, ar gargidi, ar genwerzhourien, ar vicherourien estren ; n' eo ket souezh ez eo bremañ toc'hor ar gouezeleg ; pezh a zo souezh, e gwirionez, eo emañ bev c'hoazh.

71

E 1801, hervez an niveradeg kentañ graet biskoazh gant ar stad, e oa komzet ar gouezeleg gant 231.594 den ; e 1931 e oa komzet gant 136.135 den ; e 1951 n' eo mui komzet nemet gant 89.100 den. An digresk, en ur ober 150 vloaz, a zo bet eus tost 150.000 den.

Hag ar sifrou-se, e gwirionez, ne ziskouezont ket an traoù ken du ha m' emaint e gwirionez : rak e niver ar ouezelegerien, e konter ar re o chom e Glaschu pe tro-war-dro, hag a zo, evit gwir, kollet da vat, tost an holl anezho, evit ar gouezeleg. Ha bras a-walc'h eo o niver : e 1881 e oa 32.859 gouezeleger o chom e Bro-Skos er-maez eus ar gouezelegva, 10.513 anezho e Lanark ; e 1901 e oa 60.523, 27.009 e Lanark ; e 1931 (20) e oa 34.402, 17.581 anezho e Lanark. En Uheldirioù ne oa eta nemet 202.460 gouezeleger e 1881, pe 48,7 dre gant eus poblañs an Uheldirioù, ha 102.467 e 1931, pe 28,0 dre gant eus ar boblañs (gwelout an taolennoù 7a, 7b ha 7k).

N' eus nemet teurel ur sell war gartenn ar gouezelegva (Kartenn 8) (21) evit merzout e peseurt enkadenn emañ ar yezh. Ne deo mui bev ar gouezeleg, evit lavarout bev, nemet en inizi, hag en ur c'hornig-douar a netra e-tal dezho. E kontelezh Earraghaidheal hag e kornog kontelezh Inbhirnis ne vez mui komzet bremañ ar gouezeleg nemet gant tud oadet a daou-ugent vloaz pe ouzhpenn. E reter Ros agas Cromba, e reter kontelezh Inbhirnis, e kontelezhioù Peairt ha Cataibh ez eo marv ar yezh, koulz lavaret.

N' eus ket mui a ouezelegerien unyezhek - an dud-se hag a zo askorn-kein ur vroad, e-giz ma lavar Kembreiz. E 1891 e oa 43.738 den o komz gouezeleg hepken, 30.961 anezho o vevañ en inizi. Bez e oa diouto 1,7 dre gant eus an dud etre 40 ha 44 bloaz, 0,6 dre gant eus an dud etre 25 ha 29 bloaz (gwelout taolennoù 9a ha 9b). Ar re anezho a zo bev c'hoazh o deus bremañ etre 60 ha 45 vloaz : bez ez int ar ouezelegerien unyezhek diwezhañ - 2.400 anezho hervez niveradeg 1951.

Padal ez eus un draig hag a c'hell reiñ kalon : e 1931 e oa c'hoazh, war gant bugel o komz gouezeleg, 62,7 dre gant eus ar vugale etre 3 ha 4 bloaz ha 16,7 dre gant eus ar re etre 5 ha 9 bloaz o c'houzout gouezeleg hepken (gw. an taolennoù 9k ha 9d). Ar pezh a ziskouez e chom bev ar yezh, e kornioù zo, evel yezh an ti.

72

Kement den a zo yen e galon ha difaltazi e spered n' eus arvar ebet evitañ : ar gouezeleg a zo tonket da vervel. Gwelloc'h : a zo marv. Deut eo ar Gelted, avat, da vezañ brudet evel stourmerien ar brezelioù kollet. A-wechoù, evit gwir, e stourmont ken brav ma c'hounezont ar brezelioù a oa merket dezho koll. Bez en deus bet, ha bez en deus c'hoazh, ar gouezeleg e zifennourien. O labour an hini eo a vo studiet bremañ.

(Da genderc'hel.)

(17) « seruit air to their father... nor acknowledgeit as tenentis to his maiestie ». A-raok 1874 e ranke an hêr ober ar brouenn eus e wir war an douaroù ; goude-se hepken e oa « seruit air », da lavarout eo « anavezet evel hêr ».

(18) Society for Propagating Christian Knowledge, Kevredigezh evit skignañ an anaoudegezhioù kristen.

(19) Dek vloaz diwezhatoc'h ez ae 87,63 dre gant eus ar vugale d' ar skolioù.

(20) Sifrou 1951, embannet goude distro an oberour eus Bro-Skos, n' eus ket bet gallet o implijout en o munudoù, daoust ma vefent kentelius-bras, evit ar studiadenn-mañ.

(21) Levrig ar c'hartennoù, taolennoù, h.a., a zo o paouez dont er-maez. Goulenn anezhan gant P. ar Bihan. Priz : 150 lur.

Ne glasket ket pemp troed d' er meud ! Er brehoneg e zo ieh Breihiz ha n' o des nitra ar en doar, arleh er Fé, hag e talv kement eit hon amzer da zonet, DIHUNAMB.

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

An Aotrou hag an Itron Mevel a zo laouen o kemenn deoc'h o deus bet ur verc'h anvet Marie-Jeanne, e Brest, d' ar 17 a viz Gouhere.

Morwena ha Gwendal Denez a zo laouen o kemenn deoc'h o deus bet ur breur bihan Herle Tudeg, d' an 29 a viz Gouhere, e Douarnenez.

Laouen eo ar C'habiten hag an Itron Y. Souffès-Despré da gemenn deoc'h ez eo bet ganet dezho un eil bugel Maela he anv e Langres, d' ar 7 a viz Gwengolo.

Hor gwellañ gourc'hemennoù d' hor mignoned.

BARNADENNOU LENNERION. -

Setu amañ un nebeut barnadennoù d.w.b. Al Liamm tennet eus ul lizher bet digant an Ao. Kosta :

Niverenn 32-33

- **Bout e lavarzont din.** Perak virgulenn ebet ? Diaes a-walc'h e vez da veur a hini dont a-benn eus ar Br. lennegel hep berniañ diabeg skoilhoù war o hentig paour, dreist ezhomm. Un torr-penn eo lenn ar pezh-mañ. Ouzhpenn : 1° Lavarout « merc'h » e ster « maouez » pe « blac'h yaouank » a zo kembraeg ha nann brezhoneg. 2° « Labouradegdi » a zo un euzhadenn dre relavaret ha dre zrougzistagañ. « Labouradekti » a vize ar ger, nemet ne laker ket « ti » war-lerc'h « eg » a zo gantañ keal al lec'h, d' an nebeutañ amañ. An tri c'hant lur evit pik « un taol » on bet sabatuet o kavout en undastumadenn seurt hag ho hini. Petra eo II Riwer Adnoz 1517 ?

- **Dastumad Penwern.** Perak Penwern ? Er gerioù lieselfennek ez eo diret lakaat 2N, 2M, peogwir N ha M a vez distaget heñvel. Arabat dimp koll paper hag arc'hant. Derc'hel groñs da skritur diboell an dornskridoù a zo krenn d' am grad-me, rak e hellan evel-se adkavout ar furmoù komzet ha rannyezhel a zo boued gwak d' am poullkalon. Hogen hen adlavarout a ran, n' eus ket ul lenner dre 50 avit dirouestlañ kudennoù seurt ha :

e he = ez eo ; heni = enni ; ma nem = ma 'm ; e neump = hon eus ; ez ta = e 'z + en da (mesket) ; ouin = ouzhin, h.a.

D' am meno e vefe furoc'h heuilhañ ar reolennoù-mat : 1) Derc'hel d' ar skritur evel m' emañ dre vras. - 2) - Tremen hep « reizhañ » ar yezh, da sk. o lakaat « da, o, hag » e-lec'h « ta, é, nag » h.a., peogwir e vez meur a wezh ar furm rannyezhel ker mat hag an hini lennegel, a-wezhioù gwelloc'h ha bepred talvoudus e-keñver ar yezhadur. - 3) Kemmañ a-benn-kaer ar skritur pa vez touellus hag ar gerioù troc'het fall, d. sk. : eh e = e he (ec'h eo) ; pa'n = p'an ; ane = a ne ; me nan oñ = me na non ; fete = fe te ; savet ' hañ = savetan, h.a. - 4) Lakaat notennoù e traoñ ar bajenn bewezh m'eo diaes kompren, d. sk. : Nag a lakelo va lest en gwen = Nag (me) a lakay va lestr... ; ma nem c'heret = « ma 'm » droukvesket gant « en em » a zo endeo un trefodaj evit « en ma » ; gant an dero = gant an daeroù ; da zen a vor = da (vont da) zen a vor ; Nag eun tam bara e deus goulennet = « Nag » a dalv kement ha « Ha neuze » ne deo tamm ebet ar ger nac'hañ kenfurm. Keñv. gt kemb. ha Kern. ; **goude ma vo dechu malet** = an « d » ouzh « echu » a zo peurhesonel ; **buhan a-walc'h** = ar ster kozh « fonnus » a zo gant « a-walc'h » ; **war dallier e varc'h en e lakas** = Lenn « enn he ». An « enn » -se a zo ar rannig-verb « ent » o tegas ar raganv renet hervez boas kozh broioù Treger ha Gwened ; **me na non ket** = « na 'nn oñ » a zo furm tregeriek « nend » , (ne + ent) Gwened ha « ned » Leon ; **Ne medi ket** = diwar « emedi » eil furm « edi » par da « emañ » ; **a ta danvez** = « ta » a zo furm digemmet ar raganv « da » ; **e leski** = ar rannig e diwar an araogenn « en » a zo ken reizh hag « o » diwar « ouzh » hag a vez implijet e rann vrasañ Breizh-Izel ; **Ho mamm** = berradur evit « a ho mamm », eus ho mamm, evel e krennvrezhoneg, h.a.

Ober a rafen al labour-se evidoc'h gant dudi ma n' eus den barrek war hed ho prec'h.

- **Kontadenn P. Denez.** Perak e vesk hemañ bommoù Br. rann yezhel gant gerioù ar yezh lennegel ?

P. Denez : Sellit 'tañ, va gwreg. Selaou 'tañ. Azezeit 'tañ. Grez.

Rannyezh : Sellet 'tañ, ma groeg. Chilou 'tañ. Azeiet 'tañ. Grez.
Lennegel : Sellit 'ta, va gwreg. Selaou 'ta, Azezit 'ta. Gra.
Unan a zaou, pe rannyezhel, pe unvan.

- **Kavell ar c'haz.** Yac'het brezhoneg, un dudi e len.

- **Hon Dispac'h.** Laouen on da saludi dindan sinadur un all menozioù displeget e Stur a viz Mae 1942, dek vloaz zo.

- **Jakez Riou.** Goulenn digant ar skridoù alc'houez ene un den a zo un hent, arvarus meurbet, rak meur a wezh ar skrivagnour pa emañ o skrivañ, a c'hoari un den all. Gwelloc'h, diogeloc'h eo mont ouzh an dud bev o deus en anavezet hag a oar pep tra diwar e benn. Kement-se ne ra nepred Youenn Olier. M' en dije lennet e « Stur » ar pennadoù-koun, gouestlet da J. Riou, en dije komprenet gwelloc'h andon ha temz e oberoù. Eñ a chom berr da gompren. perak eo « Nomenoe-oe » unig e-metoù oberoù Riou. Ha mont da glask Aristofanes da baeroniañ Gorsedd digor ! N' eus nemet goulenn gant Youenn penaos eo ganet, e-mesk c'hoarzhadennoù ramzel en tavarnioù Brest, dres evel m' o deus gwechall un dornad skolidi c'houez Ubu Roi.

- **Kudenn ar Geriadurig.** Ur pennad-yezhadur a rank bezañ difazi. Setu ar re a gavan :

p. 126 linenn 7, evel e kement ; lin. 24, a yeas.

p. 128 : lin. 4, ha glas ; lin. 12, e kaver ; lin. 15, penn-c'herioù lin. 22, hor speredoù ; lin. 27, ez a ; lin. 31, inclination.

p. 130 : lin. diw., hag e vez.

- **Rannyezh Douarnenez.** Mat ha pouezus. (Va hanter-diegezh zo a Zouarn.)

Divour a zo galleg « débouerrer ».

Ec'h a zo krennvrezhoneg a-uc'h furm reizh a-us. An « u » a vez distaget alies « eu » e bro D. ma klevet « Ar Yeuc'h » evit « Ar Yuc'h » (Le Juch), « steur » evit « stur », h.a.

Gaoul a zo « gaol » lennegel.

Laeiou eo « Laeziou ». Ne dal ket « lec'h all » met « broioù ar reter », les « hautes » terres, la « haute » Bretagne. Keñveriañ Gorre-Leon = Haut-Léon ; Gorre-Breizh ha Goueled-Breizh.

Nes a zo hep mar ar rannig **Ne** + ar raganv renet kozh 's gwregel e krennvrezhoneg hag e kerneveg, liestalc'voud e kembraeg, na hell bout implijet nemet dirak ur verb. Distreset e vije bet amañ e implij koulz hag e ster.

Pilhad a zo diwar « puilh », « ui » o vezañ distaget a-hont « i ».

Tanet en deus ivez am ster unvan : (chair) enflammée.

75

Niverenn 34

- **Un Emgann.** Ar « stokad » a zo dleet-mat deoc'h. Bez e hellfe ho kelaouenn bout 100% gwelloc'h oc'h argas an diotachoù, o voulañ traoù aesoc'h da lenn, oc'h embann ur wezh an amzer pennadoù buhezecoc'h, ha se-holl hep fazioù-moulañ. Ouzhpenn-se he deus ezhomm Breizh eus un emsav politikel o reiñ lañs ha kalon d' an dud. E 1940 e oa 75 skoliad d' ar Skol dre Lizher, 165 etre 41 ha 43, ha 43 e-pad ar « c'hlanidigezh ». Ur broñs war wezenn Vreizh Atav e oa Gwalarn, ur gourlivant en e gig ne oa ken !

- **Dastumad Pennwern.** A-zivout « Groah Aes ». A-bouez e vije bet d' al lenner klevet diganoc'h e oa bet embannet endev ar pezh-se, hag hi reizhet, gant Maodez Glanndour e « Studi hag Ober », hag adarre troet e galleg, outañ diskleriadennoù, e « Stur », a-raok ar brezel.

- **Ar Sklerijenn.** An aozer a oar brezhoneg mat. P. 16, linenn 23, **diouzh** ar merc'hed all. - Ar fazi nemetañ a lammas ouzh hor sell.

- **Kaoz an Tort.** Setu Brezhoneg brezhonek.

- **Prederiadennoù.** Adarre an hevelep si. Ne heller stourm enep ar c'hoant dirollañ da c'hoarzhin pa weler hor paotr o skrabañ e benn hag o sankañ anezhañ en ur bern paperioù evit klask ur respont da gudennoù diabarzh Abeozen, pa n' eus kudenn ebet evit an holl dud o deus bevet gantañ hag a oar holl diwar e benn. Da skouer, n' eus nemet un diskleriadenn da Havelina Geraouel, « histoire

vécue » mar bez. Evel just ne oar netra Olier a labour Abeozen er-maez a Walarn. Koulskoude adalek 1920 (!) hag e-pad 15 (!) vloaz en deus kaset da Vreiz Atao ur bern skridoù a-zivout kudennoù lennegel ha yezhel, peadra da sevel ul levr pe zaou. Dastumad niverennoù B. A. en em gav e levr di ar Skol-Veur...

N' ouzon ket ken e pelec'h e komzit gant azaouez eus an dim. O'Fareilly da geñver he marv. Souezhet on bet o welout Bretoned vat o plezhañ kurunennoù d' un den he devoa e-pad bloavezhioù skoazellet atav hon enebourien hag a oa deut a-benn d' hon argas krenn eus ar Celtic Congress e-unan gant ar Gaelic League hag ar Fainne. C'hoazh e kendalc'h Dublin 1925, he devoa diskoachet e enebiezh e-keñver ur Vreizh dic'hallekaet hag he c'harantez ouzh Bro-C'hall (...ha Bro-Saoz). E 1935 e Kaerdiz e oa bet tomm ar c'hrogad etrezi ha broadelerien ar broioù keltiek. Ar c'hagn anei ! N' eus nemet mont ouzh dastumad B. A. evit kavout ar pezh a c'hoarvezas. Dereatoc'h adlavarout ar pezh en deus B. A. pe Ar Fainne lavaret diwar-benn ar Saozez daonet-se eget skuilhañ daeroù puilh e serr hon enebourien touet.

AN TREC'H KENTAÑ E KAMP AR VREZHONEGERIEN

Pemp den a zo bet kavet barrek da dremen arnodenn an Trec'h e Plozevet, setu o anvioù :

- Lusian Bothorel gant ar meneg mat-tre ha meuleudioù ar varnerien.
- Kristian Brisson gant ar meneg mat-tre ha meuleudioù ar varnerien.
- Eudon Rohan-Chabot gant ar meneg mat-tre
- Annaig Rohan-Chabot gant ar meneg mat a-walc'h.
- Per Radenac gant ar meneg mat a-walc'h.

76

KAMP AR VREZHONEGERIEN. -

Dalc'het eo bet ar c'hamp etre ar 4 hag ar 16 a viz Eost, e Plozevet. War-dro 75 den a zo tremenet er c'hamp en o zouesk 2 Frizad ha 10 Kembread. Evelboas e veze graet al labour diouzh ar beure : kentelioù ha prezegennoù. Warlerc'h pred kreisteiz ez ae an holl d' an aod. Aozet a zo bet baleadennoù evit ar re n' anavezent ket ar vro. Goude koan e veze graet un nozvezh laouen. C'hoariet eo bet pezh-c'hoari R. Hemon « Un den a Netra » gant P. Radenac, Herri Leon ha Ronan Huon.

Pemp den a zo bet lakaet da dremen an Trec'h Kentañ goude bezañ labouret a-hed ar c'hamp. Evel ma ouzer ez eo Kamp ar Vrezhonegerien ar c'hamp nemetañ na vez ket komzet ur ger galleg ennañ. Evit ar vrogarourien hag ar re a fell dezho n' em voazañ da gomz ar yezh n' eus ket gwelloc'h skol. Er bloaz-mañ e oa renet ar C'hamp gant an Itron de Bellaing ha Ronan Huon. An devezh a gouste 450 lur. Ar re a fell dezho kaout displegadurioù hiroc'h n' o deus nemet skrivañ d' an Itron de Bellaing, Le Vally, Guingamp.

KENWERZHOURIEN, GWERZHIT LEVRIOU BREZHONEK.

- Ur stal eus Kemper, ha n' eo ket ur stal levrioù, a zo en em lakaet abaoe un nebeut bloavezhioù da werzhañ levrioù da zeskiñ brezhoneg. E 1952 ez eus bet gwerzhet 440 levr, en o zouez : 53 « Méthode rapide R. H. », 83 « Yezhadur R. H. », 110 « Breton par l'image », 21 « Geriadur gallek-brezhonek R. H. », 104 « Gerioù ar brezhoneg eeun », 10 « Yezh hon tadoù ». An darn vrasañ eus ar brenourien a zo Bretoned divroet o tont en-dro d' ar vro evit ar vakañsoù ha tud eus ar vro. - Ma karfe ur c'henwerzhour ober kemend-all e pep kêr eus Breizh, e c'hellfe an embannerien vreizhat derc'hel da voulañ levrioù.

OBERENNOU EUS AL LENNEGEZH VREZHONEK TROET ER YEZHOU ESTREN. -

En he niverenn 7 (miz Gouhere 1953) he deus ar gelaouenn frizek « De Tsjerne » embannet un droidigezh eus danevell kaer F. R. Meavenn Ar Follez Yaouank moulet evit ar wech kentañ war « Walarn » 140-143 (1941). An droidigezh, anvet « De Faem dy't it trochroun », a zo bet graet gant D. A. Tamminga, diwar un droidigezh saoznek gant Per Denez.

AR BIBL SANTEL : KOHELETH, TROIDIGEZH GANT MAODEZ GLANNDOUR. -

Ur pennadig amzer zo o deus Maodez Glanndour hag an Tad Medarz roet deomp un droidigezh eus Aviel Sant Mazhev. Hiziv e kinnig Maodez Glanndour d' ar vrezhonegerien un droidigezh eus skrid Koheleth, anavezet gwelloc'h marteze dindan an anv a Eklesiastes. Ul labour a ouiziegezh ez eo, hag a ra enor da Vreizh : « Sed aze ur skrid a raio brud d' hor yezh e-touez ar gloareged

yaouank, » a lavare din ur c'heneil o welout an oberenn. Ul labour a lennegezh ez eo ivez, ha bamet e chomer dirak gwevnded, hesonerezh hag aested a yezh. Ul labour a feiz ez eo, erfin, a feiz e Doue hag a feiz e Breizh. Salv ma vo lennet kalz : dudi a zo da gaout ennañ, evit an holl. Salv ma vo prenet kalz : an doare gwellañ e vo da ziskouez e prizer d' e wir dalvoudegezh labour ramzel Maodez Glanndour hag e vignoned, lakaat ar Bibl er yezh kaer, kreñv ha karget a hud a zo hor brezhoneg a-vremañ. Al levrig, embannet e ti Moulin, Roazhon, a zo, en e ziavaez, ur skouer eus ar pezh a c'heller ober gant al liesskrivañ. Ar priz a zo 80 lur. Bez e c'heller goulenn al levr gant an dimezell Saint-Gall de Pons, 48, rue des Salles, Guingamp. C.C.P. Rennes 519-40. Lakaat ouzhpenn 20 lur evit ar mizou-kas. Ne vo laket e gwerzh nemet 300 skouerenn.

77

LISSKRIVADURIOU. -

Krog eo « Al Liamm » d' ober liesskrivadurioù evit reiñ da anaout oberennoù n' int ket moulet war an dastumadenn. Al liesskrivadurioù-se a zo graet gant kalz aked, ha ma n' int ket ken brav da welout ha skridoù moulet, ez int dereat-meurbet memes tra. A-hend-all ez int kalz marc'hadmatoc'h eget traoù moulet. Pediañ a reomp hor c'heneiled d' hor skoazellañ el labour nevez-se. N' o devo ket a geuz. Pa c'hellimp, evel just, e kendalc'himp gant ar mouladurioù. Bep an amzer avat e raimp liesskrivadurioù a zlefe plijout d' an dud. Seul aliesoc'h e vezo graet al liesskrivadurioù-se, ha seul devoc'h e vezo ar c'haieroù liesskrivet, m' hor bo muioc'h a goumananterien. Mar plij, skoazellit. Al levrig kentañ er rummad « Liesskrivet gant Al Liamm » a zo un danevell gaer diembann gant G. B. Kerverziou anvet **Llina Davies**. Priz ar c'houmanant evit 6 kaier a zo 350 lur. Kas an arc'hant da P. Bodenan, 3, rue des Potiers, Ergué-Armel.

EN HAD. -

Ar re n' int ket koumanantet c'hoazh d' EN HAD a rafe mat kas buan o skodenn, en ur c'houlenn an niverenn 8, a zo o paouez bezañ embannet enni lizheroù kaset gant Y.-B. Kalloc'h d' an Ao. An Diberder. Pouezus-tre ez eo al lizheroù-se e meur a geñver ha mall hon eus lenn anezho holl : ken rouez ez eo an testenioù personel a chom eus hor skrivagnerien ha stourmerien, kement a lizheroù a zo bet distrujet dija ha kement a vez distrujet c'hoazh ma tleomp bezañ anaoudek d'an Ao. An Diberder evit bezañ o roet deomp da lenn, ha da Sten Kidna evit bezañ o liesskrivet. Ur goulenn hepken : perak an tachadoù gwenn-se e-kreiz ar pajennoù ? ;Koumanant : 300 lur. Sten Kidna, 5, rue du Drézen. Auray. C.C.P. 591-83 Nantes.

L'ART POPULAIRE EN BRETAGNE, gant MARIE DROUART, Album 3. -

Setu amañ ur pennad diwar-benn arz ar bruderezh e Breizh gant Marie Drouart, hag un torkad tresadennoù diwar dilhad kozh eus Breizh-Uhel koulz hag eus Breizh-Izel, diwar arrebeuri, hag all. Plijus da lenn koulz ha da welout. An dastumadenn a zo liesskrivet : na virfe se avat ouzh den d' e frenañ. Ul labour graet kaer hag aketus, war baper eus ar gwellañ seurt, hag a ra enor da di Moulin en deus e sevenet. 10 pajenn + 12 taolennad skeudennoù. Ar priz a zo 500 lur. Bez e c'heller goulenn al levr digant Al Liamm.

A SHORT HISTORY OF THE SCOTTISH-BRETON RELATIONS. -

Setu ul levrig savet gant Taldir ha moulet gant « Kelc'h Brekelien » diwar an darempredoù etre Breizh ha Bro-Skos. Kavout a reer e-barzh un diverra eus istor ar C'hendalc'h Etrekeltiek.

ARVOR. -

Resevet hon eus Kaieroù Arvor a ra bruderezh evit Breizh hag an traoù breizhek. Arvor, 55, Bois-Hercé, Nantes 7 C. C.C.P. 663-82.

78

KELEIER EUS BRO-FRIZ. -

D' an 29 a viz Meurzh ez eo bet lidet 85vet deiz-ha-bloaz an Dr Obe Postma, an hini koshañ eus an holl varzhed frizek. E testen a zoujañs hag a garantez o deus e vignoned kinniget dezhañ ur poltred dioutañ e-unan livet gant an arzour frizat Dick Osinga. Ar gelaouenn « De Tsjerne » he deus goustlet un niverenn d' ar stourmer kozh hag ar skridvarnour yaouank Dr Fokke Sierksma en

deus savet diwar e benn ur skrid plijus-meurbet a zo bet moulet gant ar « Reiddomp Rige » (Dastumadenn ar Bongorz).

Ar Reiddomp Rige a zo un dastumadenn a levrioù bihan, savet gant Friziz yaouank, a embanner abaoe 1945. Peder niverenn a zeu er-maez bep bloaz. Barnskrid Sierksma a zo bet an niverenn gentañ evit 1953. E rummad 1952 ez eus bet un dastumadenn barzhonegoù svedat a-vremañ troet gant Marten Sikkema, un dastumadenn barzhonegoù savet gant ar skrivagner yaouank Marten Brouwer, ur pezh-c'hoari goapaus war destenn « Le roman de Renart » gant Freark Dam hag un « ars poetica frisa » anvet Fryske Fersleare ha savet gant Anne Wadman evit ar skolioù hag ar strolladoù studi.

Meneget eo bet dija amañ e oa bet taolet un tammig muioc'h evezh gant ar gouarnamant hollandat ouzh ar « gudenn frizat » abaoe darvoudoù miz Du 1951. Savet eo bet gantañ abaoe daou strollad-enklask, unan da studiañ kudenn an deskadurezh e frizeg, un all da studiañ kudenn ar frizeg en aferioù a lezenn hag a stad. An eil strollad-mañ, a zo o paouez embann e zanevell : anzav a ra o deus Friziz ar gwir, hervez ar reizh, da ober gant o yezh, met kement a zifenoù a lak pa 'z eus keal eus ober gant ar gwir-se ma ne chom tra, koulz lavaret, eus an aotre. Danevell ar strollad all a zo prest abaoe pell met n'eo ket bet embannet c'hoazh. Hervez ar pezh a gonter e lavar tud ar strollad-enklask na zle ket ar skolidi bezañ aotreet hepken, met rediet, da gaout o deskadurezh e frizeg, ha setu perak e taleer da voulañ an danevell. An emsaverien frizat o deus klemmet a-enep an troioù kamm a vez c'hoariet d'o yezh ha d'o sevenadur en ur C'hendalc'h. Klemm a zo bet dalc'het e Ljouwert d' ar 6 a Vezheven hag a zo deut 600 kannad dezhañ eus holl gornioù ar vro.

Bremañ ez eus un darvoud all o lakaat birvilh e-touez ar gazetennerien. Un den eus Ljouwert en deus nac'het paeen an tailhoù-skingomz dre ma ne c'hell ket klevout an abadennoù frizek: skinet e vez ar re-se gant skinva an hanternoz, ha ken gwan ez eo ma ne c'hell nikun, zoken gant an degemerer ar gwellañ, e glevout e Bro-Friz. Ar skinva-se a ro abadennoù e-pad un div eur bennak bemdez, an darn vrasañ anezho e frizeg. An den a zo bet kondaonet gant al lez-varn izelañ da baeañ 2.500 lur kastiz met klemmet en deus d' ul lez-varn uheloc'h. E-keit-se e stourmer evit ma vo roet da Fryslañ un skinva gwelloc'h.
Anne WADMAN.

DIWAR-BENN ANVIOU-LEC'H BREIZH-UHEL. -

SCOBRIET (Skavbrizh) anv kozh St Viaud (Loer-Izelañ). Kavet am eus ster resis an anv-se e-touesk an dud. Pa gomzen gant an Ao. Laheu, ganet er barrez 50 vloaz 'zo, e liviris dezhañ dre zegouez e oa Scobriet hec'h anv brezhonek gwechall. Respont a reas din diouzhtu :

Lesanvet e oa va zad Moñskobri. Marvet eo e 1930, da 70 vloaz. Roet e veze al lesanv-se da holl gozhidi St. Viaud gant tud St Per Raez hag ar parrezioù tro-dro. Ar re gozh o-unan a rae gant anv-se pa c'hoapaent an eil war egile ». Pa zisplegan d' an Ao. Laheu ster Skavbrizh e respont adarre : « Gwez-skav ? ar grec'hienn a-bezh a oa goloet ganto ha bez e oa meur a wezenn-skav implijet o c'hefioù evel peulioù pellgomzer tro-dro d' an iliz-parrez p' edon c'hoazh krennard ».

79

Anv brezhonek St Viaud a dalv eta kement ha « domani ar gwez-skav » (villa qui nomine Scobriet, bloaz 834).

An Ao. Laheu a gemenn din ez eo c'hoazh fonnus a-walc'h ar gwez-skav du-hont. Panevetañ e vijen bet tuet da grediñ e oa Scobriet menez ar skav. Arabat disoñjal koulskoude e oa bet kemmet doare envel an anvioù-lec'h gant an Hengelted. Da skouer : Briva-sarta : Brissarthe hag en enep Samaro-briva (Amiens).
T. JEUSSET.

UN ANKOUNAC'HAENN PE UN TAOL-GANAS ? -

Mil bloaz kêr Kastell-Brient a zo bet lidet d' an 20 a viz Mezheven. Evel ma oar an holl vrezhonez desket ez eo bet savet ar C'hastell (hag ar gêr tro-dro) gant Brient, ur brezhoneger. Mes aotrouien an amzer-vremañ n' o deus ket lennet La Borderie. N' hon eus gwelet d' ar Sul-gouel nemet karoñsoù kinklet gant ardamezioù ar « feodalidi » pe tud gwisket e-giz Frañsez Iañ hag Herri IV,

roueed Bro-C'hall pe e-giz Kleber ha Marceau, jeneraled Republikan ! Nikun n' en doa graet tra en enor da Vrient a roas e anv d' ar ger. Goulenn a reomp digant an Aotrounez Gwilherm hag Hubert Kervarker, nized dastumer Barzhaz Breizh ha warlerc'hidi Brient (hervez ar c'hazetennoù) petra e soñjont eus an ankounac'haenn-se. D' ar gannaded ha d' ar ministr a oa eno petra vern ? Divrezhonekaet int penn-da-benn.

BUHEZ « AN AMZER KELTIEK » EN ARVAR. -

En niverenn Gouere-Eost e ra ar gelaouenn etrekeltiek nemeti « An Amsir Ceilteac » ur galvadenn. Diaesoc'h-diaesañ eo dezhi paeañ ar mizoù moulerezh ha ret e vo d' ar gelaouenn ehan da vezañ moulet ma ne zeuer ket d' he sikour diouzhtu. E Breizh e klemmomp a-wechoù dre ma n' hon eus ket a gelaouenn bolitikel. En Amzer Keltiek hepken e oa tu da lenn seurt pennadoù. Met ret e vije da Vreizhiz kas hepdale hag arc'hant ha skridoù, marteze e vije tu neuze da gaout ur bajenn evit Breizh. Galv diwezhañ ar gelaouenn eo : mar plij na zaleit ket. Skrivit eta ha kasit an arc'hant da Gilieasbuig C. Mac a Phearsoin (Interim editor) 18 Learmonth Gardens, Edinburgh 4. Gallout a rit ivez kas an arc'hant da J. P. Coraud, 55, rue du Bois-d'Hercé, Nantes, en ur gemenn d' ar gelaouenn e kasit anezhañ.

BREZHONEG ER C'HENWERZH. -

Ar Compagnie Bretonne de Raffinage des Sels Marins de Batz a lak bremañ e gwerzh pakadoù holen mor a zo skrivet warno : BREIZIZ, PRENIT HOLEN BREIZAD. Mat e vefe goulenn an holen-se er staliou, en ur zisplegañ perak e c'houlenner anezhañ, ha skrivañ d' ar gompagnunezh d' ober meuleudi dezho.

TEANGADOIR. -

Ul levrig anvet « Teangadoir » « Ar Jubennour » a zo degouezhet ganeomp eus Toronto skrivet eo e gouzeleg hag e saozneg. Embannet eo gant Pdraig O Broin, Eagarthoir, 52 Derwyn Road. Toronto 6, Canada. GL. 7461. Gallout a reer paeañ dre eskemm levrioù gouzeleg, manaveg, brezhoneg, kerneveg pe gembraeg pe 3 shilling 9.

GWERZHAÑ A REOMP. -

1) Ar bazataerez breizek gant Vallée (50 lur). - 2) Ar Gwaregata, c'hoari ar soez (50 lur) +20 lur evit ar mizoù. - 3) Ar Sketla Segobrani, tri levr 1.500 lur + 50 lur mizoù.

Goulenn digant R. Huon, 23, rue de la République, Brest. C. C. P. 684-08 Rennes.

AL LIAMM 40

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 40

Gwengolo - Here 1953

TAOLENN

Prederiadenn, gant Fanch Elies	3
Aod, gant Ronan Huon	4
Teir varzhoneg, gant F. R. Tangi	5
An alouber, gant Roparz Hereon	6
Hon dispac'h hag hon is or, gant Pol Rolland Gwalc'h	16
Prederiadennoù : Meavenn, gant Youenn Olier	22
Ar C'herneveg, gant Pradig	31
Yann Bourc'his, gant X...	37
Yezhadur nevez an iwerzhoneg, gant Roparz Hemon	42
Ar Gouezeleg, gant Per Denez	50
Notennoù	54

PREDERIADENN

gant FANCH ELIES

Da Ber Denez.

Trouz dorjoù ponner o prenañ ;
 Morzhol ar c'halvez war un arched ;
 Dason kammedoù skuizh o keuziañ
 D'un dra n'eo ken hag a zo bet.

Un den e-un er straed digenvez,
 Dindan al lusenn bennek ha yen ;
 Ur galon barr gant an droug-hirnez
 D'un dra zo bet ha ne deo ken.

Difronkadennoù damziglevet
 Nemet gant Doue 've, mar deus un ;
 Daeroù diwel, war divjod krinet,
 Ouzh skleur al loar 'us d' ar run.

Na petra 'vern d' ar bed-mañ gludek,
 Gant safar goullou ur gouelec'h tud !
 Warc'hoazh ar beure 'vi kenlodek
 En ankounac'h ar vered vut.

Mir teñzor kevrinus da c'hilac'har
 Keit ha ma trido buhez ennout :
 N' eus brad na danvez a vefe par
 D'ar rec'h birvidik ez eo bout.

AOD

gant Ronan HUON

Gant un dornad fru-mor
 em eus gwalc'het diwar va dremm
 holl preder ar bloavezh.
 En avel ! doan, nec'h, enkrez !
 Peoc'h.
 N' hellan ket mui sellout ouzh an oabl gwenn:
 ur flammadeg dirak va malvennoù serret.
 Deviañ a reont bezhin,
 (Santout a ran ar c'hwezh)
 Du-hont e-tal ar porzh-c'hoariell
 e diez gwenn,
 e vogerioù bili etre at parkoù-godell.
 Ur flourad avel sal.
 E-unan emañ war an dorgenn dizolo
 ar vilinn dic'hortoz
 o valañ an avel
 gant he divrec'h lien.
 Hag amañ ar fru o nijal
 e lein al lammoù bras.
 Digeriñ a ran va daoulagad
 ha sevel.
 Ur vagig he gouel gwenn-a-beoc'h
 a red du hont, da vezañ lonket

gant kuchennad gwez kamm
an ouf moredet.

5

TEIR VARZHONEG

gant F. R. TANGI

HUNVRE KREISTEIZ

Avel sakr an didrouz war-dro d' al Lean mut.
Paz un heizez hepken, hag ar vein o tintal...
Ha mogedoù lidus, a-strew, o sevel sonn,
a-dreuz da droellenn gorrek un herlegon :
emañ 'n tan o krignat ar brouskoadoù frondus,
bernioù bleunioù mesket, tolpoù geot ar maezioù.
Rak sed eta an ezañs war aoter ar frondoù
hag e c'hortoz ar Bobl, war dreuz dor ar C'hevrin.

PALUD

Peogwir e sked ar stered uhelañ,
setu, gwer war zu, oc'h en em stlejañ
ar Preñved a ya da grignat an huñvre.
Echu an nij, e sioulder Doue,
nij an Ael o tougen al loar...
Peseurt teuz avat a zoug an douar ?
Pell pep tra. Amañ, da heul ar stered,
en-dro din, bep tu, tro-noz ar Gorred.

AN ISLONK

Dirazout, ar c'hondon hag a groz da viken :
mezevellidigezh leun a laboused foll
hag, en traoñ, dour du, gwad kozh, a ruilh ponner
war c'hlannoù luduek, - ludu ar re varo.

Evit yudal amañ, n'eus ket ur c'hi zoken.
Flapañ 'ra askelloù war gofoù diwalc'hus.
Kouezhañ a ra ar vein o c'harmiñ o dispi
e-touez an naerien a c'hortoz ac'hanout.
Marteze kevioù ? Marteze sperejoù ?
Eneoù chadennet abaoe an derou ?
Lagadoù ha daeloù, galvoù ha ronkelloù ?

A, diwall da stouiñ, kantreer truezus !

AN ALOUBER

gant ROPARZ HEMON

Ar serjant Armant a gerzhe e-unan-penn. Ne ouie mui dres pelec'h e oa. Ne ouie mui dres pe zeiz eus ar sizhun e oa. Bez' e oa an nevez-amzer, hag ar bloaz a oa 1940, hag e oa strafuilh dre-holl.

Pemp devezh a-raok e oa bet kaset gant e letanant da aozañ lojeiz ar gompagnunezh en ur bennkêr en Normandi.

« Poltronien omp, poltronien daonet, » sed ar c'homzoù diwezhañ en doa klevet gant e letanant.

Ar c'homzoù diwezhañ, e gwirionez, rak goude ober e labour er bennkêr, - jediñ ment ar grignoloù da lakaat ar soudarded, kavout ur gambr da lojañ ar c'habiten ha div gambr da lojañ an daou letanant, kavout plas d' ar geginerien ha d' ar vagazin, - e oa distroet da zizoleiñ korf mac'hagnet e letanant, lazhet gant mindrailhadeg ur c'harr-nij, astennet war e gein, e zivrec'h digor, e kroaz, a-dreuz an hent. Ar re all a oa tec'het.

Serret en doa daoulagad an ofiser marv. E c'hodelloù a oa goullo, e eurier-arzorn bet skrapet digantañ, tres al lerenn oc'h ober ur roudenn c'hoazh war ar c'hroc'hen. Poulzet en doa ar c'horf betek ar c'hleuz.

Neuze, evel mil ha mil all, kollet gantañ e rejimant, ar serjant Armant ne oa mui nemet ur c'hantreer.

Da belec'h mont ? Ar rejimant, a grede, en doa bet urzh da vont war-du an hanternoz. Hogen ne wele nemet tud ha kirri o vont war-du ar c'hreisteiz.

An heol a oa tost da vont da guzh. Armant, azezet e-harz ur bodad gwez, a chaoke goustadik ur jelkenn vara bourboazh ha stirennek evel mastik, gant un tamm formaj, en doa tennet eus strad e vuzetenn. Da evañ en doa odivi kalvados en e vidon, hag a sune goustadik a goulz da goulz da c'hlebiañ e voued ha d' e lakaat da dreuziñ. Bez' e welas ur c'hamion goloet gant ur vallin o vont gant an hent e-biou dezhañ. Ar c'hamion a chomas a-sav a-greiz-holl. Ar blenier ha daou soudard all a lammas d' an traañ hag en em lakaas da redek dre ur park plantet a avalenned. Armant a verzas neuze ur fraoñvadenn, hag o sevel e zaoulagad, a spurmantas dre skourroù ar gwez ul labous du. Kerkent en em daolas a-blad war ar geot, o c'hortoz. Ne badas ket pell. Bez' e teuas sutadenn euzhus ar c'harr-nij o pluañ ha strakadeg ar vindrailherez.

7

Moged a oa war an hent en-dro d' ar c'hamion. Armant ne chomas ket da sellout. Al labous du a droe c'hoazh en oabl. Buan-ha-buan e sammas e vuzetenn, e vidon, e dokarn, e vaskl hag e sac'h. Ha mont a-bed ur wazh-dour, e-mesk ar c'horz, skoachet dindan halegenned, hilliget e ziskouarn gant ar bleñchoù, keit ha ma c'hellas mont.

Diwar neuze e pellaas diouzh an hentoù bras. E venoz a oa graet gantañ : skeiñ war-du ar c'hornog, war-du Breizh, war-du ar gêr, da gavout e wreg hag e vugel. Ma vije tamallet, e c'hellje lavarout atav en doa kollet e rejimant, hag e oa o vont da Vrest, e greizenn-engalv. An amzer a oa kaer. Kousket a rae, paket en e vantell, er c'hoadoù bihan, ma 'z eus goudor diouzh gouyender eurvezhioù diwezhañ an noz. Da darzh an deiz ez ae da evañ laezh en tiez-feurm. Kavout a rae da zebriñ en tavarnioù bihan, pell diouzh ar bourc'hioù, ma ne oa ket bet c'hoazh skrapet ar boued gant ar repuidi. Rak ar vondianed eus Lille hag Amiens, ha Rouen ha Caen a oa holl gant o c'hirri-tan matarasennet war an hentoù, ha n' o doa ket gallet holl tremen c'hoazh en tu kreisteiz d' ar stêr

Loar e peudrenn veur ar C'hallaoued o redek d' ar Pireneoù. Arc'hant a oa c'hoazh e yalc'h Armant. Hag ur soudard e-unan-penn a c'hell bepred en em zibab pa oar kaozeal gant an dud.

D' an abardaez-se, abardaez ar pempvet devezh, en em gave tost a-walc'h ouzh Breizh. Treuzet en doa al linenn vras hent-houarn Paris-Brest e-kichen Laval. Ne oa ket kalz a geleier eus ar brezel.

« Emaint e-kichen Paris ! » en doa klevet gant un den kozh a oa o palat en e liorz. « Troc'het int bet ! Paotred al linenn Maginot o deus kemeret Kologn, hag a zo bremañ er Ruhr ! » he doa lavaret ur vestrez-skol, o paouez selaou radio-Londrez, emezi. « An Italianed a zo e Marseilh ! » a oa bet huchet dezhañ gant ur c'hrennardig o tiwall ar saout en ur park.

Armant ne rae forzh. Da benn ar pempvet devezh-se e oa skuizh-stank ha darev da grediñ pe da ziskrediñ ne vern petra. Unan eus e dreid a oa gloazet. Se a oa, evit ar mare, e vrasañ preder. Kerzhout a rae atav, war e bouez, o stlejañ e c'har hag o kammañ gwashoc'h-gwazh. Touforek e oa an amzer, arnev enni. Evitañ da gaout sec'hed, ne felle ket dezhañ evañ. Ma oa un hirvoud gwelout an dour fresk tro-war-dro o risklañ e skeud ar geot glas. A-benn ar fin, ne badas mui. Ret oa dezhañ ehanañ, tennañ e votez, gwalc'hiñ ar gouli, e lienañ marteze gant ar mouchouer naet a oa c'hoazh en e sac'h.

8

Ur prad a oa e-kichen an hentig, en tu all d' ur ruzelenn a rede don er c'hleuz, ken don ma ranke da dizhout an dour mont er prad, ma ne oa ket serz ar vriell. Un dreuzell a oa dirak un toull-freuzh, ha war an dreuzell-se e fellas dezhañ tremen. Penaos e lakaas e droad war ar planken, n' en doe ket amzer da c'houzout, rak en un taol krenn e santas ur maen o stekiñ ouzh e skoaz, hag e oa a-c'hwen e gein astennet e traoñ ar c'hleuz, en dour, el lec'hid hag er raden. Chom a reas difiñv e-pad ur vunutenn, etre ar spont hag un doare levenez, e-giz ur c'hlañavour faezh o kavout ur gwele. Neuze, o tastum kement nerzh ha youl ha reiz a vane en e empenn, e troas un tammig, hag hanter a-ruz e gof, hanter war e barlochoù, e pignas betek an hentig, ha biskoazh ne oa bet heñveloc'h ouzh un touseg, a soñjas. E borpant a oa roget ha saotret mantrus, e zaou zorn krafignet ha leun a fank, e skoaz kleiz a sache taer war gig e vruched. Met evit a eskern torret ne oa ket. Sevel a reas war e dreid, badet c'hoazh. E soñj a oa aet diouzh e droad gloazet. Kerzhout a reas, o tilezel e vaskl hag e dokarn, a oa ruilhet e-kreiz an dour, evel kozh houarnachoù e riolenn ur rakkêr.

An noz a serre buan, rak an heol a oa gronnet a goabrennoù du. E tor un durumellig e oa ur c'hoad, ha war lez ar c'hoad, damguzhet endeo en deñvalijenn, ul lochenn. Armant, o kemer e amzer, kammed ha kammed, a yeas betek enni.

Ul lochenn brenn e oa. An nor a oa digor-frank, o kosteziñ un tammig, rak torret oa ar vudurun-grec'h. An daou brenestrig a oa lous o gwerennoù, hag e-lec'h ur werenn, en ur c'horn, e oa bet tached ur garrezenn gartoñs. Diouzh un tu e oa un toull da lakaat korzenn ur fornigell. Ne oa fornigell ebet, avat, netra nemet ur blakenn houarn, harp ouzh ur speurenn. Armant a strakas un alumetezenn, a welas un daol stummet-garv, e-giz pa vije bet graet a daolioù bouc'hal. War al leurenn e oa skourroùigoù pin e-leizh; ha skolp gwenn-kann strewet en o mesk. Lochenn ur botaouer-koad marteze, dilezet abaoe pell. War an daol e oa ur c'hobeled amailhet, faoutet ha troet war he genou.

« Mat a-walc'h e vo da dremen an noz, » a soñjas Armant, « ha gwelloc'h eget bezañ dindan an oabl, e kenkaz e teufe glav. »

E oa o vont d' en em astenn, pa welas e toull an nor, a gave bremañ sklaer-eston e-keñver duder diabarzh al lochenn, un dra bennak o lintrañ evel aour. Bez' e oa pennadoù-blev daou vogel, ur paotrig hag ur plac'hig. Gwisket oant heñvel, e kaldravoù karrezennet. Difiñv e oant, o sellout outañ gant daoulagad glas.

9

« Petra fell deoc'h, bugale ? » eme Armant.

Ar vugale, evel spontet gant e vouezh, a droas kein raktal hag a dec'has, an eil krog e dorn egile, gant ur wenodenn a bigne dre greiz ar c'hoad. Armant a welas neuze pezh n' en doa ket merzet a-raok, toenn un ti war lein an durumell.

« Ne vern, » emezañ, o ledañ e vantell war ar skourroùigoù pin. En em astenn a reas neuze, hag o sachañ milginoù ha kornioù ar vantell gwellañ c'hellas war e gorf, klask kousket.

Hep dale nemeur, avat, e klevas trouz war ar wenodenn. Tud a oa o tostaat. Hag eñ sevel, gant poan vras, skoret war e ilin dehou.

Bez' e oa en dro-mañ div vaouez. Ul letern a oa ganto, a lakajont war an daol. Unan anezho, yaouank kentoc'h, a oa tev. Eben a oa kalz, koshoc'h ha kerzhout a rae war-bouez flac'hoù. An daou vugel a oa a-dreñv, damskoachet e plegoù ledan o lostennoù.

« C'hwi zo soudard ? » eme ar vaouez tev.

« Ya, » eme Armant.

« Va gwaz a zo soudard ivez, » emezi, « er rejimant pevar c'hant tregont an artilhiri. N' eo ket ho rejimant ? »

« Nann, » eme Armant.

Ar vaouez a reas un huanad.

« Trist eo, » emezi.

« Ya, trist eo. » eme Armant. Ha neuze : « Petra zo trist ? » a c'houlennas.

« Ar brezel a zo trist, » eme ar vaouez.

« Gwir eo, » eme Armant.

« N' oc'h ket eus ar vro-mañ ? » eme ar vaouez.

« Me zo eus ar Finister. »

« A, » emezi.

« Emaon o vont da Vrest. »

« A, » emezi adarre. « C'hwi gav deoc'h e teuint ? »

« Ne ouzon ket. »

« Va mamm-gaer a lavar, » emezi o sellout ouzh ar vaouez all, « ne oa ket deuet ar Brusianed betek amañ ar wech all. »

« Ha me a c'hell chom amañ da gousket ? » eme Armant.

« Al lochenn-mañ n' eo ket dimp, » eme ar vaouez. « Chomit atav. Emaint holl o vont kuit. »

« Piv a zo o vont kuit ? » eme Armant.

« An dud, » eme ar vaouez. « Ha mat e ve dimp mont kuit ivez ? »

« Mont da belec'h ? » eme Armant.

« Ya, mont da belec'h ? se a lavaran. Pa vije va gwaz amañ c'hoazh, hennezh a oufe petra ober. Ar re-se a zo fall. Ober a reont traoù d' ar merc'hed ha d' ar vugale. »

10

« N' int ket deuet c'hoazh, » eme Armant ; « ne deuint ket. »

« Ha ma teufent ? »

« N' ho pet ket aon. »

Ar vaouez a reas un huanad c'hoazh.

« Ma ! n' oc'h ket un ulan atav ! » emezi o klask farsal, ar gouloù o tiskouez he genou dizant.

Neuze e kemeras al letern, hag ar pevar anezho a bellaas en ur strobard, gorrek, gorrek, dre ar c'hoad.

Ar vaouez kozh n' he doa rannet ger. N' he doa graet nemet sellout ouzh Armant an holl amzer, gant daoulagad pig, daoulagad fallakr, leun a zisfiziañs, a gave dezhañ.

En em astenn a reas c'hoazh. Krediñ a rae ne vije ket evit kousket buan.

Souezhet e voe evelato, rak a-greiz-holl e voe dihunet gant skleur al letern lakaet war an daol adarre. E-kichen al letern e oa ur volenn, ur greg hag un tamm bara.

Ar vaouez kozh eo a oa deuet, hec'h-unan-penn, en dro-mañ.

A-raok dezhañ kaout amzer da sevel, e oa aet kuit.

Sevel a reas ha mont betek an daol. Bez' e oa brogon, diehan, ingal, hag a sklaerie ar c'hoad en diavaez hag ivez al lochenn un tammig. Er greg e oa kafe. Armant a gargas ar volenn. Kafe klouar, dezhañ blaz an astomm, gant e-leizh a chikore, ha c'hwerv, nemet c'hwec-c'hwec da echuiñ, rak Armant n' en doa ket taolet me e oa sukr e strad ar volenn.

Ar c'hafe-se ne reas vad ebet dezhañ. Diaesaat e galon kentoc'h. Ha war-lerc'h se, ne voe ket evit kousket. Menel a reas en e goazez, re deuc'h e spered da soñjal, o selaou ouzh an noz. Trumm e savas a-ziabell ur fraoñv iskis. Ne oa ket ar c'hurun. Bez' e oa evel tankoù o vont a-hed un hent. Ur pennad mat e padas. Neuze e voe don an didrouz.

Goude e klevas kammedoù war an hent e-tal al lochenn. Gant ar brogon e oa ken sklaer hag en deiz, ur sklaerder boemus, hag a drese ar bed, du ha gwenn, evel ur c'hoadengravadur. Pevar den a oa war an hent : div vaouez, unan yaouank ha tev, eben kozh hag o vale war-bouez flac'hoù, ha daou vogel, ur paotrig hag ur plac'hig. Tud an ti ! Ur c'hi bihan a yae d' an drotig en o c'hichen. Ar vaouez tev a boulze dirazi ur weturig-vugale, enni ur valizen hag ur mell pakad. Distreiñ a reas he fenn etrezek al lochenn en ur dremen. Armant ne fiñvas ket. Sellout a reas outo o pellaat, divesker an div vaouez o vont goustad, ha divesker an daou vogel o vont buan. Pevar ouzhpenn e skampadeg milionoù. Nebeut a dra.

11

E-pad un eur ne voe mui trouz ebet, nemet ur gridienn skañv o redek gwech ha gwech all dre ar gwez. Souden e teuas ur gridienn greñvoc'h, hogos ur c'hrozmoladenn, ha da heul ur bigosadeg war an deil ha war doenn al lochenn : glav, glav-arnev, tomm, takennoù bras ha bouk oc'h en em flastrañ lizidant war ar c'halet ha war ar blot. Un dakenn a gouezhas war e jod, neuze unan war e zorn. Tro-dro dezhañ e teue takennoù c'hoazh da stekiñ ouzh an daol ha da sankañ e gwiskad bleñchoù al leur. Stankoc'h-stankañ, dre ma kreske nerzh ar gaouad, e redent hag e strilhent hag e tifaragoellent el lochenn. An doenn a oa toull evel ur c'hrouer. Armant a rankas sevel war e dreid.

Petra ober ? Gwelloc'h e vije marteze er-maez, ouzh troad ur wezenn vras. Marteze e oa lochennoù all, na oant ket ken dirapar. Neuze eo e soñjas en ti, an ti dilezet gant an div vaouez, ha na dlee ket bezañ re bell. Lakaat a reas e vantell war e benn evel ur c'habell, hag o kregiñ en e vuzetenn hag en e sac'h gant e zorn dehou, e heulias, ouzh skleur ar brogon, ar wenodenn.

Ar wenodenn a oa ledanoc'h ha kompesoc'h eget m' en dije kredet. Pa gavas an ti e oa gleb-teil e vantell, hogen kavet en doa an ti atav. Ar stalafioù a oa serret, hag an nor a oa prenet. Met an alc'houez a oa chomet er grogen. An div vaouez o doa disoñjet tennañ anezhañ, en o spont.

Armant a yeas tre. O strakañ un alumetezenn, kentañ tra a welas oa al lamp kouevr war astell ar siminal. O lemel ar werenn e savas hag ez enaouas ar boulc'henn. Neuze e troas ar rodig da izelaat ar flamm hag e lakaas ar werenn en-dro etre an dent, un dra n' en doa ket graet abaoe pell, hag a reas dezhañ soñjal e ti e gerent.

Sal un ti paour e oa, gant ur siminal uhel hag ur fornigell e-kichen. War ar mogerioù gwenrazet e oa skeudennoù paper dalc'het gant tachoù bihan, ha kalanderioù ar Post eus meur a vloaz istribilhet an eil war egile. En ur c'hogn e oa ul lestrier gant asiedoù renket brav war ur ganastell, ha luc'hskeudennoù amañ ahont. War ar siminal, e-kichen al lamp, e oa ur groaz du gant ur C'hrist gwenn, un ourz pripoazh, ur pod-butun hag ur chipot-holen. War ur gomodenn e oa

bet aozet ur miz Mari, ur baradoz graet gant ur voest-votoù, warni ur servietenn, delwenn Itron Varia Bontmen etre daou lestr bras, enno bleunioù paper, daou gantolor gwer gant boujiennoù roz, ur chapeled-kregin ha bokedoù troadebeul gweñvet strewet a dro-war-dro. Un daol vras, warni ur golo lien-koaret, a oa e-kreiz ar gambr. Bez' e oa kadorioù, darn diblouzet, unan anezho ur gador-vugel. Etre ar prenestr hag ar stalafioù e oa bet stanket paper da guzhat ar gouloù diouzh an diavaez. Al lein a oa treustoù bras a-dreuz dezhañ, duet-holl a-us d' ar siminal.

12

Armant, o tougen al lamp, a zigoras un nor hag a welas un trepas, gant diri strizh o pignat d' al laez. Ur re votoù-koad, re ur gwaz, pounner ha fankek, a oa er c'hombodig dindan an diri, hag eno e oa ur skubellenn, hag a-ispilh ouzh un tach, dilhad micherour, ur bragoù hag ur chupenn lien glas, uzet ha takonet, hogen naet.

En tu all d' an trepas e oa ur gambrig, gant ur gwele bras koad kerez-gouez, ur c'holoenn satin glas, gloanadet ha piket, warnañ, ur gador-ilinek, un daol-noz, un armelig ha div vazh-loaek er c'hogn. Kambr ar vamm-gaer. Ar prenestr a oa serr, ha c'hwez an trenk a oa e-barzh. Armant a zigoras ar prenestr, hag ar stolikez a chourikas, evel pa ne vije ket bet loc'het abaoe pell.

Neuze e tennas e votoù. E loeroù a gouezhas e tammoù diouzh e dreid, nemet un tamm a chome peg ouzh gouli e droad. Diarc'hen e valeas betek ar sal ha mont er-maez. Ar glav a oa tavet krenn. E-tal an nor, harp ouzh moger an ti, e welas ur vangounell. Pa lakaas ar vrec'h da vont en-dro e redas an dour diouzhtu. Gwalc'hiñ a reas e dreid, o sachañ an tammoù loer diouzh ar gouli, gwellañ ma c'hellas, gloanenn ha gloanenn. An dour a oa yen. Sec'hiñ a reas e dreid er sal gant un torchouer, chomet astennet war ur gordenn dindan ar fornigell. O tistreiñ neuze da gambr ar vaouez kozh, e tennas eus e sac'h, en doa lakaet war ar gador-ilinek, e vouchouer naet diwezhañ. P' hen displegas e oa gantañ frond armel e wreg er gêr. Lienañ a reas ar gouli. Diwiskañ a reas e zilhad soudard goude se. Stlepel a reas pep tra er c'hombod dindan an diri : e borpant, e c'houriz, e vragoù, e galabousenn, e vantell ; e sac'h hag e vuzetenn war ar marc'had ; ha gwiskañ an dilhad micherour. Neuze e c'hwezhas al lamp hag en em ledas war ar gwele.

Ur barrad-glav pounner a zeuas c'hoazh, o skubañ ar c'hoad. Ur barr-avel a lakaas an ti da strakal. Neuze, a-dreuz an trouz, Armant a glevas mouezhioù, hag ur mezhier o kanañ « Madelon ». Edont o tostaat.

Tremen a rejont a-hed an tachoù houarn o solioù o tasseniñ war ar simant en-dro d' ar vangounell. Neuze e skojoñt war an nor.

« N' eus den ? » eme unan.

Armant a chomas sioul ur pennad. Skeiñ a rejont adarre.

13

« N' eus den ? » a voe adlavaret.

Armant a huchas eus ar gwele :

« Deuit en ti ! »

O c'hlevout a reas o hejañ ar c'hliked.

« Prennet eo, » a lavarent.

Armant a savas. Poan a sante en e skoaz kleiz. E vrec'h kleiz a oa reut.

« Gortozit ! » a huchas.

Enaouiñ a reas ar gleuzeur. O tremen en trepas, e lakaas ar botoù-koad en doa gwelet er c'hombod, hag a oa re vras evitañ. Neuze ez eas da zigeriñ. An nor, evel a ouie, ne oa ket prennet.

Ur soudard a oa dirazañ. En ur antren, e stokas beg e fuzuilh istribilhet

a-dreuz e gein ouzh ar gouryev. Ma strebotas ha ma vennas kouezhañ.
« Mil gurun ! » emezañ.

Ur soudard all a zeuas war e lerc'h en ur c'hoarzhin.

War-lerc'h hemañ c'hoazh e teuas ur martolod.
Yaouank-flamm e oant o-zri. An hini kentañ a oa mezvdall. An daou all a oa drev.

An eil soudard, ur c'horporal, a savas e zorn d' e galabousenn da saludiñ.
« Iskuzit, va eontr, dont d' an eur-mañ d' ho tirenkañ. Ma ne rafe netra deoc'h lezel ac'hanomp da chom en ho ti ur pennad ? »

Va eontr, en doa lavaret ! Armant a gomprenas : gant e varv na oa ket bet lamet abaoe pell, hag e zremm skuizh, hag an dilhad-se, e oa dezhañ neuz un den kozh. Anat eo hen kemerent evit mestr an ti.

Ar soudard mezv a oa dija kluchet war ur gador, heñveloc'h, gant e seier, e lerennoù, e zafaroù, ouzh ur pakad eget ouzh un den. Ar martolod en doa tennet eus e fal teir boutailh hag o lakaet war an daol.

« Ar re-mañ ne vint ket kollet, » emezañ.
« Hounhont he deus graet dimp paeañ eizh real ur banne rom, ar c'hagn ! » a gendalc'has ; « mes redek a c'hell war-lerc'h he zeir boutailhad atav ! »
Hag e vousec'hoarzhaz ouzh Armant.

Hep mar en doa laeret ar boutailhoù en un davarn bennak. Gwin gwenn e oa. Ar martolod, gant tenn-stouv e gontell-c'hodell, a zistouvas unan raktal.

« Ho kradoù, paotred ! » emezañ o lakaat e gard war an daol.
Ar c'horporal a lakaas e gard e-kichen. Diskrougañ a reas kard ar soudard mezv diouzh lerenn e vidon hag hen lakaas war an daol ivez.

14

« Degasit ur werenn, va eontr ! » eme ar martolod.

Armant a dennas ur werenn diouzh al lestrier. Ur werenn strink e oa, div lizherenn engravet warni en ur gurunenn vleunioù. Karget e voe ar werenn hag an tri c'hard a-rez ar vevenn.

« Yec'hed ! » eme ar martolod o trinkañ. Ar soudard mezv a zigoras ul lagad, a savas e vrec'h hag he lezas da gouezhañ adarre.

« Sec'hed... am eus, » a c'hrozmolaz.

« Deus da evañ neuze, » eme ar c'horporal ; « mar ne evez ket, e vo muioc'h evit ar re all. »

An daou-se, ar c'horporal hag ar martolod, a oa evel daou vugel oc'h ober skol-louarn. Ne gomzent ket eus ar brezel. Ne lavarent ket piv oant, nag a beban e teuent. Ne c'houlennent netra gant Armant. Sur a-walc'h e oant ivez o vale bro. Hogen dibreder evel ar yaouankiz. O tennañ o levenez diouzh an amzer, hag o lezel an tonkadur da dremen a-us d' o fenn, hep klask kompren. Re yaouank e oant da stourm ouzh an darvoudoù. Kemer o flijadur gant ar vunutenn-mañ hep plas evit enkreiz ar munutenoù da zont. Marteze e oa furnezh en o follentez.

Armant a evas e werennad, goustadik, o selaou outo o kaozeal, o farsal, o vrabañsal, hep teurel nemeur a evezh outañ. A bep seurt troioù kamm o doa graet, a-hervez, en devezhioù tremenet, hag a zeue bravoc'h-bravañ dre ma save an evaj d' o fenn. Pa fellas dezho kargañ e werenn adarre, Armant a lavaraz nann, en doa c'hoant mont da gousket.

Ne glaskjont ket mirout outañ. Armant a zistroas d' e wele, hag en dro-mañ e kouskas, ur c'houisk pounner, a-boan dastroc'het gant safar an everien, c'hoarzhadennoù, kanaouennoù, metal ha gwer o stirlinkat, ha kadorioù o

kouezhañ.

Divorfilet e voe trumm gant taolioù skoet war dor an ti. An deiz a oa deuet. An taolioù ne ehanent ket. Ma rankas sevel. O treuziñ ar sal, e welas ar soudard tamolodet en ur c'horn war al leur, ar c'horporal azezet, e benn hag ur vrec'h war an daol, hag ar martolod astennet a-c'hwen e gein, war an oaled, o roc'hal.

Digeriñ a reas an nor. Sklerijenn ar beure a redas evel ur froud e-barzh an ti. War an treuzoù e oa ur soudard, ha pevar soudard all gwisket eveltañ a-dreñv. Da gentañ e kredas e oant Saozon. Hogen liv louet o dilhad, ha stumm o zokarnoù krommet war o c'hilpenn a zegasas da soñj dezhañ skeudennoù en doa gwelet war ur gazetenn : Alamaned oant.

« Soudarded amañ ? » a lavaras ar paotr a oa war an treuzoù, un isofiser moarvat.

15

Ne oa ket ezhomm respont. An Alamaned a zeuas er sal. Unan anezho a sammas buan fuzuilhoù ar soudarded c'hall. Ar re all a hejas ar gouskerien, a zigoras o daoulagad, abafet.

Etretant, un Alaman a oa aet pelloc'h en ti. Armant hen klevas o pignat gant an diri en trepas, ha neuze o vont dre ar gambr el laez, o lakaat plenk ar solier da grenañ gant e gammedoù. Distreiñ a reas raktal ha lavarout un dra bennak en e yezh d' an isofiser.

An daou soudard gall hag ar martolod, hep ur ger, en em lezas da vezañ paket. Furchet e voent, tennet o c'hontilli hag o gourizoù diganto.

An isofiser a daolas ur sell c'hoazh en-dro d' ar gambr. Sellout mat a reas ouzh Armant. Neuze e troas kein.

Armant a welas ar bagadig o tiskenn dre ar c'hoad, ar brizonidi e-kreiz, stouet o fenn, evel deñved ; an Alamaned, sonn ha reut, diseblant.

Armant a azezas war ar gador, tomm c'hoazh, a oa bet kador ar c'horporal, e galon o lammat hag ur c'hwezenn yen o sevel d' e dal. Bec'h a oa war e anal. Hag un dristidigezh divent o plavañ war e ene.

Souden e fiñvas, ez eas d' ar c'hombod ma oa chomet e zilhad soudard. Prim-ha-prim e c'houllonderas ar godelloù. Neuze e reas ur pak, ha mont d' e stlepel en ur puns kozh en doa gwelet e-tal an ti. Regiñ a reas goude e baperoù-soudard e tammoùigoù munut, hag o lezel da nijal gant an avel. N' en doa miret nemet e votoù.

Deuet en-dro d' an ti, e serras an nor hag he sparlas hag he morailhas warnañ. Saludiñ a reas delwenn Itron Varia Bontmen en ur ober sin ar groaz.

Neuze, hep mall, e kempennas ar gwele, a-raok en em ledañ. Ur c'helc'hig heol a gouezhe war satin glas ar c'holoenn, hag er bann heol o vont a-dreuz ar gambr e tañse poultrennoùigoù evel bepred. An hañv a oa en oabl, hag er c'hoad, ha war ar parkeier ha war ar bed. An hañv evel bepred, e sioulder laouen ar mintin. Evned a gane, a nije, a lamme an eil war-lerc'h egile dre ar gwez. Eñ a oa mestr an ti. Un alouber, hogen mestr an ti atav. Tu a vije d' en em zibab, da vont betek Roazhon. Eno en doa mignoned. Hogen evit ar mare, ne oa nemet bevañ da ober. Ar brezel foll hag ar pobloù diskiant a oa du-hont. Hogen amañ ne oa nemet peoc'h ar maezioù. Ar maezioù a viskoazh da viken, trid an deil, trouzig soutil ar geot hag ar girzhier. Hag an heol, hag an douar hag e vuhez distrafuilh. Freskter ha frond evel bepred. Evit ur beurevezh, levenez peurbad.

HON DISPAC'H HAG HON ISTOR

(kendalc'h)
gant POL ROLLAND GWALC'H

A-benn an diwezh, distrujet e voe Brest.

Ret eo kregiñ en danevell gant ar frazennig-se, rak, hep mar, talvoudus e vo bet an darvoud. Da vihanañ e c'heller hetiñ ma talvezo an aberzh d' un dra bennak, deiz pe zeiz, ha n' eo ket hepken da lakaat en e aez an hini a oar dastum pinvidigezh diwar reuzeudigezh ar re all - pe c'hoazh da reiñ labour da baotred n' o dije ket gouezet petra ober a-hend-all gant o forzh-mor ankounac'haet, o c'halon drist hag o daouarn noazh, panevet o doa tiez da adsevel, a-drugarez da vombezennoù Gwengolo 1944. Hervez a vo graet gant Brestiz, e vo mat pe fall frouezhenn an darvoud, plijus pe c'hwerv. Hervez ar ster a vo bet roet ganto d' an darvoud.

Distrujet e voe Brest. Diwezhatoc'h e vo gwelet pegen don an troc'h, ar frailh, etre dec'h-da-noz ha warc'hoazh... ma 'z eus bet troc'h ha frailh e gwirionez. Peurlasket eo bet ar vein. Gant ar vein se, ne c'houzer ket c'hoazh ez-resis pretra 'zo aet da get, petra 'zo marv. An dremm nevez, avat, n' eo ket nevez-holl. Ret e vije bet lazhañ Brestiz o-unan betek an hini diwezhañ, pe mirout outo a zistreiñ. Distreiñ a rejont, o tegas ganto, bev-tomm er c'hig hag er spered, kement en doa graet diouto, a-hed an amzerioù, ar seurt tud ez int deut tamm-ha-tamm da vezañ.

Setu perak e ranker, evit kompren, goulenn e ali digant an Istor.

Ar Mor e-harz e sichenn serz diouzh tu ar C'hreisteiz, diouzh tu ar C'huzh-Heol aber ar Penfell - ur c'hastell, kreñvañ hini a ve er C'hornog d' ar mare-se, a lavarere. War-hed-tenn ur saezh diouzh ar C'hastell, ur gêriadennig en-dro da chapel ar Seizh Sant, houmañ hag he frioldi dindan veli Abad Lomazhe. Pelloc'h, mereurioù pe gêriadennoù all, Kêravel, Lanhouron-Uhelañ, Lanhouron-Izelañ, Kêr-ar-Marc'heg, ha rannoù-douar e vevas a-wezhioù o anvioù brezhonek betek un amzer tost a-walc'h d' hon hini, daoust d' an tachennoù-se bezañ bet « intra muros » kerkent ha ma voe savet ar mogerioù-difenn : Park-ar-C'hoad (tro-dro da zor-dal Ospital an dud a vor), Park-ar-C'hornoù hag a roas hec'h anv iskis d' ar straed « Ornou », Park-ar-Meazoù (Plasenn ar C'hastell hiziv), Park-ar-Vennig hag a voe bered Kêr Vrest adalek 1689 betek 1794, war vord ur straed a veze graet evel-just Straed ar Vered anezhi, straed Aljesiras evidomp (1).

E-dalc'h tiegezh Leon emañ 'r Chastell abaoe deizioù Even-Veur, pa 'z eo gwerzhet evit 100 lur (luroù brezhon an amzer-se !) gant Herve V, berr an arc'hant warnañ, da Zug Breizh e 1240. Da heul marv Yann Vat (1341), e teuio ar Saozon a-du gant Montforzh da neizhiañ e-barzh. Evel boas e vezo diaes o dilojañ. E 1373 e chomo Gwesklenn e fri war ar gloued. Yann IV, hag eñ mignon bras dezho, a lakaio seziz warno e 1386. En aner. Ar C'hastell ne vo daskoret d' an Dug reizh nemet e 1397, ha gant ar Vrezhoned e vo ar c'hreñvlec'h betek 1489, bloaz war-lerc'h kad S. Albin-an-Hiliberenn. Kemeret e vo neuze gant ar C'hallaoued. Aze 'maint c'hoazh.

Ar C'hont pe an Dug o deus, en tu all d' ar stêr, amezeion hag a zellez doujañs : Uhel Aotrounez Tangi, tierned ar C'hastell (2). Sevel a reont, e diwezh ar XIVvet kantved, gwarezlec'h Kilbinion, da glokaat difennerezhioù ar Penfell - da deurel evezh,, kentoc'h, ouzh Brest hag ouzh an treizh, ha da lakaat an dreizhidi da baeañ telloù. Ne chom dioutañ nemet an Tour a voe anvet « la Motte-Tanguy » diwezhatoc'h. A-dreñv ar gwarezlec'h, hag a bep tu dezhañ, war-zu traezhenn vihan Pontaniou diouzh an Hanternoz, etrezek Roz-an-Avaloù a-zioc'h d' al lenn-vor, un nebeut tiez izel a-hed an dour pe o krapat kamm-digamm

gant ar sav : bourk Santez Katell. Er XVvet kantved, pa vo bet savet chapel Itron Varia Rekourañs gant Olier Tangi evit ar voraerion, adanvet e vo ar bourk e-unan. Ankounac'haet e vije bet patronez ar brederourion hag ar merc'hed yaouank, panevet he feunteun a weler c'hoazh el lec'h ma oa gwechall Bered ar Re-Veuzet.

18

Ha setu, dre-vas, doare ar c'horn-douar a yelo d' ober Kêr Vrest, p' emañ ar C'hastell o kouezhañ dindan e vistri nevez. A-raok ma pouezo kalz donedigezh ar re-se war red an traoù, e tremeno tost da zaou-c'hant vloaz. E-keit-se, lakaet eo Brest war roll Kêrioù ar Rouantelezh gant Herri IV (1593), da enoriñ Sourdéac, kabiten ar C'hastell, a oa bet a-enep d' ar Re-Unanet. Ha barnerion, breutaerion, kuzulierion, un dornadig noblañsoù, ur marc'hadour, un ostiz bennak hag ober o annez e karter kozh ar Seizh Sant. Koulskoude ne ra Brest nemet bevañ-bevaik, tra m' emañ Rekourañs o 'n em astenn kalz buanoc'h. War-dro 1600, ha zoken betek kreiz an XVIIvet kantved, e vezo kalz stankoc'h ar boblañs war zouaroù Tangi eget war ar ribl enep (3). N' eo ket souezhus. Tro-dro da ofisourion ar Roue, e teu Brest da vezañ un doare kêrig aristokratel : seurt kêrioù a zo tonket dre-natur da gousket betek Deiz ar Varn. Krediñ a rafed a-walc'h ivez ez eus bet kemeret re-vas ur gorread gant « Manati-Bras » Itron Varia Garmez digoret e 1650 gant tri manac'h iwerzhonat, gant Ospital ar Beorion adsavet meur a wezh e-lec'h m' edo c'hoazh a-raok ar bombezadegoù saoz, gant Kloerdi ar Verdeadurezh fiziet er Jezuisted (1686), gant « Leandi-Bihan » Itronezed an Unvaniezh Kristen (1695), ha bremaik gant savadurioù ar Stad, Ospital an Dud-a-Vor, Kompagnunezh an Indez... E gwirionez, aze n' emañ ket ar pennabeg a viras ouzh Brest a greskiñ. Evit tremen diouzh ar boaz, e ranker menegiñ da gentañ an tachennoù fraost a chomas a-wezhioù betek hon deiz dindan evezh an Aotrouniezhoù-Brezel, en tu-mañ koulz hag en tu-hont d' ar mogerioù. A rumm da rumm e sellas Brestiz a-gorn ouzh an tachennoù-se : ouzhpenn ma oa taget o c'hêr ganto, e roent bod d' al laeron ha d' ar merc'hed a vuhez fall, ken e teuas Brest hag he bugale da vezañ gwall-vrudet ; pezh n' eo ket plijus-kenañ, p' emañ Bro-Leon o c'hedal tro-war-dro. Lavaromp diouzhtu e c'heller gwelout amañ - e-kichen an doare buhezegezh a zo bet prezeget dezho - unan eus abegoù donañ « puritanelezh » Leoniz. An dirollerezh e Brest n' eo ket bet ur vojenn, siwazh ! Ha ret eo bet d' hon tadoù en em ziwall diouzh ar saotr, hag en em gastizañ kalet, zoken, bewezh m' en doa tizhet ar c'hontamm mont a-dreuz o c'hroc'hen betek hent o c'halon. O stourm outañ e-unan, ur paotr reut eo deut al Leonard da vezañ. Reut ha yen. Sklaer ha yac'h, avat, ar yender-se, 'vel hini ur stivell vev.

Lezomp an tachennoù fraost e-giz m' emaint. Evit meizout perak e c'hortozas keit-all ar c'hêriadennoù kozh, a-raok en em unaniñ da ober Kêr Vrest, sellomp ouzh traonienn ar Penfell. Etre ar C'hastell ha Roc'h Lanhouron, traezhenn ebet. Ar froud herrek o skeiñ dalc'hmat ouzh an aod a-serz. An aod damzigoret hepken gant ervenn ar wazig-dour a ya d' en em goll e lec'hideg vihan « bae » Troulan (4), hag a-boan ma 'z eo bras a-walc'h ar « bae »-se evit skaf an treizhour. Mont a ra al listri d' en em renkañ dirak chapel Itron Varia Rekourañs. E Rekourañs ez eus ur c'hae da gargañ ha da zilestrañ marc'hadourezhioù, ur « fos » da brederiañ korf ar bagoù. E Rekourañs, ez eus kabitened, martoloded, kilvizion, kenwerzhourion... hag ouzhpenn-se un iliz savet a-ratozh da bediñ 'vit ar re a vez led o buhez o kantren war an donn.

19

E 1670 e teu da wir ur c'helou a vez klevet ur pennad mat a zo : dibabet eo Brest gant ar Roue da vezañ brasañ ha galloudusañ porzh-mor ar C'hornog, hag e Brest e vo fardet un armead listri da skarzhañ Saozon hag Hollandiz diwar spoum an dour-sall. E gwirionez, darbet e voe da Vrestiz gwelout ar chañs mont da Vro-Gernev. Emsavoc'h oa bet kavet aber an Aon da gentañ, eget hini ar Penfell. Risklus oa houmañ : ouzhpenn ma oa daougroummet evel un S voan, e-kreiz ar ganol e oa ur garreg, ar Rozenn hec'h anv, e oa diaes loveañ da dremen dindan lien a-biou dezhi, pa veze kontrol ar froud. Ar garreg-se ne vo tarzhet-didarzhet da vat nemet e 1881. Met, diwar arnodennoù graet gant pezhioù koadaj moret e-tal Landevenneg, e voe prouet e oa, o paotaat e dour an Aon, ul loenigan a vije deut a-benn da doullañ ha da gas d' ar strad listri lorc'hus He Meurdez

Kristen. Glan avat e oa dourioù Bro-Leon degaset gant ar Penfell binniget !

Diwar-neuze ez eer buan war-raok gant al labour, dindan renerezh Chertemps de Seuil, merour ar Verdeadurezh, - seul vuanoc'h ma vo kavet bremaik micherourion evit netra. Ar Vrezhoned ne oant ket laouen-kenañ gant an truaioù pounner lakaet war o c'hein, a-enep da Feur-Emglev 1532, evit paeañ brezelioù diziwezh Loeiz ar Gall. En em sevel a rejont e 1675, Roazhon da gentañ, ha Breizh-Izel kerkent ha ma voe klevet an nevezinti. N' eo ket kranked gwak a oa dirak tud ar Roue. Siwazh ! pa vo bet muntret ar Balp e maner an Timeur, e kouezho an drouziwezh war ar Bonedoù Ruz. Chaulnes a oar e vicher. War vord an hentoù e krouger ar gouerion a-viliadoù. Gwallerion ar Palatinad a zo galvet da waskañ 'r Vro. Ha davet Brest, a-hed an traoniennoù spouronet, « chadennoù » beunek o strebotiñ, dindan skourjez al lakizion war varc'h : pennoù fall ar Poher, Bro-Wened ha Kernev, kaset d' ar galeoù. E 1680, kompez, start ha ledan ar c'hae, tre Lanhouron hag ar C'hastell.

E gwazied tud Bro-Vrest, hervez ar brud, e red un dakenn bennad eus gwad paotred o dije stlejet ar voull hag a vije skampet kuit. N' eo ket sur e ve kement-se dizenorus atav. Dalc'homp soñj eus galeourion 1675, gwazed hael ar Menez. Ur c'haer a borzh-mor hon eus bet, neketa. Trugarez dezho. Kentoc'h eget da « vadelezh ar Priñs ».

20

P' en devoe kaset Chertemps e gefridi da benn, e teuas an hini a ouezas reiñ o stumm klok da « venoz Richelieu » ha da « zorn Loeiz Pevarzek ». E 1681 emañ 'r Marichal Vauban krog da dresañ straedoù Kêr Vrest ha da sevel en dro dezhi gouriz he mogerioù-difenn. An taol-mañ kennebeut ne chomer ket da c'henaouegiñ. Lakomp e tizhfe enebourion ar Roue, skoazellet gant trubarded ar Vro, douarañ en un tu bennak etre Landeda ha Konk-Leon. Buan e vefent war dalier an Almiraliezh, hag an tan el listri a-raok ma ve dihonet gwarnison ar C'hastell ha Kompagnunez ar Vourc'hizion. E 1694 e c'heller c'hoarzhin goap ouzh ar Saoz mogeriet eo Brest ha Rekourañs.

Dek vloaz da gempenn ar porzh-mor. Trizek vloaz da zigeriñ, war-hed seizh kilometr, an douvez don ha ledan, ez a kerkent an douar hag ar c'hrogailh anezhi da ober gwarez heskennek an « turkezioù ». D' ar mare-se, n' oa ket deut ar c'hiz da verzheriañ dremm gozh an Tir gant ar Morzhol-Touller, ar Bull-Dozer hag ar Bal-Ramzez. Implijet e veze kigennoù Mabden. Petra 'fell deoc'h ? Ret ober gant ar pezh a oa. Ha peogwir e oa sklaved...

Dont a raio an deiz ma c'hellou Brestiz seveniñ ar mennad a oa o kellidañ gant an amzer en o askre : diskar ar mogerioù, kompezañ an douvezioù, ha lakaat en o lec'h balioù, liorzhoù ha tiez. Ne dalvez ket ar boan en em c'houlenn ha gwelet sklaer eo bet ganto ster kevrinel an Ober-Meur edont o kas da benn. Hep mar ebet ne selljod ket en tu-hont d' ur « bonum commune » a-rez gant ar pemdez, pe d' an « afer vat » a gasfe an dour da vilin meur a hini. Se ne ra forzh. Hep gouzout dezho marteze, moret e oa o youl er Reverzhi a ziframm bepred kement a zo savet war al Lorc'h hag an Direizh, ha ganto, an deiz-se, e voe dieubet Kêr Vrest evit gwir : dieubet diouzh ar pec'hed-orin.

(Da genderc'hel.)

NOTENNOU :

(1) Ober a ran gant ar skritur a-vremañ evit an holl anvioù-se, nemet em eus lezet a-ratozh e stumm leonek gant « Park ar Meazoù ». Evel-se e oa skrivet ha distaget anv kozh Plasenn ar C'hastell betek en XIXvet kantved. A-hend-all, anv ar straed « Ornou », diwar « Park ar C'hornoù », ne c'hell dont nemet eus ar brezhoneg bev, komzet pe « zistripet » gant tud a ouie c'hoazh petra oa ar c'hemmadurioù. Park ar C'hornoù ha Park ar Meazoù a oa sko ouzh karter kozh ar Seizh Sant. Hep mar ebet ez eus bet brezhonegerion o chom er c'harter-se betek ma voe distrujet. Mat e vefe studiañ en dielloù anvioù brezhonek karterioù kozh kêr Vrest, hag ober ganto war ar pemdez...` ,

21

(2) E-kerz an Dangied e oa un tamm mat eus Goueled-Leon. «Le fief du Chastel » a veze graet eus an domani-se.

(3) Setu aze un nebeut sifroù, hervez L. Delourmel, « Le Vieux Brest à travers ses rues », Editions de Bretagne, 1946, pp. 13 ha 14 :

Bloavezhioù Brest	Rekourañs	En holl
1750	9.300	20.000
1770	11.800	22.000
1780	12.000	23.600
1790	14.400	27.000
1856	45.332	64.655

(4) Bae Troulan : el lec'h-se ez eus bet diwezhatoc'h « la Porte Tourville ». Troulan = Traon al Lann, marteze.

PREDERIADENNOU E SIGUR UN NEBEUT SKRIVAGNERION VREZHONEK

gant Youenn OLIER

Pennad IX MEAVENN

I

Daou dra a zigemm Meavenn diouzh skrivagnerion all rummad Gwalarn : ur skrivagnerez eo da gentañ, pezh a zo rouez a-walc'h el lennegezh vrezhonek ha bez' ez eus anezhi ivez un iwerzhonegourez, ha n' eo ket stank kennebeut en hon touez ar ouenn anezho. Roet he deus deomp bep an amzer notennoù diwar-benn Iwerzhon hag he yezh, a-hend-all, ha soñjal a ran dreist-holl er skrid a embannas war Walarn e 1933 hag a zo gentañ blaz testeni an daoulagad, hag ouzhpenn ur stumm personel tre, buhezek ha flemmus, hag a blijas din kenañ, pa lennis ar skrid-se, petra bennak ma ranker anzav ez eo tanav hag urzhiet fall an danvez anezhañ. Evelato e kredan e oa Meavenn barrek da reiñ deomp an dornlevrioù da zeskiñ ar yezh ha da studiañ al lennegezh iwerzhonek ha keuz am eus n' he deus ket gellet o sevel pe o embann.

II

Berr eo a-hend-all oberenn Meavenn ivez, ha me 'gav din em eus notet an dra-se e sigur meur a skrivagner brezhonek. Soñjet em eus alies e oa dleet kement-se da ziaesterioù an embannerezh brezhonek. E-keñver ar skrivagnerez-mañ en em c'houlennan hag-eñ n' eo ket un abeg all. Ar gredenn am eus ez eo berr-analet kalz eus hor skrivagnerion ; ne ziskouezont bezañ gouest da empennañ, da lakaat da zareviñ, da genurzhiañ en ur pezh un oberenneg hir-amzeriet (seurt skrivagnerion hon eus, re nebeut anezho avat) Meavenn eta a zo heñvel ouzh an darn vuiañ. Skrivet he deus un oberenn dudius, nemet savet a zeiz da zeiz ha na gas ket da bell en diwezh abalamour m' eo re enk.

23

Kemerit he barzhonegoù da skouer. An dastumad anezho ne c'hell ket leuniañ kalz muioc'h eget ul levrenn 50 pajennad bennak. C'hoazh ma vefe penn-oberennoù anezho holl ! met ar skrivagnerez-mañ a seblant bezañ ispisializet er « varzhoneg-munutenn ». (N' eus ket nemeti evit anzav ouzhoc'h ar wirionez !) Ne vennañ ket lavarout ez eo didalvez an holl bezhioù-se savet prim-ha-prim. Da skouer e kavan talvoudegezh er pezh « A-hed an deiz ». Meavenn he deus rentet mat eno enoe ur sulvezh glavek goull diziwezh. Met daoust hag ez eus arz ennañ ? Ne gav ket din. An hevelep tamall a rin da zarn vrasañ barzhonegoù « Kanoù en Deiz ». (Da gentañ eo ur fazi, war va meno, implijout bepred ar gwerzennoù berr-se, di-gellusk, o lammedikat hag o kammañ bepred.) Ne verzan gwir labour arzel enno. Abalamour da se ne c'hellan ket tañva pezhioù evel *An Delienn varv, Ar Vran, An hini gozh hag an hini kozh, Al Loar, Ar Yarig, Ar Glav, Huñvre ar Golvan ha va hini, Ar Steredennig* daoust ma kavan brav an dibenn anezhi. Bez' ez eus en holl bezhioù-se ur brizh trivlierezh un tammig bugelel ha boutin a-wechoù pe ul livusted aes, nebeut a from gwir avat.

O tifenn ar pezhioù-mañ evelato e c'hellfed lavarout e tiverzer enno ur stad ene talvezet mat e-barzh *Ar Glav* pe traoùigoù koant evel *Ar « Steredennig splann »*

a ziskenn da evañ dour
hag ar re a gaver er pezhig a zo e daolenn *Erc'h bleunienn diniver*, pe c'hoazh ur bomm evel

Kammed skañv an avel noz
e-barzh *Ti ar valafenn* hag a zo deut mat a-walc'h.

Donoc'h eo awenadur pezhioù all *A hed an Deiz, Neuze, krediñ 'raen* (muioc'h a labour a zo e-barzh hennezh), *An Ankou* pe d'*An hini karetañ e-lec'h e* par soñj ar marv, ha tem ur garantez wir, nemet a chom evel ar re all di-arzel a-walc'h, ha boutin o displegerezh.

Pa soñjer ervat, un dra all a c'hellfed lavarout c'hoazh evit difenn ar varzhoniezh-se : unan dilorc'h en deus fellet da vMeavenn sevel, ha n' eo ket unan stambouc'het ha c'hwezhet evel hini lod brasañ ar varzhed, ur varzhoniezh seul wirionoc'h ma vefe pemdeziekoc'h he zestenn ha he stumm. Ha gwir eo, pe dam-wir da vihanañ. Ar varzhoniezh arzel, an hini e-giz ar romantelourion da nebeutañ, a chom un tammig dinatur : re stennet eo, ober a ra gant gerioù bras. Ouzhpenn-se, dibaot tre a wech omp gant gwall varradoù a zigarezfe tarzhadur un awen daer. Ret eo eta da stumm ar varzhoniezh tostaat ouzh hini ar yezh-plaen hag he zestennoù ouzh re ar vuhez bemdez. Reizh a-walc'h eo ar menoz-se. Ar fazi ennañ eo krediñ e c'hell pep darvoud, pep rat pep soñj didalvez pe peuzdidalvez, pep trivliadenn warnes genel ha disneuz c'hoazh, bezañ danvez barzhoniezh. Bezet boutin an destenn, gant m' he devo un dalvoudegezh hollek evelato.

24

Forzh penaos e karan-me kalz muioc'h ar varzhoniezh aroueziel he deus savet Meavenn. Eveljust n' eo ket a-ratozh he deus graet gant ar varzhoniezh-se muioc'h eget gant eben. Enni avat he deus diskouezet ar bravañ ijin. Kavadennoù lavar kaer marzhus, eiltoniet gant ur c'hellusk degounus kenañ he deus graet e-barzh pezhioù evel « Daoulagad va Mamm » (1) pe e-barzh An Tan (a zo da geñveriañ ouzh « Ar Flammell » gant M. G.). An dibenn a zo an tamm kaerañ hag un taol-micher eo da vMeavenn bezañ adsavet er gwerzennoù berr-se un aergelc'h didrouz leun a breder sioul :

Bezañ un tan,
Endevout ur ganenn sioul
Ur gouloù tomm
Ha mervel goustad e-kreiz va ludu

gant heuliad ar sonioù kuñv en - ou -, hiradur ha berradur a bep eil ar gwerzennoù, hiradur hiraehus ar werzenn diwezhañ he deus gant sonioù - u - ar ger « ludu » ton un huanad. Setu un dra gaer tre, war va meno.

Savet he deus Meavenn un nebeut barzhonegoù all e stumm *An Tan* gant diskan ur ger leit-motiv. Ar re-se a voe embannet e-barzh Barzhaz Gwalarn : *Kreisteiz, Selaouet em eus, Levenez kreñv* enno ur frazennadurezh helavar hag ur c'hellusk asur ha ledan, a hañval kemer lañs, nijal ha plavañ e gwirionez. Aman n' eo ket di-askorn ar yezh, evel re alies e-barzh pezhioù zo eus KED. Ur c'hemm all a zo c'hoazh etre ar barzhonegoù-mañ ha re gKED : Lidekoc'h eo ar stumm pa vez pemdeziek tre an destenn evel e-barzh « Kreisteiz » (biskoazh boutinoc'h hini, aozañ an daol evit merenn) . Setu perak avat : amañ eo displeget stadoù-ene kreñv stabil, fetis, ha n' eo ket bruzhun buhez ene : intret eo ar varzhoneg gant ur garantez don hag a dreuz-neuzi an ober boutin a zo taolennet, hag a ro d' ar pezh e helavarded dispar.

(1) N'eo ket nevez an tem. E galleg, lennit Soned Cleopâtre gant Heredia, hini Sully Prudhomme. M. G. e brezhoneg en deus savet ur pezh diwar an hevelep tem.

25

An hini arzelañ avat eus ar barzhonegoù-se deut er-maez e-barzh « Barzhaz Gwalarn » eo hep mar *Soñjet em eus*. Un dudi kevrinus a ro d' al lenner ar varzhoneg-mañ. Houmañ a zeu da gentañ eus ar stummadur a seblant bout di-ere dre maz a spered ar barzh a lammoù : paouezadennoù prederleun, e-lec'h e talc'her war an anal, a ranker ober etre an tri luskad a ya da ober *Soñjet em eus*. Al luskad kaerañ avat a zo an eil. Bez' ez eus en dudi anezhañ, da gentañ, implij anvou-gwan ha lavarennoù en un doare divoaz ha skeudennus meurbet : ar c'homzoù a zo keñveriet ouzh bleunioù askellek (dameg an evned eta, hag a gendalc'h betek « da neiziañ en tommder ») . Bez' ez eus ivez ur c'hellusk brav espar, diazezet war gen-niveroù, isverket gant ar c'hlotennoù diabarzh 1 sk + 1 sk + 1 sk ha 1 + 2 + 4.

N' euS Ken a gomzoù SKañv, frondus, diaSKellet gant hiradur ar c'hellusk

en diwezh, ha distagidigezh ar ger « diaskellet » a ro d' al lusk ul lañs-pignat souezhus, hag a ziskouez barr-levenez ar barzh ; goude ez eus siouladur, berradur ar c'hellusk gant-dibenn trumm ar werzenn diwezhañ a verk diwezh al luskad

Da neiziañ en tommder

Da glozañ, dizingal a-walc'h eo talvoudegezh barzhonegoù Meavenn, hogen krediñ a ran he deus savet reoù zo hag a zo e-touez ar re vravañ en hor yezh, hag a zellez, sur mat, bezañ moulet e-barzh pep teskad eus hor barzhoniezh.

III

Un dastumad a vent gant KED ez eo « Pa c'hwezh Avel Walarn » : un 40 pajennad bennak a zo ennañ. Soñj am eus avat eo an oberenn-se unan eus ar re a blijas din ar muiañ p' am boe tro d' hen lenn, marteze peogwir e oa gwirion an danvez anezhañ ha moarvat dre maz eo Meavenn unan eus an dibaot re o deus gellet livañ mat tro-spered ar stourmerion yaouank a bledas gant an Emsav war-lerc'h ar brezel bed kentañ. Un testeni eo eta, hag en un doare ez eo re istorel a-wechoù. (Hevelep fazi a zo e-barzh H. K. Abeozenn, nemet ne vo ket mui santet an dra-se a-benn 50 pe 100 vloaz emichañs, setu an digarez.)

Er c'hontrol e plij din kenañ ar poltreoù emsaverion « forzh-piv » a zo da gavout e dibenn an dastumad evel Nebagaro, An-Den-A-Oar-ar-Brezhoneg pe ar C'had poltreoù goapaus, imoret mat evelato, ha re wirion siwazh, eus an noueañs istrogelled a vev en-dro d' an Emsav.

26

An hevelep goaperezh a ziverzer er gontadenn gentañ « Ar Romantelourion » hag a zo da stagañ, evit pezh a sell ouzhan awenadur ouzh *An Aotrou Bimbochet e Breizh*. Evelato, n' eus ket enni konnar hag hegaserezh evel e-barzh levr R. Hemon e kejer gant un tamm c'hwervoni : ar Romantelourion-se n' int ket gouest da zerc'hel d' o huñvre dinoazh ha dizañjer goude bezañ bet dimezet. Memes goaperezh c'hwerv (nemet n' eus ket amañ a skeudenn chin evel en hini all) e-barzh ar *C'hroc'henoù Ruz*. « Ar vuhez kriz ha kalet » a zo trec'h d' an huñvre en diwezh. E-barzh *Olierig* ivez ez eus an hevelep melkoni c'hwerv mesket gant un tamm fent tener.

Ar fent, an imor vat, a zo anat a-walc'h ivez er gontadenn wellañ « An Oberourion » gwech a vez, er bomm-mañ da skouer « Keryann a lavaras evel unan en doa graet ur gavadenn » hag en diwezh ivez pa veneg ar ganaouenn. Bez' ez eus estreget se avat er gontadenn : danevell un devezhiad stourm evit Breizh hag ar brezhoneg evel m' eo bet bevet ken alies gant ar re a oberias evit Breizh, gant al levenez, ar glac'har, an dic'hoanag, ar galonegezh dreist-holl ha daoust da bep tra. Kement-se a zo bet dezrevellet mat hag, evidon, ne gavan evezhiadenn fromusoc'h na testeni poaniusoc'h, evito da vezañ noazh ha didro, eget ar re a zo displeget el lavarenn-mañ.

« An dud a selle outañ evel m' o dije sellet ouzh un alaman o werzhañ levrioù eus e vro. » Ha Keryann o werzhañ levrioù brezhonek er Follgoat !

Un trid a seurt gant an hini a zo er gontadenn-mañ, doan mesket gant un tamm heug, a dañvaan-me, en istor ar paourkaezh plac'h yaouank a zo trec'h d' he lentegezh dre garantez evit Breizh. Tristidigezh dirak laoskentez ar vrogarourion a gred e saveteer ur vro en ur varvailhat en-dro d' un daol. Ha d' ar wech-mañ hep tamm goaperezh a-berzh ar skrivagner.

Boutinoc'h, daoust ma n' int ket dizudi eo an div gontadenn all « Kent pell marteze » a zo ennañ danvez ur romant huñvreet gant meur a vrogarour yaouank moarvat. « Ar C'hentañ Toull » ivez a oa ennañ danvez un oberenn hir na c'helle ket Meavenn skrivañ na lakaat moulañ : evel m' eo ez eo c'hoazh un testeni diwar-benn diaesterioù un emsaver ha n' eo ket chomet dizemez.

Un oberenn dudius eo eta dre vras « Pa c'hwezh Avel Walarn ». Ar pezh a ra

he dudi, evit darn, eo an umour m' eo intret ganti (kv. ar pennad diwezhañ da skouer). A-hend-all, ar pezh a c'hellfed tamall eo d'ar yezh a implij bezañ brizhellet a-wechoù gant troiennoù iskis (houmañ, da skouer, « livadenn c'hlas oabl » daoust maz eo he brezhoneg eeun a-walc'h peurliesañ (2).

(2) Menegomp ur gontadenn, fresk an awenadur anezhi, hep meneg eus an emsav « An hini bihan ».

27

IV

Ar c'hontadennoù a savas Meavenn diwezhatoc'h, hag i distank a-walc'h a-hend-all, a zo disheñvel diouzh re an dastumad hon eus studiet : diskouez a reont, da gentañ, tud eus ar bobl, ha bep an amzer zoken e kav d' ar skrivagner eo dereat implijout un droienn boblek bennak evit reiñ muioc'h a « liv-al-lec'h » d' an danevell, da skouer « ar bravañ tout » e-barzh « Katell Gollet ». (Nemet, pezh a zo kasaus eo e chom ar yezh dre vras diboblek, ha treuzseniñ a ra bommoù seurt se abalamour da se.)

A-hend-all ez eo livet mat an dud eus ar bobl ma kont Meavenn deomp o doare gant munudoù resis ha gwirion. Pa lenner mat e weler ivez ez eo ar pennadoù-se poltredoù dreistholl e-giz « The most unforgettable character I've met » hag evel ma c'hoarvez en danevelloù seurt-se e kavit adarre ur meni umour, sioul, madelezhus, tener ha diduet, heñvel ouzh hini « Pa c'hwezh Avel Walarn », da skouer, e-barzh « Banvezioù Nenn », « He yer da gentañ a zozve pa ne zozve ket ar re all ». E gwirionez, karantez evit ar bobl, sed pezh a ro ivez o liv ispisial d' ar c'hontadennoù-se, ha rak-se n' eo kriz nepred ar goap a ra Meavenn ouzh ar bobl-se. Gwelit hoc'h un *Katell Gollet, Banvezioù Nenn, Tintin Katarin, Nenn* (pennad dister evelato), *E Brest gwechall*. Houmañ eo an hini wellañ rak ma santer ennañ karantez evit ar gêr hec'h un, ouzhpenn karantez evit an dud. Un dra all a zo heverk er gontadenn Katell Gollet : menozioù e-giz ar re a zo el lavarenn-mañ. « Evel an dud o deus savet ur vuhez a ziw ar dizesper » hag a vefe da geñveriañ ouzh Levenez kreñv.

V

An danevell hir nemeti he defe embannet Meavenn eo « Ar Follez yaouank ». Kontañ a ra deomp istor ur plac'h tonket dezhi lazhañ unan eus ar genstourmerion-se ma estlamme outo ha m' he doa kemeret perzh en o emgann evit dieubiñ Iwerzhon.

Pa soñjer mat, boutin a-walc'h eo seurt testenn ken el lennegezh iwerzhonat war-lerc'h 1923, ken el lennegezh c'hallek goude 1944. Un istor resistañs, na petra 'ta ! Aes eo kompren ez eus e seurt istorioù kalz degouezhennoù souezhus ha diwirheñvel, ha ne vankont ket kennebeut e-barzh ar « Follez Yaouank » : goulennet int gant an doare-lennegezh-se, koulz lavaret.

28

Kalz perzhioù mat he deus a-hend-all an danevell-mañ. « Reuziek » tre eo he doare, dre maz eus anv enni eus un tonkadur didec'hus : gouzout a reomp adal ar penn-kentañ e tleo ar plac'h plegañ d' he flanedenn ha mont da sod evel he zad hag he zud kozh. Fromus eo an aergelc'h a ren en danevell abalamour da se.

Ar stumm reuziek-se a zo lakaet anatoc'h c'hoazh gant implij ar c'hentañ person, an ungomz di-analet-se, didroc'het, hag a ziskouez ken mat a-wechoù temz-spered digempouezet ar plac'h.

Bourrus eo ivez an daolenn eus Iwerzhon da goulz ar brezel diabarzh hag a ro Meavenn deomp. Netra nevez evit an darn vuiañ ac'hanomp hogen ne zisplij ket adkavout traoù kozh. Aes eo gwelout ivez he deus anavezet Meavenn ar vro ma komz anezhi pa zispleg deomp doare ar bobl d' en em vogañ da skouer, gant avaloù-douar ha laezh, h.a. Kement-se a ro ul lec'hiadur resis d' an istor, ha muioc'h a wirionez dezhañ.

Ar plac'h eo a zo livet gant ar muiañ a vuhez eveljust. Hogen n' eus ket nemeti ha me 'gav din eo koulz poltred he zad hag hec'h hini : damheñvel eo a-hend-all ouzh hini tud ar bobl breinet gant ar reuzeudigezh e Breizh hag a ziskouez deomp e-barzh he c'hoariva pe eil rummad he c'hontadennoù. Netra gwiroc'h da skouer eget ar pennadoù e-lec'h e arvestomp ouzh ur mezhier a dad o kannañ e vugale. Gant ar memes aked da vezañ gwirion e vez livet an eil tud a gejer ganto e-kerzh an istor.

Dre vras eta ez eo gwirion tre an treserezh-ene hag eñ o tiskleriañ deomp penaos e tiwan hag e tisoc'h trivliadoù un den diwar darvoudoù zo, seul vuioe'h m' he deus Meavenn taolet evezh da zisplegañ deomp en diwezh dreist-holl petra a c'hellfe bezañ merzadoù iskis ur plac'h aet gwall fall he nervennoù da skouer « Em penn e oa trouz ur feunteun, h.a. ». Seurt treserezh ene, o tennañ d' ar speredoù klañv, a zo deut da vezañ diouzh ar c'hiz hiziv e-barzh meur a lennegezh.

Mat eo anatañ en diwezh e c'heller tostaat meur a wech an oberenn-mañ ouzh oberenoù all Meavenn. E-kenver seurt menoz da skouer « Un dra sklerijennus eo ar marv evit an hini a varv » : bez e kavit lavarennoù kar-nes da houmañ e-barzh ar barzhonegoù pe ar c'hontadennoù. Heñvel, stad spered ar plac'h er gouent he soñjezoù, a zo da adkavout lec'hall. Ha setu pezh a gresk dudi an oberenn.

Unan eus skridoù gwellañ hag ar muiañ analet diwar zorn Meavenn hon eus en oberenn-mañ eta. Diskouez a ra e vije bet gouest Meavenn, m' he dije karet, da vezañ ur romantourez vrezhonek a-bouez.

29

Padal, dre vras, ne gavan ket ez eo pouezus ar rummad-mañ, da gentañ peogwir n' eus ket a-walc'h a bezhioù ennañ, ha peogwir ivez eo treut an danvez anezho peurliesañ, ret eo hen anzav.

VI

Kar eo pezhioù-c'hoari Meavenn da gontadennoù an eil rummad dre gement-mañ da nebeutañ : ar personajoù anezho a zo tud eus ar bobl, hag a gomz en ur yezh poblek, gwirheñvel a-walc'h d' ar wech-mañ, e-barzh « Eil Dimeziñ » peurgetket. Amañ c'hoazh a-hend-all eo treset mat temzoù-spered an dud-se eus ar bobl hag a zo hogos astud a-wechoù: o emzoug, o diavaez a zo talvezet mat, dre ar yezh dreist holl ; an aergelc'h kevredigezhel a zo rentet mat en hevelep doare. An diviz a-hend-all a zo natur kenañ, digenstag a-wechoù, dic'hortoz, evel ma c'hoarvez e gwirionez pa gomz an dud bemdez.

Eveljust em eus rebechoù da ober d' ar c'hoariva-se. Re enk eo ar framm dibabet gant ar skrivagner. (Iskis eo penaos eo deut da vezañ lent hor saverion pezhioù-c'hoari lennegel abaoe m' eo bet savet Gwalarn ma lakaer a-gostez Jarl Priel : techet int da zegemer ar furm a laka da soñjal en hini ar reuzc'hoari klasel gall, nemet gwashaet c'hoazh.) Ouzhpenn-se n' eo ket savet mat ur pezh c'hoari e-giz « Kimiad » : re drumm eo an disoc'h ha n' eo ket degaset mat. Erfin ez eus er c'hoariva-se re a zarvoudoù dic'hedet ha diwirheñvel : sellit ouzh distro ha marv dic'hortoz krenn an den a greded kollet abaoe bloavezhioù e-barzh « Eil Dimeziñ » ; ur muntr lakaet da grediñ e-barzh « Kimiad » ha testenn « Ar Vamm » a zo brizh-reuzc'hoariek, me gav din (3).

(3) Ret eo ober anv ivez eus ur pezh-c'hoari all, brizh-reuzc'hoariek an destenn anezhañ evel e-barzh *Ar Vamm* : Marv er gêr. Kavout a reer ennañ moraerion, tud eus ar bobl, gant o menozioù brizh-eeun, diwar-benn ar marv da skouer, o zemz-spered hag o yezh. Ha kont a zo c'hoazh ivez eus mezventi.

30

A-hend-all ez eo ur weledigezh dic'hoanag a-walc'h eus ar vuhez a gaver er pezhioù-c'hoari-se, dreist-holl e-barzh *Kimiad*. Da skouer e lavar Mari « Savet omp holl evit ul labour ki bennak, ul labour ki chadennet hag ur pañsion da dri-ugent » pe « Bevet hon eus evel loened mut » hag e-barzh *Ar Vamm* ivez « Ne c'honeze ket nemet pevar real bemdez gant seitek a vugale ». Hag e-barzh « Eil Dimeziñ » e tiskouez Meavenn stad diaes kalz maouezed eus ar bobl a rank bevañ gant mezhierion. Lavaret e vefe en deus fellet d' ar skrivagner lakaat anat amañ

an druez he doa ouzh ar merc'hed-se eus ar bobl nevez-deut eus ar maeziou evit dont da chom e Brest ha n' o doa kavet nemet mizer e-lec'h hoalvat, hep spi ebet war an douar nag en neñv, rak ar Bretoned-se n' o deus ket mui a relijion. En holl bezhioù-c'hoari-se ez eo dic'hoarzh ivez ar skrivagner ; ne ra goap nepred. Kement-se a ziskouez atav ez eus danvez er c'hoariva-se daoust m' eo strizh ar framm anezhañ.

VII

Pezh a vir ouzh oberenn Meavenn da vezañ pouezus ha meur eo ar vent dreist-holl. Re enk eo e gwirionez. Padal eo splann he deus ur spered dioutañ e un hag he dije gellet hec'h oberenn bezañ dreist ma vije bet muioc'h a led hag a labour enni.

Sierck, Goañv 1951.

Ar C'herneveg o vont da get hag o tistreiñ eus a varv da vev

aozet e brezhoneg gant R. PRADIG

Ur wech dilezet ar vro gant ar Romaned, setu ma kouezhas Enez-Vreizh er 6vet kantved G. H. S. dindan yev un armead diniver a C'hermaned, deuet eus douar bras an Europa.

Argaset e voe ar Gelted Predenek gant an Angled-Saozon war-du ar C'huzh-heol ha disrannet e meur a strollad, ur wech taolet o zroad evit mat gant an alouberion war aodoù ar C'hornog, etre Bro-Skos ha Bro-Saoz, en-dro da c'henou Ster-Versi ha war ganol Vristol. Kement-se a c'hoarvezas goude ma voe prizoniet Gloster gant Kaoulin, Roue Weseks, war-lerc'h emgann Deorham, er bloavezh 577.

Kroget o doa dija ar Vrezhoned da dec'hout ha da vont en tu all d' ar mor, davet ar vro anvet Breizh en deiz a hiziv, nebeut a dud o vevañ enni en amzer-se. Kenderc'hel a rejont da vont en harlu betek ar bloavezh 800 G. H. S. pe war-dro, met darempredoù strizh a voe e-pad hir amzer gant ar re chomet e Kernev-Veur ha strolladoù bihan a Vreizhiz a vevas enni betek ma voent kaset kuit evit mat en amzer ar brezelioù relijion dindan ar Rouanez Elesbed.

Dorsediz ha Devoniz, evit doare, o deus komzet kerneveg betek war-dro an 10vet kantved, da lavarout eo ur rummad tud, pe veur a hini, goude ma voent bet aloubet gant Azelstan. Er bloavezh 936 eo e voe kemeret Kerwesek gantañ ha kaset an harzoù nevez betek Ster-Damar.

Er bloavezh 1549 e kerzhas Kerneviz betek dorioù Kêr-Londrez ha distrujet e voent eno : ar gwall-zarvoud-se a reer « Ravolt al levr-pedennoù » anezhañ. Gwan ha dinerzh e teuas Bro-Gernev da vezañ ; neuze, ha war-dro ar bloavezh 1600 e veze implijet ar saozneg da yezh ordinal, traken, koulz lavarout, nann avat en tu-hont da Druro : eno eo rannet ar vro e div lodenn gant ur strizh-douar bihan.

32

An Disivoud-Meur eo a zegasas e Bro-Gembre ar Vibl hag al levr-pedennoù, skrivet e kembraeg. E Kernev-Veur avat, e voe disheñvel an traoù. En amzer-se, e ouie a-walc'h a saozneg an darn vrasañ eus ar gernevegerion ha neuze den ne gavas dezhañ e oa ret treiñ hini eus al levrioù-se e kerneveg. Ha setu penaos ez eas buanoc'h ar yezh kozh war-du ar bez. ur wech deuet ar Brotestanted da vistri er vro. Hag endra ma veze komzet er bloavezh 1600 an div yezh er vro a-bezh er c'hornog da Druro, ne veze klevet ar c'herneveg kant vloaz goude nemet e 25 parrez eus an div c'hourenez pellañ eus Kernev-Veur, ha buan e teuas ar rannyezhoù da vezañ distumm-brein.

Er bloavezh 1735 ne veze klevet ar yezh nemet ral a wech, gant ar besketaerion, avat, e veze implijet c'hoazh, hervez doare. Etre 1780 ha 1800, ar re ziwezhañ eus an dud kozh a ouie ar c'herneveg diwar varlenn o mamm - hag un dornadig hepken e oant - ar re-se a varvas hini hag hini. E Toull-al-Logod (Mousehole) eo e c'hoarvezas kement-se, er c'hreisteiz da Benzañs.

Ha setu ar c'herneveg aet da get evel, yezh komzet, hag aes eo da gompren n' en dije den klevet tra diwar he fenn, hag e vije chomet sebeliet en he bez, ankounac'haet ennañ evit atav.

Ar yezh kozh a zassone c'hoazh, avat - disterat tra e gwirionez - pa veze an dud o tistagañ an anvioù-lec'hioù, anvioù ar parkoù, ar goueroù a vez kavet er c'hornog da Vro-Gernev, hag ar gerioù diniver implijet c'hoazh er saozneg komzet er vro.

Gwelomp bremañ an holl skridoù a vez kavet e kerneveg : da gentañ-holl, un diougan (gant Marzhin) eus an daouzekvet kantved, da c'houde, darn eus ur pezh-

c'hoari, un daou-ugent linenn bennak (14vet kantved), pezh a ziskouez e aa ur stumm lennegel gant ar yezh en amzer-se.

Evel e kalz broioù-all er Grenn-Amzer, e veze skoazellet gant an Iliz ar re a felle dezho c'hoari misterioù, da skouer, pa veze bodadegoù tud, da geñver foarioù bras a bade meur a zevezh. E gwirionez he doa c'hoant an Iliz da zeskiñ o relijion d' an dud dizesk ! Ar foarioù-se, hag ar misterioù a veze c'hoariet neuze, a zo ur skeudenn eus buhez ar vro, en amzer ma ne oa ket deuet c'hoazh ar saozneg da vezañ mestr e Kernev-Veur. Ur chañs eo evidomp ez eus bet miret betek an deiz a hiziv meur a bezh-c'hoari dindan furm ar skouerennoù implijet gant ar « Guzulikerion ». Da lavarout eo : Derou ar Bed (Origo Mundi), Pasion an Aotrou Krist (Passio Domini Christi) ha Rezureksion an Aotrou Krist (Resurrexio Domini Christi), skrivet holl e penn kentañ ar 16vet kantved. Menegomp ivez ur varzhoneg-danevell-veur a-zivout ar Basion ; ur pezh-c'hoari all war ar grouidigezh, hag, erfin, « Bewnans Meryasek » (Buhez Meriadeg), ur mister savet diwar an istorioù a veze kontet a-zivout ur sant breizhek, da ziskouez al labour-mision a reas el lodennoù pagan eus Bro-Gernev.

33

An holl zanvez-se a zo a-bouez bras, anat eo, hag a sav en holl, da nebeutañ, da driec'h mil a werzennoù kernevek - ha kerneveg mat eo. E nep doare, ne c'heller sellout outi evel ouzh un herezh lennegel da vezañ lezet a-gostez !

Met, traoù all a zo c'hoazh. Er bloavezh 1667, e skrivas Nikolas Boson ur gontadenn dudius e kerneveg (yezh plaen), anvet « Jowan Chy an Horth ». Er bloavezh 1700 ec'h embannas e levr « Nebes Geryowadro dhe Gernewek », ennañ yezhadur, gerioù ha notennoù a-bouez. Un dornskrid eus ar bloavezh 1680 a zo o paouez bezañ kavet e mirdi Breizh-Veur (British Museum) hag ennañ e kaver un teskad sarmonioù, 130 pajennad yezh plaen; skrivet gant ur beleg anvet Tregear.

Er bloavezh 1757 e voe embannet gant ur c'hembread brudet a oa kelenner war an traoù keltiek, Edward Lhuyd e anv, ul levr all a gaver ennañ studiadennoù war ar yezh, gerioù ha distagadur ar c'herneveg.

A-hed an eil hanterenn eus an 17vet kantved, e tastumas Yann Keigwin, diastal, a bep seurt traoù pobl, gerioù, frazennoù ha me 'oar-me, ha betek ennomp eo deuet e notennoù.

En diwezh e voe embannet ur geriadur gant Gwavas ha Jonkin (1790).

Anat eo neuze hon eus gant an holl skridoù meneget uheloc'h, an anvioù-lec'hioù diniver hag ar bern gerioù o vevañ c'hoazh er rannyezh saoz eus Kernev-Veur, danvez bras a-walc'h, ha danvez dreist, da labourat gantañ.

Evit pezh a sell ouzh an distagadur, e c'hellomp gwelout penaos ne veze ket implijet an hevelep doare-skrivañ gant an holl skrivagnerion, na gant ar re a veze o tastum an traoù a gouezhe diwar muzelloù ar bobl ; ha kement-se, dres, a ro skoazell vras d' ar re a zo o klask penaos lakaat ar gerioù da vezañ distaget en deiz a hiziv. Lavaromp c'hoazh emañ ar c'herneveg - evit pezh a sell ouzh ar yezhoniezh - dres etre ar c'hembraeg hag ar brezhoneg. Emañ tostoc'h ouzh ar brezhoneg evelato.

En desped d' an holl draoù-se e chomas ar c'herneveg er bez, marv-mik, e-pad dek vloaz ha tri-ugent, betek 1859. Neuze e voe embannet gant an Dr Edwin Norris « Origo Mundi », « Passio Domini » ha « Resurrexio », troet e saozneg, ha notennoù e-leizh e traoñ ar pajennoù. Panevet levrioù Lluyd, Gwavas ha Jonkin, n'en dije ket gellet kas e labour da benn.

34

An Dr Whitley Stokes a embannas neuze, etre 1861 ha 1872, an hevelep labour, diwar an tri mister deuet betek ennomp : barzhoneg ar Basion, Mister ar Grouidigezh ha Buhez Meriadeg. Ar skrid diwezhañ-mañ, a zo bet adkavet, nevez 'zo, e levraoueg Peniarzh e Bro-Gembre (Peniarthan library).

Ur geriadurig kernevek a voe embannet e 1865 gant ur c'hembread, ar Rev. Robert Williams, ha war e lerc'h, ur geriadur saoznek-kernevek, gant Jago (1887).

An den meur Herri Jenner, avat (1848-1934) a reas neuze ur pezh labour, dreist ar re all. Studiañ a reas dre ar munud an holl skridoù a oa da gaout, hag eñ a c'hellas komz e kerneveg. Ober a reas ur brezegenn e kerneveg dirak un engroez a dud da geñver ur c'hendalc'h e Breizh-Izel, er bloavezh 1903, hag ul levr lennadurioù a voe embannet gantañ er bloavezh 1904.

Dres, d' an ampoent, e kejas an eil gant egile pemp « blenier », tud dreist anezho : Herri Jenner, Richard Hall, W. D. Watson, Morton Nance hag Allin Collins. Henezh a vez anavezet gwelloc'h dindan e anv pluenn « Hal Wyn ». Evit gwir, e teskjont komz kerneveg an eil d' egile ; edod er bloavezh 1910.

En-dro d' ar strolladoù bihan-se, e kreskas an Emsav, hag an Ao. Nance a studias a-zevri-kaer an anvioù-lec'hioù hag ar gerioù rannyezhel, ha setu m' en em lakaas da reiñ d' ar yezh ur skritur unvan. Kement-se holl a vez kavet en e bikol geriadur embannet e 1938.

Brogarourion douet, brogarourion penn-kil-ha-troad, a vez kavet un tammig e pep lec'h e Kernev-Veur, hag e kement kêr din eus an anv a gêr e kaver « Strolladoù Kernev-Gozh » (Old Cornwall Society) ha kevredigezhioù bev-buhezek int e gwirionez. War-dro 1920 e teuas Jenner ha Nance a-benn da vodañ an holl strolladoù-se - un ugent bennak anezho - en ur Vreuriezh Vras, anvet « Kefrysians Lowethasow Kernow Goth », « Breuriezh Strolladoù Kernev Gozh » a grogas da embann peder gwech ar bloaz ar gelc'hgelaouenn Gernevek (Cornish Review), e pep niverenn anezhi meur a bajennad skrivet e kerneveg, ha krouet e voe skolioù da studiañ ar yezh, hervez reolennoù « Breuriezh ar Gouezeleg » (Gaelic League).

35

Er bloavezh 1928 e voe savet Gorsez Kernev-Veur, ha dilennet Herri Jenner - diazezour ha paotr a-raok an Emsav - da Varzh-veur, gant Pedrog a oa d' ar mare-se Arc'hdrouiz Gorsez Bro-Gembre. Ne veze degemeret ennañ nemet ar re a oa barrek-tre war draoù Kernev-Veur hag o doa savet ur skrid-arnod e kerneveg mat 500 ger ennañ da nebeutañ. Al lidoù ha kement tra a zo er Gorsez a vez graet e Kerneveg penn-da-benn.

E 1929 e voe embannet gant an Ao. Nance ul levr-skol anvet « Kerneveg evit an holl » (Cornish for all). Ennañ e kaver « Iowan chy an Horth » (Kontadennou Boson) ha kalz traoù all.

Pa zeuas ar c'hendalc'h holl-geltiek da Druro e 1932 e savas muioc'h a galon c'hoazh e-touez tud an emsav. Betek eizh prezegenn e kerneveg a voe klevet, hag ur pezh-c'hoari a voe displeget gant an Ao. Nance. Sklaer eo e kreske niver an dud o komz ar yezh, hep menegiñ ar re a c'helle kompren ar pezh a veze lavaret dezho.

Er bloavezh war-lerc'h (1933) e voe savet e kerneveg an hini kentañ eus ar servijoù anglikan, a dlee bezañ dalc'het bep bloaz.

Dres, d' an ampoent, e savas unan eus ar re wellañ e-touez ar gelennerion war ar yezhoù en deiz a hiziv, unan muioc'h da lakaat war roll ar re a vez oc'h ober war-dro ar c'herneveg : anvet em eus an Ao. A.S.D. Smith (Caradar). Ha n' eus ket ezhomm da lavarout piv eo henezh d' ar re a vez o studiañ ar c'hrembraeg.

Krouiñ a reas « Kernow », ur gelc'hgelaouenn skrivet e kerneveg penn-da-benn, ha kenlabourat a reas gant an Ao. Nance da sevel ar geriadur Saoznek-Kernevek. A-gevret e trojont ivez aviel Sant-Mark.

Al labour pouezusañ a zo bet sevenet, avat, eo « Kerneveg eeun » (Cornish simplified) gant Caradar, ennañ ur yezhadur hag ul levr skol diouzh ar c'hentañ, embannet e 1939.

Meneget hon eus endeo geriadur kernevek-saoznek Nance (1938). E bloavezh 1939 ec'h embannas un danevell, hervez buhez ur sant eus Bro-Gernev : Lyver an pypm Marthus Seleven.

Abaoe an amzer-se en deus embannet Caradar daou levr kontadennoù berr enno, ha skrivet he deus an Itron Pollard pezhioù-c'hoari farsus diouzh ar c'hentañ, ha rimet mat. Bez' ez eus d' an nebeutañ pevar dornskrid all o c'hortoz bezañ embannet.

Diaes eo lavarout dres pet den a c'hell komz kerneveg en deiz a hiziv. Hogen, hervez an dud uhel - eus ar re ar muiañ a-enep, eus ar re figusañ - e vije un nebeut bennak anezho, ha div wech kemend-all da nebeutañ o c'houzout komz mat-a-walc'h. Ar re a c'hell lenn ha kompren kerneveg eeun a zo kalz, kalz niverusoc'h, hep mar ebet.

36

Pezh a zo c'hoarvezet er c'heñver-se, a zo burzhudus e gwirionez, pa soñjer ne oa nemet un den a ouie komz ar yezh ur rummad-tud a zo ; ha, war e lerc'h dek vloaz goude, pemp huñvreer, o nac'hañ anzav, ken eeun ha tra, e oa echu gant ar jeu, ha marv va viken o yezh kernevek karet. Ha goude holl, setu o niver - daoust da vezañ ken bihan all - pevar-c'hementet en ur ober un nebeut amzer hepken, pa ne oa da gaout neuze nemet un dornadig levrioù fall, hep menegiñ an doare-skrivañ, ha na oa ket peurunvanet c'hoazh.

N' eus ket pell amzer a-walc'h ez eo bet lakaet e gwerzh geriadur bras Morton Nance ha yezhadur dispar Caradar - ul levr deskiñ dreist - evit ma c'hellfed 'n em rentañ kont eus talvoudegezh al levrioù-se. Met an dra-se a vo aes-tre da gompren pa seller ouzh ar c'hammedoù bras a zo bet graet war-raok hep al levrioù meneget uheloc'h, ha setu maz eo bet gwerzhet bete-vremañ etre c'hwec'h ha seizh kant niverenn eus ar « C'hornish Simplified ».

Tasmantoù ar vrogarourion gentañ-se, a welas gant glac'har ar yezh kozh o vervel hag a reas o seizh gwellañ evit ma vije da vihanañ dalc'het soñj anezhi, p' eo gwir ne c'heljont ket ober gwelloc'h - Boson ha Keigwin, Gwavas ha Tonkin - ar re-se a c'hell bremañ kerzhout sonn o fenn.

DURSONA DHYS, A GERNOW ! !

(Ra vezo benniget Kernev gant an Aotrou !

Prezegenn graet e 1950 e Radio Eireann gant Oscar Mac Uilis.

NOTENN GANT AL LIAMM. Menegomp e vez embannet bremañ, bep miz, ur gazetennig kernevek anvet An Lef hag ez eus bet moulet n' eus ket bet ul levr bras gant Caradar - Doue d' e bardono - istor Trestan hag Izold displeget e gwerzennoù.

YANN BOURCHIS

Yann Bourc'his a zo bet ken entanet gant ar menoz adsevel Breizh dizalc'h ma 'z eo aet, evit hen seveniñ, betek aberzañ e vicher ha lakaat e frankiz hag e vuhez e gwall arvar. An tonkadur-se en deus youlet ez-laouen, a-gevret gant an dienez hag an harlu, hep bezañ nec'het gant kasoni ha dismegañs an darn vrasañ eus e genvroiz.

A bep seurt abegoù a vez klevet evit bezañ dedennet gant kudenn Vreizh. Meur a hini, avat, n' en deus abeg ebet. Karout a ra Breizh da gentañ, hag e tizolo he c'haerderioù goude-se. Gant an amzer e teu da welout an tu divalav ivez, met n' eo ket mui evit dilezel Breizh : bez' ez eo un dra vev, dezhañ e berzhioù ambar, mat ha fall, ha kefridi ar broadelour eo eñ dilouzaoua, dilaoua, fichañ, lakaat ar pezh zo brav da greskiñ ha da vleuñviñ, ma vo Breizh ur brageriz muioc'h e liorzha ar grouadelezh liesstumm. Marteze n' eo hor Breizh nemet ur skeudenn gaer en hon empenn, ur skeudenn disheñvel meurbet diouzh ar pezh a wel un arvestour diseblant hiziv an deiz e Breizh ? Ne vern - pe gwell a se zoken: ur gudenn a youl e teu neuze kudenn Vreizh da vezañ evidomp. Ur gudenn a youl-krouiñ e oa evit Bourc'his. Strivet en deus evit gwirvoudañ e weledigezh par m' en deus gallet. Gant se e c'hell bout laouen.

Penaos e krogas ?

E 1936 e oa deut da « Skol gentañ uheloc'h » Konk-Kernev : ur paotr sioul, tuet d' an digenvoud. Dezhañ da vezañ tremenet seizh vloaz bennak 'kostez Pariz, n' en doa ket ankounac'het ar brezhoneg en doa komzet a-vihanik e Pluguvan, e-kichen Kemper.

E dibenn ar bloavezh skol e tiskoachas ur skoliad ur pemp pe c'hwec'h kelaouenn dianav : niverennoù kozh eus « Breiz Atao », en o zouez an hini bet embannet e 1936 diwar-benn Iwerzhon ha dispac'h 1916. Klevet en doa Bourc'his anv eus paotred Breiz Atao diagent, met nepred n' en doa kavet tro da lenn o c'helaouenn. Diwar vremañ e voe dedennet muioc'h mui gant ar menozioù brezhon, hag e 1938 e oa graet mat e zibab gentañ : ret e oa peurzeskiñ brezhoneg ha dastum anaoudegezh diwar-benn istor hag orin ar Vrezhoned ; dizoleiñ un diazez keltiek d' ar vuhez ; ha sevel war an diazez-se, pezh ne c'helle dont da vat nemet goude ma vije argaset ar C'hallaoued. Kregiñ a reas enta gant poelladennoù Skol Ober ; gant dudi e lennas danevelloù ar Gelted, Skrapadeg Saout Koualng, Tonkadur Bugale Tuireann, pennadoù eus ar v-Mabinogion, Kontadennoù a Vro-Skos, hag all - evel ma oant bet embannet e Gwalarn dreist-holl. Digant brogarourien all e c'helle kaout levrioù evel « Gurvan » ha niverennoù « Stur », a oa re ger da brenañ pe aet er-maez a werzh. Evit en em brientiñ e-sell d' an emgann e keneilas gant un nebeut skolidi all, a oa dik da embreger o c'horfoù dre neuñviñ, lammat, redek a-dreuz karter... Div weizh ar bloaz, da vare Pask ha da geñver ar 7 a viz Eost, e veze « Kadervenn » gant Neven Henaff evit deskiñ brezeliñ ha gourdonañ ouzh kerzhadennoù hir. Mont a reas Bourc'his d' ar c'hadervennoù-se ken alies ha ma c'hellas.

38

E 1939 ez eas en-dro e Bourc'his war e vicher, e Skol-Vistri Kemper.

Eno koulz hag e Konk e savas meur a wezh diaesterioù dezhañ en abeg d' e venozioù : da skouer pa zifennas ur rener brizhc'hall dezhañ plediñ gant ar yezh « diot » ma 'z eo ar brezhoneg - ha c'hoazh pa voe arc'het outañ, dindan c'hourdrouz bout argaset, sinañ ec'h anzave Bro-C'hall bezañ « une et indivisible », koulz ha reiñ d' ar rener kement levr brezhonek pe diwar-benn Breizh a oa en e zalc'h. An dra-se a oa da vare ukasoù Daladier. Dav oa gweañ, aze !

E-tro 1941 e tremenas Bourc'his e Drec'h Meur. Dalc'het en deus start d' ar ouestladenn komz brezhoneg gant Trec'hourien all, pa oa en estrenvo koulz hag

e Breizh. Bez e ouie breutaat e brezhoneg kudennoù prederouriezh ha relijion koulz ha marvailhat. Pa droe unan da gomz galleg en abeg da ziaesterioù geriadur e tave-eñ ur c'hrogadig, hag e kendalc'he e brezhoneg.

E 1942 e voe dalc'het e-pad daou viz ur skol-hañv e Beg Meilh Fouenant, gant ar mennad prenañ skiant ar c'henteliañ dre ar brezhoneg, koulz ha reiñ tro d' un toulladig bugale komz brezhoneg kenetrezo. Bourc'his a oa unan eus ar skolaerien. Ober a reas e vad ivez, pa oa oc'h ober skol e Keriti Penmarc'h, eus al lezenn a aotree da skolaerion ar Stad kenteliañ un eurvezh a vrezhoneg bep sizhun d' ar skolidi a garfe.

Hogen en hañv 1943 e roas e zilez a vestr-skol, evit dont da Roazhon : galvet e oa da vezañ unan eus gourdenerion al Lu Brezhon, a oa da vat o kreskiñ, d'ar mare-se. Goude ma voe bet drouklazhet un nebeut Brezhoned e voe savet Bezen Perrot diwar al Lu. Bourc'his a oa unan eus ar re gentañ e-barzh.

39

Goude ar brezel Bourc'his a chomas en Alamagn. Mont a reas da vevel war ar maez. Ur vuhez unton goude darvoudoù an daou vloaz tremen, met da vihanañ ne oa ket ret dezhañ ober kof moan. Diouzh an abardaez ec'h ehane e labour peus abred - « Feierabend » a vez gant ar gouerion du-hont da eizh eur, ne chomont ket da zallañ tousegi goude serr-noz. Amzer en deveze neuze da beurzeskiñ alamaneg, da lenn oberennoù Goethe. E bouez-mouez a oa peuz vat, met fazioù munut er c'hevreadur hag en distagadur a lakae an Alamaned da ziskrediñ e oa-eñ unan eus o zud. D' ar mare-se, avat, e oa e-leizh a Alamaned, bet argaset eus ar broioù all, o kantren diannez dre ar vro ; o yezh ne oa ket atav ken difazi, kennebeut.

War-lerc'h ar brezel e chomas en Alamagn.

Diwezhatoc'h ez eas da barañ en ur rannvro all, daou c'hant kilometr pelloc'h en hanternoz.

Eno e teskas ar vicher koadour, ur vicher a blijas kalz dezhañ. Ret e oa labourat evit kaout tikedoù, met ne dalve ket ar boan armerzhañ arc'hant : gonit a-walc'h da baeañ e voued hag e gambr-marchosi er vereuri, hag evit ar peurrest kemer e amzer da vreutaat ha da lenn er frankizenn e-tal an tan, ha pa veze tomm an heol ; diouzh an abardaez pleustriñ gant keñveriadur ar yezhoù keltiek (gant levrioù Henry, Pedersen, h.a.), studiañ « La Revue Celtique », levrioù Goethe ha Hölderlin, « Also sprach Zarathustra »... Diouzh ar sul e keje gant ar baotred all, a oa o chom nepell dioutañ. D' ar c'houlz-se e troas e brezhoneg un danevell iwerzhonek, *Seziz Bann Entar* - diwar an droidigezh saoznek, « The siege of Howth ».

Evelse e tremenas tri bloaz. E miz Here 1948 e taskoras ar vouc'hal hag an heskenn d' o ferc'henn, hag un nozvezh e treuzas dre laer an harzoù koadek er c'hornog. Eistez diwezhatoc'h e oa degouezhet en Iwerzhon, goude meur a drubuilh gant ar valtouterien, met yac'h ha dibistig. Iwerzhoniz a roas aotre dezhañ da chom.

Edo en eil vro ar Vrezhoned, e tir Kouc'houlan ha Padrig Pearse, er vro hag a vag faltazi meur a Vrezhon yaouank. Padal ne oa ket er baradoz keltiek ! Meur a dra laouenaus da welout, meur a dra disouezhus ivez.

Tud ar Skol-Veur e Gailhiv a roas aotre dezhañ da gelenn brezhoneg d' ar studiourien. Met ne zeuas ket a-benn da c'honit e vividigezh du-hont. Goude un nebeut sizhuniou e teuas da Zulenn. Mizvezhioù ha mizvezhioù n' en devoe labour mat ebet. Kement a dud a zo dilabour en Iwerzhon ! Broiz a vez gwarezet rak kevezerezh an estrenion. Ret e voe da Vourc'his chom d' ober e Yannig mil-vicher, ha lojañ en ur c'hav e-pad daou vloaz hanter. A-benn ar fin e voe kemeret en ur stal-luc'hskeudennerezh hag e teskas mat ar vicher-se. (Kement Brezhon yaouank a c'hellfe bout rediet da zivroañ a alian dezhañ poaniañ da zeskiñ aketus ur vicher-dorn evel al luc'hskeudennañ, pe adaozañ ardivinkoù skingomz ; n' eus forzh pelec'h e vo, ha peus dianav dezhañ yezh ar vro, labour a gavo.)

Bourc'his ne felle ket dezhañ chom da luc'hskeudennañ e-pad ar peurrest eus e amzer. Dalc'hmat en deveze droug-penn goude labourat en aer fall ar sal du e-pad an deiz-Doue. Ha treut e oa e bae. Lakaat a reas en e benn studiañ e-pad e amzer vak, hag aozañ ur B. A., un arnodenn skol veur war al lennegezh. Da gentelioù skol veur Dulenn ne oa ket evit mont en abeg d' e labour. Skol-veur dre lizher London a ro tu avat da c'honit n' eus forzh peseurt « derez ». Ar yezhoù a zo moarvat ar pep diokañ da studiañ en hent-se. Bourc'his a zibabas an alamaneg da bennstudi.

E derou miz Gouhere ar bloaz-mañ e oa divizet dezhañ tremen eil rann an arnodenn e Béal Feirste. Met e-kreiz Mezheven e c'hoarvezas e wall daol gantañ. A-greiz c'hoari war an draezhenn, hag eñ o stouiñ e benn a-herr-kaer, e verzhas ur stlak ! ha war e gein e kouezhas, semplet. Dont a reas e skiant dezhañ endro. Pa ne dae ket gwelloc'h gantañ goude tri devezh e voe kaset d' an ospital. Eno e voe kavet en doa bet un taol gwad en e empenn.

Doare-gwellaat a oa warnañ pemzektez diwezhatoc'h. Edo o lenn ur gelaouenn pa skoas an Ankou.

D' an derc'hent e oa c'hoazh o soñjal e c'hellje mont, gant e geneiled da ober tro Tir Connell, evel ma oa bet o menoz ober e miz Eost. Pignat war Aireagal, arvestiñ ouzh ar mor bras diouzh lein Sliabh Leic. Atav en doa bourret o kantren er maezioù digenvez, hag o pignat war ar breoù, Menez Mikael Brasparzh, an Odilienberg, ar Zugspitze...

Bourc'his ne oa ket anezhañ un dispac'her nag un arbenner dre natur. Tuet e oa kentoc'h d' ar studi ha d' an ergerzhoù. Met krediñ a rae ne c'hell ket Breizh hag ar brezhoneg adsevel hep harp ur stad vrezhon, ha ne vo ket tu da sevel ar stad-se dre gaer. Ret e oa neuze mont gant un hent trubuilhus, lakaat e gorf hag e spered holl e servij an emsav. Goude ar brezel en em gavas, evel, nouspet Brezhon all, dibourvez-krenn, en harlu, bec'h dezhañ gonit e damm ha diwall e frankiz.

Betek 1945 en doa darbaret, met fellout a rae dezhañ en em brientiñ evit bout gouestl da gemer roll ur rener, diwezhatoc'h. Evit hentañ hag entanañ ar re all e rankfe bout « peursavet » eñ e-unan, diazezet-mat e venozioù. Gant harp Nietzsche, Goethe, Meister Eckehart, dreist-holl, en deus klasket kadarnaat e zenvez.

41

E breder ne oa ket hepken gant sevel ur stad vrezhon. Ne dalv ket ar boan kaout ur gouarnamant e Roazhon pe Bempont ma kendalc'h spered ar C'hallaoued da ober e reuz en hor bro. Lakaat hon tud wellañ, hag ar re all d' o heul, da groaziañ war sevenadur ar C'hallaoued n' eo nemet tu-nac'hañ hor c'hefridi. Diskouez dezho un doare kelt da vevañ : setu an tu kadarnus. Gant pe bent mont evit tizhout ar pal-se ? Ha kenderc'hel, ur weizh trec'h ? Er mare-mañ, pa 'z eus anv kemend-all a gevrediñ broioù, e troe faltazi Bourc'his d' ur c'hevredad broioù kelt, dezho an hevelep dremmwel sevenadurel. A dra sur hon eus kollet bremañ un ere etre Kembreiz ha ni.

Kalz en doa c'hoazh da ziluziañ. An abeg brasañ deomp da gaout keuz dezhañ eo n' en dije ket tizhet e glokted. Met ar striv, ar youl oberiant an hini eo a gont evit laouenidigezh an ene.

Ra vezo laouen, e peoc'h, goude ur vuhez a striv, arvar hag emgann evit Breizh.

X...

YEZHADUR NEVEZ AN IWERZHONEG

gant ROPARZ HEMON

Un nebeut bloavezhioù 'zo hepken, e voe unvanet da vat doare-skrivañ an iwerzhoneg ; bez' e c'heller lavarout, diwar embannidigezh eil mouladur Litriû na Gaeilge, « Reizhskrivadur an Iwerzhoneg », e 1947. Al labour a voe graet gant ur Burev anvet Rannôg an Aistriûchâin « Burev an Droidigezh », karget da lakaat en iwerzhoneg al lezennoù hag ar paperennoù a-berzh Stad.

Da embann lezennoù e tleer ober gant ur yezh resis hag unvan. Muioc'h eget ar re all, ar re karget da sevel ar skridoù ofisiel a ranke heuliañ reolennoù strizh e-keñver an doare-skrivañ, ar geriadur hag ar yezhadur. Setu perak, daoust d' ar rendaeloù, - ken stank hag e Breizh, - etre ar skrivagnerien, o deus graet seurt reolennoù.

An doare-skrivañ unvan aozet ganto a vez implijet hiziv hogozik dre-holl, daoust ma weler c'hoazh tud warlerc'hiet oc'h ober gant doareoù-skrivañ rannyezhel, dres evel an dud e Breizh a zalc'h d' an doare-skrivañ eus a-raok 1941.

E miz Gouere 1953 ez eo deuet er-maez *Gramadach na Gaeilge* « Yezhadur an Iwerzhoneg », ul levrig 60 pajenn, embannet gant ti-moulerezh ar Stad. Dindan an titl bras e lenner *Caighdeân Rannôg an Aistriûchâin*, da lavarout eo « Reol Burev an Droidigezh ».

PENNSTUR

Da lakaat sklaer dirak va lennerien pennstur al labour nevez, ne c'hellan ket ober gwell eget treiñ linennoù kentañ ar c'hentskrid :

« Adal ma 'z eo bet embannet mouladur reizhet reolennoù ofisiel doare-skrivañ Burev an Droidigezh e 1947, e c'houlenner a bep tu diganimp displegañ dirak an holl reolennoù ofisiel ar yezhadur heuliet gant ar Burev ; dreist-holl ar reolennoù diwar-benn troadurioù an anvioù kadarn ha gwan, displegadur ar verboù, hag ar c'hemmadurioù. Un dra vat e oa, d' hor menoz, hep mar. Hogen divizet hor boa gortoz, hag ober un adsell klok ouzh ar reolennoù-se. Ar reolennoù ofisiel bet degemeret da gentañ a zo bet gwellaet, kompezet ha reizhet diouzh ma oa ezhomm. Ouzhpenn se, studiet hon eus pizh ar gudenn a-bezh, hervez alioù skrivagnerien ha kelennerien o deus pleustret war ar reolennoù ofisiel hag a zo ampart e seurt labourioù. Da heul ar studi-se hag o terc'hel kont eus an alioù, hon eus divizet ober c'hoazh gwellaennoù 'zo hag embann ar Reol wellaet a-wel d' an holl dud, da gaout o soñj a-raok he lakaat da dalvezout evit labourioù ofisiel ar Burev. »

43

Ar Reol nevez a ya eta, war boentoù 'zo, pelloc'h eget ar Reol heuliet betek-hen gant ar Burev.

UR YEZHADUR EEUN

An neb en deus klasket deskiñ tamm pe damm an iwerzhoneg a oar pegen diaes eo tennañ sklerijenn diouzh al levrioù yezhadur embannet betek-hen. Setu amañ an abegoù :

1. Pep levr a ro reolennoù disheñvel peurliesañ diouzh ar re roet gant al levrioù all.
2. Ar reolennoù a zo a-wechoù reolennoù ar yezh skrivet gwerso, ha na vezont ket heuliet gant ar yezh komzet a-vremañ.
3. A-wechoù all ur reolenn ne dalv nemet evit ur rannyezh pe un nebeut rannyezhoù hepken.
4. Ar yezhadur a zo displeget alies diwar skouer ur yezhadur gresianek pe

latin.

An iwerzhoneg skrivet, a oa dezhañ ur yezhadur luziet a-walc'h gwechall, a zo bet luziet c'hoazh muioc'h gant yezhadurourien an 19-vet ha derou an 20-vet kantved. An iwerzhoneg komzet, er c'hontrol, a zo deuet da vezañ eeun e-keñver ar yezhadur. An druez eo ez eo deuet war un dro da vezañ rannet e meur a rannyezh. Aozerien ar Yezhadur Nevez o deus taolet er-maez ur bern furmoù rouestlet, bet chomet er yezh skrivet dre hengoun lennegel, da lakaat en o lec'h furmoù eeun implijet gant ar bobl. E-giz ma lavaront : « ar pal hon eus kemeret en ur zibab etre ar furmoù disheñvel eo klask implij peurliesañ ar furmoù reishañ hag eeunañ, gant ma vent boutin a-walc'h er yezh komzet ha skrivet ».

Oc'h ober se, n' o deus ket heuliet ur rannyezh kentoc'h eget un all. Evel ar Brezhoneg Unvan, an Iwerzhoneg Unvan a ra e vad eus an holl rannyezhoù.

AN ANV-KADARN

Digorit ur yezhadur iwerzhonek hag e kavot an anvioù-kadarn renket hervez an troadurioù : pemp troadur peurliesañ hag an anvioù direizh ouzhpenn. E pep troadur e vez roet pemp furm en unander ha pemp furm el liester : tro-envel, tro-damall, tro-c'heneel, tro-reiñ, tro-c'hervel, pezh a ra pe a seblant ober dek furm evit pep ger. Zoken pa vez roet an dro-damall a-gevret, - heñvel int, - e chom c'hoazh eizh furm.

44

Petra a van er Yezhadur Nevez eus kement-se ?

Nebeut a dra. Berr-ha-berr :

1. Anvioù 'zo o deus ur furm hepken en unander hag ur furm hepken el liester : *cailîn* « plac'h », liester *cailînî*.

2. Anvioù 'zo o deus div furm en unander hag ur furm hepken el liester : *anam* « ene », genel-unan *anama*, liester *anamacha*.

3. Anvioù 'zo o deus div furm en unander ha div furm el liester : *fear* « gwaz, gour », genel-unan *fir*, liester *fir*, genel-lies *fear* pezh a ra div furm en holl e gwirionez.

An dro-reiñ, unan ha lies, a zo taolet d' ar blotoù. An dro-c'hervel ivez, nemet evit anvioù ar rumm 3 : implij furm ar genel en unander, lakaat an dibenn a el liester : *a fhir* « gwaz ! » *a fheara* « gwazed ! ».

AN ANV-GWAN

Ken luziet ha troadurioù an anv-kadarn eo troadurioù an anv-gwan er yezhadurioù boutin.

Er Yezhadur Nevez n' eus mui nemet :

1. Anvioù-gwan oc'h echuiñ gant ur vogalenn, evel beo « bev » ; atav digemm.

2. Anvioù-gwan oc'h echuiñ gant ur gensonenn voan (glebiet) ; div furm hepken : *maith* « mat », *côir* « reizh » ; liester ha genel-unan gwregel *maithe*, *côra*.

3. Anvioù-gwan oc'h echuiñ gant ur gensonenn ledan ; peder furm : *trom* « pounner », liester *troma*, genel-unan gourel *troim*, genel-unan gwregel *troime* (nemet goude anvioù-kadarn ar rumm 3, ar genel-lies gourel a chom *trom*).

AR VERB

En iwerzhoneg evel e brezhoneg e c'heller displegañ ar verb kenstag pe distag:

a) kenstag : 1. *mholas* meulis ; 2. *mholais* meuljout 3. *mhol* meulas ; 4. *mholamar* meuljomp ; 5. *mholabhair* meuljoc'h ; 6. *mholadar* meuljont; gouzañv

moladh meuljod.

b) distag : 1. *mhol mê* me a veulas ; 2. *mhol tû* te a veulas ; 3. *mhol sê* eñ a veulas ; 4. *mhol muid* ni a veulas ; 5. *mhol sibh* c'hwi a veulas ; 6. *mhol siad* i a veulas.

Ne da ket an heñvelder pelloc'h, rak an daou stumm ne vezont tamm implijet en hevelep giz en div yezh.

45

« Ar gudenn galetañ a-zivout ar verb, » eme aozerien ar Yezhadur Nevez, « eo an dibab da ober etre ar stumm kenstag hag ar stumm distag. An dud hon eus goulennataet o doa alioù a bep seurt da reiñ. Darn, dreist-holl ar gelennerien, a lavare kemer atav ar stumm distag, en ur anzav koulskoude ne glot an dra-se e neblec'h ouzh boaz ar yezh komzet. Darn a gave dezho e ve reishoc'h ha glanoc'h kemer atav ar stumm kenstag, a dle bezañ miret. Darn all c'hoazh a erbede kemer ar stumm kenstag er c'hentañ gour, pe en eil gour, unan ha lies, hag ar stumm distag a-hend-all. Boaz ar Burev eo ober gant ar stumm distag pa vez implijet en holl rannyezhoù pe er rannyezhoù pennañ, hag gant ar stumm kenstag e pep darvoud all. »

Ali ar Burev a-benn ar fin eo displegañ ur verb evel-hen (ar skouer-mañ, *leanaim* « heuliañ », a zo hini ur verb eus ar c'hentañ displegadur ; daou zisplegadur a zo) :

STUMM DISTAG

Bremañ : leanann.

Tremened : lean.

Tremened-boaz : leanadh.

Dazont : leanfaidh.

Divizoud : leanfadh.

Sujañ : leana.

Gourc'hemenn : leanadh.

STUMM KENSTAG

Bremañ : 1. *leanaim* ; 4. *leanaimid* ; gzv. *leantar*.

Tremened : 4. *leanamar* ; gzv. *leanadh*.

Tremened-boaz : 1. *leanainn* ; 2. *leanthâ* ; 4. *leanaimis* 6. *leanaidis* ; gzv. *leantaî*.

Dazont : 4. *leanfaimid* ; gzv. *leantar*.

Divizoud : 1. *leanfainn* ; 2. *leanfâ* ; 4. *leanfaimis* ; 6. *leanfaidîs* ; gzv. *leanfaî*.

Sujañ : 1. *leanad* ; 2. *leanair* ; 4. *leanaimid* ; gzv. *leantar*.

Gourc'hemenn : 1. *leanaim* ; 2. *lean* ; 4. *leanaimis* ; 5, *leanaigî* 6. *leanaidis* gzv. *Leantar*.

An eil displegadur a zo damheñvel ouzh an hini kentañ. En iwerzhoneg, evel en holl yezhoù keltiek, ez eus nebeut a verboù direizh. An doare-displegañ erbedet gant ar Burev a laka ar verb iwerzhonek da vezañ a-boan diaesoc'h eget ar verb brezhonek, en ur chom feal d' ar yezh komzet.

AN NIVEROU

En holl vroioù keltiek ez eus bet merzet a bell 'zo e oa an doare-kontañ diaes-tre da implij da ober labour niveroniezh. Ouzhpenn se, ne glot ket mat ouzh an nivererezh arabek. Setu perak ez eus bet ijinet anvioù-niveroù nevez e skolioù Kembre. Setu perak em boa ijinet hag embannet war Gwalarn anvioù-niveroù da implij e skolioù Breizh (nag a vallozhioù hag a gunujennoù a voe berniet warnon da heul ar pennad-se !). Setu perak e voe ijinet ivez anvioù-niveroù nevez gant an Tad Peadar O Laoghaire evit skolioù Iwerzhon. An adreizhadur graet gantañ a zo bet gwellaet gant ar vistri-skol tamm-ha-tamm. Ar Yezhadur Nevez ne ra - eta nemet resisaat anezhañ. Dre vras, ar pennstur eo heuliañ urzh an niverennoù arabek, ha lakaat an anv, ma 'z eus, war-lerc'h an niver.

46

AR C'HEMMADURIOU

Kemmadurioù ar yezhoù keltiek, d' am soñj, a vez roet dezho gant ar yezhadurourien kalz muioc'h a bouez eget ma tellezont. Studiet aketus e tleont bezañ, a dra sur, gant ar yezhoniezh. Hogen, evit pezh a sell implij ar yezh skrivet er vuhez pemdeziek, furañ tra d' ober e ve marteze heuliañ skouer ar brezhoneg-krenn : chom hep o merkañ. Pe o merkañ diresis, evel al « liaisons » e galleg.

Ne vern. Merket e vezont. En iwerzhoneg da vihanañ ne zistreser ket stumm ar ger evel ma reer e brezhoneg, e kembraeg, e kerneveg hag e manaveg. Daou zoare-kemmadur pennañ a zo, unan anvet *sêimhiû* hag unan anvet *urû*. Da verkañ ar *sêimhiû* e lakaer *h* goude ar gensonenn : da skouer *brôg* « botez », *an bhrôg* « ar votez ». Da verkañ an *urû* e skriver stumm kemmet ar gensonenn dirak ar ger : da skouer *bord* « taol », *ar an mbord* « war an daol ».

Setu amañ un daolenn verr eus ar c'hemmadurioù pennañ, gant *sêimhiû* goude *mo* « va », hag *urû* goude *a* « o » :

bô, buoc'h	B/V	mo bhô	B/M	a mbô
pâirc, park	P/F	mo phâirc	P/B	a bpâirc
doras, dor	D/GH	mo dhoras	D/N	a ndoras
tarbh, tarv	T/H	mo tharbh	T/D	a dtarbh
gabhar, gavr	G/GH	mo ghabhar	G/NG	a ngabhar
cae, kazh	K/C'H	mo chat	K/G	a gcat
fuilh, gwad	F/	mo fhuil	F/V	a bhfuil
mac, mab	M/V	mo mhac		
saol, buhez	S/H	mo shaol		

Disheñvelderioù a zo en implij ar c'hemmadurioù hervez ar rannyezhoù, hogen ar Yezhadur Nevez a glask lakaat urzh hag unvaniezh, en ur gemer an hent eeunañ bep tro ma c'hell.

47

A-walc'h e vo reiñ ur skouer.

« Ur gudenn da ziskoulmañ oa kudenn kemmadurioù an anvioù kadarn ha gwan goude un araogenn hag ar ger-mell. *Sêimhiû* eo ar reolenn heuliet e *Cûige Uladh* : *ar an fhear* « war ar gwaz », *leis an pheann* « gant an doug-pluenn ». *Urû* a vez graet peurliesañ war an anvioù-kadarn e *Cûige Chonnacht* hag e *Cûige Mumhan* : *ar an bhfear*, *leis an bpeann*. Ne oa ket aes dibab etre an div reolenn e sell eus ar reizhded hag an eeunded. Hogen, dre ma hañval doare *Cûige Chonnacht* ha *Cûige Mumhan* bezañ an doare boutinañ, ha dre ma vez desket dalc'hmat er skolioù, hon eus soñjet e oa koulz e zegemer e labourioù ar Burev. Evit an anv-gwan goude un araogenn, *sêimhiû* a vez graet warnañ e *Cûige Uladh*, ne vern pe c'hourel pe wregel eo an anv kadarn a ya gantañ. E *Cûige Chonnacht* hag e *Cûige Mumhan*, ez eus *sêimhiû* mar deo gwregel an anv-kadarn, ha n' eus kemmadur ebet mar deo gourel : *ar an gcathaoir bheag chompordûil* « war ar gador vihan aes », *leis an bpeann môr fada* « gant an doug-pluenn bras hir ». E-giz-mañ ez eus an hevelep reolenn en dro-reiñ hag en dro-envel. Kavout a rae dimp e oa ar boaz reishañ hag eeunañ, ha degemeret eo bet eta da reol gant ar Burev. »

REN BUHEZ UR YEZH

Pezh a zo anat eo ez eus stourm peurbadus en istor diabarzh pep yezh. Ar yezh komzet a vez atav kemm-digemm, atav douget d' en em rannañ e rannyezhoù. Ar yezh lennegel a vez douget, en enep, da chom stag ouzh stummoù miret dre zoujañs ouzh an hengoun. Ar yezh, avat, n' eo ket tra ar werin hepken, na tra al lenneien hepken. Bez' ez eo ouzhpenn tra ar Stad. Degouezhout a ra, a vare da vare, ur poent ma rank ar Stad dont da hanterourez etre yezh ar werin ha yezh al lenneg.

Ne vez ket merzet ar stourm sklaer-tre en istor ar yezhoù bras. Perak ? Dre ma 'z eus er Stadoù bras benvegennoù galloudus o hanterouriñ a zeiz da zeiz : ar c'horfoù akademiek. Ne vez gwelet splann o levezon nemet dibaot-kenañ, da skouer, pa gemmer an doare-skrivañ, evel ma c'hoarvezas n' eus ket pell-pell

en Alamagn, en Itali, en Holland, e Brazil-Portugal.

Ar yezhoù bihan, hanter zilezet e-pad kantvedoù hir gant ar Stad ha renkadoù desketañ ar vroad, a zo disheñvel o flanedenn. Ar stourm etre ar yezh werinek hag ar yezh lennekañ a ya en-dro hep hanterouriezh al Lezenn. Ha pa dle al Lezenn dont war an dachenn-emgann, e rank skeiñ a-daol-trumm, a-gleiz hag a-zehou, didruez.

Embannidigezh Yezhadur Nevez an Iwerzhoneg a zo un taol bataraz.
N' eo ket, avat, un taol dall.

48

Adsavidigezh an iwerzhoneg, evel hini ar brezhoneg, a zo deuet en 19-vet kantved. En amzer-se e oa sanket don e spered an adsaverien ar gredenn e dreistelezhañ yezh ar werin, gant he gerioù « livus », he zroioù-lavar « saourus », war yezh al lenneien. Bourrañ a raent e livusted ha saourusted an iwerzhoneg hag ar brezhoneg evel m' o c'hlevent « diwar muzelloù ar bobl ». Se o deus displeget nospet gwech e levrioù ha pennadoù-skrid, savet ganto peurliesañ e saozneg pe e galleg akademiek eus an akademiekañ. Pezh a raent e saozneg pe e galleg a oa torfed, hervezo, ober en iwerzhoneg pe e brezhoneg. « Blaz an douar », blaz ar *seamrôg* pe ar brug, a ranke chom gant pep skrid aozet e yezh ar c'houer blev hir, kluchet e korn oaled e di-soul, o hiraezhiñ deiz ha noz d' an amzer gwechall.

En 19-vet kantved, avat, hag en hor c'hantved-ni, tud 'zo a gavas dezho e oa ret ober gant an iwerzhoneg hag ar brezhoneg yezhoù eus an amzer bremañ. Ar gerioù livus hag an troioù-lavar saourus a oa dister o zalvoudegezh e meur a dachenn, pa ranked kaout gerioù ha troioù-lavar resis. Ret e oa adstummañ ar yezh diouzh ar stumm-spered a vremañ, kempenn anezhi diouzh stern sevenadur ur bed nevez, pezh a zo bet anvet gant darn « skrivañ saozneg gant gerioù iwerzhonek » pe « skrivañ galleg gant gerioù brezhonek », ha n' eo e gwirionez nemet reiñ d' an iwerzhoneg pe d'ar brezhoneg neuz holl yezhoù seven hon amzer.

Da vezañ start e rank al labour kaout un diazez, an diazez-se ur yezhadur graet ivez diouzh ezhommoù an amzer. E Breizh, dre eurvad, e teuas sturierien-yezh pennek hag aotrouniezhus, evel Gonideg ha Vallee, n' o devoe ket aon da gleuzañ kaniou eeun-tenn ha reizhlinennek. En Iwerzhon, ne voe den heñvel outo, hag ar yezh a droellas e-giz ur vag distur war froudoù kej-digej an hengoun lennegel ha trefoedachoù ar werin. Setu perak e vouler e 1953 Yezhadur Nevez an Iwerzhoneg, tra ma voe moulet kentañ tres Yezhadur Nevez ar Brezhoneg e 1807.

Sturierien-yezh, ket sturyezhourien. Ar sturyezhouriezh, ar skiant a ziskouez penaos ren ha lezenniñ buhez ar yezhoù, a zo a-boan ganet. Sturierien-yezh a zo bet, avat, a-viskoazh : bep tro m' he deus bet ar Stad ezhomm anezho ; pe c'hoazh, pa ne oa ket a Stad, ar rumm tud a felle dezha reiñ d' o yezh galloud ur yezh Stad. Fazioù o deus graet alies. Fazioù Gonideg a zo anat ; fazioù Vallee a c'heller merzout ivez. N' on ket barrek da varn fazioù tud Burev an Droidigezh (hag e lavarer din o deus graet un nebeut fazioù). Koulskoude e kredan ez eo fur an hent heuliet ganto : eeunañ kement ha ma c'heller, hep mont re a-enep ijin ar yezh komzet.

49

Rak evit ur yezh vihan, a stourm kalet ouzh ur yezh vras, eeunder a zo nerzh. Ur yezh vras a c'hell bezañ fuilhet ha chom fuilhet, ha n' eus ket a zroug. Bez' ez eus e Bro-C'hall a-walc'h a vistri-skol hag a archerien da virout ar *choux*, ar *bijoux*, ar *genoux* hag ar *poux*. Ur yezh vihan a rank diskar pep skoilh ha kompezañ pep skoasell en he yezhadur, pa 'z eus tu d' hen ober hep gloaz. Yezhadur Nevez an Iwerzhoneg a zo un oberenn veur.

NOTENNOU DIWAR-BENN AR GOUEZELEG HAG AR YEZHOU ALL E BRO-SKOS

gant Per DENEZ
(Kendalc'h)

TREDE LODENN AR STOURM EVIT AR GOUEZELEG

1. - AR GOUEZELEG ER SKOLIOU KENTAÑ HAG ER SKOLIOU A EIL DEREZ.

Ar Gaelic School Society

Zoken pa oa an SPCK o stourm a-enep ar gouezeleg e voe kavet un nebeut protestanted evit sevel o mouezh a du gant ar yezh kozh ha goulenn ma vefe kenteliet ar vugale e gouezeleg : izili e oant eus an Iliz Dieub (Free Church) ha ganto e voe krouet ar Gaelic School Society (Kevredigezh ar Skol Ouezelek). Digoret ganto o zeir « skol-red » kentañ e 1811, o devoa 67 skol, gant 3.557 bugel enno, e 1816. Hogen enebiet e voe outo gant an SPCK, hag a oa galloudus-meurbet, ken na oa mui e 1872 nemet 38 skolaer en o servij (8 war an douar bras ha 30 en inizi), gant 1873 diskibl hepken da genteliañ. Brasoc'h kalz a voe avat levezon ar GSS eget na vije kredet diouzh ar sifroù : lakaat a reas kudenn ar gouezeleg dirak an holl ha rediañ zoken an SPCK hollc'halloudek da gemer preder ganti. E 1824, da heul labour ar GSS, e ranke renerien an SPCK anzav « e oa ur c'holl-amzer hag un dra didalvez a-grenn sammañ spered ar vugale... gant un niver sonioù saoz, marv hag hep ster ebet evito » ; hag en hevelep bloavezh e roe Iliz Bro-Skos an aotre da zeskiñ d' ar vugale lenn o yezh, en he skolioù, gant ma vefent lezet dieub da chom hep dont d' ar c'hentelioù gouezelek. Ken talvoudus-all e voe labour ar GSS evit pezh a sell ouzh al levrioù-skol : e 1811 e voule ar gevredigezh ar c'hentañ « Primer » gouezelek, o tiskouez evel-se un hent nevez d' an deskoniourien.

51

Ar Gouezeleg hag ar gouarnamant saoz

Unan eus ar pañfledoù kentañ - hag hep mar an hini kentañ-holl - diwar-benn kelennadurezh ar gouezeleg a voe embannet e 1828 gant Neil Mac Nish (The true method of preserving Gaelic, 72 bajenn) ha pennadoù e-leizh, skridoù e-leizh a zeuas da heul. Ma vije bet lezet gant Bro-Skos un disterig a frankiz evit pezh a sell ouzh he deskadurezh e vije bet roet buan d' ar gouezeleg, ha d' ar skoseg ivez, al lec'h o doa ar gwir da gaout er skolioù. E 1872 avat e kemere ar gouarnamant saoz ar skolioù kentañ dindan e renerezh, hag en e Education (Scotland) Act ne oa ket muioc'h anv eus ar gouezeleg eget pa vije bet anezhañ un *Education (China) Act* : lakaet e oa ar yezh er-maez a-grenn eus ar skolioù, ha tennet diganti zoken al lec'hig dister he doa bet betek-hen.

Ar GSS an hini eo, adarre, a grogas gant an emgann : e miz Kerzu 1874 e c'houlenne gant renerien an deskadurezh ma vefe aotreet ar yezh er skolioù, ha respontet e oa dezhi « e vefe studiet he goulenn gant evezh » un nebeut sizhunioù diwezhatoc'h (miz Genver 1875) e kase Kevredigezh Ouezelek Inbhirnis (22) - krouet e 1871- ul lizher-klemm d' an holl gazetennoù ha d' an holl renerien skolioù en Uheldirioù, hag en diwezh e oa goulennet kement-mañ e ti Kumunoù London : ma vefe digoret ar skolioù d' ar gouezeleg ma vefe krouet arnodennoù gouezelek evit ar skolaerien, ma vefe anvet gouezelegerien hepken evit ensellout skolioù ar gouezelegva. Da heul ar reuz-se e voe staget un notennig ouzh ar Code embannet gant an Educational Scottish Department : « er c'hornioù e-lec'h ma vez komzet gouezeleg e c'hellor barn meizerezh ar vugale eus an eil hag eus an trede klas (Standard II and III) dre lakaat anezho da dreiñ e gouezeleg ar pennad lennet ganto ».

Goude resev ur c'hlemm all digant ar GSS e tibabas an Educational Scottish

Department ober un enklask e-touez ar c'huzulioù-skol ; e miz Mae 1876 e voe kaset ur roll-goulennoù da 103 kuzul-skol er gouezelegva ; 90 a respontas : 25 a oa a-enep deskiñ ar gouezeleg, ha 65 a oa a-du, en o zouez 53 o lavarout e vefe aes-tre dezho pourchas kelennerien. Dindan renerezh ar 65 kuzul-se e oa 216 skol gant 17,000 diskibl.

Pa ne oa tu ebet da vont ez-digor a-enep da youl Skosiz e voe staget e 1878 div arroudenad ouzh ar Code :

« Arroudenn 17.1. Gant ar skol e c'hell bezañ paeet ur rener-studioù, ur c'helenner war ar gouezeleg, an embregerezh-korf, ar gegin, pe forzh peseurt danvez divoutin all... »

52

« Arroudenn 19. c. 3. Kentelioù gouezelek a c'hell bezañ graet e-pad an eurvezhioù-skol, pe gant ur c'helenner en deus testenioù-arnodenn, pe gant un den all bennak dibabet evit se.»

Anat eo gouzout, ne zeuas ket kalz skolidi da zeskiñ gouezeleg goude ma oa lakaet war an hevelep renk gant ar gegin, ha chom a reas ar yezh er-maez eus ar skolioù, koulz lavaret.

C'hwec'h vloaz diwezhatoc'h e oa savet klemm adarre gant ar Crofters' Commission, strollad-enklask anvet e 1883 evit studiañ doare-bevañ ha kudennoù ar verourien vihan an Inizi hag en Uheldirioù. En o danevell, embannet e 1884, e lakae an enklaskerien ur pennad a-zivout ar gouezeleg ha rust e oa barnet politikerezh ar gouarnamant. « Krediñ a reomp, » a skrivent evel klozadur, « en deus ar gouezeleg... ar gwir da gaout muioc'h eget un aotre bihan, ul lec'hig e traoñ ar bajenn kichen-ha-kichen gant an embregerezh-korf hag ar gegin. D' hor meno e tlefe ar gouezeleg bezañ anavezet evel unan eus an danvezioù-skol... ha dleout a rafe bezañ gouezet gwelloc'h eget pep tra all gant kement den a ra war-dro an deskadurezh er gouezelegva, pe evel enseller, pe evel skolaer, pe evel evezhier. » Pouez a voe gant evezhiadenn ar strollad-enklask hag e 1886 e oa lakaet ar gouezeleg war roll an danvezioù-skol (da lavarout eo e c'helle diwar-neuze bezañ kenteliet er c'hlasoù uheloc'h eget ar standard V) hag anavezet evel danvez evit an Intermediate Certificate. Hogen izel-tre e chomas niver ar vugale a studie ar yezh, « dre ma tiskoueze an ensellerien, en un doare trenk ha diboell, bezañ a-enep-krenn d' ar gouezeleg » (W. J. Watson).

Ne voe degaset netra ouzhpenn gant Code 1899 hag Education Act 1908. E 1914, oc'h ober e gentel gentañ e Skol-Veur Dun Eidin e lavare ar c'helenner W. J. Watson kement-mañ : « Ne vez ket aliet zoken d' ar vugale deskiñ lenn gouezeleg. Ne vez anavezet ar yezh nemet evel ur benveg da aesaat kelennadurezh ar saozneg. Gwir eo, pa brederier mat, n' eo ket a-enep d' al lezenn ober kentelioù gouezelek dirak bugale a oar dija ar gouezeleg. Graet e c'hell bezañ, ha graet e vez, amañ hag ahont. Hogen pa vez graet, e vez graet hep surentez ebet, evel dre guzh... Pell zo am eus lavaret va menoz diwar-benn an doare-se da ober ouzh ar gouezeleg : diboell ez eo e-keñver deskadurezh, ha truezus-bras pa zeuer da soñjal e mad hor bro ».

53

E-keit-se ne oa ket paouezet gant ar bruderezh. Er bloavezhioù 1910 ha 1911 dreist-holl, da geñver ar vouezhiadeg evit envel ar c'huzulioù-skol nevez, e voe stourmet a-zevri-kaer. E miz Meurzh 1916 (23) e kase An Comunn Gaidhealach un nebeut eus e izili da gaout ar sekretour-stad evit Bro-Skos ha da lakaat dirazañ ar goulennoù-mañ :

1. ma vefe anavezet ar gouezeleg evel an danvez pennañ en holl skolioù ar gouezelegva ;
2. ma vefe graet d' ar skolaerien deskiñ gouezeleg mat ;
3. ma vefe roet goprou uheloc'h d' ar re a vefe o labourat er gouezelegva ;
4. ma vefe savet ur C'huzul-Ren a-ratozh evit skolioù ar gouezelegva.

E 1918, pa oa al lezenn nevez war ar skolioù (New Educational Bill) o vont da vezañ votet, e voe savet ur c'houlennadeg gant an Comunn, hag e miz Gouhere e oa lakaet ar goulen-se, gant 18.487 sinatur warnañ, e daouarn ar sekretour-stad

evit Bro-Skos. A-drugarez d' al labour-se e voe staget ouzh al lezenn un nebeut gerioù diwar-benn ar gouezeleg : « Dlead pep rener-deskadurezh... a vo prientiñ ha lakaat dirak ar Ministrva ur raktres a-zivout ar gelennadurezh er skolioù a gentañ, etre hag eil derez (hep lezel a-gostez kelennadurezh ar gouezeleg er gouezelegva) ». Abaoe n' eus bet embannet (evel lezenn) tra nevez ebet.

(22) Roll an anvioù-lec'h gouezelek a gaver el levrig liesskrivet embannet gant Al Liamm. Ennañ ez eus ivez an taolennoù, ar c'hartennoù, ha roll al levrioù da studiañ. Goulenn al levrig gant ar sekretour. Priz : 154 lur.

(23) E 1915 e oa bet aotreet ar gouezeleg en arnodenn an Higher Grade.

NOTENNOU

HOR C'HENEILED. -

Ronan Huon hag Elen er Meliner o deus ar glac'har da gemenn deoc'h ez eo aet da anaon o zad Loeiz er Meliner, d' ar 25 a viz Gwengolo. Unan eus brogarourien diwezhañ ar strollad kozh e oa. An trubuilhoù a c'houzañvas war-lerc'h ar brezel e c'hlac'haras kalz, o tont war fin e vuhez, met ne rejont nemet kreñvaat e venoz vreizhek. Skouer ur brogarour reizh ha feal e chomo en hon eñvoriou.

Gant poan hon eus klevet e oa marv e Ploare tad hor c'heneiled Roje hag Andreu Gellec. Hor gourc'hemennou a genganv.

Gant poan hon eus desket ivez marv Olier ar Bihan tad Per ar Bihan, marvet d' ar c'hentañ a viz Here e Versailles. Pediñ a reomp hor mignon da grediñ e kemeromp perzh en e c'hlac'har.

D' an 2 a viz Gouhere ez eo aet da anaon e Dulenn Yann Bourc'his d' an oad a 33 bloaz. Y. Bourc'his, ur brezhoneger ampart anezhañ a oa en emsav abaoe 1937. Adalek 1945 en deus bevet en harlu, peurluviañ e-kreiz diaesterioù bras. Keuz o deus dezhañ ar re o deus bevet a-gevret gantañ e-pad ar 15 vloaz tremenet.

Roj ha Bernadette Gruber ezel Bas a zeu gant levenez da gemenn deoc'h ez eus ganet dezho ur verc'h vihan, Mari-Joze, e Missy-sur-Aisne, Bro-C'hall, d' an 22 a viz Eost.

Tangi, Malo, Lena ha Nolwen al Louarn a zo laouen da lavarout deoc'h o deus bet ur breur bihan Riwall, d' an 31 a viz Eost, e Kensi (S.-et-O.) Bro-C'hall.

An Itron ar Mason, gwreg hor mignon Roperzh ar Mason, a gemenn deomp eured he mab Herve gant an dimezell Fournier, e Sarzhao, d' ar 17 a viz Here.

Alain Goasdoue eus an Naoned, mab hor mignon F. Goasdoue, hag Yvette Lainé a zo bet euredet d' ar 26 a viz Here e Tregastel. Hor gourc'hemennou gwellañ d' ar priedoù nevez.

PROFOU.

- Sed roll ar profoù hon eus degemeret e-korf an tri miz diwezhañ :

MEZHEVEN.

- Yann Thomas, 1.000 lur ; J. Thomas, 100 ; F. ar Bleiz, 200 ; H. Leon, 1.000 ; J. Pinault, 4.000.

- War un dro, 6.300 lur.

GOUHERE.

- K. Perez, 500 lur ; Dll Pochat, 1.000 ; R. Kermene, 500 ; Yann ar Beg, 5.000 ; Dizanv, evit ar yezh, 5.000.

- War un dro, 12.000 lur.

EOST.

- Kelenner, 500 lur ; J. Auffret, 100 ; M. G., 125 ; Itron V. de Bellaing, 2.000 ; dastumet evit A. L. gant J. Morvan, 1.200 ; J. Radenag, 500 ; F. Kervella, 5.000.

- War un dro, 9.425 lur.

Abaoe derou ar bloaz hon eus bet 67.079 lur a brofoù. Trugarez d' hor c'heneiled kar-o-yezh, ret eo derc'hel soñj hor boa 79.500 lur a brofoù warlene d' ar memes koulz ar bloaz.

TRUGAREZ. -

Ret eo deomp menegiñ amañ anv unan eus hor c'houmananterien a zo o paouez kas deomp ur prof a 30.000 lur. Bennozh Doue eta d' an Ao. Tardy eus Pariz, en anv ar brezhoneg hag en hon anv evit e vrokusted dibar.

HOR MIGNONED A SKRIV. -

« Kaset em eus deoc'h va c'houmanant ha va frof evit ho kazetenn ken plijus hag ivez ken rouez : hag-en e vije an hini diwezhañ ? Amañ ne vez klevet nemet un nebeut gerioù brezhoneg ha peseurt brezhoneg, gwir n' eo ket kalz gwelloc'h ar galleg met lavaret e vez war un ton uheloc'h. Sklaer eo emañ gantañ an trec'h. Ha koulskoude n' eus ket diouer a rouanezed nag a zukezed, pep parroz he deus hec'h hini ha trouz a zo war ar Vreizhadelezh. Lakaet e vez e kement soubenn a zo, pe politikel pe sevenadurel ha trouz e ra ken e kredfec'h eo dihunet Arzur hag emañ o vont da skubañ dirak toull e zor, Alas ! n'emañ ket... Dalc'hit bepred war ho labour talvoudus, ma ne vez nemedoc'h e vo bepred unan. »
Dr N. G.

...HA RE ALL IVEZ. -

E galleg eveljust gant aon ne vefe ket komprenet gant an holl ur « vuoc'h » savet fall a skriv er « Soner » un nebeut buoc'hajoù diwar hor penn. War-lerc'h pennad R. Hemon « Kilañ pe mont war-raok » he deus kavet ar gazetenn vreizhat (ne farsan ket) « Ar Soner » an digarez da lavarout goude kunujenniñ R. Hemon ar pezh a soñj diwar-benn ar gelaouennig Al Liamm. Ne venegin amañ nemet ar pezh a sell ouzh hor c'helaouenn hag ar 400 didalvez a zo koumanantet dezhi. Setu ger evit ger al lodenn lipousañ eus ar pennad : « Tous tant qu'ils sont, aussi infatués d'eux-mêmes et assurés que leur travail (sic) est indispensable, le seul intelligent, et dont les résultats immenses rayonnent sur la Bretagne entière ! ! ! Je ne suis pas bien curieux, mais je voudrais savoir ce qu'ils foutent ! Si c'est là toute leur action, de publier trois ou quatre fois par an quelques pages (islinennet ganeomp) que quelques durs de durs initiés dévorent avec passion et que 99.999 Bretons sur 100.000 sont incapables de déchiffrer, elle ne pèse pas lourd ! »

Ma komprenan mat e vije gwelloc'h deomp serriñ hor stal. Ar c'helaouenner « ar vuoc'h » (ra 'z 'aio da vreskin, ma kompren ar ger chimik-mañ) n' en doa ket ezhomm da lavarout deomp n' helle ket lenn « Al Liamm » rak gouzout a reomp mat ne oar ket a-walc'h e yezh vroadel evit he c'homz er gêr... nag er-maez.

Notenn : Moarvat e ra ivez ar vuoc'h ur fazi bennak. Hervezi - pe gentoc'h hervezañ - n' eus nemet 1 breizhad war 100.000 a zo gouest da lenn Al Liamm. Peogwir hon eus 400 koumananter, e tle bezañ 400 gwech 100.000 breizhad, da lavarout eo 40 milion anezho. Petra gortoz avat, digant un den na oar ket zoken kontañ betek c'hwec'h (Al Liamm a vez embannet 6 gwech ar bloaz, n' eo ket teir pe beder) ?

AR BEDENN EVIT AR VRO. -

« Ar bedenn evit ar Vro » a zo ur gannadig renet gant an Ao. Floc'h. Savet eo bet ar bedenn-se evit silvidigezh speredel ha korfel ar vro. Setu komzoù Maodez Glanndour : « Bez e c'hellomp kalz evit Breizh o pediñ evit he dasorc'h : Doue eo mestr an Istor. Skoit ouzh an nor, ha dre forzh skeiñ e vo digoret deoc'h. Hep kontañ ma roio deoc'h fiziañs ha nerzh-kalon e kement a rit evit Breizh. « Plijout a rafe din ivez e vefe ar c'hannadig-mañ en tu da eskemmañ kenetrezomp soñjoù ha mennadoù. Petra c'hortozit da skouer kaout er c'hannad-mañ ? Daoust hag e c'hellfemp sevel etre tud an unvaniezh lennadurioù-tro, dre lakaat da vont studiadennoù, troidigezhioù, traoù ha n' hellont ket bezañ liesskrivet, met a zo aes da skriverezañ e meur a skouerenn ? Pe kentoc'h testennoù eeun da lenn, pedennoù dibabet ? Ho respontoù a c'hell hon heñchañ. »

Rener : An Ao. beleg Loeiz ar Floc'h, Pensionnat - Saint-Pierre, St-Brieg.

56

AR BIBL BREZHONEK. -

Setu kant vloaz 'zo dres e 1853 e oa embannet e Gwengamp, e ti Jollivet, un Testamant nevez, hep anv oberour. Ul levr rouez a-walc'h eo deut da vezañ. Savet gant ur beleg eus Lanrodeg. Siwazh ! n' eo ket brezhoneg dispar. Dont a rae war-lerc'h an Testamant nevez protestant, moulet e ti Edouar Anner, , Brest, e 1851 ; war-lerc'h Testamant nevez ar Gonideg a oa bet lakaet e gwaskerez e Angoulem er bloaz 1827 (Bibl Santel ar Gonideg ne zeuio nemet diwezhatoc'h, 1866, e ti Prud'homme, St-Brieg). Ret eo anzav n' eo ket splann an holl labourioù-se nag e-keñver ar yezh, nag evel troidigezhioù e-keñver ar vammskrid.

Kalz gwelloc'h eo ar pezh en devoa graet an Ao. beleg Yann Willou Herri, hag embannet e 1849, e Kemperle. Met perak n' eo ket aet en tu-hont d' ar Genes

pe Levr ar C'heneliez ? Un destenn a dalvoudegezh hor bije dija.

Chom a rae eta al labour d' ober. Setu perak, warlene e teue er-maez levrenn gentañ un droidigezh nevez : Aviel Sant Mazhe. Degemeret mat eo bet gant ar vrogarourien ha kalz a veuleudi hon eus bet diganto. Hogen nebeut-kaer a skouerennoù a zo bet gwerzhet e-touez ar veleien hag ar bobl. Ar sin eo e vez dilezet muioc'h mui ar yezh ganto. N' hellomp ket gortoz gwerzhañ ouzhpenn 400 eus an avieloù a chom da voulañ, ha pa lavaran 400 ez on brokus. Setu perak evit ar peurrest eus ar Bibl n' hellomp nemet liesskrivañ.

E-giz taol-esa war ar poent-se emañ o paouez dont er-maez ul levrig eus an Testamant Kozh, Koheleth, an Eklesiast mar 'd eo gwelloc'h deoc'h. War e lerc'h e teuo Diskuliadur Sant Yann, a zo bet kaset d'ar roneo.

Aviel Sant Yann a zo ivez etre daouarn ar mouler abaoe pevar miz. An droidigezh aozet gant an Ao. Klerg a zo d' am meno, eus ar c'hentañ.

Evit kaout embannadurioù ar Bibl brezhonek, o goulenn hiviziken digant an Dimezell St-Gall de Pons, 48, rue des Salles, Gwengamp, C.C.P. Rennes 519-40. Aviel Sant Mazhe a zo 280 lur ha 30 lur evit ar mizoù-has. Koheleth a goust 80 lur hag 20 lur evit ar mizoù-kas. Pa gemerer meur a skouerenn war un dro, kontañ 10 % evit ar mizoù-kas.

Maodez Glanndour.

AR MABINOGION. -

Skeudennoù ar Mabinogion embannet en hon o niverenn diwezhañ a oa diwar dorn Meirion Roberts, prestet deomp gant Urdd Gobaith Cymru. A wir galon e trugarekaomp Syr Ifan ab Owen Edwards hag an Dimezell Gwennant Davies.

ANDREV GEFFROY. -

Gant levenez hon eus klevet e oa bet torret ar c'hastiz d' ar marv. Ar varnedigezh avat a zo kemmet da ugent vloaz galeoù ha pezh a c'houlenn A. G. n' eo ket truez met reizhder. Salv ma teuo buan er-maez eus an toull-bac'h ha ma vo graet buan e brosez en-dro.

DEIZIADUR 1954. -

Deut eo an deiziadur nevez er-maez. Un dresadenn gaer-tre a zo bet graet gant hor c'henlabourer mat an Timeur. E tri liv emañ, roz, gwer ha limestr ; an dresadenn a zo bet graet diwar ur potailh eus an Alre. Skouerennoù 'zo e vo merket « bloavezh mat » war o c'hein. 20 lur ar pezh. Skrivañ d' ar rener pe da Ber ar Bihan.

57

« **DOUAR BREIZ** » eus Pariz a voul muioc'h mui a bennadoù brezhonek. Koumanant 400 lur. 3, rue du Départ, Paris (14e). C.C.P. Paris 8301-85.

AN ERMAEZIADeg BREIZHAT gant an Ao. E. Gautier, beleg a zo trede lodenn tezenn an Ao. Gautier. Kavet e vo e-barzh al levr stad ar Vretoned divroet hag ar broioù dibabet ganto. Al levr evel an daou moulet a-raok a zo e gwerzh e ti an oberour : 233, rue de Vaugirard, Paris (15e).

AR BREZHONEG ER C'HENWERZH. -

Yann ar Beg, apotiker e Kemper, a werzh sac'hadoù louzoù evit lazhañ ar melc'houed. War ar seier bihan ez eus skrivet kement-mañ « Al louzoù-mañ mesket gant brenn eo ar gwellañ hini a c'heller kaout da lazhañ didruez ar melc'houed a ra kement a zistruj d' al legumaj ha d' ar bleuñv ».

BRUD DA VREIZH EN ESTRENVRO. -

En he niverenn eus miz Gwengolo 1953 ez embann ar gelaouenn « De Tsjerne » ur pennad gant Per Denez diwar-benn Tangi Malmanche. Ur pennad diwar-benn Roperzh Ar Mason, gant Per Denez ivez, a oa bet embannet e niverenn miz Gouhere 1952.

PROSPER PROUX. -

N' eus ket pell ez embanne « Al Liamm » ur ganaouenn gant Prosper Proux eilskrivet gant T. Jeusset. An deiz all, o furchal e-touez paperoù kozh, em eus kavet ur « Pesk Ebrel » a zo bet kaset da Brospere Proux, n' ouzon gant piv ha n' ouzon e pe bloaz. Setu aman ar ganaouenn.

(E penn uhelañ ar bajenn ez eus bet treset skeudenn ur peskig.)
War an ton gallek : Gastizelsa.

Pesk ebrel out na p' ac'h eus va digoret
O pesk a-walc'h !
Higennet out gant ur gozh linenn dorret
Hep reun na dalc'h.
Ha koulskoude er gêr vras a Werleskin
E leverer :
Ma 'z eus er bed ur spered lemm, ur paotr fin
Eo Prosper !

Ha n' int ket sot, ar Werleskiniz kaezh
War ar poent-se.
Se oar an holl, en kêr ha war ar maez
Koulz evel te.
Kent, pa vije klevet kanañ son nevez
En hor c'harter :
Piv 'n deus hi graet ? Ne oa nemet ur vouezh :
Prosper ! Prosper !

58
Allas ! Siwazh ! Kollet en deus e vombard
Hag e fleüt.
Deus e sonioù, memes en devezhioù lart,
N' eus ken a vrud.
Ne chom gantañ nemet danvez ur sutell,
Ur sutell berr ;
Marteze mat evit ober ur stivell.
Paour-kaezh Prosper !

Lennet em eus e-barzh ar fabloù Rikou
Na diwar-benn
Ul leon gozh a oa brevet a daolioù
Gant un azen.
E Kernev oa Penn-kentañ an holl varzhed
En e amzer,
Daoust brennañ hag ul Leonard louet
'Gailho Prosper ?

Mes gant ar c'hazh n' eo ket fur d' al logodenn
Mont da c'hoari.
Na d' ar c'honikl mont da sevel e lost gwenn
Dirak ar c'hi.
D' ar bolez kaezh m' en deus tapet al louarn
E kousto ker !
Gwelloc'h din-me kluchat ha koach ma skouarn.
Noz vat Prosper !

Daoust ha respontet en deus Prosper Proux un dra bennak ? Marteze e oar unan eus
hol lennerien. - P. D.

IMPLIJ AR BREZHONEG EEUN. -

Ar c'hentelioù brezhonek gant skouted Bleimor a zo bet, war bouez nebeut,
un dro wenn betek hen, ret eo hen anzav. Ur strollad paotred ha merc'hed a zesk
ur gerig bennak, ur frazennig bennak, un dro-lavar ankounac'haet prim. Netra
ken. Doug d' ar yezh a vez roet dezho e-giz-se ? C'hoant ar brezhoneg ? Marteze.
Hag an Ifern a zo pavezet eus ar c'hoantoù-se.

Ne gomzan ket eus ar re a oar ar brezhoneg a-vihanig pe a gav dezho hen
gouzont. Reoù a zo hag a bleustr e skeud o c'hambrou. Reoù zo hag o deus kroget
gant hent kleuz serz ha gleb ha leun a hud an Adkavout Breizh. Distank a-walc'h
ar re-mañ, brientinien ha marc'heien o sevel diouzh an niver bras. N' eo ket
evit ar re-mañ e skrivomp, dezho da vonet gant o lañs betek o fal. A-du arall o
labour a c'hell bezañ labour Bleizimor ha Bleizimor broudet ha sturiet zoken
gant o zierned.

Ar brezhoneg a zo mat d' an holl ha ne deo ket d' an « happy few » hepken o deus desket anezhañ adal o c'havell, na d' an dud a galon-se, a gomzen anezho, hag o deus torret an nor d' e gastell burzhodus, met ivez d' an engroez, d' ar re zo chomet e toull an nor.

Perak ne zesk ket ar re-mañ brezhoneg ? Tud 'zo a n' o deus ket a amzer war a lavaront. Tud 'zo n'int ket evit deskiñ yezhoù. Ne c'hell ket an holl bezañ war ar studiñ, na petra 'ta ! Ha ne c'hell ket an holl bezañ tud a galon siwazh !

Me 'gav din kentoc'h n' o deus ket ar re-se desket brezhoneg dre ma n'eo ket ar brezhoneg evit bezañ desket dezho. Ar brezhoneg skrivet adalek Gwalarn hag Abherve zoken a zo bet ur yezh tud desket. Met bremañ m' eo bet glanaet ar yezh, roet dezhi un diazez start e c'hell Gwalarn distreiñ d' ar werin.
59

Setu ster ar brezhoneg eeun. Diouzh e repu a Iwerzhon, e kas deomp Roparz Hemon ur benveg nevez, skañvoc'h, eeunoc'h met miret gantañ e berzhioù pennañ a zo an arm gwellañ bet roet morse da stourmerion ar yezh : ur brezhoneg a c'hell bezañ desket, disamet eus pouez ar gerioù (ennañ 1.400 ger hepken, hag an hanter anezho da zeskiñ evit gwir).

Gallout a ray pehini avat, goude bezañ pleustret war ar brezhoneg eeun en em lezel da vont pehini en e vag war lenn ec'hon ar brezhoneg diharzh hag a vo neuze ur c'hoari evito.

En ur ger berr, ret eo ober gant ar brezhoneg eeun hepken e Bleimor. En ur ober ur gentel eus ar c'h- « Cours élémentaire » bep gwech e vo peurwelet al levrig a-barzh fin ar bloaz. Un hanter-urvezh pe zoken ugent munud a vije a-walc'h en ur lakaat an dud da ober o foelladennoù er gêr. Met kalz gwelloc'h e vije o lakaat d' o ober diouzhtu war al lec'h. E pepdoare ret eo ober kentelioù dre skrid ha mar deo posubl gant un daolenn-du. Kentelioù dre gomz ne dalvezont alies da netra graet ma vezont alies dreist penn-biz.

Daoust hag e c'hellomp aberzhiñ tregont munutenn bep sizhun da seveniñ hor c'hefridi-skouted pouezusañ evit ar mare : deskiñ brezhoneg ?
Y. Bouessel du Bourg.

KLASK 'ZO WAR NIVERENNOU FEIZ HA BREIZ. -

Klask a reer da brenañ niverennoù kozh eus « Feiz ha Breiz » :

1927 : miz du ;

1923 : gouhere, here

1921 : ebrel, gwengolo, here

1920 : genver ;

1919 : eost, gwengolo, du ;

1914 : genver, gouhere ;

1913 : a bezh ;

1912 : meurzh, ebrel, east, gwengolo, du, kerzu ;

1911 : genver ;

hag ar bloavezhioù a-raok

« Arvorig » : 1913 : kerzu ; 1914 : mae, even ;

« Dihunamb » : 1925 : eost (niv. 70).

Bez' e c'heller kinnig en eskemm :

« Feiz ha Breiz :

1938 : klok ;

1939 : genver, ebrel, mae-mezheven ;

1940 : genver,

« Dihunamb » : genver 1933 da veurzh 1935.

« Sav » : niv. 2, 3, 4, 8. Kas. ar c'hinnigoù da Ronan Huon.

AOGUST BRIZEUG, marv div wezh...

Setu 150 vloaz d' an 12 a viz Gwengolo 1803, e oa ganet Aogust Brizeug en Oriant:

Nemet, a gredan, ur pennad buhezek ha diellek embannet e galleg e «Liberté du Morbihan», edan sinatur J. Kerven, ha neuze marteze, al linennoù-mañ da heul, n' am eus ket klevet grik, en dibenn-hañv-mañ, diwar-benn ar Barzh « blev melen », a zo kousket, du-hont, e-kichen lenn-vor an Oriant, e bered ar Garnel, edan e zervenn.

« 'Tal va bez, tud yaouank, c'hwi 'lakay un dervenn. »

Tud yaouank a zo bet, ya, un amzer bennak, hag o doa skañvaet o yalc'h evit degas d'e vro, korf ar paour-kaezh barzh, marv du-se er C'hreisteiz...

Tud yaouank a zo bet... evit sevel dezhañ ur bez, 'lec'h emañ bet kizellet war ar maen, dremm ledrin Huñvreer an Arzhanou.

Tud yaouank a zo bet... evit lakaat war e vez un dervenn 'lec'h ma kan avel hor bro.

Tud yaouank a zo bet... evit lakaat ur skritell er Vouster : « Ti Mari er Vouster ».

...Ha da sevel war vordig ar Skorv, e-tal Pont-Kerlo greunvaen an dalc'h-soñj.

...Ha da lidañ, goude, d' an 12 a viz Gwengolo 1903, kantvet deiz-ha-bloaz ganidigezh Aogust Brizeug.

Met hiziv ?...

Emen an diaoul emañ spered ar rummad-mañ ?

Trouz a-walc'h a zo bet graet du-hont ha du-mañ e-pad an hañv jabadao ha cholori.

Met ni n' hon eus ket kavet, na war ar bez, nag ouzh troad ar peulvaen, an disterañ bod brug, hag a vefe bet lakaet aze gant dorn ur « Vari » bennak.

Sonerezh biniou a zo bet evit an « douristed », met Brizeug a zo bet ankounac'haet : n' en deus bet na bleun, na pedenn...

Ha siwazh !

« Hennezh a wir galon, 'gare ar Vretoned. »

Ha kollet e vefe betek ar soñj eus ar re a zo bet ar re gentañ war an hent ? Ar re o deus boulc'het al labour ? Ha pasket deomp lodenn eus o c'harantez evit hor Yezh, evit hor Bro ?

Gouzout a ran...

Brizeug, evit meur a unan a zo deuet « er-maez a c'hiz ». Met ar c'hrad vat dleet dezhañ ?

Kollet eo da lod kaer betek ar soñj eus stad ar brezhoneg setu kant vloaz 'zo. Soñj eus ar brud enorus graet endro da Vreizh ha d' ar Brezhoneg gant ar Gonideg, Brizeug ha Kervarker, p' o doa roet d' anaout d' ar bed lennegel sebezet o oberoù kentañ !

Ha droed en defe meur a unan d' en em ziskleriañ dizonet-fet ag ar re-se ?

Aon am eus kentoc'h na vefe troet spered ar re yaouank, ar rummad nevez, da c'hoarielloù all !

Ha marteze, ha setu an euzhusañ, n' anaveont ket Brizeug. Lakaet hag e vefe bet biskoazh anavet gante !

Disoñjet pe dianavet ! Pe 'vern ?...

Ur spont eo gwelout digasted pe diouiziegezh an dud.

N' emañ ket ar re yaouank ar re gablusañ mar n' anaveont ket na « Telenn Arvor », na « Furnezh Breizh ». Nann !... Met ar re a zo karget, pe a gemer karg da zeskiñ dezho. Rak an douar, a gredan, n' eo ket fall. Met an haderion, ar Wir Haderion, n' int ket stank, ha ne vint ket harpet. Ma vez kavet arc'hant d' ober meur a dra, e tlefe bout kavet ivez evit an deskadurezh... Ni holl a zo kablus. Ni holl, a zo morgousket...

Nag a labour d' ober !...

Un druez...

Brizeug a zo marv div wezh...

Job JAFFRE, 15 a viz Here 1953.

AL LIAMM
Tir na n-óg

NIVERENN 41

Du – Kerzu 1953

TAOLENN

PER DENEZ, Hent hor barzhoniezh	7
P. D., Diskleriadurioù	15
BREZHONEG IVONET OMNES	17
BUHEZ MABDEN	18
TREMENVAN AN ITRON WERC'HEZ VARIA	19
PEMZEK LEVENEZ MARIA	20
NOLENN GOZH, embannet gant Tangi GWEGEN	22
TAD MIKAEL AN NOBLETZ, Ar Baradoz	24
TAD JULUAN MANER, Mab-den Soñjit	26
PER NOURI, Noelenn Nevez	27
KANENN-DAOU	28
JOAKIM GWILHOM, E'it Miz Mari	29
YANN WILHOU HERRI, Kaerder an Itron Varia	30
A. BRIZEUG, Mari	31
Al liorzh	32
AR JOUBIOUS, D' am buhez	33
PROSPER PROUX, Ar Fubuenn, lestrig a vrezel	35
GWILHOU RENAN KERAMBRUN, Gwrac'h Ahez	37
KERVARKER, 'Vel un aval e beg ar wênn	39
Kanaouenn an Anaon	40
Ar Chouanted	42
FANCH AN UHEL, Diskuizhadenn	43
IANN MARI AR IANN, Kastell Tonkedeg	44
YANN WILHOU, Evit bevañ gant levenez	46
Tad-kozh da sul	47
NARSIS KELIEN, An amzer da zont	49
CHARLEZ GWESNOU, Setu ar c'hloc'h o tiñsañ glas	50
F. AR MAE, D'ur mignon	52
E. ERNOD, Berr eo hor beaj	53
IVONIG PIKARD, Ar vered kozh	54
ANATOL AR BRAS, Janedig an Dizes	55
F. AL LAE, Va bleuniennig a zo marv	57
Du eo an deiz ha du an noz	59
CHARLEZ AR BRAS, Son nevez war un danvez kozh	61
AR SPERN GWENN	62
AR ROZENN	63
FRANSEZ VALLEE, Ar gorventenn	64
PER PRONOST, O palarat	65
ERWAN BERTOU, Pa zeu, d'abardaez-noz	66
HOLLENT AR GARREG, Diskar-amzer	67
RONAN A GERMENE, Pa vin marv	68
CHARLEZ AR GOVIG, Ar Roc'h-Allas	69
PIER LAURANS, War vlev du	70
War ur plac'h mut	71
LOEIZ GOURLET, Me a garfe	72
AR YEODET, Pedenn ar Mousig	73
LOEIZ HERRIEU, Peoc'h al lanneg	75
FRANSEZ JAFFRENOU, Pok ar mintin	77
Ar c'han a gane Maggi	78
YANN FRANSEZ JAKOB, An Eostig	80
Ar Falc'hour	81
JORD AR RUMEUR, Devezh Hañv	83
IVON KROG, Kousk ar Mabig Jezuz	84
YANN BER KALLOK'H, Pedenn en deñvalded, III	85

Ma c'halon zo e Breizh-Izel	86
E. AR ROUZ, Ebrel	87
ABEOZEN, Diskar-amzer	88
Rozenn miz Du	89
Galv da briñs ar C'hornog Aour	90
YANN AR C'HAMM, An neizh dilezet	91
YOUENN DREZEN, Mintin war an erin	92
Bremaik e nozo	93
Susinio	94
JAKEZ RIOU, An Tousegi	95
Serr-Not	96
ROPERZH AR MASON, E Kervoial	97
Ar Sikarned	98
ROPARZ HEMON, Al liorzhus espar	99
Ar rozenn du	100
Kimiad	101
Kanenn vrezel	102
YANN EOZEN JARL, Frankiz	103
FARNACHANAVAN, Diavaez	104
ZAVIER LANGLEIZ, Ar feunteun zon	105
FANCH ABGRALL, Jabadao	107
An amzer gollet	108
ALAN, Noz avelek	109
BENEAD, Frouesha	111
GWILHERM BERTOU KERVERZHIOU, Kan an noz	112
Rinenn XX	113
Y mae 'r eneth	114
MAODEZ GLANNDOUR, Beg ar Raz	115
Gwiadoù loar	116
Menez Bre	117
An eur-se zo ken tost d'ar peurbad	118
GAWAIN, Levenez	119
Ezvezans	120
URIEN RIWALLON, Pedenn ar Varc'hegourien	121
YANN GWICHAOUA, Ar Garantez nijet kuit	123
YANN SOHIER, E-tal ar groaz	125
FANT R. MEAVENN, Levenez kreñv	127
Soñjet em eus	128
DIVI-KENAN KONGAR, An hañv o tont	129
Ma' z afemp-ni	130
REUNAN AR MOUGN, Bisigoù Mareñv	131
P. M. MEVEL, D'unan dianket war an hent bras	132
DIES IRAE	133
YANN BLERGER, Var hent	134
F. R. TANGI, Ec'hoazadoù	136
PER DENEZ, 3	137
31 a viz Kerzu	138
RONAN HUON, Marv out	140
Barzhoneg e miz Gouere, Diviz	141
Notennoù	142

LIAMM - TIR NA N-OG

Barzhaz

kant barzhoneg berr

1350 - 1953

Ar materi a studian,
P' e brederian a gavan garv ;
Goude hon holl fed er bed-mañ
Diwezh pep unan eo ar marv.

(Enskrivadur eus ar XVvet kantved war un treust en un ti-soul e-kichen
Sant Nikolaz ar Pelem.)

HENT HOR BARZHONIEZH

Koshañ skrid brezhonek deut betek ennomp a zo gwerzennoù. Awenet ma oant gant un divjod gwenn hag un daoulagad glas, ar gwerzennoù-se a oa enno, evit hol lennegezh, un diougan kaer a varzhoniezh karantezus. Gwir e voe an diougan en ur c'heñver gwerzoniezh, ma n' eo ket barzhoniezh, ez eo hol lennegezh tost penn-da-benn. En ur c'heñver all, avat, ne voe morse falsoc'h hini : ma 'z eo bet awenet hol lennegezh a-wechoù gant ar garantez, n' eo ket sur gant ar garantez evit ar merc'hed.

Ar varzhoniezh, a lavarer, a zo un arouez a yaouankiz. Met yaouankiz a rank kreskiñ. Hag hol lennegezh a zo chomet gwall-bell bugelig. Ret eo gortoz Paskal Kerenveier evit kaout ur skrid lennegel e komz-plaen, ha Lan Inizan evit kaout ur romant a dalvoudegezh. Ha c'hoazh, n' eo ket war wellaat ez eo aet gant an amzer hor barzhoniezh, ha hi hor pinvidigezh nemeti : war zisleberañ, ne lavaran ket. E-giz un den a vije aet kabac'h a-raok bezañ tizhet morse an oad gour. Ar barzhonegoù kentañ, evel Buhez Mab-den, a oa anat enno roudoù un arz ar gwerzaouañ deut d' ar skrivagner dre hengoun, met buan e kouezher e lagenn ar c'hantikoù savet prim ha dievezh, hag o deus graet o reuz dreist-holl en triwec'hvet hag en naontekvet kantved : lagenn an digened hag an diijin.

Ma 'z eo bet unton hol lennegezh dre ar stumm, ez eo bet ken unton all dre an awen. Ul lennegezh a relijion ez eo, evel n' eushini all ebet marteze er bed a-bezh : en aridennad hir-spontus a werzennoù mat pe fall a zo bet legadet deomp gant hor misterourien ha kantikerien a bep eskopti e klaskfed en aner dek poz awenet gant kened ar maeziou, kan al laboused, pe ur soñj lik all bennak dizañjer a seurt-se. En enep : zoken pa fell d' ar barzh komz eus joa an natur, ne gavo keñveriadur nemet gant joa an iliz : miz Mae n' eo ket miz Mae an hini eo, met miz Mari. Pa zibab I. M. ar Iann gouestlañ ur varzhoneg d' ar Rageost ez echu anezhi evel-hen :

8

Kristenien, tud birvidik, eomp holl d' ar vered,
Stouomp holl d' an daoulin war bez hon tud karet ;

ha d'un all diwar-benn an Hañv e kav ar c'hlozadur-mañ :
Dastumomp eostoù fonnus da gas d' ar Baradoz :
Honnezh eo ar wir solier d' an holl, yaouank ha kozh.

Lennegezh a relijion : met n' eo ket lennegezh ar relijion. Ne seblant ene Breizhiz bezañ bet e kenson nemet gant tuiou zo eus o feiz. O, anat eo gouzout, sevel a reer kantikoù evit an holl ouelioù hag evit an holl sent. An darn vrasañ anezho, avat, a zo goular, dre ziouer a from don muioc'h eget dre ziampartiz werzoniel. Teir zestenn hepken o deus lakaet hor gwerzaourien gozh da dridal e gwirionez : Nedeleg, ar Marv, gant ar pezh a zo en tu all dezhañ, hag ar Werc'hez Vari; testennoù hag a oa, dre o c'hevinelezh, tonket da zedennañ speredoù troet d' ar burzhodus.

Istor hol lennegezh kozh n' eo, evel hini hor bro, nemet istor un diskar. Koll a reas buan hol lennegezh he stummoù prizius : en ur vro hag a oa aloubet, muioc'h-mui bemdez, gant an entren, ne c'helle ket ar werzaourien, dilezet gant an uhelidi ha mistri an argant, skoliañ diskibien, hag en em goll a reas hor skrivagnerien en drevezadur eus an oberennoù gallek an aesañ hag ar marc'hadmatañ - re de La Fontaine er penn-kentañ holl. Ha war un dro gant an diskar e-keñver stumm e teuas ivez an diskar e-keñver menoz : feiz virvidik ur Grennamzer hag a badas koulskoude pelloc'h e Breizh eget e lec'h all a steuzias muioc'h-mui evit ober plas, re alies, da zereadegezh pilpous ar boazioù diazezet-mat. Hag, en diwezh, gant ar boellvestroni hag ar c'hredennoù politikel a gleiz o c'hounit tachenn en hor bro evel e pep bro all, ez en em gavas buan ar gantikerien dibourvez eus atiz un engroez a yezh hag a spered ganto, hag e kouezhas hor barzhoniezh relijiel er stad toc'hor a anavezomp : un adskeud ken eus stad hor yezh e-touez katoliked ar vro.

Pa vez diskar, avat, e vez atav tud o klask adsevel, hag ar striv kentañ da reiñ lufr ha nerzh adarre d' hol lennegezh a voe graet, en amzer ar Gonideg, gant Kêrvarker ha Brizeug. En un doare rust a-walc'h on troet da varn an dud a gred, pe a ra van da grediñ, e c'heller saveteiñ ur vro dre ar varzhoniezh, met aze n' emañ ket an dalc'h evit bremañ, ha barzhoniezh an daou skrivagner-se a fell din prizañ, n' eo ket e-keñver dazoned ar vro, met e-keñver dazoned ha lennegezh. An destenn gozh, ar relijion, a zo bev-mat c'hoazh ganto, met daou dra nevez a zegasont : Brizeug a zegas ar garantez, ha Kêrvarker ar garantezvro. Daoust ma n' en deus ket Brizeug skrivet kalz, ha daoust ma n'eo ket bet ur barzh kreñv, evel ne oa ket un den kreñv, e lak ur pezhig evel Mari, en hor barzhoniezh ken gollo betek-hen a romantelezh karantezus, un notenn fresk he dije gallet bezañ an notenn gentañ eus ur sumfonienn veur en enor d' ar Merc'hed. Gant Kêrvarker ez eo disheñvel-krenn an awen, hag en e Varzhaz Breizh n' eo ket ar pezhioù karantez hag a zo ar re wellañ, pell ac'han : troet e oa e spered d' ar c'hurioù-brezel ha d' ar veurded istorel hag evel barzh broadel eo e chomo atav bras e vrud.

9

Perak, avat, e c'hwhitas, a-benn ar fin, an emsav krouet ganto ? Perak ez adkouezhas hor barzhoniezh el lagenn a oa o paouez sevel diouti ? An abeg n' eo ket lennegel : an abeg a zo politikel. Ar fazi o deus graet emsaverien gentañ an dasorc'h a zo bet soñjal e c'helle al lennegezh bezañ distaget diouzh ar politikerezh, e c'helle ur sevenadur bezañ ha teurel bleunioù hep skoazell ur stad. Tonket e oa da varzhed na felle dezho - dre zigalon, 'm eus aon - bezañ barzhed hepken, da varzhed a nac'he kemer kiriegezh e stourm pemdeziek, ar bobl evit he bara hag he frankiz, tonket e oa dezho koll ar santadur eus ar vuhez, from ar ret hag ar rekis a zo diazez pep barzhoniezh. Dont a rejont buan d' en em blijout el lavaredoù divoued, er skeudennoù teuc'h, er stummoù diriskl hag, a-se, dihoal. O brogarantez, dre ma felle dezhi bezañ tra a varzhoniezh hepken, a dec'has buan kuit eus o barzhoniezh, hag en he flas ne chomas nemet ur santimantalerezh heugus diwar-benn ur Vreizhizel a huñvre, a oa o vont a-dammoù dindan taolioù lanv an araokaat.

An aon-se rak ar vuhez eo a ra da varzhoniezh an naontekvet kantved brezhonek bezañ ken gollo ha ken dister. Met gwashoc'h a voe c'hoazh : dre na felle ket d' hon emsaverien stourm evit o bro hag o yezh en doare nemetañ a c'helle bezañ efedus - da lavarout eo en doare politikel - e klaskjont stourm evito dre ar varzhoniezh :

Krenet war ho tivhar, tud lorc'hus a Vro-C'hall...

'Glevet ket e pep lec'h o kanañ ar varzhed ?

a skriv unan hag a reas, dre chañs, traoù talvoudusoc'h ha nebeutoc'h c'hoarzhus eget ar varzhonegig anvet Krenet ! Eus ar c'hoant da levezoneñ speredoù Breizhiz en un doare diriskl - evit al levezoner - e teuas an euzhenn-se a zo anvet barzhoniezh-kenteliañ, gant he dibunadoù doñjeraus diwar-benn ar vezventi, ar c'hoefoù, hag ar yezh kozh da saveteiñ. Dreist-holl diwar-benn ar yezh kozh ! A youl Doue na vije bet honnezh morse testenn barzhoneg ebet : ar pozioù digened, dispered hag, en don anezho, diskredik a zo bet savet diwar he fenn a vefe bet trawalc'h d' he lazhañ dre zistreiñ diouti kement den a gar un tammig c'hoari ar gerioù hag ar menozioù en ur frazenn strollet-kaer.

10

Ne fell ket din lavarout na c'hell ket ar varzhoniezh servijout da c'hounit tud d' ur gredenn, a-wechoù. Met ret eo lezel anezhi war he zachenn : hag he zachenn a zo hini ar galon. Ar varzhoniezh n' eo ket graet da zirouestlañ peragoù ur gudenn, labour ar c'homz-plaen eo kendrec'hiñ dre ar poell. Ar varzhoniezh a zo he galloud en he from. Hag ar from, ma vez, evit al lenner, frouezh ar varzhoniezh, a zo, evit ar skrivagner, an andon anezhi. Ma 'z eo ken divuhez lennegezh an naontekvet kantved, ma 'z eo ken gollo a dalvoudegezh vroadel, ez eo dre m' o doa dibabet ar skrivagnerien kaout ur vuhezig sioul ha difrom e goudor ur stad bourc'hiz ha gall. Dre m' o doa nac'het anavezout, gant krizder ar stourm, levezez efedus ar gwir vuhez.

Ar pezh en deus graet diouer d' hol lennegezh en amzer-se eo ur c'homz-plaen kreñv o tisplegañ menozioù kadarn. A venozioù avat n' eus ket kalz, hag a gomz-plaen ez eus nebeutoc'h c'hoazh : Kroaz ar Vretoned, ar gazetenn nemeti

embannet d' ar mare-se penn-da-benn er yezh, a zo leuniet an div drederenn anezhi gant gwerzaouriezh. Ha peseurt gwerzaouriezh ! Ur seurt matezhig ar mil micher a glask ober pep tra ha na ra, evel just, netra vat. N' on ket evit chom hep soñjal he dije graet Kroaz ar Vretoned muioc'h a vad d' hor barzhoniezh m' he dije embannet, e-lec'h gwerzioù droch diwar-benn ar vezventi, pe ar yezh kozh, pennadoù politikel da zihuniñ emskiant vroadel ar Vretoned ha d' o difenn a-enep gwaskerezh ar gapitalourien estren. Pa verzer avat n'eus, en he holl rummad pennad poellek ebet diwar-benn an divroañ, da skouer, e komprenere peneg estren eo chomet ar gelaouenn da brederioù donañ ar bobl vreizhat. Hag hep kenunvaniezh gant ar bobl ne c'hell ket bezañ a wir varzhoniezh.

11

Emaon o paouez komz eus ar bobl, hag a genunvaniezh ganti. E-kichen hol lennegezh skrivet, gwall-estren alies d' an dud vunut ha d' o frederioù, ez eus bet ul lennegezh all, gwiroc'h ha bravoc'h, hag a zo al lennegezh pobl. Istor honnezh n' eo ket bet graet ha, siwazh, na vo ket tu d' ober : rak e-pad kantvedoù ez eo bet disprizet, ha den n' asantas kemer preder ganti pa oa poent hen ober. Tud an naontekvet kantved hepken, broudet gant skouer Kêrvarker hag an tabut diwar-benn ar Barzhaz, a reas eus o gwellañ da zastum diouti ar pezh a c'hellent : ha sed holl a raio anv-mat ur c'hantved hag en dije dleet bezañ kantved an dieubidigezh. Disheñvel-krenn eo bet al lennegezh-se diouzh eben, n' eo ket hepken dre ma oa ul lennegezh komzet, pe dre ma implije ar c'homz-plaen koulz hag ar gwerzennoù, pe muioc'h zoken eget ar gwerzennoù : disheñvel eo bet dre ma oa ul lennegezh a frankiz. Brudet ma veze dre gomz hepken, gant tud ar bobl evit tud ar bobl hepken, n' he doa ket da zoujañ re evezherezh an dud a oa ar galloud ganto, hag enni e sked un awen liesseurt, ur faltazi vuzhudus, hag ur garantez divent, kigel-tre a-wechoù, evit ar vuhez, gant, e-kichen, ur garantez ken don all evit kevrinoù ar bed dianav. War he zremenvan e oa aet al lennegezh-se, avat, a-vec'h brudet gant labour ar furcherien - war he zremenvan da heul tagadenn vras ar skolioù a-enep d' ar yezh ha d' ar sevenadur breizhat p' he dije gallet al lennegezh skrivet oc'h advleuniañ en em vogañ diouti.

Rak e dibenn an naontekvet kantved - an naontekvet kantved a echu gant ar Brezel Bed Kentañ - e oa lañs en-dro gant an dasorc'h lennegel. Evel en amzer Ivonet Omnes, evel en amzer Brizeug, e oa sonet adarre, gant F. al Lae ha Pièr Laurañs, telenn ar garantez, un delenn kriz a-walc'h he notennoù a-wechoù - er varzhonegig anvet Kenavo da skouer - ha n' eo ket ur seurt ograou-barbaria o valañ atav an hevelep randonerezh diwar-benn an dousig koant a laerer diganti ur pok, d' ar muiañ daou. Gant Taldir e oa klasket, evel er *C'han a gane Maggi*, stummoù nevez d' ur werzaouriezh uzet a-raok bezañ krouet tra. Gant Kalloc'h e kemere an anken relijiel ur pouez hag ur barfeted n' he doa bet morse er c'hantikoù savet gant kristenien sioul evit kristenien sioul all. Gant Jord ar Rumeur e vez klevet adarre notenn ar vrogarantez, ar ger broadel Breizh o tistroadañ ar ger rannvroel Breizhizel. Ha bep ar mare zoken e kaver barzhonegoù awenet gant poan ar bobl dalc'het e gwask un arboellerezh ennebour :

Gwelet 'm eus ar verc'h paour mantret gant ar glac'har,

Un devezh a c'hwevrer, hep mignon hag hep kar,

O vervel d' ugent vloaz war daol an ospital,

a skriv Leon ar Gouener da glozañ e sonedenn Eurusted ar c'hêrioù (Ar Vro, 1907) testeni re verr ha re rouez a from dirak merzherinti ar merc'hed kaset a viliadoù gant ar baourentez da echuiñ e straedoù Pariz. E gwirionez, morse c'hoazh ne oa bet gwelet kemend-all a dud a dalvoudegezh o kas war-raok karr hor barzhoniezh. Daoust ha deut e vefe o striv da vat ? Hep mar : ur Strollad Broadel a oa bet krouet neuze, ha lod eus an emsaverien a gomprenere mat na oa ket a-walc'h eus barzhonegoù d' ober d' ar varzhoniezh vrezhonek bevañ. Met dont a reas ar brezel, a skubas kuit pep tra, o lezel an dachenn dieub evit Breiz Atao ha Gwalarn.

12

Ha gant Gwalarn ez eo bet savet hor barzhoniezh vrezhonek en hec'h uhelañ : Pirc'hirin ar Mor, Kan da Gornog, Epona, Imram a vo lennet keit ha ma vo tud o c'houzout lenn brezhoneg, hag ur vammenn a levenez e chomint atav d' ar re a gar ar gened. Evit ar wech kentañ en istor hol lennegezh hon eus pennoberennoù a c'hellomp lakaat e-keñver gant pennoberennoù ar broioù all.

Barzhoniezh Walarn a zo dreist da gement tra a zo bet savet en a-raok (lakaet er-maez Barzhaz Breizh) dre m' he deus klasket bezañ, ha m' az eo bet, ul lennegezh vroadel. Enni e c'heller kavout un adskeud eus poanioù ha levenezioù ar rummad en deus stourmet, en eil kard eus hor c'hantved, da adsevel Breizh vroadel, da lavarout eo dieub a gorf hag a spered. Dantelezhioù ar rannvroelerezh a zo kaset ganto d' ar mirdi. Ar relijion n' eo mui un destenn nemet evit ar barzh-mañ-barzh - ha c'hoazh en un doare disheñvel-tre, kalz speredekoc'h eget na oa a-raok -, an dic'hoanag a lak ul liv du ha garv war kalz eus an oberennoù, ha skeul ar fromoù denel o tridal er barzhonegoù a zeu da vezañ ledanoc'h. Ar c'helenn, erfin, a vez miret - a c'heller mirout - evit un dachenn all, rak un emsav broadel kreñv a zo, a gemer an holl skrivagnerien, mui pe vui, perzh ennañ : hag ar varzhoniezh, dieubet eus kargoù na oant ket graet eviti, a zeu en diwezh da vezañ meleour an eneoù, eneoù tud gwasket ha dieubet gant kened hag euzhusted, arvar ha surentez ar stourm. Dre un nebeut tud ez eo deut ar varzhoniezh da vezañ tra an emsav broadel a-bezh, da lavarout eo tra a vroadelezh.

Burzhud Gwalarn a zo marteze bezañ kavet hent ar gened en ur glask hent ar vro. Rak, m' o deus skridoù ar mare-se, evel lien-skramm, ar vrogarantez atav bezant ha birvidik, tizhet o deus, en tu-hont dezhi, pe, reishoc'h, en diabarzh anezhi, karantez an dud, ar merc'hed, an traoù. Hag e-kichen Pedenn ar Varc'hegourien, e-kichen Mervel a rin... e kavomp Serr-nnoz krenidik Jakez Riou, geneth Kerverzhioù o kanañ sklinton ha, gant Youenn Drezen, mousc'hoarzh leun a heol ar vro-vigoudenn. Barzhoniezh a vuhez hag a yec'hed.

13

N' eus ket d' en em douellañ : mare Gwalarn a zo echu. An darvoudoù a zo bet re griz, o deus lazhet pe brevet re a dud, o deus lakaet re a gasoni er c'halonoù. Amzer Walarn, amzer ar stourm laouen, amzer ar gedern yaouank o doa baleet, gant Breiz Atao, war-du an trec'h, a zo echu. Daeroù a zeu en daoulagad - pa anavezomp bremañ yender an devezhioù du - o soñjal en amzer vurzhudus-se ma ouie paotred yaouank en em gannañ en ur c'hoarzhin, ha gouzañv en ur ganañ. Met echu eo. Deomp-ni eo bremañ, deomp, bugale an dic'hoanag, adsevel ar banniel hag adkregiñ er stourm. Ha, 'm eus aon, n' hon eus graet betek-hen nemet klask hon hent. Barzhonegoù a zo bet savet hini anezho avat ne verko derou ur mare evel m' en deus graet Pirc'hirin ar Mor. Dre n' hon eus ket kredet c'hoazh lavarout ar pezh hon eus e gwirionez da lavarout. Dre n' hon eus ket kredet bezañ, evel barzhed, testoù hor pobl. Gouzout a ran petra 'vank : ur seurt aergelc'h a emaberz hag a gadarnded, a from hag a levenez don. An aergelc'h-se, avat, n' eo ket al lennegezh a c'hell hen krouiñ : en enep, al lennegezh a vevo dioutañ. Digant va c'heneiled e c'houlennan teurel evezh, ha prederiañ war skouer fall skrivagnerien an naontekvet kantved : pezh en deus graet diouer dezho, evit bevañ, hag ober d' o barzhoniezh bevañ, n' eo ket an ijin, met ar galonegezh.

PER DENEZ.

DISKLERIADURIOU

Ret eo din displegañ penaos eo bet savet al levrig-mañ. E dibenn 1952 e c'houlennas ganin va c'heneil Giacomo Prampolini dibab evitañ barzhonegoù berr brezhonek da dreiñ en italianeg hag adalek miz Kerzu betek miz Mae 1953 e kasis dezhañ un dornadig mat a skridoù. Soñjal a ris neuze na vefe ket fall marteze implijout frouezh va labour evit mad va c'henvroiz hag e komzis da Ronan Huon eus embann un dibab barzhonegoù berr : kavet mat gantañ ar menoz ec'h en em rois a-zevri d' al labour. Diaes e vez avat kavout levrioù brezhonek zo, ha kalz falloc'h eget n' eo dija e vefe an dastumadenn-mañ ma ne vefen ket bet skoazellet en un doare ken hegarat gant an holl dud am eus goulennet ali pe kuzul ganto. Evit bezañ prestet din skridoù rouez e fell din trugarekaat amañ an Ao. Batani, Marc'harid Gourlaouen, Yeun ar Go, Jord ar Mée hag e wreg, R. Aodig hag Alan ar Berr, An Ao. Jaffrenou (Taldir), hag ivez ar stourmer kozh Noel an Nestour, o deus eñvoret evidon traoù plijus diwar-benn at skrivagnerien o deus anavezet. An Dr. Dujardin en deus pourchaset gant madelezh deiziadoù a vanke. Fañch Elies (Abeozen) en deus prestet, en un doare karadek ha diemgar-meurbet, daou gaierad barzhonegoù en doa eilskrivet pa oa o sevel e Istor Berr al Lennegezh Vrezhonek a-vremañ, en deus va aliet pa 'z eus bet kont a lakaat e brezhoneg-bremañ Pemzek Levenez Maria ha Tremenvan ar Werc'hez hag en deus klokaet va notennadurioù diwar-benn skrivagnerien zo. Ronan Huon, erfin, en deus roet alioù fur ha talvoudus, ha dibabet ar barzhonegoù gant Fañch Abgrall, Prosper Proux, Ar Yeodet ha Charlez ar Bras.

Karet em bife lakaat barzhonegoù gant Tangi Malmanche hag an Ao. Per Helias met n' eus ket bet tu da gaout an aotre.

Evit klozañ e fell din lavarout trugarez a wiz galon d' ar skrivagnerien o deus va aotreet da adembann skridoù ganto, hag o deus respontet en un doare ken hegarat d' an atersoù diwar o fenn. Lavarout a ran trugarez ivez da hêred ar skrivagnerien varv o deus degemeret va goulennoù gant an hevelep madelezh. M' am eus embannet amañ, hep kaout an aotre, skridoù hag a oa gwirioù warno e c'houlennan bezañ digarezet : dre na ouien ket gant piv e oa ret goulenn an aotre an hini eo.

An dastumadenn-se, daoust ma 'z eus bet labouret kalz evit he sevel, a chom diglok-mantrus : dreist-holl dre ma n' eus ket bet tu, da lakaat an dorn war dastumadennoù klok eus Kroaz ar Vretoned, ar Vro ha Feiz ha Breizh. Ma karfe lenner pe lenner eilskrivañ evidomp barzhonegoù berr all kavet brav gantañ, e vefent degemeret gant anaoudegezh e sell eus un advouladur er bloavezhioù da zont.

P.D.

BREZHONEG IVONET OMNES

Me ameus vn amoric ioliuic
indan andel mé (karas) .

An guen heguen am louenas
An hegarat an lacat glas.

Ivonet Omnes zo map mat ha quar
Panesen ha suruguen hambezou dam meren.

Mar am guorant va Karantic
Da vout in nos o he costic,
Vam garet, nep pret...

(war-dro 1350.)

BUHEZ MABDEN

Goude da stad ha pompadoù,
Gwiskamant ha paramantoù,
E teuy an Ankou ez louen,
Pa droy ennañ, d' az lazhañ mik,
Ma teuy da neuz da vout euzhik
Ha tristidik da vizviken.

Pa vezo da gig marv-mik yen,
Ne deus kar war an douar serten,
Me 'dest, nag estren nep heni,
Na tud da di, na da bried,
Na ve mar dispar ez karset,
En deurfe ket da welet mui.

Ivez d' ar pred ma tesedi
Ganez war da c'houg ne dougi
Nemet hep mui ur c'hozh lien
Pe 'n heni e vezi gwriet
Tizh mat, alum, ha dastumet,
Tra er bed n' ez vezo ket ken.

Goude-se en douar war da c'hwen
Ez laker pa deuy an termen ;
Mar kaer na ken oas a gened,
Eno korf ha kein e vreini,
Troid ha penn, hag e tispenni
Lagad ha fri ha gwazhied.

Daou pe dri blizhenn tremenet
Troid ha penn e vezi tennet :
Sertez ne ves ket lezet mui ;
Ha ne c'houfe stign az lignez,
Evit da sellet a-hed dez,
P' az lammer a'r bez, piv vezi.

N' eus a nep stil ken abil ve
Na ken ruzet diouzh ar beure
Pa ve kement den zo en bed,

Anavfe kerent diouzh hentez,
Na breur diouzh c'hoar dre nep arouez
Ha pa vez er bez gourvezet.

(XVIvet kantved.)

19

TREMENVAN ITRON WERC'HEZ VARIA

Bennozh Doue en eur hag er pred
Ma voe Doue er bed-mañ ganet
A gorf ur verc'hig benniget
Goude bout Adam kondaonet.

Hag en eur m' az ganat ar verc'h
Goude genel Doue e voe gwerc'h
Ha ma 'z eo flamm-gwir mamm ha merc'h,
Hi zo bleunienn ken gwir ha 'n erc'h.

Ha ma voe sakret war 'n eizh neñv
Advokadez plaen da bep eneñv
Da vout kougant prezidantez,
En neñv loman ha rouanez.

Homañ zo mat advokadez
Hag en glad Doue 'n tad elchadez
Ha ken gwenn ha 'n erc'h, ar werc'hez
A vir e pep bro nep he c'hofez.

Rozenn wenn ha sterenn gentel,
Rouanez spes an ebestel,
A vir had Adam ouzh kañvoez
Neb a bed goar he zrugarez.

En homañ e voe Doue roue 'n bed
En un poent gant hoent enoentet
Kof ha kig he gwad benniget
En ul lifre glan da bobl ar bed.

En amzer lemm bete bremañ
Mamm Roue ar beli ha Mari c'hlan
Mamm a druez da vizviken
A lamm penedour a sourpren.

(XVIvet kantved.)

20

PEMZEK LEVENEZ MARIA

Mamm Doue zo mamm Doue rouanez,
Gwerc'hez dinamm, mamm a druez,
Feuteun zo leun a drugarez,
Ha m' eveshet er garantez.

Hep mar na gaou te hen bronnas
Da grouadur nep hon furmas,
Hag adarre plaen ez gorreas
War pep ael hag ez ehanas.

Gwerc'hez zo rouanez en neñv

Oc'h pep argoll mir ma enefñ
Bepred, mall eo, ha klev ma leñv :
Ma ezrevent zo 'n hent geneñ.

Ha m' evesha, Mari, ez mat
Ha ro din gras en plas a'z grad,
Kent vont en pres da gofesaat
Mar deuy daeloù a'm daoulagad.

Ped evidon gant koun ha strizh
Roue 'n dreinded a vagjout glizh;
Glan rouanez, p' hen pedfes pizh,
Absolvenn a gavfen kentizh.

Gwerc'hez dinamm zo mamm d' ar c'hras
Pemzek gwech e stouis d' ar plas
En enor d' ar pemzek solas
Az poe en douar mar dilas.

A 'r pemzek joa a oa az poe
En douar-mañ evit mab Doue
Glan dianav ar c'hentañ voe,
Ha glan kaoudet, salud ar Roue.

Gabriel en uhel ha gloar
Hen dileuras dit en douar.
« Ave Maria, a lavar,
Doue zo ganit, hep ket a var. »

« Gabriel, deut mat ra viet
Amañ e 'm templ d' am darempred ;
Setu ar verc'h en he gwerc'hted :
Aotrou Doue Tad, gret a garet. »

Itron, dre rezon ni ho ped
A wir galon, gra hon miret,
Gwerc'hez dinamm, hep tamm pec'hed,
Dre garantez 'n diwezh hor bed.

Dre 'r joa arall ha 'r levenez
Az poe pan gweljout Elesbezh
Ouzh sout ouzhit en ur menez,
Ha hi da saludiñ ivez :

Deoc'h e lavar hep mar na si :
Benniget oc'h dreist pep hini ;
« Ar frouezh a zougez e 'z peli
Zo benniget hep ket a si. »

Pemzek levenez war pep tra
He devoe ar Werc'hez Varia.
Gopr en deveus neb o c'houna
Digant Doue 'n Tad : eñ a c'hrata.

Lavar i gant eol ha c'hoant,
D' ar pemdez gant ioul kogant,
Ha ne faezho nep aerouant
Evit nep vigor na tourmant.

(XVI vet kantved.)

NOELENN GOZH

Noel ! Dre feiz reizh ar wezh-mañ
Kanomp, komun, gwitibunan,
D' ar mab bihan nevez-ganet :
Noel e kentel d' hon gwelet.

Ar Mabig bihan damani
En Bezhleem ganet, na gret si,
Dres voa devri profesiet :
Noel e kentel d' hon gwelet.

A ur verc'h goar anvet Mari
E voe ganet naet, a zetri,
Da vout devri krusifiet :
Noel e kentel d' hon gwelet.

Hag he gwerc'hted zo chomet glan
Ken pur ha 'n erc'h gant ar verc'h-mañ
Evit Hemañ da vout ganet :
Noel e kentel d' hon gwelet.

Er marchosi, er yennienn,
E c'hanod hor Roue, Doue ha den ;
N' he devoe plaen anken ebet :
Noel e kentel d' hon gwelet.

Evit eskuit hon akuitañ,
Lamet hon dle hag hen paeañ,
D' hon akuitañ ar c'hentañ pred :
Noel e kentel d' hon gwelet.

Ganet eo hor c'har gant Mari ;
Komzomp madelezh anezhi.
Roue 'r veli ra ve grasiet !
Noel e kentel d' hon gwelet.

Pedomp Hemañ glan damani,
E vamm hegar, klouar Mari,
D' hon ober ni glorifiet :
Noel e kentel d' hon gwelet.

Ho pet, Mari, devosion
Da bediñ Doue, gwir Roue an Tron,
Evit Itron ar Vretoned !
Noel e kentel d' hon gwelet.

embannet gant TANGI GWEGEN.
(ganet war-dro 1565)

24

AR BARADOZ

Jezuz, peger bras eo
Plijadur an eneo
Pa 'z int dirak Doue
Hag en e garante !

Berr 'gavan an amzer
Hag ar poanioù dister

O soñjal deiz ha noz
E gloar ar Baradoz.

Pa vin pell diouzh an douar,
Traonienn leun a c'hlac'har,
Neuze me 'ray ur sell
Ouzh va bro Breizh izel.

Neuze me 'lavaro :
- Kenavo dit, va bro,
Kenavo, bed doanius,
Gant da vec'hioù poanius.

Me a welo Jezuz
En ur c'hiz dudius
O lakaat war va fenn
Ar gaerañ kurunenn.

- Ho korfoù evurus,
A lavaro Jezuz,
Oa teñzorioù kuzhet
En douar benniget.

Evel gwrizioù roz-gwenn,
Pe lili pe spern-gwenn,
E kornig ul liorz
Emaoc'h e-kreiz va forzh.

C'hwi zo em baradoz
Evel bokedoù roz
A zivleun d' ar mare
Hag a vleun adarre.

Kaer e vezo gwelet
Ar Werc'hez benniget
Gant daouzek steredenn
A ra he c'hurunenn.

Eurusted hep he far !
O soñjal me ho kar ;
C'hwi a ro din dizoan
E poanioù ar bed-mañ.

TAD MIKAEL AN NOBLETZ.
(1577-1654)

26

MAB-DEN, SONJIT...

Mab-den, soñjit en hoc'h eur diwezhañ
Ma vezo ret da viken finvezañ
Gant ho puhez, ho pinvidigezhioù,
Ho kloar dister, ho plijadurezhioù.

Merc'hed glorius hag ezhec'h diskiantet,
Gant ho kuchoù ha pokoù milliget
Ha gant ho fas kel lies azeulet,
O ! keuz, estlamm, 'barzh dilezel ar bed.

Petra 'vezo ho kouzoug dizolo
Nag ho peultrin a oa digor ato ?

Braouac'h iskis e vezo ho kwelet
Gant ar preñved e viot sur debret.

Ho kuc'hoù brav, ho pleo alaouret
Leun e vezint eveus a sarpanted,
Poull ho kalon ha divronn dizolo
Fest d' an naered souden goude 'r maro.

Nag ho pisaj oa kel lies gwalc'het
Hag er miloer kel lies arvestet,
Hag ho taouarn gwenn e-giz olifant
E vezint holl dantet gant ar sarpant.

Ar maro kriz gant e falc'h diremed,
Gant e viroù ha tennoù lemm lemmet,
Biskoazh morse ne bardonas da zen
Nag a dra sur ne bardono biken.

Hon Impalaer, barner eveus ar bed,
Ar re veo en deveus kondaonet
Ur wech hepken da c'houzañv ar maro,
Lakait evezh ha diwallit ato !

TAD JULIAN MANER.
(1606-1683)

27

NOELENN NEVEZ

Pe drouz zo war an douar, pe gan a glevan-me ?
Kaerat ur meuleudi a zo e lein an neñv !
Aeled, lavaret deomp perak 'ta e kanet,
Pebezh burzhud war-se zo degouezhet er bed ?

Kanet ivez ganeomp, kanet, pobl ag an douar,
Deut omp da laret deoc'h un neventi hep par :
Ur mabig benniget, roue a Jeruzalem,
A zo ganet e'itoc'h er gêr a Vetleem.

Arru eo an termen ag an diouganoù,
0 noz mil gwech eurus, torret hol liammoù !
Kanet gloar hag enor da Jezuz ha Mari ;
Deut eo Doue da vout den, arru eo ar Mesi.

War ar poent a greiznoz e mañ ganet henezh
En ur c'hozh kraou disto, e bras tristidigezh ;
C'hwi her c'havo eno, etre daou aneval,
E'it tommañ e vembrouñ n' en deus 'met o anal.

Eno e welehet ar Mestr ag holl ar bed
War un dornadig plouz, en un of astennet :
E teurvez bezañ paour evit ho pinvikât
Ha distag ho kalon doc'h ar bed evit mat.

PER NOURI.
(1743-1804)

28

KANENN-DAOU

P'lec'h 'z ay ar saout warc'hoazh, Marivonig ?
P'lec'h 'z ay ar saout warc'hoazh ?
Da bark ar reier glas, Kaourantinig,
Da bark ar reier glas.
O, kasit i, ha deut en-dro,
Ha ni a c'hoario, Marivonig,
Ha ni a c'hoario.

Pe seurt c'hoari a vo, Marivonig,
Pe seurt c'hoari a vo ?
C'hoari bouloù dero, Kaourantinig,
C'hoari bouloù dero.
C'hoari bouloù, ha meinigoù,
War leton ar Pradoù, Marivonig,
War leton ar Pradoù.

An hini a gollo, Marivonig,
An hini a gollo.
Daou aval a baeo, Kaourantinig,
Daou aval a baeo.
Ha d' ar park bras e ray an dro
D' ar red ken na gouezho, Marivonig,
D' ar red ken na gouezho.

(Kanaouenn bobl.)

29

E'IT MIZ MARI

Ar gôanv, gant e frim, en deus kuitaet an douar,
An erc'h teuzet a red a-ziwar ar Menez ;
An nevez-hañv a c'hwezh un avel blot ha klouar,
An dour sklaset a domm hag a gav ar vuhez ;

Evel ouzh hec'h anal, a bep tu ne weler
Nemet bokedoù kaer o tigor o delienn ;
E'it saludiñ miz Mae, a bep tu ne glever
Nemet evnedigoù o laret o sonenn.

Ouzh o sonerezh kaer, kel leun a veuleudi
Juntromp ivez hor mouezh, ha serromp bokedoù
E'it lakaat war aoter hor mamm garet Mari,
Ha gouestlomp holl dezhi gant joa hor c'halonoù.

Mari evidomp-holl a zo leun a zouster,
Roet he deus deomp mil gwech merkoù a garantez ;
Er miz-mañ ker bourrabl, tro-ha-tro d' hec'h aoter
E'it he zrugarekaat 'n em zastumimp bemdez.

Kentizh el goulou-deiz, stouet en he chapel,
Ni a zeuy da laret da Vari hor pedenn ;
Ha kent ma roy an deiz e rank d' an noz teñvel
E'it kanañ gloar dezhi ni a zeuy el a-benn.

JOAKIM GWILHOM.
(1797-1857)

KAERDER AN ITRON VARIA

Peger kaer ez eo mamm Jezuz !
 Pegen dous ha trugarezus !
 Pegen mat ha madelezhus !

Lavar din-me, den an Arvor,
 Ha ker kaer eo da vag war vor
 Gant he gouelioù gwenn-kann digor ?

Lavar din-me, den an Argoad,
 Ha ker kaer delioù glas ar c'hoad
 Pa zeu ur bann-heol d' o sklaerât ?

Lavar din-me, den an Are,
 Ha ken kaer eo lein ar mene
 Gwenn-kann gant an erc'h d' ar beure ?

Lavar din-me, paotr an deñved,
 Hag eñ zo steredenn ebet
 Ken kaer en noz steredennet ?

Livirit din, tud ar maezoù,
 Ha ken kaer eo ar glazennoù
 O lintrañ gant ar glizhennoù ?

Livirit din, bugaligoù
 Er pradoù o kuñtuilh bleunioù,
 Ha bleuñv ken kaer zo er pradoù ?

Nag en Arvor, nag en Argoad,
 Er menez, en oabl nag er prad,
 Netra ken kaer; netra ken mat.

YANN WILHOU HERRI.
 (1802-1880)

MARI

Pa zeuan ken trist dre ho kêr,
 Na spontit ket, tud ar Vouster,
 Me 'glask va c'hoant, n' on ket ul laer.

Dre amañ m' heulias alies
 Em yaouankiz ur plac'hig kaezh
 Evel ul labous he farez.

Pelec'h emañ ar plac'hig kaer ?
 Na spontit ket, tud ar Vouster,
 Me 'glask va dous, n' on ket ul laer.

Gant he c'hoef digor d' an avel
 Hí oa e-giz un durzhunell
 Pa 'n em zispleg he divaskell.

Kollet eo an durzhunell ger !

Na spontit ket, tud ar Vouster,
Me 'glask va c'hoant, n' on ket ul laer.

Er vourc'h, goude ar gouspero,
An holl a lare tro-war-dro :
« Honnezh eo flourenn ar vro ! »

O yaouankiz flour ha re verr ! -
Na spontit ket, tud ar Vouster,
Me 'ouel va dous, n' on ket ul laer.

E miz Gwengolo...

A. BRIZEUG.

32

AL LIORZH

D' an Aotrou Yann ar Beg, kelenner.

Lez ul liorz h dudies a oa hanter zigor,
Ur wrac'h a lavare giz-se war doull an nor :
« Bokedoù zo amañ, va Doue ! ha frouezh !
Ha traoù mat da zebriñ, ha da c'hwesa ivez !

« Ul liorz h all anavan, allas ! ul liorz h ig zu :
An aotrou, pa zeuin, a zigoro dioc'htu ;
Evit kousket didrouz ul lec'h don em bezo,
Un den pinvik em harz marteze c'hourvezo. »

Hogen un den fur-bras oa o vale el liorz h :
« Da betra, va mamm-gozh, e chomit-hu er porzh ?
Deuit em liorz h, deuit ! me eo an aotrou.
Mamm gozh, debrit frouezh, c'hwesait bokedoù. »

e miz Du 1837.

A. BRIZEUG. (1803-1858)

33

D'AM BUHEZ

Napl, 16 Ebrel 1841.

Ne ouian ket ha bout a zo er bed
Ul lec'h kaeroc'h e'it al lec'h a welan !
Evidon-me, biskoazh n' em eus gwelet
Douar ker souezhus, mor ker glas, heol ker splann.
Hañval ganin e evan ar yec'hed !
An nerzh, me 'gred, a gresk ennon bemdez !
Napl, evidous neoac'h ne vennan ket
Lezel ma bro, Breizh-izel, ma buhez !

Pa valean war ar Villa-real,
E Toledo, e-tal maner ar Roue,
Ha pa bedan en iliz-katedral,
Bras eo meurbet ma flijadur, gwir ê.
Met pa dostain d' em c'hozh kêrig Gwened,
Brasoc'h e-leizh 'vo c'hoazh ma levenez !

E'it Bretoned, nen deus a eurusted
El bout e Breizh, hor broig, hor buhez !

Gouiet em eus er broioù diamen
- Betek bremañ reizh-mat n' her gouien ket
Ne oa netra er bed hag a garen
El ar vroig en deus ma desavet.
Kalz vehe gwell ganin gwelet bleuñv lann
E'it ar frouezh kaer a zo e Napl er gwez !
Me 'drofe kein d' ar mor glas, d' an heol splann,
E'it monet buan d' am broig, ma buhez !

Bemdez hogos me ya, war-dro serr-noz,
E'it ma fe'ar blank, da vale war ar mour
Bemdez hogos me 'ra d' am zreizhour kozh
Kanañ ar werz a gan kement treizhour.
Lies an dar a zeu d' am daouragad !
- Perak enta, perak e ouelan-me ?
- Soñj a zeu din ec'h aen gant bag ma zad
War ar morig a ma bro, ma buhez !

Pegoulz enta e welin-me Roltas,
Arzh, Izenac'h, Sarhav, ar vro binvik ?
Pegoulz ec'h in da iliz Lokeltaz,
Hag e evin a win gwenn Ilurig ?
Kaer eo gwelet ar bagoù a Visen ;
Met kaeroc'h c'hoazh gwelet bagoù Sine !
- Ne garzen ket bout beziet amen !
Gwell 'vo ma c'horf em broig, ma buhez !

AR JOUBIOUS.
(1806-1888)

35

AR FUBUENN,

lestrig a vrezel

Displeg da askellig,
Ma Fubuenn goantik !
Mistr ha kempenn,
War gribell ar c'hoummenn
Nij herrus ha skañv
'Vel ur gouelan.

Prim, prim, a-denn-askell,
Ma doug eta pell, pell,
Ouc'h an douar
Ker karget a c'hllac'har,
Ker leun a boanioù kri
Hudur a bri.

War da c'horre, mor frank,
Ne weler ket a fank,
N' eus na drezenn,
Linadenn, na spernenn,
N' eus 'met an douar, an Ne,
Braster Doue !

Peger brav eo bevañ !
Peger brav alanañ !
A-us mor splann,

Mor eonus dindan,
Gourdrouz skiltr an avel
Er wern uhel.

O peger stank e red
Ar gwad er gwazhied.
Hag ar galon,
Dibled ha dispouren,
A drid sart ha laouen
Gant ar wagenn.

Levenez ha didu !
Gweled brav a bep tu,
Ar peskig drant,
Al labousedig koant
Lirzhin o tarnijal
Pe o vragal.

'Barzh an oabl glan, al loar
Da noz, skedus, a bar ;
Steredenn gaer
Patronez ar sturier,
Ave Maris Stella !
Mater Alma !

Alies e soñjer
En dousig koant er gêr,
Er vamm, en tad,
Ha gant hir huanad
An daeloù tomm ha flour
A ruilh en dour.

PROSPER PROUX.
(1811-1873)

37

GWRAC'H AHEZ

Erru Gwrac'h Ahez en hor bro
Kasomp mein bras war an hencho.

Kasomp mein bras ha mein bihan
War an hent bras e-kreiz al lann.

An erer du, an erer glas
Zo en dachenn o c'hoari vazh.

Hag an den kozh a lavare
En e goazez war Venez Bre :

« Gwell ar gernez hag ar vosenn
Evit ar Wrac'h en hor c'hichen,

Gwell a ve brezel ha maro
'Vit Gwrac'h Ahez 'n hon douaro.

'Mañ Gwrac'h Ahez e penn al lann,
Honnezh ne zeu ket hec'h-unan.

Tavanteien a zo ganti
Ha kezeg gwenn ouzh he c'hirri,

Hag ar gernez, gwenn 'vel an erc'h;
War gein un heizez 'zeu war-lerc'h.

Ar Brezel gwall, ar Brezel taer
A zeu war-lerc'h gant an erer,

Gant ar bleizi, gant ar brini,
'Zeu da glask kig tud da zebriñ.

Ar Vosenn du, ar Vosenn wenn
A zeu war-lerc'h en ur c'harr prenn.

En ur c'harr prenn o wigourat.
An Ankou treut o charreat.

War-lerc'h honnezh ne welan ken
Ne welan den war ar blasenn,

Ne welan ken 'met ar gwez bras
O kreskiñ war an douar noazh.

Kasomp mein bras ha mein bihan
War an hent bras e-kreiz al lann.

G. R. KERAMBRUN.
(1813-1852)

39

'VEL UN AVAL E BEG AR WÊNN,..

'Vel un aval e beg ar wênn
Emañ kalon ar femelenn ;
Kaer vez an aval da welet,
Hag ur preñv e-kreiz zo kuzhet.

Evel un delienn war ar brank
Emañ kened ar plac'h yaouank ;
An delienn 'gouezh war an douar,
Ar gened ivez a ziskar.

'Vel ar bleuñv glas diouzh lez ar stank
'Mañ karantez ar plac'h yaouank ;
Ar bleuñvig a dro wechigo,
Karantez ar plac'h 'dro ato.

KERVARKER.

40

KANAOUENN AN ANAON

An Tad, ar Mab, ar Spered Glan,
Yec'hed mat deoc'h, tud an ti-mañ,
Yec'hed mat deoc'h war bouez hor penn,
Deut omp d' ho lakaat er bedenn.

Pa sko ar Maro war an nor
'Stok er c'halonou ar c'hren-mor ;
Da doull an nor pa zeu 'r maro

Piv gant ar maro a yelo ?

Hogen na vec'h ket souezhet
Da doull ho tor mar domp digouët :
Jezuz en deus hon degaset
D'ho tihunañ mar doc'h kousket:

D' ho tihunañ, tud an ti-mañ,
D' ho tihunañ, bras ha bihan :
Ma'z eus, siwazh, truez er bed
En an' Doue hor sikouret.

Breudeur, kerent ha mignoned,
En an' Doue ! hor selaouet !
En an' Doue, pedet ! pedet !
Rak ar vugale ne reont ket.

Gant ar re hon eus ni maget
Ez omp pell zo ankounac'haet,
Gant ar re hon eus ni karet
Hep truez ez omp dilezet.

Ma mab, ma merc'h, c'hwi zo kousket
War ar pluñv dous ha blot-meurbet,
He me ho tad, ha me ho mamm
Er purgator e-kreiz ar flamm.

Chhwi zo er gwele kousket aes,
An anaon paour zo diaes,
C'hwi zo er gwele kousket mat,
An anaon paour zo divat.

Ul liñser wenn ha pemp plankenn,
Un dorchenn plouz dindan ho penn,
Pemp troatad douar war c'horre,
Setu madoù ar bed er be.

Ni zo en tan hag en anken ;
Tan dindanomp, tan war hor penn,
Ha tan war laez ha tan d' an traoñ ;
Pedet evit an anaon.

Gwechall pa oamp e-barzh ar bed
Hor boa kerent ha mignoned ;
Hogen bremañ, pa 'z omp marvet,
Kerent, mignoned n' hon eus ket.

En an' Doue hor sikouret !
Pedet ar Werc'hez venniget
Da skuilhañ ul lomm eus he laezh,
Ul lomm war an anaon kaezh.

Eus ho kwele prim dilammet,
War ho taoulin en em strinket
Nemet kouët e vec'h er c'hleñved
Pe gant ar maro kent galvet.

KERVARKER.

42

AR CHOUANTED

Ar re gozh hag ar merc'hed hag ar baotred vihan
Hag ar re na dint ket gouest da vonet d' an emgann
A laro en o zier, a-barzh mont da gousket,
Ur pater hag un ave evit ar Chouanted.

Julian blev-ruz a lare d' e vamm gozh ur mintin :
« Me ya-me gant Tinteniag, pa monet a blij din. »
« Da zaou vreur 'deus ma laosket, ha te ma laosk ive !
Mes mar plij dit da vonet, ra da renay Doue ! »

Pa zeue ar Chouanted eus a bep korn a Vreizh,
A Dreger, a Gernev, hag a Wened e-leizh,
Ar re c'hlas zegouezh gante, e maner Koatlogen,
Eus a gosteoù Bro-C'hall, tri mil en ur vandenn.

Ha pa oant deut da gregiñ eñ darc'he 'vel un oac'h
Gante bep a fuzuilh vat, gantañ met e benn-bazh,
E benn-bazh, hag e chapled eus a Santez-Anna,
Ha kement a dostae a oa pilet gantañ.

Ha toullet-ker oa e dog, ha toullet e chupenn,
Ha lod eus e vlev troc'het gant un taol a sabrenn,
Hag ar gwad a zivere demeus toull e goste ;
Ha n' arsave o tarc'hout, hag oc'hpenn e kane.

Ken n' hen gweles ket mui tamm, hag hen gweles en-dro,
Hag eñ tennet a gostez dindan ur wênn dero,
O ouelañ leizh e galon, chouket gantañ e benn,
An aotrou Tinteniag paour a-dreuz war e varlenn.

Ha p' echue an emgann war-dro an nozeoc'h,
Chouanted a zidoste, re yaouank ha re gozh,
Hag a denne o zogoù, hag a lare 'vel-se :
« Setu 'mañ goneet ganeomp, hag eñ, siwazh, marv ê ! »

KERVARKER.
(1815-1895)

43

DISKUIZHADENN

An heol a zo gwall-domm, n' eus ket ur strilh avel ;
Poultr zo 'leizh an hentoù ; dre-holl, 'barzh ar parkoù,
E welan mederien, e korf o rochedoù,
Ha dornerien war leur a glevan du-hont pell.

Ar skrilhed, en daou du, a gan war ar c'hleuzioù,
Met an evned zo mut gant un tommder ken bras ;
Nep lec'h ul lommig dour, nep lec'h ur vodenn c'hlas
'Vit diskuizhañ un tamm. - Pelec'h 'kan ar goukou ?

Doue da vo meulet ! - Setu du-hont ur c'hoad
Ha drezañ-e tremen zoken ur wenodenn...
A ! Gourvezomp amañ un tamm war ar c'hlazenn
'Us d'am fenn en dervenn 'pign ar gwezvoud c'hwez-vat.

Amañ eo brav bezañ ! War lein ur roz ez on,
Goloet a gelvez, faou ha dero uhel ;
Izeloc'h, er raden, zo pikolioù rec'hel,
Hag en traoñ, 'us d' an dour, 'kan laouen ur gudon.

Amañ eo brav bezañ, hag e skeud an dero
Diskuizhañ hag ober a bep seurt huñvreoù
Ha sellet an oc'hen o peuriñ er prajoù...
Met pell em eus da vont... War-sav, baleer-bro !

Plunet, 9 a viz Eost 1864.
FANCH AN UHEL.
(1821-1895)

44

KASTELL TONKEDEG

Daou varc'heg kozh o tont a bell,
Hir o baro ha du o sell
Goloet a houarn merglet,
War an nor vras o deus skoet.

Dao ! dao ! dao ! dao ! dao ! dao ! dao !
Amañ e oa ma c'hastell brao !
A lavar an hini koshañ
Oc'h hirvoudiñ hag o ouelañ !

Aet eo kuit ar pont war winteiz,
An douflezioù douar o leizh ;
An tourioù a zo didoet...
Ar mogerioù zo mat bepred !

Sell aze stank hon tadoù-kozh :
Glas eo he dour, enni zo roz ;
Rak bremañ ne ra ket an dro
D' ar c'hozh kastell-mañ pell a zo.

- Piv a zo aze d' ar c'houlz-mañ ?
Hanternoz er vourc'h a glevan.
Hogen me 'ghev trouz ar c'hentroù,
Ma gwad a sklas em gwazhoù.

- Digor amañ, porzhierz lous,
Ha na ra ket kement a drouz ;
Ar varc'heien ne c'houlont ket
Bezañ re bell er-maez dalc'het.

- Lamomp ar sparl ha digoromp
Daoust peger bras spontet ma 'z omp
Ha sin ar groaz en hor c'herc'henn !
Deuit pa gerot, marc'heien.

- Salud dit, kastell ma zadoù !
Evel ur paour out en truilhoù.
Ha me, Koatmen, az kar bepred
'Vel ar mesaer e zeñved.

E-kreiz da borzh zo ur wezenn,
Ur wezenn aval pe berenn ;
Gwechall me a wele amañ
Avaloù houarn ha mein tan.

Pelec'h emañ da ganolioù ?
Sell, goullo eo o gweleoù !

War a welan n' out netra ken
Nemet un harp d' an iliavenn.

Mar karan mont er porzh enor
E kavan digor-frank an nor ;
Mein ruilh a stokan alies,
Ouzh ma dilhad e stag an drez.

Trec'het eo kastell Tonkedeg,
N'eus e-barzh na chas na kezeg,
N' eus e-barzh na tud na loened,
Netra nemet amprevaned !

Bep kant vloaz amañ e teuan
Ha gant ranngalon e welan !
Gadig kaezh, ni a ya d'-hor bez.
Doue, bezit ouzhomp truez !

Hag ar borzhierz a glevas
E-kreiz an noz un dourni vras
Gant an daou varc'heg o redek
Da vont da iliz Tonkedeg.

Eno emaint bremañ kousket
Ac'han da gant vloaz tremenet ;
Neuze e teuint adarre
War-zu ar c'hastell da vale.

E kastell Tonkedeg, 1 Eost 1869.
I. M. AR IANN.
(1825-1876)

46

EVIT BEVAÑ GANT LEVENEZ...

Evit bevañ gant levenez
N' eus ket ezhomm aour na perlez,
Nag ur c'hastell a ve savet
E gern betek bro ar stered.
Dindan ar soul en ul lochenn
Ar paour a c'hell c'hoarzhin laouen.
Evit bevañ gant levenez
Karit Jezuz hag ar Werc'hez.

Evit bevañ gant levenez
N' eus ket ezhomm aour na perlez
Hag ho pefe holl 'vel leve
Leon ha Treger ha Kerne,
Gant ho tanvez ne brenfet ket
Un hanter-devezh eurusted :
Evit bevañ gant levenez
Karit Jezuz hag ar Werc'hez.

Evit bevañ gant levenez
N' eus ket ezhomm aour na perlez.
Kalon an den a zo c'hoantus,
P' en deus bet gwenn e c'houlenn ruz,
Pa vez sec'hor e c'houlenn glav...
Un dra bennak a vank atav !
Evit bevañ gant levenez
Karit Jezuz hag ar Werc'hez.

TAD-KOZH DA SUL

Ar sul, ar sul... tad-kozh, dispak e vleo gwenn,
Rodell e vragoù-bras ha fresk e rokedenn,
 A ya en hent da c'houlou-deiz ;
E vazhig zo gantañ, e levr, e chapeled
Hag un troc'had milvig evit ober e bred
 Pa zeuy emberr diouzh an iliz.

Pemp gwenneg zo skoulmet e korn e vouchouer :
Unan d' ar paour-kaezh dall a lavar e Bater,
 Ken truezus war an dachenn.
Un all d' an anaon... 'Vit an trede gwenneg,
Da Sant Alar e vo, da batron ar c'hezeg,
 Da vignon al labourerien.

Ar pevare ne dey e gwin nag e butun :
Gantañ vo kempennet evit tout ur sizhun
 E ti an diskarer-baro ;
Gant ar pempet erfin e preno avaloù
Da reiñ d' ar pardaez d' e holl vugaligoù
 P' en em vodint start en e dro.

Hag ez a kalonek, daoubleget war e vazh,
Piv 'gredfe lavaret en devezo kant vloaz
 Pa deuy bremañ ar bleuñv er fa ?
Mont 'ra d' ar pilpazig dre 'n trec'h hag an draonienn,
Dre biou ar c'hoad kelvez, dre run an teir wezenn.,.
 Hent hir da greñvoc'h evitañ !

Goustad, tad-kozh... Nann, nann, arabat ehanañ,
Pa choman azezet an hent tamm ne verra
 Hag an amzer buan a red :
C'hweziñ n' eo ket noazus, ha me 'gavfe diaes
Ankounac'haat va zud a c'houlenn war o bez
 Ur beradig dour benniget.

War ar maen o golo, o vonet d' an iliz,
E lavaran bep sul meur a Ze Profundis.
 Goude e klaskan va filer,
Met, ma teuan diwezhat, e pelec'h e c'hellin
Hed ar pron, ar sarmon, monet d' harpañ va c hein,
 Ha diskuizhañ va divesker.

E lod da bep hini : an nerzh d' ar yaouankiz.
Al labourioù ponner, ar brezel tenn ha kriz,
 Ar c'hoarzh-digor, an ebatou ;
Ni etrezomp, tud kozh, a gar son ar c'hleier,
Sae ruz ar gurusted, ar fleur eus an aoter,
 An ezañs hag ar c'hantikou.

Ni gar ar sul : en templ, ni soñj er baradoz,
Er sent, en hor breudeur, en neñv ouzh hor gortoz :
 Deuit ganeomp, emezo, deuit ! deuit !
Rak-se, ivez, bep sul, keit ma c'hellin bale,
E teuin da zaoulinañ dirak tron va Doue,
 Ha pa vankin, tud vat, pedit !

YANN WILHOU
(1830-1887)

49

AN AMZER DA ZONT

Me ne ran van hag eñ vo bras,
Ne ran van hag eñ vo bihan,
War an daol ouzh ar bara poazh
Bihan pe vras me ne ran van.

Da guzh-heol pe da darzh-an-de,
An avel 'yud a-dreñv d' am zi,
Gant pep amzer, e pep mare,
Laouen me na vin gwelet mui.

Ma klevan komz 'kichen ma dor,
Komz pe c'hoarzhin pe gizioù all,
Nemet pa ganer me 'digor
En eñvor 'm eus kanet gwechall.

Hogen n' on ket c'hoazh tost d' ar gêr,
Ha deut eo an noz tro-war-dro ;
Ar gêr 'ray 'vidon ar c'hleuzier
N' eo ket toullet c'hoazh 'barzh ma bro.

Hag ar steredennoù kuzhet
En oabl ken du hag an ifern,
Evel ar goulou 've mouget
Goude bet laret an ofern.

Ar vuhez pe ve hir pe berr,
Du-hont 'afen hep soñj ebet
'Vel ar pesketaer dre ur ster
Hep gouzout ya war-draoñ bepred.

Gant ma vo hi ouzh ma gortoz
Youl ma Doue ra vezo graet !
'Benn 'vin ganti er baradoz
Pell 'vo ma spered 'm bo kollet.

NARSIS KELIEN.
(1848-1902)

50

SETU AR C'HLOC'H O TIÑSAÑ GLAZ !

Setu ar c'hloc'h o tiñsañ glaz !
Merc'hig, d' ar bez ez i warc'hoazh !

Perak n' omp ket marvet ive,
D' an Anjeluz evel dout-te,
E-lec'h chom c'hoazh war an douar
Da strivañ gant poan ha glac'har ?

Peseurt eurvad, diwar vremañ,
E kavfemp-ni war ar bed-mañ ?
Hon holl dudi, merc'hig karet,
Ganit, er bez, a vo klozet.

N' eo ket a-walc'h ! Ret eo deomp c'hoazh
Sebeliañ da gorf paour, siwazh,
Da gorfig ker koant, ken mibin,
A luskellemp war hon daoulin.

Ret eo deomp (pebezh kalonad !)
Serriñ, klozañ da zaoulagad,
Serriñ, klozañ da vuzelloù
Ur wech all c'hoazh gant hor pokoù.

Paouez, va gwreg, da skuilh daeroù
Hag e-touez he gwiskamantoù
Ra vo ar c'haerañ dibabet
Ha ra vint d' hor merc'hig lakaet !

Paour ha dister int, ni her goar,
Evel holl dilhad an douar,
Da wiskañ d' un aelig Doue,
Ker kaer, ken glan evel dout-te !

N' eus forzh ! En Neñv, Ivonaig,
E kavi dilhad pinvidik !
Kaeroc'h evit aour hag arc'hant
En Neñv e vo da wiskamant.

D' az c'hoarezed, an Aeligoù
Doue, krouer bras an Neñvoù,
A ro dilhad, hon eus klevet,
Broudet gant loar, heol ha stered !

Ha bremañ Aelig, kenavo,
Da c'hortoz ma teuy an maro
Da zastum tad, mamm ha bugel
E memes bez, e Breizh-izel.

Kenavo, va c'hrouadurig !
Sell ouzh da gerent reuzeudik !
Ped alies Mestr an Neñvoù
D' o c'hennerzhañ en o foanioù !

Setu ar c'hloc'h o tiñsañ glaz.
Aelig, diskenn er bez, siwazh !
Hep dale pell, gant gras Doue,
En Neñv en em gavimp arre.

Vitry, tost da Bariz, miz Ebrel 1900.

CHARLEZ GWENNOU.
(1851-1915)

51

D'UR MIGNON

Perak 'ran-me sonioù ken berr ?
M' hel laro dit, ma mignon ker :
Ne bad ket pell an heol kreistez,
Joiusted ne bad tamm ivez.

Kurunennoù am eus gwelet
Perlez en-dro dê ha mein-sked ;
Ken kaer pe kaeroc'h 'gavan-me

Beradoù glizh war deil ar gwe.

Ma lagad en em ziduell
Pa heuilh en oabl nij ar sparfell
Plijout 'ra din-me ar velvenn
Skañv war bep boked o tremen.

Souezh am bez dirak ar mor
Pa stok ouzh an aod gant fulor,
Met na brav 'vez ar wazhig dour
Pa gan pe hirvoud war mein flour

Koant int a-bell, 'kreiz ar vrumenn,
Ar menezioù gwenn-kann o fenn :
N' int ket koantoc'h 'vit ar stankoù
Bordet gant banal ha brugoù.

Ar wareg-glav hag ar stered
Zo daou dra dudius er bed ;
Met muioc'h a douch ma c'halon
Mousc'hoarzh pe daeloù ma mignon.

F. AR MAE.
(1852-1916)

53

BERR EO HOR BEAJ

Berr eo hor beaj war an douar-mañ.
C'hwekañ lodennig hor pirc'hirinaj,
Deizioù benniget ar bugaleaj,
'Vel un huñvre aour a ya kuit ken skañv !
War an douar-mañ eo berr hor beaj.

Berr eo hon tremen war an douar-mañ.
Ar yaouankiz taer a ya 'raok he fenn,
Hep kontañ e taol he bloazioù laouen
E-giz un teñzor n' hall ket diviañ
War an douar-mañ eo berr hon tremen.

Berr eo hon amzer war an douar-mañ.
Mont a ra da hesk ar bloavezhioù kaer ;
Paket gant an oad, tristik e weler
Ar pennad blev du dont gwennoc'h-gwennañ.
War an douar-mañ eo berr hon amzer.

Berr eo hor bale war an douar-mañ.
Ar c'hozhiad trec'het 'n deus keuz ha kerse
Pa lar d' an Eurioù paouez pe dale,
An Eur askellet a ra fae warnañ.
War an douar-mañ eo berr hor bale.

Berr eo hor c'herzhed war an douar-mañ.
En hent koulskoude kalz a chom skuizhet.
Kompagnuned keizh war hol lerc'h lezet
Arru oc'h 'raok dimp er penn diwezhañ !
War an douar-mañ eo berr hor c'herzhed.

Berr e vez hon nec'h war an douar-mañ.
Pe yaouank, pe gozh, hor buhez a dec'h ;
Klaskomp ober vat gant poell ha divrec'h,
Ma vo talvoudus hon tro dre amañ.

War an douar-mañ e vez berr hon nec'h.

E. ERNOD. (1852-1938)

54

AR VERED KOZH

Sed aze ar vered lec'h yaouank e peden...
Petra em eus kavet enni en ur dremen ?
Toulloù digor euzhus ha bezioù digompez,
Mein a-hed ar voger renket war o c'hostez ;
Geot evel er prajoù ; ar bodadoù linad
Ha kalz a louzoù fall bemdez o ledanât...

O bezioù dilezet, ne weloc'h mui biken
En amzerioù da zont o plegañ daoulin den,
Rak dindan ur bloavezh 'vezoc'h lod eus leur-gêr
Lec'h eo mestr ar boulloù, lec'h e ren an dañser !...

Ar groaz-veur hec'h-unan diouzhoc'h a bellaor ;
Netra ne zigaso meneg eus hoc'h eñvor.
Met krediñ 'ran ho po gant hor Salver Jezuz,
A bell evel a dost, ur sell karantezus.
Ha, ma vezit er vro buan ankounac'haet,
Mab Doue, e-giz kent, 'gendalc'ho d' ho karet.

IVONIG PIKARD.
(1859-1925)

JANEDIG AN DIZES

'Pad emañ Fañch ha Mari ouzh taol oc'h evañ sist,
'N he c'hoazez war an oaled Janedig a zo trist.

Janedig zo trist-holl, war an oaled azezet :
Janedig a gar Fañchig, hag hemañ n' he c'har ket.

Rak siwazh 'barzh an ti n' an eo nemet ur vatezh,
Ha Fañch, pa n' eo ket sot, zo gwell gantañ ar vestrez.

Ar vestrez he deus arc'hant, ha Janedig, siwazh !
N' he deus nemet blev melen 'us d' he daoulagad glas.

Mari 'deus ed 'n he 'farkoù : c'hwi, Janedig, he matezh,
Lezet Mari da c'hoarzhin, ha peilhit ho patatez.

Fañch na sell ket diouzhoc'h, merc'hig, ha koulskoude
Ho lagad a zo skedus, 'vel an heol 'kreiz an de.

Fañch ha Mari, da Bask, a vo dimezet o-daou :
C'hwi, Janedig, a gaso o boued d' ar moc'h 'n o c'hraou.

Peilhit 'ta ho patatez, na savit ket ho penn,
Plac'hig he daoulagad glas dindan he blev melen.

Pleget ho tal, Janedig, kuzhet ho koantiri :
Mari 'deus leun a vadoù, da Fañch e plij Mari.

Ha koulskoude, paourezik, ma vijen-me da choaz,
Me choazfe da vlev melen ha da zaoulagad glas.

Na mar serrez da galon, lez an alc'houez en nor :
Gwelloc'h 'vit Fañch marteze 'deuio da c'houl digor.

Ha pa erruo hennezh, martolod pe soudard,
Lak en-dro d'e c'houg nerzhus da zivrec'h, 'n ur pok start.

Sav da di 'barzh al lanneg pe war bordig an aod ;
Gra dimp bugale seder, yac'h o gwad, ruz o jod.

Gra dimp tud a wir galon, evel hon tadoù kozh,
Bretoned e pep amzer, hag en deiz hag en noz !

Ro dê laezh Breizh da denañ, ha pa vint erru bras,
Pa vo gwenn da vlev melen, us d' az taoulagad glas,

Kan dê penaos eo gwelloc'h karantez leizh an dorn,
'Vit arc'hant leizh ar presoù, pe bara leizh ar forn.

Ar son-mañ gant ur c'hloareg zo savet e Kemper
Da Janedig an Dizes, matezh e Feunteun Per.

Pa oac'h ken trist, Janedig, hemañ ne oa ket pell,
Met pezh zo eus an oaled da vont d' ar bank tosell.

ANATOL AR BRAS.
(1859-1926)

VA BLEUNIENNIG A ZO MARV

Ar vleuniennig am boa kavet
Un devezh war hent va buhe
Ur barr avel 'n deus he gweñvet :
Na pebezh glac'har ! Maro ê.

Pegen seder oa va bleunienn
Pa deuas ganen 'barzh va zi,
Na pegen glas oa he delienn
Ne oa nep lec'h ken koant hag hi.

He bokedig a oa ken ge !
He c'houez ken dous d' am c'halon !
Hi a oa ken brav da viz Mae !
O va Doue ro din pardon !

Rak va bleunienn ac'h eus torret
Ha pegement me he c'hare !
Va c'halon baour ac'h eus mantret !
Petra 'rin bremañ er vuhe ?

Gout a rez gant pebezh anken
Diouti, pled me 'gemere.
Hi oa va buhez... va bleunienn,
Hi a oa va holl garante.

Hag ac'h eus hon dispartiet !
Va bleuniennig a zo maro,
Eus an douar ac'h eus he zennet,
Pegoulz bremañ e teuy va zro ?

Va zreid zo skuizh, skuizh va ene,
Erru poent din kuitaat ar bed ;
Nijet ganti va levane,
Deus 'ta d' am c'herc'hat, me az ped.

Deus d' am c'herc'hat, muiañ-karet,
Va bleunienn ! Kaerañ bleuniennig !
Evurus me yelo ganet,
Evurus 'c'h afomp hon daouig.

Etreze 'r vro lec'h ma out aet,
(Ne ran ket forzh pelec'h emañ !)
Kemer va dorn, n' am dilez ket.
Eomp hon-daou, eomp bremañ !

Na pegen kaer oa 'r vleuniennig
'M boa kavet war hent va buhe !
Allas ! Sec'h eo he gwriziennig !
Truez, va Doue !... Maro ê !

F. AL LAE.

59

DU EO AN DEIZ HA DU AN NOZ

HA DU IVEZ EO VA MENOZ

Diganen ec'h eus goulennet
Ma kanin dit ur ganaouenn :
Em c'halon eo en em suilhet,
Vel ar bleuniennou er wênn.
Du eo an deiz ha du an noz
Ha du ivez eo va menoz.

Na penaos e kanfen dit-te ?
An dristidigezh a astenn
He gouel ponner war va ene,
War va spered he c'houmoulenn ;
Ret 'vefe din, evit kanañ,
Sklaerder an neñv hag heol an hañv.

Na pegoulz 'ta heol benniget.
E teui splann, karantezus,
Da sklerijennañ tal ar bed
Pleget dindan an noz kablus,
Da zasorc'hiñ ar bleuniennou
Skornet dindan ar goañvou ?...

Rak du an noz ha du an de,
Hag a-dreuz an oabl koumoulet,
Avel, arnev, da bep mare,
A ruilh o c'hommoù dirollet
Ha miz c'hwevrer, war an douar,
En em ziskouez gwall-zishegar.

Ar barzh, te oar, zo un evnig
A dav e vouezh 'pad ar goañv,
Eveltañ, paour kaezh reuzeudig,
Me 'bleg va zal en ur ouelañ.
Rak en-dro din du eo an noz,

Hag em empenn du va menoz.

Pa deuio an hañv tevennek
Da ziliammañ va menozioù,
Neuze, alc'houeder levenek,
Me a savo barzhonegoù
'Vit diduellañ, dizankeniet,
Ha da galon ha da spered.

Bremañ du an deiz, du an noz
Ha du ivez eo va menoz :
War e gorzenn marv ar boked,
Marv an heol en oabl diskeudet,
Barzh em ene marv ar gened.

C'hwevrer 1904.
F. AL LAE. (1859-1937).

61

SON NEVEZ WAR UN DANVEZ KOZH

Me am eus ur vestrezig e Pennanroz
Hag e redin d' he gwelet hep mui gortoz,
Hag e redin d' he gwelet disul da noz.

Ha mar teuez d' am gwelet, va c'hloareg koant,
Me 'n em droio 'n ur pesk er stêr arc'hant.
N' az pezo ket va c'halon hervez da c'hoant.

Mar 'n em droez en ur pesk 'vel ma larez,
Me 'vo pesketaer, o va mestrez,
Me 'besketo va dousig dre garantez.

Mar teuez d' am fesketa ha d' am spouron,
Me 'n em droio en heizez er c'hoajoù don.
N' az pezo tamm, kloaregig, eus va c'halon.

Mar 'n em droez en heizez, 'vel ma larez,
Me a vezo chaseour, o va mestrez !
Me 'chaseo va dousig dre garantez.

Mar teuez d' am chaseal 'riskl d' am muntriñ,
Me 'n em raio leanez 'n un abati,
N' az pezo ket va c'halon, o kloarez kri !

Mar 'n em rez leanez 'vel ma larez
Me a yelo da vanac'h, o va mestrez,
Me 'goveso va dousig dre garantez.

Ha mar teuez d' am c'hoves 'oueli c'hwero,
Gwenn-kann marv em gwele te am c'havo.
Roin ket dit va c'halon, kaer az pezo.

Mar da gavan gwenn-marv 'n da wele kloz,
Plas Sant Per a gemerin er Baradoz
D' hen digeriñ d' am dousig eus Pennanroz.

CHARLEZ AR BRAS.
(1860-1936)

AR SPERN GWENN

Hag eñ ec'h anavezet-hu
 Kaeroc'h tra evit ar spern gwenn ?
 Bleunioù ha c'hwez-vat' a bep tu,
 Er miz Mae hag er miz Even.

Hogen setu deuet ar goañv :
 War ar brankoù sec'h ha didel
 Ur gwiskamant a erc'h gwenn-kann
 'Vel war relegoù ul liñsel.

Evel-se 'tegouezh ganimp-ni :
 Goude levenez poan c'haro,
 Da heul plijadur melkoni,
 War-lerc'h ar vuhez ar maro.

(Dizant)

AR ROZENN

Ouzh ar beure ar rozenn
 Perlezet gant ar glizh-mae
 A lar d' an neb a dremen :
 « Na koantik-holl ez on-me. »

Da serr an noz ar rozenn
 Bet glavik e-pad an dez,
 'Laro gant ur glemmadenn :
 « Ez a kuit ar vraventez. »

(Dizant)

AR GORVENTENN

Dihun an avel, e c'hwiban er-maez,
 e vroud al lano en e c'hourlamm foll ;
 Resad ar c'hoummoù a red war an traezh,
 bagad kon rankles oc'h harzal diroll.

Bili o ruilhal e bougoù an aod,
 a ziston ponner en ur c'hoarzh garo,
 hag ar gwall varrad, pa yud en tornaod,
 leñvus e c'houelvan, a c'halv ar maro.

Storlok ahel dir Aerouant an Ankou
 'glever o strakal bremañ er Mervent
 fonnusat mediñ 'ray en ervennoù,
 endonet er mor gant soc'h ar C'hourvent !

Emberr 'vo taolet en aod eskern gwenn
 da valañ munut gant brev kerreg kriz,
 areval tonket da baeañ d' hor Gouenn...
 Ar mor 'venn lonkañ buhezioù Breizhiz.

O PALARAT

Sell mat, paotr an alar, rak an ero zo kamm,
Toull amañ, tort du-hont ; soc'h an alar a lamm.
Mousig, dalc'h tost Pichoun, diwall da vont a-gleiz,
Rak Bouji, da vlenier, a welan, zo direizh.

jakez, paotr an alar, pelec'h emañ da benn ?
Perak e tiskrogez pell diouzh al letonenn ?
Ha te mousig penn-skañv, perak out aet a-dreuz,
E-lec'h bezañ bleniet eeun betek ar c'hleuz ?

Ne ven ket sebezet e ve Yann e kounnar,
Rak gant al lodenn-benn, pa ziskrog an alar
Keit diouzh al letonenn, e ranker hast' afo
Palat, a-raok ma vez ar c'hezeg en distro.

Krogit hep koll alan, krogit start, Fañch ha Per,
Ma chomit da dermal, demdost ,vefot re verr ;
Taolit e-leizh ar bal an douar a vruzunoù,
Buan, 'vit na vo ket al loen war ho seulioù.

N' eus nemet Alanig ha na ra ket e lod,
Nerzhusoc'h e vefe ma karfe debriñ yod,
Ne dalv ket ar butun a zev dindan ar c'harzh,
Pec'hed e ve d' e goan reiñ dezhañ kig ha fars.

PER PRONOST.
(1861.1909)

PA ZEU, D'ABARDAEZ-NOZ...

Pa zeu, d' abardaez-noz, ar c'huzh-heol da ruziañ,
Pa weler ar balan hag ar brug o krenañ,
Pa zeu an hentoù kleuz da vezañ teñvaloc'h,
Pa ziskenn war ar bed, o vont da hun, ar peoc'h,
Pa ya d' ar gêr ar saout, en o fenn an ejen,
'N ur leuskel a-wechoù, spontus, ur vlejadenn,
Neuze 'kreder klevout raktal trouz dizoare :
Kezeg o c'haloupat, ha trompilhoù-arme.
Lez-Breizh a zo er vro gant e varc'heien vat :
Setu int en oabl ruz o tremen 'us d' ar c'hoad ;
Set' ar Roue Arzhur, setu Sent an Arvor :
War an oabl e weler displeget hon istor.

ERWAN BERTOU.
(1861-1933)

DISKAR-AMZER

Breizh a garan gwelet, mamm-gozh atav 'n he sa,
Pa bar warni sklaerder an heolioù diwezhañ,

Pa deu mouezh vras an traoù da sioulaat dre ar bed,
Ha pa varv en oabl yen c'hwez-vat ar bleunioù bet.

Neuze, koant ha seder eviti da gozhañ,
Hi 'lez he mantell vrizh d' an douar da ruzañ,
Ha bep kammed ma ra mil delienn alaouret
A beg ouzh ar vantell 'vel bagadoù stered.

Kement ha ken bihan ma teu, dre forzh bale,
He gwiskamant da dreiñ en ur sae aour-melen,
Ken e chom sebezet ha mut he bugale :

Diouzh a welet o mamm ken kaer hag an aele,
E stouont dirazi 'vel d' ober o fedenn
Hag a-greiz o c'halon e strink mouezh an delenn.

HOLLENT AR GARREG.
(1862-1939)

68

PA VIN MARV..

Pa vin maro, c'hwi a deuiio, ma mignoned,
D' ar sul, d' an abardaez, goude ar gousperoù,
Tost d' an iliz vihan, e kornig ar vered,
War ma bez ken dister e-touez an holl vezioù.

C'hwi a zegaso din bleunioù koant ar mene :
Iann melen, brugoù glas hag ar balan dispar,
Ha, da skeudenn buhez peurbadus ma ene,
E lakfet en o zouez ur bodig uhelvarr.

C'hwi a lavaro din ha barzhed zo dalc'hmat
O kanañ ar Frankiz, an tan sakr en o c'hreiz,
C'hwi a lavaro din (o pebezh kelou mat !)
Ha trec'het eo d' ar fin ar Gall, enebour Breizh.

Neuze, mignoned ker, e trido ma c'halon
E goueled ar bez du, dreist plankenn an arched,
Ha, keit ma vo douget a-dreuz d'an neñvoù don,
Gant ur barr-levenez e trido ma spered.

RONAN A GERMENE.
(1862-)

69

AR ROC'H ALLAS

Da Yann ar Fusteg.

E-tal ar C'hozh-Stankoù a zo ur garreg glas,
Ur garreg glas ha kreñv anvet ar Roc'h-Allas.

Ha war ar garreg-se neb a ra e ziskuizh
A chom 'vit e vuhez dijoaius ha langiz.

Alies 'm eus gwelet 'nijal 'trezek ar Stank,
Gwelet ivez 'tec'hel meur 'durzhunell yaouank.

En he sae arc'hant flamm, laouen pa errue,
Melkonius-meurbet, allas, pa zistroe ;

War maen an Tonkadur, chomet oa ur pennad !
Hag aboe ar glac'har 'deñvalae he lagad...

Ar maen-se, siwazh din, 'raok gouzout e zoare,
'M eus bet em yaouankiz pozet war e c'horre.

Ha setu, Yannig ker, setu eno penaos
Ar joa 'n deus dilezet ma ene deiz ha noz.

CHARLEZ AR GOVIG.
(1863-1932)

70

WAR VLEV DU

Gwerso zo n' em eus ho kwelet
Na ken tost a'noc'h ho sellet,
Paour-kaezh Jefinig.
Ne doc'h ket gwiv, ne doc'h ket fliav ;
Ne doc'h ket plac'h, ne doc'h ket brav :
Met m' ho kar, dousig.

Evidon-me na bourruset
'Dan ho koef gwenn hiziv gwelet
Ho pennad blev du !
C'hwi zo bet ma dous karetañ ;
Mar deo gwir 'mañ lazhet an tan,
Tomm c'hoazh al ludu.

Ma dous, n' em eus ket ankouaet
Ho plev em eus bet flouriket
Edan ar spernenn,
'Wechoù, gwechall, p' en em bokemp
En ur glevet tostik-tra demp
Trouz ur riolenn.

Hag, en ur sellet oc'h ho plev
Ar bere sklaerder an heol 'strew
E holl largentez,
Me 'gred e ouel ma daoulagad,
E sav war m' c'halon kalonad
Dre ar garantez !

Koedig, parren Belz,
3 a Hourignan 1897.
PIER LAURANS.

71

WAR UR PLAC'H MUT

« evit Alfoñs a Gerguirione ».

A gorn he daoulagad, an dar,
o kren el ar glizh war ar barr,
a seblante kouezh war an douar,

Met, biskoazh ne laras : m'ho kar.

An dar 'splanne el ar vleunienn
el liorzh 'dan an heol melen,
pe, evel en noz, ar sterenn
a vurlut uhel dreist ma fenn.

Ma dous, gant he min disprizus,
g'he brageriz gwerc'h lugernus,
el ar sterenn, en neñv, eurus,
hep dout ur gomz karantezus.

Ma dousezig, mar em c'haret,
gwell e mañ n'ec'h eus ket laret.
G'en deiz, ar sterenn zo kollet ;
lies ya kuit soñj diskleriet.

PIER LAURANS.
(1874-1952)

72

ME A GARFE...

Leuniet eo va c'halon gant un teñzor tener,
Teñzor ar garantez, hag a garfen skuilhañ
Evel ar mab foran e dammig peadra ;
Leuniet eo va c'halon gant un teñzor tener.

War va daoulin en noazh me a garfe stouiñ
'Vit azeuliñ Doue en traoù en deus krouet,
Evel ar plac'h yaouank hag a gar he glanded ;
War va daoulin en noazh me a garfe stouiñ.

Siwazh, va-unan on, ha va sederegezh
Evel un dra dister hag un dra didalvez
A zistaolan en-dro e-barzh va c'hreizenn-me
Da c'hedal amzer well, ma c'hoarvezfe un de...

LOEIZ GOURLET.
(1877-1944)

73

PEDENN AR MOUSIG

O Gwerc'hez, ma mamm santel,
Itron ar Gozh-Yeodet,
Selaouit mouezh ar bugel
Zo dirazoc'h stouet !

Degouezhet eo an amzer,
Ret-mat eo din hirie
En desped d' am oad tener
Gonit ma zamm buhe...

An daeroù em daoulagad
E kuitaan va bro ;
'Vel ma zud kozh ha ma zad
Vin martolod d' am zro.

Ar vicher a zo kalet
Hag ivez ankenius,
Gwerc'hez evidon m' ho ped
Bezit madelezhus !

Roit dalc'hmat d' ar mousig,
Roit dezhañ sikour,
Rak dister eo e lestrig
Hag ar mor zo treitour.

Pa yudo an avel foll,
Pa sailho ar mor bras,
Grit n'aio biken da goll
Ar bugel ho karas.

Neuze pell eus aodoù Breizh
Gant ar mor luskellet,
Ma c'halon e-barzh ma c'hreiz
A soñjo er Gozh-Yeodet

Soñjal a rin em mammig
Hec'h-ttnan intañvez,
Ha 'viti ur bedennig
A gasin deoc'h, Gwerc'hez !

O ! pa zeuio d'ho chapel
Bemnoz da hirvoudiñ,
Roit d' am mamm baour skoazell,
Frealzit anezhi.

Distanit dezhi he foan,
Ma zad zo bet beuzet ;
Ma varvfe ar mous bihan
He c'halon ve rannet.

O Gwerc'hez dous ha dinamm,
Rouanez Breizh-Izel,
Mirit ar bugel d' e vamm
Hag e vamm d' ar bugel !

Mari, Steredenn ar Mor,
Klevit ouzh ma fedenn :
Difennit mousig Arvor
Bremañ ha da viken.

AR YEODET.
(1878-1944)

75

PEOC'H AL LANNEG

Berviñ 'ra al lanneg edan toemmer an heol ;
Trouz erbet !
Netra ne fich, netra ! Barzh ar c'holo, ar jol
Souldoemmet
Ne dizh ket mui darbar ; gweñvet eo ar milad
Ha glasted ar bodoù a zo aet war zuat.

Burluterezh an deiz a zall ma daoulagad :
Blinkal 'ran ;
El lanneg vorennet a zen n' en deus anad.

Ma-unan

Ec'h on amañ, pellaet diouzh safar ar bed foll,
Diouzh e blijadurioù hag e c'hoantoù diroll.

War ledander al lann, loen erbet ; ken nemet
Ur grilhan,
Balbet, e-tal e doull, 'gozik etre ma zreid
War ar man ;
Burzhud mar deu da benn a greniñ e eskell,
Ur wezh hepken, gwan-gwan, 'vel ul loen o vervel.

A-gleiz hag a-zehou e klevan, en-dro din
Kant pok du
O tarzhal gant ar wrez, o greun o tishilhiñ
A bep tu.
Edan ur barrig brug, a gurun ruz e benn,
Ur bistrak a zistag, landrennek, div notenn.

Nann, peoc'h erbet n' ho talv, peoc'h divent ma lanneg,
Hani 'bet !
Gronnet gant liñsel tul ur splannder huanek
N' end eus ket
Par deoc'h evit lakaat ma c'halon da zasson,
Ma spered da redek, ma ene da zic'hronn.

Tud foll ! Gant ho safar hag ho c'hoantoù diroll
Petra ret ?
E peoc'h doueel al lann, Melestrour ar bed holl
Gant sioulded
A had buhez
Ha braventez
E'it goude...
Ken trouz gantañ nemet kan darn ur grilhan skuizh,
Strakell un evnig gell ha tarzha ar pokoù sec'h.

LOEIZ HERRIEU.
(1879-1953)

77

POK AR MINTIN

Ha soñj ac'h eus, ma dous, eus ar mintin miz Mae
D' ar mare just ma tarzha an heol war ar mene,
D' ar mare just ma kan an evn 'barzh ar brouskoad
E teujen beteg dit didrouz war beg ma zroad ?

Te oa, muiañ-karet, 'vel un ael kousket c'hoazh.
Al liñselioù taolet diwar da vruched noazh,
Da vlev kaer dispaket war ar plueger gwenn,
Da zivrec'h mistr pleget dudius 'tro d' az penn.

Digoret 'm eus an nor war ar gambrig distan
Ha difonn, 'vel gant aon, 'm eus lakaet ur pok glan
War da ziweuz, ken fresk ha delioù bleuñv ar prad,

Ha ken goustadik all, gant doan d' az tihuniñ,
On pellaet eurus, rak betek-hen hini
Eus ar pokoù roet na bet ne voe ken mat.

F. JAFFRENOU.

AR C'HAN A GANE MAGGI

War ur menez, pell eus ma bro.
 Hep kar war-dro, nag ur mignon,
 Ec'h azezis evit soñjal
 En traoù gwechall, don em c'halon.
 Ha pa baoueze an avel
 Gant he c'hwitell da hirvoudiñ
 Me gleve c'hoazh em eñvor gwan
 Trouz ar c'han a gane Maggi.

Ur wech ec'h is da vro-Geumri
 'Lec'h oa Maggi o telennañ !
 Azezet dirak he zelenn,
 He bizied c'hwek o krenañ,
 Ouzh un doueez oa heñvel
 Pe ouzh un ael dous o pediñ ;
 Ne glevis biskoazh un ken kran
 Hag ar c'han a gane Maggi.

O deus eta, aezennig sklaer
 A red en aer 'us d' ar barrez,
 Da zegas c'hoazh d' am skouarn baour
 Mouezh kleier-aour ar ganerez !
 Degas a ri din soñj neuze
 Eus an eur-se e bro-Geumri
 Pa even an notennoù glan
 Eus ar c'han a gane Maggi.

Meur a blac'h yaouank 'm eus klevet
 Dre an hollved o telennañ
 Mes hini ané n' oa ken drant
 Ha Maggi goant, hi ar wellañ.
 O selaou he mouezh dous ha pur
 'M boa plijadur, joa ha dudi.
 Heklev ur baradoz distan
 Oa ar c'han a gane Maggi.

Pa vez glac'haret ma c'halon
 Me soñj e ton merc'h Llanover
 Pa c'hoarie gant he zelenn
 War he barlenn gwerzioù Gomer.
 Hag em eus esper e teuio
 Deiz ma maro ar gwennili
 Da douitouial 'us d' am fenn gwan
 Boud ar c'han a gane Maggi.

F. JAFFRENOU.
 (1879-)

AN EOSTIG

An eostig a gan er sperneg
 Soñjoù flour e galon joaius.
 Hag e c'hwitellerezh spius
 A vam an nozioù stirenek.

Hag a pa nij e bluñv seizus
En ur grenadenn derennek
An eostig a gan er sperneg
Soñjoù flour e galon joaius.

Perak seniñ ken kalonek
Gant un awen disoursius ?
Ur garantez diankenius
A lak ennous soñjoù ker c'hwek
Eostig... e'it kanañ er sperneg ?

Y. F. JAKOB.

81

AR FALC'HOURL

Nozik eo c'hoazh, klouar an avel,
Kousket er bod an evned gwiv.
War ar maezioù, berr eo ar gwel,
Ha tra erbet c'hoazh n' en deus liv.
Kent ar sav-heol e penn ar prad
E mañ ar falc'hour o falc'hat.

Kanet o deus holl ar c'heger
Ha tiñset kloc'h an Anjelus.
Moged a say ag an tier
E sklaerder an oabl digogus :
Er c'hentec'hoaz, e lein ar prad,
E mañ ar falc'hour o falc'hat.

Tro ha distro a ra, hep dalc'h,
A stuc'hennadoù e troc'h foenn,
Lugern a ra direnn e falc'h
O vont o tont war ar flourenn :
Deut eo kreisteiz. E kreiz ar prad
E mañ ar falc'hour o falc'hat.

En sperneg, mik eo an eostig.
An amzer a zo teforek.
Hep arsav e klever chourig
Ar falc'h o touziñ ar yeoteg :
Tro an anderv e korn ar prad
E mañ ar falc'hour o falc'hat.

Setu el lanneg bugulion
O huchal en tolp a-bouez-penn,
Bourboutiñ a ra ar c'helion,
Ez a ar saout d'evañ d' al lenn.
En diskar-heol, ouzh garzh ar prad
E mañ ar falc'hour o falc'hat.

C'hwek eo ar frond a gement tu,
An arnev a c'hortoz sevel,
Hag an eflenn hag an oulm du
A gren o delioù en avel.
Arru an noz. E sol ar prad ,
E mañ ar falc'hour o falc'hat.

Klevet, paotred ha merc'hed koant,

Tud disourssi pe hurrenek,
Tud pinvidik pe leun a c'hoant,
Tud skoliet fur pe diouiziek,
Er Bed, e koulz pe diwezhat,
E mañ an Ankou o falc'hat.

Y. F. JAKOB.
(1882-1938)

83

DEVEZH HAÑV

Un devezh a repoz, goude ur bale hir,
Chalmet, ec'h azezis en ur vruged joaius ;
O c'henel oa an hañv, ha bannoù dudius
An heol a beurdomme kein kalet ar veinhir.

War c'horre pep tosen, bagadoù niverus
A zeñved a beure ar geot leun a c'hwez-vat,
Hag en disheol teñval an dero, gant eurvad,
Ar mesaer a soñje 'n e goantiz jodoù ruz.

Dre-holl al levenez flamm ha taer a rene ;
Ar wenanenn e-mesk ar bleunioù a fraoñve
Keit ma nije didrouz ar valafenn seder ;

Ar pintig, evurus, a-bouez-penn 'richane ;
Mouezh ledan ar c'horn-boud 'zassone er pellder,
Hag an holl heklevioù, pennfollet, a gane !

JORD AR RUMEUR.
(1882-1941)

84

KOUSK AR MABIG JEZUZ

E-pad ma kousk Jozef, brevet gant ar skuizhder,
Mari war he barlenn a lusk he mab-Doue ;
Hag he mouezh a vouskan ur ganaouenn dener :
« Kouskit, mabig Jezuz ! Grit ur c'houisk, va Roue !

Ha me a glasko deoc'h, ma rit ur c'houisk buan,
Ur rozenn ruz livet, hag ur c'haer a gudon,
Ur gudon ken koantik, un dañvadig bihan,
Un dañvadig bihan, hag un durzhunell doñv.

O kouskit, va Aotrou, serrit ho taoulagad ;
War-zu an Neñvoù don ra bigno ho spered.
Renadurezh ar bed, lezit hi gant ho tad !
Kouskit, rak ar poanioù ho kwasko c'hoazh abred !

Kouskit, mabig Jezuz ! Kouskit, yen eo an noz ;
Ar glav a gouezh a-builh er-maez en-dro d' ar c'hraou ;
Ar vesaerien zoken a gemer o repoz ;
An ejen, an azen a zo kousket o-daou. »

Hag ar Werc'hez Vari, echu he c'hanaouenn,
A bokas c'hwek da dal he mabig benniget :
En-dro d' e vuzelloù ur mousc'hoarzhig laouen,
Jezuz, war he barlenn, en em ro da gousket.

Boharz.
IVON KROG.
(1885-1930)
85

PEDENN EN DEÑVALDED

III

Komzet, komzet, ma Mestr : Ho mevel a selaou.
Me 'savo, me 'gerzho. Laret din ? 'men monet ;
Sturier dispar, leviet ma bag en argolloù,
Ha me 'veulo Ho Anv e-mesk ar Vretoned.

O, Jezuz, deut da chom ennon da virviken,
Hag e c'hoarzhin e-kreiz ar fru, pa savo bec'h ;
Me 'zougo hep 'n em glemm ma samm kozh a anken,
Hag e kanin eidoc'h enep d' ar bed a-bezh.

Met n' am dilezet mui !... Pa skoy an dic'hoanag
Arnon, doc'h ma mouezh paour, o ! na chomet bet bou'ar :
Dalc'het ma sell d' al laez ha d' al laez, bepred.
Rak Ma daoulagad 'ra poan dezhe gwelet an Douar...

Hag a pa zeuy eidon ar Marv hag e Drenoz,
Davedoc'h, O Barner, e pignin dibreder,
Rak me 'vo bet Hennezh a gane dre an noz
Eit kennerzhat ar Feiz e kalon e Vreuder.

Yann Ber KALLOC'H.

84
85

MA C'HALON ZO E BREIZH IZEL

Amañ e teil ar gêr vras e kreska bleuñv ar boan,
Poanioù ar paour divroet, debriñ 'reont ma spered :
Ma c'halon a zo du-se war dreuz an ti karet
Lec'h ma huñvreer e peoc'h 'tal an nor goude koan.

Amañ war 'n eneennoù un avel yen a yud,
Pep unan 'ra evitañ, ne sella den gant den :
Ma c'halon a zo e bro an truezioù kristen,
Ma c'halon a zo du-se e-mesk re tomm ma zud.

Amañ 'mañ toull ar pec'hed. Al loened war ma zro,
Mouezhioù an droug a glevan o yudadenoù lous.
Ma c'halon a zo du-se en ilizoù didrouz
Lec'h ma taoulina gredus martoloded ma bro.

Amañ 'mañ strizh war un den : Er rabinou digor
Hirvoud 'ran d'an and ken brav, 'n e wiskamant lannoù
El un enezenn vihan drailhet gant an tonnoù,
Ma c'halon a zo du-se e chagelloù ar mor.

Pell du-se penn er C'hornog na mar karet monet,
En tu 'rall d' ar menezioù ha d' an aodoù bourrus,
O ! c'hwil a welo marse, dianvezour eurus,
Ar vro lec'h 'mañ ma c'halon, ar vro deus ma ganet.

Pariz, 1913.

Yann Ber KALLOC'H.
(1888-1917)

87

EBREL

Dont a rez ? An nevez-amzer
He deus kempennet an draonienn
Ne glevet ket bravat sonenn
A gan an evned dibreder !

Deus da welet o lugerniñ
Ar glizh beure war ar c'hlazenn,
Deus da selaou o hiboudiñ
Dre douez ar mein ar ruzelenn.

Deus ganin ! An aezennig skañv
Zo ur blijadur da santout.
Deus da welet o tispakañ
Ar bleuniennoù koant evelvoud.

Deus e disheol ar c'hoad bihan,
Pell diouzh an holl dud hag an trouz :
Me 'laro dit petra 'vouskan
He mignon d'an durzhunell rouz !

Deus 'ta ! Rak an nevez-amzer
Plijus evel ar yaouankiz
A zo ivez, siwazh, berr, berr,
Ha ne zistro ket war he giz !

E. AR ROUZ.
(1892-)

88

DISKAR-AMZER

Moug an Diskar-Amzer war an derv a ziwade.
Flammañ 'rae ar fav en heol o vont da guzh.
Deil skañv ar gwez-pupli, ar glasten hag an onn
a strewe al letonenn gant o aour morlivet.

Er bodoù roz diwisk e vane speg rozennoù,
broñsoù, gwadek o liv, krizet en aer ynoc'h
a zisliv glas an oabl. Diskar-Amzer a stroll
ur c'hinkladur roueel da zegemer ar Goañv.

Evel da ganmeuliñ ur serr-noz berr a lorc'h,
ul laz-seniñ du-hont, gant kouevrennoù an trec'h,
a skigne tonioù brezel, dianav d' ar vro-mañ.

Met, e traoñ al liorz, hor bezvenn ger zo noazh,
hag he bleñchoù krenus, stouet war-du an douar,
zo e kañv eus an Hañv, flamminek en hon eñvor.

ABEOZEN.

89

ROZENN MIZ DU

Ar rozenn a weñvo dindan anal miz Du,
hogen Mezheven splann zo c'hoazh bev en he frond,
dedennus ha tanav, ma trid ennañ fenozh
ene mezevennus an Hañv kaer aet da get.

Dit em eus degaset rozenn Gala-Goañv.
Selaou ouzh ar gentel a ro en ur vervel
ar vleunienn gizidik, gwad ha goularz he liv,
a oar ez eo Ebrel bugel d' ar mizioù skorn.

Ifern an anoued, risklus d' ur galon vresk,
n' eo ken un harlu berr d' ar rozenn divarvel.
Ar reuziad ne bado nag e ankenioù lous.
Gweñviñ oar ar rozenn evit kaeroc'h genel.

ABEOZEN.

90

GALV DA BRINS AR C'HORN OG AOUR

War dreuzoù dor ar vuhez e c'halvan em betek,
E-lec'h anken hag enkrez, pok al levenez barr.
A Briñs ar C'hornog Aour, te a c'halvan bep noz,
Peur, war da askre noazh, 'kavin-me va renoz ?

War vevenn ar paludoù, digor frank d' al lano,
E savin ur gêr nevez a zougo da ano.
O va muiañ karet, mestr galvet va c'halon,
Ne rin met az kortoz, lusket gant boud an donn.

A Donnoù ar mor peurbad, c'hoarezed va ene,
Peur e kasot em betek karedig va huñvre ?
Peur 'welin-me o tont ar vag he gwernioù ruz,
'vit ma c'hellow lestrañ va c'halon diwalc'hus ?

Dahud vo da barez e splannder balc'h Kêr-Iz.
A-dreñv an dremmwel mouk kev galv va yaouankiz.
Orged diroll ar festoù vo diduall divlaz,
En deiz ma c'hellow Dahud pokat d' az askre noazh.

ABEOZEN.

(1896-)

91

AN NEIZH DILEZET

Bugel, pa c'haloupen er parkoù 'tal ma c'hêr
Me 'gave alies e-kreiz ur vodenn spenn
Un dornad brankoù kras, disac'het en ur bern.
An dra-se oa un neizh drailhet gant an amzer.

Pa welen goude-se ur vandenn evned kaer
O nijal ken laouen 'us d' ar c'hleun ha d' ar wern
Me 'c'houlenne perak n' en eus ket un ifern
'Vit neb ankoue e neizh pa ve savet en aer.

Allas ! An dud ivez a zo ken ankoueus...
Neizh ar vugaleaj, ar c'havell burzhudus,
N' int netra d' ar galon pa vez hir an askell.
Paour pe binvidik-mor, aet int lec'h all da chom,
Diforzh, pe leun a lorc'h, n' o devo ken ur sell
'Vit an ti bihan yen a oa gwechall ken tomm.

YANN AR C'HAMM.
(1898-1940)

92

MINTIN WAR AN ERIN

Kaniri 'z eus gant an tarzhig war e vili.
Lirzhin eo ar mintin ha sklinton an erin.
- Mani garet, ken gwenn ha flour da izili,
Klev tirili an alc'houeder en oabl livrin.

Sin eo chourig an aer, e-giz dour er c'hili,
War hun difiñv an Atlantel hag e gevrin,
Ha yaouankiz an heol a lufre askilli
War hun ar mor, etre kornog hag an aod krin.

A joa ec'hon ar mor hag an heol, bam hor bro !
C'hoarzh an avel, ken sart, o vrudañ tro-war-dro,
Nevez atav, lid diziwezh o dimeziñ !

Ni, 'vat, ne vrago ket hor yaouankiz atav !
En em garomp timat, bevomp hon eurioù brav,
Hep mui gortoz listri neñvel an Inizi !

YOUENN DREZEN.

93

BREMAIK E NOZO

Bremaik e nozo. Kemeromp ar vag.
Hag e weli, Mani, gant tizh ar mor,
Hag ouzh hiboud an houlenn voull ha glas,
O vont e-biou, ken mistr, gwez-pin an aod.

Setu ma tigor aveler an oabl ;
Gant seiz e goumoul hag e avel vlot
E flour goustad enezennoù a-stroll,
Trelatet 'veldomp gant lusk al lano.

Luskell da garidi, gwele argant !
Ha te, Mani, gra din allazigoù !
Netra ne dalv, henoz, añ da ziweuz.

A ! bevañ, karout a-unan ganit !
Ouzh skin ar stered o tridal en dour,
Evañ yaouankiz e stivell da sell !

YOUENN DREZEN.

94

SUSINIO

Da glemm, o mut, em gwele tomm.
â Lorc'hus, e braouac'h an noz
du-dall, ahont, e-tal an donn,
em izili a sil anhun
da estrenvan...

Ramzel, â Zismantrou ! Dibrenestr, ha disto,
Susinio, Susinio, dihentet war da c'heun,
keid-all, er riv du-dall, allas ! ha fall,
piv nemedon, â Zilezet, a soñj ennout,
allas ! Henozh ?

C'hwirinet ar C'hivioul, e penn e virc'hed goañv !
N' eo ket o zalabav a c'holoio em c'houn
da hirvoud doun ;
na dour a-builh Bugul yud ar c'houmoul
hag e anoued.

Tommheoligoù 'vo c'hoazh war da durumell, ya !
Pa suto ar vilfid er c'hili glas, pa hinono.
Ha te, skinus, â Susinio, d' an heol e tasorc'hi.

YOUENN DREZEN.
(1898-)

95

AN TOUSEGI

Goude an arnev, an tousegi
a gan en arselin,
a gan, pa vez o noziñ,
ar c'han a blij din.

E glebor ar geotoù,
o c'han zo hiraezhus,
e sioulded an nozioù,
an nozioù kenedus.

An tousegi, war lez an hent,
a gan o hiraezh,
hag huñvreoù dianavez,
en noz, en nozioù sklent.

E deltoni al leton,
e kan an tousegi ;
e kanont, pa vez o noziñ,
'vel ma kan va c'halon.

JAKEZ RIOU

96

SERR-NOZ

Azet e oa war lez an aven,
O c'hortoz an hini a gare.
Uhel e oa an heol pa zegouezhas er glen.
...En-dro dezhañ e noze.

En halegoù e bleuñv, ar vilzig a oa tavet ;
War gorre ar c'hegid gwenn, an nadoz-aer a vorede,
Hag eñ a c'hortoze
Ar plac'h na zeue ket.

E bevenn ar c'hornog e taskrene ruzoni,
Skeud ar c'hegid gwenn a varve e-barzh an dour,
Lano blot ar vorenn a bigne lizidour.
Hag eñ a welas e oa o noziñ.

Sevel a reas goustad,
Kemerout a reas en-dro gwenodenn an dorgenn,
Hag an heol o vervel a skuilhas en aven
Ur veradenn wad.

JAKEZ RIOU.
(1899-1937)

97

E KERVOIAL

E Kervoial, p' oan bihanik,
N' ac'h eus ket soñj o mamm garet ?
Ni yae lies gant un hentig
Bet' ar vilin, e-mesk an ed.

Ar bleuñv a oa leun a wenan,
Klemm a rae eskell ar vilin.
'Hed ar girzhier mourb ha melen
Ni serre mouar hag irin.

E penn an ivarc'h troiellus
E spurmantemp 'vel un huñvre,
Ar mor divert ha lugernus
Gant e ouelioù ruz a Sine.

A pa gouezhe an enderv-noz,
En ur ganañ ec'h aemp d' ar gêr.
Ar pennkerioù dija oa kloz...
N' ac'h eus ket soñj o mamm dener ?

ROPERZH AR MASON.

98

AR SIKARNED

Agent e verdeent war an teirgwerni bras,
Pe'ar miz barzh an donvor betek San Francisco !
Hen displeg a ra c'hoazh, un huñvre war o fas,
Ar re gozh hag a zo o tiskuizh a-werso.

Kaletat ur vicher e-kreiz ar gelc'hwidenn,
Flastret gant ar reklom ha sklaset gant ar skorn !
Goude, e'it ankouaat avel ponner Beg Horn,
Barzh ar perzhier estren na diroll an derzhienn !

Du-hont er c'hourenez 'c'hortoze 'r maouezed,

Hep lizher, hep argant hag, evit o dihu,
Ar filajoù hepken e-tal korn an oaled,
Judenn ar Birvidoù gant o mantelloù ruz.

Bremañ war an donvor n' en deus mui gouel ebet,
Marv eo an evned bras, serret o divaskell.
Ne chom e Kiberen met droug ar broioù pell.
O Doue, ho pet truez eus gouenn ar Sikarned !

ROPERZH AR MASON.
(1900-1952)

99

AL LIORZH ESPAR

Dre 'm c'housk ez an alies da gantren
Dre zrein ha drez ha korz ul liorz-hud,
Ma vez gant bleuñv ha broñsoù dremmoù tud,
Dremmoù treitour ha garv enebourien.

Ma vez pep skourr kizidik ur gigenn,
Hejet 'vel un antell en avel yud ;
An delioù, prim ha blin, 'kreiz o simud,
Gant c'hoarzhoù glas ha ganas a zaskren.

Neuze, brevet em glac'har, klask a ran
An dremmoù laouen, ar c'horfoù heneuz,
Koskoriad skañv, seder, an amzer gent.

Hag, aet da struj divalav, o c'havan,
E-mesk al linad, a-hed hag a dreuz,
Strewet, gwadek ha gwan, war lez an hent.

ROPARZ HEMON.

100

AR ROZENN DU

En ur saonenn e kresk va rozenn du,
Dindan un oabl teñval ha leizh dalbec'h
Gant tiez hakr stlabezet traoñ ha krec'h,
Ha murioù gleb ha ramzel a bep tu.

Eno n' eus c'hoarzh na c'hoari na didu,
Tra nemet gloaz, hag anken, hag azrec'h,
Preder ar spered ha striv an divrec'h,
Ha dremmoù tud glas evel al ludu.

PadAl bepred e ren en o metoù
Ur goanag kuzh ; e don o daoulagad
Un tan iskis a bar, yen ha disked.

Ur fervder sioul, ur splannder dic'houlou
A saV, trec'h d' ar galon ha d' he zonkad,
Diouzh ar rozenn, peurbad en he c'hened.

ROPARZ HEMON.

KIMIAD

Ur pok... un difronkadenn... « Mont a ri ? »
 - « Ne c'hellin ket ma ouelez. » - « Aon am eus :
 Ne zeui ket en-dro » ...He dent, he gweuz.
 Ha sed : e chom e-unan 'barzh an ti.

Warc'hoazh ez aint d' o labour 'vel bepred,
 O wiskañ 'kreiz an dud o dremmoù seder,
 E-mesk o frederennoù bihan, ken dibreder,
 E-mesk o zrevell aner, leun a c'hred.

Ne ouient ket ! Ha kuit an amzer vrav !
 Ha bremañ, trumm o soñjal, ez int kozh.
 O rummad hir an nozioù 'vel henozh :
 An hent bepred digenvez, hag ar glav.

ROPARZ HEMON.

KANENN VREZEL

Mervel a rin un noz, war hentoù Breizh,
 Laouen, ha start em c'halon kan hon trec'h,
 (Pa vo pep kanenn skornet war ar gweuz,
 Ur soudard glan, diskaret, sonn, 'n e lec'h,
 Astennet, gwenn e dal, e don ur c'hleuz.
 Hogen, da c'houlou-deiz,
 Pa zeuio gant ur c'hravaz pevar gwaz,
 Er mintin gleb, dilufr, ha melen-pri,
 Dre leñvoù glav miz-du er girzhier noazh,
 Ha glac'har mut ar merc'hed 'barzh an ti.

Neuze, daoulinet-holl, na larit ket :
 « Hennezh zo bet dispouron, her ha taer,
 O skuilhañ eost e galon bern war vern,
 Tan ar yaouankiz 'n e zaoulagad sklaer. »
 O ! nann gant komzoù boutin,.. - petra 'vern
 D' ar c'hadour a zo bet
 Gwalc'het e luc'h an heolioù dir (a zevas
 Breinadur kozh ar c'hig ha broud ar c'hoant,
 Hor c'homzoù dall ha blin ? d' ar gour a glevas
 En ebrel lintrus c'hoarzh ar brezel drant ?

Hogen, hep lorc'h, un tammig trist hepken,
 Larit : « N' eus den ebet a garas mui
 Ar peoc'h, an huñvre skañv hec'h eskell splann,
 E kan al labour onest 'tal an ti,
 Ha treizh an eurioù war an oaled c'hlan,
 Gwevnded bugale wenn,
 Ar bedenn lirzhin goude striv an deiz,
 Ar c'hoarzh war dremmoù anavezet-mat,
 Ha sioulded kuñv ha kuzh hor maezioù Breizh,
 E leunded dous ar vuhez e barr an oad. »

ROPARZ HEMON.

(1900-)

FRANKIZ

Ar yourc'h e don ar c'hoad hep mar a gar dour pur ar stêr :
Ouzh koantiz gwenn hor Bro hor menoz gwenn a lamm ken taer.

Gant frond ar Brug 'hed ar grug dall
E sav koun kaer un amzer all
En ene Breizh.

An evn a c'heiz en deil war dav pa sav ar goañv da vervel :
Er reklom setu dreist ar roc'hell kloc'h hon Deiz o c'hervel !

Ur gwent a red er vered vut ;
Ur gwent e vouezh leun enkrez put
A c'hwezh drezomp.

'Vel loar ar beure, eurioù du, ha fru hon Noz du-se :
Mui kan ur gaouenn drist, met kanenn an tridusañ mae.

Ur mor a sell en dremmwel bras ;
Ur mor a d_{ar}zh leun a c'hoarzh glas
A gañ ganimp.

Ra lintro pelloc'h tal hon Tud gant dudi e vrud kann :
Hol liamm a dorrimp gant striv hir ha dirann hor mir splann.

Un heol a sked er gevred dour ;
Un heol gant saez karantez flour
A c'hor hor c'hreiz.

YANN EOZEN JARL.
(1902-)

104

DIAMAEZ

Azezet edomp war ar geot glas.
Hi ne lare grik.
Me 'selle outi.
Avel fresk ar mor, 'n ur flourañ he zal,
A lakae a-fuilh va bleo teñval.

Sellet pizh he deus war-du an neñv glas,
ha gwelet he deus
ar freuzh hag ar reuz,
e-mesk ar c'houmoul o c'hostezioù du,
a bevarlamme evel kezeg feuls.

Ha laret he deus hep sellet ouzhin :
O ! perak ez eus,
kemend-all a freuzh
e don ho kalon ? Perak e welan
hoc'h ene bet glan ken du hag ar vran ?

N' em eus laret tra, n' he deus komzet ken,
hag eo savet,
hag ez eo aet
war ar geot glas, a-hed ar mor glas,
'n ur ober an neuz da chom didrabas.

FARNACHANAVAN.
(1904-)

AR FEUNTEUN ZON

E-kreiz ul lann ec'hon, didud,
 Me 'anav ur feunteunig wenn.
 Ur feunteunig a garantez,
 E-kreiz ul lanneg a dristidigezh
 Ur feunteunig wenn
 E-kreiz ul lann du.

Tro-war-dro ur Morad ludu,
 D' he c'helc'hiañ evel un enez.
 Warni un oabl koumoulennek
 Hag e pep lec'h poan ha glac'har.
 Enni dour sklaer, dour fresk enni,
 Enni dudi.

Enni dudi, Enni hepken
 Dudi pe diavaez an dudi,
 E ziavaez kentoc'h, o Siwazh,
 Rak netra ne vev war he zro.
 An douar teñval a chom difrouezh.
 Nep bleunienn ne vleuñ he bardell,
 Geot ne gresk, nag evn ne gan,
 War-dro feunteunig an didrouz,
 Ar maro eo.

Feunteun graet 'vit bezañ karet,
 Feunteun gaezh, re zon eo da zour
 Ha re c'hlan ha re sklaer.
 Ar glav ne gouezh betek ennout,
 Ar skorn ne galed da c'horre,
 An avel ne luskell da gousk,
 An heol ne domm da zigenvez...
 Re bell da zour.

Genou ebet n'ev ac'hanout
 Nep skouarn ne glev trouz da vammenn,
 'Vel 'klever 'lammur ur galon.
 Ennout, 'vel ur melezour don,
 Nep daoulagad ne sell, krenus,
 Un dremm yaouank stouet warnout
 Un dremm dudius, un dremm garet,
 Kaer da garout.

Te zo ur feunteunig kollet,
 E-kreiz al lann trist ha didud,
 Ur feunteunig a garantez,
 Kelc'hiet gant ur mor divuhez,
 Ur feunteunig wenn
 E-kreiz ar bed du.

ZAVIER LANGLEIZ.
 (1906-)

JABADAO

Laouenan,
Laouen a gan,
Ro din da ganaouenn,
Ma tec'ho buan
 Va foan
Didrouz gant an aezenn.

Me gar an heol, an neñvoù
Hag ar sonioù lirzhin
Lagad ar merc'hedigoù
Hag o dornig mibin.

Evel-se e kanomp-ni
Anken hag eurusted :
'Tre daeroù ha kaniri
Ar vuhez zo mesket.

FANCH ABGRALL.

108

AN AMZER GOLLET

Furchal 'reomp da dermen ar bloavezh
'Touez luðu hor c'halonoù
Da glask roudoù ven al levenez
Goude an tantadoù.

Pep devezh 'boe hor yaouankiz
Merket gant ur maen gwenn pe du
A vir ennomp ar skeudenn iskis
Eus gerioù laouen an didu.

Va levr gant Doue digoret
Zo er bajenn ugent ha tri ;
Va c'hein en deus kridienn gri...
Ha pegen gwenn eo va bizied !

Da zerou dit, paour kaezh levrig,
A zo e-barzh mousc'hoarzh va mamm...
Siwazh ! An holl 'gerzh tamm-ha-tamm.
Pelec'h out aet, c'hoarzh bugelig ?

FANCH ABGRALL.
(1907-1930)

109

NOZ AVELEK

Bed holl-du dall
Ha noz teñval.

Avel hepken
Ha noz anken.

Avel hepken o c'hwibanat,
E-biou d' an ti, e-biou d' ar prad.

Pell ha pelloc'h, avel o treiñ hag o sourral :
Amañ, du-hont, boud divergont an avel wall.

An doenn gozh war al lochenn a skrij,
Kignet gant nij an avel yen.
An doenn gozh war al lochenn,
Ar mogerioù, ar vein zoken.

Tud dizifenn a sko en hent
'N ur o skubañ,
'N ur froennat,
'N ur o flastrañ.

. . .

Dindan e droad,
En noz,
N' en deus liv 'bet,
Argwad...

. . .

Dibradañ 'ra bolz an oabloù
Ha sunañ krenn, 'vel ur galkenn,
Dour benniget ar piñsinoù.

Tizh gantañ betek ar stered
E kelc'h pep tra o vont dre 'r bed :
Ur steredenn a-us d' an tour
Pellañ hini a welas gour,
Nec'het, a gren
Gwintet ma 'z eo
En avel-dro.

. . .

Met an den gour
Hag e ene
O daou, e nij an avel-se,
A dro... a gouezh... hag a sao...
Oc'h emgann start
An emgann start
An emgann beo.

ALAN.

111

FROUESHA

Deus, va Soazig vihan : da flamboesa ez eomp.
Tomm-grizias e vo hepdale ; na lezomp ket da sec'hañ ar boullouigoù bresk,
Saourek ha kuñv-voulouz, goloet gant an delioù evel bragerizoù ruz.
Dinijal a ra mouilc'hi ha golveni. Ne chom nemet ar gwenan.
Ne chom nemet da zornig o kutuilh, da fri e-sav o fronellañ c'hwez ar frouezh.
Diaes e vo leuniañ ar baner, p' emañ em c'hichen ar genaouig-se, digor.
N' eus forzh. Livet eo da ziweuz gant ar sev limestra.
Holl levez ar bed a sked ez taoulagad.

Deus, va Soazig vihan : da gelvesa ez eomp.
Re verr, re verr da zivrec'h ; me a blego ar bleñchoù.
Tec'hout a ra ur gwiñver o skopañ dimp kunujennoù.
Nec'het un tamm e sellez ouzh ar c'hlorennoù goullou, strewet war an douar gant
al laerig koant.
Strakal a ra ar graonenn etre da zent ha, dindan ar gwiskad kalet, setu ar c'hig
gwenn.
Dindan an dremm diseblant, klask un ene kizidik.
Kompren a rez, va Soazig ?

Deus, va Soazig vihan : da gistina ez eomp.
C'hwezhet he deus un avel but ; diskaret eo bet ganti kistin ha delioù.
...Petra a c'hoarvez ganit, va flac'hig karet ?

Gwad war da vizied, daeroù war da zivjod !
Ret e oa dit diwall ouzh ar c'hlos broudus
Gant beg da votez, laka ar gistinenn da lammat er-maez.
Sell ! an hini vrav, lufr hag alaouret !
Pegen mat e vo diouzh an noz, poazhet el ludu tomm !

Evel-se e kavi ar vuhez ; drein tro-war-dro d' ur berlezenn.
Petra 'vern da galon wadet, ma strinkfe diouti - ha da viken - al Levenez !

BENEAD.
(1907-)

112

KAN AN NOZ

War sav-mein ar porzh kozh, karout a ran menel
d' an abardaez, va-unan-penn. Un nivlenn skañv
he deus kuzhet an heol. War ar vourc'h o tevel
e tiskenn peuc'h dispar nozioù an nevez-hañv.

An oabl, ar mor zo glasoc'h-glasañ er pellder.
Er bigi ne glever mouezh ebet ken. An donn
a ruilh didrousoc'h war an traezh. An avel dêr
o c'hwezhañ eus donder an Atlanteg divonn

a frondusa 'n ur luskellat mil bleuniadur.
Hag en deñvalijenn n' hallan ket disrannañ
goulaouenn amresis - dassklerijennidur
ur steredenn diouzh an tour-tan o vannañ.

G. B. KERVERZHIOU.

113

RINENN XX

Angelis suis mandavit de te...

Henozh barr an neñv em eus gwelet un ael,
mirer ar garourion na gavont ket o far,
na zeuio den biken da vruzunañ o c'hael,
na zeuint ket a-benn da gas kuit an arvar.

Henozh em eus gwelet un ael e barr an neñv,
a lâre din krediñ en Dichadennaouer,
hag eok a-walc'h edomp evit hor breviñ kreñv :
« Me a zeuio en ho metoù evel ul laer. »

Henozh, e barr an neñv, un ael am eus gwelet,
a c'harme din : « Diwall ! ouzh ho parn me a vez ;
eus ar pred o fuiñ, eus ar youl o kousket,
eus an deiz didalvez e tañvai ar vezh ! »

G. B. KERVERZHIOU.

114

Y MAE 'R ENETH...

Da F. R. Meavenn.

Emañ ar plac'h yaouank o kanañ en he zi,
ha mouezh ebet war glev er bed en-dro dezhi
nemet a-bell va c'halon, a zaoulamm
evel un ebeul pennfollet.

Ul lamm,
ha me hag azezañ 'n he c'hichen ; hag e tav
ar c'han. Kanit ! sederat levez, pa sav
stivell sklintin, glan evel strink, ho mouezh !
Kanit ! netra par d' ar ger bev.

E-touez
reustl ha strafuilh ar bed, avel glouar ha fresk
ho komzoù karantez, â vaouezed, a gresk
ezhomm dianzavus hon ene kriz
a zouster hor c'helc'hfe, didrec'hus ha dibriz,
ha digavus, allas ! digavus er bed-mañ...
« Daoust hag ur pok em bo bremaik ma kanan ? »

G. B. KERVERZHIOU.
(1908-1951)

115

BEG AR RAZ

Yud ar Raz, froud a lazh,
Toullouù trouz ifern,
Ha spouron traezh an Anaon !
Evelato e vleugn al lann melen war an tevenn
Lec'h e nij lamperezed askellet glas.
O leñvadeg ar peñseoù !
Evelato, e pleg an ant e vored al lennig
Lec'h e neuñv, skañv ha flour, bagadoù an douryer,
'Tre inizi frondus bleunioù gwenn al lugustr.

MAODEZ GLANNDOUR.

116

GWIADOU LOAR

War al lenn e c'hounij brumennoù kehelus,
Neud glas an dour, neud aour al loar,
Mohera seiz, en deus gwiadet dorn an Noz,
Da skourrañ 'lein an neñv dasplegioù flour.

Brumennoù kehelus a c'hounij glazaouret.
War al lenn en em stlej kreziou hir an Aeled
Diskennet 'vit selaou azeuladeg an noz :
Aeled a bed, o fenn en neñv.

Brumennoù kehelus zo e pign 'us d' al lenn.
Netra ne fiñv, met pep tra war zihun a vev
Gant un duster didizhus o vousekanañ.
Eus an oabl e tiskenn ur goulou burzhodus.

War al lenn e c'hounij brumennoù kehelus...

MAODEZ GLANNDOUR.

117

MENEZ BRE

A-dreñv linennoù du gwez efl hag oulm
War sav hep deil war ribl an dremmwel hir
E par a-us d' ur morad aezenn c'hlas
Dremm menez Bre evel war neuñv en oabl.

Pa zeu d' e soubañ c'hwezh an dour e kan
Ur sonenn-veur e nerzh e vezañs hud,
Ma chom ar vro da selaou hep mui trouz.

O, tav, va ene ! Tavit, parkoù brizh !
Rak 'us da chal ho soñjoù berr ha bresk,
Ur menez meur a bar, e benn en neñv.

MAODEZ GLANNDOUR.

118

AN EUR-SE ZO KEN TOST D'AR PEURBAD

Ar c'havaned zo aet pell zo da gousket en tour,
Hag an heol splann zo aet pell zo en tu-hont d' ar bed.
Mouget eo sklerijenn an deiz...
Nemet em c'hambr, ur goulou war enaou a vev,
Em spered, ur goulou,
E don va ene, ur goulou war enaou a vev.
O sklaerder-diabarzh, te ken tost d' ar peurbad !

Er-maez eo ar goañv, dibourc'h ar gwez, revet ar bleuñv ;
Ar vougasenn fenozh a ren gant he dalc'h spontus ;
Nemet em c'hambr, war va burev,
Ez eus ur flammell ruz en he bleunioù.
Hag em c'halon ivez ur flammell ruz en he bleunioù,
Em ene kuzh, ur flammell ruz en he bleunioù.
O buhez er c'hevrin, te ken tost d' ar peurbad !

O peoc'h ! N' eus nep trouz :
Tamolodet eo ar bed en e gousk ;
An evned-kazh zoken ne c'harmint ket fenozh.
Hag em c'hambr, n' eus ken trouz ;
Em spered n' eus ken trouz.
Stêr vras va soñjoù-den a hañval chom digas,
Didrouz !
Nemet e don va ene kuzh e klevan ur mouskan,
Ur vouezh sklintin,
Mouezh ur stivell, o va fedenn !
O son ar vuhez-se, son ken tost d' ar peurbad !

MAODEZ GLANNDOUR
(1909-)

119

LEVENEZ

Da levenez a zo dit, a zo dit da virviken.

Dalc'h atav da levenez.

Rak kaer o devo ober, ne c'hellint ket he diskar.

Diskar ar predoùigoù berr ma 'z out bet gwenvidik, se zo dreist da c'halloud ar bed.

Pep glizhenn, pep takennig skañv a luftras en heol, mar dalc'hez mat hec'h eñvor, a zo kaletoc'h eget diamant.

Da holl boaniou, mar kerez, a steuz dirak ul levenez.

Ul levenez kozh ?

Ha kozhañ a ra ar stivell ? Ha kozhañ a ra ar stêr ? Ha kozhañ a ra ar mor ?

Ha kozhañ a ra al levenez ?

GAWAIN.

120

EZVEZAÑS

An noz hepken d' hon eñvor.

An noz o treiñ en-dro din, hag aze er skeud, da zremm.

Da glasket em eus an holl zevezh.

Abred diouzh ar mintin on savet, ha me er-maez dre ar straedoù.

Diskennet on betek al lec'h m' az kwelis evit an dro gentañ.

Pell 'zo. Pell 'zo.

Gwezennoù hir, oc'h astenn o brankoù gleb, o brankoù noazh etrezek an oabl. Hag ar mor du-hont, digenvez.

Ne zeui ken ?

Falvezet din tremen dre al liorzha ma pokis d' az jod gwechall.

Gwechall-gozh.

Na fresk e oa da jod, na flour, bugelig. Emañ freskter da jod, flourder da jod-bugel atav war va diweuz.

Aze hiziv oa leton ha delioù sec'h, tra ken. Aze ne oa nikun ? Eo, ur vaouez lart, ur baner ouzh pleg he c'hazel, o vale ponner, ponner.

Eus an uhel e sellis ouzh da brenestr. Te 'oar, da brenestrig bepred digor war ar mor bras, hag an avel o c'hoari gant ar gouelioù.

Serr oa hiziv ar prenestr.

Aet on goustad betek ar straed. Goustadik a-hed ar riblenn. Ne ouie ket an dud perak ez aen ken goustadik-se e-biou d' an nor.

Gouzout a rez ? Merennet em eus en hon ti-debriñ bihan. Bez' e oa daou zen

azezet ouzh an daol. Hon taol, aze, e-kichen ar siminal. Ur paotr hag ur plac'h. Siwazh.

Ha deut en-dro d' ar gêr, n' em eus ket da gavet.

Gortoz a rin an noz.

Gant an noz e tistroez, muiañ-karet. Aze emañ da zremm.

Aze da zorn o skeiñ ouzh va dorn. Aze emañ da vuzell.

Du-hont, en tu all d' an tonkadur kriz, marteze ne soñjez ket ennon ?

Ha dont a rez koulskoude, bemnoz, davedon. N' hellan ket bevañ hep an noz.

An noz hepken d' hon eñvor.

GAWAIN.

120

121

PEDENN AR VARC'HEGOURIEN

Komzer. - N' hon eus ket a di dimp

Ni hag hon eus dilezet
Ti hon tad evit Servij Breizh.
Mes kement ti ur Breizhad ennañ,
Hon eus ennañ pred ha gwele,
Ha n' eo ket ti dimp ?

Ar re all.- A zo ti dimp.

Komzer. - N' hon eus ket a diegezh dimp,
Ni hag a red ar vro,
Feiz er spered, arm en dorn.
Mes kement bugel a c'hoari war an hent,
Er Breizh a adsavomp,
Ha n' eo ket bugel dimp ?

Ar re all.- A zo bugel dimp.

Komzer. - Ne vimp ket kozh war an douar,
Ni hag a zo hon hent
E skeud digar ar maro yen.
Mes drezomp Breizh a advevo ;
Keit hag e vo bey ur Breizhad,
Ha ne vimp ket beo ?

Ar re all.- E vimp beo.

Komzer. - N' hon eus ket a vadoù, dimp,
Ni hag hon eus kinniget holl,
Ha graet fae war an Danvez.
Mes priziusañ bleunioù ar spered kelt,
Ha n' hon eus ket ar pep bravañ ?

Ar re all.- Hon eus ar pep bravañ.

Komzer. - N' hon eus ket enorioù an dud,
Ni hag a vez skourjezet
Gant pep dispriz e yezh ar Gall.
Mes trugarez ar rummadoù
Brezhoned bet ha da zont,
Ha n' hon eus ket ar pep c'hwekañ ?

Ar re all. - Hon eus ar pep c'hwekañ.

Komzer. - Astennet omp war c'horre an douar,
Ni hag hon eus karet hon nesañ,
Bebet, stourmet ha marvet evitañ.
Mes hor Skouer a ren en Neñv
Ha n' hor bo ket ar pep gwellañ ?

Ar re all. - Hor bo ar pep gwellañ.

Holl a-gevret. - Ra vezo graet youl Doue,
Ra vezo meulet e Ano :
An Tad, ar Mab hag ar Spered Glan.

URIEN RIWALLON.

123

AR GARANTEZ NIJET KUIT

N' ouzoc'h ket mui, merc'hig,
Kanañ ho karantez.
Ankouaet hoc'h eus holl !
'Kreiz ho taoulagad glas
'Welan ket mui
Sklerijenn vras ho karantez,
N' ouzoc'h ket mui.

Ouzhoc'h m' hen goulenn,
Merc'hig,
Perak ne c'hoarzh ket mui
Ho muzelloù flour
Ouzhin-me ?
Me 'm eus aon n' ho pezo biken ken
Soñj diouzhin
Va merc'hig paour !

Ha koulskoude, ganin oc'h bet
Kig hag ene,
Bleunienn va c'halon !
Na bras e oa ho taoulagad
Pa oac'h o selaou, plac'hig fur,
'Barzh pleg va brec'h
Va c'homzoù foll.

Un all a zo deut en ho lec'h.
Nijet eo kuit va labousig !
Petra zo 'ta ?
Yen 'vel ur maen
'Glevit ket mui.
Me zo 'kanañ 'vit an avel
'Glevit ket mui !

Ho ene glan,
Va flac'hig kaezh,
Ho poa dispaket o leñvañ,
'Vel ma torrer,
'War al liñser, da zeiz 'n eured,
Ur boked gwenn.
Ne chom ket mui
Diouzh an noz-se ha diouzhomp-ni
Nemet ar skeudenn dislivet,
Ha netra mui !

YANN GWICHAOUA.

125

E-TAL AR GROAZ...

E-tal ar groaz,
Dirak ar C'hrist maen en noazh,
Seizh arched saprenn
Zo tremenet er wenodenn.

Seizh arched saprenn,
Bleniet gant an Ankou didruez,
Seizh arched saprenn nevez
O deus kuitaet ar gêriadenn-mañ,
Dindan barradoù sklas ar goañv,
'Vit bered ar barrez.

Seizh maouez kozh, kabac'h ha dizant,
Er goañv-mañ a zo maro,
Ha torret eo bremañ ganto,
E seizh ti-plouz a Gêrnevez,
Ar walenn aour, gwalenn ar yezh,
Ar walenn aour a unane
Kalonoù nevez
Ar vugale
Ouzh kalonoù ar re gozh.

Torret eo ar walenn aour,
Torret eo ar walenn,
Ar chadenn vurzhudus
A eree an amzer-vremañ
Ouzh pellder
An amzer dremenet.

Seizh maouez kozh a zo maro,
Seizh maouez a vire ganto,
Soublet war flammoù uhel an oaled,
Spered,
Kened,
Ha yezh an Tadoù.

Seizh arched prenn,
Dirak ar C'hrist maen,
Ha ganto eo aet da hesk
Eienenn fresk
Awen
Ar ouenn.

E Kêrnevez,
War c'hlannoù glas al lenn,
A-hed ar bodoù kelvez,
Ne vo mui klevet bremañ
Nemet
Yezh
An Estren.

Evel-hen e kane Jakou Kerloaz,
Dirak ar C'hrist maen en noazh,
E-tal ar groaz.

YANN SOHIER.
(1911-1935)

127

LEVENEZ KREÑV

Levenez kreñv an dud kreñv,
Levenez kreñvañ,
- An hini na ouezas biskoazh nijal kuit diouzh an dorn astennet 'vit he
c'haout,-
Levenez an trec'h,
An trec'h gounezet dre hir strivadennoù niverus ha diaes,
An trec'h war va c'horf, war e wander, war e skuizhder,
An trec'h war va spered faltazius,
An trec'h war va c'halon, an trec'h kriz ha gwadus war va c'halon,
An trec'h war ar vuhez, ar vuhez fall leun a lasoù, ar vuhez denel bihanik ha
karet.
Levenez an trec'h,
Levenez kreñvañ,
Levenez !

FANT R. MEAVENN.

128

SOÑJET EM EUS

Soñjet em eus, hag e oan dall e don an noz,
An noz a oa du ha don en-dro din.
N' eus ken a gomzoù skañv, frondus, diaskellet, eus ar re a nij en-dro d' az
penn karet,
Hag a zo tener 'vel ur pok laeret,
Hag a gouezh er galon
Da neizhiañ en tommder.
N' eus ken a gomzoù skañv, frondus, diaskellet,
Evit kanañ hor c'harantez.

Chom a rin dirazout, sioul ha sonn, en ur devel.

Ha klevout a ri, ha gwelout a ri laouenan laouen va c'harantez kuzh, da darzh an
deiz gwenn.

FANT R. MEAVENN.
(1911-)

129

AN HAÑV O TONT

Setu, setu o tont nozioù klouar an hañv.
Frondoù pounner en aer touchant zo tremenet :
E lec'h pe lec'h e frailh kalon dener ar bleuñv.

Klevit, klevit o tont nozioù klouar an hañv,
Nozioù leun, nozioù gwevn, ha start, ha kreñv :
Ma weler dre ar skeud skleurioù sklent o kuezhañ

List mar kirit ar prenestr digor-bras :
Ur ganenn-noz a sav diwar ar prad
Ken spis ha frondoù ar geot kras.

Ha dreist gwerc'hted ar strouezh diamen
Deut da welout skinoù disliv al loar
O luc'hañ evel strink war gein an tonnoù glas.

DIVI-KENAN KONGAR.

130

MA 'Z AFEMP-NI...

Ma 'z afemp-ni un deiz, 'n ur c'hoari mil-ha-kazh
Da reiñ un abeg reizh da wask ar goanag dall
A vag evit ur pal hor bezañ gwell-ha-gwazh,
Ar vuhez ha ne dal nemet e meiz un all ;

Ma 'z afemp-ni hon-daou, 'n ur sellout ouzh an dud
Da santualoù 'r gaou da walc'hiñ merk hol le,
Ha mont 'vel ar re all da glufañ en hor c'hud
Keit ha m' emañ ar Gall o waskañ war hor re ;

E teufemp a-dra-sur da c'hounit stad hor brud,
E vefemp anvet fur e rolloù mestr ar vro,
E klevfemp war hon tro o nijal bommoù-hud.

A geneil, petra c'hoazh ? - Ne ran forzh petra vo
Pa savo heol warc'hoazh e tor ur beure put :
Da veure un deiz yud eo 'z ay an toaz e go.

DI VI-KENAN KONGAR.
(1913-)

BISIGOU MAREÑV

Me zo bet o kantren 'hed ar girzhier,
Oa bisigoù ouzh ar bizhier
En istribilh strilh-distrilhet,
Oa bisigoù ouzh ar bodoù a-strolladoù...
- Kozh bravigoù, c'hoarielloù,
Bazoulennoù kleier aner melen tener. -
 Ha 'm eus karget va godelloù
 Mac'hom 'giz ur c'hrouadur !
 Ur wech distro, skuizh o kantren,
 N' em eus kavet nemet poultrenn
 ...Ludu louet va flijadur !

REUNAN AR MOUGN.
(1913-)

132

D' UNAN DIANKET WAR AN HENT BRAS

Pehini da gentañ 'n deus foeltret al liorz
Savet enni ken koant bleuñv ruz hor c'harantez,
Ha stanket ar stivell a rede dibaouez ?
N' eus digarez ebet ; ha tec'h ! ne ran forzh !

Aet da vugel e kelc'h da zivrec'h re dener
On dihunet e-mesk va c'houk strobiniellus ;
D' am ene c'hoazh ur wech ar bed a gan yac'hus
Evel er fenneier youc'hadenn ar falc'her.

Dre vor ha dre venez luskellet war bep gwerz
E walc'hin dibreder en avelioù va nerzh
Ha kerzhout a c'hellin, disaotret, brezelour.

Koulskoude, piv oar ? Pa vo strewet ha teuzet
Ganin-me va lorc'h, er vuhez pa vin beuzet
E talc'hin marteze skeud da vlev melen-aour.

P. M. MEVEL.
(1915-)

DIES IRAE

me oar kaout an aour melen, an aour touez al ludu
hag an argant touez en drez, p' am eus kavet an tu.

D' an deiz kentañ, ken aes e oa, ne rannas grik.
Kement a wazed, gant o fennoù du, a oa tro-war-dro
Dezhi, sorserez kozh, paket da vat ganto,
Ma oa ur bam sellet ouzh o maligornig
En o fenn o skrivañ diskan he flanedenn,
He doa gwelet pell oa e lagad ur gaouenn,
Nemet e oa re yen, a soñjas, 'vit mervel.

Antronoz, beure-mat, e krenas gant ar boan,
An hini 'doa gwelet war ur bern pennoù gleb,
Pennoù merc'hed disliv war ur gwele saotret,
Merc'hed gwallet, flastret, merc'hed digenedet,
Ar boan gwelet enno, goap ha geol ar boan,
Bremañ oa krog enni o krenañ dizehan,
Nemet ne laras ger. Neuze oa tro an tan.

War-dro teir eur, digor an nor 'vit ar maged
- Ha neuze 'n em silas 'n o zouez c'hwez ar bed -
Pa ne chome ganti nemet daou, a skuizhas
Kreiz holl o huanadiñ, hi a huanadas
A saludas an hini bras hag a gomzas
Kreiz holl, evel gwechall - kreiz holl, int o tevel -
Pa lavare « me oar » ha ne ouie mervel.

(Dizanv.)

134

VA HENT

4.
Va sac'h a zoug Kened ar Bed,
O vranskellat ouzh ar vazh.
Met n' eus ket gwerzh
War maezioù Breizh
Evit ur seurt marc'hadourezh.
Gour ne ra van.
Ha pe liv a zo warnon
A lak an holl da c'hoarzhin goap
En-dro din ha d' am samm ?
Kened ar Bed zo dic'hoantet
War maezioù Breizh.

5
Hag an tiez
A ziskouez c'hoazh mogerioù kloz.
Ar c'hoad ne zigor dor ebet,
Peseurt kas ruz a ren amañ
O villigañ maezioù kuñv Breizh ?
Evurusat !
Evurusat brini du Breizh
A zo o anv brini Breizh
Hep da nikun nac'hañ o reizh !
Din eo mont,
O kas ar Gened war va skoaz,
O kas ar Gened diouzh ar vro.
Den ne ra pled.
Ra chomint 'ta
El laezioù

Hep gouzout tra !

6

Izel a-walc'h e c'houlennan
Ouzh Aotrou Doue ar c'hreisteiz
Reiñ dezhi bod,
Bod d' an estrañjourez.
Gortoz a raimp a-gevret
Ma c'hwezho 'n avel c'hlan
Du-hont, war al laezioù.
Ur yezh espar a son
Da dir ha tonn

YANN BLERGER.

136

EC'HOAZADOU

Ne felle ket din ober trouz er Bed,
dihunañ an Traoù, horellañ an Neñv :
blazañ nemetken blaz va buhez-me...
Gorrek e kerzhen a-dreuz d'ar bannoù ;
goustad e saven ar skourroù difiñv ;
va fenn a stouen dindan an delioù.
A-boan ma krie ar grozol kruged ;
a-boan ma fiñve ar balafenned
o divaskell c'hlas a-led er brizh-heol.
Hag ez aen e-barzh ar Pagodennig
ma skede enni daoulagad amailh
an Arc'houere mut 'touez an naered gwer.
Hag e stoken ouzh ar c'hloc'h divazoul,
hag e sone, skañv ha gwanoc'h-gwanañ,
levenez klemmus eurioù an Douar...

F. R. TANGI.
(1920-)

137

3

O deus, va c'hamarad, na chom ket d' arvestiñ
Ouzh kened ar merc'hed ; flour-mel eo o diweuz,
Mistr o dargreiz, sur-mat, hag en o c'hoantiri
E kavfes ankounac'h ; ha kenavo d' ar reuz !

O deus, va c'hamarad, na stran er pradeier,
Rak aon na vezvfes gant c'hwez re greñv ar foenn ;
Skañvded an ein bihan, hiboud an dourioù sklaer
Ne dint ket evidout ; o lez d' an dud laouen !

Deus ganin, kamarad, da gemer perzh er gouel,
En emgann didruez ; da c'hoarzh ra darzho flour,
Ma vi gant ar Gedern e-tal an Atlantel
Evelto kreñv ha yac'h, ha gourel : brezelour !

PER DENEZ.

31 A VIZ KERZU

War an daol e-tal din
 Trouz an eurier o vont, diastal ha mibin.
 Dek eur.
 Hogos marvet an deiz.
 Ar bloaz.
 Kustumat un arvest :
 E goulou an tredan
 Emañ-hi o stammañ ;
 Stirlink an nadozioù o zitirin ingal.
 Bep ar mare, bazailhadenn.
 Hag er pellder, war skramm an noz,
 Boubou an tren -
 Diougan glav, 'mezi
 O sevel meurdezus hag o vervel gorrek.
 Hag adarre, dalc'hmat, dalbec'h,
 Trouz mibin an eurier :
 An amzer o tremen.
 Hepdale vo echu, bloaz all.
 Mat eo bet ?
 Ha laouen ?
 Petra vern
 Labourioù holl heñvel
 Ha goude,
 Pardaezioù 'vel henozh
 Gant ouzhpenn, a-wechoù, cholori ar skingomz
 Pe fistilh ur mignon deut d' ober gweladenn.
 Ar vuhez !
 Da be vad ?
 Da be zroug ?
 Perak goulenn ?
 An amzer ya e-biou...
 Koshoc'h ez omp,
 Krisoc'h,
 Pishoc'h,
 Serretoc'h ennomp hon-unan,
 Kollet ganemp dibrederi ar yaouankiz.
 Ha dirazomp bagadoù stank
 A zevezhioù, sizhunvezhioù ha mizvezhioù
 Goustat,
 Unton,
 Aner,
 Karget a verfeti,
 Gant abadenn nozel stirlink an nadozioù.
 Trouz an eurier war an daol.
 Talm hor c'halon o vont gwanoc'h.
 Trouz an eurier,
 Hegas e vibinded,
 Pa santomp ar skuizhnez ouzh hon tagañ,
 Skuizhnez an dudigoù o vale war o goar,
 Krommet kent pell,
 Kabac'h.
 Trouz an eurier o vont mibin.
 Tevel a ra, talm hor c'halon.
 Trouz an eurier e skouarnoù all,
 Tik, tik, tik,
 Laouenik.
 Red ingal ar bizoù :
 An amzer o tremen,
 Kompes,

O tremen.

PER DENEZ,
(1921-)

140

MARV OUT

Marv out.

Ne oa ket kalz a dud
p' o deus da gaset d' ar vered.
Petra 'ri ? Nevez zo oas er gêr-se,
Ne oas ket anavezet,
Ar gargidi, te oar, kaset he degaset,
Ha yaouank.
E gwir, ne zarempredes ket kalz a dud
Da wreg az poa, da di
Neuze ne chomes ket
Da ruzañ er straedoù,
nag en tiez-evañ
e-lec'h ma vez kavet mignoned.
An dud... Arabat dit
Kaout droug outo... hañ ?
Memestra.

RONAN HUON.

141

BARRZHONEG E MIZ GOUERE

Diviz

I

- Amañ ez eo peoc'hus, a laras-hi, evel ma oant o sellout ouzh ar mor o tuañ. Ha peoc'hus eo bepred evel-se ?
- Pa vez brav, e respontas, e tiskenn an amourouzien gant ar wenojenn.
- Karout a rafen kemer skantennoù ar mor e palv va dorn...
- Va c'harantez, ne veizan ket pezh a larez met ne vern !
- Hag e fardfen hon buhez hervez va youl.

II

- O ya, koun am eus, dienn ar mor tarzhet a rede war va zreid, emezi.
- Va c'harantez, karout a rafen bout aozer hentoù.
- C'hwezioù bezhin a zo manet ez plev.
- Evit ober hini ar vuhez flour d' az troad.
- Koañvenn ar c'hoummoù tarzhet a skube va zreid.
- Dindan ar pin an amourouzien a ziskenn...
- Ar skrev a zo ur skerb gwenn er glas...
- Da zorn em dorn war hor c'hein e neuieimp,
- hag e kontemp ar skerboù diskolpet en oabl.
- Skourrenn spilhaouek ar pin a zo priziuz en oabl,
- evel ur skeudenn war ur plad sinaek.

III

Un diaoul dihabask en noz-se a ribote ar mor.
Ur vouezh paotr, dreist ar radeneg, a hopas « aiout Mai ? » o trevezañ yezh flour Bro Dreger.
- Da bokoù a zo sall, emezi.

Tregarth, 8 a viz Gouere 1948.

RONAN HUON.
(1922-)

Notennoù

ABEOZEN (Fañch Elies) : ganet e 1896 en Dre-Nevez, e-kichen Sizun. Anavezet dreist-holl evel skrivagner c'hwerv DREMM AN ANKOU. Savet en deus ur romant karantez fromus : HERVELINA GERAOUELL. Troet en deus e brezhoneg ar MABINOZION hag aozet ur rummad levrioù da studiañ ar brezhoneg-krenn. Ul lodenn vat eus e varzhoniezh a zo awenet gant hor gwerzioù kozh. Ar barzhonegoù moulet amañ a zo tennet eus Gwalarn (Kerzu 1943) ha Galv (Goañv 1941).

ABGRALL (Fañch) : ganet er Bodmeur e 1907, marvet ha douaret er Bodmeur e 1930. Savet en deus un dastumadenn barzhonegoù, LUC'HED HA MOGED (Kerahez 1935) a zo tennet an daou bezh-mañ diouti.

ALAN : un nebeut barzhonegoù sinet ALAN a zo bet embannet war Sav (1938, 1940) ha war Walarn (1934). NOZ AVELEK a zo tennet eus Sav, niv. 9.

BENEAD (Dimezell St Gall de Pons) : ganet e 1907. Savet he deus barzhonegoù kaer awenet gant ar garantez kristen. Ar varzhoneg embannet a zo tennet eus Gwalarn (Du-Kerzu 1952).

BERTOOU (Erwan) : ganet e 1861 e Pleubihan, marv e 1933. Kemeret en deus perzh en emsav rannvroel eus e amzer, hag ivez e labour ar Gorsedd. Barzhonegoù en deus lezet war e lerc'h : DRE AN DELENN HAG AR C'HORN-BOUD, 1904, a zo tennet dioutañ an tamm a embannomp, hag IVIN HA LORE, 1914.

BLERGER (Yann) : un nebeut barzhonegoù sinet Yann Blerger a zo bet moulet war Al Liamm. Ar pozioù-mañ (VA HENT, 4. 5. 6.) a zo tennet eus an niverenn 17, 1949.

Ar BRAS (Anatol) : ganet e Sant Servez e 1859, marv e Menton e 1926. Un nebeut barzhonegoù brezhonek diwar e zorn a anavezer, re all a zo bet kollet. JANEDIG AN DIZES a zo tennet eus Bleunioù Breizh, Eil mouladur, 1888, Kemperle.

Ar BRAS (Charlez) : ganet e Kastell-Nevez ar Faou e 1860, marv e Kerahez e 1936. E varzhonegoù, savet aketus met hep kalz awen, a zo bet strollet en dastumadenn WAR AN DELENN, AN ABARDAEZ-NOZ a dennomp diouti ar Son Nevez.

BRIZEUG (Aogust) : ganet en Oriant e 1803, marv e Moñpelier e 1853. Nebeut a dra en deus savet e brezhoneg : TELENN ARVOR (barzhonegoù) ha FURNEZ BREIZH (dastumadenn krennlavarioù). Eus an dastumadenn gentañ ez eo tennet an div varzhoneg a embannomp.

BUHEZ MAR DEN : barzhoneg savet, evel PEMZEK LEVENEZ MARIA ha TREMENVAN AN ITRON WARC'HEZ VARIA er c'hwezekvet kantved hag adembannet gant Kêrvarker e 1879 dindan an anv BARZHONEGOU BREZHONEK EUS AR GRENNAMZER. Moulet e oant bet evit ar wech kentañ e 1530 ha gwerzhet e veze al levr e ti Eozen Kilivere e Pariz. Un eil mouladur a oa bet graet e 1622 e Montroulez. Setu amañ notennoù diwar-benn gerioù pe troioù diaes eus ar skrid : *na ve mar dispar ez kaset*, ne vern pegement az karje ; *en deurfe ket*, na deurvezfe ; *alum*, buan ; *mar kaer na ken*, forzh pegen kaer ha brav ; *blizhenn*, bloavezh, miret e kerneveg-veur ; *stign az ligned*, da ligned a-bezh ; *stil*, doare ; *ruzet*, ijinus.

KALLOC'H (Yann-Ber) : ganet e Groe e 1888, a ouenn vartoloded, ha lazhet er brezel e 1917 « pa oa o tebriñ un tamm » (Loeiz Herrieu). Embannet eo bet e skridoù kentañ e Dihunamb hag e Brittia. Diwezhatoc'h eo bet strollet e varzhonegoù en ul levr anvet AR EN DEULIN. Barzh ankeniet, a gav frealz en e feiz. Un darn hepken eus e ziv varzhoneg PEDENN EN DENVALED ha MA C'HALON ZO E BREIZH-IZEL a zo embannet amañ.

KANENN DAOU : kanaouenn bobl embannet e meur a levr, da skouer e Kanaouennoù G. Arnoux, 1933.

KELIEN (Narsis) : ganet er Roc'h-Derien e 1848, marv e Pariz e 1902, lazhet gant ur c'harr. Dastumet en deus kanaouennoù ha savet barzhonegoù, gwall skort o zalvoudegezh e gwirionez, strollet an darn vrasañ anezho e daou levr ANNAIG ha BREIZH. An Amzer da Zont a zo tennet eus ANNAIG, 1880.

KERAMBRUN (Gwilhou Renan) : ganet e Bear e 1813, marv e Prad e 1852. Savet en deus pezhioù barzhoniezh kaer evel GWRAC'H AHEZ, MENEK'H AN ENEZ C'HLAS, AR BLEIZI MOR, a lavare goude-se en doa o dastumet e-touez ar bobl. GWRAC'H AHEZ a zo bet moulet war Studi hag Ober (Nedeleg 1940) hag, e stumm un eilskrid diwar dastumadenn Penwern, el Liamm (1952).

KERVARKER : ganet e Kemperle e 1815, marv e kastell Keransker, e-kichen Kemperle, e 1895. Brudet eo dreist-holl evel oberour BARZHAZ BREIZH, a zo bet taget peurliesañ evit abegoù n' o doa tra da welout gant ar werinoniezh pe al lennegezh. Embannet en deus ivez skridoù brezhonek-krenn talvoudus-tre, evel MISTER BRAS JEZUZ hag awenet en deus emsav e amzer. Ar barzhonegoù, pe kentoc'h tannoù barzhonegoù, embannet amañ a zo tennet eus Barzhaz Breizh. Gwelout ivez an notenn diwar-benn an Tad Mikael an NOBLETZ.

144

G. B. KERVERZHIOU : ganet e Pempoul e 1908, marv e Roazhon e 1951. Daoust m' en deus savet danevelloù brav ha skridoù skiantel a bouez ez eo brudet dreist-holl evel barzh : barzh un tammig diaes, hervez tud zo, hag en deus gouezet koulskoude lakaet da splannañ en un doare bamus kened ar gerioù brezhonek. E bennoberenn a zo marteze EPONA. Ar varzhoneg Y MAE 'R ENETH, embannet war Walarn e 1930, a zo bet reizhet hervez an dornskrid diwezhañ. Diwar-benn ar varzhoneg RINENN XX e tispieg Arzel Even kement-mañ : Rinenn a zo troidigezh ar galleg *arcane*, a vez lavaret eus kartennoù an Tarrod ; ar Rinenn XX a zo anvet LE IVGEMENT ha taolennañ a ra un ael o seniñ an drompilh en neñv ha tri den (gwaz, maouez ha bugel) en nozh o tont er-maez eus ar bez.

D. K. KONGAR (Frañsez Kervella) ganet e Dirinon e 1913. Anavezet evel barzh (DISUL DA NOZ, DIRAK RENT AL LEVENEZ) ha skrivagner komz-plaen a-raok bezañ brudet evel saver ar yezhadur brasañ embannet biskoazh en hor yezh ha diwar-benn hor yezh (YEZHADUR BRAS AR BREZHONEG). AN HANV O TONT ha MA'Z AFEMP-NI a zo tennet o-daou eus Gwalarn (miz Du 1933 ha miz Genver 1935).

KROG (Ivon) : ganet e Poullann e 1885, marv e 1930. Anavezet eo dreist-holl evel marvailher (MARVAILHOU KERNE, 1910, MAB-KAER D' AR ROUE, 1913), hogen meur a varzhoneg en deus embannet ivez. Alies e sine e oberoù Eostig Kering.

DENEZ (Per) : ganet e Roazhon e 1921. 31 A VIZ KERZU a zo bet embannet war Al Liamm (1948) ; ar varzhoneg all a zo diembann.

DIES IRAE : barzhoneg embannet hep anv oberour war Al Liamm, 1950.

DREZEN (Youenn) : ganet e Pont 'n Abad e 1898. Unan eus hor brasañ skrivagnerien : barzh (KAN DA GORNOG, NOZVEZH ARKUZ E BEG AN ENEZENN), berrzanevellour (AN DOUR EN-DRO D' AN INIZI, SIZHUN AR BREUR ARTURO), romantour (ITRON VARIA GARMEZ), saver pezhioù-c'hoari (YOUENN VRAS HAG E LEUE). Birviñ a ra e skridoù gant from ar yaouankiz, nerzh an heol ha kened ar merc'hed. An teir barzhoneg embannet a zo tennet eus Gwalarn (Mae 1934 ha miz Du 1940).

ERNOD (Emil) : ganet e Sant Brieg e 1852, marv e Sant Brieg e 1938. Unan eus gwellañ gouizieien ar brezhoneg. Embannet en deus kalz skridoù krennvrezhonek, hag ur Spisc'heriadur Gerdarzhel eus ar brezhoneg-krenn (1896). Skrivet en deus meur a varzhoneg, lod strollet en un levr, GWERZIOU BARZH AR GOUET (1903), lod all embannet war GROAZ AR VRETONEG, evel an hini a voulomp.

145

FARNACHANAVAN (L. F. Andouard) : ganet e 1904 e Binig, eus ul lignez a Bleherel. Un nebeut barzhonegoù en deus skrivet, strollet an darn vrasañ anezho en dastumadenn BILIENNOU-MOR (Gwalarn 1935) : eus an dastumadenn-se ez eo tennet DIAVAEZ, reizhet hervez ur skrid nevesoc'h. Muioc'h avat ez eo anavezet FARNACHANAVAN evel den gouiziek war an iwerzhoneg eget evel barzh : lakaet en

deus e brezhoneg kalz eus skridoù Padraig Mac Piarais hag ar c'hanaouennoù karantez dastumet e Bro-Gonnac'ht gant Dubhglas de h-Ide. E anv-blenn a zo ul lesanv roet dezhañ gant ur c'houer iwerzhonat.

Ar GARREG (Hollsent) : ganet e Kergrist-Moelan e 1862, marv e 1939. Lezet en deus war e lerc'h un nebeut barzhonegoù savet gant kalz aked. Strollet int en ul levr anvet MOUEZHIOU AN ABARDAEZ-NOZ, 1935, a dennomp dioutañ DISKAR-AMZER.

GAWAIN : lesanv un den a embannas barzhonegoù ha skridoù komz-plaen e Gwalarn e 1940 ha 1942.

Ronan a GERMENE (J. Duhauchix) : ganet e Laurenan e 1862. Bet unan eus renerien ar Strollad Broadel Kentañ ha sekretour Breiz Dishual. Anvet e 1911 da zileuriad senedour gant kumun Laurenan evel broadelour breizhat. Desket ar brezhoneg gantañ en deus embannet un nebeut barzhonegoù. PA VIN MARV a zo tennet eus dastumadenn C. Le Mercier d'Erme. Bardes et Poètes Nationaux de la Bretagne Armoricaïne.

GLANNDOUR (Maodez) : ganet e 1909 e Pontrev. Barzh kristen, unan eus ar re uhelañ awenet e-touez hor skrivagnerien. E bennoberenn a zo marteze IMRAM. Evit kalz tud, e ijin a zo skedusoc'h c'hoazh er pezhioù berr en deus strollet dindan an anvioù TROELLENNOU GLAS ha BRAGERIZOU ENE. Anavezet eo ivez evel prederour kristen, troour ar Skritur Sakr, dastumer kontadennoù ha kanaouennoù pobl.

GOURLET (Loeiz) : ganet e Moelan e 1877, marv en ospital Kemperle e 1944. Bet komis bras ar gelaouenn AR VRO. Savet en deus un nebeut barzhonegoù. ME A GARFE a zo tennet eus An Oaled (1935). E skridoù a sine a-wechoù Bodsporn.

Ar GOVIG (Charlez) : ganet e Lanuon e 1863, marv e 1932. Savet en deus un nebeut barzhonegoù e brezhoneg ha kemeret perzh en emsav rannvroel. AR ROC'H ALLAS a zo tennet eus Ar Vro (Genver 1905).

GWEGEN (Tangi) : ganet war-dro 1565 en eskopti Leon ; beleg e oa e Montroulez e 1590. Embannour an Noelou Ansien n' eo ken. An Noelenn embannet amañ a zoug an niverenn XXI, moulet eo bet er REVUE CELTIQUE, levrenn XI. Setu amañ un nebeut notennoù : *damani*, gloriüs ; *na gret si*, n' ho pet ket arvar ; *devri*, a-zevri ; *a-zetri*, hep mar ebet ; *Itron ar Vretoned*, a zo, a greder, an Dugez Anna.
146

GWESNOU (Charlez) : ganet e Lezardrev e 1851, marv e-kichen Pariz e 1915. Savet en deus ur varzhoneg istorel hir MARV MORVAN ha kalzik re all berroc'h. Ar pezh a embannomp a zo tennet eus L'Hermine (Here-Du 1901).

GWICHAOUA (Yann) : war STUR (1936) ez eo bet embannet AR GARANTEZ NIJET KUIT. Lec'h a zo da grediñ ez eo ar varzhoneg-se diwar dorn Olier MORDREL, ganet e 1901.

GWILHOM (Joakim) : ganet e Malgenag e 1797, marv e Kergrist-Neuilhag e 1857. E 1815 en deus kemeret perzh en emsavadeg skolidi Gwened ha stourmet en deus gant ar fuzuilh en e zorn. Brudet eo evel oberour LEVR AL LABOURER, 1849. E'IT MIZ MARI a zo bet embannet er Revue de Bretagne et de Vendée un nebeut mizioù a-raok e varv.

HEMON (Roparz) : ganet e Brest e 1900. Krouer Gwalarn, Sterenn, Arvor. Savet en deus levrioù da zeskiñ ar brezhoneg, geriadurioù, ur yezhadur. Diazezet en deus ar Brezhoneg Eeun. Barzh (PIRC'HIRIN AR MOR, unan eus pennoberennoù hol lennegezh, LAZHADENN UNVAB AIFE, GWARIZI VRAS EMER), skrivagner komz-plaen (BEAJOUR AR GOAÑV, SANTEZ DAHUD), arnodskriver (UR BREIZHAD OC'H ADKAVOUT BREIZH). Rener speredel an emsav sevenadurel. Ar barzhonegoù embannet aman a zo bet moulet evit ar wech kentañ e Gwalarn (1939, 1929, 1926).

HERRI (Yann Wilhou) : ganet e Mellag e 1802, marvet aluzenner en ospital Kemperle e 1880. Keneil ha kuzulier Kêrvarker, bez' ez eo bet unan eus ebestel gredusañ ar brezhoneg glan. Savet ha reizhet en deus kantikoù, evel KANTIKOU ESKOPTI KEMPER HA LEON, choazet ha renket dre **gemen** an Aotrou 'n Eskop Nicolas

Sergent, 1864, a zo tennet diouti KAERDER AN ITRON VARIA.

HERRIEU (Loeiz) : ganet e 1879 e-kichen an Oriant, marv en Alre e 1953. Krouer Dihunamb, stourmer evit ar brezhoneg. Savet en deus barzhonegoù (DASSON UR GALON) ha skridoù komzplaen (DA C'HORTOZ KREIZNOZ, KAMMDRO AN ANKOU). Awener an emsav gwenedat hag unan eus sinerien emglev ar brezhoneg unvan. Ar varzhoneg embannet amañ a zo bet moulet e Dihunamb hag e Tir na n-Og ; he c'havout a reer ivez en dastumadenn (diembann) DASSON UR GALON. Setu amañ un nebeut gerioù n' int ket marteze anavezet gant an holl : *jol*, *sev* ; *burluterezh*, *trelladur* ; *anad*, *roud* ; *landrennek*, *lugudus* ; *huan*, *poultrenn danav* ; *darn*, *ponner*.

HUON (Ronan) : ganet e 1922 e St Omer. Rener Al Liamm. Savet en deus barzhonegoù heverk dre o hesonerezh. An div varzhoneg roet amañ a zo tennet eus Al Liamm (1951, 1949).

Ar C'HAMM (Yann) : ganet e Kervao, an Uhelgoad, e 1898, marv e Sant Servan e 1940. Unan eus stourmerien gentañ ha gredusañ ar Brezhoneg er Skol. Savet en deus un nebeut barzhonegoù, moulet, evel AN NEIZH DILEZET (1931), war An Oaled.

Ar IANN (Iann Mari) : ganet e Plounerin e 1825, marv en ospital e Pariz e 1876, goude bezañ bet dimezet teir gwech. Savet en deus barzhonegoù hir diwar-benn ar Goañv, an Hañv, miz Mae, h.a., a zo bet embannet e Kelc'hgelaouenn Breizh ha Vande. A-wechoù e sine e oberoù Eostig Koad an Noz. Eus Kelc'hgelaouenn Breizh ha Vande (Here 1869) ez eo tennet ar pennad embannet amañ.

JAKOB (Yann Frañsez) : ganet e Lokmariaker, a ouenn besketaerien, e 1882 ha marv en Ax-les-Thermes e 1938. Chomet emzivad da 12 vloaz e c'hounezaz e vuhez evel kelenner prevez. Barzhonegoù gwenedek en deus savet, sinet alies Efflam Koet Skaù, hag embannet an darn vrasañ anezho war An Oaled. AR FALC'HOURL a zo bet embannet en Oaled e 1939. AN EOSTIG, embannet evit ar wech kentañ en Ar Vro (1904), a zo advoulet aman hervez an dornskrid diembann HUÑVREOU AR WASKEDENN.

JAFFRENOU (Frañsez) : ganet e Karnoed e 1879. Anavezet muioc'h dindan an anv Taldir, en deus krouet ha renet Ar Bobl, Ar Vro hag An Oaled. Bez' eo bet rener ar Gorsedd e-pad pell. Skrivet en deus barzhonegoù hag eñvorennoù. An div varzhoneg roet amañ a zo tennet eus an DIBAB embannet gant Figuières e 1933.

JARL (Yann Eozen) : ganet e 1902 e Sant Noug. Teir barzhoneg en deus embannet e niverennoù kentañ Gwalarn e 1925 -FRANKIZ a zo unan anezho - hag unan adarre e 1942. Abaoe ez eo tavet ar barzh, gwazh a se evit hol lennegezh.

Ar JOUBIOUS (Yann Vari) : ganet en enez Arzh e 1806, marv e 1888. Bet chaloni Iliz-Veur Gwened, en deus beajet dre Italia. E 1844 en deus embannet DOUE HA MEM BRO, a zo tennet dioutañ ar varzhoneg a roomp. Kenlabourat a rae da Gelc'hgelaouenn Breizh ha Vande.

F. AL LAE : ganet e Lokireg e 1859, marv maer Lokireg e 1937. Oberour BILZIG. Embannet en deus barzhonegoù, dreist-holl er gelaouenn L'Hermine, a zo tennet diouti VA BLEUNIENNIG A ZO MARV (1899) ha DU EO AN DEIZ... (1904).

LANGLEIZ (Zavier) : ganet e Sarzhav e 1906. Livour, barzh (KANOU EN NOZ), arzarnodenner (ENE AL LINENNOU), romantour (ENEZ AR ROD). Rener Kemp Etrekeltiek ar Vrezhonegerien. AR FEUNTEUN ZON a zo tennet eus an dastumadenn KANOU EN NOZ, Gwalarn, 1932.

LAURANS (Pièr) : ganet s Belz e 1874, marv e Belz e 1952. Bet da gentañ kelenner e Mannheim, e-lec'h ma reas prezegennoù da zastum arc'hant evit pesketaerien Vreizh e 1903, e savas goude-se ar gazetenn L'Indépendance Républicaine en Oriant. Kalzik barzhonegoù berr en deus savet, a zo bet embannet lod anezho war L'Hermine (evel WAR VLEV DU, 1901) hag e Kloc'hdi Breizh (evel WAR UR PLAC'H MUT, 1898). Alies e sine e oberoù Pengleuc. En em dennet en Oriant e oa e soñj adembann e skridoù e stumm ul levr pa voe distrujet e di ha devet e holl beadra, skridoù hag all, e-pad ur vombezadeg.

F. Ar MAE : ganet e 1852, marv person St Inan Klegereg e 1916. Oberour BUHEZ HA MERZHERINTI SANTEZ BARBON. Dellezekoc'h a vezañ eñvoret evel barzh, gant ar pezhioù berr en deus embannet war L'Hermine, evel D'UR MIGNON (1895). A-wechoù e sine e oberoù Meliaf.

Tad Juluan MANER : ganet e 1606 e Sant Jorj Restembaod, marv e 1683. Desket ar brezhoneg gantañ. Reizher kentañ an doare-skrivañ. Savet en deus ur geriadur hag ur yezhadur (1659). Ar c'hantik a zo moulet amañ darn anezhañ a zo tennet eus CANTICOU SPIRITUEL HAC INSTRUCTIONOU PROFITABL EVIT DISQUI AN HENT DA VONT D'AR BARADOZ, composet gant an Tat Julian Maner, moulet e Kemper e ti Y. L. Derrien war-dro 1779-1817.

Ar MASON (Roperzh) : ganet e 1900 en Oriant, marv e 1952 e Bourdel. Unan eus ebestel ar gwenedeg unvan. Barzh (CHAL HA DICHAL), romantour (EVIT KET HA NETRA), prederour (BOUDONIEZH). An div varzhoneg moulet amañ a zo tennet eus an dastumadenn CHAL HA DICHAL, 1953. Setu amañ un nebeut notennoù diwar-benn an eil : ar Sikarned a zo lesanv tud Kiberen ; ar Birvidoù a zo, hervez ar gredenn, tud a vev dindan ar mor e-touez ar reier hag a zeu war an douar, gwisket gant mantilli ruz, da zeiz pardon Sant Kolman.

MEAVENN (Fant R.) : ganet e Sant Mark e 1911. Embannet he deus barzhonegoù, pezhioù-c'hoari ha danevelloù berr. Anavezet eo dreist-holl dre he danevell AR FOLLEZ YAOUANK, a zo bet testenn ur film gant Yves Allegret. He fennadoù berr diwar-benn tud ha traoù ar vro a zo ivez brudet. LEVENEZ KREÑV ha SOÑJET EM EUS a zo bet moulet evit ar wech kentañ war Walarn (1934).

MEVEL (P. M.) : ganet e Plonevez-Porze e 1915. Embannet en deus barzhonegoù war ar gelaouenn Sav e 1941.

Ar MOUGN (Reunan) : ganet e Gwezeg e 1913. Embannet gantañ barzhonegoù en Oaled, Gwalarn ha Sav. BISIGOU MAREÑV a zo bet moulet war Walarn e 1941.

Tad Mikael An NOBLETZ : ganet e Plougernev e 1577, marv e Konk-Leon e 1654. Prezeger brudet. AR BARADOZ, embannet evit ar wech kentañ a BARZHAZ BREIZH, a zo lakaet war anv an Tad an Nobletz gant Kêrvarker.

NOURI (Per) : ganet e Lozac'h e 1743, marv e 1804. Person Beignen, bet en harlu er Portugal e-pad meur a vloaz. Savet en deus kalz kantikoù, en o zouez NOELENN NEVEZ (a roer amañ ar pemp poz kentañ anezhi) ha O NA HIRAT UN NOZ. Anavezout a reer ivez diwar e zorn ur GANENN « composet ér ranteleah ag er Portugal, ha degasset d'é baraes en trizec à vis Merh 1800 ». An NOELENN NEVEZ a zo bet moulet meur a wech, da skouer e CHOES A GANENNEU, GUERZENNEU EID OL ER BLAI, 1864, LIVR CANENNEU EID ESCOBTY GUENED, 1891.

OMNES (Ivonet) : skrivour a veve er pevarzekvet kantved. Aet un deiz enoet gant e labour, pe c'hoant dezhañ echuiñ ul linenn, e lakaas un nebeut frazennoù brezhonek e-touez latineg al levr a oa oc'h adskrivañ (SPECULUM HISTORIALE), hag a voe dizoloet d' an 20 a viz Genver 1913 hag embannet nebeut goude er Revue Celtique, levrenn XXXIV. Gwall-fromet e oa bet Ivonet Omnes gant an daoulagad glas a gomz diouto, moarvat, rak teir gwech e lak ar gwerzennoù diwar o fenn (follennoù 144c, 247b, 263d). Setu amañ ster un nebeut gerioù diaes : *guen*, *jod* ; *heguen*, *gwenn-tre* ; *suruguen*, bara poazhet dindan al ludu.

PEMZEK LEVENEZ MARIA : gwelout an notenn diwar-benn BUHEZ MAB DEN. Setu amañ un nebeut notennoù : *strizh*, gant nerzh ; *a vagjout glizh*, ac'h eus maget gant da c'hlizh, d.l.e. gant da laezh ; *solas*, frealz ; *mar dilas*, ken plijus ; *kaoudet*, kalon ; *ouzh sout ouzhit*, oc'h en em gavout ganit ; *eol*, youl ; *kogant*, taer ; *Ha 'm eveshet er garantez*, ha va mirit e karantez ; *Hag adarre plaen ez gorreas*, h.a., hag adarre plaen az savas uheloc'h eget pep ael...

PIKARD (Ivonig) ganet er Fouilhez e 1859, marv e Sant Brieg e 1925. Teir dastumadenn barzhonegoù en deus embannet : E MENEZ ARRE, 1922 ; GLOAN HA PILHOU, 1922 ; E GWASKED ROC'H TREVEZEL, 1924. Eus an hini gentañ ez eo tennet AR VERED KOZH.

PRONOST (Per) : ganet e Treflez e 1861, marv e Brest e 1909. Bet rener L'Espérance Bretonne. Ul levr barzhonegoù ANNAIG, LILI HA ROZ-GOUEZ (1902) en deus lezet war e lerc'h, ha dioutañ ez eo tennet ar varzhoneg O PALARAT.

PROUX (Prosper) : ganet e 1811 e Poullaouen, marv e 1873. Un delwenn a zo bet savet dezhañ e Gwerliskin, e-lec'h m' en deus tremenet an darn vrasañ eus e vuhez evel perseptour. Brudet eo evel oberour barzhonegoù laouen ha gadal. Lezet en deus div zastumadenn KANAOUENNOU GRAET GANT UR C'HERNEVAD (1838) ha BOMBARD KERNE (1866) : eus an eil dastumadenn ez eo tennet AR FUBUENN.

TREMENVAN AN ITRON WERC'HEZ MARIA : gwelout BUHEZ MAB DEN. Setu amañ un nebeut notennoù : *kougant*, taer ; *glad*, rouantelezh ; *elchadez*, barnerez ; *sterenn gentel*, sterenn ar skouer vat ; *spes*, spis, sklaer ; *kañvoez*, kañvoù ; *goar*, goustad ; *hoent*, levnez ; *enoentet*, stummet.

RIOU (Jakez) : ganet e Lotei e 1899, marv e Kastellvrien e 1937. E bennoberennoù a zo un dastumadenn danevelloù kriz ha dic'hoanag GEOTENN AR WERC'HEZ, hag ur pezh-c'hoari ken kriz all dindan e ziavaez farsus NOMENOE-OE. Savet en deus barzhonegoù berr, pezhioù-c'hoari fentus (GORSÉDD DIGOR, DOGAN) ha romantoù berr (AN TI SATANAZET). Daou romant diechu en deus lezet war e lerc'h. AN TOUSEGI ha SERR-NOZ a zo tennet eus Gwalarn (1928, 1931).

RIWALLON, (Urien) Pemp barzhoneg a zo bet embannet e Gwalarn gant ar sinatur-se. PEDENN AR VARC'HEGOURIEN a voe moulet e 1934.

E. Ar ROUZ (Evnig Penn-ar-C'hoad) : ganet e 1892 e Pañvrid Jaodi. Skrivet en deus daou bezh-c'hoari, un dastumadenn gwerzioù, hag un niver barzhonegoù embannet dreist-holl er gelaouenn BREIZH, evel EBREL (adembannet e FEUNTEUNIOU BREC'HELLEAN ha reizhet hervez ur skrid nevesoc'h).

Jord Ar RUMEUR (Mathaliz) : ganet e Foujera e 1882, marv en Azay-le-Rideau e 1941. Unan eus diazezerien ar Strollad Broadek Kentañ. Desket ar brezhoneg gantañ. Savet en deus sonedennoù awenet gant ar garantez-vro, hag a zo bet strollet el levr anvet BREIZH DIVARVEL (1913). Dastumadennoù all savet gantañ a seblant bezañ bet kollet. DEVEZH HAÑV a zo bet moulet da gentañ en Ar Vro (1909), advoulet gant Taldir e BREIZHIZ (1910, ha gant ar Rumeur e BREIZH DIVARVEL.

SOHIER (Vann) : ganet e Loudieg e 1911, marv e Plourivo e 1935. Stourmet en deus evit dieubidigezh sevenadurel, politikel ha kevredigezhel Breizh. Bez' ez eo bet krouer AR FALZ, kelaouenn ar skolaerien vreizhat. Ne anavezet nemet ur varzhoneg diwar e zorn, a zo bet skrivet gantañ nebeut amzer araok e varv ha moulet gant Gwalarn en niverenn gouestlet d' e eñvor.

F. R. TANGI : ganet e Brest e 1920. En deus embannet barzhonegoù war Al Liamm. EC'HOAZADOU a zo tennet eus ur rummad barzhonegoù embannet e niverenn Mae-Mezheven 1950.

Fañch An UHEL (Luzel) : ganet e Plouaret e 1821, marv e 1895. Brudet evel dastumer kontadennoù (seizh levrenn) ha kanaouennoù (peder levrenn). Dastumet en deus ivez an dornskridoù eus 60 mister. Barzhonegoù en deus savet (BEPRED BREIZHAD, 1865). DISKUIZHADENN a zo tennet eus Le Publicateur du Finistère, 1864.

VALLEE (Frañsez) : ganet e Plonevez-Moedeg e 1860, marv e Roazhon e 1949. Lesanvet Tad ar Brezhoneg. Kendalc'het en deus gant labour ar Gonideg, lakaet e venozioù da drec'hiñ evit brasañ mad ar yezh. Bet rener Kroaz ar Vretoned ha troour ar SKETLA SEGOBRANI, a zo evel bibl ar yezh lennek. Ur GERIADUR BRAS GALLEK-BREZHONEK a zleer dezhañ ivez. Barzhonegoù en deus roet da veur a gelaouenn. AR GORVENTENN a zo tennet eus Kloc'hdi Breizh (1914).

WILHOU (Yann) : ganet e Kleder e 1830, marv person Penmarc'h e 1887. Kantiker bras an eskopti. Savet en deus BUHEZ SANT THEODOT, adembannet gant Emglev Sant

Iltud dindan an anv CHRISTO. Bez' ez eo bet rener Feiz ha Breizh kozh. EVIT BEVAÑN GANT LEVENEZ a gaver en holl levrioù kantikoù Leon ha TAD-KOZH DA SUL a zo bet moulet evit ar wech kentañ e Feiz ha Breizh (1865).

Ar YEODED (Aogust Bocher) : ganet e 1878 er Roz-Kollet, parrez Duot, lazhet e 1944 e Sant-Servez. Koadour eus e vicher. Skrivet en deus barzhonegoù ha skridoù komz-plaen, er gazetenn Breizh, dreist-holl. PEDENN AR MOUSIG a zo tennet eus an dastumadenn Bleunioù Yaouankiz (1909).

NOTENNOU

Setu dek vloaz e voe lazhet Y. V. Perrot. Karet en doa re e vro, re vadelezhus ha re garantezus e oa bet. Diansavet gant ar re vras hag ar vistri ez eo e anv a chomo bev atav e kalon ar gwir Vretoned, tra ma vo aet kuit betek eñvor ar re vras o ren. Y. V. Perrot a chomo unan eus ar re gentañ a roas e vuhez evit Breizh en hor c'hantved.

Amañ da heul ur varzhoneg lakaet e brezhoneg gant Per Denez en eñvor eus Y. V. Perrot.

AN TRUBARD

Lakaet e brezhoneg da geñver dekvet
deiz-ha-bloaz drouklazh Yann Vari PERROT,
en ur c'hortoz an deiz ma 'z aio an dud d' e vez
gant bannieloù ha taboulinoù.

Kinniget da eñvor Roje CASEMENT, unan eus ar Stourmerien Veur evit Frankiz
Iwerzhon, fuzuilhet evel treitour gant ar Saozon.

Gant ar mor o tichalañ
On bet lezet war an aod.
Dirazon-me an noz,
An avel,
Ha toulloù du ar fuzuilhoù.
Me zo an trubard bras o tont gant an tonnoù.

Ne zibabin nag an deiz nag an eur.
Fellet 'n 'eus din mervel 'vel ur c'hi a lazher.
Va c'horf 'touez al linad, an drez, debret gant ar c'helion.
Goude, ur bernig traezh melen, ur c'hroaz koad hep ano.
Ne vo ket a vleunioù, biken.
Ha biken ne zeuio va mamm.

Va zreid a zo noazh war an draezhenn yen,
Yen 'vel ar simant e don ar porzh bras
E-lec'h ma tivero diouzh va goulioù
Va gwad,
Pa lennin va levenez
E skleurenn ruz va lagad kloz.

Va-un, e-tal ar fuzuilhoù, em eus youc'het evel un den enket,
'Vel ul loen a gelc'hier.
Breudeur am eus ; kanet o deus evit chom hep klevout,
Lakaet o deus o fenn en o daouarn.

154

Furchit er strouezheg gant ho leternioù,
Skoit war ar brouskoad gant ho fuzuilhoù,
Tennit !
Re all a vezo c'hoazh o tont gant an tonnoù,
O tiskenn, noazh o zreid, war an aod,
Da gouezhañ evel don.

Echu pep tra.
Va c'horf a zo aet en douar.
Poan o devo an dud, dwezhatic'h, o klask e vruzun
Gant krouerioù,
Diwezhatic'h, pa vo kerc'het ac'han gant bannieloù
Ouzh son an daboulin.
Pa vezo bras va brud !

BRYTHON.

(brezhoneg gant Per DENEZ, diwar ar skrid gallek embannet e BREIZ ATAO, Mae 1935.)

HOR MIGNONED. -

Herve ha Padrig Latimier a zo laouen o kemenn deoc'h o deus bet ur breur bihan Alan, d' an 2 a viz Kerzu, e St-Maurice (Seine).

NIVER HOR C'HOUMANANTERIEIN.

En doare-mañ e oa renket hor c'houmananterien e dibenn miz Du :

Aodoù an Hanternoz, 52 ; Penn ar Bed, 87 ; Il ha Gwinum, 27 ; Loer Izelañ, 26 ; Mor Bihan, 25 ; Pariz ha tro-war-droioù, 71 ; Departamantoù all, 48 ; Trevadennoù Bro-C'hall, 6 ; Iwerzhon, 10 ; Skos, 2 ; Kembre, 8 ; Bro-Saoz, 3 ; Stadoù-Unanet, 5 ; Kanada, 3 ; Arc'hentina, 1 ; Brazil, 1 ; Helvetia, 1.

War un dro, 376.

Un tammig he deus kresket niverenn ar goumananterien abaoe warlene peogwir e miz Kerzu 1952 e ca 354 anezho. Mankout a ra c'hoazh deomp 24 evit tizhout ar 400. Daoust pet bloavezh e lakaimp evit o c'hounit ! koulskoude ma klaskfe an 374 koumananter se gounit ur c'houmananter d'Al Liamm, ha ma ne zeufe nemet ugent anezho a-benn e vije graet an taol ha perak ne rafent ket se evit hon derou mat ? Ret e vije soñjal.

E-pad bloaz ez eus bet gounezet tachenn e Penn ar Bed ha dreist-holl en Aodoù an Hanternoz.

PROFOU.

- Setu roll ar profoù hon eus degemeret e-korf an tri miz diwezhañ :

GWENGOLO.

- Per Penneg, 100 lur ; D' Gwilhou, 500 ; Yann Bouessel du Bourg, 50 ; A. Le Marouille, 300 ; Kab. Y. Souffes, 1.850 ; R. Tassel, 500

- War un dro, 3.300 lur.

HERE.

- Herri Tardy, 30.000 lur ; Yann Bouessel du Bourg, 500 ; J. Corbel, 1.000 ; L. Chalier, 1.000 ; M. Rimpot, 200 ; H ar Menn, 100 ; Yann Thomas, 1.000 ; Dr Yann Ezel, 10.000. -

War un dro, 43.800 lur.

DU.

- F. Elies, 1.000 lur ; Ao. Chaloni an Halgoet, 1.000 ; It. V. a Sant-Per, 5.000 ; Gab Mahe, 3.500 ; Paol Gwilherm, 1.000 ; G. Dubourg, 100 ; J. ar Poulighed, person, 100 ; L. Morvezen, 200.

War un dro, 11.900 lur.

Abaoe derou ar bloaz, hon eus bet 126.079 lur a brofoù. Bennozh Doue d' hor c'heneiled kalonek.

155

BREZHONEG ER C'HANADA. -

War an niverenn 1, eil levrenn, eus an IRISLEABHAR CEILTEACH (rener Padraig O Broin, 52 Derwyn Road, Toronto) hon eus lennet gant plijadur ur varzhoneg vrezhonek, An Hent, diwar dorn hor c'heneil Jakez Konan, aet da chom er C'hanada.

HOR MIGNONED A SKRIV. -

« Duidus-tre am eus kavet an div niverenn ziwedhañ eus « Al Liamm ». Kavout a ra din tlefe bezañ atav bras a-walc'h lodenn an danevelloù, ar romantoù pe ar c'hontadennoù. Skanvaat a reont danvez ar gelaouenn hag e lakaont aesoc'h al lenn anezhi, dreist-holl evit an dud ha n' int ket troet gant burutellerezh, yezhoniezh, prederouriezh, h.a., evel ar studierion da skouer, alies. Evidomp-ni en harlu, ez eo talvoudus-bras lodenn an notennoù hag ar c'heleier. »
J. K. Montreal, Kanada.

AR SKRIVAGNER A RESPONT. -

Niverenn 39 Al Liamm he deus va rediet da adlenn, en niverenn 34, ar prederiadennoù savet diwar va fenn gant Youenn Olier. Plijet a-walc'h e oan bet ganto. Petra fell deoc'h ? Un tamm ezañs dindan fronelloù ur skrivagner a ra bepred plijadur dezhañ.

Morse n' em befe rannet grik nemet ez eo deut ul lenner en niverenn 39 da lakaat un tamm droug ennon. E c'hell bezañ va skridoù mat pe fall. Se zo afer al lennerion. Nemet distagañ gevier diwar o fenn ne deo ket afer den ebet.

Pa lennan, p. 75, n' eus ket eus kudennoù diabarzh Abeozen ha ne deo Hervalina Geraouell nemet un « histoire vécue », e sav un tammig ar gwad d' am fenn. Va c'hudennoù a zo va zra ha n'anavezan na gwreg na gour da gaout ar gwir da drouc'hañ n'eus ket anezho. Bevañ e-kichen un den - ha pa ve e-pad kant vloaz - ne deo ket bevañ gantañ. Gwazh a se evidon mar n' eus ket eus va c'hudennoù, rak evit bezañ hep kudenn e ranker bezañ peul.

Ur gerig bremañ diwar-benn Hervalina. Ar « romantig a garantez » -se n' en deus ket bet nemeur a chañs. Youenn Olier a ra dezhañ rebechoù graet a-raok ha dellezet moarvat. Da vihanañ ne ra ket d' am brezhoneg rebechoù a zo bet graet gant ur mignon mat din n'anaveze ket an dro-lavar « e lagad an tan », evit menegin nemet hennezh. Ar pezh zo sur avat eo ne deo ket Hervalina un « histoire vécue ». Ur « romanterig » zoken a zo ur c'hrouer, nemet ne deo ket an Aotrou Doue. Ne sav ket e « romantig » diwar netra. Dastum a ra e zanvez e meur a lec'h ha zoken en e vuhez e-unan. Nemet ne deo ket un abeg da lakaat an anv a « histoire vécue » war ur skrid dre ma c'heller c'hwesa ennañ un darvoudig bennak eus buhez Abeozen. Se a zo kompren ar skridvarnouriezh diouzh doare komerezed ar vourc'h.

ABEOZEN.

KARTENNOU NEDELEG LAOUEN. -

Hor c'heneil Jord ar Mee a ginnig kartennoù NEDELEG LAOUEN. Pevar seurt kartennoù a zo : unan a ziskouez ur c'harv, un all ur saprenn, an trede ur c'houlaouenn, ar pevare ur c'halvar hag ur chapelig goloet gant an erc'h. E tri liv disheñvel int embannet. War bep kartenn ez eo skrivet NEDELEG LAOUEN. Priz ar gartenn a zo 50 lur. Goulenn gant Le Mée, 22, ru Gurvan, Roazhon. K.R.P. 109-75 Roazhon.

156

PILPOUSERIEN HA TRUBARDED. -

Ar pennad-mañ a zo tennet eus niverenn miz Du an Amzer Keltiek :

« Kaset a zo bet deomp keloù e oa meur a hini eus ar pennoù en Emsav skosat e Bro Skos ha n' o doa ket desket gouezeleg d' o bugale daoust ma vezont gwelet-int e kement bodadeg, dansadeg pe skol skosek a zo. An dra-mañ a zo ur gwall skouer. Diskouez a ra n' int ket tamm ebet gwirion pa gomzont eus ober ur vro o komz gouezeleg eus Bro-Skos, anez da se o dije desket ar yezh da gement hini o dije gallet ha piv a zo tostoc'h ouzh un den eget e vugale e-unan. An hini ne ro ket yezh e vro d' e vugale gant ar vuhez en deus roet dezho a zo trubard d' e yezh. »

BARZHAZ. -

Graet a zo bet ur vouladur distag eus ar Barzhaz, gant ur golo e liv ha talbennoù diaharzh e liv. War Alfa e koust 403 lur. Ugent skouerenn a zo bet graet war baper kaer Outhenin-Chalandre, ar priz a zo 650 lur. Goulenn ar re-mañ digant Ronan Huon.

AL LIAMM HA FIN AR BLOAZ. -

E fin ar bloaz hon eus bet kalz a vizoù gant an deziadur, ar Barzhaz hag ar Mabinogion. Setu perak e c'houlennimp diganeoc'h hor skoazellañ dre ho profoù pe en ur breñañ unan bennak eus hon embannadurioù. Gallout a rit ivez hor skoazellañ da werzhañ an deziadurioù, en ur breñañ anezho dre zek da skouer. Ho trugarekaat a reomp en a-raok. En abeg da vent divoaz an niverenn-mañ eus Al Liamm e vo graet un niverenn bihanoc'h evit miz C'hwevrer.

LABOUR LANGLEIZ E LA RICHARDAIS. -

Emañ X. Langleiz o paouez echuiñ ul labour divent e La Richardais, ur vourc'h vihan e-kichen Dinarz. E-pad an hañv, e ehan-labour, en deus livet div daolenn war raz. Unan eus ar freskennoù-se a ziskouez Sant Malo hag eben Sant Luner. La Richardais a zeuio da vezañ ul lec'h a bilirinaj evit ar Vretoned a gar an arz hag a ranko mont eno da welout oberenn divent hor mignon evel m' en deus gwelet

an hini livet er chapel savet gant ur brogarour all, James Bouillé, e Lanuon.

MARV DYLAN THOMAS. -

Ar barzh kembreat Dylan Thomas a zo marvet nevez 'zo e New-York, da 39 bloaz. Ginidik a vro Gembre e oa sellet unan eus barzhed-vrasañ Breizh-Veur. Deut e oa a-benn da blegañ ar yezh d'e youl gant un nerzh souezhus. Dre ar c'hlotennoù diabarzh e roe d' e c'herioù ur sonerezh hag ul liv mezevellus. E skeudennoù kreñv ha ur c'hevreadur gerioù dic'hortoz a laka e yezh da vezañ diaes da gompren a-wechoù ha diaesoc'h c'hoazh da dreiñ.

NOTENN. - An daolenn-vloaz a vo moulet war an niverenn 42.

Ti-Moulerezh « AR SKREV » - Bali Bariz - AR BAOL
Diskleriet er vez lezenn : 4e trimiziad 1954
Niverenn er voulerez : 10620
Ar merour : P. AR BIHAN